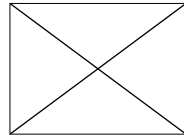

سۆفیگه‌ری

شیعری ئایینی و سۆفیگه‌ری له شیعره
کوردییه‌کانی مه‌حویدا

د. ئیبراهیم نه‌حمه‌د شوان

ده‌زگای چاپ و بڵاوکردنه‌وه‌ی موکریان
کوردستان ت. «۲۲۹۹۹۲»

e.mail:mukriani@yahoo.com

- کتیبی ژماره: «۶۲»
- کتیب: سۆفیگه‌ری
- نووسینی: د. ئیبراهیم شوان
- هونه‌رکاری: قاسم قادر
- چاپی یه‌که‌م: هه‌ولیر - ۲۰۰۱
- ژماره‌ی سپاردن «۲۵۵» ی سالی ۲۰۰۱ در اوته‌تی.
- چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده / هه‌ولیر

هه‌ولیر - جایی یه‌که‌م

2001

ناوهرۆك

61	- مەقامەكان
65	- حالەكان
69	- سۆفيگەرى لە كوردستانى عىراقدا،
71	- تەرىقەتەكانى سۆفيگەرى لە كوردستاندا
73	- تەرىقەتى قادرى چۆن گەيشتۆتە كوردستان؟
76	- چوونە ريزى تەرىقەتى قادرييهوه
77	- تەرىقەتى نەقشبەندى
80	- تەرىقەتى نەقشبەندى لە كوردستاندا
85	- پەراويزەكانى بەشى يەكەم
بەشى دووهم	
	بەراوردى لەنيوان مەحوى وئەو شاعيرانى
	كارىگەرييان لەسەرى مەبووه،
103	- گۆتەيەك
105	- مەحوى و سەعدى شيرازى
107	- مەحوى و حافزى شيرازى
119	- مەحوى ومەولانا جەلالودىنى رۆمى
139	- مەحوى و شىخ مەحمودى شەبستەرى
149	- مەحوى ومەولانا خالىدى نەقشبەندى
153	- مەحوى ومەنسوورى هەللاج
164	- مەحوى و ئىبن عەرەبى
172	- پەراويزەكانى بەشى دووهمى
177	
بەشى سىيەم	
189	شىعەرى نايىنى لەشيعرەكانى مەحويدا
191	- شىعەرى نايىنى لەئىسلامدا
196	- شىعەرى بىروايىيەكان (العقائد)

9	پييشەكى ، ا-ه
بەشى يەكەم	
	كورتەيەك لەمىژووى سۆفيگەرى بەگشتى و
	لە كوردستانى عىراق بەتايپەتى
15	- سۆفيگەرى چييه؟
17	- وشەى سۆفى
21	- پيئاسەكانى سۆفى و سۆفيگەرى
25	- سەرچاوهكانى سۆفيگەرى
29	- بەلگە قورئانبيەكان
33	- بەلگە لەفەرموودهكانى پيئەمبەرەوه (د.خ)
34	- سۆفيگەرى لای جوولەكە
35	- سۆفيگەرى لای مەسيحيەكان
36	- سۆفيگەرى لای ئيرانيەكان
38	- سۆفيگەرى لە ولاتى هيند دا
40	- سۆفيگەرى لای يونانيەكان
42	- سەرھەلدانى سۆفيگەرى ئىسلامى
44	- لەزوهدهوه بەرەو سۆفيگەرى
45	- جوورەكانى سۆفيگەرى
47	- قوناغەكانى سۆفيگەرى ئىسلامى
47	- راستيەكانى سۆفيگەرى لە سەدەى سىيەم و چوارەمى كۆچى دا
51	- ريگاكانى سۆفيگەرى
56	

415	ب - نەمانى پەردە	197
417	ج - زالبوونى بينين(شەھود)	
418	د - ناسين،(المعرفة)	199
419	ه - بېھۆشى سۆفى	
421	- مەھوى و پەپرەھويکردنى شەرىعەت	213
423	- پلەھوپايەى شىعەرە سۆفىگەرىيەكانى مەھوى	
430	أ - ھەسفى سۆفىگەرى	220
437	ب - خۆشەويستى پىرو نىستى لەپىردا	227
441	ج - خۆشەويستى پىغەمبەرە نىستى لەودا	227
445	د - خۆشەويستى خواو نىستى لەودا	
449	- مەھوى و رىيازە سۆفىگەرىيەفەلسەفىيەكان	253
450	أ - مەھوى و يەككىتى بوون	262
453	ب - مەھوى وتىچوون	276
455	ج - مەھوى ويەككىتى نايىنەكان	287
457	د - مەھوى و تىۋرى مروقى تەواو	
458	ه - مەھوى وراستى موحەممەدى	305
460	و - مەھوى و مەلامەتتىيەكان	307
462	- پەراويزەكانى بەشى چوارەم	323
483	- نەخجام	326
485	- لىستى سەرچاۋەكان	343
494	- كورتەى نامەكە بەعەرەبى	356
498	- كورتەى نامەكە بەئىنگلىزى	364

- ستايشە پىغەمبەرىيەكان (المدائىم لنبويية)	
- قەسىدەى (عقد العقائد)ى مەھوى و(جوهرة التوحيد)ى	
شىخ ئىبراھىمى لەقانى	
- قەسىدەى (بەھرى نوور)ى مەھوى و	
قەسىدەى (ھەمزىە)ى شىخ مەھمەدى بووسىرى	
- قەسىدەى (بەھرى نوور)ى مەھوى و	
قەسىدەى (بردیە)ى بووسىرى	
- شىعەرە پراۋىيەكان(العقائد):	
يەكەم: شىعەرە خوايىەكان (الهیات)	
دوۋەم: ئەو شىعەرەئەى كە لەبارەى	
پىغەمبەرەھە گوتراون(نبويات)	
سىيەم: شىعەرى باۋەرە گشتىەكان	
- ستايشە پىغەمبەرىيەكان (المدائىم النبويە)	
- پەراۋىزى بەشى سىيەم	
بەشى چوارەم: سۆفىگەرى لەشىعەرەكانى مەھوىدا	
- سەرەتايەك لەو نووسىنانەى لەسەر	
سۆفىگەرى مەھوى نووسراون،	
- چۆن بزائىن شىعەرەكانى مەھوى سۆفىگەرىن؟	
- زاراۋە سۆفىگەرىيەكان لەشىعەرەكانى مەھوىدا	
- حال و مەقامەكان لەشىعەرەكانى مەھوىدا	
- رابەرى تەرىقەت لای مەھوى	
- بابەتەكانى شىعەرى سۆفىگەرى	
۱- مەھوى و شىعەرى بىزارى لەنەفس و كۆمەل	
۲- مەھوى و شىعەرى زوھدى سۆفىگەرى	
۳- مەھوى و شىعەرى سۆفىگەرى	
أ - خۆشەويستى خوايى	

چووم و خاکی ئەو بەر دەرەم کردە کلی سۆماییی چاو.

بێگومان شیعرەکانی مەحوی فەرمانۆش نەکراون و بەش بەحالی خۆیان لەسەر بیان نووسراوە، بەلام زۆری نووسینەکان گشتین و نەچوونەتە ناخی سۆفیگەری مەحویبەو^(۷)، بۆیە ئەو مافەم دایە خۆم کە مەلەوانی ئەو دەرپایە بێ ئەگەر بەختم یاریج و بگەمە کەناری دەرپایبوون.

لە لیکۆلینەو کەدا متمانە کرایە سەر دیوانی مەحوی مەلا عەبدول کەریی مودەرپس و تەنیا شیعرە کوردییەکان هەلبێژێردان، چونکە ئەگەر بەشە فارسییەکە لەگەڵدا بایە نامەکە زۆر قەبەدەبوو و چاپکردنی لە توانادا دەرەچوو. لەبارە ی ئەو سەرچاوانە ی کە پەییوەندیان بە نامەکەو هەبوو، چەند دانە یەکیان نەبێ، ئەوانی تر پەیدا کران و توانا زانیاریان لێ وەرگیری، تەنیا هەندێ سەرچاوی فارسی نەبێ کە بەم دوا ییە خێرە و مەندی لە ئێرانەو هێنای و خستنیە بەر دەستمان.

بەرستی جیتی داخە ئەو ی تائیس تا بەزمانی کوردی لەسەر سۆفیگەری نووسرا بێ زۆر کەمە و پەنجە ی دەست دەژمێردین، بۆیە زۆری سەرچاوەکان عەرەبێن.

بەپیتی سروشتی باسەکە، نامەکە کرایە چوار بەش:

بەشی یەگەم: بریتی یە لەمێژووی سەر هەڵدانی سۆفیگەری و پەیدا بوونی وشە ی سۆفی و بەکار هێنانی وەکو زاراوە یەک، دوا یی بە تێروتەسەلی رۆلی سۆفیگەری ئیسلامی دەستنیشان کراوە لە سۆفیگەری کۆزمۆسیدا و پەنجە بۆ رەسە نایە تیی درێژ کراوە و ئەمەش روون کراوە تەو چۆن لەسەر دەمی عەباسییەکاندا بەهۆی بزوتنەو ی وەرگیران و جوولانەو ی رۆشنبیری، سۆفیگەری سوننی لە قۆزاخە ی خۆی نەما و سۆفیگەری فەلسەفی لێ پەیدا بوو لەسەر دەستی بەستامی و هەللاج دا.

دوا ی ئەمە باسی سۆفیگەری لە کوردستانی عێراق کراوە و ئەو روون کراوە تەو کە سەرەتا تەریقەتی قادری هاوتە کوردستان و دوا ییش نەقشبەندی،

جابە کورتی ناخۆشییە کە ی نیوان مەولانا خالیدی نەقشبەندی و شیخ ماری نۆدی یی باسکراوە کە هەریە کە یان رابەری تەریقەتە کە ی خۆی بوو.

بەشی دووهم: بریتی یە لە بەراوردی کی ئە دەبی لە نیوان مەحوی و ئەو شاعیرانە ی کاریان لە بەر هەمەکانی کردوو، ئەمەش کراوە تە دووبەش:

أ- ئەو شاعیرە فارسانە ی کاریگەرییان بەسەر مەحویبەو هەبوو، بەتایبەتی سەعدی شیرازی و حافزی شیرازی و مەولانای رۆمی و شیخ مەحمودی شەبستەری، هەروەها شیعرە فارسییەکانی مەولانا خالیدی نەقشبەندی ش خراوە تە ئەم تای تەرازوووە چونکە فارسین.

ب- ئەو شاعیرە عەرەبانە ی کە مەحوی ناویانی هێناوە و پیتیان کاریگەر بوو لەمانەش هەللاج و (هەرچەندە بەرگەز فارسی، بەلام شیعرەکانی عەرەبێن) ئێن عەرەبی. لەم بەشەدا بەیتە لیکچوووەکان دەستنیشان کراون و لە لایەنی روخسارو ناوەرۆکەو بەگشتی بەراورد کراون.

بەشی سێیەم: بریتی یە لە لیکۆلینەو ی شیعرە ئایینی یە کوردییەکانی مەحوی، لەسەر تادا نیاز و ابو ئەم بەشەو بەشی چوارەم لە یەک بەش دابن، بەلام دوا یی واپەسەند کرا کە لیک بترازین و هەریە کە بکرینە بەشێکی سەر بەخۆ، چونکە بە پێچەوانەو لە پەرەکانی بەشی سێیەم یە کجار قەبە دەبوو و هاوکیشە ی لەگەڵ بەشەکانی تر زۆر لەنگ دەبوو. ئەم بەشە بە پیتی پیتیست کرایە دووبەش:

۱- لیکۆلینەو ی شیعرە ئایینی یەکان کە بریتین لە شیعی خواناتی و (الاهیات) شیعر لەبارە ی پیغەمبەرەو (النبیات) شیعی باوەرە گشتییەکان (العقائد العامة).

۲- بەراورد کردنی ستایشی پیغەمبەری مەحوی (المدیح النبوی) لەگەڵ (جوهرة التوحید) ی شیخ ئیبراھیمی لەقانی و قەسیدە ی (همزیه و بردیه) ی شیخ موحەمەدی بووسیری.

بەشی چوارەم: ئەمە یان درێژترین بەشەو لە شیعرە سۆفیگەری یەکانی مەحوی دەکۆلیتەو، سەرەتا بریتی یە لە هەلسەنگاندنی ئەو نووسینانە ی کە لەسەر

سۆفیگه‌ری مه‌حوی نووسران، دوای ئەمه هه‌ولتی ناسینه‌وه‌ی شیعی سۆفیگه‌ری دراوه‌و به‌پینج خاڵ پروون کراوه‌ته‌وه، ئینجا ئەو زاراوه سۆفیگه‌ریبانه‌ی که‌له‌چارچێه‌ی دیوانه‌که‌ی مه‌حوی دان تو‌مار کراون، سه‌ره‌رای ئەمانه‌ش هه‌ول دراوه‌ حال و مه‌قامه‌کان له‌شیعه‌ر کاندای بدو‌زرینه‌وه‌و به‌ ئه‌وه‌ نیشان بدرین، سابه‌دریژی باسی مه‌حوی و په‌یوه‌ندی به‌پاره‌ی ته‌ریقه‌تی نه‌قشبه‌ندییه‌وه‌ کراوه‌و ئەوه‌ پروون کراوه‌ته‌وه‌ که‌ مه‌حوی له‌کو‌تایی ژیا‌نیدا تا مردنی بی‌ رابه‌ر بووه‌و هه‌ر به‌و خه‌مه‌وه‌ سه‌ری ناوه‌ته‌وه‌.

دوای ئەوه‌ی سۆفیگه‌ری مه‌حوی به‌هه‌لگه‌ی ته‌واو سه‌لمینرا، ئینجا به‌ره‌و شیعه‌ر سۆفیگه‌ریبه‌کانی هه‌نگاو نراوه‌و به‌دریژی پۆلین کران و لییان کو‌لرایه‌وه‌.

غه‌زله سۆفیگه‌ریبه‌کانی به‌گشتی به‌ره‌و دوو سه‌متی سه‌ره‌کی ده‌چن:

ا- ئەو به‌یتانه‌ی که‌ مه‌حویمان وه‌کو سۆفییه‌کی په‌یامدار به‌شهریعت پی‌ نیشان ده‌ده‌ن وه‌کو شاگردیکی جونید و شبلی و غه‌زالی و گه‌یلانی و به‌هائه‌دینی نه‌قشبه‌ندی و مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی دینیتته‌ به‌ر چا‌و.

ب- ئەو به‌یتانه‌ی که‌ به‌ره‌و سۆفیگه‌ری فه‌لسه‌فیمان ده‌به‌ن و به‌م تیوریانه‌مان ئاشنا ده‌که‌ن: تیچوون، یه‌کیتی بوون، یه‌کبوون، یه‌کیتی ئایینه‌کان، مرؤفی ته‌واو، نووری موحه‌مه‌دی. هه‌روه‌ها هه‌ول‌دراوه‌ پله‌و پایه‌ی سۆفییه‌تی مه‌حوی به‌هۆی به‌یته‌کانییه‌وه‌ ده‌ست نیشان بکری و ئامازه‌ بو‌ نیستی مه‌حوی بکری له‌پیری ته‌ریقه‌ت و پی‌غه‌مبه‌رو خوا‌دا.

په‌راوتیز:

(١) بو‌زانیاری زیاتر پروانه: تاریخ ادبی ایران، چاپ دوم، ج ١، ادوارد براون، تهران، ١٣٣٥

ه.ش، ص ٢٩٨.

(٢) به‌لگه‌مان ئەم ده‌قیه «چه‌بسا تصور کنند که جنگجویان اسلام اقوام وممالک مفتوحه‌را در انتخاب یکی از دوره‌ مخیر می‌ساختند: اول قرآن، دوم شمشیر. ولی این تصور صحیح نیست زیرا گبرو ترسا ویهود اجازه داشتند آئین خودرا نگاهدارند فقط مجبور به‌دادن جزیه‌ بدن». تاریخ ادبی ایران، ج ١، ص ٢٩٧.

(٣) بو‌زانیاری زیاتر پروانه (تاریخ ادبی ایران، ج ١، ص ٢٩٩-٣٠٠)

(٤) له‌بابه‌ت میژووی ئەده‌بی کوردیییه‌وه، د. مارف خه‌زنه‌دار، چاپخانه‌ی (المؤسسة العراقية للدعاية والطباعة)، به‌غدا ١٩٨٤، ل ١٠٨

(٥) سه‌رچاوه‌ی پی‌شو، ل ٩٣.

(٦) ناوی مه‌لا موحه‌مه‌دی کو‌ری مه‌لا عوسمانی بال‌خبیبه‌و له‌باره‌ی له‌دایک بوونی سی‌ رای جیا‌واز له‌ ئارادایه‌ و ساله‌کانیش ئەمانه‌ن «١٢٥٢ی ک/١٨٣٦-١٨٣٧ی ل،

١٢٤٦ک/ ١٨٣٠ی ل، ١٢٤٧ی ک/ ١٨٣١-١٨٣٢ی ل) باوکی خه‌لیفه‌ی شیخ عوسمانی سیراجودینی ته‌وتله‌ بووه‌ و سه‌ره‌تا لای باوکی خویندویتی و بو‌ خویندن چووه‌ته‌ سنه‌و سابلاغ و له‌ به‌غدا لای موفتی زه‌هاوی ئیجازه‌ی وه‌رگرتووه‌.

له‌ ١٨٥٩ له‌ مزگه‌وتی ئیمامی ئەعه‌زم بووه‌ته‌ مه‌لا و له‌ ١٨٦٢ی ل به‌غدا‌ی به‌جی هه‌شتووه‌ و هاتوته‌وه‌ سلیمانی و بووه‌ته‌ ئەندامی دادگا، له‌ ١٨٦٨ی ل به‌هۆی مردنی باوکی ده‌ستی له‌ کاری میری کیشاوه‌ته‌وه‌و بووه‌ته‌وه‌ مه‌لا، له‌ ١٢٩١ی ک/١٨٧٤-١٨٧٥ی ل له‌گه‌ل چهند مه‌لایه‌ک له‌ سلیمانیه‌وه‌ بو‌ به‌غدا دوور خراوه‌ته‌وه‌، له‌ ١٨٨٣ی ل چووه‌ته‌ حج و له‌وتوه‌ به‌ره‌و ئەسته‌مبو‌ل چووه‌و سو‌لتان عه‌بدول حه‌میدی عوسمانی دیوه‌و سو‌لتان ریزی گرتووه‌و له‌ سلیمانی خانه‌قابه‌کیان بو‌ بنیات ناوه‌و مووچه‌به‌کیشی بو‌ پراوه‌ته‌وه‌. له‌خانه‌قاکه‌یدا هه‌ر خه‌ریکی ده‌رس گوتنه‌وه‌و سۆفیگه‌ری بووه‌و له‌ سالی ١٣٢٤ی ک/ ١٩٠٦ی ل وه‌فاتای کردووه‌و له‌ یه‌کی له‌ ژووره‌کانی خانه‌قاکه‌یدا نیژراوه‌. دیوانی مه‌حوی، مه‌لا عه‌بدول که‌ریمی موده‌ریس، پی‌شه‌کی، ل ٥-٧.

(٧) ئەمه‌ له‌سه‌ره‌تای به‌شی چواره‌می ئەم نامه‌یه‌ درێژتر باسکراوه‌ له‌ ٣١٥-٣٣٤.

به‌شێ یه‌که‌

کورتەیه‌ک له میژووێ سوڤیگه‌ری به‌ گشتی و

له‌ کوردستانی عێراق به‌ تاییه‌تی

بسم الله الرحمن الرحيم

سۆفیگه‌ری چییه؟

سۆفیگه‌ری باب‌ه‌تیک‌ی دیرینی چرو به‌یه‌کا چووه، سه‌ره‌تا‌کانی بۆ په‌یدا‌بوونی ژیان ده‌گه‌ریتته‌وه له‌سه‌ر ئەم زه‌وییه‌دا، وه‌نه‌بی ته‌نیا به‌ ئیسلامه‌وه به‌ند بی و له‌وه‌وه ریتچکۆله‌ی کردبێ، به‌لکو دارتیک‌ی هیتنده به‌ناخا چووی ژیانه ره‌گ و ریشۆله‌کانی گه‌لی شوینی گرتۆته‌وه به‌تایبه‌تی (له‌ناو ئەو گه‌لانه‌ی که‌ خاوه‌ن ژیا‌ری کۆنن) (۱).

هه‌ر که‌ خوای مه‌زن مرۆقی کرده جیگری خۆی و هۆشی پێ به‌خشی و داوای ناوه‌دان‌کردنه‌وه‌ی زه‌ویی لیکرد، ئیتر می‌شکی خسته‌ گه‌رو خۆی به‌ دۆزینه‌وه‌ی خولقی‌نه‌ری ئەم گه‌ردوونه‌وه‌ خه‌ریک کرد. بۆ ئەم مه‌به‌سته‌ش مرۆقه‌ هه‌لکه‌وتوه‌کان بوونه دووبه‌ش و به‌ دوو شارپه‌گه‌ دا رویشتن بۆ گه‌یشته‌ مه‌به‌ست، به‌شیکیان له‌ ناوه‌دانی دوورکه‌وتنه‌وه‌وه له‌ ئەشکه‌وت و جه‌نگه‌ل و ده‌روده‌شتدا ده‌ژیان و به‌شوین دا‌هیتنه‌ری گه‌ردووندا ده‌گه‌ران و هه‌ندیکیان به‌ هۆی پرته‌وه‌وه‌ گه‌یشته‌ نامانجی خۆیان و هه‌ندیکیشیان نه‌گه‌ینه مه‌به‌ست، به‌شه‌که‌ی تریش ویستیان به‌ هۆی ژيرو بیرو لیکۆلینه‌وه‌ بگه‌نه‌ ناوات، ئەمانه‌ش فه‌یله‌سوفه‌کان بوون که‌ هیتستان به‌پوخته‌یی نامانجیان نه‌پیتکاوه (۲).

به‌م پتیه‌ چینی به‌که‌م به‌ ریتگای سۆفیگه‌رییه‌وه رووانییانه‌ گه‌ردوون و سۆفیگه‌ری لای ئەوان (بریتیه‌ له‌ روانینیکی دینی بۆ جیهان... بنه‌ره‌تی ده‌گه‌ریتته‌وه بۆ ئەو تقووسه‌ نه‌پینیانه‌ی کۆمه‌له‌ ئایینه‌کان له‌ کۆندا له‌ رۆژه‌لات و رۆژئاوا‌دا ده‌یان کرد، مه‌به‌ست له‌و تقووسانه‌ش په‌یدا‌کردنی په‌یوه‌ندی له‌ نیوان ئاده‌می‌زاد و خواداو به‌کگرتن له‌گه‌ل یه‌زانداندا له‌ ریتگه‌ی وه‌جد و که‌شف) (۳). وه‌یه.

له‌لایه‌کی تره‌وه ده‌توانین بلتین سۆفی تینووی حه‌قیقه‌ته‌وه به‌دوای بنه‌چه‌ی خۆیدا ده‌گه‌ری و به‌ تیکرایبی (کاری که‌سینکه‌ ده‌یه‌وی خۆی بناسی، چی هیتناویه؟ بۆ هاتوه‌وه؟ بۆ کوی ده‌چی؟ ده‌بی چیکا؟) (۴).

سۆفیگه‌ری ئەندیشه‌یه‌کی بی‌ه‌ووده نییه به‌لکو زانستیکه‌ مرۆف له‌ سایه‌یدا ده‌گاته راستی و له‌ ژیا‌نیک‌ی راسته‌قینه‌دا ده‌ژی، ئەو ژیا‌نه‌ی ئەوه‌ی نه‌یدی‌بی و نه‌یجی‌شتبێ ناتوانی وه‌سفی بکا. ریتواری سۆفیگه‌ری مرۆقی‌کی هه‌ست ناسکه‌وه به‌ شوین کانگای جوانی و راستیدا عه‌ودال و ویتله‌وه ئەو کانگایه به‌لای ئەوه‌وه هه‌موو شتی ده‌گه‌یه‌نی چونکه (ئەو جوانیه‌یه له‌ جوانیه‌ی هه‌موو هونه‌رمه‌ندی‌ی بالاتره‌و نایه‌ته‌ ناسین و سنووردارپشتن، به‌هیچ زمانێ گۆناکری و ته‌نیا چهند که‌سانیک به‌ دیی ده‌که‌ن، ئەو جوانیه‌یه‌ش پیتوستی به‌ بالا‌چوونی گیانه‌به‌ره و سه‌رچاوه‌ی بوون و ده‌سه‌لات و هیتزه‌که‌ خودایه) (۵).

بیتگومان هه‌ر بۆ چوونیک‌ی بی‌ری که‌ بیگری، چ ئایینی بی یا زانستی، ده‌بی له‌سه‌ر چهند بنه‌مایه‌ک دامه‌زرا‌بی و سه‌رسه‌ده‌ی دیاری‌ی، سۆفیگه‌ریش له‌گه‌وه‌ه‌ری خۆیدا له‌سه‌ر ئەم دووبه‌نمایه‌ دامه‌زراوه:

(یه‌که‌م: ئەو تاقیک‌کردنه‌وه‌ ده‌روونیه‌یه راسته‌وخۆیه‌ی که‌ یه‌کسه‌ر په‌یوه‌ندی له‌ نیوان ریتواری (سالک) خودا په‌یدا ده‌کا. دووه‌م: توانای یه‌کبوون له‌ نیوان ریتواری خوادا) (۶). ئەم بنه‌مایه‌ بۆ بیروکه‌ی سۆفیگه‌ری زۆر گرنگه‌ چونکه‌ ئەگه‌ر ئەمه‌ی لی‌ دارنی ئەوا ده‌بیتته‌ چهند ئاکارو ره‌وشتیکی ئایینی.

ئەو زانسته‌ی که‌ ریتواری سۆفیگه‌ری ده‌گه‌یه‌نیتته‌ خوا پیتی ده‌لین زانستی ده‌روون (علم‌ الباطن) یا زانستی دل، یاخود زانستی سۆفیگه‌ری، ئەمه‌ش زانستیکی پایه‌ به‌رزوه‌ له‌سه‌رووی هه‌موو زانسته‌کانی تره‌و شه‌رع هانی داوه‌ له‌ قورئان و حه‌دیسدا داوای کردوه، چونکه‌ ریتگای گه‌یشته‌ خوایه‌ و به‌سایه‌یه‌وه به‌ختیاری هه‌میشه‌یی وه‌ده‌ست دیت (۷).

زانستی ده‌روون له‌ دا‌هینانی سۆفییه‌کان نییه‌و ریشه‌یه‌کی له‌میتزینه‌ی هه‌یه‌وه قورئان له‌ چهند شوینی‌کدا ئاماژه‌ی بۆ کردوه (والذین جاهدوا فینا لنه‌دینهم

سبلنا^(۸)، (ومن يتق الله يجعل له مخرجا ويرزقه من حيث لا يحتسب)^(۹)،
 لهم ثابتهدا (استنباط) زانستی دهر وونه (ولو رده الى الرسول والى اولى
 الامر منهم لعلمه الذين يستنبطونه منهم)^(۱۰)، (اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر
 بنور الله)^(۱۱)، به لئى زانايانى ئيسلام له وانوش غه زالى ده فهرموئى (زانستى
 دهر وون نه ئينيه كى خوايه و ده يخاته دلئى خوشه ويستنه كانيه و به جورىكى وا
 كه فريشته و مرؤقى ئاسايى لئى بئى به شن)^(۱۲) كه واپو سؤفيگه رى
 خوشه ويستيه و له ئايينه و رچكوله ي به ستووه و (له چوار چيوه ئايينى
 مه نگدا دهر چووه به ره و ئه خوشه ويستيه مه زنه ده با كه هه موو گه ردوون و
 مرؤقايه تى ده گريته وه)^(۱۳)

ده بئى ئاگادارى ئه وهش بين كه (سؤفيگه رى به زانست و كرده وه ئه نجام
 دهر دئى، كورته ي زانسته كه يان برتتويه له برينى كوسپه كاني نه فس و خو
 دوور خستنه وه له ئاكاره به ده كاني تا ده گاته ئه و پايه ي كه دلئى جگه له خوا له
 هه موو شتى چۆل ده كات)^(۱۴).

به م پئيه سؤفيگه رى گه رانه به دواى شتى نادياردا- ئه وه ي له چاوى كه مبينى
 ئيمه وه نادياره- هه رچه ند ما كپه رسته كان له و با و ره دانه كه ئه م جو ره گه رانه
 مرؤف به ره و پاش ده باته وه، به للام له راستيدا دوا كه وتنى ئه م نه ئينه خوئى هه وينى
 سه ركه وتنه چونكه وه ده ست هئنانى شتى مادى وا له مرؤف ده كات كه له شوئى
 خوئى بوه ستى، به للام كه وه رى بوون به شوئى نادياردا هئنده ي تر ته و ژمان پئى
 ده به خشى^(۱۵).

دواى ئه مه بايزانين سؤفيگه رى له چ خاكى كدا سه رده ردينئى و له ناو باخى چ
 بابايه كدا چرۆ دهر ده كا و بوئى په خش ده كا؟ مرؤف له بنه چه دا گيانله به رىكى
 درنده يه و ئه گه ر سنوورىكى بۆ دانه نرى له جياتى ئاوه دان كرده وه جيهان ويران
 ده كا، له بهر ئه وه هه ر له سه ره تاوه خواى مه زن پئغه مبه رانى بۆ ئاده ميزاد نار دووه
 و ئايينى به سه را سه پاندوون، ئاينيش له خودى خوئدا جو ره سؤفيگه ريه كه
 چونكه جورىكه له بئى توانايى به رامبه ر خوا، بئى تواناييش ده رگا يه كه بۆ

سؤفيگه رى.

كه واته (سؤفيگه رى له سئبه رى بئى تواناييدا گه شه ده كا، له و چركه ي كه
 مرؤف هه ست ده كا هه موو هئيزى به ره و كزى ده چئى و هه موو ژيانى به ره و مردن
 دهر ووا)^(۱۶).

به رز ترين ئامانجه كاني ژيانى مرؤقايه تى له وه دايه كه مرؤف له ماده رزگارى
 ببئى، چونكه نه فس له بنه ر تدا خودان پايه يه كى به رز بووه و له جيهانى گياندا له
 شه قه ي بالئى داوه، به للام كه هاتوته ناو له ش ئه و بالا ييه ي له كيس چووه
 (چونكه له ش به نديخانه و گورستانى نه فسه، جيهانيش وه كو ئه شكه وتنى
 وايه)^(۱۷). به ختيا رى نه فسش له وه يه كه به ره و كانگاي خوئى بچئته وه.

ئه و گه شته ي كه نه فس پئيدا دهر ووا، خوئى له خوئدا برتتويه له راسته
 شه قامى سؤفيگه رى، چونكى پئويستى به وه رز شئىكى له شى و گيانى زۆر هه يه
 تا ده توانئى مالى بكرئى و له ئه نجامدانى زۆر كارى قورسدا رابه ئئرى بئى ئه وه ي
 له چوار چيوه ي له ش بچئته دهر وه و بتوانئى ئه و په يوه ندييه مه زنه له گه ل
 داهئنه رى گه ردووندا پيدا بكات. جا ئه وه ي ده يه وئى ها و به شى ئه و گه شته
 قورسه بكا، چاكى لئى بكا به لادا و ريشمه ي نه فسى نگريسى بگرئى، چونكه
 (ئه وه ي ئاره زوى نه فسى به سه ر هؤشيدا زال بئى چوار پئى له و باشتره و ئه وه ي
 هؤشيشى به سه ر نه فسيدا زال بئى ئه و له فريشته كان چا كتره)^(۱۸).

به گشتى ده توانين بلئين سؤفيگه رى شو ر شئىكى به رفروانى گيانه له سه ر
 هه موو ئه و كوئ و زه نجيره ماديبانه ي كه ژيار (حضارة) به درئى ئايى ميئروو له
 ده ست و پئى مرؤقى هه ست نزمى كردووه.

رئيوارى راسته قينه سئى به سئى كالائى جيهانى ماديبى ته للاق داوه و له هه لس
 و كه وت و ئاكار له پۆيه دايه و (هه موو جولانه وه و هه لئويستئىكى ديار و
 ناديارى له فه نه رى نوورى پئغه مبه رايه تيه وه وه رگيراوه كه له سه ر زه ويدا جگه
 له م كانه نوورى نيبه روئشايى لئى وه ر بگيرئى)^(۱۹).

كه واته ده توانين بلئين كه سؤفيه كان چينئىكى هه لئى ژاره ي خوانه و له

پیتغهمبهران نه بئ له ههموو چینی بهرزترن و دلیان بوته کانگای نه پینه کانی خوا و راستییه کانی یه کتاپه رستیان له لاروونه و خوا له سهر جیبه جیکردنی نه رکمی به ندایه تی یارمه تی داو (۲۰).

بهم پتیه نه وه مان بو روون ده بیتته وه که سو فیگه ری ریبازتیکی تایبه تی نییه به لکو ههست و نارزه زوویه کی خودییه که متمانه ده کاته سهر نه ندیشه و تاقیکردنه وه، نه مهش له یه کیکه وه بو یه کیککی تر ده گوژی.

لهم بو چوونانه ی سهره وه ده گه یه نه نه و نه نجامه که (سو فیگه ری بینینی گه دروونه به چاویکی که م و کووری، به لکو چا و نووقاندنه له ههموو که م و کوورییه ک تا به شتیه یی بینیری که له ههموو که م و کوورییه ک دووره) (۲۱).

دوای نه وه ی چهند زانیارییه کمان له باره ی سو فیگه رییه وه تو مار کرد و به کورتی له مه بهست و نامانجی گه یشتین ئیستا ده مانه وی بزانیان ئایا وشه ی (سو فی) له چیبه وه هاتوو؟

وشه ی سو فی

سو فی زاراوه یه که بو نه و که سه ی ده بیتته ریبواری ریگه ی سو فیگه ری، و توویژتیکی زوری له سهره و نه ک ههر نووسهره موسلمانه کان به لکو بیگانه و روژه له تناسه کانیش خو بان پتیه خه ربک کردوو و هه ندیکیان نه نجامی ووردیان به دهست هیناوه.

ئیمهش و له ژیر سایه ی نووسینه کانیان ماوه یی ده وهستین و به قه د توانا چهند زانیارییه ک له و دریا بی پایانه هه لده هینجین.

یه که م نووسه ری عه ره ب که وشه ی سو فی له نووسینه کانیدا به کارهیناوه (جاحظ ۲۵۵ ه) که ده لیت (الصوفیة من النساك) ههروه ناوی (ابو هاشم الصوفی) (۲۲) دینیت. به لام یه که مین سهرچاوه ی ئیسلامی که له سهر سو فیگه ری نووسرابی (اللمع) ی سهرچا (۲۳) ۳۷۸ ک، له باره ی وشه ی سو فییه وه ده لی (به هوی له بهر کردنی بهرگی خوری ناویان به (سو فی) هاتوو، چونکه له بهر کردنی جل و بهرگی خوری ره وشتی پیتغهمبهره کان و دروشمی وه لی و پیاو

چاکانه) (۲۴)، ههروه ها سهرچا بهرپه رچی نه وانه ده داته وه که ده لین وشه ی سو فی تازه داهاتوو (له کاتی حه سه نی به سهری نه م ناوه هه بووه و لییان بیستوو گوتوتی سو فییه کم له ده وری که عبه بینی هه ندی خه رجیم دایی و وه ری نه گرت و گوتی: چوار دانیقم لایه و به سمه) (۲۵) ههر له م باره یه وه سهرچا به ووردی بو (سو فی) چوو و باوه ری وایه که وه کو زاراوه کانی تر نییه تایبه ت بی به زانستی یا به حالیکه دیاری کراو، وه کو نیسه تی (فقهاء) بو (فقه) و (زهاد) بو (زهد) چونکه سو فییه کان سهرچاوه ی ههموو زانسته کانن و تایبه ت نین به زانستیکی دیاریکراو له بهر نه وه نیسه تیان به و بهرگه دراوه که له بهریان کردوو ههر وه کو خوا له قورئاندا که باسی یارانی حه زره تی عیسا ده کا نیسه تیان به و بهرگه سپیه ده دا که له بهریان ده کرد یا پیشه یان سپیکردنی جل و بهرگ (۲۶) بو (اذ قال الحواریون یا عیسی ابن مریم) (۲۷).

ئیمه بو گه یشتنه نه نجامیکه له بار له باره ی وشه ی (سو فی) یه وه، ده بی پشت به لایه نی ریزمانییه که یه وه به ستین نه ک و اتا، چونکه لایه نه و اتاییه که ی له گه ل زوری ی بو چوونه کان ده گونجیت (هه ندی له و باوه رهن که (سو فی) له (صفا) وه هاتوو و به لگه شیان نه م حه دیسه یه (ذهب صفو الدنیا وبقی الکرد) به لام له لایه نی ریزمانییه وه راست نییه، هه ندی ده لین له (صوفی) وه هاتوو و به پی نیسه ت بووه ته (صوفی)، نه مه رتی تیده چی له لایه نی زمانه وه، به لام سو فییه کان خوریان نه کردو ته بهرگی تایبه تی خو بان، نه وه ی ده لی له (صفا) ه مزگه وتی پیتغهمبهره وه (د.خ) هاتوو دارشته که ی گونجاو نییه، نه وه ی ده لی له وشه ی (صف) دارپژراوه و اتا به دل له ریزی پیتشه وهن بو خواپه رستی، له باره ی و اتاوه ده گونجی، به لام له رووی ریزمانه وه نا قولایه) (۲۸).

له مه وه بو مان ده رده که وی که له لایه نی ریزمانی زمانی عه ره بییه وه راستییه که ی نه وه یه که (صوفی) له (صوف) وه هاتیب (زانایانی وه کو نیکلسون و نولدکه و ئیبن خه لدوون و یافعی و سه ره وه ردی له و باوه ره دانه که (تصوف) له (صوف) وه هاتوو و گوایه پیتغهمبهر د.خ جل و بهرگی خوری له بهر

کردووه، بهلام حهزرتی عائیسه فهرموویه تی که بونی ئارهقهی لیدههات دای دهکهند) (۲۹).

ههر بۆ پالپشتی کردنی ئەم بۆ چوونه که (صۆفی) له (صوف) هوه هاتووه، له کاتی وهفات کردنی پیغه مبهردا د.خ حهزرتی عومهر به چهند وشه یی لاواندیه وه له کۆتاییدا گوتی (... ولبست الصوف و رکبت الحمار) (۳۰)، که واته سۆفییه کان ده بی چاویان له پیغه مبهردا د.خ کرد بی نهک له ره به نهکانی دیری.

جگه لهم بۆ چوونانی سهر وه ده گونجی (وشه ی صۆفی) له (صوفه) هوه هاتی - که تیسکه خوری بی که لکی تیهه لدراره - ههروهک (کوفی) له (کوفه) هوه هاتووه ئەمه ش نهک ههر له لایه نی زمانیه وه رتی تیده چ به لکو لایه نه واتاییه که شی فهرامۆش نه کردووه، چونکه سۆفییه کان له خودی خۆبانه وه حهزیان له بی فیزی و گۆشه نشینی و خۆشکاندنه وه یه و دوور نییه خۆیان کرد بیته هاوشانی (صوفه) له بی نازیدا) (۳۱).

که وابوو تا ئیستا ته نیا دوو بۆ چوونمان لا راسته که سۆفی له (صوف، صوفه) وه هاتی له بهر دوو هۆکار:

۱- له لایه نی زمانیه وه ده گونجین.

۲- ئەوانه ی وازیان له جیهانی مادی ده هینا بهرگی خوریان له بهرده کرد.

ههر لهم باره یه وه حهسه نی به سری ده لئ: (حه فتا که سی به دریم بینی که جل و بهرگیان خوری بوو) (۳۲).

ئوه ی زیاتر هانمان ده دا له سه ره ئوه ی که پی دابگرین سۆفی له (صوف) هوه یه (له ئیراندا به سۆفی ده لئین (پشمینه پوش) و اتا ئوه ی بهرگی خوری له بهر ده کا) (۳۳).

دوای تۆمار کردنی کۆمه له بیرو بۆ چوونی، ئیستا ده مانه وی به خیریایی ئاوړی له بیرو بۆ چوونه کانی تر بدهینه وه تا بزانیان تاج سنووی راستییان پیکاره و جیی باوه رن.

هه ندی له و باوه رن که سۆفی له (صوفه القفاء) هوه هاتووه که بریتیه له و

مووانه ی که له کۆتایی پشتی سه ره دین به به لگه ی ئوه ی سۆفی پشت له خه لک و روو له خوایه، یاخود له سۆفیای یۆنانیه وه بیت که زانست و فه لسه فه ده گه یه نیته (۳۴)، یان له (صفوانه) هوه وه رگیاره که جۆریکه له رووه که پاقله مه نییه کان (۳۵).

ئیستا ئەوا به تیرو ته سه لی زۆریه ی بۆ چوونه کانمان بۆ ده ست نیشان کردن و ئاماره مان بۆ گونجان و نه گونجانیان کرد بۆیه ئەو رایانه ی که زۆریه ی نووسه ران به راستی ده زانن به کورتی دیاریان ده که یین:

۱- کۆمه لئ له نووسه ران له سه ره ئەو باوه رن که زاراوه ی سۆفی له (صوفه) هوه هاتووه، (صوفه) به کوری (غوث ابن مر) یان ده گوت چونکه دایکی (صوفه) مندالی بۆ نه ده ما له سه ره خۆی نه زرکرد ئەگه ر خوا کورپکی پی بدا، و بیگاته مجیوری (خادم) که عبه، ههر که ئەم کورپه ی بوو تیسکه خوریه کی له قژی به ند کرد و ئیتر خۆی و نه وه کانی به م ناوه ناوبانگیان ده رکرد (۳۶).

۲- هه ندی له زانایانی عه ره ب و رۆژهه لاتنسه کان وه کو «بیرونی، محمد لطفی جمعه، جورجی زیدان، جۆزئف فون هامری له و باوه رن که سۆفی له (سۆفیای یۆنانیه وه بی)» (۳۷).

۳- زۆریه ی زانا موسولمانه کانی وه کو «السراج، کلابادی، السهروردی، ابن الجوزی، ابن تیمیه، ابن خلدون و گه لئ له رۆژهه لاتنسه کانی وه کو (فون گریر، نولدکه، گولدریهر، نیکولسون، ماسینیون، آربری) له و باوه رن که سۆفی له (صوف) هوه هاتووه به گۆیره ی دارشتنی ریزمانی و گونجانی و اتا بۆی ده لئوت» (۳۸).

ئیستاش ده مانه وی بزانیان وشه ی سۆفی له چ سه رده میکه وه په یدا بووه و بووه ته زاراوه یه کی تاییه ت به کۆمه له خه لکی؟

له پیشه وه باسی به کاره ی تانی وشه ی سۆفیمان کرد له لایه ن (جاحظ و حسن البصری) یه وه، به لام وه کو زاراوه یه ک له سالێ ۱۹۹ ک په یدا بووه، به و قوتابخانه یه ده گوترا که له کوفه بنیات نراو تاییه ت بوو به (نساک) ه کان و دوا

سه‌رۆکی (عابدك النباتي ت ۲۱۰هـ- ۸۲۵م) بو، دوایی ئەم زاراوه‌یه به (متنسکة)ی عیراقییان ده‌گوت بۆ ئەو‌هی له (ملامتیة)^(۳۹)ی خوراسان جیا بکرتینه‌وه^(۴۰).

بەم پتیه‌ له‌باره‌ی سه‌رده‌می پیدابوونی زاراوه‌ی سۆفیه‌وه‌ رای هه‌مه‌ جوړ له ئارادایه، «هه‌ندی بۆ سه‌ده‌ی دووهمی کۆچی ده‌گرتنه‌وه‌وه‌ هه‌ندی به‌ پیش‌ ئەو سه‌رده‌می ده‌خه‌ن و هه‌ندی‌کیش ده‌لێن: وشه‌ی سۆفی له‌سه‌رده‌می جاهیلی هه‌بووه‌ له‌پیش ئیسلامه‌تی به‌کاربان هیناوه‌»^(۴۱).

پێناسه‌کانی سۆفی و سۆفی‌گه‌ری

سۆفی‌گه‌ری به‌ گشتی فه‌لسه‌فه‌ی ژبانیکی تایبه‌تیه‌ و پتیه‌یه‌کی دیاری‌بکراوه‌ له‌ ئاکارو هه‌لس و که‌وتی ریبوار بۆ گه‌یشتنه‌ ترۆپکی ئەو ره‌وشته‌ی خوا شایانی پتیه‌مبه‌ری د.خ دیوه‌ «وانك لعلى خلق عظیم»^(۴۲)، و «لاتستوي الحسنه‌ ولاالسیئة اذفع بالتی هی احسن فاذا الذی بینک و بینه‌ عداوة‌ کأنه‌ ولی حمیم»^(۴۳) تا‌کو ده‌گاته‌ ئەو حه‌قیقه‌ته‌ی که‌سه‌رچاوه‌ی به‌ختیاری هه‌ردوو ژبانیته‌.

له‌به‌ر ئەوه‌ی سۆفی‌گه‌ری په‌یوه‌ندی به‌خودی ریبواره‌وه‌ هه‌یه‌ و که‌سیته‌ی وه‌ست و ئاره‌زووی کاری تیده‌کا وه‌ک گوتراوه‌ «ان عدد الطرق الی الله بعدد الانفس»^(۴۴) بۆیه‌ هه‌ر سۆفیه‌ک به‌گوتیه‌ی بۆ چوونی خۆی پێناسه‌ی کردووه‌ و «پێناسه‌کانی سۆفی‌گه‌ری به‌گشتی له‌ نیوان سالانی ۲۰۰- ۴۰ ک داریتراون، (معروف الکرخي)^(۴۵) یه‌که‌م پێناسه‌ی کردووه‌ (ابو سعید بن ابی الخیر)^(۴۶) دوا پێناسه‌ی کردووه‌ له‌ ۴۰ کۆچیدا، پێناسه‌کانیش هه‌ندی‌کیان په‌یوه‌ندیان به‌حالی سۆفیه‌کانه‌وه‌ هه‌یه‌ و هه‌ندیکی تریشیان به‌ره‌و یه‌کیته‌ی بوون و ئاکاری و زمانی و په‌ند ده‌چن»^(۴۷). به‌لام به‌گوتیه‌ی پشکنینی پێناسه‌کان بۆمان ده‌رکه‌وت که‌ هه‌ندی‌کیشیان بۆ لایه‌نی خۆشه‌ویستی خوایی هه‌نگاو ده‌هاوین.

ئیمه‌ له‌ کاره‌که‌ماندا نامانه‌وی زۆر درتیه‌ به‌تۆمارکردنی پێناسه‌کان بده‌ین و به‌گوتیه‌ی بابه‌ته‌کانی سه‌روه‌ پۆلێنیان بکه‌ین، به‌لکو ته‌نیا ئاماژه‌ بۆ لایه‌نه‌

هه‌ره‌ گه‌رنگه‌که‌یان ده‌که‌ین و له‌سه‌ر هه‌ر بابه‌ته‌ی دووسی نمونه‌ دینینه‌وه‌ بۆ سه‌لمانندی راستیی ئەو دابه‌شکردنه‌.

ئەوه‌ی راستی بی له‌ پشکنینی سه‌رچاوه‌کاندا خه‌رمانی به‌رچاو که‌وت و دوا‌ی وردبوونه‌وه‌ لێیان توانیمان بریاری ئەوه‌ بده‌ین که‌وا رتیه‌ی هه‌ره‌ گه‌وره‌ی پێناسه‌کان به‌ر لایه‌نی ئاکاری ده‌که‌ویت، ئەمه‌ش شتیکی سه‌رسوره‌پتیه‌ر نییه‌ چونکه‌ سۆفیه‌کان پتیه‌مبه‌ر به‌پیشه‌وای خۆیان ده‌زانن و هه‌ول ده‌ده‌ن له‌سه‌ر ره‌وشتی پرۆن، ئەو پتیه‌مبه‌ره‌ی که‌ خوا به‌ئاکاری به‌رز وه‌سفی کردووه‌ بۆیه‌ ده‌بینن که‌وا «سۆفیه‌کان پتیه‌مبه‌ر ئەوه‌ داده‌گرن که‌ سۆفی‌گه‌ری هه‌مووی ئەده‌به‌، مه‌به‌ستیشیان له‌و ئەده‌به‌ هه‌لس و که‌وتی کۆمه‌لایه‌تی و فه‌رمانه‌کانی شه‌رعی نییه‌، چونکه‌ سۆفیه‌کان ئەمانه‌ به‌ داب و نه‌ریتی خه‌لکی گشتیی (عوام) له‌قه‌لم ده‌ده‌ن و مرۆفی ئاسایی به‌ گوتراوه‌یه‌کی شه‌رعی ده‌گاته‌ به‌هه‌شت، به‌لام سۆفی ته‌نیا به‌ئه‌ده‌بی خواپه‌رستی ده‌یگاتن»^(۴۸).

جیه‌به‌جێکردنی خوا په‌رسته‌کان و هه‌نگاوانان به‌ره‌و سونه‌ته‌کان (نوافل) جوړه‌ خو ره‌وشتی دینیه‌ ئاراوه‌ له‌وره‌زشی نه‌فس و به‌ند کردنی و سنوور بۆ دانانی، چونکه‌ سۆفی زۆر به‌ قوولی و به‌ئه‌ده‌به‌وه‌ به‌ره‌و ناخیان ده‌پراو تاوای لی ده‌کا په‌رسته‌کان خۆیان ده‌بنه‌ جوړیک له‌ئه‌ده‌ب بۆ سه‌لمانندی ئەمه‌ش (سه‌روردی)^(۴۹) له‌باره‌ی نوێژه‌وه‌ ده‌لێت: «پتیه‌سته‌ نوێژکه‌ر له‌ کاتی نوێژه‌که‌یا دلی له‌میحراب بی و به‌هۆشی خوا به‌دی بکا و نوێژه‌که‌ی به‌وردبوونه‌وه‌ و خشوع بکا و له‌هه‌موو بنه‌ماکانی نوێژدا بی فیزی بنوینتی و بچیتته‌ ناخی په‌رسته‌که‌یه‌وه‌ و په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل خواپه‌یدا بکا»^(۵۰). جا بۆ ئەوه‌ی بزانیان زاناکانی سۆفی‌گه‌ری چۆن پێناسه‌ی سۆفی‌گه‌رییان کردووه‌ و له‌خواره‌وه‌ به‌چه‌ند پێناسه‌یه‌ک ئاشناتان ده‌که‌ین:

ئەو پێناسانه‌ی به‌ره‌و ئاکارن:

۱- ئەبوو حوسین ئەلنوووری^(۵۱) ۲۹۵ ک مردووه‌: له‌باره‌ی سۆفی‌گه‌رییه‌وه‌ ده‌لێت: «تصوف نه‌ رسوم است نه‌ علوم لیکن اخلاقی است، یعنی اگر رسم

ئەو پېناسانەى بەرەو يە كېتى بوون (وحدة الوجود) دەرۆن:

۱- ئەبوو سولەيمان ئەلدارانى^(۶۳) ۲۱۵ ك مردووه: «تصوف آنست كه بروى افعال مى رود كه جز خدای نداند و پیتوسته باخدای بود چنانك جز خدای نداند»^(۶۴) و اتا: هەندى كار و كردهوه به سەر ریبوار دادى جگه له خوا كەسى تر نازانى و هەمیشە لە گەل خوادایه چونكه جگه له خوا كەسى تر نانسى، لېره ئەم پەيوەندىبە بە تىنە ئەو هەمان نیشان دەدا كه جۆره يە كېوونىك لە نىوان خوا و سۆفیدا بەرپا بووه.

۲- سەهل كورپى عەبدوللای توستورى^(۶۵) ۲۸۳ ك مردووه: «الصوفى من یرى دمههدرا و ملكه مباحا»^(۶۶) و اتا: سەروسامانى نایەتە بەرچا و هەمووى لە پیتنا و خوادا بەخت دەكات.

ئەو پېناسانەى بەرەو پەند و نامۆز گارین:

لەم بارەيەوه تەنیا دوو پېناسەى جونەیدمان بە دەست كەوت كه جۆره پەند و نامۆز گاریبەكى تیدا بەدى دەكړى كەوا لە مەرۆف دەكات هەول بدا وەكو ئەو سۆفیانەى لى بى و سینگی هیندە فراوان بى كه بەشتىكى كەم نارحەت نەبى و بەرامبەر خراپە چاكە بنوتى «الصوفى كالارض ي طرح عليها كل قبیح ولايخرج منها الا كل مليح»^(۶۹) هەروەها لە پېناسەيەكى تردا دەلى (انه كالارض يطؤها البر والفاجر وكالسحاب يظل كل شىء وكالقطر يسقي كل شىء) «^(۷۰) بەم پیتیه سۆفى دەبى له خۆپەرستى رزگار بووبى ولە پیتنا و خەلكى بژى.

ئەو پېناسانەى بەرەو لایەنى زمانین:

لەو پېناسانەى كە لە بەر دەست بوون جگه لە تاكه پیتناسەيى هیچی ترمان بەدى نەكرد كه بەرەو لایەنى زمانى پروات، جونید دەلى: «الصوفى من لبس الصوف على الصفا واطعم نفسه طعام الجفا وترك الدنيا وراء القفا وسلك

بودى بمجاهده بدست آمدى واگر علم بودى بتعلم حاصل شدى بلکه اخلاقى است، تخلقوا باخلاق الله وتخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم دست دهد ونه معلوم»^(۵۲). لېره دا تەنیا دان لە سەر لایەنە ئاكاریبە كه دا دەگړى و پیمان رادەگەيەنى كه سۆفیگەرى وەرزشى قورس و زانست نییه بەلكو خۆ راهیتانە لە سەر پتیره و یكردنى ئاكاره خوایبە كان.

۲- ئەبوو محەمەد ئەلجەریرى^(۵۳) ۳۱۱ ك مردووه: لە بارەى سۆفیگەرى لیتیان پرسى له وەلامدا گوتى «التصوف الدخول في كل خلق سني و الخروج من كل خلق دني»^(۵۴).

۳- ئەبوو بەكرى كتتانى^(۵۵) ۲۲۲ ك مردووه: «تصوف همه خلق است هر كرا خلق بیشتر تصوف بیشتر»^(۵۶) و اتا: سۆفیگەرى هەمووى ئاكاره ئەوهى ئاكارى زۆرتەر بوو سۆفیگەرى زۆرتەر.

ئەو پېناسانەى بەرەو (ئىوسۆفى) حال دەرۆن:

۱- ئەبوو توراب ئەلنەخشەبى^(۵۷) ۲۴۵ ك مردووه: لە بارەى سۆفیگەریبەوه دەلى: «الصوفى لا يكدرة شىء و يصفو به كل شىء»^(۵۸)، كە واپوو سۆفى لە جیهانى حالى تايبەتى خۆیدا يە و پەيوەندى بە جیهانى مادىبەوه نەماوه و هەوتینیشە بۆ روونكردنەوهى هەموو لیتیبەك.

۲- جونەیدی بەغدادى^(۵۹) ۲۹۷ ك مردووه: لە بارەى سۆفیگەریبەوه لیتیان پرسى له وەلامدا گوتى «برتو: باد كه ظاهرش بگیری و از ذاتش نپرس كه ستم كردن بود بروى»^(۶۰) و اتا لایەنى روالەتى سۆفیگەرى بگەرە و لە بنەچەو راستیبەكەى مەپرسە، چونكه ستمەى لى دەكەیت، و اتا مافى خۆى پى نابه خشى و گوتەى ناشایستەت لى دەببستى.

۳- سەمنون ئەلموحیب^(۶۱) ۲۹۷ ك مردووه: لە بارەى سۆفیگەریبەوه لیتیان پرسى گوتى «الا تملك شيئا ولا يملكك شىء»^(۶۲) و اتا چاوى لە سامانى جیهان نەبى و جگه له خوا نەبیتە ژبیر دەستى كەس.

سبیل المصطفیٰ»^(۷۱) ئیمه تهنیا ئاماژه بو (الصوفي من لبس الصوف) ده که این که په یوه ندیبه که به دی ده کړی له نیتوان (صوفی) و (صوف) دا هه روه که بلتی که (صوفی) له (صوف) هوه هاتووه به هوی (ی) ی نیسبه ته وه زار او هه که دروست بووه.

نوه پیناسانهی به ره و خوشه ویستی ده چن:

۱- بیگومان سه ر قافله ی خوشه ویستی خوایی له سؤفیگه ری ئیسلامیدا (رابعة العدویة)^(۷۲) یه و هه ر خو ی بناغه ی نوه و ئه وینه ی دان او وه ده توانین بلتین تاکه سواره ی نوه مه ی دانه بووه تائیتستا رابعه ده لئ: «رسول الله بخواب دیدم گفت یا رابعه مرا دوست داری گفتم یا رسول الله که بود که ترا دوست ندارد لیکن محبت حق مرا چنان فرو گرفته است که دشمنی و دوستی غیر او را در دلم جای نمانده است»^(۷۳) و اتا: پیغه مبه رم له خه ون دیت و لیمی پرس ی رابعه منت خوش ده وی گوتم نوه ی پیغه مبه ری خوا کئ هه یه توی خوش نه وی؟ به لام خوشه ویستی خوا و دل می پیک او ه که شونینی قین و خوشه ویستی که سی تری تیدا نابیتته وه.

۲- مه عرووفی که رخی ۲۰۰ ک مردووه ده لئیت: «ان محبة الله لا یکتسب بالتعلم وانما هي هبة من الله وفضل»^(۷۴).

۳- نه بوو عه لی روو ذباری^(۷۵) ۳۲۲ ک مردووه ده لئ: «التصوف الاناخرة علی باب الحبيب وان طرد عنه»^(۷۶).

به م جوړه ده بینین سؤفیگه ری به گشتی شا ریگه یه که به ره و باره گای مه زنی خوا و پاسه پورته که ی و از هیتانه له جیهانی مادی و تویشووه که شی قنیات کردن و به ری نده به و دوا قو ناغیشی بینینی هه قه به چاوی دل و ئارامگرتنه له ژیر سیبه ری نوه و دا و به خو هاتنه وه یه له دوا ی نیستی (فنا) دا.

سه ر چاوه کانی سؤفیگه ری:

نوه وانه ی له سه ر بابه تی سؤفیگه ری بیان نویوووه و توو یژتیکی قوولیان له سه ر

بنه چه و نه ژادی کردووه، ئایا تایبه ته به ئیسلام؟ یا خود له وانی تری و ده رگرتووه و په رده یه کی ئیسلامی به سه ردا کیشاوه؟ بو روونکردنه وه ی بابه ته که مان ناچارین چاوی به و سه رچاوانه دا بخشیتین و هندی له و بیرو رایانه تو مار بکه یین و نوه ی لامان په سنده پتی له سه ر دا بگرین، به لام پیتش نوه ی بچینه ناو گیتی نوه بیرو باوه پرانه وه ده بی نوه ومان لاروون بی که له هه موو جیهانی خوا بیرو باوه پرو هزریکی سه ربه خو نییه که په یوه ندیبی به ده وروپشت و میژوووه نه بی، خو ئیسلام نه گه ر سه رچاوه یه کی ده ق او ده قی سؤفیگه ریش نه بی نوه و به ش به حالی خو ی پشکیکی باشی تیدا هه یه و جیی دیاره، و نه به ی ئیسلام خوشی ئایینتیکی سه ربه خو بی و له گه ل ئایینه کانی تر دا لیکچوونی نه بی، لیکچوون شتیتکی ئاساییه چونکه کانگای ئایینه کان یه که. هه ر به م جوړه ش لیکچوون له سؤفیگه ری هه ر ده بی هه بی، چونکه هه ری که لقیکن و ئاوه که بیان ده ر ژیتته ناو ده ریای بوونه وه.

هه ندی له نوو سه رانی سؤفیگه ری به تایبه تی له روژه لانا سه کان له و باوه ره دان که سؤفیگه ری له بنچینه وه له گیانی ئیسلام دووره و به ریگی فارسه کانه وه له هیندیان و ده رگرتووه هیندی کیش ده لئین له و کاته په یدا بووه که موسولمانه کان ئیرانیان خسته ژیر ده سه لاتی خو بان وله رووی سه ر بازیه وه فارسه کان شکان، و اتا به رته کدانه وه ی ئارییه کانه دژی سامییه کان، ئینجا په نایان برده به ر گوشه گیری له گه ل بیرو باوه ری پیشوویان ده گونجا، رای تریش هه یه پی له سه ر نوه داده گری که ره به نایه تی مه سیحیه کان کاریکی زوری کرده سه ر سؤفیگه ری ئیسلامی، نوه ره به نایه تییه ی که به بیرو باوه ری نوه و نوه فلاتوونی و گنوسی ئاخرا بوو^(۷۷).

پیش نوه ی له و بیرو باوه پرانه بکو لینه وه و بزاین ئایا تاچند راستیبان پیک او ه، پیوسته نوه راستییه له یاد نه که یین «که سؤفیگه ری چزو له ی له خاکی ده ر دینتی که ئایینی تیدایی و ئاین له خو به وه سؤفیگه رییه چونکه جوړتیکه له بی توانایی، بی توانیش ده ر گایه که بو سؤفیگه ری»^(۷۸).

جا بهم پٽيه نه ته وهى عه رب كه ماكى ئيسلامه له پٽيش ئيسلامدا ئاينيان هه بووه له ده وره ريان جووله كه وهه مسيحي هه بوون كه خودانى دوو په يامى خوايى بوون و جوړى له سؤفيگه ريبان هه بووه. كه واته عه ربه كانيش هه روه كو ئه وان له ووژيانه گيانيبه دا نابه له د نه بوون و شيعره كانى (اميه بن الصلت) و خه لوه تگيرى (محمد د.خ) له پٽيش پٽيغه مبه را به تيدا به لگهن بو ئه مه.

ئيسستاش هه ندى له بو چونانه تو مار ده كه ين ئه وان هى له و با وه رن سؤفيگه رى ئيسلامى ره سه ن نييه، (ثولك) له و با وه رده ايه «كه سؤفيگه رى ئيسلامى له بنه مايه كى مه جوو سييه وه وه رگيرا وه به به لگه ئى ته وهى كه زور له و مه جوو سييه كان له سه رووى ئيران كه هه ره له سه ر ئاينى خو بان مانه وه دواى هاتنى موسولمانه كان بو ئيران، هه روه ها زور له كه له سؤفييه كان له و ناوچه يه بوونه ته و بيرو با وه رده هينديان هى كه له گوته ئى هه ندى له سؤفييه كان ده بيسترى، له و ناوچه يه ئيران وه هاتوه و تپه سؤفيگه ريه سه ره تاييه كانى مه جووسى دا يانمه زانده وه يا شاره زاي مه جوو سييه ت بوونه» (٧٩).

هه روه ها (الفرد فون گرير) راي وايه كه «زه دى ئيسلامى له مه سيحييه كانه وه وه رگيرا وه و دواى ئه مه به هوئى (رابعة العدوية) وه له گه ل خو شه ويستى خوا ييدا تيكه ل كرا وه و سؤفيگه ريش له دوو ره گه زى مه سيحي و هيندى بو ودى په يدا بو وه، له باره ئى يه كيتى بوونيش (گرير) ده لئى: «ئه م بيرو كه يه له كو تايى سه ده ئى سييه مى كوچى له لايه ن هه للاج وه سه رى ده ره ئنا وه كه له بنه چه دا له ره گه زى هيندييه وه وه رگيرا وه» (٨٠) له لايه كى تره وه (دوزى) له ١٨٧٩ د و اى نيشان دا وه كه وا «سؤفييه كان ده يانه وئى كه سؤفيگه رى نه ك ته نيا بو سه ر (على و محمد) بگيرنه وه، به لكو ده بيه نه وه سه ر حه زره ئى ئيبراهيم، پئ له سه ر ئه وه ش داده گرى كه سؤفيگه رى له ولاتى هينده وه به هوئى فارسه وه گه بشته موسولمانه كان و زور له كو نه وه بيرو كه ئى يه كيتى بوون له ولاتى فارسدا هه بو وه پرويان و ابو كه جيهان بوونى نييه وه هه ر ته نيا خوا بوونى راسته قينه ئى هه يه» (٨١).

به لام ماكس هورتن له و با وه رده يه كه «سؤفيگه رى ئيسلامى له سه ده ئى سييه مى

كوچيدا به بيرو با وه رى هيندى تيرا و كرا وه له هه للاجدا زور ره نكى دا وه ته وه وه هه ره مان رتيبازى (قيدانئا) ئى هيندييه، (هارتمان) يش له ١٩١٦ ز پشتى ئه م رايه ده گرى و ده بيه لميئى كه سؤفيگه رى ئيسلامى له ريگاي مشرا و مانى و جووله كه و مه سيحي و گنووسى ونه و ئه فلان تونى يه وه سه رى هه لدا وه و جوئيد ئه م هه موو بيرو با وه رده ئى له گه ل يه ك شيلاره وه، به لگه شى ئه وه يه كه زوره ئى سؤفييه پيشينه كان له نه ژادى عه رب نه بوون وه كو: ابراهيم بن ادهم، شقيق البلخي، البسطامي، يحيى ابن معاذ الرازي» (٨٢).

نيكولسون له باره ئى سؤفيگه رى ئيسلاميه وه دوو بوچوونى هه يه له سه ره تادا با وه رى و ابو كه ده قاوده ق له فه لسه فه ئى نه و ئه فلان تونى و رتيبازى گنووسييه وه هاتوه، به لام له ١٩٢١ ز هاته سه ر ئه و با وه رده ئى كه نار ه وايه تا كه سه رچا وه يه ك ده ست نيشان بكرى و به گشتى سؤفيگه رى ئيسلامى له نيو ئه و بيرو با وه رده جيا وازانه وه هه لقلوله كه تيكه لى موسولمانه كان بو وه، و اتا هه ر ميلله تى كه بو وه ته موسولمان هه ندى له بيرو با وه رى كو ئى خو ئى هيشتوت ته وه و كر دوو يه تيه به هه ويني سؤفيگه رى ئيسلامى (٨٣). دواى ته وه ئى راي هه ندى له روزه لاتناسه كانمان تو مار كرد، با چا و يكي ش به نوو سينه كانى هه ندى له زانا موسولمانه كاندا بخشينين بو ئه وه ئى بزائين ئايا رايه كانيان دوو باره كردنه وه ئى راي روزه لاتناسه كانه يا خود له روانگه ئى تاييه تى خو ئيان وه نو ريو يانه ته سؤفيگه رى؟ ئه وه ئى راستى بي زانا موسولمانه كانيش هه نديكيان لايه ن گيرى روزه لاتناسه كان ده كهن، به لام ئه وان هى كه تو زى له ئيسلام ورد بوونه ته وه چاويان به ميژووى ژيانى پٽيغه مبه ر د.خ و يارانيدا خشانده وه هاتوونه ته سه ر ئه وه ئى كه بر بار بدن سؤفيگه رى له خودى ئيسلامه وه هه لقلوله و به گو تره ئى به ره و پٽيش چوونى روزه گار په رده ئى سه نده وه و گه شه ئى كر دوو وه.

ئه وه ئى به وردى سه يري ئايه ته كانى قورئانى بكا «ده بينى له چه ند ئايه تيكدا وه كو» (ومن كان غنياً فليستعفف) (٨٤) «يحسبهم الجاهل اغنياء من التعفف تعرفهم بسيماهم» (٨٥) باسى چينى له موسولمانه كان ده كا كه پٽيان ده گو ترى

(متعففون) ئەمەش ھەلۆتستیکە موسولمانان لەقورئانیان وەرگرتوو ھەبە ماھیک بوو بۆ زوھد، ھەر وەکو زوھدیش ھەمما سۆفیگەری بوو»^(۸۶) بەم جۆرە ئەو دەولەتە نەندە کە لەچینی (متعفف) ھەکانە خۆی لەچلکی مادە رزگاردەکا و نەفس و گیانی بەرەو بالا ئی دەچیت و گوێرایەتی خۆی کردوو کە جۆرێکە لەخۆشەویستی، خۆشەویستیش توانەو ھەبە لەخۆشەویستیدا.

لەو زانایانە کە ئیسلامیان کردۆتە سەرچاوەی سۆفیگەری ئیسلامی د. زەکی موبارە کە «کە قورئانی بە نزیکترین سەرچاوەی سۆفیگەری داناو ئەو کتیبە کە بە درێژی سەرزەنشستی جیھان دەکا و بەشتیکێ پووجی داناو، ھەر و ھا ژبانی پیغەمبەر ژبانیکی سۆفیانە بوو و رایەخی تەنیا ھەسیرتیکێ رەق بوو»^(۸۷).

ئەوانە کە فەرموودە «لارھبانیة فی الاسلام» دەکەن بەلگە ئەو ھەبە گواپە پیغەمبەر د. خ دژی رەبەنا ئەتە بوو بە ھەلەدا چوونە، چونکە پیغەمبەر دژی ئەو رەبەنا ئەتە تیئە بوو کە لە سنووری خوادا دەچوو و «لارھبانیة فی الاسلام» یش ھەدیتیکێ کزە و دانراو و (صحاح الستة) باسیان نەکردوو و^(۸۸). جیاوازی نێوان سۆفیگەری ھەردوو لایان لەو ھەدا بوو کە ھەبە پیغەمبەر ناو ھنجی بوو و ھەبە نەکانی دێری ئە رادەبەدەر.

ئیمەش بەگوێرە ھەلەسەنگاندن و تاووتوو کردنی ئەو بیروباوەرە ئەو دەتوانن پالپشتی رای ئەو نووسەرەن بەکەین کە لەو باوەرەدانە سۆفیگەری ئیسلامی رەسەنە و فۆتۆکۆپی ھیتەری، بیگومان ئەم پالپشتیبەش پتیبستی بەبەلگە ھەبە سەلینەر ھەبە، چاکترین بەلگەش ئەو ھەبە کە «لە ھەردوو سەرچاوە رەسەنە کە ئیسلام وەرگیرا کە قورئان و فەرموودە باوەر پتیکراوەکانی پیغەمبەر د. خ»^(۸۹)

بەلگە قورئانیەکان:

قورئانی پیرۆز باسی ھەموو لایەنەکانی ژبانی کردوو بەبارە ئایینی و کۆمەلایەتی و رامباری و ئابووری و رۆشنیبری و پەبۆندی نێوان مەزۆف لگەل

بەکتری و لەگەل خودادا، لە زۆر شوێندا داوامان ئە دەکا کە لە پتینا و ژبانی جیھانی فانی ژبانی ھەمیشە یمان لەکیس نەدەین و بەرەو کانگای عشقی خوایی ھەنگاو بنیین و خوا بەکەینە سەرچاوەی خۆشەویستی. بیگومان حال و مەقامەکان کە دوو بابەتی سەرەکی سۆفیگەری ھەردووکیان لە ئایەتەکانی قورئانەو و ھەرگراون ئیستاش نامازە بۆ ئەو ئایەتە دەکەین.

نەفس شکاندن سەرەتای رتگایە بەرەو بارەگای خوا «والذین جاھدوا فینا لنھدینھم سبلنا»^(۹۰)، مەقامی تەقوا «إن اکرمکم عند اللہ اتقاکم»^(۹۱)، مەقامی زوھد «ویؤثرون علی انفسھم ولو کان بہم خصاصة»^(۹۲)، مەقامی تەوھکول «ومن یتوکل علی اللہ فھو حسبہ»^(۹۳)، مەقامی شوکر «لإن شکرتم لازیدنکم»^(۹۴). مەقامی سەبر «واصبروا ما صبرک الاباللہ»^(۹۵)، مەقامی رەزا «رضی اللہ عنھم ورضوا عنھ»^(۹۶). مەقامی ھەبە «الم یعلم بان اللہ یری»^(۹۷)، مەقامی فەر «واللہ الغنی وانتم الفقراء»^(۹۸)، مەقامی مەھەبەت «فسوف یأتی اللہ بقوم یحبھم ویحبونھ»^(۹۹).

ھەر و ھا حالیش لەقورئانەو رتچکە کردوو، حالی خەوف «یدعون ربھم خوفاً وطمعاً»^(۱۰۰) حالی رەجا «من کان یرجوا لقاء اللہ فین اجل اللہ لات»^(۱۰۱) حالی حوزن «وقالوا الحمد للہ الذی اذھب عنا الحزن»^(۱۰۲) حالی قورب «ونحن اقرب الیھ من حبل الورد»^(۱۰۳) ئەمەو چەندەھا ئایەتی تریش کە لەم جغزانەدا دەسوورینەو.

بەلگە لە فەرموودەکانی پیغەمبەرەو د. خ

ھەر و ھا کە لە پتیشەو گوتمان ژبانی پیغەمبەر د. خ لەخۆیدا سۆفیانە بوو و لە برسای زگی دەگوشی، بریق و باقی جیھانی لاپوچ بوو، ھەر چەندە ھانی موسولمانەکانی دەدا بۆ ھەردوو ژبان بەلام ژبانی دواي مردنی لاگرنگتر بوو، لەو فەرموودانەش لە بارە یزیکرەو «یقول اللہ عز وجل أنا عند ظن عبدي بي وأنا معه حين یذکرني فین ذکرني فی نفسہ ذکرته فی نفسی وإن ذکرني فی ملاً ذکرته فی ملاًخیر منه وان اقترب الی شبراً تقربت الیھ ذراعاً وان اقترب

الي ذراعاً اقتربت اليه باعاً وإن اتاني يمشي اتيته هرولة»^(١٠٤)، له باره ی تۆبه وه «كل بني آدم خطأ وخير الخطائين التوابون»^(١٠٥)، له باره ی سه رزه نشتی جیهانه وه «الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر»^(١٠٦)، له باره ی قنیاته وه «ليس الغني عن كثرة العرض ولكن الغني غنى النفس»^(١٠٧)، له باره ی هه ژاره وه «اللهم احيني مسكيناً وامتنني مسكيناً واحشني في زمرة المساكين يوم القيامة»^(١٠٨)، له باره ی ترسه وه «لاتلج النار رجل بكى من خشية الله حتى يعود اللبن في الضرع ولا يجتمع غبار في سبيل الله ودخان جهنم»^(١٠٩)، له باره ی ته وه كوله وه «لو انكم كنتم توكلون على الله حق توكله لرزقكم كما ترزق الطير تغدو خماصاً وتروح بظاناً»^(١١٠).

دواى ئه وه ی سه لماندمان كه قورئان و سه ديس سه رچاوه ی گرنگی سۆفيگه رى ئسيلامين هه ر له په يدا بوونی ئيسلامه وه گيانی سۆفيگه رى له ناو موسولمانه كان هه بووه به لام نهك له ژتير ناوی سۆفيگه رى، ليره دا ده توانين بريا ر بده ين كه سۆفيگه رى له لايه نی نه زه ريبه وه ئيسلامييه و تاك و ته را هه ندى بيروباوه رى نامۆی تيكه وتوه وه دوايى توانراوه بژار بكریت، به لام له لايه نی كرده ريبه وه واتا: جل وبه رگ و ژيانى رۆژانه و ويرد وزيكريان زورتا كه منى كاربه گه رى ره به نه كانى مه سيحى و هيندى و مه جووسى له سه ره، كه وايه ئيستا جيى خزيه تى كورته يه ك له سۆفيگه رى ياخود ژيانى گيانى نه ته وه ناموسولمانه كانى پيش ئيسلام بزانيين و هه ول بده ين بگه ينه ئه و راستييه ي ئايا سۆفيگه رى ئيسلامى و نائيسلامى له يه ك خالدا به يه ك ده گه ن ياخود له شوينيكدا ليك ده ترازين؟

سۆفيگه رى لاي جووله كه

ئايىنى جووله كه كه به كيكه له ئايينه ئاسمانييه مه زنايه كه له پيش دوانه كه ي تر هاتوه و تا ئيستاش هه ر به رده وامه و «باوه ريان وايه كه (توراة) په يامى سه رته تا و بنه تاى ئايينه كانه و ئايىنى ترى خوايى په يدا نابج»^(١١١).

ئه وه ي راستى بچ له باره ي سه زه رته ي موسا وه هه ندى بيرو راي دژ به ك

له ئارادايه و به پيى ته ورات موسا شه ره نكيته، به لام له قورئاندا وهك پيغه مبه رتيكى مه زن باسى ده كا و له چيروكه كه يدا چه نده ها واتاي ده روونى و گيانى مه زنى لى هه لده هيتنج، وهك سۆلداكه ندى له دۆلى (مقدس) و ئاگرى پيروزو دارى پيروزو پيچانه وه ي گه ر دوون و كيوى توور و مه قامى (لن تراني)... ئه مانه گشتيان له ناو سۆفييه موسولمانه كان ده نكيان داوه ته وه وه كو تيوريى گيانيان ليه اتوه^(١١٢).

كه و ابو ئايىنى جووله كه هه ر چه نده به ئايىنى وشك و مادى ناسراوه به لام ليره وه له وى هه ندى تروسكه ي گيانى لى په يدا ده بچ و در به ته مى ماده په رستى ده دا، هه روه ها له م فه رمووده يه ي خوا كه گه توكو له گه ل موسا ده كا ئه وه روون ده كا ته وه كه هه ر كه سه ي دوزمنايه تى پيا و چاكان بكا دوزمنايه تى خواى كرده وه «من عادى لي ولياً فقد اذنته بالحرب»^(١١٣).

بيگومان (توراة) راسته قينه كتيى پيروزي خوايه و پريتي له و ئايه تانه ي كه باسى هه ندى سيفه ت و هه لس و كه وتى خوامان بو ده كا وه كو گه تى به ئاشكرا و دابه زينه سه ر كيوى توور و بالا ده ستى به سه ر عه رش و بينى»^(١١٤) ئه گه ر بيت و ئه مانه به شيويه ك ته ئويل نه كرين كه له گه ل سيفه تى خواپه رستى بگوئجى ئه وا به ره و ليكچوون و به رجه سته ييمان (تشبيه و تجسيم) ده بات، له به ر ئه وه زاناکانى جووله كه به ره و ته ئويل چوون^(١١٥).

نابج ئه وه شمان له بير بچيت كه له پيش ئيسلامه تيدا «بيرو باوه رى سۆفيگه رى خۆى خزانده بووه ناو ئايىنى جووله كه وه، له سه ده ي به كه مى زايينيدا فيلۆنى سه كيمي جووله كه ئايه ته كانى ته وراتى ته ئويل كرده و دواتر مه سيحى و موسولمانه كانيش سووديان لى وه رگرت»^(١١٦).

سۆفيگه رى لاي مه سيحيه كان

ئايىنى مه سيحى هه ر له په يدا بوونيه وه گرنگی به لايه نی گيانى داوه و لايه نی مادى فه رامۆش كرده وه، ئه مه ش به رته ك دانه وه ي جووله كه بوو، چونكه له ناو ماكپه رستيدا توابونه وه و په يدا بوونى مه سيحيش هه ر خۆى جووره په رچويك

بوو وهه لئس و كهوتى رۆژانهى ئه وهى نيشان ده دا كه مرۆڤىكى ئاسايى نيبه و هاتنه قسهى به ساوايى و مردوو زبن دوو كردنه وهى زياتر به ره و جيهانى بالاى ده برد.

له گه ل ئه وه شدا چه زه تى عيسا «خه ريكى گوشه گيرى نه بووه و ته نيا جارو بار بو خوا په رستى چوو ته كه يوه كانه وه هه ميشه له ناو كوڤى خه ل كدا ژياوه بو بلا و كردنه وهى بيرو با وه په كهى و رزگار كردنى مرۆڤ» (١١٧).

سه ره راى ئه مه ش له فه رمووده كانى ئينجىل و چه زه تى عيسا هه ندى گوته مان دپته پيش كه ئاماژه بو جوڤىك له سوڤيگه رى ده كه ن به كيك له وه حبه كانى خوا بو عيسا ئه مه به (انزلى من نفسك كه مك) دياره شوينى (هم) له دلّه و خوا ده به وئ چه زه تى عيسا دلى بو بكا ته وه، بئگومان دلّيش لاي سوڤيه كان شوينى بانگهيشتن و ناسينى راسته و خوئى خوايه هه روه ها ده فه رموئ « و تقرب الي بالنواقل ادنك... وليكن ودى في قلبك... وكن راهباً لي وراغباً الي...» (١١٨) هه روه ها له به كئ له فه رمووده كانى چه زه تى عيسا دا هاتووه «... و فاكه تى و ربحانى بقول الارض و لباسى الصوف و شعارى الخوف» (١١٩).

له لايه كى تره وه چه زه تى عيسا هه ميشه داواى له مرۆڤ كردووه كه وه كو خوا بگاته پلهى ته واوى و له گه ل دوڤمنى خوئى لئبووردنى هه بئ و چاكه له گه ل گوناهايراندا بكا بو ئه وهى په شيمان بينه وه و تۆبه بكه ن. (١٢٠)

له مه دا بو مان روون ده بيتته وه كه له سه رده مى چه زه تى مه سيحدا سوڤيگه رى وه كو ريبازىك له ئارادا نه بووه له «سه دهى دووه م و سيبه م زايينى» له سه ر ده ستى گنوستيكيه كان سه ره تاكهى په يدا بووه (١٢١)، به لّام له سه دهى چواره مى زايينه وه (فلمون) به ئاشكرا ياساى ره به نايه تى فيرى قديس (باخوم) كرد و ده ستووره كانى ده ستنیشان كرد كه برىتى بوون له چه ند گوته به كى كورت له بارهى هه لّس و كهوت و ره وشتى ره به نه كان له دپره و كاتى نوپژ كردن و گه شت و خوان دانان و سه ره راى هه ندى ئامۆڤگارىي گيانى (١٢٢).

ئهم ره به نانه له سه ره تا دا به ته نيا ده ژيان و خه ريكى وه رزشى گيانى خوڤان

بوون، داويى له ژيتر سايهى ره به نى گه وه ئه نجومه نيكيان پي كه يتناو و دپره يان بو بنيات نرا (١٢٣). سه ره راى ئه مه ش له شوينى ئۆقره يان نه ده گرت و هه ر خه ريكى گه شت و گه ران بوون وله «شيعرى جاهيلى ناويان به مرتاضون، توابون، تاركوا الدنيا، هاتووه» (١٢٤).

جاله م گه ران و سوورا نه يان دا په يوه ندييان له گه ل موسولمانه كان په يدا كرد و له گه ل به كترى دانيشتوون و له بارهى ئايين و ژيانى ره به نايه تى وت و وپژيان كردووه و به م پي به ره به نايه تى مه سيحى توانى له هه ندى گوشه وه خوئى بخزينيته ناو له شى سوڤيگه رى ئيسلاميه وه و چيروكى و اهه به كه باسى ئه م په يوه ندييه ده كا و له ناو مه سيحى و موسولمانه كاندا باوه، له مانه ش «رۆڤيكيان چه زه تى مه سيح به لاي سئ چين خه ل كدا رت ده بئ كه خه ريكى خوا په رستى ده بن و له چينى به كه م ده پرسئ: بوچى ئاوايى رنك و لاوازن؟ ده بيتن: له ترسى دۆزه خ، له چينى دووه م ده پرسئ: بوچى واخومان دوو ده كه ن؟ ده بيتن: له خوئى به هه شت، له چينى سيبه م ده پرسئ: ده لّين له به ر عشقى خوا، جا چه زه تى مه سيح فه رمووى ئيوه نزيكترين كه سن له خودا» (١٢٥)، دوور نيبه هه ر بيروكهى ئه م رووداوه بئ كه له لاي (رابعة العدوية) رهنكى دابيتته وه و ده لّيت «ئهى خودايه ئه گه ر له ترسى دۆزه خ ده تپه رستم به ئاگره كهى بم سووتينه، ئه گه ر به ئوميدى به هه شت ده تپه رستم ليم حه رام بكه، ئه گه ر هه ر ته نيا له عيشقى جوانيت ده تپه رستم جوانيى خوتم لئ حه شارمه ده» (١٢٦).

سوڤيگه رى لاي ئيرانيه كان

ئيرانى كوڤن خاوه نى فه لسه فه و ژيارىكى مه زن بووه، به لّام به هوى شه رو شوڤه وه ئه م زانستانه له ناو چوونه، ئه و بيروباوه ره فه لسه فه يه ئيستا له ئيراندا ماوه ته نيا هئ سئ فه يله سووفى كوڤنى ئيرانيه كه (زه رده شت و مانى و مه زده ك) ن. (١٢٧).

زهردهشت:

لهسهدهی شهشه می پ. ز ژباوه کتیبه که ی (ثاقیستا) یه و تبایدا داوای پاکي لهش و مال و گیانی و پاکي همموو شتی دهکا، لهثاقیستاوه هاتووه که لهم جیهانهدا دووهیتی گهوره دژی یه کتر وهستاون (ئاهورامه زدا و نههریمه) له نهجامدا ئاهورامه زدا که هیتی چاکه یه بهسهر نههریمه سهر دهکهوئی که هیتی خراپه یه (۱۲۸).

مانی:

له ۲۵ ز له گوندیکی نزیک بابل له دایک بووه فیتری زانست و هونه و فهلسهفه و نهدهب و پزیشکی و نهستیره ناسی بووه، له ئایینی جووله که و مهسیحی و زهردهشتی و فهلسهفه ی بوودا زور شاره زابووه که چی باوهری به هیچیکیان نههیتاوه و بیروباوهری خوئی بلاوکردوتهوه و خوئی به (فارقلیط) زانیوه که گوايه له دواي مهسیح نهو په یامه که ی تهواو دهکات (۱۲۹).

له کتیبه که یدا که ناوی (نه رهنگ) ه چهند بیروباوهریکی بلاوکردوتهوه و له وانه هیتی رووناکي ههولئی رزگار کردنی مرۆف دهدا، بهلام تاریکی له خشته ی دهبات، بویه پیوسته له یه کتر جیابکرینهوه، مانئ باوهری وایه که گیان له تاریکی مادهدا بندهو دهیی رزگار بکریت، ههر چهند مرۆف لهشی بی هیت بی گیانی به هیت دهییت (۱۳۰)، نهمه نهوه دهگهینی که مرۆف له کزیدا خوا دهناسی و خواناسینیش خودی سۆفیگه ریبیه، ههروهها (مانئ) به پیوستی دهزانئ که مرۆف خوئی (له چیژه مادیه کان رزگار بکا و هانا باته بهر وهرزش و نهفس شکاندن و پشت به جنسی پیاو چاکان بهستیت) (۱۳۱).

مه زدهک:

له ۶۰ ی زایینی له دایک بووه داوای تهوهی کردوه که خوا بو پاک کردنهوهی ئایینی زهردهشتی ناردویتی، مه زدهک له کاتی پیدای بو که خاوهن دهسهلات هه موو سامانیکی هه بووه و به هه زاران ژنی لایبو، جا دژی نه مه

وهستا و داوای یه کسانی دابهشکردنی ژن و سامانی کرد (۱۳۲).

مه زدهک لهو باوهردها بوو که مرۆف له توانایدا یه له جیهانی نزمدا بیته خوایی (ربانی) دواي برینی چهند قوناغیکی خوایی (۱۳۳). بویه دهبینین (ئایینی مه زدهکی ریشه ی سۆفیگه ریبی تیدا یه و فهلسهفه و په رته ویش کاریکی زۆری کرده سهر سۆفیگه ری) (۱۳۴).

که و ابوو ئیرانییه کان ههر له کۆنه وه خهرمانیکی مه زنیان له فهلسهفه و بیروباوهری سۆفیگه ری لایبووه، بویه سهیر نییه نه گهر زۆریه ی ته ریه ته کانی سۆفیگه ری ئیسلامی له ئیرانه وه سه ری هه لدا بی و به ولاتاندا بلاوه ی لی کرد بی، چونکه ههر که ئیرانییه کان دهسه لاتیان له دهست داو بوونه شیعه، ئیتر به ره و جوړه سۆفیگه ریبیه کی تایبهت به خو بان چوون و جارو باریش ئایهت و هه دیسیان تیهه لکیتی ده کرد، به لام ههر به ژیا ری کۆنی خو بان کاربگه ر بوون (له سه ده ی دووه می کۆچییه وه زۆریه ی سۆفییه کان ئیرانی بوون و له سۆفیگه ریبیه فهلسه فییه که دا کاری فهلسه فه ی ئیرانی دیاره) (۱۳۵).

سۆفیگه ری له ولاتی هیندا

ولاتی هیند ههر له کۆنه وه به ولاتی حیکمهت و فهلسه فه داده نری سهره رای نهوه ی که له نهستیره ناسی و بیرکاری و لوجیک و پزیشکیدا دهستیکی بالایان هه بووه، فارسه کان دهوریان بووه له بلاو بوونه وهی نه م زانستانه له دوورگه ی عه ره بییدا (۱۳۶). له هیندا چهند ئایینی بهرچاو دهکه ویت له وانه ش:

ئایینی هندووسی:

باوهریان وایه که (براهما) یه که م مرۆفی خولقاندووه و خوئی گیانی جیهانه و هه موو خواوهنده کان ژیان له براهماوه وهرده گرن، نه م بیروکه یه زور فراوان بوو تاوای لیتهات به ره و یه کیتی بوون و تیچوون ههنگاوی نا، ههروهها دهیانگوت گیانی مرۆف هه مان گیانی (براهما) یه (۱۳۷).

کتیبی پیروزیان (قیدا) (۱۳۸) یه و پروایان به (کارما) و اتا یاسای پاداشت و

دادپهروهری ههیه، هندۆسی دوا ئامانجی ئهوهیه گیانی له لهشی رزگار بیی و لهگهڵ (براهما) ببیتته یهک (۱۳۹).

کهواته بیرۆکهی بهکیتی بوون و تیچوون له دیرزهمانهوه ههبوونه و خهڵکی پروایان پیتیان بووه، بیگومان ئهمش لووتکهی سۆفیگهربی فلهسهفیهیه که بۆ ههلاج و ئیبن عهرهبی دهگهڕیتتهوه له ئیسلامدا.

نایینی چینی:

لهسه دهستی (مهاورا)ی کوری ئه میری ولات دامهزرا لهسالی ۵۹۹ پ.ز. وازی لهخۆشی ژبان هیتا و لهسه دهستی (براهمه) لهئایین و رهبهنهکانی کۆلییهوه و دوازه سالی رهبهق له قسهکردن بهرۆژوو بوو تا له ههموو نهیتنییهکانی گهردوون گهیشته و پهردهی حهقیقهتی بۆ لادرا، (مهاورا) پروای بهوه نییه کهوا خواوهندیکی گهوره جیهانی خولقاندوو،

ئه مانه پروایان بهکارما و دووناو دوون ههیه و خۆیان لهسه ئارامگرتن و خۆرسیکردن رادههیتا بۆ ئهوهی له یاسای (کارما) رزگاریان بیی بههۆی بگری و دوورکهوتنهوه لهچیرتهکان، بهم شیوهیه بهنه مری ده مینیتتهوه و پیتی دهلین (رزگاریون) که لهگهڵ نیرفانای هیندۆسی و بوودی هاوشانه (۱۴۰).

نایینی بوودی:

لهسه دهستی شازاده (سدهارتا) له ۶۰-۷۰ پ.ز. پهیدا بوو وازی له خۆشی ژبان هیتا بهرهو کیتو و ئهشکهوتهکان رۆیی و ههر خه ربکی وهرزشی گیانی و دوور کهوتنهوه له ژبانی مادی بوو، په یامه کهی بریتی بوو له پاککردنهوهی نهفس و نه هیتتنی ئازار به گشتی.

بووذا بروای به دوو ناو دوون (تناسخ الارواح) ههیه و بهلام باوهری به (نیرفانا) (۱۴۱) نه بوو، چونکه رزگاریون به توانهوهی له خوادا نابج به لکو به گهیشتنه لووتکهی بیگهردی و پاککردنهوهی نهفس و قهلاچۆکردنی ئارهزووه مادیهیهکان ده بپیت، ده توانین فلهسهفهی بووذا له دوو وشه کۆکهینهوه (ناشتی و

خۆشه ویستی) (۱۴۲).

ههر چهنده له کۆنهوه ژبانی گیانی و وهرزشی نهفس و ئازاردانی لهش له ولاتی هیندا باو بوو، بهلام لهگهڵ سۆفیگهری ئیسلامی جیاوازی زۆره له لایه ن بیرۆکهی خودی خوایی و هۆکارهکانی و ئهنجامی سۆفیگهرییه که ته نیا شتی که بهیه کیان ده بهستیتتهوه ئازاردانی له شه و بهس (۱۴۳).

له لایه کی ترهوه بوو ذاییهکان مه بهستیان په روهرده کردنی ئاکاری نهفس و پاککردنهوهی دهروونه، کهچی سۆفییه موسولمانهکان په روهرده کردنی نهفس له گهیشتن به ناسینی خوا و عیشقی خواوه دهزانن، جیاوازی نیوان نیستی (فنا) سۆفییهکان و نیرفانای بوودییهکان له وه دایه، نیرفانا ههولنی نیستی تهواو ده دا بهلام نیستی سۆفییهکان بۆ ژبانی هه میشه ییه له خوادا (۱۴۴).

سۆفیگهری لای یۆنانییهکان

ولاتی یۆنان ههر له کۆنهوه لانکی فلهسهفه بووه له وێ گاکۆلهی کردوووه بهسه ر پێ کهوتوووه، ههر چهنده ئه م فلهسهفه یه له یۆناندا سه ری هه لداوه و ده ربایه کی لێ پیکهاتوووه و ته نیا زادهی بیری خۆیان نه بووه له زۆر سه رچاوهی میسری و سۆمه ری و بابلی و ئاشووری و فارسی و هیندی و چینی زانیاریان وهرگرتوووه، بهلام یۆنانییهکان بههۆی لیها تووی و کارامه یی خۆیان توانییان ئه م زانیارییهکانه لهگه لێ یه کتری موتوربه بکه ن و رتیکی بخه ن و چه ند ریبازتیکی فلهسه فی پتهوی لێ پیک بیتن، جا ههر چهنده که فلهسهفه له سه ر بنه مای هۆش دامه زراوه و سۆفیگه ریش له سه رچیتۆ ئه ندیشه، بهلام فلهسه سووفه کانی یۆنانی جۆره سۆفیگه رییهکان هه بووه به گشتی داوای دوور کهوتنه وه یان کردوووه له چیتۆ مادیهیهکان و پیرهوی وهرزشی گیانییان کردوووه و به ره و نموونه به رزهکان هه لکشان.

له وانهش (فیثاغور) ه که له ۵۷۲ پ.ز. بووه «سه ری له چین و هیند داوه و کۆمه له یه کی بنیات ناوه و ئاین ورامیاری و فلهسه فه ی تیکه ل کردوووه و داوای

پاک‌کرده‌ی نه‌فسی کرده‌وه به (تقشف) و له‌ش و ماده‌ی لایب‌زراو بووه و پله‌ی بالای به‌گیانی داوه، هه‌روه‌ها له‌و باوه‌رهدا بووه که پاک‌کرده‌وه‌ی نه‌فس پیوستی به‌دووورکه‌وتنه‌وه‌یه له‌خیره‌و بی‌ری جیهان و کپ کردنی ئاره‌زووه‌کانی له‌ش»^(۱۴۵).

هه‌روه‌ها (ئه‌فلاتون) که له‌ ۲۹۴ پ.ز له‌دایک بووه، خاوه‌نی تیوری نمونه‌یه‌و (مثل) خه‌ریکی په‌روه‌رده‌کردنی گه‌نجان بووه بو‌ئه‌وه‌ی سه‌وداسه‌ری نمونه به‌رزه‌کان ببن و به‌خیره‌و چاکه نه‌فسیان ئاو‌یزان بکه‌ن، له‌لایه‌کی تره‌وه بریاری داوه که پیوسته مرۆف خۆی له‌کوته‌کانی له‌ش رزگار بکاو چلکی نه‌فس دارنێ و نه‌فس له‌به‌ندیخانه‌ی له‌ش رزگار بکا و بتوانێ ئاره‌زووه‌کانی کپ کاته‌وه و له‌م ژبانه خۆی له‌سه‌ر زوه‌د رابه‌ینێ^(۱۴۶).

به‌لام (ئه‌رستۆ) که له‌ ۳۸۴ پ.ز له‌دایک بووه، باوه‌ری به‌جیهانه نمونه‌یه‌که‌ی ئه‌فلاتون نه‌هیتاوه، که‌چی بریاری ئه‌وه‌ی داوه که نه‌فس ئه‌و کاته ده‌گاته به‌ختیاری ته‌واو له‌جیهانی نه‌مریدا هه‌ر که‌له‌کوته‌ی ماده‌ ره‌ها بوو^(۱۴۷).

به‌گشتی هه‌ر چه‌نده ولاتی یونان له‌فله‌سه‌فه‌دا ده‌ستیکی بالایان هه‌بووه، به‌لام له‌لایه‌نی ئایینه‌وه جو‌ره‌هه‌رسته‌یه‌کیان هه‌رتیدا بووه و «تا له‌سه‌رده‌می (اکسینۆفۆن) بیروکه‌ی یه‌کتا په‌رستی ورزگار بوون له‌سزای روژی دوامایی بلاو کرایه‌وه»^(۱۴۸).

له‌م سه‌رده‌مه‌ش (فیلۆن) یه‌یله‌سه‌وه‌ی رایه‌کانی ئه‌فلاتونی لیک داوه‌ته‌وه و له‌دوای ئه‌میش (افلوپین) ریبازه‌که‌ی فیلۆنی نوێ کردۆته‌وه و به‌نه‌و ئه‌فلۆتینی ناسراوه کورته‌ی ئه‌م ریبازه‌ش له‌باره‌ی تیوری بوون و په‌یدا بوونی جیهان ئه‌مه‌یه: دیارده‌کانی ئه‌م جیهانه زۆرن و هه‌میشه له‌گۆراندانه‌و ناشێ هه‌ر له‌خۆبانه‌وه په‌یدا بوون، به‌لکو ده‌بی دا‌هینه‌ریکیان هه‌بێ، ئه‌م دا‌هینه‌ره‌ش خوايه‌خوايه‌کی تاک و ته‌نیا و هه‌میشه‌یی و هه‌تا هه‌تایی و به‌خۆیه‌وه به‌نده و له‌ماده‌و گیان بالاتره^(۱۴۹).

به‌م جو‌ره‌هه‌رسته‌یه‌که‌وه‌ی که هه‌رچه‌نده تووی گیانی له‌فله‌سه‌فه‌ی یوناندا

به‌دی ده‌کری، به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئایینیکی خوایی پالپشتی نه‌بووه بو‌یه سۆفیگه‌رییه‌که به‌زه‌قی نه‌هاتۆته‌کایه‌وه و پیره‌وانی که‌مبونه، به‌لام هه‌ر که ئه‌فلۆتین له‌میسره‌وه به‌ره‌و ئیران چوو، فه‌لسه‌فه‌ی تیکه‌لی ئایین کرد، ئیتر له‌تیکه‌لی فه‌لسه‌فه و ئایینی مه‌سیحی و زه‌رده‌شتی جو‌ره‌ریبازتیکی ئاویتته په‌یدا بوو که زیاتر به‌ره‌و لایه‌نی سۆفیگه‌رییه‌وه ده‌رویشته، نابج ئه‌وه‌شمان له‌بیرچی که (فه‌لسه‌فه‌ی ئه‌فلۆتینی سکه‌نده‌ری کاریکی مه‌زنی کرده سه‌ر ئه‌و سۆفیانه‌ی که سه‌ر به‌فه‌لسه‌فه‌ی یه‌کیته‌ی بوون وینه‌ی «السه‌روردی المقتول، ابن عربی، ابن الفارض، ابن سبعین، عبدالکریم الجیلی»، له‌باره‌ی تیوری زاینه‌وه که بروای وایه زاین له‌حاله‌تی بی‌ئاگایی له‌نه‌فس و جیهان په‌یدا ده‌بی - تیوری لی‌رژان (فیض) - که هه‌موو بوونه‌وه‌ران له‌یه‌ک یاخود له‌یه‌که‌مه‌وه سه‌ر هه‌لده‌ده‌ن^(۱۵۰).

که‌وابو به‌پیتی ئه‌و لیکۆلینه‌وه‌یه‌ی که له‌سه‌روه‌ه ئه‌نجام درا ده‌توانین بلتین که سۆفیگه‌ری ئیسلامی خاوه‌نی خودی ره‌سه‌نی خۆیه‌تی و ئه‌گه‌ر ئیسلام نه‌بووایه ئه‌وا ئیستا ئه‌و ناوبانگه‌ی که سۆفیگه‌ری و ئه‌ده‌به‌که‌ی له‌جیهاندا هه‌یه‌تی له‌وانه‌بوو بکه‌وتایه‌ته‌جیهانی له‌بیرچوونه‌وه‌وه، چونکه هه‌ر ئیسلام بوو ئاو‌یزانی کرد و ره‌گی به‌خاکدا چه‌سپاند و لق و پۆی ته‌ریقه‌ته‌کانی لی‌جیاکرده‌وه و وه‌کو چه‌ند قوتابخانه‌یه‌کی ره‌سه‌ن شاگردانی لی‌ده‌رچوون، هه‌روه‌ها ئه‌وریکی و پیتی و ریک‌خستنه‌ی له‌سۆفیگه‌ری ئیسلامیدا به‌دی ده‌کری له‌لایه‌نی نه‌زه‌ری و کردارییه‌وه له‌ریبازه‌نا ئیسلامیه‌کاندا به‌م شپوه‌یه بوونی نییه، بو‌یه ئیستا له‌سه‌ر هه‌لدانی سۆفیگه‌ری ئیسلامی و جو‌ری ریبازه‌کانی ده‌کو‌لینه‌وه تاکو زیاتر دان به‌ره‌سه‌نایه‌تی دابنێن.

سه‌ره‌لدانی سۆفیگه‌ری ئیسلامی

زۆریه‌ی هه‌ره زۆری نووسه‌ره ئیسلامیه‌کان و بیگانگانه‌کان له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌ره‌ن که سۆفیگه‌ری ئیسلامی سه‌ره‌تا به‌شپوه‌ی زوه‌د ده‌ستی پیکردوووه له‌ئه‌نجامدا به‌سۆفیگه‌ری ئیسلامی کو‌تایی هاتوه، ئیسه‌ش به‌پیتی ئه‌و بو‌چوونانه ئه‌وا

تیشکی دهخینه سهر ئه و بابه ته.

ههر چهنده زۆری رایه کان له سهر ئه وه نه که سۆفیگه ری له سه رده می پیغه مبه ردا د. خ نه بووه له کۆتایی سه ده ی دووه می کۆچی و سه ره تای سه ده ی سییه م سه ری هه لداوه، به لام ده توانین باریکه رییه ک بگرینه به رو بگه ی نه ئه وه که سۆفیگه ری له ناو دل و ده روونی پیغه مبه ردا د. خ به شا راهی هه بووه و جاروبار درکاندویتی (به لگه شمان بۆ ئه وه (حذیفه بن یمان) ه که زۆر جار ان باسی واتای ویژدانی و نه یئیه ده رو نییه کانی ده کرد، که لییان ده پرسی ئه مه ت له کوپوه هیناوه؟ ده یگوت: له پیغه مبه ر فیربوومه و خه لکی له باره ی خیریان لی ده پرسی که چی من ههر له باره ی شه ره وه لیم ده پرسی تا ئه م زانسته ی پی به خشیم، ئه مه ش ئه وه ده گه ی نی که پیغه مبه ر نه یئیه کانی سۆفیگه ری له ده رو نییدا کپ کردبوو و ته نیا به تاییه تمه نده کانی ده به خشی) (۱۵۱).

له زوه ده وه به ره و سۆفیگه ری

زوه د ئارام گرتنه له باره گای خوا و دوور که وتنه وه یه له هه موو گه نجینه ی جیهان یاخود ده ست شو ری نه له هه موو سامانی ک و دل ترازانه له هه موو ته ماعی ک (۱۵۲) زوه دیش سی جو ری هه یه: یه که م زوه دی ئه رک: وازه ی تانه له هه رام، دووه م زوه دی سو ننه ت: وازه ی تانه له شتی گو مان لی کراو، سییه م زوه دی فه زیله ت: وازه ی تانه له حه لال (۱۵۳).

زوه د له و سه رده مه دا په یدا بووه ههر که شه رو شو ر و ئاشووب له ناو موسو لماناندا بلا بو زوه به تاییه تی دوا ی شه هید کردنی هه زه تی عوسمان و له شکر کیشی ئه مه و بییه کان، ئیتر زۆر له یاران ی پیغه مبه ر د. خ به ره و گو شه گیری چوون و وازبان له کاروباری رامیاری هینا، ئه م زوه ده ش په یوه ندیی به شو ر شه وه هه بووه دژی ده سه لات، هه ندی هۆی تریش هه یه وه کو تو قین له سزای روژی دوامایی و هه سته کردن به تاوان و تو به کردن لی، هه ره ها جه نگی ن دژی ئه رسته قراتی ده سه لات دار (۱۵۴).

به م جو ره زوه د له ناو موسو لماناندا بووه شتی کی باو و چه ند که سانی هه بوون

به زوه ده وه ناسرا بوون، له مانه ش هه سه نی به سری ۱۱۰ ک مر دووه، رابیعه ی عه ده ی ۱۸۵ ک مر دووه (۱۵۵).

دوا ی ئه وه ی زوه د شو ی پیتی خو ی کرده وه و جه ما وه ری بو په یدا بوو، به ره به ره چووه ناو بو ته یه کی تاییه تییه وه و بووه خا وه نی ری بازو سیما ی خو ی و له کۆتاییه کانی سه ده ی دووه می کۆچیدا سۆفیگه ری لی که وته وه، ئیستاش پیش ئه وه ی باسی سۆفیگه ری ئیسلامی بکه ین ده مانه وی بزانی ن زوه د و سۆفیگه ری به گشتی جیا وازیان چیه.

ئه وه ی راستی بی زوه د و سۆفیگه ری ئامانج و مه به ستیان جیا یه، زوه د ته ماعه کردنه له روژی دوامایی و سۆفیگه ری په یوه ندی له گه ل خوا ده به ستی، هه ره ها زوه د له سه ر ترسان له سزای خوا بنیات نراوه، که چی سۆفیگه ری له سه ر هۆگر بوون له گه ل خوا دا، له لایه کی تره وه زوه د له هه موو ئایینه کاند هه یه و گشتیه، به لام سۆفیگه ری بو چوونی کی تاییه تی فه لسه فییه و کات و شو ی سنوورداری ناکاو له و شو ی نه چرۆ ده رده کا که دل سو زی باوه ر و گیانی لییه (۱۵۶).

هه رچه نده (ابو الهاشم الکوفی ت ۱۵۰ ه) یه که م که س بووه که پیتی گو ترا سو فی، به لام ئه مه ئه وه نا گه ی نه تی که له و می ژووه زوه د به ره و سۆفیگه ری هه نگاوی ناوه، چونکه ئه م په ره سه ندنه به ته واوی له کۆتاییه کانی سه ده ی دووه م و سه ره تا کانی سییه می کۆچی روویدا (۱۵۷).

به م شیوه یه له سه ده ی سییه مه وه سۆفیگه ری به ره به ره ره گی دا ده کوتا و وه کو زانستی ک خو ی نیشان داو به ره و ناخی ده روونی مرؤ قایه تی رو یشت و له باره ی زانی نی چی ژیه وه ده دو ی و تا گه ی شته و ته کانی (بس طامی) له باره ی نیستییه وه (فناء). تا ئه و سه رده مه سۆفیگه ری وه کو شتی کی تا که که سی مایه وه و شو ی نی تاییه تییان نه بوو، به لام له سه ده ی سییه م و چواره می کۆچی له سه رده می «جنید و سری السقطی و خراز» بو یه که م جار خه لکی له ده وریان کۆبوونه وه و بنچینه ی ته ریقه تی سۆفیگه ری له ئیسلام دامه زرا (۱۵۸).

ھەر كە (غەزالى) پەيدا بوو سۆڧىگەرى ئىسلامى زۆر شتى نامۆى وەكو تىچوون و يەكبوونى تىكەل بووبو، ئەمەش واىكرد بوو لەراسته شەقامى ئىسلامى لادابوو، بۆيە غەزالى سۆڧىگەرى لەم شتە ناوازانە پاك كردهو و واى راھىنا كە لەگەل قورئان و ھەدىسدايەك بگرتتەو، لەو سەدەمەدا دوو رابەرى گەورە تەرىقەت پەيدا بوون ئەوانەش (سید احمد الرفاعي ت ۵۷۰م، سید عبدالقادر الكيلانى ت ۵۶۱م) ن و ھەردووکیان لە ژئیر كاریگەرى سۆڧىگەرى غەزالى بوون (۱۵۹).

جۆرەكانى سۆڧىگەرى

سۆڧىگەرى رىيازىكى گىيانىيە و وەكو رىيازى سوننى و شىعى و موعتەزىلى نىيە، چونكە دەشتى سۆڧى سوننى يا شىعى يا موعتەزىلى بى ھەرچەندە لاى ھەندى لە نووسەران سۆڧىيەكان چىنكىن لە سوننى (۱۶۰).

رۆژھەلا تەناسەكانىش ھەر لەسەر ئەو باوەرەن كە سۆڧىگەرى رىيازىكى تاييەتى نىيە و شەى (مذھب و طریقة) ی لەگەل ناگونجى، چونكە (مذھب) خودان سنوورىكى ديارىكراو (۱۶۱).

دواى ئەو ھى زانىمان كە سۆڧىگەرى ئىسلامى سەرھەتا لە زوھدەو بەرەو سۆڧىگەرى راستەقىنەچوو، دەتوانىن سەرچەمى ئەم سۆڧىگەرىيە بەسەر ئەم قۆناغانەدا دابەش بكەين و مۆركى تاييەتى ھەر قۆناغىكىش دەستنىشان بكەين.

قۆناغانى سۆڧىگەرى ئىسلامى

۱- قۆناغى زوھد- سۆڧىگەرى لە كۆتايىيەكانى سەدەى دووھى كۆچى دەست پى دەكا تا سەرھەتاي سەدەى سىيەم (ئەم جۆرەيان پى بە پىستى ئىسلامى بوو، شوپنەوارى ھىچ بىروباوەرپىكى بىگانەى تىدا بەدى نەدەكرد و سۆڧىگەرىيەكى ئاسايى و ناوئىچى بوو، لە زوھد و رەزامەندى گەشتبوونە ئەو پەرى، بەلام لە حالەتى سۆز(جذب و وجد) دوور بوون، لە سۆڧىيەكانى

ئەو سەردەمەش (ابراهيم بن ادهم^(۱۶۲)، داودالطائي^(۱۶۳)، فضيل بن عياض^(۱۶۴)، شقيق البلخي^(۱۶۵)، ئەمانە خۆشەويستى خوا لەدليان بوو بەلام ترسەكەيان تىژ بوو، و اتا بە تەواوى نەگەشتبوونە ناسىنى، تەنيا خويان دابوو دەست وىستى خوا، جا ئەمانە ناوھندى بوون لە نىوان زوھد و خواناسىندا^(۱۶۶) بە واتايەكى تر سۆڧىگەرىيەكەيان بەرەو رزگار بوونى نەفس دەروىشت لە سزاي رۆژى دوامايى و تەنيا رىيازىكى رەشتى گىيانى دەسەلاتدار بوو لەسەر نەفس پاككردنەو لە چلكى مادى.

۲- قۆناغى سۆڧىگەرى تەواو: لەسەدەى سىيەمى كۆچىيەو دەست پى دەكا لەم قۆناغەدا سۆڧىگەرى وەكو رىيازىكى گىيانى بنەماكانى چەسپاو رۆشنىرى ئىسلامى ئاويتەى رۆشنىرىيەكانى دەوروبەرى بوو، بەھۆى بزووتنەو ھى وەرگىران بەتاييەتى وەرگىرانى بابەتە فەلسەفىيەكانى گرىك و رۆمان (بۆيەكەم جار لەو ماوئەدا پىناسەيەكى سۆڧىگەرى دىتە بەرچاومان لەلايەن مەعرووفى كەرخىيەو كە دەلەيت: خۆشەويستى خوا بەفەر بوون چنگ ناكەوى بەلكو بەخششىكى خوايىە)^(۱۶۷)، كەواتە كەرخى بەردەوامى رابىيەيەو خۆشەويستى خوا ئامانجىتى.

سۆڧىگەرى وەكو كۆمەلە و حىزب سەرى دەرھىنا و لەناو موسولمانان چەند تەرىقەتىكى جىاوازى سۆڧىگەرى پەيدا بوو، رىسوار بۆ ئەو ھى بگاتە پەلەى تەواوى(كمال)، دەبوايە بە چەند مەقام و حالى رەت بى و بگاتە ناسىن و لەدوايشدا بگاتە حەقىقەت، بىگومان بە پىرەويى شەرىعەتەو رىسوار دەگەشتە ئەم پايەيە^(۱۶۸).

ئەگەر تۆزى لەم قۆناغە وردىنەو ئەو ھەمان بۆ دەردەكەوى كە سۆڧىگەرىيە ئىسلامىيەكە بەرەو دوو سەمت دەروا:

۱- سۆڧىگەرى سوننى: ئەم سۆڧىگەرىيە لە قوتابخانەى (آل البيت) ھو دەست پى دەكا و خۆى لەم سى بزووتنەو گەورەيە دەبىنەتەو:

۱- قوتابخانەى موھاسىبى^(۱۶۹) ۲۴۳ كۆچى مردوو: ئەمە بەرتەكدانەو ھى

ته وژمی سه له فی و موقاتیلی و کیرامی و سالمی و شیعه توندروه کان بوو .
 ۲- قوتابخانه‌ی جونهد ۲۹۷ ک مردووه: بهرته کدانه‌وهی قوتابخانه‌ی بهستامی^(۱۷۰) و هه‌للاج^(۱۷۱) بوو .

۳- قوتابخانه‌ی غه‌زالی^(۱۷۲) ۵۰۵ کۆچی مردووه: ئەمه شووره‌ی سۆفیگه‌ری سوننییه له‌گه‌ڵ قوتابخانه‌ی شازلی که به‌رده‌وامیه‌تی بۆ بهرته‌کدانه‌وه‌ی قوتابخانه‌ی هه‌للاج و ئیبن عه‌ره‌بی و قوتابخانه‌ی سۆفیگه‌رییه سه‌له‌فیه‌کان به‌گشتی^(۱۷۳) . سۆفیگه‌ری له‌م قوتابخانه‌دا له‌سه‌رچاوه‌ی بیگه‌ردی ئیسلام ناوی باوه‌ری هه‌لده‌ه‌تینجاو له‌چوارچێوه‌ی قورئان و حه‌دیس زیاتر پهل بزافی نه‌ده‌کردو فه‌لسه‌فه‌ی وه‌رگیت‌دراو نه‌یتوانی تۆوی خۆی له‌کی‌لگه‌یدا بووه‌شینی، خۆ نه‌گه‌ر تاک و ته‌راش لی‌ره‌وله‌وئ فه‌لسه‌فه‌ی ئەفلاتوونی و نه‌ئه‌فلۆتینی خۆی خزانده‌بیته‌ جه‌سته‌یه‌وه‌ ئه‌وا (غه‌زالی) توانی ده‌ست بژی‌ریان بکات .

ب- سۆفیگه‌ری فه‌لسه‌فه‌ی: بریتیه‌ له‌ تیکه‌لبوونی چه‌ند بیروباوه‌ریکی دوور له‌ گیانی ئیسلام وه‌کو ته‌وژمه‌کانی سه‌له‌فی و شیعه‌گه‌ری و گنوسی رۆژه‌لاتی و رۆژئاوایی، به‌ناوبانگترین پیتش‌ره‌وه‌کانی (به‌ستامی ۲۶۱ ک، هه‌للاج ۳۰۹ ک، ئەلنه‌فری ۳۵۱ ک) بوون، هه‌روه‌ها قوتابخانه‌ی (ملامتیه) له ۲۵۰- ۳۷۰ ک، قوتابخانه‌ی ئیشراقی سه‌هره‌وه‌ردی ۵۸۷ ک، له‌ دواییشدا قوتابخانه‌ی ئیبن عه‌ره‌بی ۶۳۸ ک^(۱۷۴) .

هه‌رچه‌نده‌ رۆشن‌بیری ئه‌و میلله‌تانه‌ی هاتنه‌ ناو ئیسلام زۆر تاکه‌می کاری کرده‌ سه‌ر سۆفیگه‌ری ئیسلامی فه‌لسه‌فی له‌ سه‌ده‌ی سییه‌می کۆچیدا، به‌لام نابێ ئه‌وه‌ فه‌رامۆش بکه‌ین که‌وا له‌ قورئاندا چه‌نده‌ها ئایه‌تی وا به‌رچاوه‌ ده‌که‌وئ که‌ به‌ره‌و لایه‌نه‌ گشتیه‌که‌ ده‌رۆن و ده‌رگا بۆ خاوه‌ن تیزریه‌کانی (حلول واتحاد و حدة الوجود) ده‌خه‌نه‌ سه‌ر گازی پشت بۆ ئه‌وه‌ی بیانکه‌نه‌ به‌لگه‌و پالپشتی رایه‌کانیان، هه‌روه‌ها بۆ چوونه‌کانیان پێ پشت ئەستووور بکه‌ن له‌و ئایه‌تانه‌ش:

– (كل شييء هالك الا وجهه)^(۱۷۵)

– (كل من عليها فان)^(۱۷۶)

– (أينما تولوا فثم وجه الله)^(۱۷۷)

– (واذا سالك عبادي عني فاني قريب)^(۱۷۸)

– (وفي الارض آيات للموقنين وفي انفسكم افلا تبصرون)^(۱۷۹)

– (ونحن اقرب اليه من جبل الوريد)^(۱۸۰)

جا ئه‌وانه‌ی به‌ره‌و سۆفیگه‌ری ئیسلامی فه‌لسه‌فی ده‌رۆن له‌ناو خۆیاندا بوونه‌ته‌ دوو به‌ش به‌ گوێره‌ی جیاوازی بیروپراکانیان:

۱- ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان و ابوو که‌ سۆفیگه‌ری ئیسلامی له‌سه‌رچاوه‌یه‌کی ئیسلامیه‌وه‌ هه‌لقولاوه‌ وه‌کو ئه‌وانه‌ی که‌ پشتیان به‌و ئایه‌تانه‌ی سه‌ره‌وه‌ ده‌به‌ست .

۲- باوه‌ریان و ابوو که‌ سۆفیگه‌ری ئیسلامی له‌سه‌رچاوه‌ بیگانه‌ کانه‌وه‌ ریچکۆله‌ی به‌ستوه‌^(۱۸۱) .

ئهم قوتابخانه‌یه‌ هه‌ر له‌ خۆیدا دوو لقی لێ بووبه‌وه‌، یه‌که‌میان له‌ ئه‌نده‌لوس که‌ سه‌ر به‌ (ابن سبعین^(۱۸۲) ت ۶۷۷ هـ) بوو، ئه‌وی تریان له‌ رۆژه‌لات که‌ سه‌ر به‌ (ابن الفارض^(۱۸۳) ت ۶۳۲ هـ) بوو ئه‌م دووانه‌ش له‌سه‌ر فه‌لسه‌فه‌که‌ی ئیبن عه‌ره‌بی دامه‌زرا بوون^(۱۸۴) .

که‌واته‌ بیروباوه‌ری شیعی و گنوسی و نه‌ئه‌فلۆتینی و ئیشراقی زۆر به‌ ئاسانی توانیان بچه‌ ناو له‌شی ئه‌م سۆفیگه‌رییه‌وه‌و گه‌رای تیدا بخه‌ن و هه‌ر له‌ یه‌که‌م هه‌نگاوه‌وه‌ هه‌للاج تیزری تیزوونی هیناکایه‌وه‌:

سبحان من اظهر ناسوته سر سنالا هوته الثاقب

ثم بدا في خلقه ظاهرا في صورة الاكل والشارب

حتى لقد عاينه خلقه كلحظه الحاجب للحاجب^(۱۸۵)

له‌ لایه‌کی تره‌وه‌ شیعه‌ توند‌ره‌وه‌کان توانیان کار له‌سه‌له‌فیه‌کان بکه‌ن و جوړی له‌ سۆفیگه‌ری سه‌له‌فی به‌رپابکه‌ن که‌ هه‌رگیز له‌گه‌ڵ سوننییه‌کاندا نه‌ده‌گونجان له‌سه‌ر کیشه‌ی ته‌ئوب^(۱۸۶)، له‌ راستیدا سۆفیگه‌ری سه‌له‌فی به‌ره‌و

به‌رجه‌سته‌یی و لیکچوون (تجسیم و تشبیه) ده‌چوون و ته‌ئوبلیان رهد ده‌کرده‌وه، جا ئه‌مه له خۆیه‌وه زه‌مینه‌ی بۆ تیۆرییه نا ئیسلامیه فله‌سه‌فیه‌کان خوشکرد تا له ئه‌نجامدا گه‌یشته به‌کیته بوون (وحدة الوجود) و به‌کیته ئایینه‌کان و تیۆری مرۆقی ته‌واو.

راستییه‌کانی سۆفیگه‌ری له‌سه‌ده‌ی ۲-۴ کۆچیدا

۱- ناسین (المعرفه):

مه‌عرووفی که‌رخى ۲۰۰ک به‌که‌مین که‌سه له باره‌ی ناسین قسه‌ده‌کا و به‌م شتیه‌یه پیناسه‌ی سۆفیگه‌ری ده‌کا (التصوف الاخذ بالحقائق و الیاس مما في ايدي الخلاق) (۱۸۷)، له لایه‌کی تر ناسینیان کردۆته دووبه‌ش ناسینی حه‌ق و اتا ناسینی: به‌کایه‌تی ئه‌و خوايه‌ی که به‌هۆی ناو و سیفه‌ته‌کانی خۆی ده‌رخستوه، ناسینی حه‌قیقه‌ت ئه‌مه‌ش رێگای تێ ناچێ چونکه مرۆف به‌رگه‌ی راستیی ناسینی ناگریت (۱۸۸) (ولا يحيطون بشيء من علمه) (۱۸۹).

ئه‌بوو سوله‌یمانی دارانی به‌م جووره باسی ناسینی کردوه (ئه‌و که‌سه له ئاره‌زوه مادیه‌کانی جیهان دوور ده‌که‌وتیه‌وه که خودا دلێ به نووری روشن کردبیته‌وه و هه‌رده‌م خه‌ریکی رۆژی دوامایی بێ)، حه‌قیقه‌تیش لای ئه‌و به‌شه‌ریعه‌ته‌وه به‌نده به‌لام لای (ذوالنون) ناسین ئامانجیکێ ئاکاری هه‌یه، و اتا مرۆف له ئاکاریدا به‌خوا بچیت، ناسینیش به‌خششیکێ خوايه‌وه به‌رێوار ده‌به‌خشری، دواى ئه‌مه (ذوالنون) ناسین ده‌کاته سێ به‌ش:

۱- ناسینی به‌کتابه‌رستی که بۆ هه‌موو خاوه‌ن باوه‌رکه‌کان گشتیه‌یه.

۲- ناسینی به‌لگه‌وه به‌یان که زانا و هه‌کیم و زمان پاراوه‌کانه.

۳- ناسینی سیفه‌تی (الوحدانیه) (۱۹۰) و (الفردانیه) (۱۹۱) ئه‌مه‌ش تاییه‌ته به وه‌لییه‌کانی خوا (۱۹۲). که‌واته لای (ذوالنون) سێ پێره‌وی ناسین هه‌یه پێره‌وی نه‌قل و عه‌قل و چێژ.

ب- ئاکار (اخلاق):

سۆفیگه‌ری له‌سه‌ده‌ی سێیه‌م و چواره‌می کۆچیدا زۆر گرنگی به‌ لایه‌نی ئاکارداوه و له باره‌ی نه‌فسی مرۆف و نه‌خۆشیه‌کانی زۆر دواوه، چونکه په‌یوه‌ندی ئاکار به‌ نه‌فسه‌وه زۆر به‌تینه و زانستی نه‌فس له هه‌موو زانسته‌کانی تر پیرۆزتره لای سۆفییه‌کان، به‌کێ له‌وانه‌ی باسی ئاکار و نه‌فسیان کردوه (سری سقطی ۲۵۷هـ) به‌که ده‌لی: له هه‌موو هیژی به‌هیزتر ئه‌وه‌یه به‌سه‌ر نه‌فسی خۆت زال بیت، ئه‌وه‌ی نه‌توانی نه‌فسی ته‌مێ بکا ناتوانی خه‌لکی تر فێره ئه‌ده‌ب و ئاکار بکات (۱۹۳).

ج- نیستی (الفناء):

به‌ستامی به‌که‌م که‌س بوو که بیژه‌ی فه‌نای به‌کاره‌ینا به‌واتا: سۆفیگه‌رییه‌که‌ی، ئه‌مه‌ش له فله‌سه‌فه‌ی سۆفیگه‌ری هیندی - بوودی و ده‌رگیراوه که به زاراوه‌ی ۰-الدیان و السماذی) ناو ده‌برێ که بریتیه‌یه له چاودێری و وردبوونه‌وه‌یه‌کی زۆر قوول تاوای لێ دیت چاودێر و چاودێرکراو ده‌بیته‌یه‌ک و اتا له‌گه‌ل خوادا به‌ک ده‌گریت و هه‌ست به‌بوونی خۆی و ده‌وروبه‌ری ناکات (۱۹۴).

نیستی لای سۆفییه‌کان چهند و اتایه‌کی هه‌یه، به‌لای هه‌ندیکیان هیمایه بۆ لایه‌نی ره‌وشت و ئاکار و ده‌کو (فناء صفة النفس) (۱۹۵)، یاخود بریتیه‌یه له (له‌ناوچوون و نیستی به‌نده له ناو بوونی خوادا و پاکبوونه‌وه‌ی له هه‌موو سیفه‌تیکێ به‌دو و ده‌رگرتنی هه‌موو سیفه‌تیکێ چاک) (۱۹۶)

نیستی بریتیه‌یه له‌و حاله‌ته‌ ده‌روونیه‌ی که رێوار ئاگای له خۆی نامینێ و بێ هه‌ست ده‌بیت و ئاگای له ده‌وروبه‌ری ده‌برێ، نیستی سۆفی ده‌بێ کاتی بێ، چونکه ئه‌گه‌ر به‌رده‌وام بوو ناتوانی ئه‌رکه شه‌رعییه‌کانی جێ به‌جێ بکا، سۆفییه‌کان له‌م باره‌یه‌وه دوو به‌شن: به‌شیکیان به‌خۆ دینه‌وه و ئیسپاتی دوانه (اثینة) ده‌که‌ن له نێوان خوا و جیهاندا، به‌ته‌رازووی شه‌ریعه‌ت ئه‌مه‌یان

ته ووتره، به شه‌که‌ی تریان به‌ره‌و یه‌کبوون (اتحاد) و تیچوون (حلول) و یه‌کییتی بوون (وحدة الوجود) ده‌روات (۱۹۷).

شتیکی گرنگ هه‌یه لیتره‌دا ده‌بی روونی که‌ینه‌وه که مه‌به‌ست له نیستی ئه‌وه نییه سوئی سیفه‌تی به‌شهری نه‌مینتی و به‌سیفه‌تی خواپی بگورئی چونکه سیفه‌تی به‌شهری گورانی بو نییه «به‌لکو ده‌روونه له ده‌سه‌لاتی خواستی خو و مانه‌وه‌یه له ده‌سه‌لاتی ئه‌به‌دی خواپیدا» (۱۹۸).

به‌شه‌کانی نیستی (غناء)

نیستی که مه‌قامیکی سوئی‌گه‌ریبه و دوا ی برینی چه‌ند مه‌قامی وه‌ده‌ست دیت، ئه‌م به‌شانه‌ی لی ده‌بیته‌وه:

۱- تیچوون (الحلول).

۲- یه‌کییتی بوون (وحدة الوجود).

۳- یه‌کبوون (الاتحاد).

۱- تیچوون:

مه‌به‌ست له تیچوون لای هه‌للاج له‌ناو چوونی ویستی مرؤفه له‌ناو ویستی خوادا، واتا نه‌مانی منیتییه، چونکه «مرؤف لای هه‌للاج سه‌ره‌ستی نییه له کرده‌وه کانیدا» (۱۹۹)، له‌م وته‌یه‌ی هه‌للاج (لا تعدنی الی نفسی وابقنی معک وفیک ویک ایها الرب الی الابد) (۲۰۰) ئه‌وه‌مان بو ده‌رده‌که‌وی که هه‌للاج جاروبار خوا به‌دی ده‌کا و دواپی لیئی ون ده‌بی، هه‌ر که ده‌بیینی (ناسووتییه‌تی له‌ناو لاهووتییه‌تی خوادا ده‌توتیه‌وه و له‌شی له‌ناو نووری خودی ئه‌ودا نامیینی) (۲۰۱). له‌وته‌کانی هه‌للاج و دیاره‌که‌وا له‌سه‌ریه‌ک حاله‌ت نه‌بووه هه‌ندئ جار ئه‌وه ده‌رده‌خا که تیکه‌لی خودی خوا بووه:

مزجت روحك في روجي كما تمزج الخمره بالماء الزلال (۲۰۲)

له لایه‌کی تریش به‌ئاشکرا داوا (تنزیه) ده‌کات (من ظن ان الالهية تمتزج بالبشرية والبشرية بالالهية فقد كفر) (۲۰۳)، که‌واته ده‌بی بلیین تیچوون لای

هه‌للاج راستی نییه و ته‌نیا هه‌ست کردنیکی نه‌فسییه، به‌تاییه‌تی له‌و کاته‌ی که ده‌گاته پله‌ی نیستی له خوادا (الفناء فی الله).

ئه‌وه‌ی شایانی گوتنه تیچوون لای هه‌للاج و گرووپه‌که‌ی جیاوازی هه‌یه له‌گه‌ل تیچوونی یه‌کییتی بوون، چونکه تیچوون لای هه‌للاج بریتییه له نه‌مانی ئه‌و سیفه‌ته ئاده‌میانه‌ی که کۆسپن له ریگه‌ی گه‌یشتنه خوا و هاتنه شوینی سیفه‌ته خواپیه‌کانه له جیتی ئه‌واندا، که چی لای (یه‌کییتی بوون تیچوون یه‌کگرتنیکی راسته‌قینه له‌گه‌ل خوا په‌یدا ده‌کا، ئه‌مه‌ش ئه‌و کاته ده‌بی هه‌ر که مرؤف له منیتی خوئی زرگاری ده‌بی) له‌م باره‌یه‌وه (ابن عربی) ده‌لی:

فالحق خلق بهذا الوجه فاعتبروا

ولیس خلقا بهذا الوجه فاذكروا (۲۰۴)

له لایه‌کی تره‌للاج پروای به هه‌میشه‌یی نووری محمه‌دی هه‌یه و ده‌بکاته دوو به‌ش:

۱- ئه‌و نووره‌یه که پیتش په‌یدا بوونی گه‌ردوون هه‌بووه.

۲- ئه‌و نووره خولقیتراره‌یه که بریتییه له محمه‌دی پیغه‌مبه‌ر د.خ.

ئه‌م بو چوونه‌ی هه‌للاجیش ریگای بو سوئی‌گه‌ری فه‌لسه‌فی خوشکرد که پروا بیین به راستی محمه‌دی (۲۰۵) و تیوری مرؤفی ته‌واو و (۲۰۶) تیوری یه‌کییتی ئایینه‌کان (۲۰۷) و گه‌لی و ویترو نووسینیان له‌سه‌ر کراوه (۲۰۸).

۲- یه‌کییتی بوون:

هه‌رچه‌نده سه‌ره‌تای ئه‌م یه‌کییتی بوونه له‌لای هیندۆسه‌کانه‌وه سه‌ری هه‌لداوه و (براهما) سه‌رچاوه‌ی گشت بوونه‌وه‌ریکه به‌لام وه‌کو ریازیکی ریک و پیک و قوول له‌سه‌ر ده‌ستی ئیبن عه‌ره‌بی گه‌یشتۆته چله‌پۆیه‌وه به‌وردی بیروباوه‌ره فه‌لسه‌فییه‌کانی له‌گه‌ل قورئان تیکه‌ل کردووه و ئه‌م ریبازه‌ی هیناوه‌ته دی.

هه‌ر له‌و کاته‌ی که رابعه‌ی عه‌ده‌وی بریاری خوشه‌ویستی خودایی دا په‌رده له نیوان خوا و بوونه‌وه‌ر به‌ره‌ترازا و واتای یه‌کتا په‌رستی (التوحید) به‌ره‌و

یه کیتی بوون چوو، ئەو خواپه پاکه‌ی که دوور بوو له سیفه‌تی بوونه‌هران، سیفه‌ته‌که‌ی له وینه‌ی سۆفیه‌کی له‌ناوچووی و هجد گرتوودا دهرکه‌وت (۲۰۹).

وانه‌بی سۆفیه‌کان هه‌ر به‌ئەندیشه‌ی خۆیان بیریان له‌یه‌کیتی بوون کردبیته‌وه، به‌لکو ده‌قی وایان دیوه که بوته‌بناغه‌ی بیروکه‌کیان له‌وانه‌ش ئەم فەرمووده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر د.خ «رایت ربه‌ی علی صوره‌ شاب فوضع کفه بین کتفی فوجدت برده بین ثدی» (۲۱۰)، جا ئە‌گه‌ر بگۆنچێ خوا له‌وینه‌ی که‌سیکا خۆی نیشان بدا چ به‌ربه‌ستی هه‌یه که‌هه‌موو وینه‌ی ئاسمانی و زه‌مینیه‌کان وینه‌ی دهرکه‌وتنی ئەو بن (۲۱۱)، به‌لام ده‌بی ئە‌وه‌ش بزانی که‌مه‌به‌ست له‌م فەرمووده‌یه لایه‌نی هه‌ستی نییه و وینه‌کان خوازه‌نه.

غه‌زالی له‌باره‌ی یه‌کیتی بوونه‌وه به‌دووچاو بوون ده‌بینی، به‌چاوی تاک ده‌بینی، که له‌سه‌رووی ئەو که‌س نییه و ته‌واوی هه‌ر شایه‌نی خۆیه‌تی، به‌چاوی زۆریش به‌دی ده‌کا که هه‌موو بوونه‌هران به‌ندن به‌بوونی حه‌قه‌وه (۲۱۲).

یه‌کیتی بوون به‌گشتی دیته‌سه‌رئه‌وه‌ی که بوونی خودا بوونیکێ ره‌هاپه و هه‌موو بوونه‌هران ره‌نگدانه‌وه‌ی ئەون، خودا خود و سیفه‌ت و ناو کرده‌وه‌کانی له‌وینه‌ی ماتریالی هه‌ستی یازه‌یینیدا به‌ده‌ر ده‌خات، به‌باوه‌ری ئیبن عه‌ره‌بی «خواو بوونه‌هران یه‌کن، ئە‌گه‌ر سه‌یری یه‌کیکیان کرد ناوی لی دهنی خوا، لاهووت، دولبه‌ر، ئە‌گه‌ر سه‌یری ئە‌وه‌ی ترت کرد پیتی ده‌لیتی: ناسووت، به‌نده، دلدار، له‌راستیشدا هه‌ردووین له‌خوودی خۆیاندا یه‌کن» (۲۱۳).

یه‌کیتی بوونه‌که‌ی ئیبن عه‌ره‌بی بریتیه له‌تیکه‌لکردنی توخمی چێژ و هۆش، به‌لام یه‌که‌ی شه‌ووده‌که‌ی (ابن الفارض) ته‌نیا پیره‌ویکی چێژی دهروونیه (۲۱۴).

شتی نوێ لای ئیبن عه‌ره‌بی ئە‌وه‌یه که ئەو خواپه‌ی له‌وینه‌ی گه‌ردوونیدا خۆی نیشان داوه له‌پله‌یه‌کی بالا له‌مرۆقدا به‌ده‌ر ده‌که‌وی ئە‌مه‌ش بووه‌ هۆی په‌یدا بوونی تیۆری قوتب و مرۆقی ته‌واو (۲۱۵).

۳- یه‌کبوون (الاتحاد):

بریتیه له‌یه‌کبوونیکێ ته‌واو له‌نیوان خوا و خودادا، شۆره‌سواری ئەم گۆره‌پانه‌ش (ابن الفارض) هه‌خۆشه‌ویسته‌یه‌که‌ی وای لیکرد هه‌ستی به‌وه‌ ده‌کرد خودی خۆی خودی خواپه، له‌به‌ر ئە‌وه‌ هه‌ندێ له‌و باوه‌ره‌دا بوون که هه‌مان یه‌کیتی بوونه‌که‌ی ئیبن عه‌ره‌به (۲۱۶).

به‌لام نابێ ئە‌وه له‌بیر بکه‌ین که یه‌کیتی (ابن الفارض) حاله‌تیکێ دهروونیه و له‌ئاکامی بی هۆشیه‌وه رووده‌دات. جیاوازی نیوان یه‌کبوونه‌که‌ی (ابن الفارض) و تیچوونه‌که‌ی هه‌للاج له‌وه‌ دابه که یه‌کبوون بریتیه له‌یه‌کبوونی دوو حه‌قیقه‌ت و تاقه‌ حه‌قیقه‌تی پیک دینن، به‌لام تیچوونه‌که‌ی هه‌للاج حه‌قیقه‌تی ده‌چیته‌ ناو ئە‌وه‌ی تر بی ئە‌وه‌ی هیچ کامیان سروشتی خۆیان گوم بکه‌ن (۲۱۷).

رینگاکی سۆفیه‌ری

دوای ئە‌وه‌ی سۆفیه‌ری له‌سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی سییه‌می کۆچیه‌وه خۆی له‌زهد جیا کرده‌وه که‌وته ناو چوارچێوه‌یه‌کی سنووردار له‌کۆمه‌له‌ ریسا و ده‌ستوور له‌هه‌ردوو لایه‌نی نه‌زه‌ری و کرداری ئادگارکانی روشن بوویه‌وه و له‌سۆفیه‌رییه‌کی سوننی ئیسلامی بیگه‌رده‌وه به‌ره‌وسۆفیه‌رییه‌کی فه‌لسه‌فی هه‌نگاوی ناو تیکه‌لاوی بیرو باوه‌ری دهرووبه‌ری خۆی بوو، ئاله‌و کاته‌دا وه‌کو ریبازیکێ دیاریکراو چه‌نده‌ها رینگای جۆراوجۆری لی بوویه‌وه و هه‌ر رینگایی به‌ناوی ئە‌و که‌سه ناوێرا که پرۆگرامه‌که‌ی دارشت و سنوره‌که‌ی چه‌سپاند، بیگومان جیاوازی ئە‌و رینگایانه‌ش شتیکێ سروشتیه چونکه‌ دوو که‌س به‌دی ناكرین که هه‌موو هه‌لس و که‌وتوو ره‌شتیکیان وه‌کو یه‌ک بیت.

له‌به‌ر ئە‌وه سروشتی قوتابخانه‌ی حه‌سه‌نی به‌سری و ئیبراهیمی ئە‌ده‌مه له‌خواترسان وله‌ دۆزه‌خ تۆقاندن بوو، به‌لام قوتابخانه‌ی راببعه‌ی عه‌ده‌وی و زونوونی میسری له‌سه‌ر خۆشه‌ویسته‌ی خواپی بنیات نراو حال و مه‌قامه‌کانیان بۆ دارشت و به‌لای ئە‌وانه‌وه گه‌ردوون بریتیه بوو له‌ سروودیکێ بیگه‌ردی

وبرایه تی وچاکه ی گشتی، کهچی قوتابخانه ی (حارث المحاسبی) لهسه ر لپرسینه وه ی نهفس بنیات نراو بهره و ناخی نهفس رویش و گه لئ له نه پنییه کانی ئاشکرا کرد (۲۱۸).

به گشتی ئامانج و مه بهستی ئه و ریگایانه ش ئه وه یه که نه فسی مرؤف خو ی له ئاره زووی جیهانی مادی داشوژی و په رده ی ههستی بپرو و بگاته حه قیقه ت و یه کبوونی له گه ل خوا په یدا بکا، ئه وانیه به ره و ئه و یه کبوونه ش ده رو ن دووبه شن:

۱- ناوه ندیه کان:

که سه ر به ریپازی ده رکه و تن و له کاتی که شفدا ریوار هه ست به یه کبوونی ده کا له گه ل یه که ی ره هادا، ئه مه ش به هو ی وه همیکی سو فیانه وه ده بی که پتی ده لئین (الجمع) (۲۱۹).

ب- توند ره وه کان: که سه ر به ریپازی تیچوون، تیوری تیچوونی به ستامی ریگای بو هه للاج خو شکرد که وه هه ست بکا خوا چوه ته ناو له شی و له مه قامی (جمع) دا مینیتته وه، له دوای هه للاجیش مه ولانای رومی له سه ر ئه م ریپازه بوو وله و باوره دا بوو که بوونه وهر وینه ی خواجه و هه رئه وه بوونی راسته قینه ی هه یه و سیفه ته کانی تیکه لئ گه ردیله ی بوون بوون (۲۲۰).

جابو ئه وه ی ریوارانی سو فیگه ری بتوانن په رستن و نه ریته کانیا ن ئه نجام بدن و پیوستیا ن به شو تینکی تاییه تی هه بوو که لئی کو بینه وه وله وئ ئاموژگاریه کانی راهه ریا ن جیه جئ بکه ن و له مه قامه کانیا ندا به ره و هه ورازتر بچن، ئه م شو تینه ش ته کیه و خانه قانه وله سه ده ی پینجه می کو چیه وه له ئیران و ولاتانی تر بینات نراون (۲۲۱)، له لایه کی تر رای وا هه یه که «یه که م خانه قا له شاری رهمله له فه له ستین دامه زرا» (۲۲۲)، ئه مه ش رایه کی له بار نییه چونکه سو فیگه ری له سه ده ی دووه می کو چیدا هیشتا به زه قی ئاشکرانه بوو.

به م جو ره شار پیگای ریگه کانی سو فیگه ری دا رژرا و به ره به ره تووله رتی لئ بوویه وه به گویره ی ئاره زووی که سی و شوین و ده ورو بهر، به گشتی ریگاکان دوو

جوړن:

۱- ئه و ته ریقه تانه ی که په باندی شه ریعه ت نینه و به زوری له ئیراندا سه ریا ن هه لدا وه.

۲- ئه و ته ریقه تانه ی که له چوارچیوه ی شه ریعه ته وه ده رنه چوونه، ئه مانه ش له ولاتی تری موسولمانه کانن.

۱- ریگه کانی سو فیگه ری له ئیران:

هه ر که ولاتی ئیران که وته ژیر ده سه لاتی موسولمانه کان وجه نگیان دوړاند، دانیشتوانی هه ستیا ن به سه رکی کردوه سه ره رای موسولمان بوونیا ن ده ماری ژیا ری کو نیا ن له می شکدا ماوه و له سو فیگه رییه که یاندا به ره و ئیشراق چوونه وله چوارچیوه نه خشه کی شرا وه که ی شه ریعه ت ده رچوونه و ده توانین بلین «سو فیگه ری ئیسلامی ئیرانی به رته کدانه وه ی گیانی ئارییه کانه دژی ده سه لاتی سامییه کان» (۲۲۳). ئیستاش به کورتی ته ریقه ته کان دیا ری ده که یین و واما ن به چاک زانی زور کورت بی ئه گینا له سه ره تا دریژتر تو مار کرابوون.

۱- قوتابخانه ی (المحاسبی ت ۲۴۳هـ - ۸۵۷م): بو حارسی کوری ئه سه ده ی مو حاسبی ده گه ریته وه، هه میشه خه ریکی لپرسینه وه ی نه فسی خو بان بوونه له سه ر کرده وه کانیا ن، «حاسبو انفسکم قبل ان تحاسبوا» (۲۲۴).

۲- قوتابخانه ی (ملا متیه ت ۲۷۱هـ - ۸۸۴م): سه ر به حه مدوون کوری ئه حمه ده و هه ولیان ده دا خو بان به پیا و چاک نیشا ن نه ده ن، گونا ه ی وایان ده کرد که به گونا ه بار له قه له م بدرین (۲۲۵).

۳- قوتابخانه ی (طی فوریه ت ۲۶۱هـ - ۸۷۴م): بنیا ت نه ره که ی ئه بوو یه زیدی به ستامییه و مه ستییا ن لا بالانربو له هو شیا ری، چونکه مرؤف له خو په رستی رزگار ده کا و به ره و نیستی (فنا) ده بات (۲۲۶).

۴- قوتابخانه ی (النوری ت ۲۹۵هـ - ۹۰۷م): بو حه سه نی کوری ئه حمه دی نووری ده گه ریته وه و باوه ریا ن به ئیسا ری نه فس هه بوو «یو ثرون علی انفسهم ولو کان بهم خصاصة» (۲۲۷)، هه ژاری لایان پایه یه کی به رزی هه بوو (۲۲۸).

۵- قوتابخانہ (السہلی ت ۲۷۳-۲۸۳ھ ۸۸۱-۸۹۱م): تائبہ تہ بہ سہل کوری عہدوللای توستوری، ہرردہم خہریکی پەرورده کردنی نەفس و دژایہ تیگردنی بوون^(۲۲۹).

۶- قوتابخانہ (الغشبندی ۷۱۷-۷۷۹ھ ۱۳۱۷-۱۳۸۹م): بۆ خواجہ بہ ہائودین محمەد کوری محمەد کوری محمەد دہگہریتہوہ^(۲۳۰).

۷- قوتابخانہ (السہروردی ۵۴۹ھ-۱۱۵۴ھ ۱۱۹۱م): دامہ زرتینہری شیخ شہابودین عومەر کوری محمەدہو باوہری وایہ کہ دلّی سؤفی بہ ہوی نووری خواوہ (اشراق) رووناک دہبیتہوہ و فہلسفہی یونان و ئیرانی تیکہل کردوہ و بہ سہروردی کوژراو بہ ناوبانگہ^(۲۳۱).

۸- قوتابخانہ (مولوی ت ۱۷۲ھ ۱۲۷۳م): بۆ مہولانا جہلالودین محمەدی مہولہوی دہگہریتہوہ، بہ زوری خہریکی قول بوونہوہی دہروونین^(۲۳۲).

۲- ریگانانی سؤفیگری لہ رۆژہ لاتی نیلامی

بہ زوری ئەم تہریقہ تانہ بۆ ئەم چوار شیخہ دہگہریتہوہ (عبدالقادەر الگیلانی، سید احمد الرفاعی، سید احمد البدوی، سید ابراہیم الدسوقی) ئەم تہریقہ تانہ بہ گشتی لہ چوارچیتوہی شہریعت بوونہ و سوننی بوونہ، لہم بارہیوہ شیخ عہدولقادری گہیلانی دہلّیت: (ترك العبادات المفروضة زندقه و ارتكاب المحضورات معصية لا تسقط الفرائض عن احد في حال من الاحوال)^(۲۳۳).

ئەم ریگانانہ بہ گشتی لہ یہک دہچن لہ بارہی ئاھنگ گیلان بۆ ریبواری تازوہ خەلوہ کیشان، نوژیو رۆژووی زور، زیکرکردن و گوئیگرتن، تہنیا لہم شتانہ جیان: جل و بەرگ و ئالا، جیاوازی و یردو دوعاگانیان^(۲۳۴).

ئییستاش لہ خواروہ کورتہی ئەو تہریقہ تانہ تۆمار دہکەین:

۱- تہریقہتی (الرفاعی ۵۱۲-۵۷۸ھ ۱۱۱۸-۱۱۸۲م): ئەم تہریقہ تہ سہید ئەحمەدی رووفاعی دامہ زرتینہریتی و لہ سنووری قورئان و حەدیس دہرنہ چووہ و دژی مرۆقی تہمبەل و بیکارہ بووہ، بۆبہ دہلّی: (اذ لا ينضم في صفوفنا عاطل)^(۲۳۵) ئەمەش دژی رای (ہیلر)ہ کہ دہلّی: (لہ ہەر شویتنی سؤفیگری

پہری سەند ئەوا ژبیری ئەو شویتنی بہرہو رووخان دہچن)^(۲۳۶).

ئەم تہریقہ تہ لہ سەدہی حەفتەمی کۆچیدا لہ میسر بلاو بوویوہ و زیکران و ہکو قادریبہ کان بہ ئاشکرا بوو^(۲۳۷).

ئەم تہریقہ تہ داوا لہ ریبوارہکانی دہکا کہ جل و بەرگی تائبہ تی لہ بہرکەن و کلاوی سوور دروشمی بوو، لہ دواي سہید ئەحمەد پیرہوانی لہ ریگای ئەو لایان داو ہەندیکیان بہرہو دہجالی و یاریکردن بہ مارچوون^(۲۳۸).

۲- تہریقہتی (القادریہ ۴۷۰-۵۶۱ھ ۱۰۷۷-۱۲۶۵م): ئەم تہریقہ تہ بہ ناوی شیخ عہدولقادری گہیلانیبہوہ کراوہو لہ ہەموو ولاتہکانی نیسلامی بلاو بووتہوہ و دہوریکی زور گرنگی ہەبوہ لہ بلاو کردنہوہی نیسلام لہ ئەفریقا، ہرہوہا لہ کوردستانی عیراقیش لہ پیش نەقشبەندی بلاو بووتہوہ، لہ کاتی باسکردنی سؤفیگری لہ کوردستانی عیراقدا بەدریژی باسی لیتوہ دہکەین.

۳- تہریقہتی (البدوی ۵۹۶-۶۷۵ھ ۱۱۹۹-۱۲۷۶م): بہ ناوی ئەحمەد کوری عہلی کوری ئیبراہیم کراوہو چل سال لہ میسر خہریکی کاروباری ئەم تہریقہ تہ بووہ، بہ دەوی مرۆقیکی خۆنہویست و زاہید بوو و لہ چوارچیتوہی شہریعت دہرنہ چووہ^(۲۳۹)، لہم بارہیوہ دہلّی: (هذه طريقتنا مبنية على الكتاب والسنة والصدق والصفاء وحسن الوفاء وحمل الاذى وحفظ العهود)^(۲۴۰) لہ بارہی جل و بەرگہوہ غەرگہی سوور نیشانہی تہریقہ تہ کہ بووہ.

۴- تہریقہتی (الدسوقی ۶۵۳-۶۹۶ھ ۱۲۵۵-۱۲۹۶ھ): دامہ زرتینہری ئیبراہیمی کوری عہدول عەزیزی دسوقییہو دہگہریتہوہ سەر حەزرتی حوسین، دسوقی بہبی رابەر پیگہیشتوہو دہلّی (اذا اكمل العارف في مقام العرفان اورثه الله علما بلا واسطة) ہرہوہا باوہری بہ نووری محمەدی ہەبوہو لہ سؤفیگریبہ کەیدا پابہندی شہریعت بووہ، لہ بارہی زیکرہوہ و ہکو قادری و روفاعییہکانہو جل و بەرگی کەسک نیشانہی تہریقہ تہ کہیتی، تہریقہت لای ئەو دوو وشہیہ (خوا بناسی و بیپہرستی).^(۲۴)

۵- تهریقتهی (الشاذلی ۵۹۳-۶۵۶ھ ۱۱۹۶-۱۲۵۸م): دامه‌زیرینه‌ری عه‌لی کوری عه‌بدوللای کوری عه‌بدول جه‌باروه له گوندی (غماره)ی سهر به‌شاری (سبته) له دایک بووه و غه‌رگه‌ی سؤفیگه‌ری له شیخ عه‌بدوللا کوری نه‌بوو حه‌سه‌ن وه‌رگرتووه، چۆته میسر و تهریقته‌ته‌که‌ی له‌وی بلاوکردۆته‌وه و ههر له‌وی مردوووه. (۲۴۲)

شازلی دژی کۆنه‌پۆشین بووه و تهریقته‌ته‌که‌ی ره‌به‌نایه‌تی نه‌بووه (قل من حرم زینة الله التي اخرج لعباده والطيبات من الرزق) (۲۴۳)، جگه له‌مه‌ش خه‌باتگه‌یچی به‌جه‌رگ بووه له جه‌نگی خاچییه‌کان به‌شداربووه، نه‌مه‌ش ره‌دکردنه‌وی گوته‌ی نه‌وانه‌یه که ده‌لین:

سؤفییه‌کان گۆشه‌گیر و دووره ژبانن، شازلی باوه‌ری به‌نووری محه‌مه‌دی هه‌بووه له ده‌ستوره‌کانی شه‌ری لانه‌داوه ده‌لی (اذا عارض كشفك الكتاب و السنة فتمسك بالكتاب و السنة و دع الكشف و قل لنفسك ان الله تعالى قد ضمن لي العصمة في الكتاب و السنة و لم يضمنها لي في جانب الكشف و لا الالهام و لا المشاهدة). (۲۴۴)

دوای نه‌وه‌ی به‌کورتی باسی گرنگترین تهریقته‌ته‌کانی ئیران و ولاتانی تری ئیسلامیمان کرد و تیشکمان خسته سهربان و سیما گشتیه‌کانمان زانی و ده‌ستینیشانی سؤفیگه‌رییه گه‌ردوونیه‌که و ئیسلامیه‌که‌مان کرد، ئیستا وای به‌چاک ده‌زانی سووکه ئاوریک له حال و مه‌قامه‌کان بده‌ینه‌وه به‌رکولتیکی لئ وه‌ریگرین، چونکه سؤفیگه‌ری به‌هه‌ردوو لایه‌نی فه‌لسه‌فی و ئیسلامیه‌وه به‌و مه‌قام و حالانه‌دا ره‌ت ده‌بی تاکو ریبوار له گه‌شته‌که‌یدا ده‌گاته قۆناغی مه‌به‌ستی خۆی.

مه‌قامه‌کان:

وشه‌ی مه‌قام له قورئان وه‌رگیراوه (ذلك لمن خاف مقامي وخاف وعيد) (۲۴۵) «وما منا الا له مقام معلوم» (۲۴۶) به‌واتای وه‌ستان و خه‌ریکبوونی

ریوار دیت له هه‌ول و وه‌رزشه گیانی و له‌شییه‌کانی به‌رامبه‌ر خوای گه‌وره (۲۴۷)، مه‌قام به‌هۆی کۆتش و وه‌رزشی قورسه‌وه به‌ده‌ست دیت و اتا شتیکی خوایی و له خۆوه نییه، ریبوار ههر مه‌قامیکی ته‌واوکرد به‌ره‌و مه‌قامیکی تر ده‌روا، مه‌قامه‌کانیش به‌گشتی نه‌م حه‌فته‌ن (التوبه، الوریع، الزهد، الفقر، الصبر، الرضا، التوکل) (۲۴۸) به‌لام له هه‌ندی سهرچاوه‌ی تر ده‌ینه ده (۱۰) مه‌قام، و اتا جگه له‌مانه‌ی سهرده‌وه (شکر، خوف، رجاء)ی بۆ زیاد ده‌که‌ن (۲۴۹) ده‌بی نه‌وه‌ش بزانی که‌وا مه‌قام بۆیه ناوی لئیراوه مه‌قام چونکه به‌رده‌وام و چه‌سپاوه، به‌لام حال له گۆراندایه بۆیه پیتی گوتراوه حال. (۲۵۰)

ئیستاش بۆ روونکردنه‌وی زیاتر وای به‌چاک ده‌زانی ههر مه‌قامی چه‌ند دیرتیکی له‌سه‌ر بنووسین.

تۆبه:

که ریبوار بیه‌وی بیته ناو ههر تهریقته‌تیکه‌وه سهره‌تا به‌تۆبه ده‌ست پیده‌کا، له باره‌ی تۆبه‌وه (ذوالنون) ده‌لی: به‌گشتی تۆبه سی جۆره، تۆبه‌ی مرۆقی ئاسایی له گوناها، تۆبه‌ی تاییه‌مه‌نده‌کان له بی ناگاییه، تۆبه‌ی پیغه‌مه‌رانییه له و پله‌و پایه به‌رزانه‌یه که جگه له‌وان، پیتی گه‌یشتون، له‌لایه‌کی تره‌وه تۆبه بریتییه له و شتانه‌ی که زانست سهرزه‌نشتی ده‌کا بۆ نه‌و شتانه‌ی که‌ستایشی ده‌کات (۲۵)

وه‌رع:

به‌گشتی بریتییه له خۆ پاراستن و هه‌لنه‌خلیسه‌کان له ریگه‌ی شه‌ریعه‌تا و به‌وردی پرسینه‌وه‌یه له هه‌لال و حه‌رام و پاریزیکردنیه‌سه له شتی گومان لیکراو (۲۵۲) هه‌روه‌ک پیغه‌مه‌ر د.خ ده‌فه‌رموی (ملاک دینکم الوریع) (۲۵۳) نه‌وانه‌ی خه‌ریکی وه‌رعن سی چین:

بداته دست خواو خوئی هیچ ئیختیاریکی تیدا نه بی^(۲۷۱) ، (ومن یتوکل علی الله فهو حسبه)^(۲۷۲).

ئاگای له کرده و هکانی بی^(۲۷۷) ههروهک پیغه مبهه دهه فرمووی (اعبد الله كأنك تراه فان لم تکن تراه فانه یراک.)^(۲۷۸).

حاله کان:

حاله تیکه تووشی ریبواری سو فیگه ری ده بی، به خششیتیکی خواییه و په یوه ندیی به وه رزشی گیانی و له شیه وه نییه و جاروبار په پیدای ده بی و دوایی ون ده بی، سو فییه کان له باره ی به رده و امی حاله وه دووبه شن (بعقیده غالبی از بزرگان صوفیه از جمله جنید بغدادی حال بقاو دوام ندارد، بلکه گاهی مثل آنکه برقه بزند پیدا میشود و از میان می رود، بعضی دیگر از قبیل حارث محاسبی گفته اند که بقاو دوام حال ممکن است)^(۲۷۳) و اتا: به پای زوره ی که له سو فییه کان له وانه ش جو نه پیدی به غدایی حال به رده و امی بو نییه، وه کو پرووسکی په پیدای ده بی و دوایی ون ده بی، هه ندیکیشیان له وانه ش حارسی مو حاسبی رایان وایه که حال به رده و امی بو هه یه.

له کتیبی (اللمع) دا ده حالی ده ستنیشان کردوه که نه مانه ن (المراقبة، القرب، المحبة، الخوف، الرجاء، الشوق، الأنس، الطمأنينة، المشاهدة، اليقين)^(۲۷۴)، به لام له سه رچاوه کانی تر دا جگه له مانه (قبض، بسط، محو، اثبات، صحو، سکر، غیبه، شهود، وجد، جلال، جمال، کمال، لوائح، طوابع، لوامع، جذب وارد)^(۲۷۵) ده ستنیشان کراون.

بو نه وه ی درتزه به نووسینه که نه ده بین هه ر ته نیا له سه رده حاله کانی (اللمع) ده نووسین به کورتی، نابج نه وه ش فه راموش بکه یین که نه م زاراوانه له قورئانه وه وه رگیراون و له شوینی خویدا به نایه ت پالپشتیان ده که یین.

حالی مورا قه به:

زاراوه یه که له قورئانه وه وه رگیراوه (وکان الله علی کل شیء رقیبا)^(۲۷۶) له سو فیگه ریدا (به حاله تی ده گوتری که ریبوار هه همیشه به دللی خودا بیینی و

حالی قورب:

له زور نایه ته کانی قورئاندا قورب به واتای نزیکی خوا له به نده ی یا په نابردنی به نده بوئی هاتووه (واذا سألك عبادي عني فاني قريب)^(۲۷۹)، حالی نزیکیش نه وه یه ریبوار به دللی نزیکی خوا بیینی و به په رستنی لی نی نزیک بیته وه و هیوای هه ر نه وه بی هه همیشه زیکری خوابکا و خوی له یاد بی^(۲۸۰).

حالی مه حه بیته:

نه مه ش حالیکه تره و له دوای قوربه وه دی، چونکه نزیکیش جو ریکه له خو شه ویستی (قل ان کنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله)^(۲۸۱)، که واته خو شه ویستی خوا له خو شه ویستی پیغه مبهه و گو تیرایه لی فه رمانه کانیتی، له سمنو نیان پرسی خو شه ویستی چییه؟ فه رمووی (خو شه ویست بیته و یردی سه رزار، چونکه گه رشتیکت زور خو شو یست زور ناوی ده هیینی)^(۲۸۲).

حالی خه وف:

که ریبواری سو فیگه ری تووشی حال قورب ده بی به ره و حالی ترس و حالی خو شه ویستی ده بات، هه ر که له و نزیکیه دا ترس به سه ر دلیدا زال ده بی ده که ویتته حالی ترسه وه، به لام نه گه ر خو شه ویستی به سه ر دلیدا زال بو ده که ویتته حالی خو شه ویستی هه، (ولمن خاف مقام ربه جنتان)^(۲۸۳). نه گه ر دللی ریبوار له نزیکیتی خودا گه وره یی و توانایی و مه زنییتی خوی به دی کرد نه و ده که ویتته حالی ترس و حه یا و له رزبنه وه، به لام نه گه ر چاوی ده روونی نه رم و نیانی و چاکه و دل سو زی خوی دی، نه و به ره و حالی خو شه ویستی ده روا^(۲۸۴)، له باره ی ترسه وه (بشر الحافي) ده لیت: ترس فریشته یه که ته نیا له دللی له خوا ترسدا

شتی پی خوشتره، ئەم خدوو گرتنه لای بری له خوا پی داوان ئەگاته رادهی کهشف و شهوود (۲۹۳).

حالی رهجا:

زاراوهی رهجا له قورئاندا هاتوو (فمن كان يرجوا لقاء ربه فليعمل عملا صالحا) (۲۸۶)، دواي ئەوهی ریبوار له حالی ترسدا ده بی و تووشی جوژه (قبض) و تهنگیبه ک ده بی پیوستی به تیشکیکه تاکو دلێ رووناک بکاتهوه، ئەم تیشکەشی له حالی رهجا دهست دهکهوی، چونکه ههروهک گوتراوه (ترس وتکا ههردوو بالێ کردوهی ریبوارن، بی ئەم دووانه ناتوانی بفری). (۲۸۷)

حالی شهوق:

دواي ئەوهی ریبوار له حالی تکا کو تایی دی، ئینجا به رهو حالیکی نوێ ههنگاو ده نی ئه ویش حالی شهوقه، به واتا: ههز و ئارهزوو کردنه بو خزمه تی بهزدانی مهزن (من كان يرجو لقاء الله فان اجل الله لات) (۲۸۸) کهوابوو شهوق بریتیه له جۆش سه ندنی دهروون بو گه یشتنه خو شه و یست (۲۸۹)، ههروه ها له باره ی شهوقه وه گوتوو یانه (شهوق ئاگری خوايه و له دلێ وه لیه کانی بهرداوه تاکو هه موو ویست و ئارهزوو و پیوستیه کانی بسووتینی) (۲۹۰).

حالی ئونس:

هه ر که ریبوار له پینا و شهوقی خوا ویست و ئارهزووه کانی بوونه خو له میش، ئەو کاته خدوو به خوا دهگری و نایه وی چرکه بی لیتی جیابیته وه، چونکه په یه ندی له گه ل جیهانی ماده پچراوه، بو به خدوو گرتن (انس) بریتیه له (متمانه کردن له سه ر خوا و هانا بردنه بهری و ئارامگرتنه له ئاستانه ی) (۲۹۱).

خدووگرتن حالی که له (بسط) وه په یدا بووه به ستیش به واتای هیوا خواستنی شتی که له خو شه و یسته وه، کهوابوو (انس) شادمانی دل له به خو شه و یستییه وه (۲۹۲)، ههروه ها (له م حاله دا ریبوار ناو بردنی خواي له هه موو

حالی تومه ئینه:

هه ر که ریبوار خدوو ی به خوا وه گرت و دلێ پی شادبوو له هه موو هاو ریبیه ک بزێ چاکتر بوو، ئەو کاته تووی دل نیایی (الطمأنینه) له دهروونیدا چرۆ ده رده کاو دلێ داده سه کنی (یا ايتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك راضية مرضية) (۲۹۴)، هه ر که (دلێ ریبوار داسه کنا و له خوا دلینا بوو توانایی په یدا ده کاو هه موو شتی خدوو ی پیوه ده گرت) (۲۹۵).

نه فسی دل نی له م ئایه ته ی سه ره وه دا به و نه فسه ده گوتری «که به نووری دل روشن بوو بیته وه وه هه موو ئا کاره به ده کانی به ئا کاری چاک گۆر درابیته وه» (۲۹۶).

حالی موشاهه ده:

بیگومان ریبوار که دل نیایی به خوا په یدا کردو پی شادبوو ئەو کاته ده بی بگاته پایه یه ک که به دی بکات، به دی کردنه کهش (بریتیه له و شته ی که دل ئه بینێ به غه یب.. وه به واتای موحازه ره و اتا نزیک بوونه وهش دیت) (۲۹۷) ئەم ئاماده بوون و نزیک بوونه وهش له م ئایه ته پیروژه وه وه رگیراوه (ان في ذلك لذكری لمن كان له قلب او القی السمع وهو شهید) (۲۹۸)، لیره دا (شهید) به واتای حازر دیت کهوابوو ئەو بینینه ی له م حاله دا رووده دا بینینیکی ئاسایی و بهرچا و نییه به لکو بریتیه (له چاوپیکه وتنی هه ق به چاوی دل) (۲۹۹).

حالی یه قین:

هه ر که ریبوار به چاوی دل خواي بیننی و لیتی نزیک بوویه وه وه هه رده م له گه لی بوو، ئەو کاتی بیگومان ده بی و (به قای «ثقة» به و شتانه ده بی که

له دهستی خواجه و بهری دهبی له خه لک^(۳۰۰)، له لایه کی ترهوه یه قین بهو حاله دهگوتری که (رتیوار بهو به شه قایل بیت که خوا پتی داوه)^(۳۰۱)

له راستیدا یه قین له قورئاندا به سی جور ناوی هاتوه:

۱- علم الیقین واتا (دلنیایی و باوه له ریگهی زانیارییه وه)^(۳۰۲).

۲- عین الیقین واتا (که شف کردن و بینین به چاو)^(۳۰۳).

۳- حق الیقین گه یشتنه ئه و په ری بینین و دلینا بوون لیتی به هزی زانسته وه^(۳۰۴).

به م شیوه به ده توانین بلتین که وا یه قین بنه مای هم موو حاله کانه و پروا هینانه به غهیب و نه مانی گومانه له دهرووندا، چونکه (ئه گهر یه قین گه یشته دلی رتیواره وه دلی پر له نوور دهکا و هیچ گومانیکی تیدا ناهیتلی و هه ردهم سوپاسی خوا دهکا و لیتی ده ترسی)^(۳۰۵).

سۆفیگه ری له کوردستانی عیراندا

کوردستان به گشتی و به شه که ی سهر به عیراق به تاییه تی ههر له و رۆژه ی که ئیسلامه تی تیدا بلا و بوته وه، دانیشتوانه که ی زۆر به دل سۆزییه وه ئایینه که بیان و هرگرتوه و چۆته ناخیانه وه، بۆیه له هه موو بواریکی رۆشنبیریدا شان به شانی عه ره ب و فارس و تورک و نه ته وه کانی تری موسولمان رۆیشتوونه و به قه ده ر توانای خۆیان رۆلیان له م بواره دا دیاریوه.

ههر که سۆفیگه ری له ناو موسولمانه کاندا چه که ره ی ده رکرد و به ره به ره ره گوبیکی داکوتاو بووه بیروکه به کی خاوه ن پروگرام و یاسای تاییه تی. له ولاته ئیسلامییه کاندا به تاییه تی له ئیران و عیراقدا قوتابخانه سۆفیگه رییه کان په یدا بوون و سۆفییه مه زنه کانی کۆن له م قوتابخانه دا سه ربان هه لدا و بیروباوه ره کانیان به ههر چوار لادا بلاو کرایه وه.

نابج ئه وه شمان له بیربجی که به غدا دایکی هه موو قوتابخانه کانه و زۆری سۆفییه گه وره کان ده رچووی قوتابخانه ی به غدان و له و پوه به ره و ولاتانی دیکه هه نگاویان ناوه و سۆفیگه رییان بلاو کردۆته وه (چونکه قوتابخانه ی به غدا بووه

میراتگری هه ردوو قوتابخانه ی سۆفیگه ری به سه ره مه دینه و تیۆری موعته زبله و ئه هلی حه دیس له پروگرامه که یدا دیاریوو)^(۳۰۶).

که وا بوو ده بی دان به وه دا بنیین که کوردستانی عیراق له پی ره و کردنی سۆفیگه ری دا شوین پتی قوتابخانه سۆفیگه رییه کانی به غدا و ئیران که و تووه به گویره ی نزیکه جوگرافی شه پۆلی ئه و بیرو باوه رانه ی بۆ هاتوه و خه لکیکی به خۆیه وه گرتوه، به لام له بهر نه بوونی سه رچاوه نازانری سه ره تا چ ته ریقه تییک له کوردستاندا سه ری هه لداوه ته نیا ئه وه ی زانراوه که (ته ریقه تی شازلی له سه ده ی حه فته می کۆچییه وه له کوردستاندا بلا و بوته وه)^(۳۰۷) له گه ل ته ریقه تی (نووربه خشی که سه ید محمه دی نووربه خشی برای سه ید عیسا و مووسای به رزنجی له کوردستان بلاوی کردۆته وه و هه تا سه رده می با به ره سول که ته ریقه تی عه له و به ی خسته سه ر که لقیکه له خه لوه تییه، ئه م ته ریقه ته ش علویه له کوردستان بلا و بوویه وه به تاییه تی له نیوان سه یده کانی به رزنجه دا هه تا سه رده می سه ید محمه دی نۆدی ئینجا کوره که ی سه ید ئیسماعیل قازانی - یولیانی دوا ی ئه وه ی له سه ر دهستی باوکی هه ردوو ته ریقه تی نووربه خشی و عه له و به یه خوتند چووه به غدا و سه ردانی شیخ ئه حمه دی ئیحسانی کرد و ته ریقه تی قادری له سه ردهستی ئه و وه رگرت و گه راپیه وه کوردستان و له گوندی (قازانقایه) دانیشت و خه لکی لیتی کۆبوونه وه)^(۳۰۸).

لیره دا ئه وه مان بۆ ده رده که ویت که ته ریقه تی قادری له پیش نه قشبه ندی له عیراق و کوردستاندا بلا و بوته وه و له زۆر گوند و شاره کانییدا به تاییه تی له کوردستان ته کیه ی بۆ بنیات نراوه و ده رویشی تی ئالاوه، هه روه ها (دامه زپینه ره کانی به بنه چه سه یدن و ده گه رپینه وه سه ر پیغه مبه رو که س و کاری، واتا له سه ر بنه مای ره گه ز عه ره بن و مه رجه شیخی ته ریقه تی قادری به ره گه ز سه ید بن)^(۳۰۹).

له باره ی شیخ عه بدول قادری گه یلانی (خۆی به بنه چه بۆ سه ر پیغه مبه ر د.خ ناگه رپیتته وه، به لام منداله کانی له دوا ی خۆی خۆیان به سه ید له قه لم دا)^(۳۱۰),

هه‌ندیکیش ده‌لێن (له ره‌گه‌زدا فارسه و هه‌ندیکیش ده‌لێن کورده) (٣١١)، چونکه (دانیشتوانی گه‌یلان له ده‌یله‌م بوونه و ده‌یله‌میش به‌شیکن له کورد و دوورنییه گه‌یلانی کورد بووبی) (٣١٢).

ته‌ریقه‌ته‌کانی سۆفیگه‌ری له کوردستاندا

کورد له کوردستانی عیراقدادا (به‌گشتی موسوڵمانی سوننن و له‌سه‌ر ریتیازی شافیعی) (٣١٣)، که‌میکیشیا‌ن شیعه‌ن له‌ناوچه‌ی کفری و خانه‌قینی نزیك سنووری ئێران.

هه‌رچه‌نده سۆفیگه‌ری په‌یوه‌ندیی به‌ ریتیازه‌کانه‌وه نییه و شیعی و سوننی ده‌گرێته‌وه، به‌لام زۆریه‌ی که‌له شیخه‌کانی ته‌ریقه‌ت سوننی بوون، نابێ ئه‌وه‌ش فه‌رامۆش بکه‌ین که سۆفیگه‌ری هه‌ست و سۆزی به‌ره‌و شیعه‌گه‌ری ده‌چێ، چونکه هه‌ردوو لایان له‌سه‌رچاوه‌یی ئاو ده‌خۆنه‌وه که پیغه‌مبه‌ر و که‌س و کاریتی، ته‌ریقه‌تی سۆفیگه‌ری له‌ناو کوردا دوو به‌شه:

یه‌که‌م: ته‌ریقه‌ته‌کانی کوردی شیعه که ئه‌مانه‌ن:

١- ته‌ریقه‌تی نیعمه‌ت ئیلاهی:

دامه‌زرتنه‌ره‌که‌ی (شا‌ه نورالدین سید نعمه‌ الله بن سید عبدالله) یه‌و له ٧٣٥ک یان ٧٣١ک له کوهسانی سه‌ر به‌ هی‌رات له دایک بووه‌و له ٨٣٢ک مردووه، ته‌ریقه‌ته‌که‌ی له چوارچێوه‌ی شه‌ریعه‌ت بووه، ئه‌میر سه‌ید که‌لال که گه‌وره‌ی نه‌قشبه‌ندییه‌کان بووه لای (امیر تیمور) شکاتی لێکردووه و له ولات ده‌ری کردووه شا (نعمه‌ الله) سۆفییه‌کی زۆره‌ شاره‌زابووه و کۆمه‌لێ دانراوی له‌دوا به‌جێ ماوه (٣١٤)

٢- ته‌ریقه‌تی خاکسارییه:

دامه‌زرتنه‌ره‌که‌ی (جلال الدین حیدر) هه‌و چه‌ند کتیبه‌ییکی سۆفیگه‌ری داناوه له‌وانه (تحفه‌ درویش و گنجینه‌ اولیاء) ریتیوارانی هه‌ژارو سوالکه‌رن و به

گه‌وره‌کانیا‌ن دا هه‌لده‌لێن، له‌شاری کرماشان خانه‌قایان هه‌یه (٣١٥)، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌م ته‌ریقه‌تانه له کوردستانی عیراق نین بۆیه له کورتی باسه‌که ده‌په‌ینه‌وه.

دووهم: ته‌ریقه‌ته‌کانی کوردی سوننی ئه‌مانه‌ش دوو به‌شی سه‌ره‌که‌ین:

١- ته‌ریقه‌تی قادری:

ئه‌م ته‌ریقه‌ته به‌ ناوی عه‌بدوڵ قادری کورپی شیخ موسای کورپی شیخ عه‌بدوڵلای گه‌یلانی ناوبانگی ده‌رکردووه و له ٤٧٠ک-١٠٧٧ز له نیقی سه‌ر به‌ شاری گه‌یلان له دایک بووه و له ٥٦١ک-١١٦١ز له به‌غدا وه‌فاتی کردووه و له‌و قوتابخانه‌یه‌ی ده‌رسی تی ده‌گوته‌وه نیتراوه و ئیستا له به‌غدا مه‌زارگه‌ی موسوڵمانانه، گه‌یلانی زانستی ته‌ریقه‌تی له (ابو الحیر حماد بن مسلم الریاس) وه‌رگرتووه و غه‌رگه‌ی سۆفیگه‌ریشی له (ابو سعید المخرمی) یه‌وه پی گه‌یشتووه (٣١٦)

پیری گه‌یلانی له ته‌مه‌نی هه‌ژده سالی هاتۆته به‌غدا و له‌سه‌ر ریتیازی حه‌نبه‌لی و شافیعی خویندوووه‌تی و دوا‌ی ئه‌وه‌ی بووه‌ته خاوه‌ن ته‌ریقه‌ت و نازناوی (الباز الاشهب) ی پی دراوه له لایه‌ن قازی (ابو سعید المبارک) هه‌ (٣١٧)

ئه‌م زاته مرۆقیکی چاونه‌ترس و بویریووه‌و له‌که‌س نه‌ترساوه (.. انتم واهل الارض عندی کالبق والذر... الممالیک والملوک عندی سوا) (٣١٨)

ته‌ریقه‌تی قادری دژایه‌تی له‌گه‌ل شه‌ریعه‌ت نه‌بووه‌و موویه‌موو له‌گه‌لی رۆیشتوووه و دژی حاله‌تی مه‌ستی (سکر) بووه‌و قسه‌ی حه‌للله‌ق و مه‌للله‌قی (شطحات) لاپه‌سه‌ند نه‌بووه و ته‌ریقه‌ته‌که‌ی بریتی بووه له به‌یه‌ک زانیینیکی پاکی خوا که‌دوور بی له‌هه‌موو جو‌ره‌ هاوبه‌شییه‌کی ئاشکرا و نه‌ینی «وکانت طریقه‌ته تجرید و توحید التفرید مع الحضور في موقف العبودية لابشيء ولالشيء» (٣١٩) له‌لایه‌کی تره‌وه گه‌یلانی دژی ته‌مه‌لی بووه و دوا‌ی کارکردنی له‌ده‌رویشه‌کانی کردووه «اعبدوا الله عز وجل واستعينوا على عبادته بكسب

ئەم تەریقەتە لەبەنەچەو لەجونییدی بەغدادییەو هاتوووە کە بریتی بوو لە قوتابخانە یەکێکی بیروباوەری و دوایی بەرەو سۆفیگەری چووە لە بەغدا (۳۲۱).

پیری گەیلانی لەسەر دەستی ئەو زیاتر لە پینچ هەزار فەلە و جوولە کە موسولمان و ئایینیەو و لەسەر دەستی ئەو زیاتر تۆبەیان لەسەر دەستی کردوو، هەر وەها بوون و لەسەر دەهەزار خراپە کار زیاتر تۆبەیان لەسەر دەستی کردوو، هەر وەها لەوکاتەدا خەلکی بەزۆری لەئیسلاام دوور کەوتبوونەو، شیخ دەرگای تۆبە یۆ کردنەو و فێری بەندایەتییەکی پاک و پوخت و راستە قینە ی دەکردن (۳۲۲)، ئەمەو جگە لەوێ «تەریقەتە کە ی لەهەموو ولاتانی ئیسلاامدا بانگ راھێژی ئیسلاام بوو، بەتایبەتی لە ولاتانی ئەفریقادا» (۳۲۳).

تەریقەتی قادری چۆن گەشتۆتە کوردستان؟

لەلایەن کانی پێشوودا ئاماژەمان بۆ سەرەتای پەیدا بوونی تەریقەتی قادری کرد لە کوردستانی عێراقدا، بەلام لێرەدا زیاتر بەرەو بێج و بنەوانی دەرۆین «یەکیک لەمەرحە سەرەکییەکانی ئەم تەریقەتە ئەوێ دەبێ شیخ بەرەگەز سەید بێت و بچیتەو سەر پێغەمبەر و کەس و کاری» (۳۲۴)، کە وای دەبێ بزانی لە کە یەو سەید گەشتوونەتە کوردستانی عێراق؟

بێگومان سەید لەنەوێ پێغەمبەرن و لەنیوێ دوورگە ی عەرەبی نیشته جێ بوون، بەلام هەر کە لەلایەن دەستەلاتدارانەو تووشی راوانان و ئازاردان بوون «یەکیک لەو سەیدانە کە ناوی ئەبوو یوسفی هەمەدانی بوو لە ولاتی خۆبەو بەرەو شاری هەمەدان هات و لەوێ نیشته جێ بوو، کورێکی هەبوو بە ناوی بابە عەلی هەمەدانی کە برای بابە تاهیری لووری هەمەدانیی شاعیری کورد بوو، ئەم بابە عەلییە دوو کورێ هەبوو عیساو موسا، ئەم عیساو موسایە لە هەمەدانیەو بەرەو کوردستانی عێراق هاتن و لەگوندی بەرزنجە ی سەر بە شاری سلێمانی ئیستا نیشته جێ بوون و نازناوی بەرزنجیان وەرگرت، سەید موسا مردو

و جەغای کۆتەر بوو، بەلام سەید عیسا چەند نەوێەکی لەدوا بەجێ ماو و ئیستا بەسەیدەکانی بەرزنجە بە ناویانگن» (۳۲۵).

لەم چەند دێرە ی سەرەو دا ئەو هەمان بۆ ئاشکرا دەبێ کە ئەو سەیدانە بەبەنەچە عەرەب بوون، بەلام هەر کە تیکەلی کورد بوون لەناو کوردا تیاوونەتەو بۆ ریزگرتن و پلەو پایە ی ئایینە کە پارێزگاریی سەیدایەتی خۆیان کردوو.

لەسەر رەگەزی بابا تاهیری هەمەدانی کیشە هەبە و هەندی بە کوردی دەزانن و هەندی کیش بە فارسی، لەوانە ی بە فارسی دەزانن (ادموندز) کە بە (بابا طاهری اوریان) ناوی دەباو بە شاعیریکی سۆفی فارسی بە ناویانگی داناو. (۳۲۶)

خۆ ئەگەر راست بێ کەوا بابا تاهیری هەمەدانی لەنەوێ سەیدانە ی ئەوا زوو بوو تە کوردی لور و بناغە ی ئەدەبی کوردی بۆمان داڕشتوو، بەلام لێرەدا شتیکی هەبە کە مەرووف دەخاتە گومانەو، ئەویش ئەمە یە سەیدەکانی بەرزنجە هەموویان سونینە و تەریقەتی قادری لەوانەو بەلاو بووتەو لە کوردستاندا کەچی بابا تاهیر لە یەکی لەدوو بەیتییەکانیدا بەدەر دەکەوێ کە شیعە گەری دەکا و باوەری بەدوازدە ئیمامە کە هەبە:

از آن روزی که مارا افریدی   بغیر از معصیت چیزی ندیدی
خداوندا به حق هشت و چارت   زمن بگذر شتر دیدی ندیدی (۳۲۷)

جالێرەدا یا ئەو تە بابا تاهیر لە براو برازاکانی دوور بوو و بۆتە شیعە، یاخود هەر سۆزێکی موسولمانی گشتییە و باوەری بە راستیی ئەو دوازدە ئیمامە هەبوو.

لەسەر دەمی سەیدەکانی بەرزنجەدا تەریقەتی عەلەووییە و خەلۆتییە باو بوو و هەتا کاتی سەید محەمەدی نودیھی، لەدوا ی ئەم کورە کە ی سەید ئیسماعیل قازانی یۆلیانی بەرەو بەغدا رۆشت و تەریقەتی قادری لە شیخ ئەحمەدی ئەحسانئ وەرگرت و گەراپەوێ کوردستان و لەگوندی قازانقایە دانیشتی و دەستی بە ئیرشاد کرد و لێی کۆبوونەو، ئەمەش لە کۆتایی سەدە ی یازدە ی کۆچی و سەرەتاکانی سەدە ی دوازدە ی کۆچیدا بوو. (۳۲۸)

ئىنجىلا سەردەمى بابانەكاندا تەرىقەى قادرى زۆر گەشەى سەندو بلاۋبوۋىيە، ھەر چەندە نەقشەندىش ھاوشانى ئەو لە بلاۋبوۋىيە دەدا بو، بەلام قادرى بەگۈپتەرى مېژوۋى دەكەۋىتە پېش نەقشەندىيەۋە و رابەرى ئەم تەرىقەتەش شېخ مارقى نودىھىيى بوۋە ۱۱۶۶ك-۱۲۵۴ك ۱۷۵۲ز-۱۸۳۸ز لەسنوۋى مېر نىشىنى باباندا (۳۲۹).

شېخ مارق لەرەگەزدا دەگەرپتەۋە سەرنەۋەى شېخ محەمەدى نودىھىيى وئەمىش دەگاتەۋە سەر سەيد عىساي بەرزنجى كورپى باباعەلى ھەمەدانى لەدواى شېخ مارقىش كاك ئەحمەدى كورپى دى ئەو لە ۱۲۰۷ك-۱۷۹۲ز لەسلىمانى لەدايك بوۋە، ئەم زاتە رابەرىكى مەزنى سۆفىگەرى بوۋە و زۆر خزمەتى خەلكى كوردوۋە ولەجەنگى رووسى و عوسمانىدا ھەندى لە موربەدەكانى ناردوۋە بو يارمەتى عوسمانىيەكان لە ۱۳۰۵ك-۱۸۸۷ز لەسلىمانى ۋەفاتى كوردوۋە لەمزگەۋتى گەرە نىژراۋە. (۳۳۰)

دوا كەسىك لە تەرىقەتى قادرىدا كەشۋىنىكى ديارى لە مېژوۋى كورددا گرتبىت شېخ مەحمۇدى ھەفېدە كە كورپى شېخ سەئىدى كورپى شېخ محەمەدى كورپى كاك ئەحمەدى شېخە و لەسالى ۱۳۷۶ك-۱۹۵۸ز ۋەفاتى كوردوۋە. لەو بىنەمالەيەدا تاكە شېخى بوۋ كە سەۋدا سەرى مەسەلەى نەتەۋايەتى كورد بىي و ژيان و خۆشى خۆى لە پىناۋى دا بنى و سۆفىگەرىيەكەى بو ئەو مەبەستە پشت گوى بخت.

تەرىقەتى قادرى لە كوردستانى عىراقدا چەند لىقىكى لى بوئەۋە، لەوانەش «بەرزنجى تالەبانى، كەسنەزانى، لەولاتى مىسرىش دوۋلقى ھەيە قادرى قاسمى وقادرى فارضى» (۳۳۱).

دواى ئەۋەى زانىمان كە لە مېر نىشىنى باباندا سەيدەكانى بەرزنجەبى رۆلىكى گىرگىيان بىنىۋە لە بلاۋكردنەۋەى تەرىقەتى قادرى دا.

ئىستاش دەگەرپتەۋە سەر نەۋەكانى شېخ عەبدول قادرى گەيلانى كەيەكى لەكۆرەكانى ناۋى شېخ عەبدول عەزىزە و لە ۵۳۲ك لەدايك بوۋە و لە ۵۸۰ك

چوۋە بو جىھادى خاچپەرستەكان و شارى عەسقلانى گرتۋتەۋە و سەردانى (بىت المقدس)ى كوردوۋە و گەرەۋتەۋە عىراق و لەشارى ئاكرى لە كوردستانى سەروودا نىشتەجى بوۋە لە ۶۰۲ك ۋەفاتى كوردوۋە (۳۳۲).

شېخ عەبدول عەزىز بەدامەزىنەرى تەرىقەتى قادرى دادەنرى لەناۋچەى ئاكرى داۋ دواى خۆى «بەكى لەكۆرەكانى كە ناۋى (شمس الدىن) بوۋە چوۋتە شۋىنى لە كوردستانى سەرو وئاۋەدانى كوردۋتەۋە و بەناۋى خۆيەۋە و ناۋە و پاشان بە (شمزىن) ناۋبانگى دەر كوردوۋە ئىستا نەۋەى ئەم زاتە (شەمزىن)يان پى ئەلەين» (۳۳۳).

چوۋنە رىزى تەرىقەتى قادرىيەۋە

شېخ عەبدول قادرى گەيلانى چەند بىنەمايەكى بەرزى بو تەرىقەتەكەى داناۋە كە بىرتىيە لە پىرەۋىكىرنى تەۋاۋى قورئان و ھەدىس و پارىزگار بىكىرنى پاىەكانى ئىسلام، سەرەراى ئەۋەش دەرۋىش ئەگەر بىسەۋىت بگاتە پاىە بەرزەكانى سۆفىگەرى، دەبى ئەم چەند سىفەتەنى تىدەبى: سۆيىد بە خوا نەخوا و بەھىچ جۆرى درۋ نەكاۋ بەلەنەكانى جى بەجى بكاۋ لەعنەت لەھىچ خولقىنراۋى نەكاۋ دوعاى خراب لەكەس نەكا و شاىەدى لەسەر ھىچ موسولمانى نەدا كەۋا ھاۋبەشى بو خوا پەيدا كوردوۋە ياخوا كوفرى كوردوۋە سەبرى ھىچ گوناھى نەكا و داۋاى يارمەتى لەكەس نەكا و تەماعى لەدەستى كەس نەبى و مل كەچ و بى فېز بىت (۳۳۴).

جا ھەر كەسى بىھۋى بىتە رىزەۋە دەبى بەدوۋ قوناعى سەرەكىدا رەت بىت:

سەرەتا:

دەرۋىشەكە دەستتۋىژ دەشۋا و دوۋ رەكەت سوننەت دەكا و چەند سەلەۋاتى لەسەر پىغەمبەر د.خ لى دەدا و دواى دىتە لاي رابەر و ئەژنۆى راستى بەئەژنۆى راستى شېخ دەنوسىنى و شېخ داۋاى تۆبەكىرنى لى دەكا و ئىنجى

ثایه تی موبایه عه دهخوینتی: (إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ) (۳۳۵)، ئینجا شیخ داوای لی دهکا که پیوسته خوگر بی و لههله ی برایه کانی بیوری و بهخشنده بی ورق و کینه و هسهودی و دوو زمانی و از لیبتینی، دوا ی ئه وهی پهرداخه شه کراویکی دهدهنی و شیخ ئه م ئایه ته ی لهسه دهخوینتی: «وَنَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ» (۳۳۶)، دوا ی ئه وه فاتحه و (قل هو الله) دهخوینتی و ئینجا دهرویشه که شه کراوه که دهخواته وه (۳۳۷).

۲- تهریقته تی نه قشبه ندی:

پیش ئه وهی بچینه ناو بنج و بنهوانی سه ره هلدان و بلا و بوونه وهی تهریقته ته که دهمانه وی بزاین که وشه ی (نقشبند) له چیه وه هاتوه؟ ئه م وشه یه وشه یه کی فارسییه وه له دوو بهش پیکهاتوه (نقش) وینه ی ئه م مژه به که لهسه موم و شتی تر دهدری، (بند) بهواتای چه سپان و نه کورژانه وه یه، که و ابو وشه که به گشتی واتای ئه وه دهگه یه نی که زیگری خوا کار له دل دهکا و له ناخیا ده چه سپی (۳۳۸)، یابه شیوه یه کی تر «له بهر ئه وه یه که صورده ت و صیفه تی که مالی حه قیقی که پیته ندی ته و او حوزووری دلّه به ته وه جوهاتی پیر له دلی مریدا نه قشی به ستوه» (۳۳۹).

ئه وانه ی لهسه ره ئه و تهریقته ته بیان نووسیوه سه ره تا بو ئه بوو به کری سدیقی دهگیرنه وه و ناویان لیئاوه (صدیقیه) و باوه ریان وایه که ئه بوو به کر دایمه زانده وه، دهیگیرنه وه سه ره پیغه مبه ر د.خ به به لگه ی ئه وهی که ئه بوو به کر جیگری پیغه مبه ر بووه له کوجه که ی بومه دینه هاو ریتی بووه، به لگه شیان ئه م فهرموده یه پیغه مبه ر د.خ که ده فهرموی «ما صب الله في صدری شیئا إلا صبته في صدر ابی بکر» (۳۴۰)، بیگومان ئه م خسته دلّه ش لایه نیکی مه عنه و بیه و زیاتر که سیتی ئه بوو به کر ده چه سپینی، ئه م تهریقته ته هه ره به و ناوه مایه وه تاسه رده می ئه بوو یه زیدی به ستامس ۱۸۸ک-۲۶۴ک ۸۰۴-۸۷۷ز، ئینجا ناو نرا (طیفوریه) تا سه رده می عه بدول خالق غه جده وانی، له مه وه ناو نرا

خواه گانی تاکاتی «محمد بهاء الدین النقشبندی ۷۱۷هـ ۷۹۱هـ و ۱۳۱۷- ۱۳۸۸ز» ناوی لی نرا تهریقته تی نه قشبه ندی، جا هه ندی لهسه ره وه رایه نه که له وه سه رده مه وه به تهریقته ته که گوتراوه نه قشبه ندی و تا ئیستاش هه روا ی پی ده لین، به لام له لایه کی تره وه بیرو باوه ری و اهه یه که لهسه رده می شیخ عه بدول لای ئه حرار تهریقته ته که بووه ته (احراریه) تا سه رده می ئیامی ره بانی که به نوی که ره وهی هه زاره ی دووه می کوچی ناسراوه و ناویان له تهریقته ته که نا (مجددیة) تا په یدا بوونی مه ولانا خالد نه قشبه ندی و تهریقته ته که ناو نرا (خالیدیة) (۳۴۱).

هه ره چه نده تهریقته تی نه قشبه ندی به گویره ی که س و کات و ناوی گوراوه وه هه ره سه رده می به ناوی پیری که وه ناوبانگی ده ر کرده وه، به لام له لایه کی تر رای و اهه یه که هه موو قوناغه کانی ناو لیبری تهریقته تی محمه دی و هیچ که سی به خاوه نی تهریقته نه زانی و هه ره خوا خوی خاوه نیه تی «الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الإسلام دیناً» (۳۴۲).

ئه مه ش ئه وه دهگه یه نی که تهریقته تی نه قشبه ندی مووبه موو له گه ل شه ربعت دهروا و سه ریچی له فه رمانه کانی ناکا، ئه وهی راستی بی جیا وازی هه ره گرنگی ئه م تهریقته ته له گه ل قادری لهسه ره چۆنیه تی زیگر کردنی خوایه، ئه م زیگره له لای نه قشبه ندیه کان نه ییه و به لگه شیان ئه م ئایه ت و حه دیسه ی خواره وه یه «و اذکر ربک فی نفسک تضرعا و خیفه و دون الجهر من القول» (۳۴۳).

«إن فضل الذکر الخفی الّذی لا تسمعہ الحفظة علی الّذی تسمعہ سبعون ضعفاً» (۳۴۴).

زیگر لای نه قشبه ندیه کان بریتیه له «نه هیشتنی بی ناگایی ئه مه ش دوو جو ره به زمان و به دل» (۳۴۵) زیگری دلش که تاییه ته به م تهریقته ته ده بیته دوو به ش:

ا- زیگر به ناوی خود و اتا ناوی (الله)،

ب- زیگری به ئه ری و نه ری (النفی و الاثبات) و اتا به (لا اله الا الله)، لیته را (لا اله) نه رییه و (الا الله) ئه رییه (۳۴۶).

ئەگەر سەرنجى لەم تەرىقەتە بەدەين دەبينىن كەوا ئەو كەلە مېردانەى كەدايان مەزراىدوو لەسەرەتاو تائىستا هېچىكىيان عەرب نەبوونە و بەنەژاند نەچونەتەو سەر پىغەمبەر د.خ، بۆيە تەرىقەتەكە بۆ حەزرتى ئەبووبەكر دەگىرنەو، لەلايەكى تىرشەو جگە لە ئەبوو يەزىدى بەستامى ئەوانى تر هەموو لەو پىرانە بوونە كە پابەندى دەستورەكانى شەرع بوونە، بەلام لە بارەى بەستامىيەو بىرو باوهرى هەمە جۆر لەئارادايە، هەندىكىيان بە خوا ناسىكى پاك و لە سنوور دەرئەچوو شەرىعەتى دادەنين، هەندىكى تىرش بەسنوور بەزىن وچەند گوتەى حەللەق و مەللەقى لى دەگىرنەو كەبۆنى بەكبوون و نىستىيى (اتحاد و فناء) لى دى، بىگومان هەردوو لايەن بەلگەى خويانىيان هەيه، لىردەا بەرزەفەرەو خۆ بەزل زانەكە دەلى: «رفعني مرة فاقامني بين يديه وقال لي يا ابيزيد ان خلقي يحبون ان يروك فقلت زيني بوحدانيتك» (٣٤٧)، كەچى لىرەشدا مرۆقيكى ئاساييە و ملئ لە داوہ موويى باريكتەرە بەرامبەر شەرىعەت «لو نظرتم إلى رجل اعطى من الكرامات حتى يرفع في الهواء فلا تغتروا به حتى تنظروا كيف تجدونه عند الامر والنهي وحفظ الحدود واداب الشريعة» (٣٤٨)، نابى ئەو شە فەرامۆش بەكەين كەزۆر لە زاناکان «گوتە حەللەق مەللەقەكانى بەستامى بەجۆرىكى تر لىكەدەنەو دەلین: لەبەر گروچۆشى سۆز و مەستى ئەم وتانەى بەدەمدا هاتووە» (٣٤٩)، چونكە بەستامى مەستىيى لا چاكتەر بوو لەئاگايى.

لەلايەكى ترەو تەرىقەتى نەقشەندى بەو بەناونگە كە لەهەموو رىگايەكانى دىكە ساناتەرە وەرزشى قورس و خو ئازاردانى زۆرى تىدا نىيە، لەم بارەيەو دامەزرىنەرەكەى دەلىت: «سەرەتاي تەرىقەتەكەمان كۆتايى تەرىقەتەكانى تر» (٣٥٠).

رىبوار لەم تەرىقەتەدا بەهۆى سۆزەو (جذب) دەگاتە مەبەست نەك بەهۆى وەرزشى گىيانى و لەشى قورس، ئەوەى بەهۆى سۆزەو بگاتە قوناعى خۆى لەدواى نىستى دەگاتە ئاگايى (صحو)، بەلام ئەوەى بەهۆى وەرزشەو بگات

بەنىستى (فنا) كۆتايى دى و لەو كاتەش نە سوودى خۆى دەبى نەخەلكى (٣٥١).

چۆنىەتى گەيشتە خوا لای نەقشەندىيەكان

ئەو رىبوارەى دەيەوى بەهۆى تەرىقەتى نەقشەندىيەو بگاتە مەبەست و دوا قوناعى خۆى، دەبى پىرەوى ئەم خالانە بكات:

١- دەبى شىخىكى راستەقىنەى تەواو بەرىگاي سۆزەو رىبوارەكە بۆ لای خۆى كيش بكات.

٢- دەبى دلى رىبوارەكە بەشىخەكەو بەند بى تادەگاتە پلەى بينىن (شەود).

٣- پىويستە ئەو زىكرانەى شىخ پىي رادەگەيەنى جى بەجىيان بكات.

٤- پىويستە دلى رىبوار بەخواو پەيوەست بى و هەرگىز فەرامۆشى نەكاو و ابزانى كەخوا ئاگاي لەهەموو جوولەيەكى هەيه (٣٥٢).

تەرىقەتى نەقشەندى لە كوردستاندا

هەموو سەرچاو كۆن و نوپىيە كان لەسەر ئەو بەكن كەوا «شىخ خالىدى نەقشەندى (٣٥٣)، ئەم تەرىقەتەى لەسەر دەستى شىخ عەبدووللاى دەهەلەوى لەهيند وەر گرتووە» (٣٥٤) لەو كاتەدا لەكوردستان (تەنيا تەرىقەتى قادرى بابوو و تەرىقەتى نەقشەندى تاسەدەى سىزەدەمى كۆچى بلانەبووبۆو» (٣٥٥) هەر كە مەولانا خالىد تەرىقەتى نەقشەندى لای شىخ عەبدووللا وەر دەگرى و دەگەرىتەو سلىمانى، ئەو كاتە سەردەمى مېرئىشىنى بابان دەبى و وارىك دەكەوى كە شىخ مافى نودىيەى لەو كاتەدا بلاو كەرەو و رابەرى تەرىقەتى قادرى دەبى، هەر چەندە قادرى لەپيش نەقشەندى بابوو، بەلام كە مەولانا خالىد بوو رابەرى نەقشەندى لەو ناوچەيەدا، ئىتر خەلكى لەهەموو لايەكەو روويان تىكرد و لەسەر دەستى ئەو تەرىقەتەيان وەرگرت، نابى ئەو شە لەبىر بەكەين كە مەلەبەندى سەرەكى تەرىقەتى قادرى لەناو شارى سلىمانى بوو، بەلام هى نەقشەندى لەبىارەو تەوئىلەو شارەزوور بوو (٣٥٦).

بىگومان سەرەلدىانى هەر بىرۆكەو رىبازىتىكى نوئ دەبىتە هۆى پەيدا بوونى

دژایه تی کردن له لایه ن بیرۆکه و ریبازه پیشینه کانی ده و روبه ری، ئەمەش شتیکی ئاسایی و سروشتییە چونکه هەر یه که له م ریبازانه ده یه وئ بهرگری له خۆی بکا و ره وایی بوونی خۆی بسه لیبینی، بۆیه هەر که ته ریه ته نه قشبه ندی به ماوه یه کی کورتی چاوه روان نه کراو توانی جیگای خۆی له ناو دل و دهروونی هه زاره ها ریبواران بکاته وه و چوار چیه ی سنووری ته سکی شاری سلیمانی بپچریننی و «له نیوه ی یه که می سه ده ی سینه ده می کۆچی مه ولانا خالیدی نه قشبه ندی که به نوێکه ره وه ی ئەو سه ده یه داده ترا په یدا بوو به نووری عیرفانی هه موو عیراق و حیجازو یه مهن و سوریه و فه له ستین و میسرو ئیران و ئەفغانستان و به شتیکی زۆری ئاسیای بچووکی رووناک کرده وه و ته ریه ته که ی تیدا بلاو بووه وه» (۳۵۷) و به زۆری مه لاو خوێنده واره کان به ره و پیری بانگه و زه که ی هاتن چوونه ژیر ئالایه وه.

ئەمە وای له ته ریه ته قادری کرد که خۆی له ناو قاوغیکی ته سک ببینی وه هه ست به کزی و لاوازی بکا، ئالیره دا بهر به ره کانیی به ئاشکرا سه ره له ده دا له نیوان رابه ری نه قشبه ندی مه ولانا خالید و رابه ری قادری شیخ ماری نوډیه یی (۳۵۸).

ئەوه ی راستی بی شیخ ماری ناوبانگ ده ر کردنی مه ولانا خالیدی پی خۆش نه بوو و هه زی ده کرد هه ر خۆی له مه لبه ندی باباندا به ناوبانگ بیته، ئەوه ی شایه نی باسه مه ولانا خالید له و دواییه دا «میانه ی له گه ل داود پاشای والی به غدا خۆش نه بوو به تایبه تی هه ر که داود پاشا باج و پوولیکی قورسی خسته سه ر شانی خه لکی و زۆرو سته می په ره ی سه ند، مه ولانا ئەمه ی لاخۆش نه بوو و دژایه تی کرد و له داخا له ۱۲۴۱ ک- ۱۸۲۵ ز به ره و هه جکردن چوو» (۳۵۹).

که و ابو مه ولانا په یه ندی له گه ل ده سته لاتداریتی والی به غدا هه ره ها میره کانی بابانیش خۆش نه بوو، چونکه به گشتی نه قشبه ندییه کان له هه موو شوێنیکدا دژی هیزی ده سته لاتداری زۆردار بوونه، بۆ نمونه شیخ سعیدی پیران له تورکیا دژی ئەتاتورک شۆرش هه لگیه رساند له ۱۳۴۴ ک ۱۹۲۵ ز توانی

(عزیزو خریوطو دیار بکر) بگری، به لام ئەتاتورک به هیتریکی زۆر شۆرشه که ی له ناو برد شیخ سه عیدو چل وشه ش هاوړتی له سیاده دا (۳۶۰)، (ئالیره دا قادریه کان به گشتی و نوډیه یی به تایبه تی هه لیان بۆ ره خسا که بتوانن هه ر ه یج نه بی تۆزی بهر به سته لیشاوی نه قشبه ندییه کان بکن و سنووری بۆ مه ولانا دابنیتن» (۳۶۱). بۆ ئەم مه به سته شیخ ماری نوډیه یی نامیلکه یه کی له سه ر مه ولانا نووسی و له ۱۲۲۸ ک- ۱۸۱۳ ز بۆ سه عید پاشای والیی به غدا ی نارد و تیدا مه ولانای به کوفرکردن تاوانبار کرد، والی به غدا مه لا یه حیای مزووربی نارد بۆ لیکنۆلینه وه له م کیشه یه، به لام مه لا یه حیای ه یج شتیکی ناشایسته ی له مه ولانا به دی نه کرد، ئیتر له سه ر ئەم نامیلکه یه ی شیخ ماری چه نده ها کتیب و نامیلکه نووسران له دژایه تی ولایه نگیری کردنی مه ولانا خالیدا، ئینجا مه ولانا خالید بۆ ئەوه ی کیشه که زیاتر ته شه نه نه سینتی سلیمانیی به جی هیشت و به ره و به غدا رویشته، بیگومان ده و له تی عوسمانی له په ره سه نندی ده سه لاتی گیانیی مه ولانا زۆر ده ترساو هه ر که کاره که ی شیخی نوډیه یی سه ری نه گرت و مه ولانا به سه ر به رزی مایه وه، والیی به غدا هه ولئی دا دلئی مه ولانا بداته وه، بۆ ئەم مه به سته قوتابخانه ی ئیحه سائییه ی بۆ بنیات ناو بووه خانه قای مه ولانا خالید (۳۶۲).

به لام ده و له تی عوسمانی هه ر به مه نه وه سته و به لکو چاودیرییه کی توندی له سه ر مه ولانا و خه لیفه کانی دانا، چونکه له وه ده ترسان که وا ده ست له کاروباری رامیاری و هه ربه دن، سه ره رای ئەوه ش که له مه ولانا و خه لیفه کانی دلنیا بوون که وا دوورن له کیشه ی رامیاری که چی هیشتا دلیان به مه دانه که وت و هه ندی له نه قشبه ندییه به ناوبانگه کانی ئەسته مبولیان نه فی کرد (۳۶۳).

ئەگه ر بیته و به راوردیکی نیوان هه ردوو ته ریه ته قادری و نه قشبه ندی بکه ین له رووی په یه ندییه کان به ده سه لاتی میرییه وه، ده بین هه ره زۆری شیخه کانی قادری میانه یان له گه ل میری خۆشبووه و گرژی نه که وتۆته نیوانیا نه وه و زۆر جاریش هاندراون و له لایه نی مادیه وه یارمه تی دراون. ئەمەش نه ک له بهرچاوی کالی ئەوان و پیرۆزی ته ریه ته که یان، به لکو هه ر بۆ ئەوه ی بتوانن

به هۆی شیخه‌کانه‌وه سوۆزی ئەو ههزاره‌ها ده‌رویتشه بۆ خۆیان رابکێشن و دژی ده‌سه‌لات نه‌وه‌ستن.

نابج ئه‌وه‌ش له‌یاد بکه‌ین که‌هه‌موو شیخه‌کانی قادری له‌گه‌ڵ ده‌سه‌لاتی می‌ری یه‌ک نه‌بوونه له‌م بواره‌دا «دوا که‌سیک له‌ته‌ریقه‌تی قادریدا که‌شوێنیکێ دیاری له‌میژووی کورددا گرتبێ شیخ مه‌حموودی حه‌فیده» (٣٦٤).

جالیره‌دا ده‌بی ئه‌وه‌ش روون بکه‌ینه‌وه که‌ته‌ریقه‌تی قادری ونه‌قشبه‌ندی هه‌ردووکیان له‌سه‌ر بناغه‌ی قورئان و فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر د.خ دامه‌زراون و له‌سه‌ره‌تادا به‌قه‌د تو‌زقا‌لیک له‌راسته‌شه‌قامی ئیسلامیان لانه‌داوه، غه‌وسی گه‌یلانی که‌ دامه‌زریه‌ری ته‌ریقه‌تی قادری بوو ته‌نیا به‌ندایه‌تی بۆ خوا و یستوووه‌سه‌ری بۆ هیچ که‌سی دانه نواندوووه جگه‌ له‌خوا هه‌روه‌کو ده‌لی: «أجعل اعمالك كلها لوجه الله لا لطلب نعمة ارض بتدبير وقضائه و افعاله فاذا فعلت هذا فقد مت عنك وحييت به يصير قلبك مسكنه...مفتاح الجنة قول لا اله الا الله محمد رسول الله اليوم وغدا بفنائك عنك وعن غيرك وعن كل ماسواه مع حفظ حدود الشرع» (٣٦٥)، جا هه‌ر لادانی له‌و ته‌ریقه‌ته به‌رچاو بکه‌وی له‌دوای گه‌یلانی روویداوه و بۆ به‌رژه‌وه‌ندی تایبه‌تی و چه‌واشه‌کردنی ره‌ش و رووتی می‌یلله‌ت به‌کار هاتوووه.

له‌لایه‌کی دیکه هه‌ست به‌جیا وازییه‌کی تر ده‌که‌ین له‌نیوان ئەو دوو ته‌ریقه‌ته، ئەمیش له‌باری رییواری ته‌ریقه‌ته‌کانیا نه‌وه، جیا وازییه‌که‌ش له‌مه‌دا خۆی ده‌نوێنێ، رێژه‌ی خۆینده‌وارانی ته‌ریقه‌تی نه‌قشبه‌ندی له‌قادری به‌رزتره، ئەمه‌ش به‌بیروپرای ئیمه ده‌گه‌ریته‌وه سه‌ر ده‌ستووری هاتنه‌ ریزی ناو ته‌ریقه‌ته‌که‌وه، له‌قادریدا ده‌رویتش به‌هۆی وه‌رزشی جه‌سته‌یی قورسه‌وه ده‌گاته ئه‌نجام و کو‌تایی به‌نیستی (فنا) دیت، بۆیه مرۆقی خۆینده‌وار زۆر مل بۆ ئەمه راناکیش و به‌رگه‌ی ئەو هه‌موو تینوێنی و برسیتی له‌ش و ئازاردانه ناگرێ، بۆیه به‌ره‌و ته‌ریقه‌تی نه‌قشبه‌ندی ده‌روا که‌سه‌ره‌تا که‌ی به‌سو‌ز (جذبه) ده‌ست پێ ده‌کا و له‌ش ئارازدانی هێنده تیدا نییه و له‌ئه‌نجامدا ده‌گاته ئاگایی دوای

نیستی (البقاء بعد الفناء)، ئەمه له‌لایه‌ک له‌لایه‌کی تره‌وه هێنده زی‌کری قادریه‌کان به‌ده‌نگ و ده‌ف لیدانه‌و خۆینده‌وار زیاتر له‌ زی‌کری نه‌ینی چیژ وه‌رده‌گرێ و له‌گه‌ڵ که‌سیتیبه‌ ئه‌ودا زیاتر ده‌گونجی و ریای که‌متر تیده‌چی، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش زی‌کری نه‌ینی سو‌فی له‌ کارناخا و ده‌توانی به‌ده‌م کاره‌که‌یه‌وه په‌یوه‌ندی خۆی له‌گه‌ڵ خوا نه‌پچرینی و له‌ زی‌کره‌که‌یدا به‌رده‌وام بیت.

پهراوتیز:

- (۱) المدخل إلى دراسة الأديان والمذاهب، ج ۲، عبدالرزاق محمد اسود، ص ۷۰.
- (۲) تهصوف چیه، نهمین شیخ علانته دین نه قشبه ندی، ل ۳۸-۳۹.
- (۳) فلهسه فهی جوانی وهونهر، که مال میراوده لی، چاپخانه ی زانکوی سلیمان، ۱۹۷۹، ل ۴۴.
- (۴) عیرفان، بهرام بهری، نازادی، د. عملی شهریه تی، وهرگیتانی، هه ژار. ل ۸.
- (۵) التصوف والطریق الیه، عبدالرزاق نوفل، ص ۲۳.
- (۶) تاریخ التصوف الاسلامی، د. عبدالرحمن بدوی، ص ۱۸.
- (۷) حاشیه حیاة القلوب فی کیفیة الوصول إلى المحبوب، عماد الدین الاموی، علی کتاب قوت القلوب، ج ۱، لأبی طالب المکی، ص ۲۵۹.
- (۸) العنکبوت / ۶۹.
- (۹) الطلاق / ۲.
- (۱۰) النساء / ۸۳.
- (۱۱) فیض القدر، ط ۱، ج ۱، عبدالرؤف المناوی، ص ۱۴۲.
- (۱۲) احیاء علوم الدین ج ۳، الغزالی، ص ۲۴.
- (۱۳) منبع الاخلاق والدين، هنري برغسون، ترجمة سامي الدروبي وعبدالله عبدالدائم ص ۸.
- (۱۴) المنقذ من الضلال، الغزالی ص ۴۰.
- (۱۵) عیرفان، بهرام بهری، نازادی، ل ۱۲.
- (۱۶) التصوف الإسلامی فی الادب والاخلاق، ج ۲، د. زکی مبارک، ص ۷۰.
- (۱۷) دراسات فی تاریخ الفلسفة العربیة الإسلامیة، عبده الشمالي، ط ۲، ص ۸۴.
- (۱۸) مکاشفة القلوب المقرب إلى حضرة علام الغیوب فی التصوف، الغزالی، ص ۲۸.
- (۱۹) تهافت الفلاسفة، الغزالی، ط ۲، تحقیق سلیمان دنیا، ص ۴۶، /المنقذ من الضلال، ص ۴۵.
- (۲۰) الرسالة القشیریة، عبدالکریم القشیری، ص ۳.
- (۲۱) طبقات الصوفیة، ابو عبدالرحمن السلمی، ط ۳، ص ۲۷۸.
- (۲۲) البیان والتبیین، ج ۱، الجاحظ، تحقیق: فوزی عطوی، ص ۱۹۲.
- (۲۳) نه بو نه سری سه راجی طوسی ناوی (ابو نصر السراج عبدالله بن علی الطوسی الزاهد) هورهی سؤفیه کانه وخاوه نی کتیبی (اللمع) ه له سؤفیه گه ریدا، له سه ری ری وشوینیی نه هلی سوننه ته ویتیان ده گوت تاوسی هه ژاره کان، له سالی ۳۷۸ ک ۹۸۸ ز وهفاتی کردووه. اللمع تحقیق د. عبدالحلیم محمود و طه عبدالباقي سرور، ص ۱۲-۱۴.
- (۲۴) اللمع، السراج الطورسی، ص ۴۰ / مبانی عرفان اسلامی، سید محد تقی مدرس، ترجمه محمد جعفر صدیقی، ص ۱۳۵.
- (۲۵) اللمع، ص ۴۵ / مبانی عرفان اسلامی، ترجمه محمد جعفر صدیقی، ص ۱۳۵.

- (۲۶) اللمع، ص ۴۰-۴۱ / التصوف الإسلامی رسالته ومبادئه ماضیه وحاضره، مشیخة عموم الطرق الصوفیة، ص ۳۴.
- (۲۷) المائدة / ۱۱۲.
- (۲۸) الرسالة القشیریة، ص ۲۱۶-۲۱۷.
- (۲۹) نفحات الانس، عبدالرحمن جامی، المقدمة، ص ۹-۱۲.
- (۳۰) التصوف عند المستشرقین، احمد الشرباصی، ص ۱۷.
- (۳۱) عوارف المعارف، ملحق احیاء علوم الدین، ج ۵، السهروردي، ص ۶۵.
- (۳۲) عوارف المعارف، ملحق احیاء علوم الدین، ج ۵، ص ۶۴.
- (۳۳) مقدمة نفحات الانس، ص ۱۹.
- (۳۴) سه رجاوهی پیشوو، ل ۱۳-۱۵.
- (۳۵) تاریخ التصوف الاسلامی، ص ۹، / تلبیس ابلیس، ابن الجوزی، ص ۱۶۳.
- (۳۶) تلبیس ابلیس، ص ۱۶۲، / نشأة الفلسفة الصوفیة، د. عرفان عبدالحمید، ص ۱۰۳-۱۰۴.
- (۳۷) نشأة الفلسفة الصوفیة، ص ۱۰۷.
- (۳۸) سه رجاوهی پیشوو، ل ۱۱۰.
- (۳۹) ملامتیة: کومه له سؤفیه ک بوون به ناشکرا چاکه بیان نه ده کرد و بهرام بهر که سیش خراپه بیان له ده رووندا نه بوو، حه زیان نه ده کرد که س شاره زای حال و کرده دیان بی و جاری وا هه بوو به نه نقه ست خراپه بیان ده کرد بو نه وهی خه لکی قسه بیان بین بلین و گونا هیان بوهری. السهروردي، عوارف المعارف، ص ۶۹. کورتهی رتیباز که بیان به رز کرده وهی پایه ی نه نفسی سه رزه نشت کراویانه «النفس اللوامه» و له و چند وشه یه دا کوه بیتنه وه «خو تارایشته نه دانه بو خه لک و گوی نه دانه به رزه زامه ندیبیان، پشت گوی خستنی سه رزه نشتی خه لکه له فه رمانه خوا بیه کان»
- الفلسفة الصوفیة فی الاسلام، د. عبدالقادر محمود، ص ۴۰۶-۴۰۸.
- (۴۰) الوحده المطلقة عند ابن سبعین، محمد یاسر شرف، ص ۸۸-۸۹.
- (۴۱) التصوف الاسلامی منهجاً وسلوکاً، د. عبدالرحمن عمارة، ص ۷.
- (۴۲) القلم / ۴.
- (۴۳) فصلت / ۳۴.
- (۴۴) مدخل إلى التصوف الاسلامی، د. ابو الوفا التفتازانی، ص ۱۱.
- (۴۵) **مه معروف گرخی:** کوری فه یرووزی که رخییه و ماموستای (سری سقطی) بووه، سه ره تا مه سیحی بووه، هه ره له مندالبیه وه بروای به (ثالوث) نه بووه و خوی به تاک وته نیا ناسیوه، له سه ره نه مه ماموستایه ک لیتی ده دا و راده کا، دایک و باوکی تاواتی نه وه ده خوازن که منداله که بیان بو بیتنه وه جا له سه ره هه ر تاینی بین، روژتیکیان له ناکاو دیتنه وه و له ده رگا ده دا، ده لین کتیه؟ ده لئی: مه عرووفه، ده لین له سه ره چ تاینیتیکی؟ ده لئی تیسلام، تینجا دایک و باوکیسی موسولمان ده بن له ۲۰۰ ز وهفاتی کردووه. ابن الملتن سراج الدین ابی حفص عمر المصري، طبقات الاولیاء تحقیق: نورالدین شریبة، ص ۲۸۰-۲۸۱.

(٤٦) نه‌بوو سه‌عبد كورى نه‌بول خه‌ير ٣٥٧ك-٤٤٠ك: ناوى (فضل الله بن احمد بن علي المهيني) زاهيد و زانايه‌كى پايه به‌رزو خاوه‌ن پيش بينى (كرامة) بووه. طبقات الاولياء، ابن الملحق، ص ٢٧٢.

(٤٧) في التصوف الاسلامي، ص ٢٨.

(٤٨) الثقافة الجديدة، ٢٦١، ادب السلوك الصوفيه ونظم الروح- ادب الشريعة والطريقة، د. هيثم الجنابي، ص ٩٠.

(٤٩) سه‌ره‌وه‌ردى: ناوى (شيخ شهاب الدين السهروردي) به‌ وزيندوو كه‌ره‌وه‌ى فه‌لسه‌فه‌ى ئيشراقه و فه‌لسه‌فه‌ى يونانى و ئيترانيى تيكه‌ل كر دووه و باوه‌رى و ايه كه‌هه‌موو شتى تاريخه و به‌نوورى خوا رووناك ده‌كرتته‌وه، له ٥٨٧ك كوژراوه له‌شام. نفتح الانس ص ١٤٠، هه‌روه‌ها خاوه‌نى كتبيى «حكمة الاشراف و هياكل النور»ه و له‌سه‌ر ريتيازى شافعى بووه.

المنجد ط ٢٢، دار المشرق بيروت، ص ٣١٩.

(٥٠) الثقافة الجديدة، ٢٦١، ص ٩٤-٩٧.

(٥١) نه‌بوو حوسين نه‌لنوورى: ناوى (احمد بن محمد النوري البغدادي) به، له‌كاتى خوئى چاكترين ته‌ريقه‌تى هه‌بووه و زور قسه خوئشبووه، هاويرتى (سري سقطي و جنيد) بووه له پيش جونيد مردوو له‌سالى ٢٩٥ك. طبقات الاولياء، ص ٦٢.

(٥٢) تذكرة الاولياء، فريد الدين العطار، ص ٢٥٩.

(٥٣) نه‌بوو موحه‌مه‌د نه‌لجه‌ريرى: ناوى (احمد بن محمد الجريري) به و نيسبه‌تى وه‌لاى (جرير بن عباد)ه هاويرتبه‌تى جونيدو سه‌هلى توستورى كر دووه و له‌سالى ٣١١ك مردوووه. طبقات الاولياء، ص ٧١.

(٥٤) الرسالة القشيرية، ص ٢١٧.

(٥٥) نه‌بوو به‌كرى كه‌تتانى: خه‌لكى به‌غدايه و هاويرتتى جونيد و خه‌راز و نوورى بووه و له شارى مه‌كه بووه تا مردنى له ٣٢٢ك. الرسالة القشيرية، ص ٤٥.

(٥٦) تذكرة الاولياء، ص ٣٠٥.

(٥٧) نه‌بوو توراب نه‌لنه‌خشه‌بى: ناوى (عسكر بن حصين النخشبى) به، له شيوخه مه‌زنه‌كانى خوراسان بووه و خه‌لكى شاروچكه‌ى (نخشب) بووه، ده‌لئين له‌بيابان مردوووه دال پارچه‌پارچه‌ى كر دووه له ٢٤٥ك، طبقات الاولياء، ص ٣٥٥/الرسالة القشيرية، ص ٢٨.

(٥٨) الرسالة القشيرية ص ٢١٩.

(٥٩) **جونهدى به‌غدادى**: ناوى (جنيد بن محمد)ه و له‌بنه‌چه‌دا خه‌لكى نه‌هاوه‌نده، له به‌غدا له دايك بووه و پيشه‌گه‌يشتوو به‌زورى له‌گه‌ل (سري سقطي) خالى و (محاسبي) دايووه له ته‌مه‌نى (٢٠) سالىدا فتواى داوه له ٢٩٧ك مردوووه. طبقات الاولياء، ص ١٢٦/الرسالة القشيرية، ص ٣١.

(٦٠) تذكرة الاولياء، ص ٢٣٩.

(٦١) **سمنون نه‌لموحيب**: ناز ناوى (ابو الحسن) بوو هاويرتتى (سري السقطي) و ابو احمد القلانسي

و محمد بن علي الغصاب) بوو سالى مردنى نه‌زانراوه. الرسالة القشيرية، ص ٣٦.

(٦٢) الرسالة القشيرية، ص ٢١٧.

(٦٣) **نه‌بووسوله‌يان نه‌لدارانى**: خه‌لكى گوندى (داران)ه له ده‌روبه‌رى ديه‌شق و له ٢١٥ك مردوووه. الرسالة القشيرية، ص ٢٥.

(٦٤) تذكرة الاولياء، ص ١٥٠.

(٦٥) **سه‌هل كورى عه‌دوللاى توستورى**: به‌كيكه له‌گه‌وه‌ره سوڤيه‌يه‌كان وله سه‌رده‌مى خوئيدا بن هاوتا بووه له‌هه‌لس و كه‌وت و خواپه‌رستى، كه چوته حه‌ج له‌ريگادا چاوى به (ذو النون المصري) كه‌وتوووه له ٢٧٣ك يان ٢٨٣ك وه‌فاتى كر دووه. الرسالة القشيرية، ص ٢٤.

(٦٦) الرسالة القشيرية، ص ٢١٨.

(٦٧) **نه‌بوو به‌كرى شبلى**: ناوى (دلف بن جحدر الشبلي) به و خه‌لكى گوندى له‌گونده‌كانى (اسروشنه) به كه‌له‌پشت سه‌مه‌رقه‌نده له به‌غدا له‌دايك بووه و له‌وى گه‌وره بووه، هاويرتبه‌تى جونهدى كر دووه و زور پايه‌ندى شه‌ريعت بووه. طبقات الاولياء، ص ٢٠٤-٢٠٥.

(٦٨) الرسالة القشيرية، ص ٢١٨.

(٦٩) سه‌رچاوه‌ى پيشوو، ل ٢١٨.

(٧٠) الرسالة القشيرية، ص ٢١٨.

(٧١) سه‌ره‌تايه‌ك له‌فه‌لسه‌فه‌ى كلاسيكى يونان، د.حه‌ميد عه‌زى، ل ١٠٠.

(٧٢) رابعه‌ى عه‌ده‌ويه: ناوى (ام الخير بنت اسماعيل البصريه) به، ئافره‌تتيكى له‌خوا ترسى سه‌رده‌مى خوئى بووه و له‌ناو خه‌لكدا به‌ناويانگ بووه، له‌شارى قودس مردوووه له ١٣٥ك و له‌رژه‌ه‌لاتى كينوى توور نيژراوه. طبقات الاولياء، ص ٤٠٨.

(٧٣) تذكرة الاولياء، ص ٤٤.

(٧٤) في التصوف الاسلامي، ص ٤.

(٧٥) **نه‌بوو عه‌لى رووفيارى**: ناوى (ابو علي احمد بن محمد)ه و له‌ئه‌سلا خه‌لكى به‌غدايه و چوته ميسرو له‌وى مردوووه، له ٣٢٢ك، هاويرتبه‌تى له‌گه‌ل (جنيدو النوري) و ابن جلاء)دا هه‌بووه و له‌هه‌موويان زياتر شاره‌زاي ته‌ريقه‌تى سوڤيه‌گه‌رى بووه. الرسالة القشيرية، ص ٤٤.

(٧٦) الرسالة القشيرية، ص ٢١٨.

(٧٧) في التصوف الاسلامي المقدمة، ص ج-د/ تاريخ تصوف در اسلام، قاسم غنى، ص ٤ /نشأة الفلسفة الصوفية وتطورها، ص ٥.

(٧٨) التصوف الاسلامي، ج ٢ ص ٥.

(٧٩) في التصوف الاسلامي، المقدمة، ص هـ/ تاريخ تصوف در اسلام، ص ٣/ تاريخ التصوف الاسلامي، ص ٣١.

(٨٠) في التصوف الاسلامي، المقدمة، ص و/ تاريخ تصوف در اسلام، ص ٤-٥/نشأة التصوف الاسلامي، ص ٣٨/ نفتح الانس، ص ١٣١-١٣٢/ تاريخ التصوف الاسلامي، ص ٣٢/ دراسات في تاريخ الفلسفة العربية الاسلامية، ص ٤٧١-٤٧٥/ الفلسفة الصوفية

- في الاسلام، المقدمة، ص ج/تراث الاسلام، ج ٢، شاخت بوو زورث، ص ٨٨.
- (٨١) في التصوف الاسلامي، المقدمة، ص و.
- (٨٢) سه رچاوهی پيشوو، ل ح-ط/گۆڤارى نازادى/١٩٩٢، ٢، ل ١٥.
- (٨٣) في التصوف الاسلامي، المقدمة، ص س-ع.
- (٨٤) النساء/٦.
- (٨٥) البقرة/٢٧٣.
- (٨٦) العقل الصوفي في الاسلام، د.علي شلق، ص ١٤.
- (٨٧) التصوف الاسلامي، ص ٧-٩/دراسات في تاريخ الفلسفة العربية الاسلامية، ص ٤٧٠/الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ٤٤-٤٥/الطرق الصوفية، عامر النجار، ص ٨/مدخل إلى التصوف الاسلامي ص ١٤/نشأة الفلسفة الصوفية، ص ٥-٦/تاريخ التصوف الاسلامي، ص ٤٨-٤٩/تراث الاسلام، ج ٢، ص ٨٨-٨٩.
- (٨٨) تاريخ التصوف الاسلامي، ص ١٠٦.
- (٨٩) العقل الصوفي في الاسلام، ص ٩.
- (٩٠) العنكبوت/٦٩.
- (٩١) الحجرات/١٣.
- (٩٢) الحشر/٩.
- (٩٣) الطلاق/٣.
- (٩٤) ابراهيم/٧.
- (٩٥) النحل/١٢٧.
- (٩٦) المائدة/١١٩.
- (٩٧) العلق/١٤.
- (٩٨) محمد/٣٨.
- (٩٩) المائدة/٥٤.
- (١٠٠) السجدة/١٦.
- (١٠١) العنكبوت/٥.
- (١٠٢) فاطر/٣٤.
- (١٠٣) ق/١٦.
- (١٠٤) التاج، ج ٥، الشيخ منصور علي ناصيف، ص ٨٦.
- (١٠٥) سه رچاوهی پيشوو، ج ٥، ل ١٥١.
- (١٠٦) سه رچاوهی پيشوو، ج ٥، ل ١٦٠.
- (١٠٧) سه رچاوهی پيشوو، ج ٥، ل ١٦٦.
- (١٠٨) سه رچاوهی پيشوو، ج ٥، ل ١٧٤.
- (١٠٩) سه رچاوهی پيشوو، ج ٥، ل ٢٠٤.

- (١١٠) سه رچاوهی پيشوو، ج ٥، ل ٢٠٥.
- (١١١) الملل والنحل، ج ١، الشهرستاني، ص ١٩٢.
- (١١٢) التصوف الاسلامي ومدارسه، د. محمد جلال شرف، ص ٤٨.
- (١١٣) الاتحافات السننية بالاحاديث القدسية، عبدالرؤف المناوي، ص ٢٠٤.
- (١١٤) الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ٢٢.
- (١١٥) دراسات في الفرق والعقائد الاسلامية، د. عرفان عبدالحميد، ص ٢٢٤.
- (١١٦) مباني عرفان اسلامي، ص ١٥١.
- (١١٧) نفحات الانس، المقدمة ص ٣٦/الملل والنحل، ج ١، ص ٢٠١.
- (١١٨) التصوف الاسلامي ومدارسه، ص ٥٤-٥٥.
- (١١٩) سه رچاوهی پيشوو، ل ٥٦.
- (١٢٠) نفحات الانس، المقدمة ص ٣٧.
- (١٢١) سه رچاوهی پيشوو، ل ٤١.
- (١٢٢) ابن عربي حياته ومذهبه، اسين يلائيوس، ترجمة عبدالرحمن بدوي، ص ١٢٢.
- (١٢٣) تاريخ الفلسفة في الاسلام، دي بور، ص ١٢٥.
- (١٢٤) تاريخ تصوف در اسلام، ص ٦٦.
- (١٢٥) تاريخ تصوف در اسلام، ص ٧١-٧٢.
- (١٢٦) تذكرة الاولياء، ص ٤٨.
- (١٢٧) نفحات الانس، المقدمة ص ٥١.
- (١٢٨) سه رچاوهی پيشوو، ل ٥٣-٥٤.
- (١٢٩) سه رچاوهی پيشوو، ل ٥٥، الملل والنحل، ج ١، ص ٢٢٤.
- (١٣٠) نفحات الانس، ص ٥٧.
- (١٣١) سه رچاوهی پيشوو، ل ٥٧-٥٨.
- (١٣٢) سه رچاوهی پيشوو، ل ٦٠-٦١.
- (١٣٣) الملل والنحل، ج ١، ص ٢٣٠.
- (١٣٤) مباني عرفان اسلامي، ص ١٥٧.
- (١٣٥) سه رچاوهی پيشوو، ل ١٥٧.
- (١٣٦) تاريخ الفلسفة في الاسلام، ص ١٦.
- (١٣٧) الاديان دراسه تاريخية مقارنة، ص ٨٨.
- (١٣٨) قييدا: قوتابخانهی (قييدانتا) له سه دهی پينجه می زايینی په يدا بووه، له نه نجامدا بووه فله سه فه يه کی نه زه ری له يه کي تي بوون وپرياری دا که براهما هموو شتيکه وه هموو شت له براهمايه، مدخل إلى التصوف الاسلامي، ص ٣٦.
- (١٣٩) الاديان دراسة تاريخية مقارنة، ص ٨٩.
- (١٤٠) الاديان دراسة تاريخية مقارنة، ص ٩٣-٩٥/الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ١٠-١١٠.

(۱۴۱) نیرفانا: ده‌کو نیستی (فنا) سوّفیبه‌کانه و بریتیه له له‌ناو‌چوونیکه ره‌های بی کۆتایی له‌ناو نه‌فسی گشتیدا و ده‌گاته به‌ختیاریه‌کی وا که هه‌ست به‌بوونی خۆی ناکات. دراسات فی تاریخ الفلسفة العربية الاسلامية، ص ۴۷۹/ مباني عرفان اسلامي، ص ۱۵۴.

(۱۴۲) الادیان دراسة تاريخية مقارنة، ص ۹۶-۱۰۱.

(۱۴۳) تاریخ الفلسفة في الاسلام، ص ۱۷.

(۱۴۴) تاریخ تصوف در اسلام، ص ۱۶۶-۱۶۸/ مباني عرفان اسلامي، ص ۱۵۴.

(۱۴۵) دراسات في تاريخ الفلسفة العربية الاسلامية، ص ۱۱-۱۴.

(۱۴۶) سه‌رچاوه‌ی پيشوو، ل ۳۲.

(۱۴۷) سه‌رچاوه‌ی پيشوو، ل ۶۷.

(۱۴۸) سه‌رچاوه‌ی پيشوو، ل ۷۴-۷۶.

(۱۴۹) الادیان دراسة تاريخية مقارنة، ص ۷۸.

(۱۵۰) مدخل إلى التصوف الاسلامي، ص ۳۹-۴۰.

(۱۵۱) التصوف الاسلامي، ج ۲، ص ۱۰.

(۱۵۲) اللمع، ص ۷۲.

(۱۵۳) حاشية حياة القلوب على كتاب قوت القلوب، ج ۲، ص ۱۲۹.

(۱۵۴) نشأة الفلسفة الصوفية، ص ۴۴-۴۷/ نیکلسون، في التصوف الاسلامي، المقدمة، ص ۲-۴/ الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۵۸/ مدخل إلى التصوف الاسلامي، د. ابوالوفا التفتازاني، ص ۲۱-۲۲/ التصوف الاسلامي العربي، عبداللطيف الطيباوي، ص ۲۷-۲۸/ تاریخ تصوف در اسلام، ص ۱۹-۲۰.

(۱۵۵) المدخل إلى التصوف الاسلامي، ص ۲۱.

(۱۵۶) دراسات في تاريخ الفلسفة العربية الاسلامية، ص ۴۷۰/ التصوف الاسلامي العربي، ص ۲۶-۲۷/ التصوف الاسلامي، ج ۲، د. زكي مبارك، ص ۲۱.

(۱۵۷) الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۵۸.

(۱۵۸) مدخل إلى التصوف الاسلامي، ص ۲۱-۲۲.

(۱۵۹) سه‌رچاوه‌ی پيشوو، ل ۲۱-۲۲.

(۱۶۰) مدخل إلى دراسة الادیان والمذاهب، ج ۲، ص ۷.

(۱۶۱) تاریخ تصوف در اسلام، ص ۱.

(۱۶۲) **ئيبراهیمی کوری نهدهم:** ناوی (ابراهيم بن ادهم ابو اسحاق البلخي) به له‌شاری مه‌ککه له‌دايک بووه، کوره پاشابووه جارتيکیان له‌راو ده‌بی و به‌شوتین که‌رويتشکیندا ده‌روات تا بیکرئ، له‌غه‌یبه‌وه ده‌نگيتک پیتی ده‌لئئ ئه‌ی: ئيبراهیم تو بۆ ئه‌مه نه‌خولتینراوی و فه‌رمانت به‌م کاره پتی نه‌کراوه، به‌کسه‌ر وازی لئ دینئ و ده‌که‌ریتته‌وه له‌ریتگا تووشی شوانی خۆیان ده‌بی و جلو به‌رگی خۆی داده‌کهنئ و ده‌یداته شوانه‌که‌وه جلی ئه‌و له‌به‌ر ده‌کا و بیابان ده‌گرتته‌وه به‌رو واز له‌ته‌خت و تاج دینئ و له‌ ۱۶۱ک و هه‌فاتی کردوو، طبقات الاولیاء ابن‌الملقن، ص ۵/ الرسالة

القشيرية، ص ۱۳.

(۱۶۳) **داودی تانی:** ناوی (ابو سليمان داود ابن نصير الطائي) به و مرؤفیتکی پایه به‌رز و زاهدیتکی خواناس و به قنیات بووه، ده‌لئین بیست دیناری هه‌بووه و به‌بیست سال خه‌رجی کردوو، له ۱۶۵ک و هه‌فاتی کردوو، الرسالة القشيرية، ص ۲۱.

(۱۶۴) **فرزه‌یلی کوری عه‌یاز:** ناوی (ابو علي الفضيل بن عياض) هه‌ خه‌لئکی مه‌رۆبه له خوراسانه، هه‌ندیکیش ده‌لئین له‌سه‌مه‌ر قه‌ند له‌دايک بووه و له (ابوبور) پیتگه‌یشتوو وه ۱۸۷ک له‌شاری مه‌ککه و هه‌فاتی کردوو، الرسالة القشيرية، ص ۱۵.

(۱۶۵) **شه‌قیقی به‌لخی:** ناوی (ابو علي شقيق بن ابراهيم البلخي) به له‌شیکه‌کانی خوراسانه و له باره‌ی (توکل) هه‌وه قسه‌ی کردوو و مامۆستای حاته‌می ئه‌سه‌م بووه له ۱۹۴ک و هه‌فاتی کردوو، الرسالة القشيرية، ص ۲۲.

(۱۶۶) في التصوف الاسلامي، ص ۲-۴.

(۱۶۷) سه‌رچاوه‌ی پيشوو، ل ۹.

(۱۶۸) تاریخ تصوف در اسلام، ص ۵۹-۶۰.

(۱۶۹) **موحاسیبی:** ناوی (الحارث بن اسد المحاسبی البصری) به ، ناوی لئ ترا موحاسیبی چونکه هه‌میشه حیسابی له‌گه‌ل نه‌فسی خۆی ده‌کرد، به‌کیتک بوو له‌و که‌له زانایانه‌ی که زانستی ديار و ناديارى ریتک خستبوو، له ۲۴۳ک و هه‌فاتی کردوو. طبقات الاولیاء، ص ۱۷۵.

(۱۷۰) **به‌ستامی:** ناوی (ابو يزيد طيفور بن عيسى البسطامي) به له ۱۸۸ک له‌دايک بووه و باپیره‌ی مه‌جووسی بووه موسولمان بووه، به‌ستامی دوو برای تری هه‌بووه، هه‌موویان زاهد بوونه و ئه‌بوویزید له‌هه‌موویان ديارتر بووه. جارئ لیبیان پرسى چۆن که‌یشتیه ئه‌م پله‌به له‌ناسین؟ گوتی: به‌زگی برسی و له‌شی رووت، له ۲۶۱ک و هه‌فاتی کردوو، الرسالة القشيرية، ص ۲۳.

(۱۷۱) **هه‌للاج:** ناوی (حسين منصور الحلاج) هه‌ هاورتی جونید و نووری بووه، زانایه‌کی به‌توانا بووه گه‌شتی زۆر کردوو، ریتبازه‌که‌ی به‌ره‌و تیتچوون (حلول) چوو وه ۳۰۹ک به‌شیری شه‌رع کوزراوه له‌سه‌ر گوته‌ی (انا الحق). طبقات الاولیاء، ص ۱۸۷.

(۱۷۲) **غه‌زالی:** ناوی (محمد بن محمد بن محمد الغزالي) به له ۴۵۰ک/ ۱۰۵۸ز یان ۴۵۱/ ۱۰۵۹ز له‌دايک بووه له‌ تووس و نیشابور خوتندوتیتی، هاتۆته به‌غداو له ۴۸۴ک بووه مامۆستای قوتابخانه‌ی نيزامیه، له ۴۸۸ک به‌ره‌و زوه‌دو گۆشه‌گیرى چوو گه‌لئ دانراوی له‌دواى به‌جئ ماوه ، وه‌ک (احياء علوم الدين، المنقذ من الضلال ، المستصفي...) له ۵۰۵ک/ ۱۱۱۱ز مردوو، و فیات الاعیان، ج ۴، ابن خلکان، ص ۲۱۶-۲۱۸.

(۱۷۳) ئیبن عه‌ره‌بی: ناوی (محمد بن علي بن محمد الطائي الحاقی المرسى، محی الدین، ابوبکر ، ابن عربی) به وه ۵۶۰ک/ ۱۱۶۴ز له‌دايک بووه وه ۶۳۸ک/ ۱۲۴۰ز و هه‌فاتی کردوو، له‌ژبانیدا زۆر گه‌راوه بۆ وه‌رگرتنی زانست و هاتۆته رۆم و شام و به‌غدا، وازی له‌جیهان هتیاوه و خه‌ریکی گۆشه‌گیرى و سوّفیگه‌ری بووه، خاوه‌نی ریتبازی به‌کیتتی بوونه له‌سوّفیگه‌ریدا.

الفتوحات المکیة، ج ۴ ابن‌العربي، دار صادر - بیروت، ص ۵۵۴-۵۶۱.

(۱۷۴) الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۱۵۰.

(۱۷۵) القصص/ ۸۸.

(۱۷۶) الرحمن/ ۲۶.

- (۱۷۷) البقره/ ۱۰۹ .
- (۱۷۸) البقره/ ۱۸۵ .
- (۱۷۹) الذاریات/ ۲۱-۲۲ .
- (۱۸۰) الذاریات/ ۳۳ .
- (۱۸۱) مباني عرفان اسلامي ، ص ۱۴۰-۱۴۱ .
- (۱۸۲) تبين سبوعین: ناوی (ابو محمد عبدالحق ابن ابراهيم الاشبيلي)یه، خاوهنی تهریقته تی (السبعین)یه له سؤفیگه ریدا و فهیله سووفیتیکی عه ره بیه، له شاری مه رسییه له دایکبووه و وه لامی پرسیاره فهلسه فییه کانی فریدریکی دووه می داوه ته وه و له شاری مه ککه مردووه له ۶۶۸ک- ۱۲۶۹ز. دائرة المعارف الاسلامیة، ج ۱، انتشارات جهان تهران ، بوذر جمهری، ص ۱۸۸ .
- (۱۸۳) تبين فارز: ناوی (عمر بن ابی الحسن علي بن مرشد)ه له ۵۷۶هـ- ۱۱۸۰ز له قاهیره له دایکبووه و به (ابن الفارض) به ناویانگه، شاعیرتیکی سؤفی بووه و شیعه ره کانی به ره و خۆشه ویستی خوا و یه کببون (اتحاد) چووه، له ۶۳۲ک- ۱۲۳۴ز مردووه و له سه ره چپای (مقطم) نیژراوه. وفيات الاعیان، ج ۱، ابن خلکان، ص ۴۵۴-۴۵۵ .
- (۱۸۴) الفلسفة الصوفیة في الاسلام، ص ۴/ المدخل إلى التصوف الاسلامي، ص ۲۱-۲۳ .
- (۱۸۵) دیوان الخلاج، د. کامل مصطفی الشیبی، ص ۳۱ .
- (۱۸۶) تهویل: دور خستنه وهی تهو بوچوونانه یه که له گه ل خوایه تی ناشین و هۆیه که بزگرنجاندن ونزیک خستنه وه له نیوان تهو بیرو باوه ره ئایینیانه ی که به سرۆش (وحي) ئیسپات کراون له گه ل پیوستیه کانی هۆش (عقل). دراسات في الفرق والعقائد الاسلامیة، د. عرفان عبدالحمید، ص ۲۲۱ .
- (۱۸۷) الرسالة القشیریة، ص ۲۱۸ .
- (۱۸۸) اللمع، ص ۵۶ .
- (۱۸۹) البقرة/ ۲۵۵ .
- (۱۹۰) **الوحدانية**: له ناوچوونی هه موو شتییکه و مانه وهی خوایه به تاک و ته نیایی، یاخود نیستی (فناء) به ندهیه له خودی خوا و زیکر کردنی به رده و امی خوایه (بقاء الحق وفناء كل ما دونه). اللمع، ص ۵۲ .
- (۱۹۱) **الفرדانية**: بریتییه له به تاک ناسینی خوا به شتیوه یی که دروست کران و تازه پهیدا بوونی به سه ره دا نه هاتوووه هه همیشه هه بووه ده بی. ته سه ووف چیه؟ ل ۲۸۴ .
- (۱۹۲) مدخل إلى التصوف الاسلامي، ص ۱۱۷-۱۲۱ .
- (۱۹۳) سه رچاوه ی پیشوو، ص ۱۲۲-۱۲۶ .
- (۱۹۴) الفلسفة الصوفیة في الاسلام، ص ۳۰۹-۳۱۰ .
- (۱۹۵) اللمع، ص ۴۷۰ .
- (۱۹۶) فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۳۶۶ .
- (۱۹۷) مدخل إلى التصوف الاسلامي، ص ۱۳۳ .
- (۱۹۸) فهلسه فهی جوانی وهونه ر، ل ۵۱ .
- (۱۹۹) الفلسفة الصوفیة في الاسلام، ص ۳۵۱ .
- (۲۰۰) اسطورة الخلاج، سامی خرطیل، ص ۸۰ .
- (۲۰۱) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۹۰ .
- (۲۰۲) دیوان الخلاج، ص ۷۳ .
- (۲۰۳) مدخل إلى التصوف الاسلامي، ص ۱۵۳-۱۵۴ .
- (۲۰۴) فصوص الحكم، ابن عربي ، ص ۲۶ .
- (۲۰۵) راستیی محمه دهی: شیعه کان له زوووه بروایان به هه همیشه یی بوونی محمه دهی هه یه، دواي ئەمان سوونییه کانی شیه به هه مان شیه متمانه یان ده کرده سه ره ئەم فه رموو ده یه ی پیغه مبه ره .د.خ(کنت نبیاً و آدم بین الروح والجسد). السراج المنیر شرح الجامع الصغیر ، ج ۳، ص ۹۷ .
- سوونییه کان باوه ریان وایه که خوا گیانی محمه دهی پیش هه موو شتی خولقاندوووه له ویتنه ی ئاده م پهیدا بووه و دواي ئەویش هه موو پیغه مبه ران له و نوورده ن و محمه ده دوا پیغه مبه ره . به لام شیعه کان ده لئین : ئەم نووره به رده و امه تا به ویتنه ی عه لی کۆتایی دیت. سؤفییه کان له و باوه رده ن که نووری محمه ده بریتییه له و گیانه خوایه یی که فوو کرایه ناوله شی ئاده م، یاخود شتییکه وه کو ته و عه قلته ی که به لای فلۆتینه وه یه که م شت بوو که له خواوه ده رچوووه . في التصوف الاسلامي، نیکلسون، ص ۱۵۹ .
- ئه گه ر توژی له م بوچوونه وردبینه وه بو مان ده رده که وهی که ئەم تیۆرییه په یوه ندیی له گه ل بیرو باوه ری مه سیحییه کان هه یه که ده لئیت عیسا کو ری خوایه و یه که م په یوه ندیی له نیوان خوا بوونه و هردا، و اتا: ئه گه ر عیسا نه بوایه بوونه و نه ده ده بوو، به هه مان شیه راستیی محمه ده دیش هه مان شت ده که به نییت به تاییه تی له و حدیسه قودسیه ی که زۆر سؤفییه کان دووباره ی ده که نه وه، هه ره چند بروای پت نا کرئ و کزه (لولاک لولاک لما خلقت الافلاك) ، ئەمه به شتیوه یه کی تر هاتوووه (لولاک یا محمد ما خلقت سما و لا ارضاً ولا جنة ولا ناراً) الفتوحات المکیة، ج ۱، ص ۱۳۷ .
- تبين عه ره یی یه کتیکه له و سؤفییه به رزانه ی که بروایان به م راستیی هه یه و له نووسینه کانییدا ئامازه بو ئەم لایه نه ده کا و ده ی کاته کانگای هه موو پیغه مبه ران و ده لئیت : «انما كانت حکمته فردیه لأنه اکمل موجود في هذا النوع الانساني، ولهذا بدئ به الامر وختم، فكان نبياً و آدم بين الماء والطين. وكان محمد اوضح دليل على ربه) فصوص الحكم، ابن عربي، ص ۲۱۴ .
- (۲۰۶) **مرۆقی ته و او (الانسان الكامل)**: ئەم تیۆرییه (ابن عربي و عبدالکریم الجیلی) له باره یه وه دواوون. رتیباز که ی تبین عه ره یی له سه ره تیوری لۆگۆس (الکلمة) دامه زراوه و لۆگۆس لای ته و له سه ره رووه سه ره ده کریت .
- ۱- **لایه نی زانستی بوون (انطولوجی)**: لۆگۆسی ئەزه لی، راستیی هه موو راستیییه کانه و بنه مای پهیدا بوونی جیهانه، لۆگۆس بوونتیکی ره های هه یه بو هه موو لایه نه نمونه یی و شته کان ده گرتیه وه. ئەمه ش یه که یه کی یه کگرتوووه دابه ش نابج، ده توانین ناوی بنیین خوا یا جیهان . ناتوانین به «بوون و نه بوون یا به کۆنی و تازه دا هاتوویی وه سفی بکه ین، له هه موو بوونه و دتیک دایه، جیهان له مه وه به یارمه تی خوا پهیدا بووه»، تراث الاسلام، شاخ و بو زورث، ص ۱۱۳ .
- هه ره تنیا مرۆف (مرۆقی ته و او) لۆگۆسی به سه ردا ده سه پت، زانستی خواش له م مرۆقه ته و او ده دا

دهگاته لووتکه. تراث الاسلام ص ۱۱۳.

۲- **لايهنى سؤفيگهري** : ئين عهري باوهري وايه كه گياني محمهدي هميشه بيه چونكه تاكه تهوهرى گهردونه، واتا: گياني محمهدي لؤگؤسه و هموو پيغهمبه راني ترله وهوه پيدا بوونه، ئهمهش پيئي دهگوتري راستي محمهدي (الحقيقة المحمدية) كه واته «محمهدي له هموو مروقي تهواتره وسه رتاو بنه تاي پيغهمبه رانه و همويان له نووري ئهون». فصوص الحكم، ص ۲۱۴.

۳- **لايهنى ئهفسانه يي**: لؤگؤس له وينه مروقي تهواو داسترين دهر كه وتنه كاني خوييه، ئين عهري له باره لاهوت و ناسوت سوود له رايه كاني هه للاج وهرده گري و پيئي لي داده گري. مروقي تهواو لاي ئه و ئاويه كه هموو كه ماله خوييه كاني له سه ر تيشك دهاته وه، ئين عهري له وباره يه وه سوود له نه يتيه كاني مه سيحيي- وهكو نه يتي به رجه سته بوون و نه يتي سي لانه- وهرده گري و سه وشتيكي ئيسلاميشي به سه ردا ديتي. تراث الاسلام، ص ۱۱۵-۱۱۶.

به لام ليته ردا جياوازي هه يه له نيوان سيتلانه كي مه سيحي و ئين عهري، مه سيحييه كان هه رسن (اقنيم) ده كان ده كه نه يه كه، به لام ئين عهري ده لي «ثلث محبوبي وقد كان واحداً»، گه ر بلتي خوا سييه ميني دوانه ده گونجيت. العقل الصوفي في الاسلام، د. علي شلق، ص ۷۰.

(۲۰۷) **يه كيتي ئاينه كان**: ئه م تيوري له بنه رته وه له سه رچاوه يه كي هيندييه وه هاتوه، به تاييه تي له م گوتيه ي (شانكارا) كه ده ليت «له هه ر شويتيكي پيرو ز ده توي خوا بيه رسته، بو هه ر خويي ده توي بجه ميتوه بي جياوازي». الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۵۱۷/ نشأة الفلسفة الصوفية، ص ۸۱.

سه رتا ئه م بيروكه يه لاي شيعه توندره وه كان (غلاة الشيعة) سه ري هه لدا، ئه وان ه ي ده يان ويست هه ندي بيرو باوهري ئيسلامي تي كه لي هه ندي بيرو باوهري جو له كه وه مه سيحيي و مه جو سي و فه لسه فه ي يونان بكن. له داوي ئه مانه ش ئيسماعيليه كان (اخوان الصفاو قرامطة) زياتر به ويان پيدا، به تاييه تي ئيسماعيليه كان زور بيرو باوهري جيا جيايان تي كه لي يه كتر كرد و (اخوان الصفا) ش به تاشكرا له نامه كانياندا داواي يه كيتي ئاينه كانيان ده كرد، ئه مه ش به لگه يي له نامه كانيان «ينبغي لآخواننا ألا يعادوا واعلموا من العلوم، او يهجروا كتاباً من الكتب، ولا يتعصوا لمذهب من المذاهب، لان رأينا ومذهبنا يستغرق المذاهب كلها ونشأة الفلسفة الصوفية، د. عرفان عبد الحميد، ص ۸۰.

له لايه كي ته وه ده توانين بلين كه تيوري يه كيتي ئاينه كان له تيوري يه كيتي بوونه وه سه ري هه لدا وه، له م باره يه وه ئين عهري ده ليت: «ان الله يعبد على درجات متفاوتة كل حسب ايمانه ومعتقده ودينه» الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۵۱۸، كه وابو به پرواي ئه وه له هه ر شويتي «مزگه وت، كه نيسه، ديژه، بتخانه، ئاته شكه ده» خوا بيه رستري راسته وه هموو هه ر مه به ستيان خوييه، بو يه ده ليت:

لقد صار قلبي قابلاً كل صورة فمرعى لغزلان و دير لرهبان

وبيت لاوثان وكعبة طائف والواح توراة ومصحف قران

ادين بدين الحب انا توجهت ركائبه فالحب ديني وايماني

ترجمان الاشواق، ابن عربي، دار بيروت للطباعة والنشر، بيروت ۱۹۸۱ ص ۴۳-۴۴.

له داوي ئين عهري (ابن الفارض ت ۶۲۳هـ-۱۲۳۸م) يه كي بو له پيره وه كه راني ئه م ريبازه و له داوي ئه ميش (جلال الدين الرومي ت ۶۷۲هـ-۱۲۷۳م) كه پرواي به يه كيتي بوون ويه كيتي ئاينه كان هه بو، هه روه ها دوونا و دوونيش له م وينه شيعرييه يدا دياره «هه ر وينه يه كه ده بينين بنه ماكه ي له جيها ني ئه و ديو شوينه، ئه گه ر وينه نه ماخه ته ر نييه چونكه بنه ماكه ي ماوه ونه مره، هه ر وينه يه كي جوانت دبيي، يا گوت ه ي فه بله سووفيتك بيستين، به وه زويرمه يه كه شوينه واري نه ماوه چونكه له راستيدا له ناوچوه، تا سه ر چاوه كه ي له هه لچوون بي روو باري لي ده بيتته وه»، ئا ليته وه به ره و تيوري پهر ته ومان ده با به تاييه تي له مه سه له ي هه لچووني سه رچاوه و ئه وه فه يزه ي كه ليته ده ريشيته وه. الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۵۳۵-۵۳۶.

(۲۰۸) مدخل الى التصوف الاسلامي، ص ۱۵۸-۱۵۹.

(۲۰۹) في التصوف الاسلامي، نيكلسون، ص ۷۳.

(۲۱۰) الفتوحات المكية، ج ۱، ابن عربي، دار صادر بيروت، ص ۹۷.

(۲۱۱) التصوف الاسلامي، ج ۱، د. زكي مبارك، ص ۱۳۴.

(۲۱۲) الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۲۳۶-۲۳۷.

(۲۱۳) ابن الفارض والحب الالهي، ص ۲۴۱ / الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۴۹۶.

(۲۱۴) ابن الفارض والحب الالهي، ص ۲۴۱.

(۲۱۵) الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۴۹۶.

(۲۱۶) ابن الفارض والحب الالهي، ص ۲۰۶.

(۲۱۷) سه رچاوه ي پيشوو، ل ۲۱۱.

(۲۱۸) التصوف الاسلامي رسالته ومبادؤه، ماضيه وحاضره، ص ۱۴.

(۲۱۹) دراسات في تاريخ الفلسفة العربية الاسلامية، ص ۴۵۱-۴۵۴.

(۲۲۰) سه رچاوه ي پيشوو، ل ۴۵۴.

(۲۲۱) التصوف الاسلامي العربي، ص ۵۴/ نفتحات الانس، ص ۱۳۴.

(۲۲۲) تاريخ تصوف در اسلام، ص ۱۹.

(۲۲۳) نفتحات الانس، المقدمة، ص ۲۳ / في التصوف الاسلامي، نيكولسون، المقدمة، ص د.

(۲۲۴) تاريخ تصوف در اسلام، ص ۴۳۹.

(۲۲۵) سه رچاوه ي پيشوو، ل ۴۳۹.

(۲۲۶) سه رچاوه ي پيشوو، ل ۴۴۵/ نفتحات الانس، ص ۱۳۸.

(۲۲۷) الحشر/ ۹.

(۲۲۸) تاريخ تصوف در اسلام، ص ۴۴۸.

(۲۲۹) سه رچاوه ي پيشوو، ل ۴۵۰.

(۲۳۰) له كاتي باسكردني سؤفيگهري له كوردستاندا زياتر رووني ده كه ينه وه.

(۲۳۱) نفتحات الانس، ص ۱۴۰.

(۲۳۲) سه رچاوه ي پيشوو، ل ۱۴۰-۱۴۱.

- (٢٦٥) الاحقاف/٣٥.
- (٢٦٦) المائة/١١٩.
- (٢٦٧) اللمع، ص ٨٠.
- (٢٦٨) احياء علوم الدين، ج ٤، ص ٣٤٣.
- (٢٦٩) المقدمة في التصوف وحقيقته، ابو عبدالرحمن السلمى، ص ٣٧.
- (٢٧٠) ابراهيم/١٢.
- (٢٧١) تهصووف جيبه؟ ل ٢٢٢.
- (٢٧٢) الطلاق/٣.
- (٢٧٣) تاريخ تصوف در اسلام، ج ١، ص ٢١٢.
- (٢٧٤) تهصووف جيبه؟ ل ٢٩٦.
- (٢٧٥) اللمع، ص ٨٢-١٠٢.
- (٢٧٦) الاحزاب/٥٢.
- (٢٧٧) الرسالة القشيرية، ص ١٤٨.
- (٢٧٨) فيض القدير شرح الجامع الصغير، ج ١، ط ١، عبدالرؤوف المناوي، ص ٥٥١.
- (٢٧٩) البقرة/ ١٨٦.
- (٢٨٠) اللمع، ص ٨٤/الرسالة القشيرية، ص ٧٠.
- (٢٨١) ال عمران/٣١.
- (٢٨٢) اللمع، ص ٨٦.
- (٢٨٣) الرحمن، /٤٦.
- (٢٨٤) اللمع، ص ٨٩.
- (٢٨٥) الرسالة القشيرية، ص ١٠١.
- (٢٨٦) الكهف/ ١١٠.
- (٢٨٧) اللمع، ص ٩١.
- (٢٨٨) العنكبوت/٥.
- (٢٨٩) الرسالة القشيرية، ص ٢٥٥.
- (٢٩٠) اللمع، ص ٩٤.
- (٢٩١) سهراوهى پيشوو، ل ٩٦.
- (٢٩٢) الرسالة القشيرية، ص ٥٦.
- (٢٩٣) تهصووف جيبه؟ ل ٣٠٨.
- (٢٩٤) الفجر/ ٢٧.
- (٢٩٥) اللمع، ص ٩٨.
- (٢٩٦) التعريفات، للجرجاني، ص ١٣٣.

- (٢٣٣) الفتح الرباني للشيخ عبدالقادر الكيلاني، ص ٣٣٥.
- (٢٣٤) الطرق الصوفية، عامر النجار، ص ٨٦-٩١.
- (٢٣٥) سهراوهى پيشوو، ل ٩٢.
- (٢٣٦) سهراوهى پيشوو، ل ١٤١.
- (٢٣٧) تاريخ الطرق الصوفية، يونس السامرائي، ص ٣٤.
- (٢٣٨) الطرق الصوفية، عامر النجار، ص ٩٩.
- (٢٣٩) سهراوهى پيشوو، ل ١٤٩-١٧٤.
- (٢٤٠) تاريخ الطرق الصوفية، يونس السامرائي، ص ٣٦.
- (٢٤١) الطرق الصوفية، عامر النجار، ص ٢٣٦-٢٤٧.
- (٢٤١) سهراوهى پيشوو، ل ١٨١-١٩٠.
- (٢٤٣) الاعراف/٣٢.
- (٢٤٤) الطرق الصوفية، عامر النجار، ص ١٩٩-٢٠٨.
- (٢٤٥) ابراهيم/١٤.
- (٢٤٦) صافات/١٦٤.
- (٢٤٧) اللمع، ص ٦٥.
- (٢٤٨) سهراوهى پيشوو، ل ٦٥.
- (٢٤٩) عوارف المعارف للسهروردي، ملحق احياء علوم الدين، ج ٥، ص ٢٣٢-٢٣٨.
- (٢٥٠) سهراوهى پيشوو، ل ٢٢٥.
- (٢٥١) عوارف المعارف للسهروردي، ص ٢٣٢.
- (٢٥٢) التعريفات للجرجاني، ص ١٣٧.
- (٢٥٣) اللمع، ص ٧٠.
- (٢٥٤) اللمع، ص ٧٠-٧١.
- (٢٥٥) يوسف/٢٠.
- (٢٥٦) احياء علوم الدين، ج ٤، ص ٢١٦-٢١٧.
- (٢٥٧) التعريفات للجرجاني، ص ٦٧.
- (٢٥٨) اللمع، ص ٧٢.
- (٢٥٩) حاشية حياة القلوب على كتاب قوت القلوب، ج ٢، ص ١٢٩.
- (٢٦٠) البقرة/٢٧٤.
- (٢٦١) التاج الجامع للاصول في احاديث الرسول، ج ٥، ص ١٧١.
- (٢٦٢) تاريخ تصوف در اسلام، ص ٢٧٥-٢٧٧.
- (٢٦٣) احياء علوم الدين، ج ٤، ص ٦١.
- (٢٦٤) السجدة/٢٤.

(٢٩٧) تهصووف چييه؟ ل ٣٦٧.

(٢٩٨) ق / ٣٧.

(٢٩٩) تهصووف چييه؟ ل ٣٦٨.

(٣٠٠) اللع، ص ١٠٣.

(٣٠١) سهرجاوهى پيشوو، ل ١٠٣.

(٣٠٢) تهصووف چييه؟ ل ٤٧.

(٣٠٣) التعريفات، للجرجاني، ص ٩٠.

(٣٠٤) سهرجاوهى پيشوو، ل ١٤٦.

(٣٠٥) الرسالة القشيرية، ص ١٤٠.

(٣٠٦) التصوف الاسلامي ومدارسه، د. محمد جلال شرف، ص ١٠٨.

(٣٠٧) د. عزالدين مصطفى رسول، شيء عن التصوف في الادب الكردي، كاروان، ژماره ٥٣، سالى ١٩٨٧، ل ١٤٠.

(٣٠٨) تاريخ السليمانية وانحائها، محمد امين زكي، ترجمة، محمد جميل روثياني، ص ٢١٧، /كاروان، ژماره ٥٣، ل ١٤٠.

(٣٠٩) عهتا فايق قهردهاغى، سيناريو تيكشكاندى كهسيهتي نهتوهي كورد و پروژهي دابران، روناكبيري ٣-٤ ديسه مبهري ١٩٩٣، سويد، ل ١٦٣.

(٣١٠) تاريخ السليمانية وانحائها، ص ٢١١.

(٣١١) ژيناوهري زانا ياني كورد، شه پۆل، ١٤٤.

(٣١٢) تاريخ السليمانية وانحائها، ص ٢١٢.

(٣١٣) كرد و ترك و عرب، ادمونز، ترجمة: جرجيس فتح الله، ص ٦٣.

(٣١٤) ديوان شاه نعمت الله، اهتمام: اسماعيل شاهرودي، چاپ سوم، ١٣٦٨، ه.ش، ص ٣-٨.

(٣١٥) كۆمه لئاسى كورده وارى، د. حوسيني خه ليقى، بهرگى ٢، ل ٢٥٩.

(٣١٦) الفتح الرباني والفيض الرحمانى، عبدالقادر الكيلاني، ص ٥-٨.

(٣١٧) تاريخ السليمانية وانحائها، ص ٢١١-٢١٣.

(٣١٨) الطرق الصوفية، عامر النجار، ص ١٠٧.

(٣١٩) سهرجاوهى پيشوو، ل ١١٠.

(٣٢٠) الفتح الرباني والفيض الرحمانى، ص ١٨٦.

(٣٢١) العقل الصوفي في الاسلام، د. علي شلق، ص ٥٣-٥٦.

(٣٢٢) ئەندا زيار عوسمان، چمكى له ژيانى شىخ عه بدول قادري كه يلانى، به كگرتوو، ژماره ٣٦، ١٩٩٥، ل ٥٥.

(٣٢٣) الشيخ عبدالقادر الكيلاني، يونس السامرائي، ص ٢٥.

(٣٢٤) عهتا فايق قهردهاغى، روناكبيري ٣-٤، ١٩٩٣، ل ١٦٣.

(٣٢٥) تاريخ السليمانية وانحائها، ٢١٩-٢٢٣- / الانوار الرحمانية في الطريقة القادرية الكسنزانية)، الشيخ محمد الكسنزاني، ص ١٦٦.

(٣٢٦) كرد و ترك و عرب، ص ٦٨.

(٣٢٧) ديوان بابا طاهر عريان، ص ٤٢.

(٣٢٨) كۆمه لئاسى كورده وارى، بهرگى ٢، ل ٢٦٠.

(٣٢٩) عهتا فايق قهردهاغى، روناكبيري ٣-٤، ل ١٦٢.

(٣٣٠) تاريخ السليمانية وانحائها، ص ٢١٩-٢٢٤.

(٣٣١) تاريخ الطرق الصوفية، يونس السامرائي، ص ٣٢.

(٣٣٢) بنه مالهى زانياران، مهلا عه بدول كه ريمى موده ريس، ل ٤٦.

(٣٣٣) ژيناوهري زانا ياني كورد، ل ١٥٥.

(٣٣٤) الشيخ عبدالقادر الكيلاني، يونس السامرائي، ص ٢١-٢٤.

(٣٣٥) الفتح / ١٠.

(٣٣٦) الاسراء / ٨٢.

(٣٣٧) الطرق الصوفية، عامر النجار، ص ١١١-١١٤.

(٣٣٨) الحديقة الندية في اداب النقشبندية، محمد بن سليمان، ص ٢١.

(٣٣٩) يادى مهردان، ب ١، ل ١٣٣.

(٣٤٠) الحديقة الندية في اداب النقشبندية، ص ١٢.

(٣٤١) السعادة الابدية فيما جاء به النقشبندية، عبدالمجيد النقشبندي، ص ٢١ / الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ص ٢١، عباس العزاوي، مولانا خالد النقشبندي، مجلة المجمع العلمي الكردي، المجلد الاول، القسم الاول، ١٩٧٣، ص ٦٩٩-٧٠٢ / يادى مهردان، ب ١، ل ١٣٣-١٣٤ / تهصووف چييه؟ ل ٤٤٣ / عهتا فايق قهردهاغى، روناكبيري ٣-٤، ل ١٦٤ / كۆمه لئاسى كورده وارى، بهرگى ٢، ل ٢٦٦-٢٦٩ / الطريقة النقشبندية و اعلامها، د. محمد احمد درنيقة، ص ١٠-١١ / النجم الزاهر، ص ٢٥.

(٣٤٢) المائدة / ٢.

(٣٤٣) الاعراف / ٢٠٥.

(٣٤٤) الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ص ٨١ / السعادة الابدية فيما جاء به النقشبندية، ص ٣ / تنوير القلوب في معاملة علام الغيوب، محمد امين الكردي، مصر، ص ٥١١-٥١٤ / النجم الزاهر، ص ٢٨-٢٩ / تأريخ الطرق الصوفية، يونس السامرائي، ص ٦٣ / يادى مهردان، ب ١، ل ١٤١ / تهصووف چييه؟ ل ٣٨٨.

(٣٤٥) الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ص ١٣ / السعادة الابدية فيما جاء به النقشبندية، ص ٢٨ / تنوير القلوب في معاملة علام الغيوب، ص ٥٠٩.

(٢٩٧) تهصووف چييه؟ ل ٣٦٧.

(٢٩٨) ق / ٣٧.

(٢٩٩) تهصووف چييه؟ ل ٣٦٨.

(٣٠٠) اللع، ص ١٠٣.

(٣٠١) سهرجاوهى پيشوو، ل ١٠٣.

(٣٠٢) تهصووف چييه؟ ل ٤٧.

(٣٠٣) التعريفات، للجرجاني، ص ٩٠.

(٣٠٤) سهرجاوهى پيشوو، ل ١٤٦.

(٣٠٥) الرسالة القشيرية، ص ١٤٠.

(٣٠٦) التصوف الاسلامي ومدارسه، د. محمد جلال شرف، ص ١٠٨.

(٣٠٧) د. عزالدين مصطفى رسول، شيء عن التصوف في الادب الكردي، كاروان، ژماره ٥٣، سالى ١٩٨٧، ل ١٤٠.

(٣٠٨) تاريخ السليمانية وانحائها، محمد امين زكي، ترجمة، محمد جميل روثياني، ص ٢١٧، /كاروان، ژماره ٥٣، ل ١٤٠.

(٣٠٩) عهتا فايق قهردهاغى، سيناريو تيكشكاندى كهسيهتي نهتوهي كورد و پروژهي دابران، روناكبيري ٣-٤ ديسه مبهري ١٩٩٣، سويد، ل ١٦٣.

(٣١٠) تاريخ السليمانية وانحائها، ص ٢١١.

(٣١١) ژيناوهري زانا ياني كورد، شه پۆل، ١٤٤.

(٣١٢) تاريخ السليمانية وانحائها، ص ٢١٢.

(٣١٣) كرد و ترك و عرب، ادمونز، ترجمة: جرجيس فتح الله، ص ٦٣.

(٣١٤) ديوان شاه نعمت الله، اهتمام: اسماعيل شاهرودي، چاپ سوم، ١٣٦٨، ه.ش، ص ٣-٨.

(٣١٥) كۆمه لئاسى كورده وارى، د. حوسيني خه ليقى، بهرگى ٢، ل ٢٥٩.

(٣١٦) الفتح الرباني والفيض الرحمانى، عبدالقادر الكيلاني، ص ٥-٨.

(٣١٧) تاريخ السليمانية وانحائها، ص ٢١١-٢١٣.

(٣١٨) الطرق الصوفية، عامر النجار، ص ١٠٧.

(٣١٩) سهرجاوهى پيشوو، ل ١١٠.

(٣٢٠) الفتح الرباني والفيض الرحمانى، ص ١٨٦.

(٣٢١) العقل الصوفي في الاسلام، د. علي شلق، ص ٥٣-٥٦.

(٣٢٢) ئەندا زيار عوسمان، چمكى له ژيانى شىخ عه بدول قادري كه يلانى، به كگرتوو، ژماره ٣٦، ١٩٩٥، ل ٥٥.

(٣٢٣) الشيخ عبدالقادر الكيلاني، يونس السامرائي، ص ٢٥.

٣٤٦) تنوير القلوب في معاملة علام الغيوب، ص ٥١١-٥١٤ / الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ٨١.

٣٤٧) اللع، ص ٤٦١.

٣٤٨) الطريقة النقشبندية و اعلامها، ص ١٥-١٦.

٣٤٩) اللع، ص ٤٥٣ / اسطورة الحلاج، ص ٦٦-٦٧.

٣٥٠) الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ص ١٦ / تنوير القلوب في معاملة علام الغيوب، ص ٥٠٥.

٣٥١) الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ص ١٧ / تنوير القلوب في معاملة علام الغيوب، ص ٥٠٣.

٣٥٢) الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ص ٧٦-٨٢ / السعادة الابدية فيما جاء به النقشبندية، ص ٩-٣٥.

٣٥٣) مهولانا خالیدی نه قشبه ندى كورى نه حمده دى كورى حوسينه و له تيردى جافى مكايه لبييه له ١١٩٣ك-١٧٧٩ز له قهردهاغ له داىك بووه، له ١٢٢٠ك-١٨٠٥ز به ريگه شام ده چيته حهج و له لاي شيخ مسته فای كوردى ئيجازى گيراونه وهى حه ديس و ته ريغه تى قادرى بى دهبه خشى، ئينجا ده چيته حهج و له وى پيى ده لئين: كهوا شىخى نهو له هيندستانه و به ره و سلتمانى ده گهر تته وه. مهولانا خولباي هيندستان ده كه و تته ميتشكيبه وه به ريگاي ئيراندا ده روات تا ده گاته لاي شيخ عه بدوللاي ده له وهى وبه قه سيده به كه دريژ ستايشى ده كا، نه مه سه ره تا كه به تى:

كملت مسافة كعبة الامال حمداً لمن قدم بالاكمل

له وى نادابى نه قشبه ندى لى وهرده گرى و هه زو ده گاته قوناغى خوئى و شيخ عه بدوللا ئيجازى پينج ته ريغه تى «نه قشبه ندى و قادرى و سوه ره و ردى و كوبره وى و چه شتى» ي ده داتى و له ئيرشاديش ئيزنى ده دا. ئينجا شيخ فه رمانى پيده كا كه بگه ريته وه سلتمانى و له ١٢٢٦ك - ١٨١١ز ديتته وه و ده ست به بلا و كردنه وهى ته ريغه ته كه ي ده كا. ئينجا له شارى ديمه شق گيانى پاكي به خودا ده سپيرئ له ١٢٤٢ك-١٨٢٧ز و له سه ره ته پوئكه ي چياى قاسيون ده نيژرئ و ئيستاش خه لكى زياره تى ده كهن. تاريخ السليمانية وانحائها، ص ٢٢٥-٢٢٨ / كوئى زانبارى كورد، به رگى يه كه م، به شى يه كه م، ل ٦٩٧ / يادى مهردان، به شى يه كه م، ل ٧-٣٤ / الطريقة النقشبندية و اعلامها، ص ٧٩-٨٣.

٣٥٤) الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ص ٧ / تنوير القلوب في معاملة علام الغيوب، ص ٥٢٢.

٣٥٥) ابو بكر خوانچه سپهر الدين، زندگى نامه عارف ربانى حضرت شيخ يوسف ملقب به شمس الدين برهانى، مركز نشر فرهنگ و ادبيات كردى، انتشارات صلاح الدين ايوبي، چاپ اول، ص ١٢٩.

٣٥٦) تاريخ السليمانية و انحائها، ص ٢١٩.

٣٥٧) زندگى نامه عارف ربانى شمس الدين برهانى، ص ١٢٩.

٣٥٨) ناوى (محمد معروف ابن مصطفى ابن محمد) ه و له گوندى نوئى له ١١٦٦ك = ١٧٥٢ز

له داىك بووه، لاي باوكى سه ره تا كانى خويندن فير بووه و لاي هه ندى زاناي مه زنى وه كو (ابن الحاج و بيتوشى) خويندوويه تى. له ته مه نى بيست سالي دا ده ستى به ده رس و تنه وه و كتيب دانان كردووه. دواى دامه زراندى شارى سلتمانى له ١٢٠٠ك - ١٧٨٥ز شيخ مارف بوووته ماموستا ودوين ده ر و پيش نوئى كه رى مزگه وتى گوره، له ١٢٥٤ك - ١٨٣٨ز وه فاتى كردووه و هه ره له مزگه وتى گوره نيژراوه، له دواى خوئى ژماره به كه زور دانراوى به جى هيشتووه له بابته تى زانستى ئايينيه كان و زمانى عه ره بي دا. محمد صابر مصطفى، النودهي وجهوده النحوية، رسالة ماجستير، جامعة صلاح الدين، ١٩٨٩، ص ١٢-٥٦.

٣٥٩) عباس العزاوي، مجلة المجمع العلمي الكردي، المجلد ١، القسم ١، ص ٧٠٣.

٣٦٠) الطريقة النقشبندية و اعلامها، ص ٨٨.

٣٦١) عه تا فايق قهرده اغى، رووناكبيرى ٣-٤، ل ١٦٣-١٦٤.

٣٦٢) عباس العزاوي، مجلة المجمع العلمي الكردي، ص ٧١٠-٧١٨.

٣٦٣) سه رچا وهى پيشوو، ل ٧١٩-٧٢١.

٣٦٤) رووناكبيرى ٣-٤، ل ١٦٣.

٣٦٥) الفتح الرباني والفيض الرحماني، عبدالقادر الكيلاني، ص ١١٠.

بهائی دووہ ۴۵۹

بہاوردی لہ نیوان مہوی و تہو شاعرانہی

کاریگریبان لہ سہری سہبووہ

مه حوی و شاعیره فارسه گان

مه حوی و سه عدی شیرازی^(۱)

که لئیره دامه حوی له گهل سه عدیدا بهراورد ده کهین، هانا ده بهینه بهر دیوانه که ی مه حوی و له ویدا هه ولّ ده دهین به لگه یه کی باوهر پیکراومان به ده دست که وی بوّ ئەم کارتیکردنه، له ئەنجامی گه ران به دیوانه کهیدا توانرا له م لاپه رانه ی خواره وه دا چوار نیوه بهیت و به بیتیکی ته وای سه عدی شیرازی بدۆزینه وه که ئەم په یوه ندییه ده سه لمیتن:

له م بهیتیه ی خواره ودا نیوه ی دووه می بهیته که هی سه عدییه و مه حوی تییه لکیشی کردوه:

تۆمه لئ یه ک مهرته به، سه د مهرته به^(۲)

«دشمن دانا به از نادان دوست»^(۵)

ههروه ها له م بهیته ش نیوه ی دووه می بهیته که هی سه عدی شیرازییه:

بۆیه ده تنیمه په رده که ی چاوم^(۴)

«که بپوشم ز چشم اغیارت»^(۵).

به لّام له م چوارینه ی داهاتوودا بهیتی یه که م و چواره م هی سه عدی شیرازییه و دووه م و سییه م هی مه حوییه:

«برگ درختان سبز در نظر هوشیار»

از چمن فهم رمز بار گل ارد بیار

***

هرگل از ان یک کتیب بارو رقها بجیب^(۶)

«هرورقی دفتر یست معرفت کردگار»^(۷)

ههروه ها مه حوی پینج خشته کیه کی له سه ر بهیتیکی سه عدی نووسیوه و ئەمه ش ده قه که یه تی:

ای مبرا وجودت از همه رب

در کمال ظهور ذات توغیب

پاک کن بنده را ز نقص و زعیب^(۸)

«ای کریمی که از خزانه غیب»

«گبرو وترسا وظیفه خورداری»^(۹)

ئییستاش وا له خواره وه یه که یه که ئەو لیک چوونانه تۆمار ده کهین و ئاستی ئەو لیک چوونه له لایه نی روخسارو ناوهر و که وه ده رده خهین و به قه د هه لئویست له سه ری ده نووسین، ئەمه ش ده قی بهراورده که یه:

مه حوی ده لئیت:

ئازاری دام و هه رکه سه کردی له گردی خۆی

هیزم که شی جه هه ننمه (حمالة الخطب)^(۱۰)

سه عدی ده لئیت:

میان دوکس جنگ چۆن آتش است سخن چین بد بخت هیزم کش است^(۱۱)
لیره دا سه عدی شیرازی ئەوه روون ده کاته وه که قسه هینان و بردن له نیوان دوو که سدا ئاگر خوشکردنه، به لّام مه حوی سه ره رای ئەم واتایه ئاگر خوشکه ره که به (حمالة الخطب) داده نی که ژنی ئەبوو له هه ب بوو و خوشکه ری ئاگری دۆزه خه و ده بی سزای خۆی وه ریگری، واتا:

مه حوی له لایه نی واتاوه قولتر چووه، له لایه نی روخساریش هاوبه شی له نیوان (هیزم که ش، ئاگر) دا هه یه.

مه حوی ده لئیت:

ده پرسن: کیمیا؟ خزمه ت به مه رد ئەما به ئیخلاصی

وه گه ر ناکه م له (بویکر) ی نه بوو خدمه ت ئەبوو طالب^(۱۲)

سه عدی ده لئیت:

کیمیا گر به غصه مرده و به رنج ابله اندر خرابه یافته گنج^(۱۳)
شتی هاوبه ش له م دوو بهیته دا باسی کیمیا گه ره که له بهر ته معای خۆی هبج

به هیچ ناکا و ده که ویتته سهر ساجی عهلی ، چونکه کاره که ی به دل سوزی ناکا ، به لّام نه وندده هه یه مه حوی له جیهانی ماده بالآتر چوووه خزمه تی بیرو باوهر به کیمیا دادنه تی و خزمه تی له پیناوی خزمایه تیدا پووچه لّ ده کاته وه و وه کو سه عدی نیبه له گه لّ لایه نی مادیه که هه لّس و کهوت بکا .

مه حوی ده لّیت:

چاری ههر دهر دو غه می کرد نه مردن ، چیکا نه یتوانیوه بکا چاری غه م و دهر دی حه سه د^(۱۴)

سه عدی ده لّیت:

بیر تا برهی ای حسود ، کین رنج است که از مشقت ان جز بمرگ نتوان رست^(۱۵)

سه عدی و مه حوی هه ردو و کیان باسی مردنی حه سوود ده کن ، لای سه عدی مردن چاره ی حه سوودی ده کاو له کو لّی ده کاته وه ، که چی لای مه حوی حه سوودی هینده پیسه مردنیش چاره ی ناکا ، له باره ی روو خساره وه هاوبه شی له م وشانه دا بهر چاو ده که وی «مردن ، حه سوود ، دهر د» .

مه حوی ده لّیت:

کو تری دلّ ، چه نگولّی بازی قه ضایه عنی موژهی دی ، به زولّفی چوو په نابا ، که وته نیو داوی به لّ^(۱۶)

سه عدی ده لّیت:

در سر کار تو کردم دل و دین با همه دانش مرغ زیرک بحقیقت منم امروز تودامی^(۱۷)

له م دوو به یته ی مه حوی و سه عدیدا ده توانین دوو جو ره لّیکچوون ده ستنیشان بکه یین ، یه کیکیان له مه حویدا ، کو تری دلّی مه حوی وه کو بالنده یه که وه له هی سه عدیش ههر خو ی بالنده یه کی زیره که ، نه ویتریان کو تره که ی دلّی مه حوی له بهر بازی قه زاو قه دهر به نا چاری که وته ناو داوی زولّفی یاره وه ، به هه مان شیوه له هی سه عدیدا هه رجه نده زیره که به لّام که وته داوی یاره که یه وه ودلّ و دین و

ژیبری به قوربانی نه و کردووه ، به لّام مه حوی فریو خوار دوو بووه وای زانیوه زولّفی یار پارتیزگاری ده کا ، که چی له جیاتی برژانگی نه م پیکا ویتی . له لایه نی روخساره وه نه م وشانه هاوبه شن «بالنده ، داو ، دل» .

مه حوی ده لّیت:

به خششی دنیا مه خو ، یه عنی به نانیتیکی جو خو مه خه ره بهر منه ت ، پیره ژنی نانه وا^(۱۸)

سه عدی ده لّیت:

لا جرم مرد عارف و کامل نهد بر حیات دنیا دل^(۱۹)

مه حوی له گه لّ سه عدیدا ته نیا له باره ی مشووری خوار دنی ژیانی جیهانه وه لّیکچوونی هه یه ، به لّام مه حوی له مه زیتره هه ناوای هه لّیناوه و به خششی جیهانی به نانیتیکی جو داناوه که چه ند بی نرخه و جیهانیشی به پیره ژنیکی نانه وا داناوه که مخابنه مرؤقی دانا خو ی بخاته بهر منه تی بو شه پویه کی جو .

مه حوی ده لّیت:

کییه ده لّی بی نه وا که س نیبه مه حوی نه بی بیت و له بن ههر مووی دا بییی صه د نه وا^(۲۰)

سه عدی ده لّیت:

صد نعره همی آیدم ازهر بن موئی خود در دل سنگین تونگرفت سرموئی^(۲۱)

مه حوی له م به یته دا دوو لایه نی هاوبه شی له گه لّ سه عدی هه یه ، لایه نه کانیش بریتین له ده نگ و زمان ، موو بووه ته زمان و له ههر مووی ده نگ دهر ده چی ، به لّام لایه نیکی تریشی به دی ده کری که لای سه عدی دلّی یاره که ی زور ره قه و نه وه موو زمانه کاریان تیی نه کردووه ، که چی مه حوی ده پرس و ده لّی: کی ده لّی عیشق کاری له مه حوی نه کردووه ؟ دلّی مه حوی به پیچه وانه ی دلّ لای سه عدی زور ناسکه و عیشق جو شی پیی سه ندووه و له بن ههر موویکی له شیوه گویت له ناوازی عیشق ده بی ، و اتا: نه و دلّی مه حوی باسی ده کا ره ق و

سدهنگین نیبیه، وشه هاوبه شه کانیس ئەمانەن «بن مووی، دەنگ».

مه حوی ده لیت:

۱- که تو غایب له بهر چاوم ده بی، چم بی له تو غایب

قیامهت حاضری بهر چاومه، خۆم له خو غایب^(۲۲)

۲- شو کور تو له فیکرم ناچی، ئەگەر چی من له فیکرت چووم

له من غایب نه بی تو، به سمه، با من به له تو غایب^(۲۳)

۳- ده پرسی: بوچی من دهرکه وتم و، دل بو له تو غایب

که وه ختی روژ هه لات، ئەلبهت ده بی شه ونم له خو غایب^(۲۴)

سه عدی ده لیت:

چون تو حاضر میشوی من غایب از خود میشوم

بسکه حیران می بماند و هم در سیمای تو^(۲۵)

سێ بهیته که ی مه حوی له گه له بهیته که ی سه عدی له وه دا هاوبه شن که وا هه

که یار ناماده ده بی، دلدار له هوشی خو ده چی، له بهیتی یه که می مه حویدا

ناسکیه که ی له وه دایه که یار لیتی ون ده بی و تارمایی هه لسانه که ی له بهر چاوی

ده میتی و ئەمهش جوړه ورده کاربیه که که له بهیته که ی سه عدیدا نیبیه، له بهیتی

سییه میشدا مه حوی زیاتر لیتی قوول ده بیته وه و خو به شه ونم داده نی و یاریش

به روژ، بیگومان که روژ هه لیتی شه ونم له ناو ده چی و ده بیته هه لم و له بهر چا و گو

ده بی، ئەمهش زیاتر وینه هونه ربیه که ی ئارایشت داوه.

مه حوی ده لیت:

گه له تو دنیا بهری بو، قهوم و خویشت لی بهرین

گه بهراتی بو، هه موو عالم بووه باب و برات^(۲۶)

سه عدی ده لیت:

نبینی که پیش خداوند جاه ستایش کنان سر بر نهند

وگر روز گارش در آرد زپای همه عالمش پای بر سر نهند^(۲۷)

خالی لیکچونه که له وه دایه که زۆریه ی خه لک پاره په رستن و ریزی پولدار

ده گرن و ته رازووی پله و پایه ی لای ئەوان هه ر سامانداربیه و ئەگه ر روژت نه بوو

خزم و کهس لیت دوورده که ونه وه. وشه هاوبه شه کان ئەمانەن «روژگار، خه لک،

بهری بوون».

مه حوی ده لیت:

(الحذر) له م چه رخی که چبازه، به روو چه رخان دنیکی

چه نده سولتان و شه ی کردو ده کا بی ده ست و مات^(۲۸)

سه عدی ده لیت:

مکن تکیه برملک دنیا و پشت

که بسیار کس چون تو پرور دوکشت^(۲۹)

مه حوی و سه عدی له م خاله دا یه ک ده گرنه وه که نابی مرؤف پشت به جیهانی

فانی بهستی، چونکه مان بو کهس نیبیه، جیا وازی مه حوی له گه له سه عدی

له وه دایه که مه حوی روونی کردو ته وه که چه رخ و زه مانه له م کاره ی به رده و امه و

وازی لی ناهیتی، وشه ی هاوبه ش ئەمانەن «جیهان، کوشتن، کهس، پشت

پیدان».

مه حوی ده لیت:

۱- دیاره خو په روانه هه ر سووتانه ئەصلی مودده عای

بو به نیمه ش عاشقین، ئە ی شه خصی تاته ش خو به خووت^(۳۰)

۲- په روانه یه ک به بلبللی وا وت که (بوالفضول)

سووتانه ئیشی ئەهلی مه حبه بهت، نه هوو له هوول^(۳۱)

۳- له ئە حبابی قه دیی به زمی ئولفهت ماوه تن دوو تن

یه کتی په روانه هه م دهرده، یه کتی بولبول که هه م فدرده^(۳۲)

۴- زوبانی حالی په روانه، له وه ختی سووتنا ده یوت

که سێ واریشه وه ک من بی، له عیشقا خو بسووتینی^(۳۳)

سه عدی ده لیت:

ای مرغ سحر عشق ز پروانه بیاموز
کان سوخته راجان شدو آواز نیامد^(۳۴)

لههر چواربه‌بته‌کهی مه‌حوی و به‌بته‌کهی سه‌عدی سووتانی په‌روانه
هاوبه‌شهو دهبی عاشقی راسته‌قینه وه‌کو په‌روانه خوی بسووتینی، به‌لام به‌یتی
دووه‌می مه‌حوی جگه له‌سووتانه‌که له‌بیده‌نگی سووتانه که‌ش له‌گه‌ل به‌بته‌کهی
سه‌عدیدا یه‌ک ده‌گریته‌وه له «نه‌هو له‌هول» و «اواز نیامد». وشه‌ی هاوبه‌ش
ئه‌مانه‌ن «په‌روانه، سووتان، بیده‌نگی، عیشق».

مه‌حوی ده‌لایت:

۱- ریی دا له‌قاپیا بمرم، پی‌شی سهر سهرم
نا، وا گه‌دا دهبی به‌خودا وه‌ندی ته‌خت و تاج^(۳۵)

۲- له‌کویا مودده‌عی دیی، به‌نیسته‌زا وتی: شاهم!
گه‌دای ئه‌م کویه‌ بمرم، شاهه‌نشه‌هیتکم صه‌د له‌شا زیاتر^(۳۶)

سه‌عدی ده‌لایت:

بنده ام گو تاج خواهی برسر نه‌یا تبر
هر چه‌پیش عاشقان اید ز معشوقان نکوست^(۳۷)

به‌یتی یه‌که‌می مه‌حوی له‌گه‌ل به‌بته‌کهی سه‌عدی له‌پینج لایه‌ندا پیک ده‌چی،
له‌دووباره‌کردنه‌وه‌ی وشه‌ی «یار، سهر، ته‌خت و تاج، گه‌دا، مردن» دا، بویه
ده‌توانین بل‌یین ئه‌م دوو به‌بته‌ زور به‌یه‌کتری ده‌چن، ههر چه‌نده به‌یتی دووه‌می
مه‌حوی هیتنده‌ی یه‌که‌م به‌هی سه‌عدی ناچی، به‌لام هیتشتا له‌م لایه‌نانه‌دا له‌گه‌لی
هاوبه‌شه، له‌وشه‌ی گه‌دا، له‌وشه‌ی (پاشا) که‌به‌رامبه‌ر (ته‌خت و تاج) ه
له‌به‌بته‌کهی سه‌عدی هه‌روه‌ها وشه‌ی (له‌کویا) هیتامیه بویار، که‌وا بوو له‌س
لاوه له‌گه‌ل به‌بته‌کهی سه‌عدی، ده‌گونجی، له‌لایه‌نی ناوه‌رپوکیشه‌وه هه‌ردوولایان
له‌وه یه‌ک ده‌گرنه‌وه که‌وا به‌ر فه‌رمانی یارن و هه‌رچی له‌لایه‌ن یاره‌وه بی، دهبی
عاشق پی‌ی قایل بیت.

مه‌حوی ده‌لایت:

تا له‌مالی ده‌رنه‌کردوی ئه‌م شه‌وی صه‌د شوو که‌ره
«مه‌حوی» نازانه بده تو‌سی به‌سی دنیا طه‌ لاق^(۳۸)

سه‌عدی ده‌لایت:

نه لایق بود عیش بادلبری که هر بامدادش بود شوهری^(۳۹)
هه‌ردوویکیان له‌دووخال‌دا یه‌ک ده‌گرنه‌وه، له‌مه‌سه‌له‌ی شووکردنی زه‌مانه‌و
وازه‌یتان لیتی، به‌لام سه‌عدی زیاتر هه‌نگای ناوه و ده‌لی: مرؤقی نازا ناتوانی
له‌گه‌ل ئه‌م زه‌مانه درۆزنه ژیان به‌ریتنه سهر، به‌رامبه‌ر ئه‌مه‌ش مه‌حوی ده‌لی: هه‌تا
له‌م ژبانه بی به‌شی نه‌کردوی ته‌لاقی بده‌و به‌ره‌لالی که.

مه‌حوی ده‌لایت:

له‌پن که‌وتووم و نه‌فسم بو‌هه‌وا ده‌شنی وه‌کو مندال
له‌به‌ر پی‌ری سهرم خوی ناگریت و تازه پی‌ی ده‌گرم^(۴۰)

سه‌عدی ده‌لایت:

برف پی‌ری می نشیند برسرهم همچنان طبعم جوانی می کند^(۴۱)
لی‌کچوون له‌م دووبه‌بته‌دا له‌وه‌دایه که‌هه‌ردوویان له‌قوناعی پی‌رین، به‌لام
هه‌لس و که‌وتیان وه‌کو گه‌نجی یا خود مندالی خوی ده‌نویتی، واتا: سروشتی
مندالییان ماوه‌و هیتشتا چاویان له‌ژبانه، به‌لام هه‌ق ئه‌وه‌یه مافی مه‌حوی بده‌ین
و بل‌یین که‌وا ئه‌و له‌کیتشانی وینه هونه‌ریبه‌که‌دا سهرکه‌وتووتره، مه‌حوی جو‌ره
هاوکیشه‌یه‌کی هیتاوه‌ته ئاراه له‌نیوان سه‌رده‌می مندالی و پی‌ری، له‌مندالیدا
که‌مندال پی‌ی ده‌گری له‌به‌ر بی هیتزی به‌لادا دی و ده‌که‌وی و سهری ده‌له‌قی، که‌چی
نیستتا له‌به‌ر پی‌ریبه‌که‌ی به‌هه‌مان شیوه ماوه‌ته‌وه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی چونکه‌ به‌م
پی‌ریبه‌ نه‌فسی بو‌هه‌وا ده‌چی وه‌کو مندال. وشه‌ هاوبه‌شه‌کان ئه‌مانه‌ن «پی‌ری،
مندالی، سهر».

مه‌حوی ده‌لایت:

لهکن پشکو وتنی غونچهی دهمی، وهک گول سهراسهر گویم
گولتی رۆخساری دهرخا، نیرگز ئاسا، سهربهسهر چاوم (۴۲)

سهعدی دهلیت:

همه چشمم تا بیرون ائی همه گوشیم تا چه فرمائی (۴۳)

لیرهدا مهحوی و سهعدی له دوو لایهندا وهکو یهکن، ئهوبش بوونی ههموو
لهشیانه به گوئی و چاو بو بیستنی گوتهی یارو بو بینینی لهش و لاری
نهمیلهی، بهلام دهبی ئهوهش بلین که مهحوی زور بهژیرانه بو وینه هونهریبهکه
چوووه و دهلی: ئهوکاته ههموو لهشم دهبیته گوئی ههرکه دهمی وهکو خونچه
بچووکی لیک دهترازی و قسه دهکا، قسه کانی هینده شیرین و خوش و نرم و
لهسهر خو به ئهگر ههموو لهشی نهکاته گوئی نای بیستی، که دهم و چاویشی
دهر دهخا ههموو لهشی دهبیته چاوو وهکو نیرگز مهست دهبی و بهدیداریهوه
دوهوستی.

مهحوی دهلیت:

قصیکی پر له تهئیری بهفرزنددی دهوت پیبری

عهزبم تازه گهوی تو، ئهمن باری سهفه بهسته (۴۴)

سهعدی دهلیت:

خجل انکس کهرفت و کار نساخت کوس رحلت زند و بار نساخت (۴۵)

لایهنی لیکچوونی لهوهدایه که ههردووکیان باسی تیگهیشتن لهکاروباری
جیهان و چۆنیهتی ئامادهبوون بو جیهانی دوا مایی دهکن، بهلام شتیک ههیه
لیرهدا، لای سهعدی کهسهکه شهرمهزاره و کاری خوئی بهچاکی نهزانیوه
وتویشووی رۆژی دوا مایی پی نییه، بهلام لای مهحوی پیتریکی زانا ئامۆژگاری
کورهکهی دهکا که وهکو خوئی لهجیهان بگات، کهوا بوو بو چونهکهی مهحوی
سهرکهوتوو تره.

مهحوی دهلیت:

۱- بهخۆ کوشتن نهجاتی خویده «مهحوی» وهکو فههاد
له زۆری قههرهمانی عیشق، ئهفهنم، ههر ئهجهل بهسته (۴۶)

۲- بهنۆشی جانی وهردهگرم، پیالهی زههری ههر نیشی
بهدهردی دل بچم گهر بی لهجهوری تو دلیم بیشی (۴۷)

سهعدی دهلیت:

زهر نزدیک خردمندان اگر چه قاتلست

چون زدست دوست میگیری شفای عاجلست (۴۸)

گرم تو زهر دهی چون عسل بیا شامم

بشرط آنکه بدست رقیب نسپاری (۴۹)

لهم دوو بهیتهی مهحوی و دووهکهی سهعدیدا چهند شتی دووباره دهبنهوه و
له تهوهریکدا خول دهخۆنهوه، شتهکانیش: مردنه له پیناو عیشق، کوشتنه
بهدهستی یار، نۆش کردنی ژههره بهدهستی یار، به شیرین زانیینی ئهم ژههرهیه
چونکه بهدهستی یاره. بهلام له بهیتی یهکهمی مهحویدا توژی مهسهلهکه دهگۆری
و مهحوی دهیهوی به دهستی خوئی خوئی به کوشتن بدا له پیناوی یار، چونکه
سههرنجام ههر مردنه چ بهدهستی یار بی یا بهدهستی خوئی. لهوانهیه مهحوی
دوو تر بو مهسهلهکه رۆیشتی و نهیهوی ئازاری یار بدا به کوشتنی، بو به ئهم
کارهی به خوئی سپاردوه.

مهحوی دهلیت:

دهخلیت بم کوری ئهمرو به، فهردا وا دهکهم هیچه

چ فهردا هاتیا نهکراوه کاریک و بووه دوینی (۵۰)

سهعدی دهلیت:

آنشب که تو در کنار مائی روزست و آنروز که با تومیرود نوروزست

دی رفت و بانتظار فردا منشین دریاپ که حاصل حیات امروزست (۵۱)

پهیهندی بهیتهکهی مهحوی لهگهله چوارینهکهی سهعدی لهوه دایه که
ههردوویمان داوای ئهوه دهکن که کۆری ئهمرو بن و کاری خویمان یهکسهه جی

به چتی بکهن و نه یخه نه به یانییه وه، چونکه نه گهر کار له کاتی خوئی نه کرا ئیتر پیاو له سه ری سارد ده بی، له بهر نه وهی ژبان سی روزه: دوینی رویش و ناگه رپیتته وه، نه مرقه فرسه ته و کاتی کار کرده و نابی هه له ده ست بد ریت، سبهی له باوه شی غه یب دایه و نازانی ده یگه یینی یان نا. وشه هاوبه شه کان نه مانه ن «نه مرقه، دوینی، سبه یینی».

مه حوی ده لیت:

یاره ب قبوولی که ی له که م، نه م خدمه ته که مه له م دهره مووره لاقه کولی زوره نه مره غان (۵۲)

سه عدی ده لیت:

برد هرکسی بار در خورد زور گرانست پای ملخ پیش مور (۵۳)

لیکچوون له م دووبه یته دا، خو به که م زانین و بی توانایی نوانده به رامبه ر ده سه لاتی خواو کرده وهی به نده به قه د توانای خوئی ده بیت. که واته نه گهر به نده یه کی بی هیزی وه کو میروو له دیار یه که ی لاقه کولله یه ک بی به نیسه بت نه وه وه زورو گرانه، نه مه ش ئامازه یه بو ئایه تی «لایکلف الله نفساً الا وسعها» (۵۴).

مه حوی ده لیت:

ده بی ههر موو زوبانی، ههر زوبانی داستانی بی بکه م نه ختی به یانی نا که سیی خو، به و زوبانانه (۵۵)

سه عدی ده لیت:

۱- گر بهر موئی زبانی باشدت

شکر یک نعمت بگوئی از هزار (۵۶)

۲- ای که هر سر موئیت زبانی گردد

شکر یک نعمت از انعام خدائی نکنی. (۵۷)

له م به یته ی مه حوی و دوو به یته که ی سه عدی ده بینین له دوو لایه ندا یه ک ده گرنه وه، له لای بی له باره ی بوونی هه موو مووی به زمان، له لایه که ی تر سوپاس کردنی خوا به م زمانه له لایه ن سه عدییه وه، ههر چه نده مه حوی له به شی

دوو مه ی به یته که دا به ئاشکرا باسی سوپاس کردنی نه کردوو به زمان، به لام ئامازه بو نه وه ده کا که ده بی به و زمانانه سه رزه نشتی نه فسی خوئی بکا، نه مه ش به لای ئیمه وه مه حوی زیاتر به ناخی خویدا چوو و وه کو سو فییه سه رزه نشت کاره کانی خوراسان (الملامتیه) نایه وی کرده وهی چاکی خوئی وه درخوا و سه رزه نشتی خوئی ده کات و نه مه ئامازه یه بو نه م ئایه ته «وقلیل من عبادي الشکور» (۵۸)، وشه هاوبه شه کان له م به یته نه مانه ن «زمان، موو، سوپاس کردنی خوا».

مه حوی ده لیت:

۱- من وه صلی نه و به رابه ر جه ننه ت ده گرم و نه و

دوزه خ به ئاهی سینه یی من رووبه پروو ده کا (۵۹)

۲- گهر ئاگری مه حبه تی شک به م له دوزه خا

نه و دوزه خه به هه شتمه، جه ننه ت ده که م حه رام (۶۰)

۳- دوووری له و ئاگری که به جه ننه ت ده کا جه حیم

رو حی له قور بیبایه به دوزه خ ده کا جینان (۶۱)

سه عدی ده لیت:

اجه لتم بان نار جحیم مع ذکر الحبيب روض نعیم (۶۲)

نه م سی به یته ی مه حوی زور له به یته که ی سه عدی ده چی و چه ند وشه یه ک له به یته کاندای دووباره ده بنه وه وه کو (ئاگر، دوزه خ، به هه شت، خو شه ویش ت)، به لام شتی هه یه لی ره دا سه عدی ته نیا لای وایه ناو هی نانی یار له دوزه خدا بوئی ده بیته به هه شت، که چی مه حوی له م زیاتر په لی هاویش توه وه ده لی: گهر ئاگری خو شه ویستی یار له دوزه خ شک به ری، نه م دوزه خه ده بیته به هه شت و ههر له وی ده مینیتته وه و به هه شتی ناوی. واتا: ئاواتی سه عدی به هه شته، به لام هی مه حوی گری خو شه ویستییه، دووور نییه مه حوی لی ره دا کاری گه ری خو شه ویستییه خواییه که ی «رابعة العدویة» ی له سه ر بیت که جی گای خو شه ویستی که سی تری تیدا نه مابوو جگه له خوا.

مه حوی و حافزی شیرازی (۶۳)

مه حوی یه کیکه له و شاعیره کلاسیزمییه کوردانه ی که به شیعره کانی حافزی شیرازی کاریگهر بووه و نهیتوانیوه خۆی له غه زهل و قه سیده کانی دووره په رتیز بگری، بۆیه له دیوانه کهیدا له پینج شوین هانای بردۆته بهر حافزو ههر یه که نیوه به ییتیکی له گهل غه زله کانی خۆیدا تیهه لکیش کردووه، ئیستاش وا یه که یه که تو ماریان ده که یین:

له م به یته ی خواره وده دا نیوه به ییتی دووه می له حافز وهر گیراوه:

ده زانی روژه ئه و، من شه و، که چی پیتشم ده لئی «مه حوی» (٦٤)

«حضور ی گره می خوا هی مشو» حافظ» از او غایب» (٦٥)

له م دوو به یته ی خواره وده دا به شی یه که می هه ردوو به یته کان هی حافزی شیرازین:

«جگر ز زخم تو معمور و دل زغم شاد است» (٦٦)

ئه مه نده بابه تی عه یشی نه داوه بو شاده ست (٦٧)

له سینه جو ششی نالینه، چاوه پر ئه سرین (٦٨)

«زین جور تو اقلیم درد آباد است» (٦٩)

ههروه ها مه حوی له م به یته دا نیوه به ییتی دووه می هی حافزه:

بلی به ئه هلی هه سه د «مه حویا» وه کو «حافظ» (٧٠)

قبول خاطر لطف سخن خدا دا دست (٧١)

له م به یته ی خواره وده شدا نیوه به ییتی دووه م له حافزی شیرازی وهر گیراوه و به یته که ی پی به هبیز کراوه:

ئه و شه رانی من ئومیدی ئاشتیم (٧٢)

«پر غلط بود آنچه ما پندا شتیم» (٧٣)

دوای ئه وه ی به ئه و نه وه سه لماندرا که وا مه حوی کاریگهری حافزی شیرازی به سه ره وه یه، ئیستاش له خواره وه ئه و به یته نه ی که لیکچوونیان له گهل به یته کانی حافزدا هه یه تو ماریان ده که یین و لایه نه لیکچوونه کان ده ست نیشان ده که یین.

لیره دا شتیک هه یه ده مانه و ئی ئاماژه ی بو بکه یین، مه رج نییه ئه و به یته نه ی مه حوی که به به یته کانی سه عدی یان حافز ده چن، مه حوی یه که سه ر له وانی وهر گرتیی، له وانه یه وه ری گرتیی و له وانه شه هه ر (توارد الخواطر) بیت، چونکه ئه م شاعیره کو ئانه سه رچاوه ی زانیارییان لیک نزیکه و ئه و بابه ته شیعرییانه ی له سه ریان نوو سیوه له یه ک نزیکن و به گشتی زۆربه یان بیروبا وه ری ئیسلامه تی له به ره مه کانیاندا رهنگی داوه ته وه.

مه حوی ده لیت:

وه ره ده ستی به خوونم که نیگارین خوینی من حه لالت بی نیگار (٧٤)

حافظ ده لیت:

گر ان شیرین پسر خونم بریزد دلا چون شیر ما درکن حلالش (٧٥)

به یته که ی مه حوی به گشتی له به یته که ی حافز ده چی و له چه ندشتیکدا له گه لی هاوبه شه «یار، خوین، حه لال، کوشتن»، هه ردوو کیان به جارئ ته سلیمی یار بوونه و خوینی خو بان حه لالی خو شه ویست کردووه ئه گه ر بیه و ئی خوینیان بر پتیی.

مه حوی ده لیت:

یار از وفا گذشت براین کشته ء جفا

(بیت الحزن) شد از قدمش روضه الصفا (٧٦)

حافز ده لیت:

یوسف گم گشته باز آید بکنعان غم مخور

کلبه ء احزان شود روزی گلستان غم مخور (٧٧)

له نیوان هه ردوو به یته که دا په یوه ندیه کی به تین هه یه و واتا کانیان یه ک ده گرتیه وه و ئه م وشانه هاوبه شن «گه رانه وه ی یار، بیت الحزن، گولزار»، له هه ردوو کیان به هۆی گه رانه وه ی خو شه ویست خانه ی خه م و په ژاره بووه ته گولزارو شوینی رابواردن.

مهحوی دهلّیت:

۱- که هه‌لگیرسا له نووری باده شه‌معى حوسنى جانانه نه‌چیتته سهر طه‌ریقه‌ی حه‌زرتی په‌روانه، دلّ چیکا؟! (۷۸)

۲- دیاره خوّ په‌روانه ههر سووتانه ئەصلی مووده‌عای بۆیه ئیمه‌ش عاشقین، ئەى شه‌خصی ئاته‌ش خوو به‌خووت (۷۹)

۳- ئوصولی دینی عیشقه سووتن و به‌س په‌ری په‌روانه‌مه (جمع الجوامع) (۸۰)

۴- سووتانی به‌بێ ده‌نگیبه ئادابی مه‌حه‌به‌ت وه‌ک بولبول ئەم ئەفغانه به‌په‌روانه حه‌رامه (۸۱)

۵- سه‌کینه‌ی مه‌رته‌به‌ی سووتانیبه ئاته‌ش په‌رستی عیشق ئەگه‌ر صاحیب ئیراده‌ت بێ عه‌جه‌ب پیریکه په‌روانه (۸۲)

حافظ ده‌لّیت:

۱- سوز دل بین که‌ز بس آتش اشکم دل شمع دوش برمن ز سر مهر چو پروانه بسوخت (۸۳)

۲- به‌وا داری آن شمع پروانه ز شوق تا نسوزی نشوی از خطر عشق خلاص (۸۴)

به‌گشتی واتای ههر پینج به‌یته‌که‌ی مه‌حوی له‌گه‌لّ دوو به‌یته‌که‌ی حافظ له‌یه‌کتربیبه‌وه نزیکن و باسی عیشقی په‌روانه ده‌که‌ن که‌چۆن به‌ره‌و گری مۆم ده‌رواو له‌پیناو رووناکیدا خو‌ی ده‌سووتینی، ئینجا هه‌ردووکیان ده‌یان‌ه‌وئ چاو له‌په‌روانه بکه‌ن و خو‌یان به‌گری خو‌شه‌و‌یستیبه‌وه بسووتین، چه‌ند وشه‌یه‌کی لیک چووش هه‌یه له‌ناو به‌یته‌کاندا، وه‌کو: «سووتان، په‌روانه، عیشق، شمع».

مهحوی ده‌لّیت:

۱- دنیا به‌حیله مه‌یلی به‌ئه‌بنای گه‌ر بیه ئه‌م (دا په‌ریزه‌باره) به‌فرزندی شوو ده‌کا (۸۵)

۲- له‌عیشوه‌ی پر فەنی دنیا مه‌به‌ ئه‌یمه‌ن (۸۶) که‌ وه‌ک نو‌شی

به‌ته‌فه‌ری مه‌ی به‌صه‌د دانا قه‌را به‌ی زه‌ه‌ری نو‌شیوه (۸۷)

۳- له‌مه‌کری ئەم عه‌جووزه و سحری دپوی نه‌فس ئەمن «مه‌حوی»

په‌نا ده‌گرم به‌ذاتی ئەقه‌ده‌سی بیچوونی نادیه (۸۸)

حافظ ده‌لّیت:

از ره‌مرو بعشوه‌ء دنیا که این عجز مکاره می‌نشیند و محتاله‌میرود (۸۹) له‌هه‌رسێ به‌یته‌که‌ی مه‌حوی و به‌یته‌که‌ی حافظ به‌گشتی داوای دوور که‌وته‌وه له‌بریق و باقی جیهانی فانی ده‌که‌ن، چونکه جیهان وه‌کو پیریتزیکه‌ی فیلباز وابه‌و زۆر که‌سانی له‌خشته‌ برده‌وه‌وه هه‌ر شه‌وئ له‌با‌وه‌شی به‌کیکدا ئۆقره‌ی گرتوه‌وه وه‌فای بۆ که‌س نه‌بووه‌وه نابێ، هه‌روه‌ها له‌م وشانه‌دا هاوبه‌شن «عیشوه، دنیا، عه‌جووز، حیله».

مهحوی ده‌لّیت:

۱- دای ئیزنی هه‌رچی دیده غه‌زاله له‌گه‌ردی ریی

بیچاره کل فرۆشه ره‌واجی کلی شکا (۹۰)

۲- صه‌با کو حلی غوباری ریی که‌سێکی پینیه دئ «مه‌حوی»

به‌بێ حیکمه‌ت نیبه ده‌فرئ له‌ئیتواریه‌وه گه‌ر چاوم (۹۱)

۳- صه‌با کردویه وه‌عدی گه‌ردی کو‌یی، مه‌گری ئەى دیده

به‌ئومێدم جه‌واهیر سورمه بۆ نووری به‌صه‌ر له‌نوئ (۹۲)

حافظ ده‌لّیت:

چو کحل بینش ما خاک آستان شماست

کجارویم بفرما ازین جناب کجا (۹۳)

هه‌ر سێ به‌یته‌که‌ی مه‌حوی له‌گه‌لّ به‌یته‌که‌ی حافظ له‌خالی یه‌ک ده‌گرته‌وه که‌بریتیبه‌ له‌وه‌ی خاکی به‌ر ده‌رگانه‌ی یار له‌جیاتى کلی چاو به‌کار دئ بۆ دلدار وکلش بئ ره‌واج بووه له‌به‌ر ئەو کله سروشتیبه، وشه‌ی هاوبه‌شیش ئەمانه‌ن «کل، گه‌رد، رئ»

مهحوی ده‌لّیت:

من وهصلی ئەو بەرابەری جەننەت دەگرم و ، ئەو
دۆزەخ بە ئاهی سینهیی من روو بەروو دەکا (٩٤)

حافز دەلیت:

گدای کوی تو از بهشت خلد مستغنیست
اسیر عشق تو از هردو عالم آزادست (٩٥)

مەحوی و حافز بەیەک گەیشتنی یاریان لاباشترە لەبەهەشت، چونکە
مەبەست لەبەهەشتیش بینینی یارە لەویدا.

مەحوی دەلیت:

- ١- تا نه بووری تو له سەر، ری ناخهیه مهیدانی عیشق
سەر له پێشی پێ دەبی لهم ریگه دانینی (اولاً) (٩٦)
- ٢- بوومه خاکی سهری ریی پێیه کی تاپیما نا
وتی: صد دهغه بخۆ ئه ی هه ریکه ی بێ مانا (٩٧)
- ٣- وتم: نیازمه بهر پیتی خه م سهرم ، فه رمووی
به نازو عیشوه، بۆ گه دا که نادا دهست (٩٨)
- ٤- ریی دا له قاپیا بمرم، پیتی سهر سهرم
نا، و اگه دا ده بی به خوداوهندی تهخت و تاج (٩٩)

حافز دەلیت:

- ١- از آن زمان که برین آستان نهادم روی
فراز مسند خورشید تکیه گاه منست (١٠٠)
- ٢- کمینه شرط وفا ترک سر بو د«حافظ»
برو اگر زتو این کار بر نمیاید (١٠١)

هەر چوار بەیتەکی مەحوی و دوو بەیتەکی حافز لەو هەدا یەکن، ئەگەر دڵدار
سەری خۆی لە بەرپیتی یار دابنیت ئەوا گەورەترین پلەو پایەیهو بە دەست هەموو
کەسێ نا کەوێ، وشەیی لێکچوو لە نێواندا ئەمانەن «بەر دەرگا، روو، پاشایی» .

مەحوی دەلیت:

بێ حیسابه گەر گوناھ، باکم چیه!
هەزەرەتی ئەو شافیعه روژی حیساب (١٠٢)

حافز دەلیت:

چون احمدم شفیع بود روزی رستخیز
گو این تن بلاکش من پر گناه باش (١٠٣)

هەردووکیان لەبارەیی شەفاعەتی پێغەمبەرەو دەدوین کە لە روژی خۆی
بە هانایان دێ هەر چەند گوناھیان کردبێ، وشەیی لێکچوو لە نێوانیان
ئەمانەن «پێغەمبەر، روژی دوایی، شەفاعەت، گوناھی زۆر» .

مەحوی دەلیت:

دهزانی روژه ئەو، من شهو، کهچی پیتشم ده لئ «مەحوی»
«حضورى گره می خواهی مشو (حافظ) از او غایب» (١٠٤)

حافز دەلیت:

حضورى گره می خواهی از و غایب مشو (حافظ)
متی ما تلق من تهوی، دع الدنيا واهملها (١٠٥)

هەر چەند مەحوی نیوەی دوو هەمی بەیتەکی بە تەواوی لە حافز وەرگرتوو و
تەنیا لە جیاتنی (ازو غایب مشو حافظ) کردوو یە تیبە (مشو حافظ ازو غایب) و
واتەکی گۆرانی بە سەردا نە هاتوو، بە لām وردە کاریبەکی تری کردوو کە و شەو
و روژ بە یە کەو بە نابن کەچی یار پیتی دە لئ: ئەگەر دە تەوئ هەمیشە لای یار بی
ئەوا نابێ خۆتی لئ ون بکەیت، بەم پێیه لە هەردوو بەیتە کە دا داوای ئامادەبوون
کراوە لە خزمەتی یار بە هەر نرخێ بی.

مەحوی دەلیت:

عەنبەری ساراوتم زولفی، نەباتی میصری لئو
زولفی ئالوزا، وتی لئو کە ناوی من نەبات (١٠٦)

حافز دەلیت:

دهان شهد تو داده رواج آب خضر

لب چو قند تو برد از نبات مصر رواج (۱۰۷)

لایه‌نی لیتکچون ته‌نیا دوباره کرده‌وی نه‌باتی میسرده و بزیه هاویه‌شیبیه که

له و اتاو روخساردا کزه.

مه‌حوی ده‌لئیت:

بلی به‌ئه‌هلی حه‌سه‌د «مه‌حویا» وه‌کو «حافظ»

(قبول خاطر و لطف خدادا دست) (۱۰۸)

حافظ ده‌لئیت:

حسد چه میبری ای سست نظم بر حافظ

(قبول خاطر و لطف سخن خدادا دست) (۱۰۹)

هردوو به‌یته‌کان په‌یوه‌ندییه‌کی به‌تینیان له‌گه‌ل به‌کتری هه‌یه‌و به‌حه‌سووده‌کان

راده‌گه‌یه‌نن که‌وا گوته ره‌وانی و به‌هیزی ره‌وانبیتژی هه‌ردووکیان به‌هره‌یه‌کی

خوابیه، به‌کورتی به‌یته‌که‌ی مه‌حوی بریتیبیه له‌دوو‌باره کرده‌وی به‌یته‌که‌ی حافظ،

له‌رووی روخساریش به‌هه‌مان شپوه.

مه‌حوی ده‌لئیت:

خه‌رامی ناز نه‌گه‌ر هینایه له‌نجه سه‌روی مه‌وزوونت

وه‌کو له‌یلا، له‌سه‌رری پرسشج که‌حالی مه‌جنوونت (۱۱۰)

حافظ ده‌لئیت:

عماری دار لیلی راکه مهد ماه در حکمست

خدارا در دل اندازش که‌بر مجنون گذار آرد (۱۱۱)

هردوو به‌یته‌که‌له‌وه‌دا به‌کتری ده‌گرنه‌وه که‌باسی چیرۆکی دل‌داری له‌یلاو

مه‌جنوون ده‌که‌ن و هیتما بۆ پرسینی حالی قه‌ییس ده‌که‌ن له‌لایه‌ن له‌یلاوه‌و ته‌م

وشانه دووباره ده‌بنه‌وه «له‌یلا، مه‌جنوون، رت بوونی له‌یلا به‌لای مه‌جنوون» دا.

مه‌حوی ده‌لئیت:

دل زیندوو به‌عیشق و بژی تو له‌مه‌رگ نه‌مین

به‌م ده‌رده‌بمه، تابیبیه (حی لایموت) (۱۱۲)

حافظ ده‌لئیت:

هرگز نمیرد آنکه دلش زنده‌شد بعشق

ثبت است بر جریده عالم دوام ما (۱۱۳)

به‌یته‌کان له‌سه‌ر نه‌و راستیبیه خول ده‌خونه‌وه که‌ئه‌و که‌سه‌ی دل‌ی خه‌ریکی

دل‌داری راسته‌قینه‌بیت هه‌میشه زیندوو‌وه مردنی بۆنییه، سه‌ره‌پرای نه‌مه‌ش ته‌م

وشانه‌ی خواره‌وله هه‌ردوو به‌یته‌که‌دا دووباره ده‌بنه‌وه که‌زیاتر په‌یوه‌ندیی

نیوانیان خه‌ستتر ده‌کات «زیندوو، مردن، دل، عیشق، هه‌میشه ژیان - حی

لایموت».

مه‌حوی ده‌لئیت:

خودا بیدا له‌هیتلیکی ده‌دا، سه‌یری هه‌یه ریکه‌وت

وه نه‌وزمدا، نیگارم هاته‌هه‌و، نه‌مشه‌و خه‌وم پی‌که‌وت (۱۱۴)

حافظ ده‌لئیت:

چون من خیال رویت جانا بخواب بینم

کز خواب می نبیند چشمم به‌جز خیالی (۱۱۵)

واتای به‌یته‌که‌ی مه‌حوی له‌گه‌ل به‌یته‌که‌ی حافظ نزبکه و هه‌ردووکیان خه‌ویان

لی‌ناکه‌وی تا یار له‌خه‌ون ببینن، به‌لام مه‌حوی خوا پییداوه‌و بۆ ریک که‌وتوه

که‌شه‌وی وه‌نه‌وزی بداو یاره‌که‌ی ببینی و دل‌ی نارام بگری و خه‌وی لی‌بکه‌ویت.

سه‌ره‌پرای نه‌مه‌ش له‌چهند وشه‌یه‌کدا لیک ده‌چن وه‌کو «یار، خه‌و، خه‌ون».

مه‌حوی ده‌لئیت:

۱- دنیا که‌هیچه، جومله‌ده‌زانن، که‌چی چ که‌س

مه‌ردانه بۆ خودا نییه‌ ده‌س هه‌لگری له‌هیچ (۱۱۶)

۲- تاسه‌ر نه‌بۆته‌ گو‌ده‌ له‌ دنیا ده‌تۆشه‌قی

هر ئەم شەقە بەکاره کهوا هەڵدری له هیج (۱۱۷)

حافز دەلیت:

ما هیج وجهان هیج وغم و شادی هیج

حیف است برای هیج ناخوش بودن (۱۱۸)

مه حوی و حافز ههردوو له و باوه‌ره‌دانه کهوا ژیانی جیهان پرو پووچه و نه‌وه‌نده ناهیننی مرۆف خۆی بو ئەزیه‌ت بداو تووشی تاوان و گوناح بییت له پیناویدا، له راستیدا مه حوی له حافز سه‌رکه‌وتووتره له دارشتنی هونه‌ری شیعرى ئەو به‌یت‌ه‌داو ده‌لی: تا سه‌ر نه‌بوته گۆ و اتا: تا نه‌مردوووه نه‌بوته خاک، شه‌قی له جیهان ده‌و وازی لی بینه، چونکه شه‌ق ته‌نیا له شتی هیج ده‌دری که‌ژیانی جیهانه «انما الحیاة الدنيا لعب ولهو...» (۱۱۹).

مه حوی ده‌لیت:

۱- ئەگه‌ر ئەو شوخه ساقی به‌زمه، با قل قاضی یو موفتیش

ده‌بی ببنه قه‌ده‌ح وه‌رگر له‌گه‌ل فه‌تویی «ولا یقدح» (۱۲۰)

۲- بیین گه‌ر له ساقی نازو عیشوێک ئیمه ده‌بیینن

به‌مه‌ینۆشی ده‌ده‌ن فتوا به‌مه‌ستی موفتی یو قاضی (۱۲۱)

حافز ده‌لیت:

می خورکه شیخ و حافظ و مفتی و محتسب

چون نیک بنگری همه تزویرمیکند (۱۲۲)

هه‌ردوو به‌یت‌ه‌که‌ی مه‌حوی و به‌یت‌ه‌که‌ی حافز له ته‌وه‌ری مه‌یخوارده‌وه ده‌خولینه‌وه و فرت و فیلی قازی و شیخ و پولیس ده‌رده‌خه‌ن که‌چۆن بو خویان فتوای وا ده‌ده‌ن که‌مه‌ی پێ حه‌لال بکه‌ن و به‌ره‌و حيله شه‌رع ده‌روڤن، به‌لام شتی هه‌یه لێره‌دا حافز ده‌لی: ئەگه‌ر جوان سه‌یر بکه‌یت هه‌موویان خه‌ریکی حيله شه‌رعن، که‌چی مه‌حوی له‌و به‌رزتر چووه و ده‌لی: مادام یار خۆی مه‌یگی‌ر بییت ده‌بی قازی و موفتی مه‌ی له‌ده‌ستی وه‌رگرن و فتوای ته‌وه‌ش بدن که‌مه‌ی زیان به‌خش نییه. ئەو مه‌به‌ی مه‌حوی باسی ده‌کا ده‌بی چ مه‌بی بییت؟ له‌وانه‌یه هه‌ر

ئەو مه‌یه‌ بی که له مه‌یخانه‌ی عیشتی خوایی به‌ده‌ست ده‌که‌وی و رابه‌ری سو‌فیگه‌ری ده‌یگی‌ریت. له‌باره‌ی روخساریش به‌یت‌ه‌کان له‌م وشانه‌دا هاوبه‌شن «قازی. موخته‌سیب، ته‌زویر، مه‌ی خوارده‌وه، موفتی».

مه حوی ده‌لیت:

خه‌و ئەزانی نییه، ده‌بیوت: ده‌بنو و بیته‌ خه‌وت

نیك به‌ختم به‌وه نه‌وزی بکه، ئەی به‌خته مه‌ده‌د (۱۲۳)

حافز ده‌لیت:

قرار خواب ز حافظ طمع مدار ایدوست

قرار چیست صبوری کدام و خواب کجا (۱۲۴)

هه‌ردوو به‌یت‌ه‌کان و اتایان نزیکه‌و ده‌یانه‌وی بنوون تا یار له خه‌وندا بیینن، به‌لام خه‌ویان نایه‌و به‌ختیان یار نییه، لایه‌نی لێکچوونیش له روخساری به‌یت‌ه‌کاندا ته‌نیا له وشه‌ی (یار، خه‌و نه‌هاتن) به‌دی ده‌کریت.

مه حوی ده‌لیت:

۱- گوڵ و لاله‌ی که‌ژوکۆ، کۆ هه‌که‌ن دینیته‌وه فکرم

که‌ خوونی نا هه‌قی ئەو مه‌وج ئەدا ئیسته‌ش له کیتو شاخ (۱۲۵)

۲- کێ له‌ گۆلزاری نیشاطا گۆلبونی شیرینی ناشت

ئەو له‌ کۆساری غه‌ما فه‌ره‌ادی کرده‌ لاله‌ نێژ (۱۲۶)

۳- چه‌مه‌ن هه‌ر سه‌روو نه‌سرينه له‌ طه‌رزی خوا بگه‌ی شیرین

سه‌ری کیتوانه‌ یه‌کسه‌ر وه‌ک که‌ناری کۆهه‌که‌ن هه‌ر گوڵ (۱۲۷)

حافز ده‌لیت:

حسرت لب شیرین هنوز میبینیم

که‌ لا له‌ مید مد ازخون دیده‌ء فه‌هاد (۱۲۸)

هه‌ر سێ به‌یت‌ه‌که‌ی مه‌حوی له‌گه‌ل به‌یت‌ه‌که‌ی حافز له‌وه‌یه‌ک ده‌گرنه‌وه که‌ باسی چیروکی دل‌داری فه‌هاد له‌گه‌ل شیرین ده‌که‌ن و چۆن به‌ناهه‌ق خۆینی فه‌هاد له‌سه‌ر کیتوی بیستووندا رژاو ئیستاش له‌ شوینی ئەو خۆینه رژاوه‌ گولاله‌ ده‌روی

له به هاراندا (بۆیه ناوی گولاله یان هیناوه چونکه سووره وه کو خوتین، به واتا: ئیستاش خوتینی سووری فه ره هاد ده بریسکیته وه چونکه شه هیدی عیشقه و شه هیدیش نامری و برینه کانی له شی کۆن نابن و که له روژی دوا ماییش زیندوو ده بیته وه هه ر خوتینی پیوهیه)، سه ره رای ناوه رۆک له م وشانه ش هاوبه شی له نیتوانیاندا هه یه (شیرین، فه ره هاد، کتو، خوتین، گولاله).

مه حوی ده لیت:

له بهر داری هه دا من بم، ئە تۆ مه ست
ده قاضی هه ق بلی تۆ، (هه ق) چ به ردار (۱۲۹)

حافز ده لیت:

عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سرشت
که گناه دیگران برتو نخواهند نوشت (۱۳۰)

مه حوی و حافز له واتای به یته که دا له یه کتری نزیکن و باسی مه یخواردنه وه ده که ن که داری هه دی له سه ره، به لام لیتره جیا وازیبه ک له نیتوانیاندا به دی ده کری، مه حوی هاواری لی هه لساوه و روهی ده می ده کاته قازی و ده لی: چۆن ده بی من له بهر داری هه د بم که چی تۆ مه ست بی، تو خوا ئە مه که ی ره وای هه قه؟ به لام حافز باسی شتیکی ئاسایی ده کاو ده لیت: توخوا زاهید هینده سه رزه نشتی مه یخۆره وه کان مه که چونکه که س گوناھی که س هه لئاگری، ئە مه به ته واری ئاماژه یه بۆتایه تی «ولا تز وازره و زر اخری» (۱۳۱)

مه حوی ده لیت:

۱- له ئولکه ی عیشقه دا بی چوونه سه ردار
به ئاسانی مه زانه بوونه سه ردار (۱۳۲)
۲- له ئولکه ی عیشقه دا بۆهه ره که سی سه ردار یه مه نظور
عولوی مه رته به ی سه رداره، بۆته په پره وی مه نصور (۱۳۳)

حافز ده لیت:

۱- چو منصور از مراد آنان که بردارند بردارند
بدین درگاه حافظ را چو میخوانند میرانند (۱۳۴)
۲- گفت آن یار کزو گشت سردار بلند
جرمش این بود که اسرار هویدا میکرد (۱۳۵)
۳- حلاج بر سر دار این نکته خوش سراید
از شافعی پرسید امثال این مسائل (۱۳۶)

به گشتی به یته کانی مه حوی و حافز له سه ره باسی هه للاج ده رۆن و ئە وه راده گه یه نن که ئە و که سه ی بیه وی بگاته پله و پایه ی به رزو بیته سه ردار له جیهانی عیشقی خوا ییدا، ده بی گیانی خۆی به خت بکاو له سیداره بدریت. جگه له واتا، له روخساریش ئە م وشانه دووباره ده بنه وه «سه ردار، سیداره، مه نسور».

مه حوی ده لیت:

ئیعجازی عیشقه مه نشه ئی هه ر موعجزیکی حوسن
(محمود) ه به نده، بۆیه بووه پادشا (ئه یاز) (۱۳۷)

حافز ده لیت:

غرض کرشمهء حسنست و نه حاجت نیست
جمال دولت محمود را بزلف ایاز (۱۳۸)

هه ر دوو به یته که ی مه حوی و حافز له سه ره په یوه ندی نیتوان سولتان مه حمودی غه زنه وی و ئه یازی به نده ی سولتان ده رواو ئاشکرای ده کا که سولتان مه حمود له بهر عیشق و نازی جوانی گه لی خۆشویستوه، ئە گینا پاشا هیچ پیوستی به یوه نده یه نه بووه، له م وشانه ش لی کچوون هه یه «ئه یاز، مه حمود، حوسن، ئیعجازی عیشق».

مه‌حوی ده‌لٲیت:

گه‌دا شه‌ه چونکه (لایفنی) به‌که نزی
شه‌هه نشاهی هم‌موو دونیایه قانبع^(۱۳۹)

حافز ده‌لٲیت:

۱- گنج زر گرنبود کنج قناعت باقیست

آنکه آن داد بشاهان بگدایان این داد^(۱۴۰)

۲- چو(حافظ) در قناعت کوش وز دنیی دون بگذر

که یک جومنت دونان بصد من زرفمی آرزد^(۱۴۱)

۳- بیادشاهی عالم فرونیارد سر اگر سر قناعت خیر شود درویش^(۱۴۲)

لهم به‌یتیهی مه‌حوی و به‌یتیه‌کانی حافز دا نه‌وه نیشان ددهن که‌قه‌ناعهت
سامانیکی هم‌میشه‌بییه و نه‌وهی هه‌بیی پاشای هم‌موو جیهانه، سه‌ره رای نه‌مه‌ش
لهم وشانه‌دا هاوبه‌شن « گه‌دا ، پاشا ، گه‌نج ، قه‌ناعهت » .

مه‌حوی ده‌لٲیت:

دلّ چووه وادیی مه‌حبه‌ت، هه‌ر چی دی هه‌ر کوشته، یا

نیوه کوژراوه، له‌سه‌ر لیو‌ئاهو‌نالئی (وا اُسف)^(۱۴۳)

حافز ده‌لٲیت:

دور دار ازخاک و خون دا من چو برما‌بگذری

کاندرین ره کشته بسیارند قربان شما^(۱۴۴)

مه‌حوی و حافز لهم دووبه‌یتیه‌دا باسی حالئی دلدارانی راستی ده‌که‌ن و بو‌مان
پوون ده‌که‌نه‌وه که‌وا ریگای عیشقی خوایی ریگایه‌کی وایه هه‌رچی ریبواری نه‌و
ریگایه بی‌ده‌بی له‌خوی خو‌شبی‌ و گیانی به‌خت بکات.

مه‌حوی ده‌لٲیت:

تا له مالئی دهرنه‌کردووی نه‌م شه‌وی صد شوو که‌ره

«مه‌حوی» نازانه بده تو‌سی به‌سی دنیا ته‌لاق^(۱۴۵)

حافز ده‌لٲیت:

مجو درستی عهد از جهان سست نهاد

که این عجزه عروس هزار دامادست^(۱۴۶)

لیره‌دا مه‌حوی و حافز زۆریه‌مه‌ردانه به‌ره‌نگاری جیهانی بی‌وه‌فا ده‌بنه‌وه‌و
وازی لی‌دین و سی به‌سی ته‌لاقی ددهن، چونکه هه‌ر شه‌وی شوو له‌هه‌زار که‌س
ده‌کات، بیگومان جیهان ته‌لاقدانیش ناکاری سو‌فییه‌کانه‌و ده‌یانه‌وی له‌چلکی
جیهان په‌رستی رزگاریان بی‌ و به‌ره‌و جیهانی گیانی پی‌بیزتون، نه‌مه‌ش دوور
نیسه له‌یه‌کیکی وه‌کو حافز و مه‌حوی، چونکه ری‌سواری نه‌م ریگه‌یه بوون،
له‌باره‌ی روخساره‌وه لهم وشانه‌دا به‌یه‌ک ده‌چن «جیهان، شوو، سه‌د شوو‌که‌ره» .

مه‌حوی ده‌لٲیت:

۱- له‌ره‌شکی صه‌یدی فیتراکی چ شیرین شه‌ه‌سواری‌که

که «مه‌حوی» هه‌ر وه‌کو دیوانه، عه‌نقا که‌وته شاخ و داخ^(۱۴۷)

۲- که کوژرا، شاهی عالی جاهی عیشقه

هه‌تا صه‌یدت نه‌که‌ن ناگه‌یته فیتراک^(۱۴۸)

حافز ده‌لٲیت:

بفتراک ارهمی بندی خدارا زود صیدم کن

که آفتها در تاخیر و طالب را زیان دارد^(۱۴۹)

لیره‌دا مه‌حوی و حافز له‌مه‌یدانی عیشقه‌که‌یاندرا راستگۆنه و ده‌یانه‌وی پله‌ی
به‌رزیان ده‌ست که‌وی، نه‌م پله‌یه‌ش ته‌نیا به‌کوژران ده‌بی له‌پیناوی خو‌شه‌ویستدا
هه‌روه‌کو نیچیر تا راو نه‌کری و نه‌کوژری ناگاته پله‌و پاییه‌ی به‌رزی زینی راوچی
و به‌په‌تی (فیتراک) ه‌وه قایم ناکریت، که‌وا بوو هه‌ردووکیان له‌واتادا ده‌گه‌نه‌وه
یه‌ک. هه‌روه‌ها له‌چه‌ند وشه‌یکدا لی‌کچوونیان له‌نیواندا هه‌یه «فیتراک،
صه‌ید»، سه‌ره رای نه‌مه‌ش رسته‌ی «دیوانه عه‌نقا که‌وته شاخ و داخ» له‌گه‌ل
«آفتهاست درتاخیر» یه‌ک واتایان هه‌یه و ده‌ترسین له‌وه‌ی که‌نه‌کوژرین و
نه‌گه‌نه پاییه‌ی فیتراک.

مه‌حوی ده‌لٲت:

۱- فیطرهت بلٲند و پایه بلٲندم نه‌دی، به‌گویش

گه‌ردوون ته‌وه‌نده دوونه که‌هه‌ردوو نیبه گه‌ره‌ک (۱۵۰)

۲- له‌سایه‌ی ده‌ووری چه‌رخ‌ی سوفله په‌روه‌ر له‌ک به‌له‌ک ده‌دووی

سه‌گی ئاواته خواز‌ی ئیسکی وشتر له‌شه‌ک ده‌دووی (۱۵۱)

۳- زه‌مانه‌ی سوفله په‌روه‌ر واره‌ واجی سوفله‌یی داوه

که‌دائیم ته‌و ده‌مه سوٲره، له‌گه‌ل نان و نه‌ک ده‌دووی (۱۵۲)

حافظ ده‌لٲت:

سبب می‌رس که‌چرخ از چه سفله پرورش

که‌کام بخش اورا بهانه بی سبب‌بست (۱۵۳)

هه‌رس‌ی به‌بته‌که‌ی مه‌حوی به‌گشتی له‌گه‌ل به‌بته‌که‌ی حافظ‌ی شیرازیدا باس

له‌یه‌ک دیارده‌ی سه‌یری چه‌رخ و گه‌ردوون ده‌که‌ن که‌خه‌ل‌کٲکی زور سه‌ریان لٲی

سورماوه، ته‌ویش په‌روه‌رده‌کردن و بوونه لای مروقی توره‌هات و هیچه، بی‌گومان

ته‌مه‌ش بو‌جیهان سه‌یر نیبه، چونکه جیهانی ماده‌ه‌ خوی هیچه بو‌یه بی‌نرخان

پٲ ده‌گه‌یه‌نٲ، له‌لایه‌ن روخساریش له‌م وشانه‌دا هاوبه‌شن «گه‌ردوون، سوفله

په‌روه‌ر، چه‌رخ».

مه‌حوی ده‌لٲت:

سه‌ججا ده‌مه‌ی پیا رزاوم و، عوریا و له‌ش به‌خوون

نوٲژم مه‌ظه‌ننه وایه له‌مه‌ولا بکه‌ن قوبوول (۱۵۴)

حافظ ده‌لٲت:

۱- بی‌سجا ده‌رنگین کن گرت پیر مغان گوید

که‌سالک بی‌خبر نبود زراه و رسم منزلها (۱۵۵)

۲- دوش رفتم بدر مکیده خواب آلوده

خرقه‌تر دامن و سجاده شراب آلوده (۱۵۶)

به‌بته‌که‌ی مه‌حوی له‌گه‌ل هه‌ر دوو به‌بته‌که‌ی حافظ له‌وه‌دا یه‌که هه‌ر دووکیان

له‌مه‌یخانه‌ی عیشقی خوایی دانه‌و به‌رمالی نوٲژبشیا‌ن به‌مه‌ی ته‌ر‌کردووه، جا

به‌رزی له‌وه‌دایه مه‌حوی ده‌لٲت: له‌مه‌ولا له‌وانه‌یه نوٲژه‌که‌م لٲ وه‌رگرن، چونکه

له‌سه‌ر به‌رمالی ته‌ر‌کراو به‌مه‌ی نوٲژ ده‌کا، بی‌گومان ته‌و مه‌یه‌ی که‌مه‌حوی باسی

لٲوه ده‌کا ته‌ندٲشه‌یه‌کی ته‌واو و باسی جیهانی غه‌یب ده‌کات، ته‌و جیهانه‌ی

که‌مه‌به‌ستی سوٲفیه‌و ویردی سه‌ر زمانٲتی، به‌لام له‌باره‌ی روخساره‌وه ته‌نیا له

رسته‌ی «سه‌ججاه، مه‌ی پیا رزاوم» لٲک‌چوون له‌نیوانیانا‌دا به‌دی ده‌کرٲت.

مه‌حوی ده‌لٲت:

موسه‌بیب چه‌ز نه‌کا، پر عالم ته‌سبابت په‌ری کایه

فه‌قه‌ط چاری نیبه قه‌ت یه‌ک به‌دوو بینینی مام ته‌حوهل (۱۵۷)

حافظ ده‌لٲت:

پاک بین از نظر پاک بمقصود رسید

احوال از چشم دو‌بین در طمع خام افتاد (۱۵۸)

ته‌نیا لٲک‌چوونٲی که‌له‌م دوو به‌بته‌دا به‌ر چاو ده‌که‌وی له‌نیوان «یه‌ک به‌دوو

بینینی مام ته‌حوهل، احوال از چشم دو‌بین» دایه، که‌هه‌ر دووکیان باسی خٲل

ده‌که‌ن که‌شتی له‌به‌ر چاویا ده‌بٲته‌ دوو، له‌روخساریش ته‌م لٲک‌چوونانه له‌نیوان

وشه‌کاندا هه‌یه «ته‌حوهل. دوو بینین».

مه‌حوی ده‌لٲت:

له‌پٲی که‌وتووم و نه‌فسم بو‌هه‌وا ده‌شنٲ وه‌کو مندال

له‌به‌ر پیری سه‌رم خوی ناگرٲت و تازه پٲی ده‌گرم (۱۵۹)

حافظ ده‌لٲت:

۱- ایدل شباب رفت و نچیدی گلی زعیش

پیرانه سرمکن هنرننگ و نام را (۱۶۰)

۲- جامی بده که باز بشادی روی شاه

پیرانه سر هوای جوانی است در سرم (۱۶۱)

۳- شاهد عهد شباب آمده بودش بخواب

باز به پیرانه سر عاشق و دیوانه شد (۶۲۱)

بهیته که می مه حوی له گه‌ل هه‌ر سی بهیته که می حافز باسی هاتنی پیری و
رویشتنی گه‌نجی ده‌کن، که چی سه‌ره‌رای پیری دل‌بان هه‌ر نارزه‌زوی له‌رابواردنه‌و
یادی گه‌نجی ده‌که‌نه‌وه، وشه هاوبه‌شه‌کانی نیوان هه‌ردوو لایان ته‌مانه‌ن «پیری،
سه‌ر، دووباره‌بوونه‌وه‌ی گه‌نجی».

مه‌حوی ده‌لئیت:

ئه‌و شه‌رانی من ئومیدی ئاشتیم
(پر غلط بود آنچه ما پندا شتیم)
کئ له باغی قودسی هه‌لکه‌ندووم، هه‌ر ئه‌و
ناشتی له‌م شو‌ره‌زاره‌م، ناشتیم (۱۶۳)

حافز ده‌لئیت:

مازیاران چشم یاری داشتیم خود غلط بود آنچه ما پندا شتیم
تا در ختی دوستی بر کی دهد حالیا رفتیم و تخمی کا شتیم (۱۶۴)
بهیته‌ی به‌که‌می مه‌حوی و حافز له‌واتادا به‌کتری ده‌گرنه‌وه و باسی یاری خو‌یان
ده‌کن که ئومیدی ئاشتی و خپرو چاکه‌یان لئ ره‌چاوه‌ کردووه، که چی به‌پیتچه‌وانه
بووه له‌گه‌ل‌بان ره‌ق بووه. سه‌ره‌رای ته‌مه‌ش مه‌حوی هه‌ر خو‌ی نیوه‌ی دووه‌می
به‌یتی به‌که‌می له‌حافز وه‌رگرتووه و له‌گه‌ل شعیره‌که‌ی خو‌یدا تیکه‌ه‌ل‌کیشی
(تضمین)، کردووه، به‌لام له‌به‌یتی دووه‌مدا ته‌نیا نیوه‌ی دووه‌می به‌یته‌کان جو‌ره
لئکچوونیکیان لئ به‌دی ده‌کری و باسی ناشتن ده‌کات، ناشتنه‌که‌ی مه‌حوی
مه‌به‌ستی چۆنیه‌تی خولقاندنی خو‌یه‌تی که له‌زه‌وییه‌کی شو‌ره‌ خولقی‌نراوه، که چی
مه‌به‌ست له‌ناشتنه‌که‌ی حافز ناشتنی دره‌ختی دۆستییه.

نابج ئه‌وه‌شمان له‌بیر بچی ئه‌و نیوه به‌یته فارسییه‌ی که له‌به‌شی دووه‌می
به‌یتی به‌که‌می مه‌حوی دایه، له‌جیاتی وشه‌ی (پر) له‌دیوانه‌که‌ی حافز (خود)ه،
ئه‌م وشانه‌ش هاوبه‌شن له‌م دوو به‌یته‌و چوارینه‌ی «ناشتن، ئومیدی ئاشتی،
به‌هه‌له‌داچوون».

مه‌حوی ده‌لئیت:

که‌هه‌ر سیرپیکی عه‌قلی کول (۱۶۵) تیا کول مایه‌وه (بالکل)
که‌هه‌ر سیرپیکی صه‌د عاریف تیا مه‌ ده‌وش و حه‌یرانه (۱۶۶)

حافز ده‌لئیت:

ای که انشاء عطار د صنعت و شوکت تست
عقل کل چاکر طغرا کش دیوان تو یاد (۱۶۷)

هه‌ردوو به‌یته‌که‌ی مه‌حوی و حافز باسی گه‌وره‌یی و مه‌زنی باره‌گای خوا ده‌کن
و روونی ده‌که‌نه‌وه که‌وا عه‌قلی کولیش له‌نه‌پینه‌کانی خوا سه‌ری سو‌رماوه‌و
وه‌کو خزمه‌تکاریکه له‌ناستانه‌ی زاتی حه‌ق.

مه‌حوی ده‌لئیت:

له‌ری ئه‌و شو‌خه‌دا خو‌م کرده خاک و پیتی نه‌نا پیتما
ده‌سا خاکی هه‌موو عالم به‌سه‌ر خو‌ما نه‌که‌م، چی بکه‌م (۱۶۸)

حافز ده‌لئیت:

رو بر ره‌ش نهادم بر من گذر نکرد
صد لطف چشم داشت‌م و یک نظر نکرد (۱۶۹)
به‌یته‌که‌ی مه‌حوی له‌وه‌دا له‌گه‌ل به‌یته‌که‌ی حافز به‌ک ده‌گرته‌وه که‌وا خو‌ی
کردو‌ته خاکی به‌ر پیتی یار، یاخود رووی له‌ریگای داناوه تا‌کو به‌لایدا ره‌ت
ببی، به‌لام بی سوود بووه و یار خو‌ی تینه‌گه‌یان‌دووه‌و لاییکیشی لی
نه‌کردو‌ته‌وه.

مه‌حوی ده‌لئیت:

- ۱- مردنیکی له‌به‌ر ئه‌و قاپییه‌دا مه‌ردانه
به‌خودا چاتره ئه‌م‌رۆ له‌گالارای حه‌یات (۱۷۰)
- ۲- له‌قاپی عیشقه‌دا وه‌ک شاهه، به‌نده
له‌سه‌ر خوانه چ مه‌تبوع و چ تابع (۱۷۱)

حافظ دهلیت:

گدائی درجانان بسطنت مفروش کسی زسایهء این در بافتاب رود^(۱۷۲)
بهیته‌گانی مه‌حوی و حافظ له‌خالیکی سهره‌کی ده‌گه‌نه‌وه یه‌ک که بریتییه
له‌مردنی دلدار له‌بهر ده‌رگای دل‌بهر، بیگومان ئه‌م مردنه‌ش پله‌یه‌کی مه‌زنه بو
عاشق و به‌نسیب هه‌موو که‌سێ نابێ، له‌رووی روخسار له‌م وشانه‌دا هاوبه‌شن
«گه‌دایی، پاشایی، مردن، ده‌رگا، یار».

مه‌حوی و مه‌ولانا جه‌لاودینی رۆمی^(۱۷۳):

بیگومان مه حوی به کتی بووه لهو شاعیره کوردانهی که ناشناهیتهی له گه‌ل به ره مه‌کانی مه‌ولانای رومی هه‌بووه به جوانی تیبیان گه‌یشتووه، چونکه نه‌گه‌ر شاعیریکی پایه به‌رزی وه‌کو مه‌حوی له‌به‌ره مه‌کانی مه‌ولانای رومی نه‌گه‌یشتیی ئەوا نه‌یده‌توانی قه‌سیده‌یه‌کی (۲۱) به‌یتی به‌فارسی له‌سه‌ر شهرحی مه‌سنه‌وی دابنئ، یاخود پینج خشته‌کی له‌سه‌ر چهند به‌یتیکی مه‌سنه‌وی به‌فارسی بنووسی.

که‌وابوو چاکترین به‌لگه له‌سه‌ر کاریگه‌ری مه‌حوی به‌شيعره کانی مه‌ولانای رومی خۆبه‌تی. له‌دیوانه‌که‌یدا له‌چوار شوتین هیمای بۆ به‌ره مه‌کانی مه‌ولانا کردووه و ناوی هیناوه و شيعری له‌سه‌ر هۆنیوه‌ته‌وه، جا به‌م پیتیه ئیمه‌ش قه‌ناعه‌تمان هیناوه مه‌حویمان له‌گه‌ل مه‌ولانای رومی به‌راورد کردو، به‌لام پيش ئەوه‌ی بچینه ناو به‌راورده‌کانه‌وه، ده‌مانه‌وئ ئەو به‌لگانه‌ی له‌دیوانه‌که‌ی مه‌حویدا ده‌رمان هیناوه تو‌ماریان بکه‌ین، به‌لگه‌کانیش ئەمانه‌ن:

مه‌حوی له‌به‌یتیکدا به‌م جو‌ره باسی مه‌سنه‌وی ده‌کا که به‌رامبه‌ر ده‌ریای عیشقی خواپیی ئمیکه و به‌س، ئەو مه‌سنه‌وییه‌ی که‌ژماره‌ی به‌یته‌کانی ۲۶،۰۰۰ هه‌زار به‌یته:

باسی چبیکه‌م بی که‌رانیی به‌حری پر ته‌شویری عیشق
 تاقه‌قه‌تریکی (فتوحات) ه، ئمیکه (مثنوی) (۱۷۴)

له‌لایه‌کی تر مه‌حوی به‌قه‌سیده‌یه‌کی فارسیی (۲۱) به‌یتی باسی شهرحی مه‌سنه‌وییه‌که‌ی (والی عایدین) ده‌کات و ده‌لئ: هه‌ر چنده پتیه‌مبه‌ر نییه به‌لام خودانی کتیبه، ئەمه‌ش چهند به‌یتیکه له‌و قه‌سیده‌یه:

(جامی) آن از جام عشق دوست مست (مثنوی) را این چنین بستوده است
 من چه گویم وصف آن عالی جناب نیست پغمبر ولی دار د کتاب
 لیک ای یاران ز «محو» بشنوبد شمه‌ای از وصف این شرح جدید (۱۷۵)
 له‌شوتینکی تریشدا مه‌حوی دوو پینج خشته‌کی فارسی له‌سه‌ر دوو به‌یتی مه‌سنه‌وی نووسبووه ئەمه‌ش نمونه‌یه‌که له‌و دووانه:

پس همان به هر دم آری «محویا»
 بادو صد زاری ازین شه خوا هیا « ای کرامت بخش جان اولیا»
 «یا بکش، یا باز خوانم، گو: بیا» (۱۷۶)

مه‌حوی ئەم به‌یتیه‌ی خواره‌وه‌ی مه‌سنه‌ویی ده‌ستکاری کردووه و جئ گۆرکیتی به‌«قال و قیل» کردووه و کردووه‌یه‌تیه «قیل و قال»، هه‌روه‌ها له‌به‌رپیتوستی سه‌روای به‌یته‌که وشه‌ی (تمثیل) ی کردووته «امثال»:

گۆرینه‌که‌ی مه‌حوی:

ای بیرون از وهم و قیلو قال من
 خاک برفرق من وامثال من (۱۷۷)
 به‌یته‌که‌ی مه‌سنه‌وی:

ای بیرون ازوهم و قال و قیل من
 خاک برفرق من وتمثیل من (۱۷۸)
 دوای ئەوه‌ی به‌لگه‌کانی ناو دیوانه‌که‌مان خستنه به‌ر چاو، ئیستاش به‌ره‌و به‌راوردی نیوانیان ده‌چین و به‌قه‌د توانا لایه‌نه لیکچووه‌کانیان ده‌ستیشان ده‌که‌ین:

مه‌حوی ده‌لئت:

غه‌یری ئەمه که سوئندی درۆی پی بخۆن و به‌س
 قوربانی ناوی، ناوی له‌ناوا نه‌ما خودا (۱۷۹)

مه‌ولانای رومی ده‌لئت:

برزبان نام حق و درجان او
 گندها از فکر بی ایمان او (۱۸۰)
 به‌یته‌که‌ی مه‌حوی و مه‌ولانای رومی هاویه‌شیان له‌وه‌دایه که‌ته‌نیا به‌روو که‌ش ناوی خوا له‌سه‌ر زاری هه‌ندئ که‌سه‌و ده‌روونیان پیس و بوگه‌نه‌و، وشه‌ی هاویه‌ش له‌نیوانیاندا «ناو، خوا»یه.

مه‌حوی ده‌لئت:

دل بۆیه خو‌شی دئ له‌نه‌خو‌شی به‌پر به‌دل
 بیماره چاوی یارو خو‌شی دئ له‌ده‌ردودا (۱۸۱)

مه‌ولانا رومی ده‌لئت:

چون خدا خواهد که مان یاری کند میل مارا جانب زاری کند (۱۸۲)
 هردوو بهیته‌کان له‌سه‌ر ئه‌وه ریکن که یار هم‌میشه‌ه‌زی له‌نه‌خۆشی و
 ئازاردانی عاشقه، ئه‌مه‌ش ئاماژه‌یه بو ئایه‌تی «فلیضحکوا قلیلاً ولیبکوا
 کثیراً» (۱۸۳)

مه‌حوی ده‌لێت:

وه‌ره ده‌ستێ به‌خوونم که نیگارین خۆینی من چه‌لالت بی نیگار (۱۸۴)

مه‌ولانای رۆمی ده‌لێت:

۱- من حاللش کردم ار خونم بریخت من همی گفتم حلال او می‌گریخت (۱۸۵)
 ۲- گر بریزی خون حاللستت جلال وری بیخس هست انعام و نوال (۱۸۶)
 به‌یته‌که‌ی مه‌حوی له‌وه به‌به‌یته‌کانی مه‌ولانا ده‌چێ که‌وا ه‌ردوو لایان خۆینی
 چه‌لالتی یار کردوو ئه‌گه‌ر مه‌به‌ستی کوشتنیان بیت، وشه‌ی هاوبه‌ش له‌نیوانیاندا
 ئه‌مانه‌ن «خوون، چه‌لالت، یار» ه.

مه‌حوی ده‌لێت:

۱- دای ئیزنی هه‌رچی دیده‌ غه‌زاله له‌ گه‌ردی ریی

بیچاره، کل فرۆشه‌ ره‌واجی کلی شکا (۱۸۷)

۲- سه‌با کردوو به‌ وه‌عه‌دی گه‌ردی کۆبی، مه‌گری ئه‌ی دیده

به‌ئومێدم جه‌ واهیر سورمه بو نووری به‌سه‌ر له‌نوێ (۱۸۸)

مه‌ولانای رۆمی ده‌لێت:

۱- از غبار مرکب آن شاه نر یافت او کحل عزیزی در بصر (۱۸۹)

۲- خاک غم را سرمه سازم بهر چشم تاز گوهر پر شود دو بحر چشم (۱۹۰)

به‌یته‌کانی مه‌حوی له‌واتای گشتیدا له‌گه‌ل ه‌ردوو به‌یته‌کانی مه‌ولانای
 رۆمی ده‌گونجین، به‌تایبه‌تی له‌گه‌ل به‌یتی دووه‌می مه‌ولانا، به‌یته‌کانیش له‌سه‌ر
 ئه‌وه ده‌رۆن که‌وا گه‌ردی ژیر پیتی یار وه‌کو کله بو چاوی عاشق وره‌واجی کلی کل
 فرۆش شکا و ئه‌و تۆزو خۆله‌ وه‌کو گه‌وه‌هر وایه و به‌نرخه، له‌ رووی روخساریش
 چه‌ند وشه‌یه‌کی به‌یته‌کان له‌یه‌ک ده‌چن، وه‌کو «چاو، کل، گه‌رد، گه‌وه‌هر».

مه‌حوی ده‌لێت:

تۆوی سه‌رخستوو به‌ خاکه، سه‌ر ئه‌فرازی به‌
 ه‌ر له‌ریگه‌ی طه‌له‌با بو، سه‌ری دانا، دانا (۱۹۱)

مه‌ولانای رۆمی ده‌لێت:

دانه چون اندر زمین پنهان شود سراو سر سبزی بستان شود (۱۹۲)

ه‌ر دوو کیان له‌واتای گشتیدا یه‌ک ده‌گرنه‌وه‌و ده‌لێن: ه‌ر به‌ره‌مه‌ی ئه‌گه‌ر
 تۆوه‌که‌ی سه‌ری خۆی خستبێته ژیر زه‌وییه‌وه، ئه‌وا لق و گوله‌که‌ی به‌ره‌و ئاسمان
 ده‌پروا و به‌ره‌مه‌ی بانی ده‌بێ، مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه ه‌ه‌رچه‌نده‌ مروفت بی فیز خۆی
 بنوێت و خاکسار بیت زیاتر پله‌و پایه‌ی به‌رز ده‌بێ، وشه‌ی لیکچوویش له‌م دوو
 به‌یته‌دا ئه‌مانه‌ن «ژیر زه‌وی، تۆو، سه‌ربه‌رزی».

مه‌حوی ده‌لێت:

ئازاری دام و هه‌ر که‌سه کردی له‌گردی خۆی

ه‌یزم که‌شی جه‌ه‌نمه (حمالة الخطب) (۱۹۳)

مه‌ولانای رۆمی ده‌لێت:

آن یکی درویش هیزم می کشید خسته و مانده زبیشه در رسید (۱۹۴)

لیکچوونی نیوانیان کزه‌و ته‌نیا له‌وشه‌ی لیکدراوی «ه‌یزم که‌شی» دا یه‌ک
 ده‌گرنه‌وه، چونکه به‌یته‌که‌ی مه‌حوی په‌یوه‌ندیی به‌دوو زمانییه‌وه هه‌یه، به‌لام
 به‌یته‌که‌ی مه‌ولانا باسی ده‌رویشییکی دارکیشی ماندوو نه‌خۆش ده‌کا، هه‌رچه‌نده
 ئه‌وه‌ی قسه‌ دینێ و ده‌با ه‌ر به‌ماندوو و نه‌خۆش له‌قه‌له‌م ده‌دری.

مه‌حوی ده‌لێت:

غه‌یری وه‌حده‌ت له‌وجودا نیه، که‌ثره‌ت وه‌همه

ساده ته‌کراری یه‌که، مه‌نشئه‌ی ئه‌و هامی عه‌ده‌د (۱۹۵)

مه‌ولانای رۆمی ده‌لێت:

- ۱- در یکی گفته که این جمله یکیست
هر که او دو بیند احوال مرد کیست (۱۹۶)
- ۲- در یکی گفته که صیدیک چون بود
این که اند یشد مگر مجنون بود (۱۹۷)
- ۳- چشم من چون دید روی آن قباد
کثرت اعداد از چشم فتاد (۱۹۸)

بهیته‌ک‌هی مه‌حوی له‌گه‌ل س‌ی بهیته‌ک‌هی مه‌ولانای رومی له‌وه‌دا یه‌کن که‌وا
باوهریان به‌بوونی یه‌ک شت هه‌یه له‌بووندا که‌بریتیبه له‌بوونی خواو بوونه‌وه‌رانی
تر هه‌موو له‌و یه‌که‌وه په‌یدا بوونه، بویه مه‌حوی ده‌ل‌ت (که‌ثره‌ت وه‌همه)
مه‌به‌ستی له‌وه‌یه بل‌ت: بوونه‌وه‌ر تازه په‌یدا بووه‌و به‌ره‌و نه‌مان ده‌رواو
هه‌رش‌ت‌ت‌یک‌یش به‌ره‌و نه‌مان بروا به‌بوو حس‌یب نا‌ک‌ری، ته‌نیا خ‌وای مه‌زن
هه‌میشه‌یبیه وه‌تا‌ه‌تا‌یبیه وه‌س‌ر‌چا‌وه‌ی هه‌موو ژماره‌کانه‌و هه‌موو له‌ژماره یه‌که‌وه
په‌یدا بوونه. هه‌ر له‌م باره‌یه‌شه‌وه مه‌ولانا ده‌ل‌ت: له‌وه‌ی له‌و به‌ دوو بی‌ین‌ی
مرؤ‌ق‌ت‌یک‌ی خ‌یله و یه‌ک ده‌کاته دوو، هه‌روه‌ها له‌ به‌یتی سی‌یه‌مدا ده‌ل‌ت: هه‌ر
که‌رووی له‌وم بی‌نی ژورم له‌به‌ر چا و که‌وت و زانیم هه‌موو زور‌یبیه‌ک به‌ره‌و
نه‌مانه، له‌باره‌ی رو‌خ‌ساره‌وه ها‌وبه‌شی له‌نیوان له‌م وشانه دا هه‌یه «که‌ثره‌ت،
عه‌ده‌د، وه‌حده‌ت».

مه‌حوی ده‌ل‌ت:

خودا بیدا به‌ر‌ه‌مه‌ت، داغی دل چاوی دلّه «مه‌حوی»
به‌گریه چا و نه‌گه‌ر چوو، شک ده‌به‌م چاویکی بیناتر (۱۹۹)

مه‌ولانای رومی ده‌ل‌ت:

دیده‌تن دایما تن بین بود دیده‌ء جان جان پرفن بین بود (۲۰۰)

لی‌ره‌دا مه‌حوی و مه‌ولانا هه‌ردوو‌کیان بروایان به‌بوونی دوو‌چا و هه‌یه، چاوی
گیان که په‌یوه‌ندی به‌جیهانی گیان و ده‌روونه‌وه هه‌یه، بویه مه‌حوی ده‌ل‌ت:
نه‌گه‌ر به‌هوی گریانی زوره‌وه چاوی له‌ش سو‌مایی دا‌هات، له‌وا چاویکی بیناتر

گومان ده‌با که چاوی گیانه، سه‌ره‌رای واتاکه‌ی له‌رووی رو‌خ‌ساره‌وه له‌م چه‌ند
وشانه‌دا به‌یته‌کان ها‌وبه‌شن «چاوی گیان، چاوی له‌ش».

ناب‌ی له‌وه‌ش له‌بیر بکه‌ین که‌مه‌حوی له‌مه‌ولانا رومی به‌ره‌و ژورتر چوو و
سه‌ره‌رای له‌وه‌ی که‌بروای به‌چاوی له‌ش و چاوی دل هه‌یه، که‌چی ده‌ل‌ت: نه‌گه‌ر
چاوی له‌ش نه‌ما، له‌وا چاوی دل بیناتر، واتا: گرنگی به‌لایه‌نی گیانیسه‌که‌ی
زیاتر دا‌وه.

مه‌حوی ده‌ل‌ت

له‌ئولکه‌ی عیشق‌ه‌دا هه‌ر که‌سی سه‌رداریبه مه‌نظور
عولوی مه‌رته‌به‌ی سه‌رداره، بو ته په‌پیره‌وی مه‌نصور (۲۰۱)

مه‌ولانای رومی ده‌ل‌ت:

۱- چون قلم دست غداری بود

بی گمان منصور بر داری بود (۲۰۲)

۲- ای بسا منصور پنهان ز اعتماد جان عشق

ترک منبرها بگفته بر شده بردارها (۲۰۳)

به‌یته‌ک‌هی مه‌حوی و هه‌ردوو به‌یته‌ک‌هی مه‌ولانا له‌ خال‌ت‌یک‌دا ده‌گه‌نه یه‌ک
که‌بریتیبه له (له‌وه‌ی وه‌کو مه‌نسووری هه‌ل‌لاج پله‌و پایه‌ی به‌رزی جیهانی
گیانی بو‌ی و بی‌ه‌وی بی‌ته سه‌ردار، ده‌ب‌ی بج‌یته سه‌ردار، واتا: له‌گیانی خ‌وی
خ‌وش بی‌ی و خ‌وی تووشی سیداره بکا)، هه‌روه‌ها له‌م وشه ها‌وبه‌شانه‌ش به‌ر چا و
ده‌که‌ون «عیشق، مه‌نصور، سه‌ردار».

مه‌حوی ده‌ل‌ت:

چی‌بکه‌م نه‌ئه‌و که‌سه‌م که‌ که‌سم بی له لا به‌که‌س
خ‌وشم نه‌گه‌یمه له‌و که‌سه، له‌و من بکا به‌که‌س (۲۰۴)

مه‌ولانا رومی ده‌ل‌ت:

من کسی در ناکسی دریا فتم پس کسی در ناکسی در بافتم (۲۰۵)

لی‌ره‌دا مه‌حوی و مه‌ولانا خ‌ویان که‌سی‌کن و له‌ که‌سی‌کی گونجا و ده‌گه‌رتین،

مه حوی هەر چه نده گه راوه هه ولى داوه كه سى پى نه كراوه ته كه س و خوئى نه گه يشتو ته كه سى كه بيكا ته پياويكى ته واو، به لام مه ولانا روئى به پيچه وانوه له ناو ناكه سى خه لكيدا خوئى توانيويتى نه كه سى دهيه وئى بيناسيسته وه، نه مه ش نه وه ده گه يه ني كه له سه رده مى مه حويدا (كه س كه م بووه و ناكه س زور، به لام له كاتى مه ولانا دا (كه س) هيئده ده گمه ن نه بووه.

مه حوى ده لئيت:

موسه بييب چه ز نه كا، پر عالم نه سبابت په رى كايه
فه قه ط چارى نيه قه ط يه ك به دوو بينينى مام نه حوه ل (٢٠٦)

مه ولاناى روئى ده لئيت:

از مسبب ميرسد هر خير و شر نیز اسباب و وسايط اى پدر (٢٠٧)
هه ر دوو كيان له و باوه رهن كه خير و شهر تاييه تن به خواو هه ر نه وه ده ور ده گيرى و هو كارى ناسايى له بهر چاو هيئده گرنگيان نييه، بويه هو كاريان لا په رى كايه، جگه له نزىكى واتاى گشتى به يته كان نه م وشانه لاي هه ر دوو لا دوو باره ده بنه وه «موسه بييب، سه به ب».

مه حوى ده لئيت:

له كن پشكو و تنى غونچه ي ده مى، وه ك گول، سه راسه ر گويم
گولئى رو خسارى ده ر خا، نيرگس ناسا، سه ر به سه ر چاوم (٢٠٨)

مه ولاناى روئى ده لئيت:

اين شنيدى مو بمويت گوش باد آب حيوا نست خوردى نوش باد (٢٠٩)
به شى يه كه مى به يته كه مى مه حوى له گه ل به شى يه كه مى به يته كه مى مه ولانا به گشتى و اتاكيان يه ك ده گرته وه، نه ميس برتبييه له وه ي كه هه موو له شيان بووه ته گوئى بو بيستنى فه رماني يار، لاي مه حوى له بنى پيى تا توقى سه رى بووه ته گوئى كه مووه كانيش ده گرته وه، به لام لاي مه ولاناى روئى ته نيا مووه كاني له شى بوونه ته گوئى بو بيستان:

مه حوى ده لئيت:

ده بينى بايه زيده، وه ك يه زيديكى ده بينن خه لق

به بى په رده شه ياطينى له نه حوالئى مه له ك ده دوئ (٢١٠)

مه ولاناى روئى ده لئيت:

١- اسلم الشيطان آنجا شد پديد كه يزيدي شد ز فضلش با يزيد (٢١١)

٢- خرده گيرد در سخن بر بايزيد ننگ دارد از وجود او يزيد (٢١٢)

به يته كه مى مه حوى به گشتى له واتادا به هه ر دوو به يته كه مى مه ولاناى روئى ده چيت، نه مه ش ده بيته دوو به ش: به شيكيان برتبييه له مه سه له ي ئيسلام بوونى بايه زيدي به ستامى كه خوئى مه جووسى (به زيدي) بووه و له فه زلى پيغه مبه ر د. خ بووه ته موسولمان، يا خود له لايه كى تر زور كه س هه يه له چاكيدا وه كو بايه زيدي به ستاميه كه چى خه لك به يه زيدي كورى موعاوييه ي تيده گه ن كه نيشانه ي خوئن ريئى و زور و سته مه.

به شه كه مى ترى برتبييه له مه سه له ي شه يتان كه له نه حوالئى فره شته ده دوئ هه ر وه ك مه حوى ده لئى، يا خود هه ر وه كو مه ولاناى روئى ده لئى: «اسلم الشيطان»، نه م مه سه له يه بو رو داويك ده گه رته وه كه له نيوان پيغه مبه ر و چه زرته ي عايشه روويدا، شه ويك پيغه مبه ر (د.خ) لاي چه زرته ي عايشه چوو ده ره وه، نه ويش غيره ي گرت و لئى ترسا نه خو شتيكى به سه رييت، كه پيغه مبه ر گه رايه وه به عايشه ي گوت: نه وه شه يتانه كه ت هاته لات؟ گوتى: بو شه يتانم له گه له؟ فه رموى: به لئى: گوتى: هه موو كه س هه يه تنى؟ فه رموى: به لئى. گوتى: نه ي پيغه مبه رى خوا توئ هه ته؟ فه رموى: به لئى هه مه، به لام خوا يارمه تنى داوم و له سه ر ده ستم موسولمان بووه له وه سه وه سى رزگارم بووه.

هه ر له م باره يه وه پيغه مبه ر ده فه رموى «فضلت على آدم بخصلتين، كان شيطانى كافراً فأعاننى الله عليه حتى اسلم وكن أزواجى عوناً لى، و كان شيطان آدم كافراً و كانت زوجته عوناً على خطيئته» (٢١٣)، سه ره راي نه مه ش وشه هاوبه شه كاني به يته كان نه مانه ن «بايه زيدي، يه زيدي، شه يتان».

مه حوى ده لئيت:

نه ناوی رۆژو مه ه بردن، نه باسی صه در وشه ه کردن

مووه حید هه ده بی هه ریه ک بناسی، هه له یه ک ده دوی (۲۱۴)

مه ولانا رۆمی ده لیت:

تفرقه بر خیز دو شرک دوی و حدتست اندر وجود معنوی (۲۱۵)

له واتای گشتی دا به یته کان له سه مه سه له یه کتا په رستی ده دوی و داوی
ئه وه ده که ن که ده بی خوا به یه ک بزانی و به هیچ جوژی هاویه شی بو په بیدا
نه کریت.

مه حوی ده لیت:

چ رییه ک به و هه موو شاباله وه جبریلی (ذی قوه)

به جی مابوو له پری، ده بیوت: خرم مهیدانی سووتانه (۲۱۶)

مه ولانا رۆمی ده لیت:

۱- چون گذشت احمد ز سدره و مرصدش

وز مقام جبریل و از حدش (۲۱۷)

۲- گفت بیرون زین حد ای خوش فرمن

گرزمن پری بسوزد پر من (۲۱۸)

به یته که ی مه حوی و هه ردوو به یته که ی مه ولانا رۆمی باسی شه و پیکردنی
پیغه مبهه (د.خ) ده که ن بو قودس و له ویوه به سواری بوراق بو ئاسمانه کان، له م
شه و پیکردنه دا هه له سه ره تا وه جبریلی له گه ل بو وه هاو رییه تی کردوو، به لام
له هه وراز چوون بیان به ره و ئاسمانه کان گه یشتنه شوینی له وی جبریل وتی: ئه مه
تخوویی منه ئه گه ره نگاوی زیاتر بیم ده سووتیم، له باره ی روخساره وه له م
وشانه دا هاویه شن «جوهرئیل، سووتان، حه د، بال». نابج ئه وه شمان له بیر بجی
مه رج نییه مه حوی له مه ولانا ی وه رگرتبی چونکه روودا وه که له قورئان و
کتیبه کاندا باسکراوه و زور ئاساییه مه حوی هه ر ئاگای له م دوو به یته ی مه ولانا
نه بی و به گویره ی روودا وه که هه ریه که له لایه ن خو به وه باسی کردبی.

مه حوی ده لیت:

بو عه بدو بو عه مه لییه تی خولقنده ئه و، ئه وه

ته و فیقی دا به ئیمه و خه ذلانی دا به وان (۲۱۹)

مه ولانا رۆمی ده لیت:

خلق حق افعال مارامو جداست فعل ما آثار خلق ایزداست (۲۲۰)

هه ر دوو به یته که باسی ئه وه ده که ن که واخوا کرده وه ی به نده ده خولقیینی، و اتا:
هه موو کرده کائمان له ژیر ده سته لاتی خوایه و به بی ره زامه ندی ئه و هیچ کاری
ئه نجام ندری، چه ند وشه یه کیش له هه ردوو به یته که دا دوو باره ده بیته وه، وه کو
«عه بد، کرده وه، خوا، خولقاندن».

مه حوی ده لیت:

ده بی هه رموو زوبانی، هه ر زوبانی داستانی بی

بکه م نه ختی به یانی ناکه سیی خو به و زوبانانه (۲۲۱)

مه ولانا رۆمی ده لیت:

گر سر هر موی من یا بد زبان شکرهای تو نیاید در بیان (۲۲۲)

نیوه به یته یه که می مه حوی به ته واوی له گه ل نیوه به یته یه که می مه ولانا
یه ک ده گریته وه و باسی ئه وه ده که ن که هه ر تاله مویکیان بیته زمان بو ئه وه ی
سوپاسی خوا ی پیبکه ن، یا خود هه ر وه کو مه حوی ده لی: بو ئه وه ی گونا هکاری
خوی به و زمانانه نیشان بدا نیوه ی دوو می به یته کانیس هه ر له یه ک سنووردا
ده خولینه وه و به گشتی به یته کان پیک ده چن، له باره ی روخساریش له م وشانه دا
هاویه شن «موو، زمان، به یان».

به‌راوردی له نیوان مه‌حوی و

شیخ مه‌حموودی شه‌بسته‌ری دا (۲۲۳)

ئه‌وی راستی بی پتر له‌سالیکیه عه‌ودالی ئەم به‌ره‌مه‌ی شه‌بسته‌رین، تا له‌کو‌تایی سالی ۱۹۹۵ دا توانرا وه‌ده‌ست به‌یتری بۆ ئه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ دیوانی مه‌حویدا به‌راورد بکری، چونکه مه‌حوی له‌به‌یتیکی دا ئاماژه بۆ «گلشن راز» ده‌کاوه‌ده‌لیت:

مه‌شغوولی «شه‌رحی گو‌لشه‌نی راز» م ده‌فه‌رموی:

سینه‌م که شه‌رحه شه‌رحه ده‌کاتن به‌تیغی ناز (۲۲۴)

ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که مه‌حوی شاره‌زایی له‌و دیوانه هه‌بووه تی‌ی گه‌یشتوه، جگه له‌مه‌ش، له‌شوینیکی تر دیوانه‌که‌یدا نیوه به‌یتیکی له‌گو‌لشه‌نی راز وه‌رگرتوه و ئا خنیوتیه ناو به‌یتیکی خویه‌وه، ئەمه‌ش به‌کجار به‌لگه‌که‌مان به‌هیت تر ده‌کا که کاریگه‌ری مه‌حموودی شه‌بسته‌ری له‌سه‌ره، ئەمه‌ش له‌یه‌که‌یه:

نیثاری خاکی ریگه‌ت جانه، فه‌رموی: (۲۲۵)

«چه‌نسبت خاکرا با عالم پاک» (۲۲۶)

ئه‌وه‌ی جیی سه‌رنجه ناوه‌پۆکی گو‌لشه‌نی راز به‌گشتی بریتیه له‌تۆمار کردنی بیرو باوه‌ری یه‌کیته‌ی بوون (وحدة الوجود) به‌زمانی شیعی سۆفیگه‌ریبانه، بۆیه مه‌حوی ته‌نیا له‌م لایه‌نه‌وه که‌و تۆته ژیر کاریگه‌ری مه‌سنه‌وییه‌کانیه‌وه، و له‌خواره‌وه چه‌ند نمونه‌یه‌کتان بۆ ده‌ست نیشان ده‌که‌ین:

مه‌حوی ده‌لیت:

غه‌یری وه‌حده‌ت له‌ وجودا نییه، که‌تره‌ت وه‌همه

ساده‌ته‌کراری یه‌که، مه‌نشئه‌ی ئه‌وه‌هامی عه‌ده‌د (۲۲۷)

شه‌بسته‌ری ده‌لیت:

۱- شد آن وحدت ازین کثرت پدیدار

یکی را چون شمردی گشت بسیار (۲۲۸)

۲- عدد گرچه یکی دار د بدایت

ولیکن نبودش هرگز نهایت (۲۲۹)

۳- امور اعتباری نیست موجود

عدد بسیار و یک چینرا است معدود (۲۳۰)

۴- به وحدت در نباشد هیچ کثرت دو نقطه نبودا ندر اصل وحدت (۲۳۱)

ئه‌م به‌یه‌ی مه‌حوی و چوار به‌یه‌که‌ی شه‌بسته‌ری به‌گشتی له‌چوار چیه‌ی یه‌ک و زۆر (وحدت و کثرت) دا ده‌خولینه‌وه، مه‌حوی رای وایه که‌یه‌ک سه‌رچاوه‌ی هه‌موو شتیکیه، چونکه هه‌موو شتی له‌ناو ده‌چی ته‌نیا یه‌ک ده‌میتنی «کل من علیها فان ویبقی وجه ربك ذو الجلال والاكرام» (۲۳۲)، هه‌روه‌ها له‌ژماره‌ی یه‌که‌وه ژماره‌کانی تر په‌یدا بووه. به‌یتی یه‌که‌م و دووه‌می شه‌بسته‌ری له‌گه‌ڵ نیوه‌ی به‌یتی دووه‌می مه‌حویدا یه‌ک ده‌گرنه‌وه، به‌یتی سییه‌م و چواره‌میش له‌گه‌ڵ نیوه‌ی به‌یتی یه‌که‌می مه‌حویدا یه‌ک ده‌گریته‌وه که (وحده) سه‌ر چاوه‌ی بوونه نه‌ک (ثنویه).

له‌رووی روخساره‌وه چه‌ند وشه‌یه‌ک دووباره بوونه‌ته‌وه، وه‌ک «ژماره، وه‌حده‌ت، که‌تره‌ت».

مه‌حوی ده‌لیت:

ئه‌م ئالو‌گۆری دینه له‌کارا بووه هه‌تا

ده‌وری یه‌که‌ی به‌دینی ئه‌وه نه‌سخی جومله‌ دین (۲۳۳)

شه‌بسته‌ری ده‌لیت:

۱- براو ختم آمده پایان این راه در او منزل شده ادعو الی الله (۲۳۴)

۲- نبوت را ظهور از ادم آمد کمالش در وجود خاتم آمد (۲۳۵)

هه‌ردووکیان وه‌ک هه‌موو موسولمانیک باوه‌ریان به‌وه‌یه که‌مه‌مه‌د (د.خ)

بنه‌تای هه‌موو پیغه‌مبه‌رانه.

مه‌حوی ده‌لیت:

ئەو حەي يوتەو عەلیم و سەمیع و بەصیرە، ئەو قادر، مورید و هەم مۆتەکەلیم (بلا لسان) (۲۳۶)

شەبستەری دەلتیت:

سمیعی و بصیر و حی و گویا بقا داری نه از خود لیک از آنجا (۲۳۷)
هەردوو بەیتەکان باسی سیفەتە هەمیشەییەکانی خوا دەکەن، لەرووی روخساریش ئەم وشانە هاوبەشن «سەمیع، بەصیر، حەي، گویا».

مەحوی دەلتیت:

- ۱- بەیتی ذاتی تۆ لەدیوانی وجود مۆری حەق کردە بە نوقطە ی ئینتیخاب (۲۳۸)
- ۲- (وصلي الله على) ئەو بەحری نووری علم و عیرفانە کەدەرکی غەوری ناکا (غیر علم الله سبحانە) (۲۳۹)

شەبستەری دەلتیت:

- ۱- وز ایشان سیدما کشته سالار هم او اول هم او اخر درین کار (۲۴۰)
  - ۲- ز احمد تا احد یک میم فرقت جیهانی اندر آن یک میم غرقت (۲۴۱)
  - ۳- ازو شد خط دور هردو عالم و زوشد خط نفس و قلب آدم (۲۴۲)
- لەم دوو بەیتەي مەحوی و سەي بەیتەي شەبستەری ئەو هەمان بۆ روون دەبیتەو هە کە باوەرپیان بە راستی مەحەمەدی (الحقیقة المحمدية) هەیەو بەیتەکان بەگشتی ئەم واتایە دەبەخشن کەگیانی پیتغەمبەر د.خ هەر لەسەرەتاو هەبوو هەو لەو هەو گیانی پیتغەمبەرائی تر پەیدا بوو.

مەحوی دەلتیت:

هەر کەسێ چاوی کەبەوجلیو هەمۆنەو هەر بووێ کەسێ کەي بێتە نەظەر، دیدەیی پر بێ لە رەمەد (۲۴۳)

شەبستەری دەلتیت:

رمد دار د دو چشم اهل ظاهر که از ظاهر نبیند جز مظاهر (۲۴۴)
هەر دوو بەیتە کە لەواتادا بەیەک دەگەنەو هە کەبەیتییە لەبیینی خوا بەچاوی دل، لەرووی روخسار ئەم وشانە دووبارە دەبنەو هە «چاوی، رەمەد، بێنێن».

مەحوی دەلتیت:

کەهەر سیر رێکی عەقڵی کول تیا کول مایەو هە (بالکل)
کەهەر سیر رێکی صەد عاریف تیا مەدەهۆش و حەیرانە (۲۴۵)

شەبستەری دەلتیت:

شده زو عقل کل حیران و مدەهوش فتاده نفس کل را حلقه در گوش (۲۴۶)
هەردوو بەیتە کە باسی عەقڵی کول دەکەن کەوا لەبارەي بوونی خواو هە سەری سوپماو هە ناتوانی بگاتە بنج و بنەوانی، کەوا بوو سوڤییەکانیش دەستە وەستانن لەم روو هەو، وشە لێکچوو هەکان ئەمانەن «عەقڵی کول، حەیران، مەدەهۆش».

مەحوی دەلتیت:

چ رتیهک بهو هەموو شابالەو هە جیبریلی (ذي قوة)
بەجێ مابوو لەرێ، دەیوت: خزم مەیدانی سووتانە (۲۴۷)

شەبستەری دەلتیت:

چو نور او ملک را پرسوزد خردرا جمله پای و سر بسوزد (۲۴۸)
بەیتەکان باسی چوونە ئاسمانی پیتغەمبەر د.خ دەکەن و ئاماژە بۆ ئەو هە کەن کە جویرائیل بەو هەموو توانایە نەیتوانی لەسنووری خۆی دەربچێ، چونکە پەرو بایی دەسووتا.

ئه‌وه‌ی ئاشکرایه مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی یه‌که‌مین که‌س بووه که‌ ته‌ریقه‌تی نه‌قشبه‌ندی هیتناو‌ته کوردستان و خه‌لکیتی زۆر په‌یره‌وییان کردووه، یه‌کێ له‌وانه‌ی له‌سه‌ر ئه‌م ته‌ریقه‌ته بووه «مه‌حوی» یه‌که زۆریه‌ی غه‌زه‌له‌کانی له‌و سه‌رچاوه‌یه‌وه هه‌لقولاوه. جگه له‌مه‌ش ده‌توانین په‌نا به‌رینه به‌ر دیوانه‌که‌ی و له‌هه‌ر شوینی که‌ ئاماژه‌ی بو مه‌ولانا خالید کردبێ ده‌ستنیشانیان بکه‌مین بو ئه‌وه‌ی هه‌یج گری کۆله‌یه‌ک نه‌مینی که‌وا مه‌حوی کاریگه‌ری مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی له‌سه‌ر بووه.

له‌دیوانه‌که‌ی مه‌حوی له‌سه‌ی شویندا ئاماژه بو مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی کراوه، وه‌کو: له‌م به‌یته‌ی خواره‌ودا به‌م جوژه ناوی دینی:

قه‌سه‌می گویمی به‌چاوی به‌چه‌دا پیری موغان

که له مه‌ولانا نه‌بیی و ه‌عظ و قسه‌ی مه‌ولانا (۲۵۰)

لیرده‌دا مه‌به‌ست له‌وشه‌ی (مه‌ولانا) مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندییه.

مه‌حوی له‌کوژتای شیعه کوردییه‌کانیدا به‌م قه‌سیده (۲۴) به‌یتیه‌ ستایشی مه‌ولانا خالید ده‌کا،

ئه‌مه‌ش سه‌ره‌تاکه‌یه‌تی:

دل‌م ئه‌م شه‌و نه‌خۆشی نیسه‌به‌تی چاویکی بیماره

جگه‌ر غه‌لتانی خۆینی هه‌سه‌رتی لیوتیکی خوونخواره (۲۵۱)

تاله‌دوایی به‌ئاشکرا ناوی مه‌ولانا خالید ده‌با و ده‌لیت:

له‌ فه‌یضی ناوی (مه‌ولانا ضیاء الدین) ه‌وه ئیسته

هه‌موو روژه‌شه‌وم، قه‌طره‌ی وجودم به‌حری ئه‌نواره (۲۵۲)

له‌شوینیکی تر مه‌حوی چوارینه‌یه‌کی به‌فارسی نووسیوه که‌به‌یتی یه‌که‌م و چواره‌م هی مه‌ولانا خالیده‌و دووه‌م و سێیه‌م هی مه‌حویه:

«عالمی خواهم ازین عالم بدر»

عنصروی خاک باشد سربس

و زین هرمویی دستی رویدم

دوای هیتناوه‌ی به‌لگه‌ی ته‌واو له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ مه‌حوی به‌ مه‌ولانا خالید کاریگه‌ر بووه، به‌تاییه‌تی به‌شیعه‌ فارسییه‌کانی چونکه له‌ئاستی شیعه کوردییه‌کانی به‌رزترن و زۆترن.

هه‌ر چه‌نده مه‌ولانا خالید کورده، به‌لام به‌ره‌مه‌ شیعه‌رییه‌کانی به‌گشتی فارسین، بۆیه له‌گه‌ل شاعیره فارسه‌کاندا ریز کرا، خو ئه‌گه‌ر مه‌حوی له‌گه‌ل شیعه کوردییه‌کانی مه‌ولانا خالید به‌راورد بکرا بایه ئه‌وا نه‌ده‌که‌وته خانه‌ی به‌راورد کارییه‌وه، به‌لکو پیتی ده‌گوترا به‌رامبه‌ری (الموازنة). ئیستاش و له‌ خواره‌وه به‌یته‌کان ده‌ستنیشان ده‌کریت:

مه‌حوی ده‌لیت:

له‌م به‌حری فیتنه به‌لکی نه‌جاتت بدا خودا

داوینی باخودا بگه‌ر، به‌رده ناخودا (۲۵۴)

مه‌ولانا خالید ده‌لیت:

زموچ قلزم زخار خونخوار خدا و ناخدارا کیست حافظ (۲۵۵)

به‌گشتی به‌یته‌که‌ی مه‌حوی له‌گه‌ل واتای به‌یته‌که‌ی مه‌ولانا خالیددا لیک نزیکه و باسی رزگار بوونی مرۆف ده‌که‌ن له‌ناو ده‌ریای ئاشووبدا، رزگار بوونه‌که‌ش هه‌ر به‌ده‌ست خوايه، له‌لایه‌نی روخساره‌وه له‌م وشانه‌دا هاوبه‌شن (به‌حر، خودا، ناخودا، فیتنه).

مه‌حوی ده‌لیت:

دل بۆیه خۆشی دێ له‌ نه‌خۆشی به‌پر به‌دل

بیماره چاوی یار و خۆشی دێ له‌ده‌ردو دا (۲۵۶)

مه‌ولانا خالید ده‌لیت:

نشتر فولاد یا مژگان دلدارست این

نشه‌می یانگاه چشم بیمارست این (۲۵۷)

هه‌ردوو به‌یته‌کان له‌سه‌ر ئه‌وه ریکن که‌وا چاوی بیماری یار هه‌زی

له ئازاردانی دلداره، هەر چهنده ئەم ئازاردانه لای مەحوی زۆر ئاشکرایه، بەلام لای مەولانا ش (نشتر فولادومرگان) نیشانهی ئازارن، وشه هاوبه شه کانی ش ئەمانه ن (بیمار، چاو، ئازار).

دهبێ سه رنجی ئەوه بدهین كه ئەم بهیتهی مەحوی له گه ل مەولانا ی رۆمیش به راوردکرا و له وانه یه له گه ل هی تری ش دووباره بیته وه، نه ک هەر ئەم بهیته، به لکو چهند بهیته کی تری ش به هه مان شیوه، له بهر ئەوه ی ناتوانی له سه تاسه ت پی له سه ر ئەوه دا بگیری كه مەحوی له م بهیته دووباره کرا وانه دا به کامیان کاریگه ره، بۆیه وا به چاک زانرا هه موو بهیته لیکچوهه کانی شاعیره کان تو مار بکری ن و فه رامۆش نه کری ن.

مهحوی ده لیت:

تی گه ییو و شیوه نیه ئەمرۆ، داسبه ی شایی بکا
پی گه ییو ده رویشه دا، سو به ی شه هه نشایی بکا (٢٥٨)

مهولانا خالید ده لیت:

گر آزاد خواهی شد بنگی کن هر آیینه محبوب بنده نوازست (٢٥٩)
بهیته که ی مەحوی له گه ل بهیته که ی مەولانا خالید دا له وه ده گه نه وه یه ک که وا ئازادی و پاشایه تی له به ندایه تی خوادایه، چونکه هەر که سی له جیهان نه گه ر له ناو شادی و به خته وه ری و ده سه لاتدا بو، بیگومان پله و پایه که ی له راسته ری لاده با، بۆیه مرۆف ده بی ئەمرۆ شیوه ن بکا، بو شایی سبه یینی.

مهحوی ده لیت:

١- دای ئیزنی هه رچی دیده غه زاله له گه ردی ری
بیچاره کل فرۆشه ره واجی کلی شکا (٢٦٠)
٢- به عقووب وه ش که (مهحوی) یه چا ویشه داری هیجر
چاوی به گه ردی راهی به شیرت گلی شکا (٢٦١)

مهولانا خالید ده لیت:

دیده جویای خال درگه تست (تراب اقدامکم یزیل عمی) (٢٦٢)

* * *

بهیته یه که می مەحوی له گه ل بهیته که ی مەولانا خالید له مەسه له ی خاکی بهر ده رگای یار یه ک ده گرنه وه، واتا: لیکچوهه که یان زۆرنییه، به لام بهیته دووه می مەحوی زیاتر په یوه ندیی پیوه هه یه و که وا گه ردی ری یار چاوی مەحوی چاک کردۆته وه هه روک مەولانا ش ده لی (تراب اقدامکم یزیل عمی)، له رووی روخساره وه ش له م وشانه دا هاوبه شن به تایبه تی له گه ل بهیته دووه می مه حویدا (گه رد، ری، کویری، چاو).

مهحوی ده لیت:

کوتری دل، چه نگولی بازی قهضا یه عنی موژه ی
دی، به زولفی چو په نابا، کهوته نیو داوی ده لا (٢٦٣)

مهولانا خالید ده لیت:

الهی تابکی مرغ دل اندر دام کاکلها
بود درمانده و پابسته ای حلال مشکلها (٢٦٤)

بهیته که ی مەحوی له واتای گشتیدا زۆر له بهیته که ی مەولانا خالید نزیکه و باسی ئەوه ده که ن که وا بالنده ی دل یان که وتۆته ناو داوی زولفی یاره وه و گیرۆده ی حالی خۆی بووه، ته نیا جیاوازی له بهیته که ی مه حویدا ئەوه یه برژانگی یار که وه کو چرنوکی بازی قهزابه هیرشی هیناوه ته سه ر کوتری دلی مەحوی، وشه لیکچوهه کانی ش ئەمانه ن «بالنده ی دل، داو، زولف، گیرۆده بوون».

مهحوی ده لیت:

تانه بووری تو له سه ر، ری ناخه به مهیدانی عیشق
سه ر له پیشی پی ده بی له م ریگه دانیی (اولا) (٢٦٥)

مهولانا خالید ده لیت:

بامید سر خود پای منه در ره عشق

کاندربین مرحله سر باختن اول قدم است (۲۶۶)

به‌بیته‌ک‌ه‌ی مه‌حوی له‌گه‌ل به‌بیته‌ک‌ه‌ی مه‌ولانا خالید ده‌گونجی و قسه له‌بار‌ه‌ی ریگرتنی رتی عیشقه‌وه ده‌ک‌ن و روونی ده‌ک‌نه‌وه ئه‌وه‌ی پیتی بنیتته مه‌یدانی عیشقی خوابی نابی به‌تم‌مای سه‌ری خوی بی وده‌بی له‌پیتشا گیانی له‌سه‌ر له‌پین دانی ئینجا بیتته مه‌یدانه‌ک‌ه‌وه، ئه‌مه و جگه له‌هاوبه‌شیمان له‌و وشانه‌دا «سه‌ر، ری، عشق، ئه‌وه‌له‌ن، پی، سه‌رفیداکردن».

مه‌حوی ده‌ل‌ت‌ت:

به‌ر خودایه‌و به‌س، له‌شه‌یطانی شه‌قی «مه‌حوی» په‌ناه

په‌س له‌غه‌دری شه‌یطه‌نه‌ت پیتشه‌مه‌به به‌ر که‌س شکات (۲۶۷)

مه‌ولانا خالید ده‌ل‌ت‌ت:

ز دست اندازی شیطان سرکش من بی دست و پا را کیست حافظ (۲۶۸)

ه‌ردوو به‌بیته‌که له‌م خاله‌دا یه‌ک ده‌گرنه‌وه که‌وا له‌ده‌ست ه‌ره‌شه‌و ختوکه‌ی شه‌یتان ه‌ر ده‌بی په‌نا بریتته به‌رخوا، چونکه جگه له‌و په‌نایه په‌ناتیکی ترنیه وکه‌ست نییه له‌شه‌یتانت بیاریزی، له‌چهند وشه‌یه‌کیتشدا هاوبه‌شن (شه‌یتان، غه‌دری شه‌یتان، په‌نابردن).

مه‌حوی ده‌ل‌ت‌ت:

۱- ه‌ر دل‌ی پیتوه نه‌بی داغ و خه‌طی جی ده‌می تیغ

ده‌عویی عیشقی بی، ده‌عویی بی مورو سه‌نه‌د (۲۶۹)

۲- ه‌موو فه‌خری که‌داغ و ده‌رده عاشق

مه‌به‌ن، ریسواییه، ناوی ده‌وا قه‌ط (۲۷۰)

مه‌ولانا خالید ده‌ل‌ت‌ت:

داب اریاب محبت نبود آسایش

لذت عاشق دل سوخته اندر الم است (۲۷۱)

ه‌ردوو به‌بیته‌ک‌ه‌ی مه‌حوی و به‌بیته‌ک‌ه‌ی مه‌ولانا خالید له‌سه‌ر بابه‌تی خول

ده‌خونه‌وه که بریتیه له‌وه‌ی عاشقی راسته‌قینه ه‌مه‌یشه ده‌بی جیداخ‌ی عیشقی پی‌وه‌بی و چرکه‌بی بی نازار نه‌بیت، چونکه به‌ده‌ستووری عاشقان ه‌رچی له‌دل‌به‌ره‌وه بیت خو‌شه و سه‌ریچی لی ناکری، له‌به‌بیته‌کان ئه‌م وشانه دووباره ده‌بنه‌وه «دل، عاشق، عیشق، نازار» نابی ئه‌وه‌ش فه‌راموش بکری که‌مه‌حوی له‌به‌یتی یه‌که‌مدا له‌مه‌ولانا خالید ه‌ه‌ورا‌تر چووه و به‌ناشکرا ده‌لی:

ه‌هرکه‌سی سکا‌لانام‌ه‌ی عیشقی بی داغ و خه‌تی ده‌می تیغی یاریت، ئه‌وه داواک‌ه‌ی بی به‌ل‌گه‌یه، چه‌نکه مورو سه‌نه‌دی یاری پیوه نییه که‌ داخ‌کردنی دل‌ه.

مه‌حوی ده‌ل‌ت‌ت:

خه‌و ئه‌زانی نییه، ده‌یوت : ده‌بنوو بیمه خه‌وت

نیک به‌ختم به‌وه نه‌وزی بکه، ئه‌ی به‌خته‌مه‌ده‌د (۲۷۲)

مه‌ولانا خالید ده‌ل‌ت‌ت:

ناید‌م خواب مبادا که بخوابت بینم

دیده بخت مرا بین چه بخواب است امشب (۲۷۳)

ئه‌گه سه‌یری ه‌ردوو به‌بیته‌ک‌ه‌ی مه‌حوی و مه‌ولانا خالید بکه‌ین، بو‌مان روون ده‌بیتته‌وه که له‌واتا دا نزیکن و له‌ده‌وری ته‌وه‌ری ده‌سوورینه‌وه که‌بریتیه له‌وه‌ی دل‌داران خه‌ویان لی ناکه‌وی و به‌ختیان یاریان نییه نه‌خو له‌خه‌ون یاره‌کانیان به‌دی بکه‌ن، به‌لام مه‌حوی داوا‌ی مه‌ده‌د له‌به‌ختی خوی ده‌کا تاسه‌ر خه‌وی بشکینتی و یار بیتته خه‌ونی، که‌چی مه‌ولانا به‌خته‌وه‌ره و چاوی به‌ختی چوته خه‌و، جگه له‌واتا، له‌روخساریش چهند وشه‌یه‌ک هاوبه‌شن «خه‌و، نابی، له‌خه‌وبینین، به‌خت».

مه‌حوی ده‌ل‌ت‌ت:

۱- که‌سه‌یری ده‌فته‌ری سه‌ر گه‌شته‌کان و خاک ساران و

سیا به‌ختانی کردن دی ه‌موو «مه‌حوی» بوو سه‌ر ده‌فته‌ر (۲۷۴)

۲- دل چووه وادی مه‌حه‌به‌ت ه‌رچی دی ه‌ر کوشته یا

نیوه کوژراوه له سهه لیتو ئاه، و ناله‌ی (وا اسف) (۲۷۵)

۳- که کوژرا، شاه‌ی عالی جاهی عیشقه
هه‌تا سه‌یدت نه‌که‌ن ناگه‌یته فیتراک (۲۷۶)

مه‌ولانا خالید ده‌لیت:

چونکه بگذری بسر کوی کشتگان غمت
هزار جان گرامیت بند فتراک است (۲۷۷)

گه‌ر سه‌رنجی هه‌رسی به‌یته‌که‌ی مه‌حوی بده‌ین له‌گه‌ل به‌یته‌که‌ی مه‌ولانا خالید، ئه‌وه‌مان بو‌ساغ ده‌بیته‌وه که‌هه‌موویان به‌گشتی له‌واتادا پیک ده‌چن و باسی حال‌ی دل‌داران ده‌که‌ن که‌ چۆن له‌به‌ر ده‌رگای یاردا لاشه‌یان که‌وتوو و گیانیان به‌یار سپاردوو یاخود هه‌ر تۆزه گیانیکیان ماوه له‌گیانه‌لانه.
ئه‌گه‌ر تۆزێ له‌به‌یتی دووه‌می مه‌حوی ورد بینه‌وه جو‌ره ورده‌کارییه‌کی زیده بالا ده‌بینین که‌له‌به‌یته‌که‌ی مه‌ولانا به‌رچاو ناکه‌وئ، ئه‌ویش بریتیه‌ له «ئاھ و ناله‌ی وا ئه‌سه‌ف»، و اتا: دل‌داره‌کان ئه‌سه‌فی ئه‌وه ده‌خۆن که‌ سووکه گیانیکیان تیدا ماوه و به‌پایه‌ی شه‌هیدی نه‌گه‌یشتوو، چونکه ئه‌وان ده‌زانن ئه‌وه‌ی پێ له‌ده‌روازه‌ی عیشقی حه‌قیقی بنێ ده‌بێ له‌سه‌ری خۆی خوشبیت.

مه‌حوی ده‌لیت:

مه‌شغوولی شه‌رحی (گولشه‌نی راز) م ده‌فه‌رمووی
سینه‌م که‌شه‌رحه شه‌رحه ده‌کاتن به‌تیغی ناز (۲۷۸)
مه‌ولانا خالید ده‌لیت:

شدی محو‌ارد و صد چون «گلشن راز» بلا فکر و توقف گفتیش باز (۲۷۹)
مه‌حوی و مه‌ولانا خالید له‌م دوو به‌یته‌دا باسی عیشقی خۆیان ده‌که‌ن و مه‌حوی ده‌لی:

یارم که‌سینگم به‌تیری برژانگی له‌ت ده‌کا، ده‌لی: من شه‌رحی دیوانی
(گولشه‌نی راز) (۲۸۰) ده‌که‌م، به‌لام مه‌ولانا ده‌لیت: ئه‌گه‌ر بیت و دووسه‌د

دیوانی وه‌کو گولشه‌نی راز یارمه‌تیده‌رت بێ له‌م عیشقه‌دا تۆ هه‌ر ده‌بێ له‌ناو
بچی، چونکه دوا ئه‌نجامی عاشقی هه‌ر له‌ناوچوونه، لیکچوونه‌که له‌وه‌دایه هه‌ر
به‌ره‌و نه‌مان ده‌چن، چونکه سینه له‌تله‌ت بوون به‌ره‌و مردن چوونه.

مه‌حوی ده‌لیت:

هه‌موو بیسمیلیه، هه‌ر من نیمه بسمیل
نه‌بوو کاری بکا هه‌ر بو‌خودا، قه‌ط (۲۸۱)

مه‌ولانا خالید ده‌لیت:

نیم بسمیل غرق اندر خاک و خون صیدچشم نیمه خواب کیستم (۲۸۲)
هه‌ردوو به‌یته‌کان له‌واتای گشتیدا ئاشنایه‌تیان له‌گه‌ل به‌کتر هه‌یه و
به‌یه‌که‌وه ته‌بان، باسی ده‌ست و تیغی یارده‌که‌ن و حه‌ز ده‌که‌ن سه‌ریان بیری
(بسم الله) یان لی بکا و له‌م نازاره یان رزگاریکا، ده‌بینین مه‌حوی ئیره‌بی
به‌وانه ده‌با که‌ رزگاریان بووه سه‌ریان بپراوه، ئاواته‌خوازه ئه‌ویش وه‌کو ئه‌وان
به‌م پایه بگات، جالیره‌دا (نیم بسمیل) یا به‌واتای ئه‌وه دی که‌ سه‌ر نه‌پراوه، یا
خود به‌نیو سه‌ر بپراوی به‌جیه‌تیراوه و نازارده‌چیرئ و له‌خوینی خۆی ده‌گه‌وزئ.

مه‌حوی ده‌لیت:

- ۱- به‌ده‌ستی من نه‌شا (والشمس) ی پاری طه‌لعه‌تت، ئه‌مسال
ئیبجازه‌م ده‌موتالا کردنی (واللیل) ی خه‌طط و خال (۲۸۳)
- ۲- مونه‌وه‌ر نه‌بووه له‌و (والشمس) ی پاری طه‌لعه‌تت خۆ دل
موعه‌طه‌ر بێ ده‌له‌م. (واللیل) ه‌که‌ی ئه‌مساتی خه‌طط و خال (۲۸۴)
- ۳- به (والشمس) ی پیر نووری پوخساری یار
به (واللیل) ی خالو خه‌ططی موشکبار (۲۸۵)

مه‌ولانا خالید ده‌لیت:

هست از (والشمس) خورشید رخت مقصود و بس
وز سواد طره‌ات (واللیل) شد موبت غرض (۲۸۶)
هه‌رسی به‌یته‌که‌ی مه‌حوی له‌گه‌ل به‌یته‌که‌ی مه‌ولانا خالید له‌ته‌وه‌ری دوو

وشه‌دا ده‌خولیتنه‌وه، ئه‌ویش (والشمس) ه‌که‌ که‌ رووی یاریان پیتی چوواندووه (واللیل) ه‌که‌ تایبه‌ته‌ به‌ قژو په‌رچه‌می، بیتگومان مه‌به‌ست له‌ (والشمس) ئایه‌تی (والشمس وضحیها) ^(۲۸۷) یه‌ و (واللیل) ئایه‌تی (واللیل) اذا یغشی ^(۲۸۸) یه‌. له‌باره‌ی شیوه‌ وه‌ ئه‌م و شانه‌ دووباره‌ ده‌بنه‌وه‌ (والشمس، اللیل، روخسار، قژو په‌رچه‌م).

مه‌حوی ده‌لایت:

به‌بێ یاری مه‌چۆره‌ مه‌عه‌که‌ی ئه‌سفه‌ندیاری نه‌فس که‌له‌م مه‌بدانه‌دا هه‌ر په‌یره‌زاله‌ رۆسته‌می بێ زال ^(۲۸۹)

مه‌ولانا خالد ده‌لایت:

تو پادشاه دادگراین گدای زار مغلوب دیو سرکش نفس ستمگرت ^(۲۹۰)
به‌یته‌که‌ی مه‌حوی و مه‌ولانا خالد له‌و خاله‌دا یه‌ک ده‌گرنه‌وه‌ که‌ مرۆف له‌ژیانیدا تووشی شه‌ر و بگره‌و به‌رده‌ی نه‌فسی سه‌رکه‌شی ده‌بێ، له‌م شه‌ره‌شدا مرۆف پتوبسته‌ زۆر به‌ هه‌یز بێ ئه‌گینا ژێر ده‌که‌وی و ه‌ک له‌به‌یته‌که‌ی مه‌ولانا دا به‌ده‌رده‌که‌وی. ئه‌وه‌ی راستی بێ مه‌حوی پێش ئه‌وه‌ی بکه‌وێته‌ ئه‌و جه‌نگه‌وه‌ ده‌یه‌وی خۆی ئاماده‌بکا و پشت به‌راه‌بهریکی به‌تواناوه‌ به‌سه‌ستی، چونکه‌ ده‌زانێ شه‌ر له‌گه‌ل نه‌فس جه‌نگیکێ مه‌زنه‌ و پێغه‌مبه‌ر (د.خ) به‌ جیهادی گه‌وره‌ی داناوه‌.

مه‌حوی ده‌لایت:

له‌کن بشکووتنی غونچه‌ی ده‌می، وه‌ک گول سهراسه‌ر گویم
گولێ روخساری ده‌رخا، نیرگس ئاسا، سه‌ره‌سه‌ر چاوم ^(۲۹۱)

مه‌ولانا خالد ده‌لایت:

تنم یکباره چشم از برای دیدن رویش
بهر عضوی جمال آن گل سیراب میدیدم ^(۲۹۲)
هه‌ردوو به‌یته‌که‌ له‌خالیکدا هاوبه‌شن، هه‌ر که‌رووی یار به‌ده‌ر که‌وت له‌به‌ر جوانیی هه‌موو له‌شبان ده‌بیتته‌ چاو و سه‌یری ده‌م و چاوی یارده‌که‌ن بۆ ئه‌وه‌ی لیبی

تیرین. بیتگومان ئه‌م وینه‌ هونه‌رییه‌لای سه‌عدی شیرازی و مه‌ولانای رۆمی دووباره‌ بۆته‌وه‌ له‌گه‌ل مه‌حوی به‌راورد کراوه‌، جا ئه‌گه‌ر له‌رووی میترووییه‌وه‌ وه‌ری بگرین ئه‌وا سه‌عدی له‌پله‌ی یه‌که‌م دیت تاده‌گاته‌ مه‌ولانا خالید، به‌لام ناتوانی بریار بدریت که‌مه‌حوی له‌کامیانی وه‌رگرتووه‌.

مه‌حوی ده‌لایت:

- ۱- له‌به‌ر قاپیی مه‌حه‌به‌ت ئه‌و خودا پێداوه‌یه‌ رووسور
حه‌زینه‌، دیده‌ پر ئه‌سرینه‌، دل خوتینینه‌، رووزهرده‌ ^(۲۹۳)
- ۲- بکه‌ین ئاه‌ و فوغان و ئاگری به‌رده‌ینه‌ خان و مان
خه‌راباتی مه‌حه‌به‌ت حه‌یفه‌ بێ ئاشووب وغه‌و غابێ ^(۲۹۴)

مه‌ولانا خالد ده‌لایت:

در اقلیم محبت از خرابیهاست معموری
بسیل اشک باید کند اساس خانه خودرا ^(۲۹۵)
هه‌ردوو به‌یته‌که‌ی مه‌حوی و به‌یته‌که‌ی مه‌ولانا خالید باسی سروشتی خۆشه‌ویستی راسته‌قینه‌ ده‌که‌ن که‌ده‌بێ عاشق هه‌میشه‌ له‌گریان و ئازار و ناره‌حه‌تیدا بێ، چونکه‌ ئه‌وه‌ی له‌ یاره‌وه‌ دیت خۆشه‌، ئه‌مه‌ش ئامازه‌ بۆ ئایه‌تی «فلیضحکوا قليلاً وليبكوا كثيراً» ^(۲۹۶)، له‌ رووی هاوبه‌شی وشه‌کانه‌وه‌، ئه‌مانه‌ دووباره‌ بوونه‌ته‌وه‌ «قاپی مه‌حه‌به‌ت، ئه‌سرین، خه‌رابات، ئازار».

مه‌حوی ده‌لایت:

به‌طاقه‌ فه‌خری کيسرا، هه‌ر خه‌وه‌ر نه‌ق فه‌خری نوعمانه
ده‌نی هه‌مه‌ت وه‌هايه‌ هه‌ر له‌گه‌ل كوچک و که‌له‌ک ده‌دوی ^(۲۹۷)

مه‌ولانا ده‌لایت:

نعمان خجل ز طرح اساس خورنق است
کسری شکسته دل پی طاق مکسراست ^(۲۹۸)
به‌یته‌که‌ی مه‌حوی و مه‌ولانا خالید له‌یه‌کتری نزیکن و واتاکانیان به‌گشتی یه‌که‌و له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ده‌دوین که‌مرۆقی دنیاویی شانازی به‌سه‌روه‌ت و سامانی ده‌کاو

مه حوی و مه نسووری هه للاج (٣٠١)

بیگومان ئه و سه چاوه یه ی که مه حوی زانست وزانیاری لئ هه لئینجان دووه، هه مان سه چاوه ی هه للاج بووه، چونکه هه دووکیان عه ره ب نه بوونه و به سایه ی ئیسلامه وه ئاشنایه تییان له گه ل زمانی عه ره بیدا په یدا کردووه و بوته به شیک له بوونیان و نه یان توانیوه فه راموشی بکه ن.

خۆ وانه بی ئه مه ش تاکه به لگه ی به رده ستمان بی، به لکو له به شه کوردیبه که ی دیوانی مه حویدا له سیزده به یته شیعر دا باسی هه للاج کراوه، جا به ئاشکرا ناوی هیناوه، یاخود ئاماژه ی بو کردووه، جا بو ئه وه ی به ته واوی کاربگه ری مه حوی به هه للاج به سه لئین، ئه وا چه ند نمونه یه که له خواره وه تو مار ده که یین و ئه وانی تریش ته نیا ئاماژه بو لاپه ره کانیان ده که یین له دیوانه که ی مه حویدا.

له و به یته نه ی که راسته و خۆ ناوی هه للاجی تیدا هاتووه، ته نیا دوو به یته ده ستنیشان ده که یین له کۆی نو به یته:

١- هه تا حه ق ناصیره، هه ره حه قمه مه نظوور

وه کو مه نصور ئه گه ر بکه ن به دارا (٣٠٢)

٢- به حه ق هه ره حه ق به نا حه ق ناحه قم وتوو له رۆژی بووم

وه کو مه نصور ئه گه ر بېشمکوژن ناکه م له حه ق لادم (٣٠٣)

به یته کانی تر به پیویست نه زانرا تو مار بکرتین و به م دوو به یته کو تایی پی هینرا (٣٠٤).

له چوار به یته تریشدا ئاماژه بو له سیداره دانی هه للاج ده کا و لیره دا ته نیا دوو نمونه ده خرینه بهرچاو و دوو نمونه که ی تریش لاپه ره کانیان دیاری ده کرتیت:

١- له حه ق بیژی بووه به حری (انا الحق) هه ره قه صیدیکم

له باتیی جائیه، واجب گه را قه تلم بکه ن واجیب (٣٠٥)

٢- له ئولکه ی عیشقه دا بی چوونه سه ردار

به ئاسانی مه زانه بوونه سه ردار (٣٠٦)

* * *

پیته وه دناسرئ، هه ره وه کو کیسرا به تاقه که یه وه دناسرا، هه ره کوه و خا و ده ولته ته که ی نه ما، تاقه که بووه کو مه لئ کۆچک و که له ک، هه ره ها شا نوعمانیش به کۆشکی خه وه رنه ق دناسرا که له و کاته دا ناوبانگی ده ر کرد بوو، مه حوی و مه ولانا خالید له به یته کانیاندا گالته به و شته مادییانه ده که ن و جیهانی گیانی به لای ئه وانه وه په سنده، چونکه هه ره ئه و ده میتی و مادییه که روو له رووخانه، له شپوه ی به یته کانیان ئه و وشانه پیک ده چن «نوعمان، خه وه رنه ق، تاق، کیسرا».

مه حوی ده لئیت:

ده بی هه رموو زوبانی، هه ره زوبانی داستانی بی

بکه م نه ختی به یانی ناکه سیی خۆ، به وزوبانانه (٢٩٩)

مه ولانا خالید ده لئیت:

و اتیح فی کل منبت شعرة الفا لسان فی الوف مقال (٣٠٠)

به یته که ی مه حوی له گه ل به یته عه ره بیه که ی مه ولانا خالید له ده وری وینه یه کی هونه ریدا ده خولینه وه که له پیش ئه وانه گوتراوه وه هه ردوو کیان ده یانه وئ له بن هه ره تاله مووی زمانی یا هه زاره ها زمانیان هه بی تا کو بتوانن له باری ناله باری خۆبان بدوین. ئه مه له لایه نی و اتاوه، به لام له باری روخساره وه له هه ردوو به یته که دا ئه م وشانه دوو باره ده بنه وه «زوبان، موو، داستان».

جگه له م دوو بهیتهی سهرهوه، له دوو بهیتهی تریش بهه مان شیتوه په نجه
 بوهه للاج راکیشراوه (۳۰۷). ئیستاش وا له خوارهوه بهیته لیکچووه کان به که به که
 تو مار ده کرتین: **مه حوی ده لیت:**

- ۱- دل بویه خووشی دی له نه خووشی به پر به دل
  - بیماره چاوی یار و خووشی دی له دهر دو دا (۳۰۸)
  - ۲- هه موو فه خری که داغ و دهرده عاشق
  - مه بن، ریسواییه، ناوی دهوا قهط (۳۰۹)
- هه للاج ده لیت:**

- ۱- اریدک لاریدک للثواب ولکنی اریدک للعباق
- ۲- فکل مآربی قد نلت منها سوی ملذوذ وجدی بالعذاب (۳۱۰)
- ۳- فمن شروط الهوی ان المحب یری
- بؤس الهوی ابدأً اهل من النعم (۳۱۱)

بیرۆکهی ئەم بهیتانهی سهرهوه له گه ل شاعیره کانی تریش بهراورد کراوه،
 وهکو «مه ولانای رۆمی و مه ولانا خالید»، هه ره مان بهیتهی به که می مه حوی
 ئەوا له گه ل هه للاجیش بهراورد ده که یه به لام نازانین مه حوی به ته واوی له کامیانی
 وهرگرتوه، بیرۆکه که ش بریتییه له وهی که وا دلدار هه می شه هزی له نازار
 چیشتنی یاره له گه ل وه سل جیای ناکاته وه، چونکه ئە گه ره عیشق راستی
 وتوانه وه بی نابج به خووشی قایل بیت و به ناخووشی ناوچه وانی گرژ بیت جیاوازی
 مه حوی له گه ل هه للاج له وه دایه مه حوی خووی و یاره که ی هزیان له نازار چیشتن
 و نازاردانه، به لام هه للاج ته نیسا خووی ناواته خووازی ئەم نازارهیه، واتا:
 عیشقه که ی مه حوی به جو شتره، وشه ی هاوبه ش له م بهیتانه ئە مانه ن: «عاشق،
 نازار، دل بهر».

مه حوی ده لیت:

وه ره ده ستی به خونم که نیگارین خوینی من حه لالت بی، نیگار (۳۱۲)

هه للاج ده لیت:

ان الحبيب الذي يرضيه سفك دمي دمي حلال له في الحل والحرم (۳۱۳)
 بهیته که ی مه حوی و هه للاج لیکچوونیان هه یه و باسی حه لالبوونی خوینی
 دلدار ده که ن بۆ دول بهر، له رو خساریش ئەم وشانه ی خواره وه دوو یاره ده بنه وه
 «یار، خوین، حه لال».

مه حوی ده لیت:

دهم و زاری تیا ما بیته وه ره نگاری ریق ئە ما
 پیالیکی عه قیقه، پر له باد یکی عه قیق ئە ما (۳۱۴)

هه للاج ده لیت:

ایا من طرفه سحر و یامن ریقه خمر (۳۱۵)
 بهیته که ی مه حوی له گه ل نیوه بهیتهی دووه می هه للاج دا یه که که باسی ناوو
 که فی ده می یارده کا و وه کو مه ی دلدار سهر خووش ده کا. ئە وه ی راستی بی له
 ئاستی هونه ریدا بهیته که ی مه حوی زۆر له هی هه للاج بالاتره وه دم و زاری
 دلدار ی کردۆته پیاله ی مه ی چونکه ناوی ده می یاری تیدا ما وه ته وه، به لام
 بهیته که ی هه للاج ساده وه بی گری و گو له، وشه ی هاوبه ش ئە مانه ن: «ریق،
 مه ی».

مه حوی ده لیت:

ئە ی مه حه به ت! ئاگریکی هینده خووش و دل نشین
 ئەو که سه ی سووتووته، هه ره ئەو هه ول ئە دا بۆ سوو به سووت (۳۱۶)

هه للاج ده لیت:

قوم اذا هجروا من بعدما وصلوا ماتوا، و ان عاد وصل بعده بعثوا (۳۱۷)
 هه ردوو بهیته که له واتای گشتیدا ده گه نه وه یه ک و بریتییه له وهی که دلدار
 هه ز ده کا له پیناوی گه یشتنی یاردا چهند جاری بسوتی یان بمری و زیندوو
 بیته وه و دیسان بمریت.

مه حوی ده لیت:

۱- بهر پیتی ئەوم به میژەرەووە سەر کەنا، وتی:

«مەحوی» تەمایە بێ خەڵە تێنی بە تووری پووت (۳۱۸)

۲- بە پیر ئەو رۆژەووە «مەحوی» ئەوەندە

بەسەر چوو بوو، وەکو شەونم لەسەر کەوت (۳۱۹)

هەللاج دەلیت:

۱- ولو قدرت علی الاتیان جئتکم

سعیاً علی الوجه اومشياً علی الرأس (۳۲۰)

۲- واللہ لو علمت روحی بمن عقلت

قامت علی رأسها فضلاً عن القدم (۳۲۱)

هەردوو بەیتە کە ی مەحوی لە گەڵ دوو بەیتە کە ی هەللاج لەو هەوا بەشن کە دڵدار حەز دەکا بەسەر سەر بجیتە لای یار نەک بە پیتی، یاخود سەری خۆی بخاتە بەر پیتی یار.

مەحوی دەلیت:

هەر دلی پیتو نەبێ داغ و خەطی جێ دەمی تێغ

دەعووی عیشقی بێ، دەعووی بێ مۆرو سەنەد (۳۲۲)

هەللاج دەلیت:

ماوجدت لقلبي راحة ابدأً وكيف ذاك وقد هیئت للکدر (۳۲۳)

مەحوی و هەللاج لەو خالە دەگەنەو هێک کەوا دلیان هەرگیز شادی و ئارامی بە خۆیەو نەدیو، چونکە ئەو ی عاشق بێ نایب چاوەروانی خۆشی بکا و دلی عاشق هەر دەبی لە گیتراو لیلی دابیت. بەیتە کە ی مەحوی لە ئاستی هونەریدا لە بەیتە کە ی هەللاج بەرزترەو لای ئەو هەر دلی داغ و جێ تیغی عیشقی پیتو نەبێ عاشق نییە و ئەگەر داوای عیشقیش بکا داواکە ی پووچە.

مەحوی دەلیت:

غەیری وەح دەت لەو جوو و دانییە، کە ئرەت وەهەمە

ساده تەکراری یەکە، مەنشە ئی ئەو هەمی عەدەد (۳۲۴)

هەللاج دەلیت:

و اي الارض تخلو منك حتى تعالوا يطلبونك في السماء (۳۲۵)

هەردوو بەیتە کە لەو هەدا یەکن کە خوای تاک و تەنیا لە هەموو شوینی هەیه هەر ئەو دەمی نییە و جگە لەو هەموو شتی لەناو دەچێ.

مەحوی دەلیت:

۱- چاری قەدەر بزانه نییە، چەندە چاری وا

بێ چارە ماکە بوو بە دوو پەنجە ی قەزا دوو چار (۳۲۶)

۲- واعیظ لەرەندی مەیکە دەگری کە ئیعتیراض

راضی، نییە بەسەر نویشتی ئەزەل (اننی لراض) (۳۲۷)

هەللاج دەلیت:

ماحيلة العبد والاقدار جاربة عليه، في كل حال ايها الرائي (۳۲۸)

هەردوو بەیتە کە ی مەحوی و بەیتە کە ی هەللاج لەسەر ئەوەندە کەوا قەزاو قەدەر دەورێکی گرنگی هەیه لەژیانی مەرۆقدا و مەرۆق ناتوانی خۆی لێ دەریاز بکا، و اتا: لێرەدا مەحوی و هەللاج برۆایان بەر تیازی (جبر) ییە کان هەیه.

مەحوی دەلیت:

لە ئیعتیجازی مەحەببەت چار فەصلم جومله بۆ جەمعە

سروشکم سورە، رەنگم زەرەدە، لیتوم وشکە، چاوم تەر (۳۲۹)

۲- لە گەڵ فەریادو گریه حاضره فەریاد رەس (مەحوی)

(لیبکوا) رێ دەدا پیری طەریقەت طیفلی ساوایی (۳۳۰)

۳- تف لە چارە ی خەندە، گریه و شیوینی پێ خۆشە دۆست

دا کە ئە ی بارانی ئەشک، ئە ی بەرقی نالە، نەسەرەوی (۳۳۱)

هەللاج دەلیت:

۱- قضی علیه الهوی الایدوق کری و بات مکتحلا بالصاب لم ینم
 یقول للعین جودی بالدموع فان تبکی بجد والافلنجد بدم
 فمن شروط الهوی ان المحب یری بؤس الهوی ابدأ احلی من النعم (۳۳۲)
 ۲- فخذ فی شمالک ترس الخضوع وشد الیمین بسیف البکا (۳۳۳)
 ههرسی بهیتهکهی مهحوی له واتای گشتیدا له گهل بهیتهکانی ههللاج یهک
 دهگرنهوه و هه موویان باسی باری دهروونی دلداری دهکن بهرامبهردولبههکهی
 که ههمیشه لهگریه و زاری دایه و ئەشکی خوینین دهپرتی، ئەمەش لای دلدار
 شتیکی ئاساییه و جینگهی سهرسورمان نییه چونکه دلداری راستهقینه ههمیشه
 نازار چهشتنی لاشیرینتره له نازو نیعمهت و بهختهوهری ژینی ئاسایی، لهرووی
 روخساریش هاوبهشی لهم وشانهدا ههیه «خۆشهویستی، گریه، فرمیسک،
 خوتین».

ئهوهی راستیبی لهبهیتی یهکهمی مهحوی وینهیهکی هونهری زور بالایی
 هیناوهته ئاراهه و خۆشهویستی وای لیکردوه لهیهک کاتدا چواروهزی بهیهکهوه
 کوکردۆتهوه و لهرووی دیاره، ئا ئەمهیه پیچانهوهی کات لهچرکهیهکدا . هه موو
 بهیتهکانیش ئاماژه بو ئەم ئایهته دهکن «فلیضحکوا قلیلاً ولیبکوا
 کثیراً» (۳۳۴).

مهحوی دهلتیت:

بهس بکه ئەهی ئەشکی خوینینم بهغمازی تهلاش

رازی عیشق و دهردی دلّ خو ههچی بوو کردۆته فاش (۳۳۵)

ههللاج دهلتیت:

بالسر ان باحوا تباح دماؤهم وكذا دماء البائحين تباح (۳۳۶)

ههردوو بهیتهکه له تاکه خالیکدا یهکتر دهگرنهوه، ئەویش مهسهلهی
 ئاشکراکردنی نهینی عیشقه، بویه هه که ههللاج ئەم نهینییهی ئاشکراکرد و
 وتهی (انا الحق) ی بهسهرزار داهات لهسیدارهیان دا و بهزندیقیان دانا.

مهحوی دهلتیت:

۱- لهکن پشکووتنی غونچهی دهمی، وهک گول سهراسهر گوتم
 گولێ روخساری دهرخا، نیرگس ئاسا، سهربهسههرا چاوم (۳۳۷)
 ۲- وهک گول هه موو دهمه دهروهوم سهه بهسههرا زویان
 وهک غونچه یه دهروونی، دلی گولێ لهسههرا زویان (۳۳۸)
 ۳- دهمی به ویسههتی کورسی که رهه که پیم ئەهی رهه
 زویانی پیتوه روایی بهقهه هه موو که وهکب (۳۳۹)
 ۴- دهبی هه هه موو زویانی، ههه زویانی داستانی بی
 بکهه نهختی بهیانی ناکهسیی خو بهه زویانانه (۳۴۰)

ههللاج دهلتیت:

فان نطقت فکلی فیک السنه وان سمعت فکلی فیک اسماع (۳۴۱)

ههه چوار بهیتهکهی مهحوی و بهیتهکهی ههللاج لهسههرا دوو خال بهندن،
 یهکه میان هه موو لهشیان دهپیتته گوئ بو بیستنی قسه خۆشهکانی یار،
 دووه میان: ههه موویک لهلهشیان دهپیتته زویانی بو وهسف و ستایش کردنی
 یار، یاخود بو دهریرینی کهه و کورتی خویان بهرامبههرا خوی مهزن، لهرووی
 رووخسارهوه ئەم وشانه دووباره دهبنهوه «سهربهسههرا، زمان، گوئ».

مهحوی دهلتیت:

عولوی مههتهبهی گهه شهههیکت تیگهییتم من

دهترسم بهرده بارانم بکهه، ئەم تینه گه یوانه (۳۴۲)

ههللاج دهلتیت:

یارب جوهر علم لو ابوح به لقیل لی: انت من یعبد الصنما

ولاستحل رجال مسلمون دمی یرون اقبح ما یاتونه حسنا (۳۴۳)

ههردوو بهیتهکهی مهحوی و ههللاج لهسههرا خالیکدی گرنه یهک دهگرنهوه،
 ئەویش بریتییه لهشارهزایی لهزانستی خوی (العلم اللدنی)، ئەگهه بیت و
 ئەوهی مهحوی لهبارهی پیغه مبههروهه دهیزانی، بو ئەو خه لکه نهفامهی هه لپرتی
 ئەوا باوههری پی ناکهه و بهشیتی دهزانن و بهرده بارانی دهکن، ههروهها

هه للاجيش ده لتي: ئه و زانسته ي ئه و ده يزاني ئه گهر بيت و په رده ي له سهر هه لباگري ، ئه واهه لكي ساده و ره شوكي تبي ناگهن و «به زندقه» ي له قه له م ده دن و تووشى سي داره ي ده كهن. نابي ئه وهش فه راموش بكه ين كه ئه م دوو به يته ي هه للاج له هه ندي سهر چا وه دا به ي (الشريف الرضي) ناسراوه (٣٤٤)

مه حوى و ئيبين عه ره بى (٣٤٥)

ئيمه كه مه حوى له گه ل ئيبين عه ره بى به راورد ده كهن ، شتيكي له خووه نييه و له سهر بناغه يه كي به لگه دار كاره كه له ئه نجام ده دين - هه رچه نده ليكچوونه كهش هينده ي شاعيره كاني تر نييه ، مه حوى له ديوانه كه يدا دوو جار ئاماژه ي بو (الفتوحات المكيه) ي ئيبين عه ره بى كردوو كه وا له خواره وه ده ستنيشان بيان ده كهن:

باسي چ بكه م بي كه راني به حري پر ته شو بيري عيشق
تاقه قه طريكي (فتوحات) ه، نمي كه (مثنوي) (٣٤٦)

هه روه ها له م به يته ي خواره وه شدا به هه مان شيوه ناوي (فتوحات) ده هيني:
بكه سه يري (فتوحات) ئه ر گه ركه ته تو فتووحى روچ
كتيبي دل موتالا كردنه ، پروانه (مكتوبات) (٣٤٧)

به م به يته ئه وه مان بو ده رده كه وي كه مه حوى ئاشنايه تي له گه ل به ره هه مه كاني ئيبين عه ره بى هه بووه ، ئيمهش له سهر ئه م بنه مايه به راورده كه ئه نجام ده دين ، به لام نابي ئه وهش له بيبير بكرى كه زوريه ي به ره هه مه كاني ئيبين عه ره بى به ره و ريبازي يه كيتي بوون ده رواو مه حوبش به گشتي سوڤييه كي سونني په يام داره و تاك و ته را له هه ندي غه زه له كانيدا به ره و ريبازه كه ي ئيبين عه ره بى هه نگا و ده ني.
ئيبستاش له خواره وه به يته ليكچووه كان ده خرينه به ر چاو:

مه حوى ده لتي:

غه يري وه حده ت له وجودانييه ، كه ثره ت كه وه هه مه
ساده ته كراري يه كه ، مه نشه ئي ئه وهامي عه ده د (٣٤٨)

ئيبين عه ره بى ده لتي:

- ١- اسماء اسمائه الحسنی التي تبدی هی الكثيرة باللاتار والعدد
وما بأسمائه الحسنی التي خفيت عن العقول سوى حقيقة الاحد (٣٤٩)
- ٢- هو المقيد في الاطلاق صورته فهو الكثير بكثير ليس عن عدد
لكنها نسب والعين واحدة هوية دعيت بالواحد الصمد (٣٥٠)
- ٣- صير الانسان عينا واحداً فوجود الحق في نفي العدد (٣٥١)

- ٤- فعانیت احادا ولم ار كثرة وقد علمت فيما قلته الحق والصدق (٣٥٢)
 ٥- الحق توحيد و لكنہ كثرة في بصرى عينه (٣٥٣)
 ٦- فهو عينها لاغيرها فتكثرت بوجوده فيها وذكر سمات (٣٥٤)
 ٧- هوية الحق اسراري و اعضائي فليس في الكون موجود سوى الله (٣٥٥)

بهيته كهى مه حوى له گه ل بهيته كانى ئيبين عه ره بى له خالىكى سهره كيدا به كترى ده گرنه وه كه برى بيه له وهى سهر چا وهى هه موو بوونه وهران به كيكه و له وهى كه پهيدا بوونه، نه وهى باوه رى به زورى هه يه باوه رى كى پوچ و بى بنه ما يه، چونكه نه وهى نه وهى خولقاندوه له نه نجامدا هه رى خوى ده مي نيته وه و نه وانى دى له ناو ده چن. هه رى نه بىرو باوه رى بوو رى گاي بو ئيبين عه ره بى خو ش كرد كه رى بازى به كيتى بوون داپرئى و له گه ل نايه ت و فه رمووده كانى پيغه مبه ر دا بى گونجيتى بو نه وهى زانايه كانى شه ريه تى پى رازى بكات. نه مه له لايه نى ناوه رى كه كه وه، له رووى رو خساره وه نه وشانه هاوبه شن : «يهك، زور، ژماره».

مه حوى ده لى ت:

رى گه ي هو دا طه ريه تى عيشقه، ده «مه حوبا»
 وهرن و پى بارون و «صلوا على الرسول»
 هه رى نه طه ريه بوو به هه موو صه حبى گرتيان
 رو يين پيا، هه تا گه ي نه مه رته به ي و صوول (٣٥٦)

ئيبين عه ره بى ده لى ت:

مانال من جعل الشريعة جانبا شيئا ولو بلغ السماء مناره (٣٥٧)
 مه حوى و ئيبين عه ره بى له وه دا هاوبه شن كه ده بى پى ره وى شه ريه ت بكرى و پشت گوى نه خرى، به لكو شه ريه ت لايه نه دپاره كه ي ئيسلامه و ته ريه تيش لايه نه ده روونيه كه يه تى و به هه ر دوو لايه ن رى گه بو ناسينى خوا خو ش ده كه ن.

مه حوى ده لى ت:

خوداگرتوو دلم چوتن به گرشور و شه رى عيشقا
 به نه صصى نايه نه فلاك و زه مين نه باره نا كيشى (٣٥٨)

ئيبين عه ره بى ده لى ت:

لو ان اله الخلق ينزل وحيه على جبل راس به لتصدعا (٣٥٩)
 مه حوى و ئيبين عه ره بى هه ر دوو كيان ناماز ه بو نه م نايه ته ده كه ن «لو انزلنا هذا القرآن على جبل لرأيت حاشعاً متصدعاً من خشية الله» (٣٦٠) هه دوو كيان باسى گرانى هه لگر تى نه مانه تى ئيسلام ده كه ن و له وه دا مرو ث به نه زان ده زان چونكه نه وه باره قور سه ي له خوى ناوه «إنا عرضنا الامانة على السماوات والأرض والجبال فأبين أن يحملنها وأشفقن منها وحملها الانسان انه كان ظلوماً جهولاً» (٣٦١).

مه حوى ده لى ت:

نه ناوى رو ژ و مه ه بر دن، نه باسى صه در وشه ه كردن
 مو وه حيد هه ر ده بى هه يه ك بناسى، هه ر له يه ك ده دوى (٣٦٢)

ئيبين عه ره بى ده لى ت:

١- ومطلب الحق منا ان نوحده ربا كما هو في القرآن والنظر (٣٦٣)
 ٢- ومنه اليه به كان النزول له فليس في الكون الا الواحد الله (٣٦٤)
 ٣- على اني ما كنت الا موحداً بتوحيد فرق ويخالطه جمع (٣٦٥)
 به يته كه ي مه حوى له گه ل سى به يته كه ي ئيبين عه ره بى له واتاي گشتيدا هاوبه شن و هه موويان له سه ر نه وه نه كه ده بى مرو ثى خاوه ن باوه ر خودا به يه ك بزانتى وه يچ جو ره هاوبه شيه كى بو پهيدا نه كا، ئيبين عه ره بى له به يتى سى يه مدا ناماز ه بو تا كپه ر سى يه ك ده كا كه حاله تى (فرق) (٣٦٦) و (جمع) (٣٦٧) ي تى دا بى.

مه حوى ده لى ت:

نه م مه جازه چيه، روو كه ي نه حه قيه ت، نه و جا
 (لا اله) هت به سه گه ر طاليبى (الا لله) ي (٣٦٨)

ئيبين عه ره بى ده لى ت:

١- فما ترى صوراً في العين قائمة الا بوجهين من نفي واثبات (٣٦٩)
 ٢- مافي الوجود سوى الوجود وانه عين ترى في النفي والاثبات (٣٧٠)
 به يته كه ي مه حوى وهه ر دوو به يته كه ي ئيبين عه ره بى باسى زى كرى (لا اله الا

اللّه) ده‌که‌ن که‌ویردی سه‌رزاری سوّفییه‌کانه، زیکره‌کەش له‌دوو‌به‌ش پیتکه‌تووّه (لا اله) نفییه و (الا الله) ئیسه‌پاته، به‌لام مه‌حووی به‌ناشکرا و ئیبن عه‌ره‌بی له‌ناخوه له‌و باوه‌ده‌دانه نه‌گه‌ر موسوّلمان خوای به‌چاکای ناسی پیتوبستی به‌نه‌فی نییه و هه‌ر خوای به‌سه، چونکه هه‌ر نه‌و شایه‌نی په‌رسته.

مه‌حووی ده‌لێت:

بۆ عه‌بدو بۆ عه‌مه‌لیه‌تی خه‌لقنده نه‌و، نه‌وه ته‌وفیقی دا به‌ ئیمه و خه‌ذلانی دا به‌ وان خالیق یه‌کێکه، کاسیبه عه‌بد، نه‌م په‌ر نه‌وپه‌ره ئیفراتی ئیعتزالی بوو ته‌ فربطی جه‌ بریبان^(۳۷۱)

ئیبن عه‌ره‌بی ده‌لێت:

۱- فکل فعل فان الله خالقہ وقد جعلت له من دونه سندا^(۳۷۲)
۲- الله یخلقنا ویخلق فعلنا و الامر ستور بما فی حقہ^(۳۷۳)

هه‌ردوو به‌یته‌که‌ی مه‌حووی و دووانه‌که‌ی ئیبن عه‌ره‌بی دان به‌وه داده‌نین که‌ موسوّلمان کار و کرده‌وه‌ی به‌ده‌ست خوێ نییه و له‌لایه‌ن خواوه بوێ داده‌نری و سه‌ریه‌ستییه‌کی وای تیا‌دانییه.

بیتگومان نه‌مه‌ش بیرو باوه‌ری جه‌برییه‌کانه، به‌تاییه‌تی «پیتوه‌وانی جوهم کوری سه‌فوان، جوهم باوه‌ری و ابو که‌نابج هه‌ندئ سیفه‌ت بۆ خوا دابنری که‌له‌مرۆف دا هه‌بی وه‌کو: زیندوو وزانا، چونکه مرۆقییش زیندوو زانیه، بریاری چهند سیفه‌تیکی بۆ خوا‌دا وه‌کو: توانا، کارا، خولقنده، چونکه مرۆف به‌م سیفه‌تانه وه‌سف ناکریت». ^(۳۷۴)

مه‌حووی ده‌لێت:

۱- بی شوبهه نه‌نییا، عوله‌ما نه‌ولیا، شه‌هید مه‌قبوله بۆ شه‌فاعه په‌نایان نه‌به‌ر به‌رین^(۳۷۵)
۲- شه‌فیعی روژی ره‌ستا خیزه، بۆ هه‌موانه ده‌ستاویز نه‌وه نه‌و روژه‌وه‌ک خو (ما بقی صما و عمیانا)^(۳۷۶)
۳- شه‌فاعه‌تی نووحه بۆ که‌نعان و، ئیبراهیمه بۆ نازه‌ر (رسول الله) ه‌ شافیع بی چ بۆ خزم و چ بیتگانه^(۳۷۷)

ئیبن عه‌ره‌بی ده‌لێت:

۱- انی جعلت رسول الله خیر شفیع
فکن له یا ولی الیوم خیر سمیع^(۳۷۸)

هه‌رسێ به‌یته‌که‌ی مه‌حووی و به‌یته‌که‌ی ئیبن عه‌ره‌بی له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی شه‌فاعه‌تی پیتغه‌مه‌به‌ر د.خ ده‌دوین له‌روژی دواماییدا بۆ گونا‌ه‌باران، نه‌مه‌ش پایه‌کی به‌رزه خوا به‌پیتغه‌مه‌به‌ری ئیسلامی به‌خشیوه و نیعه‌تیکیشه بۆ تاوان‌باران که‌باری قورسیان سووک بکریت له‌و روژه‌ی هیچ شتی به‌ هانای که‌سه‌وه نایب «یوم لاینفع مال ولا بنون الامن اتی الله بقلب سلیم»^(۳۷۹)

مه‌حووی ده‌لێت:

۱- دل بوو به‌دوودی مه‌حض و، جگه‌ر بوو به‌عه‌ینی ناو
ناهم نییه ده‌وانه، سروشکم نییه ره‌وان
۲- تا هه‌بووه، تا ده‌بی موته‌نه‌فیس له‌سینه‌یه‌ک
بی ئیزنی نه‌و نه‌سیمی نه‌فس که‌ی ده‌بی وه‌زان^(۳۸۰)

ئیبن عه‌ره‌بی ده‌لێت:

۱- النار تضرم فی قلبی و فی کبدي شوقا الی نور ذات الواحد الصمد
۲- فجد علی بنور الذات منفردا حتی اغیب عن التوحید بالاحد^(۳۸۱)
هه‌رچوار به‌یته‌کان به‌گشتی له‌چوار چیتوه‌یه‌ک خول ده‌خۆنه‌وه و باسی دووری خۆیان ده‌که‌ن له‌زاتی خوا و چۆن له‌پیتناوی نه‌و دوورییه‌دا دلایان بووه‌ته دووکه‌ل و جه‌رگیان تواوه‌ته‌وه.

مه‌حووی ده‌لێت:

شوگری حه‌ق به‌رده‌ری هه‌ر فه‌قره ئیقامه‌تگام
به‌ر ده‌روباری نه‌ سوّلطان و نه‌شانیمه مه‌لاذ^(۳۸۲)

ئیبن عه‌ره‌بی ده‌لێت:

الجود اولی به‌ والفقر اولی بنا فکن به‌ لاتکن الا له ولنا^(۳۸۳)
مه‌حووی و ئیبن عه‌ره‌بی هه‌ردووکیان دان به‌هه‌ژاری خۆیان ده‌نین به‌رامبه‌ر گه‌وره‌یی خوا و په‌ناش نابه‌نه به‌ر ده‌رگانه‌ی که‌س، چونکه به‌به‌شی خوا قایلن.

پهراوتیز:

(۱) سه‌عدی شیرازی: موشرفه‌دین موس‌لیح کوری عه‌بدو‌ل‌لای سه‌عدی شیرازی، یه‌ک‌یکه له‌و شاعیرانه‌ی که‌شبعر و په‌خشانی گه‌بان‌دو‌ته به‌رزترین پله‌ی ره‌وانی و ره‌وانبیتزی، له‌نیوان سالانی ۵۸۵-۶۰۶/۱۱۸۹-۱۲۰۹ز له‌دایک بووه و له‌سالانی ۶۹۱-۶۹۴/۱۲۹۱-۱۲۹۴ز مردوووه و دوو به‌ره‌می به‌ناوبانگی له‌دوا به‌جی ماوه (گلستان و دیوانیتی شبعر.

تاریخ ادبیات ایران، د. رضا زاده شفیق، تاریخ ادبیات ایران، تهران، ۱۹۴۱، ص ۲۶۳.

(۲) دیوانی مه‌حوی، مه‌لا عب‌دول که‌ریمی موده‌ریس، ل ۳۳۰.

(۳) کولیاتی سه‌عدیمان پشکنی، ثم نبوه به‌یته‌مان چنگ نه‌که‌وت.

(۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۳۶.

(۵) کلیات سع‌دی، محمد علی فروغی، ص ۵۳۰.

(۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۳۵.

(۷) کلیات سع‌دی، محمد علی فروغی، ص ۵۹۸.

(۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۳۹.

(۹) گلستان سع‌دی، محمد علی فروغی، چاپ مهارت، ص ۳.

(۱۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۷.

(۱۱) گلستان سع‌دی، محمد علی فروغی، ص ۱۷۰.

(۱۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۳.

(۱۳) گلستان، ص ۷۱.

(۱۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۴.

(۱۵) گلستان، ص ۳۳.

(۱۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۸.

(۱۷) کلیات سع‌دی، محمد علی فروغی، ص ۶۸۰.

(۱۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۷.

(۱۹) گلستان، ص ۱۲.

(۲۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۸.

(۲۱) کلیات سع‌دی، محمد علی فروغی، ص ۸۰۶.

(۲۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۱.

(۲۳) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۲.

(۲۴) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۳.

(۲۵) کلیات سع‌دی، ص ۸۰۰.

(۲۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۷.

(۲۷) گلستان، ص ۴۹.

(۲۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۸.

(۲۹) گلستان، ص ۲۴.

(۳۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۷۸.

(۳۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۶.

(۳۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۰.

(۳۳) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۱.

(۳۴) گلستان، ص ۵.

(۳۵) دیوانی مه‌حوی، ل ۹۲.

(۳۶) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۲۵.

(۳۷) کلیات سع‌دی، ص ۵۴۸.

(۳۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۸۰.

(۳۹) کلیات سع‌دی، ص ۲۵۳.

(۴۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۲۱.

(۴۱) کلیات سع‌دی، ص ۵۸۲.

(۴۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۲۳.

(۴۳) کلیات سع‌دید، ص ۶۵۹.

(۴۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۶۵.

(۴۵) گلستان، ص ۱۰.

(۴۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۶۷.

(۴۷) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۰۲.

(۴۸) کلیات سع‌دی، ص ۵۴۲.

(۴۹) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۶۷۴.

(۵۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۱۰.

(۵۱) کلیات سع‌دی، ص ۸۷۳.

(۵۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۶۸.

(۵۳) کلیات سع‌دی، ص ۲۷۶.

(۵۴) البقرة/۲۸۶.

(۵۵) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۵۷.

(۵۶) کلیات سع‌دی، ص ۴۵۰.

(۵۷) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۸۴۸.

(۵۸) السبأ/۱۳.

(۵۹) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۵.

(۶۰) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۱۳.

(۶۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۰۹.

(۶۲) کلیات سع‌دی، ص ۴۲۰.

(۶۳) حافزی شیرازی: ناوی محه‌مه‌ده و نازناوی شه‌مه‌سه‌ددینه و یه‌ک‌یکه له‌شاعیره گه‌وره‌کانی سه‌ده‌ی هه‌شته‌می کۆچی و له ۷۲۶ک-۱۳۲۵ز له‌دایک بووه و له ۷۹۱ک-۱۳۸۸ز هوه وه‌فاتی کردووه، له‌ته‌مه‌نی بیست سالی‌دا شبعره‌کانی ناوبانگی ده‌رکردو گه‌یشته ده‌ست پاشایان و زانیان، نازناوی شبعری (حافظ)ه چونکه قورناتی هه‌موو له‌به‌ر بووه و ما‌مۆستایه‌کانی ثم

نازناوهدیان بۆ داناوه، حافظ له ژبانییدا نهیتوانیوه دووره په‌رتیزی ژبانی رامیاری بیت، بۆیه شیعی
به‌سه‌ر چهند ده‌سته‌لا تداریکدا هه‌لگوتوه و ستایشی کردوون.. دیوان حافظ، چاپ اول،

مطبوعات امیر کبیر، ۱۳۳۴هـ.ش، ص ۹-۱۱.

(۶۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۲.

(۶۵) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۸.

(۶۶) ئەم نبوه به‌ینه له‌نیوان چهند دیوانیکی حافظ پیمان نه‌دۆزرايه‌وه.

(۶۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۶۹.

(۶۸) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۶۹.

(۶۹) ئەم نبوه به‌ینه‌ش نه‌بوو، وا پینده‌چن له‌گه‌ل نبوه‌که‌ی تر هی مه‌حوی بیت

(۷۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۷۲.

(۷۱) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۴۳.

(۷۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۴۵.

(۷۳) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۲۶۴.

(۷۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۹.

(۷۵) دیوان حافظ، مؤسسه‌ مطبوعات امیر کبیر، ص ۲۰۳.

(۷۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۰.

(۷۷) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۸۷.

(۷۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۴.

(۷۹) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۸.

(۸۰) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۶۸.

(۸۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۵.

(۸۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۸.

(۸۳) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۳۰.

(۸۴) دیوان حافظ، تیمور برهان لیموده‌ی، انتشارات کاویان، ص ۱۸۸.

(۸۵) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۶.

(۸۶) وشه‌ی (ئهمین) له‌دیوانه‌که‌دا به‌ واتای (ئهمین) لیکدراوه‌ته‌وه به‌لام له‌راستیدا (ئهمین) به

واتای: راست یان لای راست یا پیروژ دیت و وشه‌که له‌ئه‌سلدا عه‌ره‌بییه، ئه‌وه‌ی واتای ئهمین

وئاسوده‌ دئ له‌فارسیدا (ئهمین) ه‌ نه‌ک (ئهمین)، که‌واپو به‌م پینیه ده‌ب و شه‌که (ئهمین) بی...

فره‌نگ عمید، حسن، عمید، انتشارات امیر کبیر، چاپ ه‌جدهم، تهران، ۱۳۶۲، ص ۱۷۸.

(۸۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۸۹.

(۸۸) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۰.

(۸۹) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۶۷.

(۹۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۰.

(۹۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۲۴.

(۹۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۶.

(۹۳) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۹.

(۹۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۵.

(۹۵) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۴۱.

(۹۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۹.

(۹۷) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۳.

(۹۸) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۰.

(۹۹) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۹۲.

(۱۰۰) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۵۳.

(۱۰۱) دیوان حافظ، تیمور برهان لیموده‌ی، ص ۱۴۱.

(۱۰۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۴.

(۱۰۳) دیوان حافظ، تیمور برهان لیموده‌ی، ص ۱۷۶.

(۱۰۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۲.

(۱۰۵) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۸.

(۱۰۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۹.

(۱۰۷) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۸۲.

(۱۰۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۷۲.

(۱۰۹) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۴۳.

(۱۱۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۷۴.

(۱۱۱) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۹۳.

(۱۱۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۸۳.

(۱۱۳) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۲۵.

(۱۱۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۸۴.

(۱۱۵) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۳۲۷.

(۱۱۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۹۸.

(۱۱۷) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۹۸.

(۱۱۸) دیوانی حافظ، تیمور برهان لیموه‌ی، ص ۳۶۸.

(۱۱۹) محمد/ ۳۶.

(۱۲۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۰۳.

(۱۲۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۰۵.

(۱۲۲) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۵۱.

(۱۲۳) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۳.

(۱۲۴) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۹.

(۱۲۵) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۰۵.

(۱۲۶) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۴۳.

(۱۲۷) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۴.

(۱۲۸) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۸۵.

(۱۲۹) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۹.

(۱۳۰) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۷۱.

به‌لام له‌لایهن سوڤیییه‌کانه‌وه بریتیییه له‌پایه‌ی یه‌کتاپه‌رستی، یا نووری محهمه‌دی، یا جویرائیل.
 فرهنگ لغات و اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، ص ۳۳۷.
 (۱۶۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۵۲.
 (۱۶۷) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۸۹.
 (۱۶۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۳۱.
 (۱۶۹) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۰۹.
 (۱۷۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۶۴.
 (۱۷۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۶۸.
 (۱۷۲) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۶۴.
 (۱۷۳) مه‌ولانای رۆمی: ناوی محهمه‌ده و نازناوی جه‌لالودینه و به‌مه‌وله‌وی به‌ناوبانگه، له ۱۲۰۷-ک-۱۲۰۷ز له شاری به‌لخ له‌دایک بووه، له‌بهر ئه‌وه‌ی زۆر له شاری قونیه ژیاوه بۆیه به مه‌ولانای رۆمی ناوی ده‌رکردوو، له‌ته‌مه‌نی ۲۴ سالییدا له‌شوینی باوکی خه‌ریکی ده‌رس گوتنه‌وه‌ئامۆژگاریکردنی خه‌لکی ده‌بیته، له ۱۲۴۲-ک-۱۲۴۴ز (شمس‌الدین تبریزی) ده‌چیتته قونیه و وده‌بیته هاوریتی مه‌ولانا و له‌ئه‌نجامدا وای لێ دیت مه‌ولانا عه‌شقی ده‌بی و له‌سه‌ر ده‌ستی ده‌بیته سوڤی تا له‌سالی ۱۶۷۲-ک-۱۲۷۳ز وه‌فات ده‌کا و له‌شاری قونیه ده‌بیته‌ن.
 مثنوی معنوی، چاپ ششم، بدیع الزمان فروزانفر، چاپخانه‌ علمی، ناشر: سازمان انتشارات، جاویدان، ۱۳۶۸، ص ۷-۱۱.
 (۱۷۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۱۸.
 (۱۷۵) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۳۱-۵۳۲.
 (۱۷۶) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۳۹.
 (۱۷۷) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۴۱.
 (۱۷۸) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۴۱.
 (۱۷۹) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵.
 (۱۸۰) مثنوی معنوی، تحقیق نیکلسون، دفتر دوم، ص ۲۱۳.
 (۱۸۱) دیوانی مه‌حوی، ل ۶.
 (۱۸۲) شرح مثنوی شریف، د. فروزانفر، دفتر اول، ص ۳۱۶.
 (۱۸۳) البقرة/ ۸۲.
 (۱۸۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۹.
 (۱۸۵) شرح مثنوی شریف، د. فروزانفر، قسم دوم، ص ۷۱۳.
 (۱۸۶) مثنوی معنوی، نیکلسون، ص ۹۲۸.
 (۱۸۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۰.
 (۱۸۸) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۶.
 (۱۸۹) مثنوی معنوی، ۱۲۷۰.
 (۱۹۰) شرح مثنوی شریف، د. فروزانفر، قسم دوم، ص ۷۰۶.
 (۱۹۱) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۵.
 (۱۹۲) مثنوی معنوی، ص ۹.

(۱۳۱) الانعام/ ۱۶۴.
 (۱۳۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۹.
 (۱۳۳) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۲۸.
 (۱۳۴) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۴۶.
 (۱۳۵) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۱.
 (۱۳۶) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۲۱.
 (۱۳۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۳۳.
 (۱۳۸) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۹۰.
 (۱۳۹) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۶۷.
 (۱۴۰) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۹۱.
 (۱۴۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۸.
 (۱۴۲) دیوان حافظ، تیمور لیموده‌ی، ص ۱۷۸.
 (۱۴۳) دیوان مه‌حوی، ل ۱۷۶.
 (۱۴۴) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۲۶.
 (۱۴۵) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۸۰.
 (۱۴۶) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۴۳.
 (۱۴۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۰۶.
 (۱۴۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۸۶.
 (۱۴۹) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۹۷.
 (۱۵۰) دیوان مه‌حوی، ل ۱۹۳.
 (۱۵۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۲.
 (۱۵۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۴.
 (۱۵۳) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۶۰.
 (۱۵۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۰۷.
 (۱۵۵) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۱۸.
 (۱۵۶) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۹.
 (۱۵۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۰۹.
 (۱۵۸) دیوان حافظ، تیمور لیموده‌ی، ص ۱۲۶.
 (۱۵۹) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۲۱.
 (۱۶۰) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۲۲.
 (۱۶۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۶.
 (۱۶۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۳۰.
 (۱۶۳) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۴۵.
 (۱۶۴) دیوان حافظ، امیر کبیر، ص ۲۶۴.
 (۱۶۵) عه‌قتی کول: باخود (العقل‌الفعال) له‌لایهن فه‌لسه‌فیییه‌کانه‌وه ده‌یه‌مینی ئه‌وه عه‌قلانه‌یه که کاروباری گه‌ردوون به‌ریتوه ده‌بات. الملل والنحل، ج ۲، الشهر ستانی، ص ۱۳۲-۱۳۳.

- مه‌سنه‌وی که له‌باری ری‌بازی یه‌کیتی بوونه (وحدة الوجود). گلشن راز، شیخ محمود شبستری، چاپ اول، سنندج، ۱۳۶۹، ه.ش، ص ۴-۶.
- (۲۲۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۳۴.
- (۲۲۵) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۶.
- (۲۲۶) گلشن راز، ص ۲۳.
- (۲۲۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۳.
- (۲۲۸) گلشن راز، ص ۲۲.
- (۲۲۹) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۲.
- (۲۳۰) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۶۰.
- (۲۳۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۹۳.
- (۲۳۲) الرحمن/۲۶.
- (۲۳۳) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۷۹.
- (۲۳۴) گلشن راز، ص ۱۱.
- (۲۳۵) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۸.
- (۲۳۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۷۲.
- (۲۳۷) گلشن راز، ص ۳۸.
- (۲۳۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۴.
- (۲۳۹) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۱۹.
- (۲۴۰) گلشن راز، ص ۱۰.
- (۲۴۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱.
- (۲۴۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۹۳.
- (۲۴۳) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۴.
- (۲۴۴) گلشن راز، ص ۲۰.
- (۲۴۵) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۵۲.
- (۲۴۶) گلشن راز، ص ۹۷.
- (۲۴۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۳۵.
- (۲۴۸) گلشن راز، ص ۲۱.
- (۲۴۹) له‌بهر ئه‌وه‌ی کورته‌ی ژبانی مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی له‌به‌شی یه‌که‌می نامه‌که‌دا نووسراوه، بۆیه به‌پیتوبست نه‌زانرا دووباره بکرتته‌وه.
- (۲۵۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۴.
- (۲۵۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۶۱.
- (۲۵۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۶۶.
- (۲۵۳) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۳۵.
- (۲۵۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۳.
- (۲۵۵) یادی مه‌ردان، به‌رگی یه‌که‌م، مه‌لا عه‌بدول که‌ری می موده‌ریس، ل ۵۳۶.
- (۲۵۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۶.
- (۲۵۷) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۵۴۴.

- (۱۹۳) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۷.
- (۱۹۴) مثنوی معنوی، ص ۶۶۰.
- (۱۹۵) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۳.
- (۱۹۶) شرح مثنوی شریف، ص ۲۱۶.
- (۱۹۷) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۱۶.
- (۱۹۸) مثنوی معنوی، ص ۱۱۹۱.
- (۱۹۹) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۲۷.
- (۲۰۰) مثنوی معنوی، ص ۱۰۷۵.
- (۲۰۱) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۲۸.
- (۲۰۲) مثنوی معنوی، ص ۲۶۵.
- (۲۰۳) جلال الدین الرومی، ج ۱، د. محمد عبدالسلام کفافی، ص ۴۲۲.
- (۲۰۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۴۶.
- (۲۰۵) شرح مثنوی شریف، ص ۶۹۰.
- (۲۰۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۰۹.
- (۲۰۷) مثنوی معنوی، ص ۹۰۰.
- (۲۰۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۲۳.
- (۲۰۹) مثنوی معنوی، ص ۱۲۸.
- (۲۱۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۱۳.
- (۲۱۱) مثنوی معنوی، ص ۱۲۲۰.
- (۲۱۲) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۲.
- (۲۱۳) التاج، الجامع للاصول في احاديث الرسول، ج ۵، ط ۳، ص ۲۳۳.
- (۲۱۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۱۳.
- (۲۱۵) مثنوی معنوی، ص ۸۱۵.
- (۲۱۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۳۵.
- (۲۱۷) مثنوی معنوی، ص ۸۱۴.
- (۲۱۸) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۸۱۴.
- (۲۱۹) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۷۳.
- (۲۲۰) شرح مثنوی شریف، ص ۵۸۸.
- (۲۲۱) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۵۷.
- (۲۲۲) مثنوی، ص ۹۴۰.
- (۲۲۳) ناوی (سعد الدین محمود بن عبدالکریم بن یحیی شبستری) یه، له‌باره‌ی ژبانییه‌وه زۆر نازانری، گوايه له ۶۷۸ ک- ۱۲۸۸ز له نازربایجان له دایک بووه له ۷۲۰ ک- ۱۳۲۰ز وه‌فاتی کردووه، واتا ته‌نیا (۳۳) سال ژباوه، سرووده‌کانی نیشانه‌ی وردبینی و زانایی شاعیرن، کۆمه‌له‌ به‌ره‌مه‌یکی هه‌یه، له‌وانه (حق‌الیقین، مرآة‌المحققین، سعادت نامه، گلشن راز)، شاعیر له‌ژنیر کاربگه‌ری ئین عه‌ره‌بی دابووه و گولشه‌نی راز به‌گشتی بریتیه‌یه له‌هه‌زار به‌یتی

- (۲۵۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۶.
- (۲۵۹) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۸۴.
- (۲۶۰) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۰.
- (۲۶۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۲.
- (۲۶۲) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۷۳.
- (۲۶۳) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۸.
- (۲۶۴) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۷۴.
- (۲۶۵) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۹.
- (۲۶۶) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۸۷.
- (۲۶۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۶۱.
- (۲۶۸) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۵۳۶.
- (۲۶۹) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۲.
- (۲۷۰) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۶۰.
- (۲۷۱) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۸۶.
- (۲۷۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۳.
- (۲۷۳) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۷۶.
- (۲۷۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۳۲.
- (۲۷۵) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۷۶.
- (۲۷۶) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۶.
- (۲۷۷) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۸۵.
- (۲۷۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۳۴.
- (۲۷۹) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۵۹۶.
- (۲۸۰) گولشه‌نی راز: دیوانیکی فارسیی شاعیری تازه‌ربایجانی مه‌حمودی شه‌به‌سته‌ریبه و بابه‌تی شیعره‌کانی سوْفیکه‌ریبه، سه‌یری به‌راورده‌کهی مه‌حوی بکه له‌گه‌ل گولشه‌نی راز دا.
- (۲۸۱) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۶۰.
- (۲۸۲) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۵۴۵.
- (۲۸۳) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۰۱.
- (۲۸۴) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۶۲.
- (۲۸۵) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۱۵.
- (۲۸۶) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۵۳۴.
- (۲۸۷) الشمس / ۱.
- (۲۸۸) اللیل / ۱.
- (۲۸۹) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۰۳.
- (۲۹۰) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۸۳.
- (۲۹۱) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۲۳.
- (۲۹۲) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۵۴۷.
- (۲۹۳) دیوانی مه‌حوی، ل ۲۷۰.
- (۲۹۴) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۶.
- (۲۹۵) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۷۰.
- (۲۹۶) التوبة / ۸۲.
- (۲۹۷) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۱۴.
- (۲۹۸) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۴۷۹.
- (۲۹۹) دیوانی مه‌حوی، ل ۴۵۷.
- (۳۰۰) یادی مه‌ردان، ب ۱، ل ۶۴۸.
- (۳۰۱) له‌بهر ته‌وه‌ی له‌به‌شی به‌که‌می ته‌م نامه‌یه ژین نامه‌ی نووسراوه، بزیه دووباره نه‌کرایه‌وه.
- (۳۰۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۸.
- (۳۰۳) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۲۷.
- (۳۰۴) بوْ زتده شاره‌زایی بروانه، دیوانی مه‌حوی لاپه‌ره‌ی: ۱۹، ۳۴، ۱۱۱، ۱۲۰، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۴۹.
- (۳۰۵) دیوانی مه‌حوی، ل ۵۴.
- (۳۰۶) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۹.
- (۳۰۷) بروانه دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۹، ۲۷۲.
- (۳۰۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۶.
- (۳۰۹) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۶۰.
- (۳۱۰) دیوان الحلاج، د. کامل مصطفی الشیبی، ص ۱۰۲.
- (۳۱۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۷.
- (۳۱۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۹.
- (۳۱۳) دیوان الحلاج، ص ۱۱۹.
- (۳۱۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۳۰.
- (۳۱۵) دیوان الحلاج، ص ۱۱۱.
- (۳۱۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۷۹.
- (۳۱۷) دیوان الحلاج، ص ۳۹.
- (۳۱۸) دیوانی مه‌حوی، ل ۸۴.
- (۳۱۹) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۸۹.
- (۳۲۰) دیوان الحلاج، ص ۱۱۴.
- (۳۲۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۹.
- (۳۲۲) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۲.
- (۳۲۳) دیوان الحلاج، ص ۵۳.
- (۳۲۴) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۳.
- (۳۲۵) دیوان الحلاج، ص ۲۶.
- (۳۲۶) دیوانی مه‌حوی، ل ۱۲۳.
- (۳۲۷) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۵۶.
- (۳۲۸) دیوان الحلاج، ص ۲۷.
- (۳۲۹) دیوان مه‌حوی، ل ۱۳۱.
- (۳۳۰) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۶.
- (۳۳۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۸.

دیني، یاخود خو خستنه پوره په له خواو هممو خه لک ده بینه، لیره دا (ایک نعبد) سه لماندنی
 فهرقه لای رتیبواری سو فیکه گه ری. فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۱۵۵،
 ص ۳۶۰.

(۳۶۷) جمع: زار او په کی سو فیکه گه ریبه و بریتیه له بینینی خوا به چاوی دل (شهود) و گه یشته
 قوناغی نیستییه (فناء)، یا خود هرچی له لایه ن خواوه بی جه معه، (ایک نستعین) سه لماندنی
 نهو جه معه یه، فرهنگ لغات و اصطلاحات و تعبيرات عرفاني، ص ۱۵۵، ۳۶۰.

- (۳۶۸) دیوانی مه حوی، ل ۳۲۰.
- (۳۶۹) دیوان ابن عربي، ص ۱۰۲.
- (۳۷۰) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۶۳.
- (۳۷۱) دیوانی مه حوی، ل ۳۷۳.
- (۳۷۲) دیوان ابن عربي، ص ۲۴۶.
- (۳۷۳) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۷۱.
- (۳۷۴) الملل و النحل، ج ۱، الشهرستاني، ص ۷۹.
- (۳۷۵) دیوانی مه حوی، ل ۳۹۴.
- (۳۷۶) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۴۲۷.
- (۳۷۷) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۴۳۴.
- (۳۷۸) دیوان ابن عربي، ص ۴۷۲.
- (۳۷۹) الشعراء/ ۸۸.
- (۳۸۰) دیوانی مه حوی، ۴۰۷.
- (۳۸۱) دیوان ابن عربي، ص ۱۳.
- (۳۸۲) دیوانی مه حوی، ل ۱۱۷.
- (۳۸۳) دیوان ابن عربي، ص ۱۸۶.

- (۳۳۲) دیوان الحلاج، ص ۷۷.
- (۳۳۳) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۶.
- (۳۳۴) التوبة / ۸۲.
- (۳۳۵) دیوانی مه حوی، ل ۱۵۰.
- (۳۳۶) دیوان الحلاج، ص ۱۰۶.
- (۳۳۷) دیوانی مه حوی، ل ۲۲۳.
- (۳۳۸) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۳۹.
- (۳۳۹) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۳۲۷.
- (۳۴۰) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۴۵۷.
- (۳۴۱) دیوان الحلاج، ص ۶۳.
- (۳۴۲) دیوانی مه حوی، ل ۴۳۳.
- (۳۴۳) دیوان الحلاج، ص ۱۲۳.
- (۳۴۴) الفتوحات المکیة، ج ۱، ص ۳۲.
- (۳۴۵) له بهر نه وهی له به شی به که می نه م نامه یه ژین نامه ی نین عه ده بی نو سراه پیشوستی به
 دوو باره کرده نه نبیه.
- (۳۴۶) دیوانی مه حوی، ل ۳۱۸.
- (۳۴۷) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۳۶۱.
- (۳۴۸) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۱۱۳.
- (۳۴۹) دیوان ابن عربي، ص ۱۰۵.
- (۳۵۰) دیوان ابن عربي، ص ۲۶۵.
- (۳۵۱) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۴۹.
- (۳۵۲) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۳۹.
- (۳۵۳) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۶۵.
- (۳۵۴) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۶۴.
- (۳۵۵) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۳۰.
- (۳۵۶) دیوانی مه حوی، ل ۲۰۸.
- (۳۵۷) دیوان ابن عربي، ص ۱۶.
- (۳۵۸) دیوانی مه حوی، ل ۳۰۳.
- (۳۵۹) دیوان ابن عربي، ص ۱۶۵.
- (۳۶۰) الحشر / ۲۱.
- (۳۶۱) الاحزاب / ۷۲.
- (۳۶۲) دیوانی مه حوی، ل ۳۱۳.
- (۳۶۳) دیوان ابن عربي، ص ۷۷.
- (۳۶۴) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۱۶.
- (۳۶۵) سه رچاوه ی پیشوو، ل ۲۲۶.
- (۳۶۶) فرق: زار او په کی سو فیکه گه ریبه و بریتیه لهو شتانه ی که تایه تن به رتیبواری خو ی به دهستی

به‌شئی سلییه ۴

شيعری نایینی له شيعره‌کانی مه‌حوی دا

شيعری ئايینی له ئيسلامدا

ئەوێ ئاشکرایه عەرەبەکان لەسەر دەمی جاهیلیدا خاوەن بەهره یه کی مه زن بوون له هۆنینه وهی شیعردا و شاعیر زمان حالی خیله که ی بووه و بهرگری لیبی کردووه و به شانازییه وه ستایشی کردووه.

بابه ته کانی ئەو سه هه ده مه ش به زۆری بریتی بوون له دلدارى و وه سف و ستایش و دلیری و لاواندنه وه و دا شۆرین، جا ئەمانه له چوارچێوه ی غه زه ل و قه سیده دا ده گوتران.

تا ک و ته را شاعیری وا هه بوو به پێچه وانه ی شاعیرانی سه هه ده می خۆی له شیعری ئايینی دا ده ستی هه بووه و ئاگای له کتیه پیرۆزه کانی پیش قورئان بووه و زۆر وشه و زاراوه ی وای به کاره ی ناوه که له شیعری شاعیرانی تر دا بهر چاونا که ون، له وان هه ش شاعیر (مخضرم) که ناوی «أمیه بن الصلت-ه که له سه هه ده می پێغه مبه ر دا ژیاوه و شیعره کانی باسی دا هینان و دروست کردنی ئاسمان و زه وی تیدایه و داوای بت نه په رستنی ده کردو پێشبینی ئەوه ی ده کرد که پێغه مبه ری په ی دا ده بی، به لām هه ر که (محمد) (د.خ) بووه پێغه مبه ر باوه ری پێ نه هینا، چونکه ئومیدی ئەوه بوو خۆی ئەو پێغه مبه ره بیت، شیعره کانی زۆر باسی به سه هه هاتی پێغه مبه ره کانی تیدایه و له هه ندیکیان دا کاربگه ربی قورئانی به سه هه وه دیاره، داوای جهنگی به درى گه وه مردووه»^(۱)

هه رکه ئيسلام له نیوه دوورگه ی عه ربی سه ری هه لدا، بارو زروفتیکی نوێ هاته ئاراوه و «زۆر نه ریت و ره وشتی جاهیلی په دکرده وه و هه ندیکیشی وه کو خۆی هیشه وه، هه ندیکیشی ده سکاری کردو وای لیکرد که له گه ل پرۆگرامی ئيسلامدا بگونجیت»^(۲) له و سه هه ده مه دا شیعیر باوو له گوپی خۆی نه که وتبوو، به لām هه رکه ئايه تی «والشعراء يتبعهم الغاؤون الم ترانهم في كل واد يهيمون، وانهم يقولون مالا يفعلون الا الذين آمنوا وعملوا الصالحات وذكروا الله كثيراً

وانتصروا من بعد ما ظلموا، وسيعلم الذين ظلموا اي منقلب ينقلبون»^(۳) بۆ پێغه مبه ر هات و به خه لکی راگه یاند، شاعیران هه لوه سه ته په کیان کردو گوێیان هه لخست، به لām نابێ ئەوه فه رامۆش بکری که له پێش ئەم ئايه ته مه ده نییانه له چه ند شوپنیتکی تری قورئان ئايه تی مه کی هاتووه و رایگه یاندووه که نه پێغه مبه ر شاعیره و نه قورئان شیعره،، له مانه ش «بل قالوا اضغات احلام بل افتراه بل هو شاعر»^(۴)، هه ره ها ده فه رموی «وما علمناه الشعر وما ينبغي له ان هو الا ذکر وقرآن مبين»^(۵).

هۆی ئەم ره فه زه ش ئەوه بوو (له جاهلیدا وا باو بوو که هه ر شاعیری شه ی تانیتکی هه یه و شیعری فیترده کا یاخود ئیلهامی شیعری بۆدینێ، ئەمه ش له پێغه مبه ر ناوه شیتته وه و قورئانیش دووره لیبی)^(۶).

به م جوژه ئيسلام شاعیرانی کرده دووچین و به گشتی ره فزی شیعری نه کرد، به لکو سنووریککی بۆ دیاری کرد، که ده بی له سه ر ته وه ری بیرو باوه ری ئيسلامه تی بخولیتته وه و نابێ دژایه تی له گه لیدا هه بی. له داوای ئەم سنوور دانانه شاعیران بوونه سی چین: چینیکیان وازیان له شیعیر هینا و سروشتی قورئان مه ستی کردن و له بریتی شیعیر قۆستیانه وه، چینی دووه م وازیان له شیعیر نه هینا و دژایه تی موسوولمانه کانیان کرد، به لām چینی سییه م له سه ر شیعری خۆیان به رده وام بوون و ئیلتزامیان به و سنووره کرد که قورئان بۆ شاعیرانی دیاری کردووه و بوونه قه لغانی پاراستنی ئەم بیرو باوه ره نوویه، له و شاعیرانه ش (حسان بن ثابت الانصاري) په که ناوی لیتراوه شاعیری پێغه مبه ر و «به رده وام له شیعره کانی به رگری له ئيسلام و پێغه مبه ر کردووه و له گه ل بت په رسته کان له جه نگدا بووه»^(۷).

ئالیه ردا ده توانین ده ستنیشانی ئەوه بکه یین که شیعری بروا (العقیده) له ئيسلامدا له م قو ناغ و بارو زرووفه دا سه ری هه لداوه و شاعیران له سه نگه ری به رگریدا بوونه و بیرو باوه ری ئيسلامه تییان کردۆته هه وینێ شیعره کانیان و له م باره یه وه چه ند شاعیری به رچاوده که وی و ه کو: «كعب بن زهير، عبدالله بن رواحة»^(۸).

شاعیری پروا له ناو کۆمه‌لگای ئیسلامیدا بوونی خۆی سه‌لماند و هه‌میشه شاعیران له‌مه‌یدانی به‌رگری له‌بیروباوه‌ری ئیسلامه‌تی دا بوون و بیروباوه‌ری جاهیلیان به‌شعیره‌کانیان پوچ ده‌کرده‌وه و «پیتغه‌مبه‌ریش هانی شاعیرانی ده‌داو له‌م باره‌یه‌وه فه‌رمووویه‌تی : المؤمن یجاهد بسیفه ولسانه»^(۹).

بێگومان ئەم جوهره‌شعیره گۆرانکارییه‌کی خسته جیهانی شاعیری عه‌ره‌بیه‌وه له‌لایه‌نی روخساورناوه‌رۆکه‌وه، له‌لایه‌نی روخساره‌وه شاعیری پروا به‌ره‌و ساده‌یی رویشت، چونکه بۆ زۆریه‌ی خه‌لکی ده‌گوترا و کۆمه‌له‌و شه‌و زاراوه‌یه‌کی نوێی ئیسلامی هێنا ناو فه‌ره‌هنگی شاعیره‌وه که له‌ شاعیری پێشوو‌دا به‌رچاو ناکه‌وێت، له‌لایه‌نی ناوه‌رۆکه‌وه‌ش شاعیری پروا جوهره‌شعیرتیکی داهینا و خسته‌ییه‌ ناو مه‌یدانی ئەده‌بیه‌وه، ئەویش شاعیری یه‌کتا په‌رسته‌ییه (التوحید)، ئیستاش وا به‌کورتی باه‌ته‌کانی شاعیری پرواتان ده‌خه‌ینه به‌رچاو:

۱- شاعیری جه‌نگ:

شاعیران له‌گه‌ل جه‌نگاوه‌ران به‌زوبانیان ده‌جه‌نگان له‌پێناوی ئەم بیرو باوه‌ره نوێیه، به‌تاییه‌تی دوا‌ی هاتنی ئەم ئایه‌ته: «وقاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم ولا تعتدوا ان الله لا یحب المعتدین»^(۱۰).

۲- شاعیری دژگاری (المناقضات):

شاعیران بوونه دوو به‌ش، له‌گه‌ل پیتغه‌مبه‌ر و دژی پیتغه‌مبه‌ر، هه‌ر که‌سه به‌رگری له‌گرووپی خۆی کرد.

۳- «شاعیری یه‌کتا په‌رستی (التوحید):

هه‌رکه شاعیره‌کان به‌ چاوی خۆیان به‌زینی قوره‌یشیه‌کانیان بینی و زانیان نووری ئیسلام کوژارانه‌وه‌ی بۆ نییه، به‌ شاعیره‌کانیان دا‌ایان له‌ خه‌لکی کرد که‌واز له‌ بت‌په‌رستی بێن و هه‌ر ته‌نیا خوا‌ی تاک په‌رستان چونکه هه‌ر خوا شایانی په‌رستان و حوکمه»^(۱۱).

۴- جگه‌ له‌و باه‌تانه‌ی سه‌ره‌وه:

له‌ دوا‌ی گرتنی شاری مه‌که‌که جوهره‌شعیری سه‌ری هه‌لدا به‌ناوی (شاعیری

تۆیه و عوزر هینانه‌وه)، له‌ دوا‌ی ئەمیش شاعیری نوێنه‌ره‌کان (وفود) سه‌ری هه‌لدا به‌هۆی هاتنی هۆزه‌کانی عه‌به‌ره‌ب بۆ خزمه‌تی پیتغه‌مبه‌ر و راگه‌یاندنی ئیسلامه‌تی خۆیان، دوا‌ی مردنی پیتغه‌مبه‌ریش شاعیری هه‌لگه‌رانه‌وه (الرده) په‌یدا بوو له‌ده‌ورو پشتی شاری مه‌که‌که، هه‌روه‌ها شاعیری (الحزن) یش هاته‌ کایه‌وه که‌بریتی بوو له‌لا‌واندنه‌وه‌ی پیتغه‌مبه‌ر (د.خ) دوا‌ی مردنی^(۱۲).

دوا‌ی ئەوه‌ی ئیسلامه‌تی په‌ره‌ی سه‌ند و هه‌ردوو ده‌وله‌تی ساسانی و بێزه‌نتی رووخاند، شاعیری پروا خۆی له‌به‌رگیتی تازه‌بینیه‌وه و به‌ره‌و شاعیری ئایینی هه‌نگاوی نا.

بێگومان سه‌ره‌له‌دانی شاعیری ئایینی به‌هۆی چهند هۆکارێکه‌وه بوو، له‌وانه‌ش «ئایه‌ته‌کانی قورئان له‌باره‌ی وه‌سفکردنی خۆشیی به‌هه‌شت و ناخۆشیی دۆزه‌خ و چۆنیه‌تی باسکردنی مردن و جیهانی دوا‌ی مردن و به‌که‌م زانیی ژایانی جیهان و خۆ‌ئاماده‌کردنی موسو‌لمانان بۆ رۆژی دوا‌مایی، سه‌ره‌رای رامانی شاعیران له‌ژایانی پیتغه‌مبه‌ر و یارانی، ئەمانه و جگه‌ له‌و بارو زروفه‌ ته‌نگه‌ی که‌ به‌سه‌ر موسو‌لمانان داهات له‌سه‌رده‌می عوسمان و په‌یدا‌بوونی فیتنه و ئاشوویی ناوه‌خۆیی که‌بووه هۆی په‌یدا‌بوونی باریکی ته‌نگی ئابووری و رامیاری»^(۱۳).

ئەم هۆبانه به‌گشتی و شه‌هیدکردنی عوسان و عه‌لی به‌تاییه‌تی بوونه هۆی چه‌سپاندنی شاعیری ئایینی وه‌کو مه‌به‌سته‌تیکی شاعیری سه‌ریه‌خۆ توانی بوونی خۆی به‌سه‌لمینی و له‌ناو د‌ل و ده‌روونی موسو‌لماناندا وشوین پیتی خۆی بکاته‌وه.

ناب‌ی ئەوه‌ش له‌بیر بکری که‌شعیر به‌گشتی ئاوینه‌ی سه‌رده‌می خۆیه‌تی چی له‌ناو کۆمه‌ل‌روویدا له‌رووی ئەم ئاوینه‌یه ره‌نگ ده‌داته‌وه، بۆیه شاعیری ئایینی له‌هه‌موو سه‌رده‌مه‌کانی ئیسلامدا (سه‌رده‌می پیتغه‌مبه‌ر، راشدین، ئەمه‌وییه‌کان عه‌باسیه‌کان) وینه‌ی گه‌ل‌ی رووداوی گرنگی کیشاوه و به‌ش به‌حالی خۆی توماریانی کردووه، هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌شه که له‌ئەده‌بی عه‌ره‌بیدا خه‌رمانیکی گه‌وره له‌و جوهره‌شعیره به‌رچاو ده‌که‌وی و لیکۆله‌ره‌وان سوودی ل‌ی ده‌بین.

سه‌ره‌رای ئەوه‌ی که‌شعیری ئایینی له‌لایه‌نی ناوه‌رۆکه‌دا گۆرانکاری به‌سه‌ر

شیعری عه‌ره‌بیدا هیناوه و چند بابه‌تیکی نوئی هاتنه مه‌یدانه‌وه، ئەم کاریگه‌رییه هه‌ر به‌مه‌نه‌وستا به‌لکو کاریگه‌ریی له‌مه‌به‌سته کۆنه‌کانی شیعری عه‌ره‌بی کردوگیانیکی ئیسلامی پی به‌خشین. له‌باره‌ی «ستایشه‌وه کاریگه‌ریی ئایینی به‌سه‌ریه‌وه که‌مه چونکه ئەو به‌ها ئاکاریبیانه‌ی که‌له سه‌رده‌می جاهیلیدا هه‌بوون وه‌کو تازیه‌تی به‌خشه‌نده‌یی به‌هه‌مان شیوه‌مانه‌وه و چه‌سپان»^(١٤).

له‌لایه‌نی داشۆزینه‌وه جگه له‌واتا کۆنه‌کانی سه‌رده‌می جاهیلی، هه‌ندی واتای نوئی ئیسلامیش پالپشتی کرد وه‌کو: تاوانبارا کردنی بت‌په‌رسته‌کان به‌کوفرو هاویه‌شی په‌بداکردن و ترساندن‌یان به‌سزای خوا^(١٥). به‌لام له‌لایه‌نی لاوانده‌وه گۆرانیکی زۆر بنه‌رته‌ی به‌سه‌رداهات و که‌وته چوار چیتویه‌کی ئیسلامییه‌وه، له‌وانه‌ش: باوه‌ر هینان به‌مردن و موژده‌دان به‌به‌هشت و پاداشتی روژی دوامایی و ئەو پله‌و پایه‌مه‌زنه‌ی که‌خوا بۆ شه‌هیدانی داناوه.^(١٦)

غه‌زه‌لیش که‌بلاوترین مه‌به‌ستی شیعری عه‌ره‌بییه له‌و کاریگه‌رییه بی به‌ش نه‌بوو، ئیسلام کاری تیکرد و غه‌زه‌لی عوزری بلاو بووه‌وه^(١٧).

هه‌ر ئەم غه‌زه‌له عوزریه‌ش بوو، بووه سه‌ره‌تایه‌ک بۆ په‌یدا بوونی شیعری سۆفیگه‌ری له‌ئیسلامدا.

به‌گشتی شیعری ئایینی چند سیفه‌تیکی هه‌یه له‌وانه‌ش: زۆر به‌کاره‌یتانی ناوی (الله) و بیژه‌ی قورئان و کتیب و فورقان و ناوی هه‌ندی سووره‌تی قورئان، هه‌روه‌ها به‌کاره‌یتانی وشه‌ی (رسول، نذیر، بشیر)، ئەمه‌و جگه له‌و وشانه‌ی که‌تایبه‌تن به‌فه‌ره‌نگی ئیسلام، بۆ نمونه: مؤمن، هدی، هدایه، ضلالة، کفر، الحاد، شرك، صلاة، مسجد، صوم، زکاة، جهاد، مجاهد، شهید... الخ^(١٨).

له‌دوای ئەم کورته‌میژووییه‌ی سه‌ره‌ل‌دانی شیعری ئایینی، ده‌توانین ب‌لێین که‌هه‌ر ئەم شیعره‌ بوو له‌سه‌رده‌می ئەمه‌وییه‌کان به‌هۆی زۆری ئاشووب و جه‌نگی ناوه‌خۆه‌ لقیکی تازه‌ی لی بووه‌وه به‌ناوی شیعری (زه‌د)، ئەم جوهره‌ شیعره به‌گشتی داوای قه‌ناعه‌تی ده‌کرد و جیهانی دوایی مه‌به‌ست بوو نرخ‌ی دنیای لاکه‌م بوو. هه‌ر ئەم شیعره‌ زوه‌ده‌ش وه‌ک سه‌ره‌تایه‌ک بوو بۆ چه‌که‌ره‌کردنی

شیعری سۆفیگه‌ری له‌ناو موسوڵمانه‌کاندا له‌سه‌ره‌تاکانی سه‌ده‌ی سییه‌می کۆچیدا.

ئەو بابته‌ شیعره‌ ئایینیانه‌ی که‌ له‌سه‌ره‌تای ئیسلام و ئەمه‌وی و عه‌باسی له‌مه‌یدانی ئەده‌بدا هه‌بوون هه‌روه‌کو خۆیان نه‌مانه‌وه له‌سه‌ده‌ی حه‌فته‌می کۆچیدا زۆریه‌ی شیعره‌ ئایینه‌کان بوونه ستایشی پیغه‌مبه‌ری (المدیح النبوی)، بۆیه ده‌بینین له‌و سه‌رده‌مه‌دا ئەم جوهره‌ ستایشه‌ زۆر باو بووه.

مه‌حویش که‌یه‌کیکه له‌و شاعیرانه‌ی ده‌ستی بۆ شیعری ئایینی بردووه له‌و مه‌یدانه‌ دا ئەسه‌پی خۆی لنگ داوه، ئیستا له‌خواره‌وه ده‌ست‌نیشانی جوهره‌کانی شیعری ئایینی لای مه‌حوی ده‌که‌ین و دوایی به‌دریژی لییان ده‌کۆلێنه‌وه. مه‌به‌سته شیعره‌ ئایینه‌کانی مه‌حوی به‌سه‌ر ئەم بابته‌تانه‌ی خواره‌دا دابه‌ش ده‌کریت:

١) شیعره‌ بره‌وییه‌کان (العقائد): ئەمه‌ش ده‌بیته‌ چند به‌ش:

یه‌که‌م: شیعره‌ خواپیه‌کان (الهیات) که‌ له‌م شتانه‌ ده‌دوئ:

- خودی خوا.

- سیفه‌ته‌کانی خوا.

- کرده‌وه‌کانی خوا.

- ناوه‌کانی خوا.

- پارانیه‌وه له‌خوا.

دوهم: ئەو شیعراوه‌ی که‌ له‌باره‌ی پیغه‌مبه‌ره‌ وه‌ گوتراون، و اتا:

- (نبویات)، له‌م بابته‌تانه‌ ده‌دوئ:

بوونی (محمد) به‌دوامینی پیغه‌مبه‌ره‌کان.

- شه‌و روو چونه‌ ئاسمانی پیغه‌مبه‌ر (الاسراء والمعراج).

- شه‌فاعه‌ت کردنی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) بۆ موسوڵمانان.

سییه‌م: شیعری باوه‌رگه‌شتیه‌کان (العقائد العامه):

بریتیه‌یه له‌و به‌یتانه‌ی که‌ په‌یوه‌ندیان به‌بیروباره‌ی موسوڵمانی سونیه‌یه‌وه هه‌یه.

ب) ستایشه پیغهمبهریهکان (المدائح النبوية):

بریتیه له ستایشکردنی پیغهمبهری ئیسلام (د.خ) له باره ی گه وری و په رجوه کانی (معجزات).
جا به گویره ی ئه م پۆلینه ی سه ره وه له مه و دوا دیننه سه ر شیعره ئایینه کانی (مه حوی) و هه لیان ده سه نگینین و لیکیان ده ده یینه وه، تا بزاین شاعیرمان تاج راده یه ک له م جو ره شیعره سه ره که وتوو بووه و چۆن سه ودای له گه لدا کردوو؟
به لām پیش ئه وه ی به گویره ی ئه م پۆلینه شیعره کان شی بکه یینه وه ده مه انه وئ به کورتی بزاین شیعره ئایینه کانی چهندن و له سه رچ با به تیکن؟
شیعره ئایینه کوردیه کان هه موویان بریتین له چوار قه سیده، دوانیان (۱۲۴، ۱۳۶) به یتن، دوانه که ی تریش (۲۳-۲۴) به یتن، له گه ل شیعریکی ناته واو که (۱۰) به یته و حاجی میرزا عه بدوللای کۆبی که ناز ناوی (خادم) ته واوی کردوو و تیدا سه ره که وتوو.
قه سیده ی یه که م به ناوی (عقد العقائد) ه له شیه وه ناوه رۆکدا دوو به شه، له شیه ودا له به یتی ۱-۴۰ له سه ر سه روا ی (ان) ده روا و دوا یی له به یتی ۱-۴۱-
۱۳۶ سه روا که ی ده گوژی و ده بیته (ین)، مرۆف وا تیده گا دوو قه سیده بئ، دوریش نییه وابئ، چونکه با به ته که شیان ده گوژی. ناوه رۆکی (۱-۴۰) په یوه نداره به خودو سیفه ت و ناو و کرده وه کانی خوا، که چی له ۱-۴۱-۱۳۶ ده بیته (نبویات) وباسی پیغهمبهری ئیسلام ده کات، به لām ئیمه هه ره که کو خۆی ده هیلینه وه سه ودای له گه لدا ده که یین.
قه سیده ی دوو هه میش (۲۳) به یته و باسی خودو بوون و سیفه ت و خۆشه ویستی خواده کات، له دوا ی ئه مه شیعریکی ناته واو دیت که بریتیه له پارانه وه له خوا و ته نیا (۱۰) به یتی نویسه وه و سوتند به هه ندی ناوی سووره ته کانی قورئان ده خوات.

قه سیده ی سییه میش (به حری نوور) ه و بریتیه له (۱۲۴) به ییت و ستایشی پیغهمبهر (د.خ) ده کات. بیگومان مه حوی ئه م قه سیده به ی له ژیر کاربگه ری

قه سیده ی (همزیه و برده) ی شیخ محمه دی بووسیری داناوه و له کاتی خۆیدا له سه ری ده رۆین.

قه سیده ی چواره میش بریتیه له (۲۴) به ییت و ستایشی مه ولانا خالیدی نه قشبه ندی کردوو وه وه کو رابه ریکی خۆی سه یری کردوو وه له جیهانی گیانیدا په یوه ندی پتوه کردوو وه به هۆبه وه به ختیار بووه.

وانه بی (مه حوی) هه ره وه ونده شیعه ئایینه ی هه بی، به لکو له ناو غه زه له کانی تر دا ناوه ناوه له چهند شوینیکی جیاواز چهند به یتیکی به رچاو ده که ون به تایبه تی له ره خنه توندو تیژه کانی که ئاراسته ی شیخ و مه لا و زاهیده ریا بازه کانی کردوو ه. به گویره ی سروشتی شیعره ئایینه کانی مه حوی، لیکۆلینه وه که مان له سه ر دوو بنه ما ده وه ستی:

۱) ئه نجامدانی به راوردی له نیوان قه سیده ی (عقد العقائد) ی مه حوی له گه ل (جوهره التوحید) ی شیخ ئیبراهیمی له قانی، هه ره ها به راوردی قه سیده ی (به حری نوور) ی مه حوی له گه ل ستایشه کانی پیغهمبهر (المدائح النبوية) ی شیخ محمه دی بووسیری، به تایبه تی قه سیده ی (همزیه و برده).

۲) لیکۆلینه وه ی شیعره ئایینه کانی مه حوی به پیتی ئه و با به ته شیعریانه ی که له پیشه وه دا بو شیعی ئایینی ده ستنیشان کراوه. ئیستاش و له خواره وه به پیتی توانا هه ول ده رده ری به راورده که بخریته به رده ست و به یته لیکچوه کان نیشان بکرتین، به م پییه سه ره تا قه سیده ی (عقد العقائد) ی مه حوی له گه ل (جوهره التوحید) ی شیخ ئیبراهیمی له قانی به راود ده کرت.

قه سیدهی (عقد العقائد) ی مه حوی و

(جوهره التوحید) ی شیخ ئیبراهیمی له قانی^(۱۹)

قه سیدهی (عقد العقائد) ی مه حوی ناوه که ی له گه ل ناوه رۆکه که ی ده گونجی و باسی پروای موسولمانان ده کا له باره ی خودی (ذات) خوا بوون و سیفەت و ناوو کرده و هکانی، ئەمە و جگە له و بابه تانه ی که پیتوهندیان به پیغه مبهرو یاران و فریشته کان و به ههشت و دۆزهخ و پردی سیرات و شه فاعه تی پیغه مبهرو و هلییه کان و زۆرشتی تر که له کاتی لیکۆلینه و وه بهراوردده که دا ئاماژه بیان بوۆده کړیت.

پیگومان مه حوی وه کو شاعیرێکی راستگۆ و به ئەمهک، سوودی له ههر شاعیرێ وەرگرتیی له دوو توۆتی به یته کانی په نجه ی بو راکیشاوه و مافی نه خواردوو، له م قه سیدهیه شدا ده بینین زۆر به راشکاوی ناوی کتیبی (جوهره) دینێ و پیمان راده گه یه نێ که چهند گه وهه ریکی له و کتیبه وه رگرتوو وه له گه ل مروارییه کوردییه کانی خو ی تیکی هه لکیشاوه و ئەم قه سیدهیه نایابه ی هیناوه ته ئاراه، له م باره یه وه مه حوی ده لێ:

چهند گه وهه رێ له (جوهره) ضه م به و له ئالییه

نه ظمی بکه م به کوردییه کی صیرفی جومله زان^(۲۰)

دوای ئەوه ی به ویستی خوا کتیبی (الشرح الجدید، لجوهره التوحید) مان که و ته به رده ست و تیبی راماین گه بشتینه ئە و پروایه که ئە و (جوهره) ی مه حوی باسی ده کا و ئەمه یه بو یه به دلنیا ییه وه قه سیده که ی مه حوی (عقد العقائد) له گه ل (جوهره التوحید) بهراورد ده که یین.

بهراورده که:

۱) مه حوی و له قانی به (بسم الله) و به (صلاة وسلام) له سه ر پیغه مبهرو ده ست به قه سیده کانیان ده که ن.

مه حوی ده لیت:

له و هه وره هه لپۆی به ئە به د لیتمه ی صلوات

سه ر قه برو جیسم و رو حی نه بیی (آخر الزمان)^(۲۱)

ئیبراهیمی له قانی ده لیت:

الحمد لله على صلواته

ثم سلام الله مع صلواته

على النبي جاء بالتوحيد

وقد عرى الدين عن التوحيد^(۲۲)

له قانی له سه ره تای قه سیده که به م دووبه یته ده ستی پیکردوو ه، به لام مه حوی دوای داوا کردنی یارمه تی له خوا ئینجا به سه لات و سه لام ده ستی پیکردوو ه.

۲) له باره ی ئەوه ی که (محمد) د.خ دوامینی پیغه مبهرا نه:

مه حوی ده لیت:

ئەم ئال و گۆری دینه له کارابوو ه هه تا

ده وری یه کچی به دینی ئە و نه سه خی جومله دین

یه عنی په یه مبهری عه ره بی، هاشمی نه سه ب

ئه حمه د له ئاسمان و محمد له سه رزه مین^(۲۳)

ئیبراهیمی له قانی ده لیت:

محمد العاقب لرسل ربه

وآله و صحبه و حزبه^(۲۴)

۳) له باره ی ئە و ده قانه ی که واتای لیکچوون (تشبیه) ده به خشن به نیسه بت

یه زدانی مه زنه وه:

مه حوی ده لیت:

هه ر ئایه ت و هه دیشی شتیکی تیابی

بتخاته شوبهه، جوابته بی چوونی یو چونان^(۲۵)

ئیبراهیمی له قانی ده لیت:

وکل نص اوهم التشبیها

اوله او فوض ورم تنزیها^(۲۶)

مه حوی و له قانی له سه ر ئەوه ن که لیکچوون بو خوا نابی و ده بی ئە و جو ره ده قانه ته ئویل بکرتنه وه و خوا دوور کړی له لیکچوون.

۴) له باره ی ئەوه ی که خوا هه میشه یی و هه تا هه تاییه و تووشی فه وتان و

نه بوون نابی:

مه حوی ده لیت:

رنگه ی نیبه به سه ریه وه (قطعاً) فنا، عه دهم
شه و قهت ده گاته خدمه تی شه مسی ضیا فشان^(۲۷)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

وکل ماجاز علیه العدم علیه قطعاً يستحيل القدم^(۲۸)

مه حوی به شیتوازی نه فی نیشانی ددها که خوا هه رگیز کۆتایی نیبه و له ناو
ناچی، به لام له قانی به شیتوازی ئیسپات بۆمان دهرده خا ئه وهی تووشی له ناو
چوون بی نابی هه میشه یی بیت، و اتا: خوا هه میشه ییه و له ناو چوونی بۆ نیبه ..
۵) له باره ی په یوه ندیی نیوان کرده وهی مروّف و زۆر بوون و که مبوونی باوه ری:

مه حوی ده لیت:

۱- نه عمالی چاکه ده خلی به ئیمان وه نیبه

ئه ما که مائی هه ر به وه ئیمانی مۆتته قین^(۲۹)

۲- ئیمان ئه گه ر زیاده ت و نوقصانی بۆ بی

وهک ئه کته ری ئه شاعیره قائل بوون به بوون

نه قصی به نه قصی طاعه ته، زیادی به دوو شته

یا طاعه، یا ته جه لیه کی بی چلۆن و چوون

بعضی ده لئ زیاده ت و بهس، نه قصی بۆ نیبه

به عضی کی که موصیرره له سه ر هه ردوو لانه چوون^(۳۰)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

ورجحت زیاده الايمان بما تزيد طاعة الانسان

ونقصه بنقصها وقيل لا وقيل لا خلق كذا قد نقل^(۳۱)

مه حوی له به یتی یه که مدا رای وایه که کرده وهی چاکه باوه ر زیاد ناکا، وادیاره

له سه ر باوه ری ئیمامی هه ننه فیبه که ده لئ: «باوه ر زیاد و که می بۆ نیبه»^(۳۲)،

له به یته کانی تریشدا بیرو باوه ری هه ندی له زاناکان تۆمار ده کات له باره ی ئه م

کیشه یه وه. به لام «له قانی و هه موو ئه شعه ریه کان رایان وایه که باوه ر زیادو

که می بۆ هه یه»^(۳۳) و به لگه شیان کۆمه له ئایه ت و هه دیستیکه، له وانه ش ئه م
ئایه ته «واذا تليت عليهم آياته زادتهم ایماناً»^(۳۴).

۶) له باره ی بوون و دیرینی خواو دووری له فه وتان، مه حوی و له قانی بیرو
باوه ریان یهک ده گریتته وه:

مه حوی ده لیت:

ذاتی خوا که خالقی ئه کوانه، هه ربووه

یه عنی قه دیی موطله قه (بالذات) و (بالزمان)^(۳۵)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

فواجب له الوجوب والقدم كذا بقاء لايشاب بالعدم^(۳۶)

هه ردوو کیان له و باوه رنه که وا خوا به خودو به کات دیرینه و هیچ خودی له
پیش ئه و بوونی نه بووه و کاتیشی به پیش نه که وتووه.

۷) له باره ی ئه وهی که خودا بوونی له خودی خۆبه تی و کهس له و ناچی و هاو
به شی بۆ نیبه و بی باوک و مندال و کهس و کاره:

مه حوی ده لیت:

واجب به ذاته، بوون و وجودی له خۆوه یه

فه ردی کی موفه رید به به قاوو هه میشه مان^(۳۷)

ضید و منافی ئه م صیفه تانه مه حاله بۆ

ئه و خالیقه که راگره بو مولکی (کن، فکان)^(۳۸)

نه یگر توه شه ربک و موعین و ژن و وه له د

بۆ ئیمه یه له ئایه تی (عز) ئه م قسه عه یان^(۳۹)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

قیامه بالنفس وحدانيه منزهاً اوصافه سنيه

عن ضد او شبه شريك مطلقاً ووالد كذا الولد والاصدقا^(۴۰)

۸) له باره ی سیفه ته هه میشه یه کانی خواوه، وه کو: ژیان وزانین و بیستن و بینین
و ویست و توانا و گوتن، له به یته کانی مه حوی و له قانی لیکچوونیکه ته و او

به دی ده کریت:

مه حوی ده لیت:

- ۱- خوی و هم موو صیفاتی که مائی بووه و هه یه ده شبی، نه زه لیبیه تی نه به دیهت ددها نیشان^(۴۱)
- ۲- که سئ پرسی نه و صیفه تانه: حه یات و عیلم سه مع و به صهر، ئیراده و قودرهت، که لام دان^(۴۲)
- ۳- نه و حه ی و عه لیم و سه میع و به صیره، نه و قادر، مورید و هم موته که لیبیم (بال لسان) زیندوو به دانیش و شنه و او و به بینشه صاحب ته وان و خواهیشه، گویا به هر زوبان^(۴۳)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

- ارادة و غایرت امرأ و علماً و الرضا كما ثبت^(۴۴)
- و علمه و لا یقال مکتسب فاتبع سبیل الحق و اطرح الریب^(۴۵)
- حیاته کذا الکلام السمع ثم البصر بذی اتانا السمع^(۴۶)
- ۹) له باره ی ئیدراکه وه مه حوی هه مان بیرو باوه ری ئبراهیمی له قانی دوباره ده کاته وه:

مه حوی ده لیت:

- ئیدراکی ذه وق و له مس و شه می بو قه رار نه دهن به عضیک و، به عضه مونکییرو، به عضی له وه قفه دان^(۴۷)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

- فهل له ادراك اولاً خلف وعند قوم صح فيه الوقف^(۴۸)
- زاناکان له سه ره نه وه ناکوکن ئایا خوا ئیدراکی هه یه یان نییه ؟ قازی و ئیمامی حه ره مه یین و گه لئ زانای تر له و باوه رهن که خوا نه م سیفه ته ی هه یه چونکه نیشانه ی ته و اووییه و به هوییه وه هه ست به نه رمی و دری و بوئن و چیژ ده کات، به پیچه وانه وه هه ندی دژی نه م رایه ن و هه ندیکیش لیبی بی ده نگن^(۴۹) له رووی روخساره وه چه ند و شه یی دووباره ده بنه وه، وه کو (ئیدراک، هه ندی، وه قفه).
- ۱۰) له باره ی سیفه ته کانی خوده وه مه حوی هه مان به یته کانی له قانی دووباره

ده کاته وه وزور لیک نزیکن له واتادا:

مه حوی ده لیت:

- ۱- نه و حه ی و نه و عه لیم و سه میع و به صیره، نه و قادر، مورید و هم موته که لیبیم (بال لسان)^(۵۰)
- ۲- ذاتی خودا صیفاتی نه عه ینه نه عه ییری ذات بی نه م صیفاته قهت نه بووه و قهت نییه به ئان^(۵۱)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

- حیی عیلم قادر مرید سمیع بصیر مایشا یرید
- متکلم ثم صفات الذات لیست بعین او بغیر الذات^(۵۲)
- له رووی روخساره وه له م و شانده ا لیت ده چن، وه کو «حه ی، عه لیم، قادر، مورید، سه میع، به صیر، موته که لیبیم، صیفاتی ذات، عه یین، غه ییری عه یین».
- ۱۱) له باره ی هه میشه یی و دیرینی قورئان مه حوی و له قانی له سه ره نه و باوه رهن که قورئان دروست کراونییه و دیرینه:

مه حوی ده لیت:

- حادث نییه قه دیه، که لامی خودا به حه ق
- ده م بو حه ده ت به ناحه ق نه به ن (ضال) و گو مره مان^(۵۳)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

- ونزه القرآن أى کلامه عن الحدوث واحذر انتقامه
- وکل نص للحدوث دلا احمل على اللفظ الذي قد دلا^(۵۴)
- له هه رده و به یته کاندای جگه له یه کیتی و اتایان، نه م ووشانه دووباره نه «حادث، که لام، خوا، کوئن».

- ۱۲) له باره ی پیچه وانه ی نه و حه فته سیفه ته ی خود که له پیشدا باسکران هه ره وها له باره ی جیگرتنی خوا له لایب له شه ش لایه کان، مه حوی و له قانی بریاریان داوه که نابج نه م سیفه تانه بدرینه پال خودا «مردن، نه زانین، نه بیستن، نه بینین، نه ویستن، نه توانین ناگویی»، جگه له مه ش نابج بگوتری خوا له فلانه لا و له فلانه شوینه.

مه حوی ده لیت:

۱- (ضد) ومونافی ئەم سیفه تانه مه حاله یۆ ئەو خالیقه که راگره بۆ ملکی (کن، فکان) (۵۵)

۲- ناوی خودا به (شیئ) و به ذات ئەردەبهی به ئەو ذاته نا که دەوری گری شەش جیهه و زەمان (۵۶)

ئىبراهیمی له قانی ده لیت:

ويستحيل ضد ذي الصفات في حقه كالكون في الجهات (۵۷)

بهيتی به که می مه حوی له گەل نیوه بهيتی به که می له قانی په یوه دنداره و بهيتی دووه میشی له گەل نیوه بهيتی دووه می له قانی.

۱۳) له باره ی کرده و هه کانی به نده و باوه رهیتان و نه هیتانی، مه حوی هه مان بیروپرای ئىبراهیمی له قانی دووباره ده کاته وه:

مه حوی ده لیت:

بۆ عه بدو بۆ عه ملییه تی خو لئنده ئەو، ئەوه

ته و فیقی دا به ئیمه و خه ذلانی دا به وان (۵۸)

ئىبراهیمی له قانی ده لیت:

فخالق لعبد ما عمل موفق لمن اراد ان يصل

وخاذل لمن اراد بعده ومنجز لمن اراد وعده (۵۹)

له رووی روخساره وه له نیتوان چەند وشه یه کدا لیتکچوون هه یه، وه کو «عه بد، خالیق، عه مه ل، ته و فیق، خودلان».

۱۴) له باره ی سه ره به ستی به نده له کرده و هه کانی خو ی، مه حوی و له قانی پروایان وایه که خوا هه موو شتیکی له دهسته و به نده ته نیا (کاسیب) ی کاره که یه تی، و اتا: ئەنجامدانه که ی له دهست به نده یه، هه روه ها دژی رای موعته زله کانن که ده لیتن: مرۆف له کرده و هه کانی سه ره به سته و له گەل جه بریه کانیش نین که ده لیتن مرۆف هه چی له دهست نییه و هه موو کارتیکی پی ده کەن، به لکو جوژه نازادیه کی هه یه له کرده و هه کانی.

مه حوی ده لیت:

خالیق یه کیکه، کاسیبه عه بد، ئەم په ر ئەو په ره ئیفراتی ئیعتزالی بو ته فریطی جه بر بیان (۶۰)

ئىبراهیمی له قانی ده لیت:

وعندنا للعبد كسب كلفا به ولكن لم يؤثر فاعرفا

فليس مجبوراً ولا اختياراً وليس كلا يفعل اختياراً (۶۱)

۱۵) له باره ی چاکی و چاکتره وه (صلاح، واصلح)، و اتا: بۆ خوا چاکتر بوو وای بکردایه، مه حوی و له قانی دژی رای موعته زله کانن که ده لیتن: پتو به سته له سه ر خوا سوودی به نده کانی ره چاوبکا له جیهان و رۆژی دوامایی، هه ردووکیان له گەل ئەهلی سوونه ت یه کن و ده لیتن: خواکاری خو ی ده زانی و که س مافی ره خه لیتگرتنی نییه «لایسأل عما يفعل وهم يسألون» (۶۲)

مه حوی ده لیت:

واجب نيه له سه ر مه لیکي (واجب الوجود)

ئه صلح وه یا مه صلحه ده رحه ق به به نده گان (۶۳)

ئىبراهیمی له قانی ده لیت:

وقولهم ان الصلاح واجب عليه، زور ماعليه واجب (۶۴)

سه ره رای یه کگرتنی و اتای هه ردوو به يته که، ئەم وشانه ش لیتک ده چن «واجب، سه لاح، خوا»

۱۶) له باره ی خیترو شه ره وه مه حوی و له قانی باوه پریان وایه که خیترو شه ر له لایه ن خوا وه یه، به لام به خراپه قایل نییه و خه زی له چا که یه.

مه حوی ده لیت:

بشزانه خیترو شه ر به ئیراده ی ئەوه هه موو

راضی نییه فقهه ط به خراپه و شه ر و زبان (۶۵)

ئىبراهیمی له قانی ده لیت:

وجائز عليه خلق الشر والخير كالاسلام و جهل الكفر (۶۶)

جگه له لیتکچوونی و اتای هه ردوو به يته که، وشه کانی «خیترو، شه ر، ئەو» دووباره بوونه ته وه.

۱۷) له باره ی قهزاو قهدهره وه مه حوی و له قانی یه ک دهگر نه وه ، بئ ده مه ته قن باوهریان هه یه که هه موو شتی له ئەزهدا لای خوا زانراوه پیش روودان و په یدابوونی:

مه حوی ده لیت:

وارید بووه له شه ئنی قهضا و قهدهر حه دیت باوهر ده بی بی به و جووبی به هه ر دووان (۶۷)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

وواجب ایماننا بالقدر وبالقضا كما أتى في الخبر (۶۸)

۱۸) له باره ی بینینی خواوه ، ئبراهیمی له قانی له و باوهریه که دروسته خوا له دنیا دا ببینری به لام بینینیکی بی چۆنیه تی، ئەوانه ی که ده لئین پیغه مبه ر دوو جار خوای دیوه له ژانیدا به گویره ی ئەم دوو ئایه ته «ولقد رأه بالأفق المبين» (۶۹)

«ولقد رأه نزله آخري» (۷۰)، ئەم بینینه بینینی خوا نه بووه به لکو هی جویرائیل بووه (۷۱). به لام به رای ئیمه بینینی جویرائیل بو پیغه مبه ر شتیکی هینده گرنه نه بووه چونکه هه موو جاری قورئانی بو هیناوه ، به لکو له به رئه وه ی چوونه ئاسمانی شتیکی له وزه به دهر بووه بو یه ده گونجی بینینه که ش بینینی خوایی، هه روه کو مه حوبش هه ر له و باوهره دایه که پیغه مبه ر له چوونه ئاسمانه که ی به چاوی سه ر خوای بینیه .

مه حوی ده لیت:

ئوه نده ی لی ده زانم به م نه زانی خۆمه وه (مه حوی)

به چاوی سه ر خودا بینه ، به چاوی دل خودا زانه (۷۲)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

ومنه أن ينظر بالابصار
للمؤمنين إذ بجائز علق
لكن بلا كيف ولا انحصار
هذا وللمختار دنيا تثبت (۷۳)

۱۹) له باره ی ناردنی پیغه مبه رانه وه له لایه ن خواوه ، مه حوی و له قانی له وه دا به کن که ده بی باوهرمان هه بی خوا هه موو پیغه مبه رانی ناردوه ، به لام له قانی

زیاتر به ره و لایه نه برواییه که ده روا و رای وایه که ئەم ناردنه له سه ر خوا واجب نییه و له چاکه ی خۆیه تی، به لام چینی له موخته زیله کان ده لئین «واجبه له سه ر خوا پیغه مبه ران بنیری» (۷۴)

مه حوی ده لیت:

وهک واجبه به ذات و صیفاتى خودا به قین

باوهرده بی بی به مه لا ئیک، به مورسه لین (۷۵)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

ومنه ارسال جميع الرسل فلا وجوب بل بمحض الفضل (۷۶)

۲۰) له باره ی گه وره یی پیغه مبه ری ئیسلامه وه ، مه حوی و له قانی لاریان نییه له سه رئه وه ی که محمه د (د.خ) گه وره ی هه موو پیغه مبه رانه و له دوا ی ئەو هیچ پیغه مبه ری تر نابیت:

مه حوی ده لیت:

سه رداری ئەنبیایه به کول، خاته می رسول

صاحب لیوايه، پیشره وه، رۆژی وا په سین (۷۷)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

وافضل الخلق على الاطلاق

والانبياء يلونه في الفضل وبعد هم ملائكة ذو الفضل (۷۸)

۲۱) له باره ی ئەوه ی که ئایینی ئیسلام هه موو ئایینه کانی تری ره شکردۆته وه ، مه حوی و له قانی له م باره یه وه هاوباوهرن، بیگومان ئەمه بر وای هه موو موسولمانیکه:

مه حوی ده لیت:

ئەم ئالو گویری دینه له کارابووه، هه تا

ده وری به کۆ به دینی ئەوه نه سخی جومله دین

یه عنی په یه مبه ری عه ره بی، هاشمی نه سب

ئەحمه د له ئاسمان و، موحه مه د له سه ر زه مین (۷۹)

ئبراهیمی له قانی ده لیت:

ونسخه لشرع غيره وقع
حتماً اذل الله من له منع (۸۰)

۲۲) له باره ی چوونه ئاسمانی پیتغه مبه ره وه مه حوی وله قانی له ومه سه له یه یه که ده گرنه وه باوه ریان پتی هه یه که به له شه وه چوو نه که به گیان:

مه حوی ده لیت:

میعراجی ثابتته به نصوص و، به خه ونه بوو
ته شریفی ئه و به جیسمی شهریفه سواری زین (۸۱)
ئیهراهیمی له قانی ده لیت:

واجزم بمعراج النبي كما رووا ويرئن لعائشة مما رموا (۸۲)

۲۳) له باره ی خه لیفه کانی راشدین و شهش که سه که ی تر له وانیه موژده ی به هه شتیان دراوه تی، مه حوی وله قانی لیک نزیکن له واتادا:

مه حوی ده لیت:

به عدی نه بی چ شه کک و چ شو به هت نه بی له سه ر
ته رتیبی ئه فضه لیبی خوله فای ئه په عه ی گوزین (۸۳)
ئهم شهش که سه حه بیبی حه بیبی حه قن به حه ق
هه رکه س که مونکی ره له خیتامی مه به ئه مین (۸۴)

ئیهراهیمی له قانی ده لیت:

وخیرهم من ولیي الخلافة وأمرهم في الفضل كالخلافة
یلیهم قوم کرام بررة عدتهم ست تمام العشرة (۸۵)

۲۴) مه حوی و له قانی هه ردووکیان باوه ریان به دوعا کردن هه یه و به لگه شیان
ئایه ته کانی قورئانه وه کو «ادعوني استجب لكم» (۸۶)، هه روه ها «واذا سألك
عبادي عني فأني قريب أجيب دعوة الداع اذا دعاني» (۸۷).

مه حوی ده لیت:

ته ئشیری قه طعیه به دوعا باوه رت بیی

(ادعوني استجب) وه کو گه وه هر له گوئی گرین (۸۸)

ئیهراهیمی له قانی ده لیت:

وعندنا أن الدعاء ينفع كما من القرآن وعداً يسمع (۸۹)

۲۵) له باره ی پرسیا رلیکردنی مردوو له دوا ی مردنی له گوژدا: هه ردووکیان
له سه ر ئه وه رپیکن که مردوو پرسیا ری لی ده کری:

مه حوی ده لیت:

مردوو که گه بیه قه برو مه قه ری، سوئالی لی
ده کری له ره بب و، به لکی له پیتغه مبه رو له دین (۹۰)

ئیهراهیمی له قانی ده لیت:

سؤالنا ثم عذاب القبر نعيمة واجب كبعث الحشر (۹۱)

۲۶) له باره ی تپه پرین به سه رپردی سیراتدا: مه حوی وله قانی باوه ریان به مه
هه یه.

مه حوی ده لیت:

(حتماً) ده بیته گوزه ره به صیرا طبا بکه ن هه موو
چاک و خراب و، موئمین، کافر، کیهو میهین
پردیکه راکشاوه به سه ربانی دۆزه خا
باریک و تیژه وه ک ده می تیغیتی ئاهینین (۹۲)

ئیهراهیمی له قانی ده لیت:

كذا الصراط فالعباد مختلف مرورهم فسالم ومنتلف (۹۳)

۲۷) له باره ی بوونی به هه شت و دۆزه خه وه: هه ردووکیان پروایان به بوونی
به هه شت و دۆزه خ هه به، له ئه زه له وه هه نه و هه تا هه تایینه، جیاوازی مه حوی
له له قانی ئه وه یه که لای وایه هه می شه بی نه (ازللی)

مه حوی ده لیت:

جهننت، جهه ننه م ئیسته که هه ن، زۆریان به سه ر
دارۆ بیوه شوهور و دهوور، ئه زمینه وسینین
ئهم دۆزه خ و به هه شته ده میتن (الی الأبد)
هه م تیشیا ده میتته وه ئه هلی ئان وئین (۹۴)

ئیهراهیمی له قانی ده لیت:

والنار حق اوجدت كالجنة فلا تمل لجاحد ذي الجنة
دار خلود للسعيد والشقي معذب منعم مهما بقيي (۹۵)

۲۸) له باره ی شه فاعه ته وه: مه حوی به گشتی باسی ده کاکه «ئنه نبیا،

عوله ما، ئهوليا، شههيد» ده توان به هانای گوناهاکارانه وه بیتن، به لām لای لهقانی ته نیا (محمد) (د.خ) ئه و گرنگییه ی پی سپتر دراوه.
مه حوی ده لیت:

بیشویه، ئه نیا، عوله ما، ئهولیا، شههید
 مهقبوله بۆ شه فاعه په نایان ئه بهر بهرین^(۹۶)
ئیهراهی لهقانی ده لیت:

وواجب شفاعة المشفع (محمد) مقدماً لاتمنع^(۹۷)

۲۹) له باره ی تۆبه کردنه وه جوړه لیکچوونیک، له نیوانی مه حوی ولهقانی ههیه، به لām زۆرنا، چونکه مه حوی باسی تۆبه ی سه ره مه رگ ده کات که به لایه وه بی سووده،

که چی لهقانی باسی ئه و که سه ده کات که تۆبه ی نه کردوه.
مه حوی ده لیت:

تهوبه ی به وه قتی غه رغه ره، ئیمانی حالی یه ئس
 مه ردوده، به وره و بیه خودا موته لا نه بین^(۹۸)
ئیهراهی لهقانی ده لیت:

ومن یمت ولم یتب من ذنبه فأمره مفوض لربه^(۹۹)

۳۰) له باره ی ئه وشته ی که به روژی (رزق) داده نری: مه حوی وشخی لهقانی له و پروایه ن که هه رچی سوودی لی ببینری و بخوری به روژی داده نین.
مه حوی ده لیت:

رزقه وه کو حه لاله که، شوپه و حه رامی صیرف
 به حشی که یه که زه ره ئه م، ئاخه ئه و ئه نگه بین^(۱۰۰)
ئیهراهی لهقانی ده لیت:

والرزق عند القوم ما به انتفع وقيل لابل ماملک وما اتبع
 ویرزق الله الحلال فاعلما ویرزق المکره والمحرما^(۱۰۱)

ئه هلی سووننه ت له و باوه ده دانه که هه رچی بخوری یان له بهر بکری و سوودی لیه و به گیری به روژی داده نین، جا حه لال بی یا حه رام، به لām موعتله زبیله کان حه رام به روژی دانانین^(۱۰۲).

۳۱) له باره ی دلسۆزیه وه: مه حوی و لهقانی هه ردووکیان داوا له خودا ده که ن که کاره که یان به پاکی و دلسۆزی لی وه رگری و به ربا دانه نریت:
مه حوی ده لیت:

بشزانه هیچ و بی عه مه له وه ک هه با عه مه له
 بی نبیه تیکی خالیص و ئیخلاصی ئه نده روون^(۱۰۳)
ئیهراهی لهقانی ده لیت:

هذا وارجو الله في الاخلاص من الرياء ثم في الخلاص^(۱۰۴)

۳۲) له باره ی کو تایی پیه تینانی قه سیده کانیا نه وه: هه ردووکیان به نزاو سه لات و سه لام لیدان له سه ر پینغه مه ر (د.خ) کو تاییان پیه تینا وه:
مه حوی ده لیت:

یاره بی ئه و که سانه که ئه مرۆ له عیشقی (میم)
 له م به حری (نوون) ه دا وه کو من غه رقه ده بین و بوون^(۱۰۵)

غه رقی مو حیطی ره حمه تی عوظما تیان بکه ی
 ئیمه ش له گه ل ئه وانه، سه به ی (یوم یحشرون)
 «مه حوی» خیتامی بینه به یانا ته که ت به میسک

حه مدی (بلا ختام) و سه لاتی له حه د فزوون^(۱۰۶)
 باقی له فه ضلی خو ته وه سه ر رو حی ئه حمه دی
 نازل بکه ی سه لات و سه لامی له حه د فزوون^(۱۰۸)
ئیهراهی لهقانی ده لیت:

هذا وارجو الله ان ینحنا عند السؤال مطلقاً حجتنا
 ثم الصلاة والسلام الدائم علی نبی دأبه المراحم
 (محمد) و صحبه و عترته و تابع لئهجه من امته^(۱۰۸)

دوای ئه وه ی له به راورد کردنی هه ردوو قه سیده ی مه حوی و شیخ ئیهراهی لهقانی بوینه وه به گو تیره ی توانا لایه نه لیکچوه کانیا ن تۆمار کرا، له مه ودوا به راورده که ی نیوان قه سیده ی (به حری نوور) ی مه حوی و قه سیده ی (همزیه) ی شیخ مه حمه دی بووسیری ده ستنبشان ده کری.

قه سیددی (به هری نوور) ی مه حوی و

قه سیددی (همزیه) ی شیخ مه مه دی بووسیری (۱۱۰)

بیگومان کللی بهراوردده که مان ئەم بهیتهی مه حوییه که له قه سیددی به حری نووره که یدا ده لیت:

له (همزیه) و له (برده) م چونکه کهم دی ئیستیفادهی کورد

منیش ئەم کوردییەم دانا له ریزی ئەو قه صیدانه (۱۱۰)

جا به گوپهری ئەم بهیته بهۆمان دهرده که وئ که مه حوی به ستایشه پیغه مبه ریه کانی شیخ موحه مه دی بووسیری کاریگهره، به تاییه تی ههردوو قه سیددی هه مزیه و بوردییه.

له قه سیددی که ی به حری نووری مه حوی و هه مزیه که ی بووسیری چهند لیکچوونی به رچاو ده که ون، ئیستا له رووی واتا و روخساره وه ئەم لیکچووانانه تومار ده کترین.

۱- له باره ی ستایشکردنی پیغه مبه ره وه: مه حوی و بووسیری سه ریان له وه سوپ ماوه که چۆن بتوانن چهند به یته کی بنوسن که شایانی پله و پایه ی پیغه مبه رن.

مه حوی ده لیت:

چ مه دحیکت بکه م لایق به تو (یاخیر خلق الله)

منی بی خیری نا لایق که جبریلت ئەنا خوانه

به یانی گه وره یی خولقی که سی ئایه ت له شه ئنی بی

نه مه قدووری من و تو به، نه ئیشی (قس) و (سحبان) ه (۱۱۱)

بووسیری ده لیت:

ان لي غیرة وقد زاحمتني في معاني مدحك الشعراء

ولقلبي فيك الغلو وأني للساني في مدحك الغلواء (۱۱۲)

۲- له باره ی هه ندئ رووداوی سه یر: له شه وی له دایکبوونی پیغه مبه ر دا چهند رووداویکی سه رسوپه ینه ر روویان داوه، وه کو کوژانه وه ی ناگری زه رده شتیان و شه قبوونی تاقی کیسرا و وشک بوونی ناوی ساوه:

مه حوی ده لیت:

رشینه ی ناگری به ردایه عومری ناگری (زه رده شت)

به به رقی بوو که شه ق بوو تاقی (کیسرا) بوو به ویرانه (۱۱۳)

دلێ سووتا به زه رده شت و به که سری کیسره وه ی. گریا

ئهو هنده به حری (ساوا) نم له چاویدا بووه تانه (۱۱۴)

بووسیری ده لیت:

وتداعی ایوان کسری ولولا آية منك ماتداعی البناء

وغدا کل بیت نار وفيه کربة من خمودها وبلاء

وعیون للفرس غارت فهل کا ن لنیرانهم بها اطفاء (۱۱۵)

جگه له لیکچوونی واتا، له باره ی روخساره وه ئەم وشانه هاوبه شن

«تاق، کیسرا، شه ق بوون، ناگر، دریاچه، وشک بوون».

۳- له باره ی شه فاعه ت کردنی پیغه مبه ره وه: هه ردووکیان له ویا وه رهن که پیغه مبه ر

(د.خ) له رۆژی دواماییدا تکا کاری گونا هبارانه له لایه ن خواوه بو

لیبووردنیان.

مه حوی ده لیت:

شه فیعی رۆژی ره ستا خیزه، بو هه مووانه ده ستاوێز

ئهو وه ئەو رۆژه وه ک خو، (مابقی صمأ و عمیانه)

له ذیکری ئەو ده جۆشی ره ئفه ت و، ره حمه ت ده باری هه م

(رؤف) هه م (رحیم) وه صفی ئەوه وه ک وه صفی رحمانه (۱۱۶)

شه فاعه ی نووحه بو که نعان و، ئیبراهیمه بو ئاذه ر

(رسول الله) ه شافیع بی چ بو خزمو چ بیگانه

به قوربانی رجایه ک بم که راجی بی موحابابی

رجا قوربانی یه ئسه، بیته سه ر خو مانه خو مانه (۱۱۷)

بووسیری ده لیت:

ياشفيعاً في المذنبين اذا اشفق من خوف ذنبه البراء

فأغثنا يا من هو الغوث وال غيث اذا اجهد الوری اللوا (۱۱۸)

یانیبی الهدی استغاثة ملهو ف اضرت بحالة الحویاء^(۱۱۹)
 ئەم وشانەى خوارەوہ لەبارەى روخسارەوہ لەبەیتەکان دا ھاوبەشەن «شەفاعەت
 گوناه، گوناھبار، تکا»
 ۴- لەبارەى جیاوازی پیتغەمبەرەى ئیسلام لەگەڵ پیتغەمبەرەکانى تردا:
 مەحوی و بووسیری لەو باوەرەن کە پلەوپایەى پیتغەمبەرمان (د.خ) لەوانى تر
 بەرزترە وھیچ کەسى نایگاتى:

مەحوی دەلیت:

نەظەر دەرکى عولوی هیمەتى ناکا یەقین ئەما
 لەگەڵ باقى روسولدا تیبگەى، بۆ فەرقتى پروانە^(۱۲۰)

بووسیری دەلیت:

کیف ترقى رقیك الانبیاء یاسماء ما طاولتها سماء^(۱۲۱)
 ۵- لەبارەى شەورپکردن وچونە ئاسمانى پیتغەمبەرەوہ (د.خ): مەحوی و
 بووسیری لەقەسیدەکانیاندا ئاماژەیان بۆ ئەم رووداوە کردووە بوو تە هەویتی
 چەند بەیتیکیان.

مەحوی دەلیت:

عوروجى عیسهوى تا ئاسمان وشەمسى عالم بوو
 عوروجى ئەحمەدى تا (لامکان) و شەمسى جانانە
 لەظەرفى یەك نەفسدا شەو هەزار ئەندەر هەزاران سالت
 زیاتر بەلكى رى طهى كات و ریجعت كاهەر ئەو تانە
 چ ریبەك؟ بەو هەموو شابالەوہ جیبریلی (ذی قوۋە)
 بەجى مابوو لەرى، دەبیوت، خزم مەیدانى سووتانە^(۱۲۲)
 كەگەیبە ذاتى بارى، نوورى بیچوونى لەسەر بارى
 كەهەلگىرسا بەدەورى شەمعى خویا بوو بەپەروانە
 قووبولتى لى كرا هەرچى رجا بوو پیتی درا هەرچى
 عە طابوو، هاتە جى هەرچى سزای ئیکرامى میهمانە
 لەگەڵ هەرخەطوہیەك تەحصیلی عیلمىكى (لدى) کرد

لەهى ئەو سەر دەپرسى رووحى حیکمەت نوورى عیرفانە^(۱۲۳)
بووسیری دەلیت:

فطوى الارض سائراً والسموا ت، العلافوقها له اسماء
 فصف الليلة التي كان المختار فيها على البراق استواء
 وترقى به الى قاب قوسين و تلك السيادة القعساء^(۱۲۴)
 جگە لەلیتکچوونى واتای گشتى کەباسى ئەم شەورپکردنەو چوونە ئاسمانە
 دەکەن و چۆن ئەم رینگا دوورەى بۆ پیتچرایەوہ و بەماوہیەكى کەم کۆتایی هات،
 لەلایەنى روخساریش چەندوشەیهكى لیتکچوو دووبارە دەبنەوہ وەکو «طهى،
 ئاسمان، شەو، ئەحمەد».

۶- لەبارەى گەورەبى خەلیفەکانى راشدین و یارانى پیتغەمبەرەوہ:

مەحوی و بووسیری لەم بارەیهوہ چەند بەیتیکیان بۆمان بەجى هیشتووہ.
مەحوی دەلیت:

خودا ئەم ئایینەى لا ئیبق بە بوو بەکرو عومەر دیوہ
 كە ئەووەل ثانى یو ثانى شەرەفیابەبە (لوکان)
 لە بە عدى ئەو دووہ عوثمانى (ذی النورین)ە (ذوالانوار)
 عەلى شاهی ویلايەت، بابى عیلم وشیری یەزدانە^(۱۲۵)
بووسیری دەلیت:

احسنوا بعد الخلفة في الدين وكل لما تولى ازاء
 اغنياء نزاها فقراء علماء ائمة امراء^(۱۲۶)

۷- لەبارەى پەرچووہکانى (معجزات) پیتغەمبەرەوہ (د.خ): هەردووکیان لەم
 بارەیهوہ چەند نمونەیهکیان بۆمان هۆنیوہتەوہ، ئەمەش نمونەکانە:

أ) فریشتەو هەورسیتبەریان لەسەر پیتغەمبەر کردووہ:

مەحوی دەلیت:

بەهەورى تی مەگەن، ئیللامە لائیک شەهپەرى خویان
 هەموو دەم یەك دەدا بۆ سایەبانى ئەو سولەیمانە^(۱۲۷)

بووسیری ده‌لئیت:

وآتاها أن الغمامة والسر ح اظلتها منها افياء (١٢٨)
 ب) داروبهرد به‌قسه ده‌هاتن و کرپنوشیان بۆ پیغه‌مبه‌ر ده‌برد:

مه‌حوی ده‌لئیت:

به‌هه‌ر پتیبه‌ک ده‌رۆیی، بۆ سه‌لام و سه‌جده به‌ر بردن
 چ جۆشی بۆ ده‌که‌وته داروبه‌ردی ئه‌و مه‌کانانه (١٢٩)

بووسیری ده‌لئیت:

والجمادات افصحت بالذی آخر س عنه لاحمد الفصحاء (١٣٠)
 ج) هاتنی دارو دره‌خت بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر (د.خ):
مه‌حوی ده‌لئیت:

به‌ئهمری یاییشاره‌ی به‌س دره‌ختی ریشه‌ دا به‌ستوو
 له‌رگ ده‌ربیت و بیته‌ خدمه‌تی ره‌قسانه ره‌قسانه (١٣١)

بووسیری ده‌لئیت:

وسلوه وحن جذع الیه وقلوه ووده الغرباء (١٣٢)

د) ته‌ونی جالجالۆکه له‌به‌رده‌رگای ئه‌شکه‌وتی حیرا: له‌کاتی کۆچکردنی
 پیغه‌مبه‌ر له‌مه‌که‌وه بۆ مه‌دینه، پیغه‌مبه‌ر له‌گه‌ل ئه‌بوو به‌کر چوونه‌ ناو
 ئه‌شکه‌وتی حیرا و جالجالۆکه بۆ هه‌لقربوانی بتپه‌رسته‌کان ده‌ست به‌جی له
 پیش ده‌رگاکه‌ی ته‌ونی خۆی چنی و کۆتریش هیلانه‌ی دامه‌زراند و هیلکه‌ی
 کرد.

مه‌حوی ده‌لئیت:

به‌یه‌ک دوو عه‌نکه‌بووت و کۆتری بچ فام و به‌سته‌زمان
 شوعوور و فه‌می گۆری له‌و سه‌گ و ئیبلیس و دیوانه (١٣٣)

بووسیری ده‌لئیت:

آخر جوه منها وآواه غار وحمته حمامة ورقاء
 وکفتها بنسجها عنکبوت ماکفته الحمامة الحصاء (١٣٤)

ه) پیغه‌مبه‌ر د.خ به‌هیمای ئه‌نگوستی مانگی کرده‌ دوو له‌ت و په‌نجه‌شی بووه
 کانیی ئاوو سه‌ده‌ها تینووی تیرئاو کرد:

مه‌حوی ده‌لئیت:

ئیشاره‌ی یه‌ک سه‌ر ئه‌نگوستی، مه‌هی له‌و دووره وه شه‌قکرد
 هه‌ر ئه‌و ئه‌نگوسته بوو ده‌توت فواره‌ی ئاوی حه‌یوانه (١٣٥)

بووسیری ده‌لئیت:

شق عن صدره وشق له البدر ومن شرط کل شرط جزاء (١٣٦)
 فتغذی بالصاع الف جیاع وتروی باصاع الف ظماء (١٣٧)

و) له‌شه‌وی کۆچکردندا بتپه‌رسته‌کان گه‌مارۆی مائی پیغه‌مبه‌ریان دا‌بوو،
 ئه‌ویش هاته‌ ده‌ره‌وه و مشتته‌ خۆلیکی بۆ ده‌م و چاویان تیه‌ه‌لداو هه‌موو
 خه‌ویان لیکه‌وت و پیغه‌مبه‌ریش به‌ئاسانی لیبی ده‌رچوو.

مه‌حوی ده‌لئیت:

شهو ی هیجره‌ت که‌ ئه‌عدا زۆری هیتا، مشتته‌ خاکێ بوو
 پیاچه‌ندن، ده‌به‌نگ و کۆپرو که‌رمان ئه‌و له‌عینانه (١٣٨)

بووسیری ده‌لئیت:

ورمی بالحصا فأقصد جیشاً مالعصی عنده ومااللقاء (١٣٩)

ز) کاره‌ په‌رچوه‌کانی پیغه‌مبه‌ر ره‌هینده‌ زۆرن له‌ژماره‌ نایه‌ن و چه‌نده‌ها کتیبی
 پتیوسته‌ که‌ له‌سه‌ریان بنووسریت:

مه‌حوی ده‌لئیت:

به‌یانی شه‌ش حه‌و ئیعه‌جازی له‌جومله‌ی سه‌ده‌ هزار ئیعه‌جاز
 ئه‌وی ده‌یکا په‌شیمان، ئه‌وه‌ی نه‌یکا په‌شیمان
 ئه‌گه‌ربێ موعجزاتی سه‌ده‌ یه‌کیکی بینمه‌ته‌ حریر
 ده‌بێ هه‌رتاقه‌ به‌یتیکم ببیته‌ سه‌ده‌ کۆتوخانه (١٤٠)

بووسیری ده‌لئیت:

إن من معجزاتك العجز عن وصفك اذ لا يحده الاحصاء (١٤١)

٨- مه‌حوی بووسیری باسی خۆشه‌ویستی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) ده‌که‌ن

مه‌حوی ده‌لئیت:

خودا یا هه‌م له‌تۆ حویبی ره‌سول وئیتیباعی ئه‌و
 که‌ئیکسیری مسی ماهیه‌تی مه‌غشووشی ئینسانه (١٤٢)

بووسیری ده لیت:

کیف یصدأ بالذنب قلب محب وله ذکر الجمیل جلاء

هذه علتي وانت طبيبي ليس يخفى عليك في القلب داء (١٤٣)

٩- مه حوی و بووسیری قه سیده کانیان به سولات و سه لام له سه ریغه مبه ر (د.خ)

کو تایی پی دین:

مه حوی ده لیت:

بلین نینس و مه لک پر به م زه مین و ئاسمانانه

(وصلی الله علی) ئه و به حری نووری علیم و عیرفانه (١٤٤)

بووسیری ده لیت:

فسلام عليك تتری من الله وتبقى به لك الباءاء

وصلاة كالمسك تحمله مني شمال اليك او نكباء (١٤٥)

به م جو ره بو مان ده ركه وت كه مه حوی كار یگه ریی قه سیده هه مزیه كه ی

بووسیری له سه ره، به لام كار یگه ریی كه ی له دارشتنی به یته كان و چرو پیری

واتا كانی نییه، به لكو ته نیا له زنجیره ی رووداوه كان هه ندی چاوی له بووسیری

کردوووه له زور شویندا باسی شتی وایکردوووه كه له قه سیده كه ی بووسیریدا

به رچاوناكه وی.

نابج ئه وهش له بیر بکری كه بووسیری له هه موو شاعیرانی تر ستایشی

پیغه مبه ری له ناو مه لاو خوینه رانی کورد دابه ناوبانگه و قه سیده کانی ویردی

سه رزاریانه به تاییه تی قه سیده بووردییه كه ی له پله ی به كه مدایه .

ئیسستاش له و لاپه رانه ی دادی به راوردده كه ی نیوان قه سیده ی به حری نووری

مه حوی و قه سیده ی بووردییه ی بووسیری ده خریتته به رچا و به هیوا ی ئه وه ی كه لینی

له ئه ده بی به راوردکاری پرکراییتته وه.

«قه سیده ی به حری نووری مه حوی و

قه سیده ی بووردییه ی بووسیری»

ئه وه ی راستی بی قه سیده ی بووردییه ی بووسیری كه ستایشی پیغه مبه ره له ناو

حوجره و مزگه فته کانی کوردستاندا زور باو بووه هه میشه ویردی سه ر زاری

سوخته و فهقی و موسته عیدو مه لایه کان بووه و له رۆژانی سی شه ممه و هه نینیدا

كه رۆژانی پیشوو بوون و به ئاوازه وه ده گوترا و له دوا ی هه ره به یتیکی ئه م به یته

به کو رس دووباره ده کرایه وه:

مولاي صل وسلم دائم ابدا علی حبيبك خير الخلق کلهم

ئیسستاش له خویندنه وه ی مه ولوودی پیغه مبه ردا به هه مان شیوه ره فتار

مامله تی له گه ل قه سیده ی بووردییه ده که ن.

مه حویش كه خو ی مه لای چاک بووه و بیگومان زور جار ان ئه م قه سیده ی

بووردییه ی خویندنه وه وه به ئاوازه وه گو ی لیسووه، بو یه کاری تی کردوو وه و ئه م

قه سیده ی به حری نووره ی دانا وه تا کو تام و چیتری بووردییه كه ی لی بیت و ببیتته

هاوشانی خه لکی ره شوکی کورده واری و زیاتر سو دی لی وهریگرن.

كه و ابو ئیستا و له خواره وه به راوردی هه ردوو قه سیده كه ده خریتته پیش چاو

و لایه نه لیكچوووه کان ده ستنیشان ده کرین، به راوردده كه ش له م خالانه ی خواره وه

خوی ده بینیتته وه:

١) له باره ی راستی محه مده دییه وه: مه حوی و بووسیری باوه ریان به راستی

محهمده ی هه بووه وه له م به یته نه خوی ده نوینی:

مه حوی ده لیت:

(وصلی الله علی) ئه و به حری نووری علیم و عیرفانه

كه ده رکی غه وری ناكا (غیر علم الله سبحانه) (١٤٦)

بووسیری ده لیت:

وكيف تدعوا الى الدنيا ضرورة من

لولا له لم تخرج الدنيا من العدم (١٤٦)

٢) له باره ی قورئانی پیروزه وه: هه ردووکیان له و باوه رن كه قورئان په رجووی

پیغهمبهره و هه تا جیهان ماوه ئەم په‌رچوووه به‌رده‌وامه:
مه‌حوی ده‌لیت:

(وصلی الله علی) ئەو حه‌ضره‌ته‌ی صاحیب‌که‌مالاته
که‌ئه‌علا موعجزه‌ی، قوریانی ب‌م، نووری قورئانه^(۱۴۸)
بووسیری ده‌لیت:

دامت لدنیا ففاقت کل معجزة من النبیین اذ جاءت ولم تدم^(۱۴۹)

(۳) له‌باره‌ی زوه‌دو قنیاتی پیغهمبهره‌وه: پیغهمبهر له‌سه‌ر ئەو هه‌موو پله‌و پایه
به‌رزیه‌ی له‌ژیانیدا زۆر به‌قنیات ده‌ژیا و زاهید بوو، خۆراکی رۆژانه‌ی
له‌ته‌نانیکی جۆ دووسی ده‌نکه‌خورما‌بوو، به‌م جۆره‌مه‌حوی و بووسیری
وه‌سفی پیغهمبهر ده‌که‌ن:

مه‌حوی ده‌لیت:

له‌گه‌ل ئەم ئیحتشامه‌ زوه‌دی دنیایی ته‌ماشاکه

که‌یه‌ک له‌ت نانی جۆ بوو قووتی، یاخورما دووسی دانه^(۱۵۰)
بووسیری ده‌لیت:

و شد من سغب احشاه و طوی تحت الحجاره‌ کشحا مترف الا دم
و راودته‌ الجبال الشم من ذهب عن نفسه‌ فاراها ایما شمم^(۱۵۱)

لیره‌دا واتای به‌یته‌که‌ی مه‌حوی له‌گه‌ل دووبه‌یته‌که‌ی بووسیری له‌وه‌دا یه‌ک
ده‌گریته‌وه‌ که‌ به‌گشتی باسی ژیا‌نی زوه‌دی پیغهمبهر ده‌که‌ن و له‌ژیاندا مه‌به‌ستی
دوونیا نه‌بووه‌ ئەگه‌ر بیویستایه‌ خوا شاخی بو‌ده‌کرده‌ زیتر.

(۴) له‌باره‌ی چه‌ند رووداو‌یکی سه‌یر له‌شه‌وی بوونی پیغهمبهر‌دا:
مه‌حوی ده‌لیت:

رشینه‌ی ناگری به‌ردایه‌ عومری ناگری زه‌رده‌شت
به‌ به‌رقی بوو که‌ شه‌ق بووتاقی (کیسرا)، بوو به‌ویرانه^(۱۵۲)

دل‌ی سووتا به‌زه‌رده‌شت و به‌که‌سری کیسره‌وی، گریا
ئه‌وه‌نده‌ به‌حری (ساوا) نم له‌چاویدا بووه‌ تانه^(۱۵۳)

بووسیری ده‌لیت:

یوم تفرس فيه‌ الفرس انهم قد انذروا بحلول البؤس و النقم

وبات ایوان کیسری وهو منصدع کشم‌ل اصحاب کسری غیر ملتئم
والنار خامدة‌ الانفاس من اسف علیه‌ والنهر ساهي‌ العين من سدم
وساء ساوه‌ ان غاضت بحیرتها ورد واردها بالغیظ حین ظمیی^(۱۵۴)
له‌م چه‌ند به‌یته‌ی مه‌حوی و بووسیری‌دا باسی سی‌ رووداوی سه‌یرکراوه‌ که‌ له‌
شه‌وی له‌دایک بوونی پیغهمبهر‌دا روویان داوه‌، له‌وانه‌ تاقی کیسرا له‌سه‌لمان
پاک درزیکی گه‌وره‌ی که‌وتوتی و شه‌ق بووه‌، هه‌روه‌ها ناگری ئاته‌شکه‌ ده‌ی
زه‌رده‌شتیه‌کان له‌وشه‌وه‌دا کوژاوه‌ته‌وه‌ جگه‌ له‌مانه‌ش ده‌ریاچه‌ی ساوه‌ که‌ له‌
فه‌له‌ستینه‌ وشک بووه‌، به‌م شپوه‌ یه‌ فال‌چیه‌کانی ئەو سه‌رده‌مه‌ پیشینی ئەوه‌یان
کرد که‌ ده‌وله‌تی فارس و رۆم به‌ره‌و رووخان ده‌رۆن و له‌ نیوه‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌بی
پیغهمبهر‌یک په‌یدا ده‌بی و بتپه‌رستی ناهیل‌یت.

(۵) له‌باره‌ی سه‌رزه‌نش‌ت کردنی نه‌فسه‌وه‌:

مه‌حوی ده‌لیت:

ئه‌تۆش ئەی نه‌فسی به‌دطینه‌، به‌بی جی دل‌ مه‌سووتینه‌

له‌به‌رکه‌ سروکه‌می دنیا، به‌سه‌ ئەم شین و گریانه

هه‌موو کارت به‌حیله‌ خزمه‌تی فیکری عه‌زازیله

عه‌زا وه‌ک پیره‌ژهن مه‌گره‌، دیاره‌کاری مه‌ردانه^(۱۵۵)

به‌ذکرو فیکری شیمه‌ی موصله‌فا وه‌قتت موصله‌ ففاکه

که‌باسی ئەوصه‌فا به‌خشه‌، طه‌ره‌ب ختیزه‌، دورئه‌فشانه^(۱۵۶)

بووسیری ده‌لیت:

أمن تذکر جیران بذی سلم مزجت دمعا جری من مقله‌ بدم

أم هبت الريح من تلقاء كاظمة واومض البرق في الظلماء من اضم^(۱۵۷)

والنفس كالطفل ان تهمله شب علی حب الرضاع وان تفظمه ينفظم^(۱۵۸)

به‌یتی یه‌که‌می مه‌حوی له‌گه‌ل سییه‌می بووسیری له‌وه‌دا یه‌ک ده‌گرنه‌وه‌ که‌ مرۆف

ده‌توانی جله‌وی نه‌فسی خۆی بکاوه‌ له‌خرابه‌ لای بدات، چونکه‌ له‌کرده‌وه‌کانی

سه‌ربه‌سته‌و چاکه‌ و خراپه‌ له‌ده‌ست خۆیه‌تی.

به‌یتی سییه‌می مه‌حوی له‌گه‌ل یه‌که‌م و دووه‌می بووسیری ده‌گونجی و باسی

خوشبوستنی پیغهمبه‌ری خوا ده‌کهن و داوا له‌نه‌فسیان ده‌کهن که بهم خوشه‌ویستی‌ه خه‌ریک بن، چونکه ره‌نگ زه‌ردی لهم پیناوه‌دا ده‌بیته هوی به‌ختیاری هه‌میشه‌یی.

٦) له‌باره‌ی شه‌فاعه‌تکرندی پیغهمبه‌ره‌وه:

مه‌حوی ده‌لیت:

شه‌فیعی رۆژی ره‌ستا خیزه، بۆ هه‌موانه ده‌ستاویز
 ئه‌وه ئه‌و رۆژه وه‌ک خۆ، (ما‌بقی صمآ وعمیانه) (١٥٩)
 شه‌فاعه‌ی نووحه بۆ که‌نعان و، ئیبراهیمه بۆ ئا‌ذر
 (رسول الله) ه‌ شافیع بی‌ چ بۆ خزم وچ بی‌گانه
 به‌قوربانی ره‌جایه‌ک بم که‌راجیی بی‌ موحابیی
 رجا قوربانی به‌ئسه، بیته سه‌رخۆمانه خۆمانه (١٦٠)

بووسیری ده‌لیت:

هو الحبيب الذي ترجى شفاعته لكل هول من الآهوال مقتحم (١٦١)
 ان آت ذنبا فما عهدي بمنتقض من النبي ولاحبلی بمنصرم
 فأن لي ذمة منه بتسميتي محمداً وهو اوفی الخلق بالذم (١٦٢)
 يااكرم الرسل مالي من الوذبة سواك عند حلول الحادث العمم (١٦٣)

به‌یته‌کانی مه‌حوی و بووسیری له‌واتای گشتیدا له‌یه‌کچوونیان هه‌یه‌و ئه‌وه‌مان پیراده‌گه‌یه‌نن که پیغهمبه‌رله رۆژی دواماییدا تاکه که‌سیکه که‌هانای بۆ ببردئ و به‌پیر گونا‌هبارانه‌وه بچئ و توژی باری قورسی گونا‌هیان سووک بکا، چونکه هه‌ر ئه‌و رئ دراوه که‌بۆ خزم و بی‌گانه داوای لی‌بووردن بکات له‌خوای مه‌زن.

٧) له‌باره‌ی شه‌و ریکردن و چوونه ئاسمانی پیغهمبه‌ره‌وه:

مه‌حوی ده‌لیت:

عرووجی عیسه‌وی تا‌ئاسمان وشه‌مسی عالم بوو
 عرووجی ئه‌حمه‌دی تا (لامکان) و شه‌مسی جانانه
 له‌ظه‌رفی یه‌ک نه‌فه‌سدا و هه‌زار ئه‌نده‌ر هه‌زاران سال
 زیاتر به‌لکی رئ طی‌ کات و ریجعه‌ت کاهه‌رئه‌و ئانه (١٦٤)

چ رتی‌ه‌ک؟ به‌و هه‌موو شا باله‌وه جبریلی (ذي قوة)
 به‌جئ ما‌بوو له‌رئ، ده‌یوت: خزم مه‌یدانی سوتانه (١٦٥)
بووسیری ده‌لیت:

سريت من حرم ليلا الى حرم كما سرى البدر في داج من الظلم
 وبت ترقى الى ان نلت منزلة من قاب قوسين لم تدرک ولم ترم
 وقد متك جميع الانبياء بها والرسل تقديم مخدوم على خدم
 وانت تخترق السبع الطباق بهم في موكب فيه صاحب العلم
 حتى اذا لم تدع شأواً لمستبق من الدنو ولا برقى لمستتم
 وجل مقدار ماوليت من رتب وعزا دارك ما اوليت من نعم (١٦٦)

به‌یتی یه‌که‌م و دوومی مه‌حوی له‌گه‌ل دووهم و چواره‌می بووسیری له‌واتادا یه‌ک ده‌گرنه‌وه وباسی هه‌راز چوونی حه‌زرت ده‌کهن بۆ ئه‌و په‌ری ئاسمانه‌کان، به‌یتی سییه‌می مه‌حوی له‌واتادا له‌گه‌ل به‌یتی پی‌نجهم و شه‌شه‌می بووسیری یه‌ک ده‌گریته‌وه و هه‌موویان له‌سه‌ر به‌رزیی ئه‌وپله‌و پایه‌یه‌ ده‌رۆن که له وشه‌و ریکردنه دا درایه پیغهمبه‌رو هیچ پیغهمبه‌رو فریشته‌یه‌کی تر-به‌جبریله‌وه-نه‌یان توانی بگه‌نه ئه‌م پله‌و مه‌قامه.

٨) له‌باره‌ی هه‌ندی له‌ په‌رچوه‌کانی (معجزه) پیغهمبه‌ره‌وه: مه‌حوی و بووسیری هه‌ریه‌که‌یان چه‌ند نمونه‌یه‌کیان هی‌ناوه‌ته‌وه ئه‌وا له‌خواره‌وه به‌گوتیه‌ی لی‌کچوونیان جووت ده‌کرتین:

أ- به‌ردی وورد له‌ناو له‌پی پیغهمبه‌ردا ده‌ستیان به‌زیکری خوا کردوه:

مه‌حوی ده‌لیت:

له‌ده‌ستیدا که‌به‌رده‌ورده ده‌ستی کرده ته‌سبیحات
 چووه سئ ده‌ستی که‌وه‌هر جۆشی بوو (سبحان سبحان) (١٦٧)
بووسیری ده‌لیت:

نبذاً به عند تسميح ببطنهما نبذ المسيح من احشاء ملتقم (١٦٨)
 ب- دارو به‌رد هاتنه خزمه‌ت پیغهمبه‌رو کر‌نو‌شیان بۆ یه‌رد:

مه حوی ده لیت:

لهه رریبه ک ده رژی ، بۆ سه لام و سوجه به بریدن
چ جۆشی بوو ده که وته دار و به ردی نه و مه کانه (۱۶۹)

بووسیری ده لیت:

جاءت لدعوته الاشجار ساجدة تمشي اليه على ساق بلا قدم (۱۷۰)
ج- فریشته و هور سیبه ریان له سه ر پیغه مبه ر ده کرد نه گه ر بۆ شوینی
پرۆیشتبایه :

مه حوی ده لیت:

به هه وری تی مه گه ن، ئیلا مه لایک شه هیه ری خویان
هه موو ده م یه ک ده دا بۆ سایه بانئ نه و سوله یانه (۱۷۱)
بووسیری ده لیت:

مثل الغمامة انی سار سائرة تقيه حر وطيس للهجير حميي (۱۷۲)
د- به هیما نه نگوستی مانگی کرده دوولت و خه لکی بینییان و دواپی وه کو
سروشتی خوی چاک بوو یه وه :

مه حوی ده لیت:

ئیشاره ی یه ک سرئه نگوستی، مه هی له وه دووره وه شه قکرد
هه ر نه و نه نگوسته بوو ده توت فواره ی ناوی هه یوانه (۱۷۳)
بووسیری ده لیت:

اقسمت بالقمر المنشق ان له من قلبه نسبة مبرورة القسم (۱۷۴)
ه- بتپه رسته کان وه کو کویریان لیته ات پیغه مبه رو نه بوو به کریان له ناو
نه شکه وته که ده نه دی:

مه حوی ده لیت:

وه کو خورشید و مه ه پتی سه بیران لی هه لبری تاغار
له غارا سه بری کرد نه عدا، که وه ک سیبه ر له دوویانه (۱۷۵)
بووسیری ده لیت:

وما حوی الغار من خيرو من كرم وكل طرف من الكفار عنه حمي
فالصدق في الغار والصدیق لم يرما وهم يقولون ما بالغار من أرم (۱۷۶)

و) جالجالۆكه له پپیش ده رگای نه شكه وتدا ته ونی خوی هه لبه ست و كو تر
هیلانه ی دامه زراند و هیلکه ی کرد تابتپه رسته کان واتئ بگه ن كه نه شكه وته كه
چۆله .

مه حوی ده لیت:

به یه ک دوو عه نکه بووت و کوتری بی فام و به سته زمان
شوعوورو فه می گوژی له و سه گ و ئیبلیس و دیوانه (۱۷۷)

بووسیری ده لیت:

ظنوا الحمام و وطنوا العنكبوت على خير البرية لم تنسج ولم تحم (۱۷۸)
۹) مه حوی و بووسیری له کو تایی قه سیده کان یاندا سه لات و سه لام له سه ر
پیغه مبه ر د. خ لیده ده ن:

مه حوی ده لیت:

بلین ئینسو مه له ک پر به م زه مین و ئاسمانه
(وصلی الله علی) نه و به حری نووری عیلم و عیرفانه (۱۷۹)

بووسیری ده لیت:

واذن لسحب صلاة منك دائمة على نبي بمنهل ومنسجم
مارن حب عذابات البان ریح صبا و اطرب العيس حادی العيس بالنغم (۱۸۰)
له کو تایی نه م به راورده دا خالیک هه یه پیویسته ئاماژه ی بۆ بکری ، ستایشه
پیغه مبه ریه کان به گشتی له ده ورو به ری ته وه ری ده سورینه وه که پیغه مبه ری
ئیسلامه ، بۆیه سه رجه م ستایشه کان پیک ده چن. جائیمه جگه له به راورد کردنی
مه حوی له گه ل شیخ ئیبراهیمی له قانی و شیخ موحه مده دی بووسیری به راوردیکی
تریشمان نه نجام دا بوو له بواری ستایشی پیغه مبه ره وه له گه ل «ابو حنیفة النعمان
والشیخ ابو عبدالله الشقراطیسی و الصرصری»، به لام له به ر نه وه ی گه یشتینه
نه و قه ناعه ته که هه موو ستایشه پیغه مبه ریه کان پیک ده چن، بۆیه وامان به چاک
زانی ته نییا نه و به راورده تو مار بکری که مه حوی له دیوانه که ییدا ئاماژه ی بۆ
کردوه وه واز له وانی تر به یتری.

دوا ی نه وه ی بنه مای یه که می شیعی مه حوی به نه نجام گه یه نرا که بریتی بوو له

بهراورد كردنى قهسيدهى (عقد العقائد)ى مهحوى له گهڻ (جوهره التوحيد)ى ئيبراهيمى له قانى، ههروهها قهسيدهى (بهحرى نور)ى مهحوى له گهڻ ههردوو قهسيدهى (همزيه و پرده)ى بووسيرى.

ئىستاش دهست به بنه ماى دووهى شيعره ئاييينه كانى مهحوى دهكرى كه برىتيه له ليكولتينه وه به كه گشتى نهومه بهسته شيعر بانهى كه بو شيعرى ئاييينى مهحوى دهست نيشان كرابوون كه برىتى بوون له م مه به ستانهى خواره وه:

أ) شيعره برواييه كان (العقائد): كه ئه م لقانهى ئىده بيته وه:

يه كه م: شيعره خواييه كان (الهيات): برىتيه له م باه تانهى خواره وه:

١- خودى خوايى (الذات الالهيه): له بارهى خودى خواوه مهحوى له قهسيدهى (عقد العقائد) داده لىت:

ذاتى خودا كه خالىقى ئه كوانه، هه ر بووه.

يه عنى قه ديمى موطله قه (بالذات) و (بالزمان) (١٨١)

خوای گه و ره كه داهيتنه رى ئه م گه ر دوو نه يه هه ر له ئه زلدا هه بووه و پيش ئه و هيج شتى نه بووه له دواى ئه و يش نابى «هو الأول والاخر» (١٨٢) لىره دا (اول واخر) دوو سيفه تى سه لىبى خوانه، (اول) و اتا: پيش بوونى نه بوون نه بووه و (آخر) و اتا: بوونى خوا كو تايى نيبه (١٨٣).

دوايى مهحوى ئامازه بو سيفه تى كه مالى خوا ده كا كه بوونه (وجود):

خوای گه و ره سيزده سيفه تى كه مالى هه يه و دژى ئه م سيفه تانهى بو ناشى وه كو:

بوون (الوجود)، كو نى (القدم)، مان (البقاء)، وه ستانى خو ي به خو يه وه (قيامه بنفسه)، ليك نه چوونى به هيج دروستكراوى (المخالفة للحوادث)، تاك و ته نييايى (الوحدانية)، زانين (العلم)، ويستن (الارادة)، توانين (القدرة)، ژيان (الحياة)، بيستن (السمع)، بينين (البصر)، ئاخافتن (الكلام) (١٨٤)،

كه واته خوا هه ر هه بووه هه ر ده بى و بوونه كه ي له خو يه تى و پى بوستى به هيج شتى نيبه و داهيتنه رى بوونه.

مهحوى ده لىت:

واجب به ذاته، بوون و وجودى له خو وه يه

فه ر دىكى مونفه ريد به به قاوو هه ميشه مان (١٨٥)

بوونى خوا واجب وه ده بى ببى، چونكه داهيتنه رى گه ر دوو نه، فه يله سووفان هوشى خو بان به كار هيتناوه بو دوزينه وه ي نه يتى ئه م گه ر دوو نه، مه سه له ي بوونيش له سى روانگه وه سه يرى ده كرى

١- پى بوستى هوشى (الواجب العقلى): ئه و شته چه سپا وانه يه كه هوش دژى بوونيان نا وه ستى.

٢- موسته حىلى هوشى (المستحيل العقلى): ئه و شتانه ي كه به گو يره ي ژيرى و هوشى بوونيان نيبه.

٣- گو نجانى هوشى (الممكن العقلى): ئه و شتانه ي كه ده شتى بوون و نه بوونيان هه بى (١٨٦). كه و ابو خوا بوونى پى بوست وه له خو وه بووه، چونكه ئه گه ر (جائز الوجود) بايه وه كو شته داهيتنرا وه كان ده بووو شايانى ئه و نه ده بوو كه بى تته داهيتنه رى بوون. كه مه حوى ده لىت: (بوون و وجودى له خو وه يه)، و اتا: به بى هيج هۆ به ك بووه و هيج شتى تر كارى له بوونى نه كرده وه (١٨٧).

ئه و خوا يه تاك و ته نييايه ي كه يه كه يه كى يه ك گرتوه و له چه ند به شى پى كنه ها توه، زانايانى كه لام ته نييايى خوايان دابه شكردو ته سه ر:

ته نييايى خودا: و اتا: له چه ند به شى پى كنه ها تى و به هيج خودى نه چى و ته نييايى سيفه ت و اتا: سيفه تى خوا به سيفه تى هيج دروستكراوى نه چى و ته نييايى كرده وه: هه ر خو ي خو لقيته ر بى و به س (١٨٨)

مهحوى ده لىت:

رى گه ي نيبه به سه ر به وه (قطعاً) فه نا، عه ده م

شه و قه ت ده گاته خدمه تى شه مسى ضيا فشان (١٨٩)

ئيمه له پيش كه مي كدا روون مان كرده وه كه بوون و مان (الوجود والبقاء) دوو سيفه تى كه مالى خوان و نه بوون و نه مانى (العدم والفناء) بو ناشى ت، بو يه چو ن شه و ر ژ به يه كه وه كو نابنه وه، ئا و اش بوون و مان له گه ل نه بوون و نه مان به يه كه وه

نابن چونکه نه بوون و نه مان سیفه تی دروستکراون و شایه ن به مه قامی خوانین «سبحانه ازلی وابدی لایسبکه عدم ولا یلحقه فنا، لانه واجب الوجود» (۱۹۰)

مه حوی ده لیت:

ذاتی خودا صیفاتی نه عینه نه غیری ذات
بی ئم صیفاته قهت نه بووه و قهت نییه به ئان (۱۹۱)

سیفه ته کانی خوا به تایبه تی سیفه تی خود که بریتییه له سیفه تی (ثبوتی و معانی) وه ک:

ژیان، زانین، توانا، ویستن، بیستن، بینین، ئاخاوتن له گه ل سیفه تی کرده وه کان وه کو سیفه تی خو لقاندن و رۆزی دان، ئم سیفه تانه هه مان خودی خوانین و غیری خودیش نین (۱۹۲).

زانا کان له باره ی سیفه ته کانی خوده وه ناکۆکن و ده پرسن: ئایا ئم سیفه تانه هه مان خودی خوان؟ و اتا: خوا زانایه به خود و زیندووه به خود، ئایا ئه و سیفه تانه له خودی خوا زیادن؟ وه کو بلتین: خوا زانایه به زانین و زیندووه به ژیان.

به لām ئم جوړه بیر کردنه وانه له چوارچیوه ی هۆشی سنووردارمان ده باته ده ره وه، چونکه خودی خوا دووره له وه ی ههستی پیبکریت (۱۹۳) «لاتدرکه الابصار و هویدرک الابصار وهو اللطیف الخبیر» (۱۹۴)

مه حوی ده لیت:

ناوی خودا به (شیئی) و به ذات ئه رده به ی ببه
ئو ذاته ناکه ده وری گری شهش جیهه و زه مان (۱۹۵)

یه کتی له سیفه ته کانی ته وای خوا ئه وه یه که پیچه وانه ی هه موو دروستکراوی بی، بوون له لایب له شهش لایه کان سیفه تی دروستکراوانه، که و ابوو نابی خودا و دابنری که له بو شایی یه کتی له و لایانه یه.

هه ندی له زانا پاشینه کان (المتأخرون) با وه بیان وایه: ئه وه ی پروای وابی که خوا له شویتیکه به تایبه تی له شویتنه به رزه کان، پیی کافر نابی، ئه مهش ده گه رپته وه سه ر نیازی قسه که ره که ئه گه ر مه بهستی ئه وه بی، که خوا چووه ته ناو

خو لقیئرا وه کانه وه ئه و نا شی و پیی کافر ده بی (۱۹۶).

مه حوی ده لیت:

ذاتی خودا نه جه وه ره و جیسمه، نه کولل و به عض
بی چوون و بی چگوونه، مونه ززه له ئه یین و ئان (۱۹۷)

ئیمه له پیشه وه زانیمان که ذاتی خودا بوونی به خو وه یه و له سیفه ت و کرده وه کانی به که س ناچی «لیس کمله شیئی» (۱۹۸)، بو یه مه حوی دی و ه سفی خودی خوامان بو ده کا و پیمان رادگه به نی که خوا جه وه ره نییه، چونکه جه وه ره ناوی به شیکه که بهش ناکری و له بو شاییه ک دایه (متحیز) که شایه نی سیفه تی خوانییه، خواته ن نییه، چونکه ته ن له چه ند شتی پیکه اتو وه شویتیکه گرتو وه، ئم شویتن گرتنه ش نیشانه ی داهیترا وه (حادث) که بو خوا نا شی، هه ره ها خوا (کل و بعض) نییه، ئیمه که گوتمان ته ن نییه، و اتا: ته نی ته و او یا به شکر او نییه، چونکه ته ن توانای به شکردنی هه یه و وه کو جه وه ره نییه، که و ابوو خوانه جه وه ره و نه ته نه و نه به شیکه له ته ن، به لکو خودی کی بی وینه یه و دووره له هه موو نیشانه کانی شویتن و کات (۱۹۹).

مه حوی ده لیت:

(سبحان) ئه و خودایه که عه قلی په یه مبه ران
ده رکی نیانه غه یری به به رده رکیا گه ران
(سبحان) ئه و خودایه که داناتری زه مان
دیوانه یه و، له مه عریفه تی کونهی نه زان (۲۰۰)

مه حوی له م قه سیده به دا به سه ر سو رمانه و له به رده رگانه ی خودی خودا به ده سته وه ستانی وه ستا وه نازانی چو ن تیی بکات؟ ناهه قی نا گیرئ. چونکه مرؤف ته نیا به هوی هۆشی ده توانی له شت بگا، خو هیشتا له خو ی نه گه یشتو وه، نازانی نه فس چییه؟ یا خود ئه و تیشکه خو ره ی که چه ند جوان لئییه وه دیاره هیشتا نازانی بنه چه ی (کنه) چییه؟ که و ابو هۆش سنوورداره له چوارچیوه یه کی دیاری کرا و به و لا وه له شت ناگات.

جا که هۆش له هه موو شتیکی خو لقیئرا و به رجه سته نه گات، چو ن سه ر

له بوونی خوا دهردهکا که بوویکی ره‌هاوبی کۆتایی هه‌یه، خۆپیتغه‌مبه‌رانیش هه‌ر به‌هۆی سرۆشه‌وه (وحي) خوايان ناسیوه وداوايان له ئیمه کردووه که سه‌یری ده‌ور به‌رمان بکه‌ین ولبی وردبینه‌وه بۆیاوه‌ر هیتان به‌بوونی خوا، بۆیه له‌م باره‌یه‌وه پیتغه‌مبه‌رمان ده‌فه‌رموی: «تفکروا في خلق الله و لا تفکروا في الله فأنکم لن تقدروا قدره» (٢٠١)

به‌م پیتیه مه‌حوی: زاتی ئه‌وه نا‌کا به‌ریتگی هۆشیه‌وه له‌خودی خواو سیفه‌ته‌کانی بگا، چونکه یه‌کی خۆی نه‌ناسی چۆن خولقینه‌ری خۆی ده‌ناسی؟ وادپاره مه‌حوی ریتگیه‌کی تری له‌پیشه‌وه بۆ ناسینی خوا، ئه‌ویش ریتگی سۆفیگه‌رییه‌که به‌هۆی چه‌شتن و په‌رته‌وه‌وه ده‌توانی بگاته ئامانجی خۆی، هه‌روه‌ک له‌م به‌یته دا نیشانی داوه:

زاتم نییه توخن به‌صیفاتێ که‌وم به‌عه‌قل
روحم چووه ته‌ سه‌وری ذات ئه‌ر بکه‌م به‌جان (٢٠٢)

ئینجا مه‌حوی به‌ته‌واوی بی‌توانایی مرۆف به‌گشتی و هی خۆی به‌تایبه‌تی دیاری ده‌کا له‌به‌رامبه‌ر ده‌رک کردنی خودی خواو ناسینی سیفه‌ته‌ جو‌راو جو‌ره‌کانی خوا له (سلبی و ثبوتی و ذات و افعال) و نیشانی ده‌دا که بۆچوونی هه‌موو زاناو فه‌یله‌سووفه‌کان متمانه ده‌کاته سه‌ر هۆش، هۆشیش به‌رامبه‌ر به‌خوا هینده‌ی له‌باردا نییه بۆیه مه‌حوی ده‌لی: هه‌رچی بلیتم و بنوسم بی‌نرخه چونکه خوا زۆر له‌وه به‌رزتره که به‌قه‌له‌م و زوبانی به‌نده بناسینری.

جالیره دا مرۆقی موسولمان ئه‌وه‌ی بۆ ده‌میتیته‌وه که ئه‌م ئایه‌ته بکاته رابه‌ری خۆی و «لیس کمثله شیء» (٢٠٣) دلێ به‌و ئایه‌تانه ئاو بخواته‌وه که خوا له‌قورئانی باسی خودو سیفه‌ته‌کانی خۆی پیکردووه به‌شوین بیروبوچوونی فه‌یله‌سووفه‌کان نه‌که‌وی، چونکه ئه‌وان خۆیان سه‌ریان لی شیاوه و هۆشیان له‌دۆزینه‌وه‌ی خودی خوا له‌کار که‌وتوووه هه‌ندیکیان به‌دوای ئه‌ندیشه‌یان که‌وتوون.

مه‌حوی ده‌لیت:

هه‌رچی ببینریت وبلین و ببیسترێ
(ماهو) خودا، خودا به‌ خودا (برترست از آن) (٢٠٤)

خودا خودی‌کی هه‌میشه‌یی و هه‌تا هه‌تاییه، تاک و ته‌نیا و بی‌هاوبه‌شه، به‌هیچ شتی ناچی، نه‌ له‌خودی، نه‌ له‌ سیفه‌ته‌کانی، نه‌ له‌ کرده‌وه‌کانی، خودا بوونیکێ ره‌هاو گه‌وه‌ریکی پر به‌های هه‌یه و هۆش ناتوانی په‌ی به‌و گه‌وره‌یه‌یه بیاو فه‌یله‌سووفه‌کان له‌باره‌ی بوونیه‌وه سه‌ریان لی شیاوه و زۆریان به‌شوین ئه‌ندیشه‌یان که‌وتوون و له‌گۆتره چه‌ند سیفه‌ت و وه‌سفیکیان بۆ داریشتوووه که‌دوورن له‌راستی.

هۆش له‌به‌ر ئه‌وه‌ی کۆتایی هه‌یه ناتوانی شابالی خۆی به‌سه‌ر بوونی خوا دابکیتشی و وه‌سفی بکا، چونکه خوا بی‌کوتایی وره‌هایه، که‌وا بو هه‌ر به‌هۆی فه‌رمووده‌کانی خۆی و پیتغه‌مبه‌ره‌کانیه‌وه ئه‌گه‌ر هه‌ندی له‌گه‌وره‌یی ئه‌و بگه‌ین و به‌ناچاری له‌گه‌ل مه‌حویدا ده‌بی بلیین (خدا برتر است از آن).

ناهه‌قی مه‌حوی ناگیرێ که له‌م مه‌یدانه دا ده‌سته و ئه‌ژنۆ ده‌م به‌ستراو وه‌ستاوه و ناتوانی به‌ته‌واوی وه‌سفی خودو سیفه‌ته‌کانی خوا بکات «لاهو ولاغیره»، چونکه پیتغه‌مبه‌ر (د.خ) به‌و گه‌وره‌یه‌یه که خوا پیتی به‌خشیوه و بۆ خزمه‌تی خۆی داوه‌تی کردووه له‌ئاسمان و گه‌لی نه‌یتی گه‌ردوون و بوونی پی نیشان داوه و زۆر له‌خوا نزیک بۆته‌وه «ثم دنی فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی» (٢٠٦)، له‌گه‌ل ئه‌م پله‌و پایه به‌رزه‌ش هیتستا ناتوانی به‌ته‌واوی و جوانی باسی خوا بکا به‌شپه‌یه‌کی وا که شایانی پله‌و مه‌قامی خوایه‌تی خوا بیت. له‌م

باره‌یه‌وه مه‌حوی ده‌لیت:

(احمد) که ئه‌که‌لی به‌شه‌ره، له‌م مه‌قامه‌دا
روتبه‌ی که‌مالی عیجزی له (لا احصیی) یه‌عه‌یان
به‌س من که که‌مترینی دوا ئومه‌تی ئه‌وم
چیم و، چ قور بکه‌م به‌سه‌را، چی بکه‌م به‌یان

«مهحوی» ئەدەب خەمۆشی یومە حویبەتە، لەگەڵ

نەسرە و تەنێکی، یەعنی بەدەم دەردەووە گلان (٢٠٧).

٢) سیفەتە خوایبەکان: لەبارەى سیفەتەکانى خواوە مهحوی ده‌لێت:

خۆی و هەموو صیفاتى که مالى بووه ههیه

ده‌شێ، ئەزەلیبەتێ ئەبەدیبەت دەدانیشان (٢٠٨)

خوایبێ بێ بوونی لە خۆیەو بێ و کات و شوێنی بە پێش نەکەوتبێ و پێویستی بە هیچ شتێ نەبوو بێ، ئەو خواوە خاوەنی سێزده سیفەتێ که ماله و هەمیشەبێبە کەى نیشانەى هەتا هەتایبەتێ، ئەمەش کۆمەڵە سیفەتێکی خواوە «والمحدث للعالم هو الله تعالى الواحد القديم الحي القادر العليم السميع وهي لا هو ولا غيره، وهي: العلم والقدرة والحياة والقوة والسميع والبصير والارادة والمشیئة والفعل والتخليق والترزيق والكلام» (٢٠٩)، ئەم سیفەتانەى خوا هەمیشەبێن و بەخودى خواوە بەندن و لێى جیانین، چونکە ئەگەر لێى جیا بن دەبێتە خوێنراو (حادث).

مهحوی ده‌لێت:

که‌سێ پرسى ئەو صیفاتە بلێ تۆ: حەیات و عیلم

سەمە و بەصەر، ئیرادە و قودرەت، که‌لام دان (٢١٠)

ئەم سیفەتانەى مه‌حوی ئاماژە یان بۆ کردوون «حەوت سیفەتن پێیان ده‌لێن: صیفاتى مه‌عانى، چونکه‌ چەند صیفەتێکی ئابێتن بۆ ذاتى خودای گەورە» (٢١١)، ئیستاش بەکورتى لەسەر ئەم سیفەتانە ده‌دوین:

١- ژبان (حیاء):

سیفەتێکی کۆنێنەى که‌مالى خواوە و تاییبەتە بەخۆی و بەژبانی هیچ گیان لەبەرئێ ناچێ، نابێ مردن بەدیته پالێ که‌دژی ژبانە و چونکه‌ مردن سیفەتێ که‌مال نبییه (٢١٢) «الله لا اله الا هو الحي القيوم» (٢١٣)

٢- زانین (علم):

خوا ئەو گەردوونەى داهیناوە و بەو شیوه‌ نایابە یاسای بۆ چەسپاندووه «یعلم ما یلج فی الارض وما یخرج منها وما ینزل من السماء وما یعرج فیها» (٢١٤)،

ئەمەش بەلگەى زانینی مه‌زنى خواوە و ناشێ بەزانین وه‌سف بکریت (٢١٥).

٣- بیستن (السمع):

بیستن یه‌کیکه‌ له‌وسیفه‌ته‌ کۆنێنانه‌ى خوا که‌ به‌ خۆیەو بەنده‌ و تاییبەتە بەخۆی و وه‌کو گیانله‌به‌رانی تر نییە و ناشێ خوا که‌رێ، چونکه‌ که‌م و کوربیه (٢١٦).

٤- بینین (بصر):

ئەمەش هه‌روه‌کو بیستن وایه‌ و ده‌بێ خوا بینه‌رو بیسه‌ر بێت ئەگینا سیفەتێ که‌مالی نابێت (٢١٧).

٥- ویستن و توانین (الارادة والقدرة):

ویستن و توانا دوو سیفەتێ کۆنێنەى بەندن له‌خودى خواوە په‌یوه‌ند دارن به‌و شتانەى که‌ده‌بن نه‌ک ئەوانەى که‌پێویستن و نابن (الواجب والمستحیل)، هه‌رشته‌ى خوابیه‌وئى بێی ده‌بێ و نه‌یه‌وئى نابێ، چونکه‌ ئەر وانه‌بێ ده‌بێ خوا تووشى بێ توانایی بووبێ که‌شایانى پایه‌ى خواوەتێ نبیه (٢١٨).

له‌تایه‌ته‌کانى قورئاندا هه‌میشه‌ ویستن و توانا به‌یه‌که‌وه‌ هاتوون هه‌یزێ نبیه زۆر له‌خوا بکا، یان بێ توانایی بکات، بۆ نمونه‌: «ان الله یفعل ما یرید» (٢١٩). هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموئ: «انما امره‌ اذا اراد شیئاً ان یقول له‌ کن فیکون» (٢٢٠).

٦- گوتن (کلام):

خوا قسه‌که‌ره‌ به‌لام قسه‌که‌ى بێ پیت و بێ ده‌نگه‌ «وکلم الله موسی تکلیماً» (٢٢١)، «وماکان لبشر ان یکلمه‌ الله الا وحیاً» (٢٢٢)، و اتا: به‌ سروش قسه‌ له‌گەڵ پێغه‌مبه‌ره‌کانى ده‌کا و ده‌یخاته‌ دلێانه‌وه‌ (٢٢٣).

هه‌روه‌ها سه‌له‌فیبه‌کان ده‌لێن: قسه‌کردن سیفەتێکی بەنده‌ به‌ خواوە و هه‌ر کاتێ ویستی دیته‌ گۆ، قورئان گوته‌ى خواوە له‌کتیبه‌ ئاسمانیبه‌کانى تر وهرنه‌گیراوه‌، له‌لایه‌کى تره‌وه‌ سه‌له‌فیبه‌کان نه‌یان گوته‌وه‌ که‌ قورئان وه‌کو سیفەتێ ویستن و توانا کۆنه‌ هه‌روه‌ها نه‌شیان گوته‌وه‌ که‌ خوێنراوه‌. به‌لام موخته‌زبیله‌کان ده‌لێن: سیفەتێ قسه‌کردن وه‌کو سیفەتە مه‌عانیبه‌کانى دیکه‌ نابێ

لهوديو خودی خوایی، یان لیتی زیاد بی چونکه له گه ل یه کتاپه رستی ناگونجیت^(۲۲۴)، بهم شپوهیه مه حوی به تاکه به ییتی هه موو سیفه ته (معانی و ثبوتیه) کانی خواینیشان داوه که بریتین له سیفه تی خودی خوایی.

مه حوی ده لیت:

ئیدراکی ذوق و له مس و شه می بو قه رار نه دهن

به عضیک و، به عضه مونکیرو، به عضی له وه قفه دان^(۲۲۵)

زانایانی زانستی که لام له سه ر نه وه نا کوکن، ئایا خوا سیفه تیکی زیادی له سه ر زانین و بیستن و بینین هه یه که ناوی (ادراک) بی، یانیه تی؟ قازی و ئیمامی هه رهمه یین و نه وانهی له گه لیاندان رایان و ایه که نه و سیفه ته ی هه یه و سیفه تیکی کوئینه ی بنده به خودی خوویه وه و هه ست به نه رمی ودری و بو نکردن و چیشتن ده کات بی نه وه ی خوا پیوستی به نه ندای بو نکردن و چیشتن و ده ست لیدان هه بیت^(۲۲۶)، به لگه شیان نه وه یه چونکه هه ست کردن (ادراک) سیفه تیکی که ماله و هه موو که مالییه کیش بو خوا پیوسته، نه گه ر نه و هه سته ی نه بی، ده بی پیچه وانهی نه و هه سته ی هه بی، که هه ست نه کردنه، هه ست نه کردنیش ناته و او بیبه و خواش دووره له ناته و او ی.

هه ندیکیش ده لیتن: خوا سیفه تی هه ست کردنی نییه، چونکه نه گه ر هه بیی ده بی په یوه ندی داربی به نه ندامانی هه ست کردن، نه م په یوه ندی کردنه ش بو خوا ناییت جا نه بوونی نه م په یوه ندی نه کردنه ده بیته هوی نه بوونی سیفه ته که^(۲۲۷).

مه حوی ده لیت:

(ضد) و مونا فی نه م صیفه تانه مه حاله بو

نه و خالیقه که را گره بو مو لکی (کن، فکان)^(۲۲۸)

نه و هه وت سیفه تانه ی که له پیشه وه مه حوی باسی کردن بریتین له سیفه تی (معانی و ثبوتی) که هه موویان سیفه تی خودی خوان و گه وره یی و که مالی خوا به و سیفه تانه بنده ودری نه م سیفه تانه بو خوا ناشیت، چونکه خوایی که په ییدا که ری گه ردوون بی و به دوو پیتی (کن) دروستی بکات، شایانی نه وه نییه بلتی: ده مرئ یان له ناو ده چیت . نابی نه وه شمان له بیر یچیت

که هه ندی له زاناکان له جیاتی هه فت سیفه تی مه عانی «سیزده سیفه تی بو داده نین که ته وره ی گه وره یی خوابه تی له سه ریان بنده وه کو: «بوون، کوئی، مان، وه ستانی به خوی، لیک نه چوونی به دروستکراوان، ته نیایی، زانست، ویستن، توانا، ژبان، بیستن، بینین، گوتن»^(۲۲۹)

مه حوی ده لیت:

وهقت و زه مان و حال و جیهه ت حادیشن هه موو

خالیق قه دیمه نه لبه ته، موسته غنیه له وان^(۲۳۰)

کوئینه یه کیکه له سیفه ته ته و او هکانی خودا، نه مه ش پیوسته و ده بی و ابی. واتا: سه ره تایی بوونی نه بی، چونکه خوا پیوسته و ده بی کوئیش بیت، هه ندی له زاناکان (واجب و قدیم) به هاو واتای یه کتری داده نین، له م باره یه وه هه ندی له زانا پاشینه کان ده لیتن: «ان واجب الوجود لذاته هو الله تعالی و صفاته و قد استدلو علی ان کل ما هو قدیم فهو واجب لذاته بانه لو لم یکن واجباً لذاته لکان جائز العدم فی نفسه»^(۲۳۱)

موسته زیله کان له باره ی کوئی خواوه ده لیتن: «ان الله تعالی قدیم والقدم اخص وصف ذاته ونفوا، الصفات القديمة اصلا، فقالوا: هو عالم بذاته لا بعلم، لانه لو شارکته الصفات فی القدم الذي هو اخص الوصف، لشارکته فی الالهية»^(۲۳۲). که وا موسته زیله کان درئی بوونی سیفه ته کوئنه کانی خوان به تاییه تی (قدیم)، چونکه ده لیتن: نه گه ر نه و سیفه تانه ش وه کو خوا کوئن بی نه و هاو به شی خوا ده کن.

له باره ی مه سه له ی قسه کردنی خودا مه حوی ده لیت:

حادیث نییه، قه دیمه که لامی خودا به حه ق

ده م بو حه ده ت به ناحق نه به ن (ضال) و گومره هان.^(۲۳۳)

له باره ی کیسه ی خولقاندنی قورنانه وه له دوای (جعد) پیاوئ به ناو (بشر المرئی المریسی) ذاتی نه وه ی کرد که به ئاشکرا رابگه به نی: که قورنن خولقیتراره و خوا یه ک تیپی لینه گوتوه، به لگه شی نه وه بوو که وا: قورنن یا شته یاشت نییه، دروستیش نییه بلتی قورنن شت نییه چونکه کوفره، که و ابوو

دهبئ شت بئت و خواش به خوئی فەرموو یە تی: «الله خالق کل شیئ»^(۲۳۴)، و اتا : خوا قورئانی شی خولقاندوو^(۲۳۵).

موعتەزەیلەکان بەگشتی دەلئین: قورئان خولقیئراوه و تیپ و دەنگە و وینە ی ئەو لەسەر کاغەز نووسراوه و بەهەمان واتاوه^(۲۳۶).

سەلەفییهکان بەگشتی دژی رای موعتەزەیلەکانن بەتایبەتی (احمد بن حنبل) لەسەر ئەو باوەرپەیه کە قورئان فەرموودە ی خواپە و سیفەتییکی هەمیشەیی خودی خوێبەتی و ئەو قورئانی کە نووسراوه تەو و ئیستا دەخویند ریتەو خولقیئراو نییە، بەلکو بەقەد کۆنی خوداکۆنە^(۲۳۷).

کەچی ئەشعەری بە بەلگە یەکی هۆشی بەرگری لەقورئان دەکا و دەلئیت: خوا لەقورئاندا نەیفەرمووه کە قورئان خولقیئراوه و پیغەمبەریش نەیفەرمووه و هەموو موسولمانەکان بریاریان لەسەر نەداوه، کەواتە ئەم بەلگانە نیشانە ی ئەو نە کە قورئان کۆنە و خولقیئراو نییە^(۲۳۸). لەلایەکی ترەو ئەشعەری دەلئیت: قورئان فەرموودە ی خواپە و فەرموودەش سیفەتییکی هەمیشەیی خواپە، کەوا بوو قورئان خولقیئراو نییە^(۲۳۹).

جالێرەدا مەحوی لەسەر بیروباوەری سەلەفی و ئەشعەرییەکانەو بریاری داوه ئەو ی بلئیت قورئان خولقیئراوه، ریتگای راستیی ون کردوو.

ئەو ی گومانی تێدانییە هەموو تیپ و دەنگی (عرض) ه وخوا خولقاندوو یەتی چونکە (أعراض) خولقیئراوه، بۆیە لەبارە ی قورئانەو دەتوانین بلئین: قورئان فەرموودە ی خواپە و هەر خوئی دەزانی شیو ی درکاندنە کە ی چۆنە، خو نایب بەهۆی ئامیتری ئاسایی بدرکیتیری چونکە خوا تەن (جسم) نییە.

لەبارە ی جیگرتنی خوا (الاستواء) لەسەر عەرش، مەحوی دەلئیت:

باوەر بیی خودا کە لەسەر عەرشه و موستەو ی

ئەمما بەئیستوا یەکی بی چوون و کەس نەزان^(۲۴۱)

لەپیشەو زانیمان کە خودی خوا بە کەس ناچی، کەواتە سیفەتەکانیشی بەسیفەتی هیچ خولقیئراوی ناچی، بۆیە کە مەحوی دەلئیت: خوا لەسەر عەرش

جیی گرتوو، هەر بەخوئی دەلئیت (بی چوون) ه و کەس نازانی چۆنە. زاناکانی ئیسلام لەم بارە یەو بۆ چوونی جیاوازیان هە یەو بەکورتی چەند نمونە یە ک دەخرینە روو.

زۆربە ی سەلەفییهکان لەو باوەرەدان کە خوا خاوەنی هەندئ سیفەتی ئەزەلییه و جیاوازیان لەنێوان سیفەتی خود و سیفەتی کردوو نەدەکرد، هەندئ سیفەتی خەبەریشیان بریاردان وەکو: دوو دەست و دەم و چاو، ئەم سیفەتەکان تەئویل نەدەکرد بۆ یە واتای ئەم ئایەتە یان لیک نەدەدا یەو (الرحمن علی العرش استوی)^(۲۴۲)، موعتەزەیلەکان دژی سیفەت بوون و سەلەفییهکان بریاریان ددا و لەهەندئ باردا دەگەشتە دۆخی لیکچوون (تشبییه)، بۆیە سەلەفییهکان ناویان لئیرا (صفاتیه) و موعتەزەیلەکان (معطلة)، بەلام هەندئ سەلەفییهکان لەگەل تەئویل بوون و بەگوتیری هەلگرتنی واتای و شەکەلێکیان ددا یەو^(۲۴۳).

موعتەزەیلەکان لەو باوەرەدا بوون کە خوا لە هەموو شوئینی کەو بەلگەشیان ئەم ئایەتە بوو «ونحن اقرب الیه من حبل الوريد»^(۲۴۴) هەروەها ئایەتی «ونحن اقرب الیه منکم ولكن لاتبصرون»^(۲۴۵)، بەلام خوا شوئین پر ناکاتەو چونکە تەن نییە^(۲۴۶).

(نجاریه) کان دەلئین: خوا بەخودو بوونەو لەهەموو شوئینی کە^(۲۴۷)، سەلەفییهکان وەکو (مالك بن انس، احمد بن حنبل، سفیان الثوری) لەبارە ی جیگرتنی خوا لەسەر عەرشهو دەلئین «الاستواء معلوم والکیفیه مجهولة والایمان به واجب والسؤال عنه بدعة»^(۲۴۸).

ئەشعەری لەسەر هەمان بیرو باوەرەو «نازانی شیو ی جیگرتنە کە ی چۆنە لەسەر عەرش»^(۲۴۹).

لێرەدا مەحوی لەگەل رای سەلەفییهکانە کە نازانی چۆنیەتی جیگرتنی خوا لەسەر عەرش چۆنە.

لەبارە ی ئەو ئایەتەو حەدیسانە ی کە باسی دەم و چاو و دەست و ئەنگوست و شتی تر دەکەن، مەحوی دەلئیت:

هر ئايهت و حه ديشى شتيكى تيايىي
 بتخاته شوبهه، جوابته بى چوونى يو چونان
 وهك عهين و وهجهو صورته و ئهنگوشت و دهست و پي
 وهك نهفس و وهك نزولى هه موو شه و له ئاسمان
 ته نزيهه ئه كه ن سه له ف، خه له ف ئه م ما ده كه ن ته ئويل
 يو هه رچى ناسزايه به ذاتى عه ظيمه شان (٢٥٠)

به گشتى مه حوى له گه ل ئه وه دايه كه ئه و ئايهت و حه ديسانى ناوى هه ندئى له
 ئه ندامه كانى له شى مرزقى تيدايه، ده بى به شيوه يى ليك بدريته وه كه واتاي
 به رجه سته يى نه گه يه نى چونكه بو خواناشى، به لكو ده بى به جزى ليك بدريته وه
 كه له گه ل په لو پايه ي خوايه تى خوا بگوئجى و له گه ل ئايه تى «ليس كمثله
 شبيء» (٢٥١) دژايه تى پهيدا نه كات.

زانايه كانى ئيسلام له م باره يه وه بيرو بو چوونى هه مه چه شنه يان هه يه، له وانه
 موخته زيله كان دژى ئه وه نه كه خوا به هيج شتى بچى و داواى ته ئويل كردنى ئه و
 ئايه تانه ده كه ن كه له گه ل مه قامى يه زداندا بشيت وهكو «خلقت بيدي (٢٥٢)،
 وجاء ربك والملك صفا صفا (٢٥٣)، ويبقى وجه ربك ذوالجلال والاکرام» (٢٥٤)،
 چونكه ئه گه ر ته ئويل نه كرى به ره و (تجسيم) ده روا (٢٥٥).

ئه شعهره ييه كان باوه ريان وايه كه (دهم و چاوو هه ر دوو دهست) دوو سيفه تى
 خه به رينه و چو ن له ده قى ئايه تدا هاتوون هه روا به جىي دي لئ و ته ئويلى ناكه ن،
 و اتا: له سه له فييه كان نزىك ده بنه وه له باره ي ته ئويل نه كردنى ده قه كانه وه (٢٥٦).

(مجسمه) كان و (ابو الهذيل) ده لئين: مه به ست له (وجه) خوا خو به تى،
 هه روه ها به نيسبه ت ده ست و چاويش (٢٥٧).

سه له فييه كان به گشتى و ئه مانه ش (الزهري، الامام مالك، الازاعى،
 الثورى، ابن المبارك، الامام احمد) به تاييه تى له و ئايه تانه ي كه باسى هاتنى
 خوا و ده م و چاوى تيدايه ليكى ناده نه وه و ليكدانه وه كه ي ده خه نه پال خوا
 و پيغه مبه ره وه، ئه بوو حنيفة ده لئيت: ئه و ئايه تانه ي كه باسى ده م و چاوو و ده ست

و نه فسى تيدايه، ئه مانه سيفه تى خوانه به بى چوئيه تى، نابى وه كو قه ده ربه يه كان
 و موخته زيله كان بلئين: دهسته به واتاي توانا و به ره ره دى چونكه به م ته ئويله
 سيفه ته كه ي له ناو ده چى (٢٥٨).

هه روه ها سه له فييه كان له باره ي ئه م سيفه تانه وه ده لئين: «الاستواء والمجيب
 والاتيان والنزول معلوم والكيف مجهول والايان به واجب والسؤال عنه
 بدعة» (٢٥٩).

له باره ي هاتنه خواره وه ي خودا بو ئاسمانى جيهان، پيغه مبه ر ده فه رموى
 «ينزل ربنا تبارك وتعالى كل ليلة الى سماء الدنيا اذا بقى ثلث الليل الاخر
 فيقول: هل من سائل فاعطيه، هل من داع فاستجب له؟ هل من مستغفر
 فاغفر له، فلا يزال كذلك حتى ينفجر الفجر» (٢٦٠)

له باره ي تاك و ته نيايى خوا وه مه حوى ده لئيت:

نه يگرتووه شه ريك و موعين و ژن و وه له د

بو ئيمه يه له ئايه تى (عز) ئه م قسه عه يان (٢٦١)

تاكو ته نيايى به كيكه له سيفه ته (ثبوتى) يه كانى خوا، زو ربه ي هه ره زو رى
 فه يله سووفان و زانايان له سه ر ئه وه ريكن كه خوا تاك و ته نيايه و بى هاو به شه
 «صانع العالم واحد يمكن ان يصدق مفهوم واجب الوجود الاعلى ذات واحد
 والمشهور في ذلك بين المتكلمين برهان التمانع المشار اليه قوله تعالى: «لو كان
 فيهما آلهة الا الله لفسدتا» (٢٦٢)، و تقريره انه لو أمكن الهان لامكن بينهما
 تمناع بأن أراد أحدهما حركة زيد والاخر بسكونه لان كل منهما في نفسه امر
 ممكن» (٢٦٣)

فه يله سووفه كو نه كانى يو نان و رو مان له سه ر تاك و ته نيايى خوا ناكو كيان
 نييه، به لكو له سه ر دا هينانى ئه م گه ر دوونه هه ربه كه بيرو راى تاييه تى خو ي
 هه يه، «هه ندئى ده لئين: گه ر دوون له ئاو دروست بووه هه ندئى ده لئين له هه وا، و
 هه ندئى كيش له هه يو لى، به گشتى ئه م فه يله سووفانه خوا به تاك و ته نيا ده زانن»
 تاليس، انكاغورس، انكسي مانس، انباء قليس، فيشاغورس، سقراط،

افلاطون، ارسطو»^(۲۶۴) تا کوته نیایی (التوحید) خوالای موسلمانان کان بهم جوڑه باسکراوه:

له زماندا (ته نیایی) ئه وهیه که شته که تاک بی و به تاکی بزانی، له شه رعدا (ته نیایی) ئه وهیه که په رستراو له لایه نی خود و سیف هت و کرده وهیه وه به تاک بزانی^(۲۶۵).

ته نیاییش سی به شه:

۱- ته نیایی ربووبییه ت.

۲- ته نیایی ئولووهییه ت.

۳- ته نیایی سیفه ته کان^(۲۶۶).

له مه دا بومان دهر ده که وی که ته نیایی خوالای زانا موسلمانان زورپاکه و دووره له هه موو هاوبه شیبه کی ئاشکراو نهیئی، مه حویش له هه مان سه رچاوه ی پاک به یته شیعه که ی هه لئینجاوه.

له باره ی پیکه یاتنه وه (تکوین) مه حوی ده لئیت:

غهیری یه کن موکه ووهن و ته کوین (الی الابد)

مومکین نییه سه به ب به موسه بیب بلئی: یه کین^(۲۶۷)

ته کوین یه کیکه له سیفه ته هه همیشه ییه کانی خواو به چهنده شپوهیه که دهرده بری وهک «الفعل والخلق والتخلیق والایجاد والاحداث»^(۲۶۸)

ئهم وشه و زاراوانه ش هه ر چهنده له واتای گشتیدا له گهل (تکوین) یه کده گرنه وه وه کو: هینانه کایه ی شتی، به لام له راستیدا هه ریه که واتای تاییه تیبه خوی هه یه.

الفعل: «مه بهستی له بزوتنه وه و ئه نجامدانی کاریکه»^(۲۶۹).

الخلق: «هینانه دیی شتی له نه بوو نه وه که تاییه ته به خوا»^(۲۷۰).

التخلیق: «خولقاندنی له شتی، وهک بوونی مرؤف له مرؤف به ویستی خوا»^(۲۷۱)

الاحداث: «په یدا بوونی شتی له کاتی دباربکراودا، وهک: کن فیکون»^(۲۷۲).

الاختراع: «گۆربنی ماده له شپوهیه که وه بو شپوهیه کی چاکتر»^(۲۷۳) بهم شپوهیه ته کوین بریتیه له گۆربنی نه بوون (معدوم) بو بوون (وجود).

مه حوی که ده لئیت: (غهیری یه کن موکه ووهن و ته کوین) چونکه ته کوین سیفه تیکی هه همیشه یی خوییه و به وه وه بنده، به لام موکه ووهن بریتیه له شته داهینراوه کان و خولقینراوه کان، واتا (حادث) ه که واته داهینره و داهینراو نابنه یه ک.

سیفه ته کانی خوا به ش به شنین (له گهل خودی خوا لیکدراوین) به لکو یه که یه کی یه کگوتوه و به خواوه بنده، واتا: سیفه ت و خودی خوا لیک جیانین و هه همیشه یین و گۆرانیا بۆ نییه چونکه جه وه هرن، که ده لئین خوا خولقینره ی گهردوونه ئه وه ده گه یه نی که له گهل بوونی خوی سیفه تی ته کوینی هه بووه و دوی له کات و شوتیکی دیاردا خولقاندنه که رویداوه^(۲۷۴).

به م پییه موکه ووهن داهینراوه و کاتییه و گۆرانی بۆ هه یه و بوونی به بوونی موکه وینه وه (مکوون) بنده، به لام ته کوین سیفه تیکی راسته قینه ی خوییه وه کو: زانین و توانا هه همیشه ییه و گۆرانی بۆ نییه و داهینره له باره ی ویستی خواوه مه حوی ده لئیت:

تا هه بووه، تا ده بی موته نه فیس له سینیه که

بی ئیذنی ئه و نه سیمی نه فهس که ی ده بی وه زان^(۲۷۵).

مه حوی له م به یته دا ئاماره بو ئه وه ده کا که هه موو شتی به ویستی خودا ده بی چ گه ووه و چ بچووک «الاله الخلق والامر»^(۲۷۶)، ویستنیش که سیفه تیکه له خوا بگره و به رده یه کی زوری له سه ره و جیاوازیه کی زور له رایه کان به رچاو ده که ویته، بویه وای به چاک ده زانین بهر کولیک له وریانه بخیرینه به رچاو له وانه ش «الارادة صفة لله تعالی ازلیة قائمة بذاته»^(۲۷۷). له لایه کی تره وه زانایانی که لام به م جوړه یان ناساندووه «عرف المتکلمون الارادة بانها صفة قديمة زائدة على الذات قائمة بها»^(۲۷۸)، بو زیاتر روونکرده وی ویستن «والله سبحانه وتعالی مرید: ای انه یخصص الشیء الممكن ببعض ما يجوز علیه،

فيجعله طويلاً او قصيراً حسناً او قبيحاً عالماً او جاهلاً، في هذا المكان او في غيره، وهو سبحانه له ان يتصرف في الكون حسب مشيئته وارادته وحكمته» (٢٧٩).

لهم دهقانهى سهرهوه وا بهددر دهكهوئى كهويستن سيفهتيكى كوئينهى خوايهو بهوهوه بهنده، واتا: خوا لهو گهردوونهى كه خولقاندوويهتى سهرههستى تيكهوليكيهى تييدا ههيه بهگويرهى ويست و حيكمهتى خوئى «انما قولنا لشيئ اذا اردناه ان نقول له كن فيكون» (٢٨٠).

(واصليه) كان كه تاقيمتكن لهموعتهزبلهكان رهفزي ئهم سيفهته دهكهن، واتا! دهلئين خواويستى نيبه (٢٨١). بهلام لهلايهكى ترهوه (هذيليه) كان دهلئين: ويستى خوا بو شتى بهواتاى خولقاندنيئى (٢٨٢).

(نظاميه) كانيش دهلئين: مهبهست لهويستى خوا خولقاندنى شته نهگهر گوترا: خوا كردهوى بهنده دروست دهكا، واتا: فرمان ونهه لى دهكات. (٢٨٣) بهلام (كراميه) كان پروايان وايه كه: ويستن سيفهتيكى خولقيئراوه (٢٨٤).

نابئى نهوهمان لهببر بچئى كه ويستنى خواو خوادا جياوازن، ويستى خوا پهيوهنديى بههزوه نارهزووى كردن و نهكردنهوه نيبه، كهوا بو ويستنى خوا بهواتاى حوكم ديت و سهرهتاي نيبه، بهلام ويستنى خوادا له نارهزووى نهفسهوه دهست پئى دهكات.

له بارهى زيدهبونى سيفهتى ويستن لهخودى خوا، دهتوانين بلئين: سيفهتى ويستن بهنسبهت خوا نهوه ناگهيهنيت كه خوا لهسهرى پئويسته نهوشته بكا يا نهيك، چونكه نهگهر وابئى دژى واتاى ويستن دپته كايهوه كه نهويستنه، نههمش لهگهال خوانا گونجئى كهخودتيكى نهزهلييه لهخود و سيفهت و كردهوهكانى .

لهبارهى تواناى خواوه مهحوى دهلئيت:

مثقاله ذهره چونه لهبهردهستى قودرهتى

ههروا بزانه وايه كورهى مولكى (كن فكان) (٢٨٥)

توانا سيفهتيكى كوئينهى ههميشهههوى خوايه و به خوئيهوه بهنده و لهخودى

خوئى زياد نيبه. بهگويرهى ويستى خوا كار دهكاتهسهر نهوشتانهى كه تواناى بوئيان ههيه جابهدهيئنانى يان فهوتانى (٢٨٦).

خواى گهوره بهتوانايهو هيج هيئى نايوهستينئى، داهيئنانى ئهم گهردوونهش نيشانهى بهرزى و بهتوانايى خوايه، نهگهر سهيرى گوئرانى شهوو روژ و ژيان و مردن و ههموو گوئرانكاربييهكانى گهردوون بكهين زور به جوانى تواناى خوامان بو دهردهكهوئى له ههموو چركهيهكدا (٢٨٧) «وهو الذي يحيى ويميت وله اختلاف الليل والنهار افلا تعقلون» (٢٨٨)

بهه شيوهيه ههچى لهم گهردوونه ههيه به (كن فكان) بووه و لهژير ويست وتواناى خودا يه چ گهوره و چ بچووك و لئى ون نابئى «لايعزب عنه مثقال ذرة في السماوات ولا في الارض ولا اصغر من ذلك ولا اكبر، الا في كتاب مبين» (٢٨٩).

لهبارهى زانينى خواوه مهحوى دهلئيت:

عيلمى بهحهبهههئى كه بهصده قهرئى كهدههئى

وهك عيلميهه بهقوبهههئى شهمسى ضيافشان

نهو ذهرههيه كه نهوهولى ذهراتى عالهمه

بووعيلمى چونه، ذهرههئى ئاخريهتى چونان (٢٩٠)

لهم دوو بهيتهدا مهحوى باسى زانينى خوامان بو دهكات كه ئاگادارى ههموو شته و هيجى لئى ون نابئى و گهرديلهى سهرهتاو كوئايى گهردوون ئاگاي لئيهتى. جا كه زانينى هئنده مهزن بئى پئويسته شتيكى له بارهوه بزائين.

زانايان له بارهى زانينى خواوه زور بيروپراى جوئراو جوئريان ههيه، موعتهزبلهكان دهلئين (زانينى خوا خوازهيه و راستهقينهه نيبه زانايانى تر به زورى دهلئين: زانينى خوا راستهقينههه و خوازه نيبه، نهمانهش له نيوان خوئيان ناكوكن، (جهم بن صفوان وهشام بن الحكم) لهو باورهدهدان كه زانينى خوا خودى خوا نيبهه و خولقيئراوه، ههئدى له سونيهه كان رايان وايه كه زانينى خوا خولقيئراو نيبهه و ههميشهههه، نهخوايه و نهغههههه خوايه، نهشعهههه لهم بارههههه

دوورای هه‌یه:

یه‌که‌م: زانینی خوانه نه‌فسی خوایه و نه‌غه‌یری خوایه، دووهم: ئەم زانینه غه‌یری خوایه و له‌گه‌ڵ خوا یه‌ک نییه به‌لام له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا خولقێنراو نییه، باقلانیش له‌سه‌ر ئەم رایه‌یه، (ابو الهذیل العلاف) و تاقمه‌که‌ی ده‌لێن: زانینی خوا به‌رده‌وامه و خوا خۆیه‌تی (٢٩١).

به‌م جوژه دێینه سه‌ر پێناسه‌یه‌کی کورتبیری زانین که‌وا (یه‌که‌یکه له‌ سیفه‌ته‌- ثبوتی و معانی- یه‌کانی خوا و سیفه‌تیکی کۆنینه‌و هه‌میشه‌یی و به‌نده به‌ خودی خواوه‌و (مکتسب) نییه، چونکه ئەگه‌ر فێرکرا‌یی خولقێنراوی ده‌گه‌یه‌نی (٢٩٢). که‌وا بوو (خوا هه‌موو شتی ده‌زانێ له‌ رابردوو و ئیستا و دوا‌رژدا، له‌ پیش زانینی خوانه‌زانی نه‌بووه و شتی له‌بیر ناچێ و زانینه‌که‌ی به‌کات و شوتنه‌وه به‌ند نییه و تیشکی زانینی ده‌گاته هه‌موو شتیکی گشتی و جوزئی) (٢٩٣). ئەم پێناسه‌یه به‌ته‌واوی له‌گه‌ڵ بیروباوه‌ری مه‌حوی یه‌ک ده‌گرێته‌وه.

٣- ناوه‌ خوا‌یه‌کان: ئە‌ل‌ل‌ا یه‌که‌م ناوی خوا‌یه و پتی ده‌لێن: (لفظ الجلالة)، ناوه‌کانی تری خوا هه‌موویان وه‌سفی بێژه‌ی جه‌لاله‌ت ده‌که‌ن. خ‌وا‌ی مه‌زن (٩٩) ناوی هه‌یه (قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن أیاماً تدعو فله‌ الاسماء الحسنی) (٢٩٤)، له‌م باره‌یه‌وه پێغه‌مبه‌ر د.خ ده‌فه‌رمووی: (ان لله تسعة وتسعين اسماً من حفظها دخل الجنة، وان الله وترحب الوتر) (٢٩٥).

مه‌حوی وه‌کو شاعیریکی زانا و موسولمانیکی پاک له‌ چه‌ند به‌یتیک له‌ شیعره‌ ئایینییه‌کاندا ناوه‌کانی خ‌وا‌ی هێناوه و ئیمه‌ش لێره‌دا ده‌ستنیشان‌یان ده‌که‌ین و واتای ناوه‌که‌ (یاراستر بیلێین: سیفه‌ته‌که‌) لیک ده‌ده‌ینه‌وه، بێ ئە‌وه‌ی هێچ ناوتیک دووباره‌ بکرێته‌وه، ناوه‌کانیش به‌گوێره‌ی زنجیره‌ی لاپه‌ره‌کانی دیوانی مه‌حوی تو‌مار ده‌کرێن جگه‌ له‌ ناوی (الله) که‌ ئالای خودی خوا‌یه و له‌ پیشه‌وه‌ی داده‌نێین:

مه‌حوی ده‌لێت:

هه‌ر ئەم خیصاله‌ یه‌که‌ سه‌حابه‌ی کیرامی پێ فائیز به‌مه‌رته‌به‌ی (رضی الله‌ و‌و (رضوا)ن (٢٩٦)

ناوی خوا لێره ئە‌ل‌ل‌ایه، (بێژه‌ی مه‌زنییه و ئالایه له‌سه‌ر خودی خ‌وا‌یی پیرۆز که‌ پتوبستی بوونه و شایانی هه‌موو ستایشیکه‌) (٢٩٧).

مه‌حوی ده‌لێت:

مه‌سئوله‌ ئیعانه له‌ وه‌هه‌بابی موسته‌عان هه‌ر له‌و ده‌که‌م سوئال و، ده‌که‌م هه‌مدی ئە‌و به‌جان (٢٩٨) ناوی خوا له‌م به‌یته (وه‌اب)ه، که‌ به‌واتای (خودان نیعمه‌ت و به‌خششی زۆر و هه‌میشه‌یی) دیت (٢٩٩).

مه‌حوی ده‌لێت:

کارم له‌گه‌ڵ که‌ریم و، که‌ریمه به‌هانه‌جو دا هه‌وری ره‌حمه‌ت و که‌ره‌می بێته‌ دارژان (٣٠٠) ناوی خوا لێره‌دا (که‌ریم)ه، و اتا (ئه‌و که‌سه‌ی بێ داواکردن و پاداشت بیه‌خشیت) (٣٠١).

مه‌حوی ده‌لێت:

ذاتی خودا که‌ خالیقی ئە‌کوانه، هه‌ر بووه یه‌عنی قه‌دیمی موطله‌قه‌ (بالذات) و (بالزمان) (٣٠٢) ناوی خوا له‌م به‌یته‌دا (خالق)ه، و اتا (په‌یداکه‌ری بوون و گه‌ردوون له‌ نه‌بوونه‌وه) (٣٠٣).

مه‌حوی ده‌لێت:

ئه‌وه‌حی یو ئە‌و عه‌لیم و سه‌میع و به‌صیره ئە‌و قادر، مورید و هه‌م موته‌که‌ للیم (بلا لسان) (٣٠٤) له‌م به‌یته‌دا پێنج ناوی خ‌وا‌یی تێدا‌یه که‌ به‌رێز و اتایان لێ ده‌درێته‌وه:

١- عه‌ی: به‌واتای (خودان ژینتیکه‌ هه‌میشه‌یی) یه‌ (٣٠٥).

٢- عه‌لیم: به‌واتای (ئه‌و خوا‌یه‌ی که‌ به‌ هه‌موو شتی زانایه و هێچی لێ ون نابیت) (٣٠٦)،

٣- سه‌میع: به‌واتای (گوێی له‌ هه‌موو شتیکه‌ تاخشیه‌ی مێرووله‌ش) بیت (٣٠٧).

۴- به سیر: به واتای (بینینی هموو شتی چوند وردیش بی) (۳۰۸).

۵- قادیر: به واتای (ئهو خودایه تی توانای به سهر هموو شتی کدا بشکی و هیچ شتی به رامبهری نه وهستی) (۳۰۹).

مه حوی ده لیت:

ته نزیه ئه کهن سه لهف، خه لهف ئه ما ده کهن ته ویل

یۆ ههرچی ناسزایه به ذاتی عه ظیمه شان (۳۱۰)

له م به یته دا ناوی خوا هاتوو که (عظیم) ه، و اتا: ئه و خوایه ی گه یشتوته ئه و په ری پایه ی گه وره بی، چونکه دارای سیفه تی مه زنی و جوانیبه (۳۱۱).

مه حوی ده لیت:

ئه م شه ش که سه حه بیبی حه بیبی حه قن به حه ق

ههر که س که مونکیبه له خیتامی مه به ئه مین (۳۱۲)

ناوی خوا (حق) ه، و اتا: (ئه و چه سپاوه ی گۆرانی بۆنیبه) (۳۱۳).

مه حوی ده لیت:

ههر که س به باره گاهی جه لال ناشناتره

زیاتر قسه ی له وه حه شت و ده هه شه ت ده دانیشان (۳۱۴).

له م به یته ی سه ره وه دا ناوی خوا (جلال) ه، و اتا: (خودان شه ره ی ته و او ی) (۳۱۵).

مه حوی ده لیت:

له ذیکری ئه و ده جۆشی ره ئفه ت و، ره حمه ت ده بارئ هم

(رؤوف) هم (رحیم) وه صفی ئه و وه ک وه صفی ره حمانه (۳۱۶).

له م به یته دا سی ناوی خوا به دی ده کری:

ا- ره ئوف: به واتای (زۆر دلسۆز و دل نهرم) (۳۱۷).

ب- ره حیم: به واتای (خودانی به هره و نیعمه ت، بۆ خوا و به نده به کار دیت) (۳۱۸).

ج- ره حمان: به واتای (خودان به هره ی مه زن، ته نیا بۆ خوا به کار دیت) (۳۱۹).

۴- کرده وه خوا بیبه کان: مه حوی وه کو زانایه کی موسولمانی لیها توه له قه سیده ی

(عقد العقائد) دا ئامار ئه ی بۆ چوند کرده وه یه کی خوا بی کردوو وه کو سوننیبه کی ئه شعهری بیرو باوه ری خۆی ده بریوه، ئیمه ش به پتی توانا هه ول ده ده ین مه لۆیج بخه ینه سه ر ئه و خه رمانه زانیاریبه .

- له باره ی کرده وه کانی به نده وه مه حوی ده لیت:

بۆ عه بدو بۆ عه مه لیبه تی خولقنده ئه وه ئه و

ته و فیقی دا به ئیمه و و خه ذلانی دا به وان

خالیق یه کیکه، کاسیبه عه بد، ئه م په ر ئه و په ره

ئیفراطی ئیعتزالی یو ته فریطی جه برییان (۳۲۰).

رئبازه هه مه چه شنه کانی ئیسلام هه ریبه که به جۆری بۆ ئه م مه سه له یه چوه، هه ندیکیان سه ره به ستیان داوه ته مرۆف و هه ندیکیش پتی ره وانه بینیه و هه ندیکیش مام ناوه ئجینه .

ئه شعهری رای وایه که به نده توانای له سه ر کرده وه کانی خۆی هه یه به لگه شی ئه مه یه (اذا الانسان یجد من نفسه تفرقة ضرورية بين حركات الرعدة والرعدة، وبين حركات الاختيار والارادة) (۳۲۱).

موعه ته زیله کان ده لیتن (به نده توانای هه یه به سه ر کرده وه ی چاک و خراپی خویدا، بۆ به پاداشت و سزای رۆژی دوامایی شایانیتی، خوا زۆر له وه پاکترو به رزتره که خراپه و سته می بدریته پال) (۳۲۲).

به لام جه بریبه کان به پیچه وانه ی موعه ته زیله کان و ئه شعهریبه کان هه موو توانایه ک له مرۆف ده سینیتته وه و کرده وه کانی به نده ده دنه پال خوا، ههر له م جه بریانه ش چینیکیان هه یه مام ناوه ئجینه و تۆزی توانا شایانی به نده ده بین، به لام هیتنه کاریگه رنا (۳۲۳).

ئه هلی سوننه ت به گشتی له سه ر ئه و باوه رهن که خوا له به نره تدا هه موو چاکه و خراپه یه کی دروست کردوو وه خۆشی له ئه زه لدا ده زانی کت به ره و چاکه ده روا و ریگای بۆ خۆش ده کا و ئه وی به ره و خراپه ش ده روا خوا حه زی لی نییه (والله خالق لافعال العباد من الکفر والایمان والطاعة والعصیان) (۳۲۴).

بەم جۆرە ئەو هی چاکە بکا خوا پاداشتی دەداتەو بە فەزلی خۆی ئەک بە پیتووستی، ئەگەر خراپەشمان کرد ئەوا ئازارمان دەدا بە دادووری خۆی ئەک بە زۆر ستم، کەوابوو بەندە لە کەسب زیاتر هیچی لە دەست نییە (۳۲۵).

مەحوی دەلیت:

وارید بوو لە شەئنی قەضاو و قەدەر حەدیث
باوەر دەبێ بیی بەو جوویی بە هەردوان (۳۲۶).

مەحوی باوەری بە قەزاو قەدەر هەبوو و داوای کردوو بە باوەر بەم فەرموودەیی پیغەمبەر بێنن (الایمان ان تومن باللە و بملائکتە و کتبه و رسله و بالیوم الاخر و بالقدر خیره و شره من الله) (۳۲۷).

سونییەکان بە گشتی باوەریان بە قەزاو قەدەری خوا هەیه لە ئەزەلدا، و اتا: خوا زانیویتی چی روودەدا و هەمووی دیاری کردوو، ئیمە زانیمان کە خێرو شەر لە خواو هی و بنەمایەکی باوەر، کەچی خوا حەزی لە گوناھکردن نییە و خۆشی داوای لێ کردوین کە بروای پێ بێنن، لێرەدا جۆرە دژایەتییهک دیتە ئاراوو دەبێ بگۆنجیتری لە وەلامدا دەلیین: جیاوازی هەیه لە نێوان قەزاو قەدەر و کردووی مەرۆف، قەزاو قەدەر سیفەتی خوانە، سیفەتەکانی خواش تەواون و کەم و کوربیا نییە و هەموویان خێرن و شەر نین، بەلام کردووی مەرۆف خێرو شەر و چاک و خراپی تێدایە.

بۆمۆونه: لە ئەزەلدا خوا بەختیاری بۆ عومەری کوری خەتاب نووسی و نا بەختیاریشی بۆ ئەبوو جەهل نووسی، ئەم دانانەش هەروا بەبێهوودە و گالتە نەبوو، بەلکو خوا لە جیهانی نەینیدا کەسەیری فلیمی کردووەکانی عومەری کردوو زانیویتی کە لە ئەنجامدا باوەر بە پیغەمبەر دەهینتی و دلێ بۆ ئیسلام دەکریتەو، هەر لە ئەزەلەش زانیویتی کە پیغەمبەر داوای باوەر هینان لە ئەبوو جەهل دەکا و باوەری پێ ناهینتی (۳۲۸).

باوەر هینان بە قەزاو قەدەر و اتای زۆر و تۆیزی ناگەیهنی، بەلکو ئەو دەگەیهنی کە خوا هەموو شتی پیش روودانی دەزانێ، ئەم زانیەش کار ناکاتە

سەرووستی بەندە، چونکە زانی سیفەتی دیارکردنە ئەک کارتیکردن، بۆ نمۆنه: تۆ کە دەزانی کورەکەت لەوانەکانیدا چالاکە، ئەم زانیەت کار لە دەرچوونی ناکات (۳۲۹).

بەم پیتیه مەحوی باوەری لە چوارچێوەی بیرورای سونییەکان دەرناچی و هەرەمان رای ئەوان دووبارە دەکاتەو.

مەحوی دەلیت:

ئەم خەلقە جوملە دەمرن و هەموانیان ئیلاھ
زیندوو دەکاتەو ویش و دەبینی حیسابیان (۳۳۰)

بیتگومان رۆژی دوامایی یەکیکە لە بنەماکانی باوەر و پیتووستە موسولمان بروای پیتی هەبێ، لەو رۆژەدا چارەنووسی مەرۆف دیاری دەکری بە پیتی ئەو کردووانە کە لە ژبانییدا کردوویەتی، ئەو هی باوەری بەزیندوو بوونەو و حساب هەبێ هەمیشە هەولێ ئەو دەدا کردووی چاک زۆر بکا و ژبان لای ئەو بێهوودە و بێ مەبەست نابێ، بۆیە هەر بەرەو بەرزی دەروا خۆشەووستی خوا بۆی دەبیتە بریتی بۆ هەموو بریق و باقی جیهانی فانی، بەلام ئەو هی باوەری بەرۆژی دوامایی نەبێ ئەو لە ژبانی گیانی بێ بەش دەبێ و لەناو چلکی ماددەدا خۆی دەگەوزینتی و ژبانی لەگەڵ ژبانی گیانداریکی ئاسایی جیاوازی نابێ کە مەبەستی لە ژبان هەر خواردن و نووستنە.

مەرۆقی تیکەیشتوو دەبێ بزانی ژبان بێهوودە نییە و ئەو خواهی گەردوونی داھیناوە هەمووی بە یاسا و بۆ مەبەستیکی تایبەتییه (افحسبتم انما خلقناکم عبثا وانکم الینا لا ترجعون) (۳۳۱).

مەحوی دەلیت:

واجب نییە لەسەر مەلیکی (واجب الوجود)
ئەصلح و هی مەصلحە دەر حەق بە بەندەگان (۳۳۲)

لێرەدا مەحوی وەکو سونییەکی ئەشعەری بێر دەکاتەو و بروای وایە کە (اصلح) لەسەر خوا پیتووست نییە.

ئەشعەرى لەم بارەيەوه دەلالت: سەلاح و ئەسلەح و لوتف لەسەرخوا پتوبست نىيە، خوا توانای پاداشت و سزای بەندەکانى هەيه، ئەگەر سزايان بدا دادوهرىيە و ستمى تىدانىيە، ئەگەر پاداشتىشان بداتەوه لەسەر چاکە فەزلىكە لە خوا (لايسأل عما يفعل وهم يسألون) (٣٣٤). موعتەزىلەکان هەندىكىان دەلالت: لەوشتانەى خوا بە كافرو مووسلمانى داوه باشتى لانىيە و ناتوانى بارى گونجاوترىان بۆ پرەخسىنى، ئەمانەش دووچىن: زۆرىيان دەلالت: خوا توانای چاكترى هەيه بۆ بەندەكانى، كەمىكىشان دەلالت: ئەگەر خوا توانای چاكترى هەبى و نەيكە جۆرە ستمەيكە: (بشر بن معتمر) كە يەككە لە موعتەزىلەكان دەلت: خوا لوتفى زۆرە ئەگەر بە كافرهكانى بىهخشىت باوهرى پى دىن (٣٣٥). موعتەزىلەكان لەم بارەيەوه بەلگەيان ئەوهيه (صلاح) زياتر لە دادوهرى خواو نزيكە و حەزى لەچاكەيه و رقى لە خراپەيه.

ئەهلى سوننەت بەگشتى باوهرىيان وايە كە خوا (فاعل مختار) هەرچى بيكا بى هۆ و حىكمەت نىيە و پلەو مەقامى خوا شايانى ئەوهنىيە كەشتى لەسەر پتوبست بكرت (٣٣٦).

ئەمەش بەگشتى بيروباوهرى مەحوبىيە.

.....

٥- پارانەوه لەخوا: شاعىره مووسولمانەكان هەر لە كۆنەوه كە شىعەرى ئابىنبىيان داناه، لە كۆتايى قەسىدەكانياندا لەخوا پارانەتەوه كە لىيان ببورى و رىگای راستىيان نىشان بدا، بىگومان ئەمەش پشت بەم ئايەتە دەبەستت (وقال ربكم ادعوني استجب لكم) (٣٣٧). مەحوبىش كە يەككە لە شاعىره مووسولمانەكان لەدواى ئەم قەسىدە درىتە دەستى پارانەوه بۆ خوا بەرز دەكاتەوه و داواى لى دەكا كە هەموو عاشقانى پىتغەمبەر بىهخشى لە رۆزى رەستاخىزادا.

مەحوى دەلالت:

يارەبى ئەو كەسانە كە ئەمرو لى عىشقى (مىم)

لەم بەحرى (نون) هدا وهكو من غرقه دەبن و بوون (٣٣٨)

غەرقى موحيطى رحمتى عوظماتىيان بكەى

ئىمەش لەگەڵ ئەوانە، سبەى (يوم يحشرون) (٣٣٩)

مەحوى كە كوردىكى سونىيى ئەشعەرىي نەقەشەبەندىيە، عىشقى پىتغەمبەرى (د.خ) پەربووتە سەرو خەرىكە تىيدا نقوم دەبى، بۆيە داواى رحمتى خوا دەكا چونكە (سونىيەكان لەو باوهرەدان كە پارانەوه سوودى هەيه بە گوتهرى ئايەتەكانى قورئان) (٣٤٠)، لەوانەش (واذا سألك عبادى عني فأنى قريب اجيب دعوة الداع اذا دعان) (٣٤١).

داواى ئەوهى مەحوى دىتە كۆتايى قەسىدە نوونىيەكەى، وهكو بلىيى لە دارىشتنەكەى رازىيەو داوا لە خەلكى دەكا وهكو بەرگى بەنرخ لەبەرى بكەن بۆ ئەوهى گىانىكى بەرز بكرتە بەربان، خوشى بە هىواى ئەوهيه كە خوى و خویش و رەوشت پاكەن بە و گىانەوه بچنە خزمەتى خودا. لەم بارەيەوه مەحوى دەلالت:

بەو رۆحەوهم، خودا، ببەيهبەر حوزوورى خۆت

هەم خۆم و هەم ئەوانە كە خۆن و كەنىك خوون (٣٤٢)

***

بەزۆرى ئەو شاعىرانەى كە شىعەرى ئابىنبىيان نووسىوه بە كۆن و نوپۆه لە كۆتايى غەزەل و قەسىدەكانياندا بە چەند بەيتى لەخوا پارانەتەوه بۆ بەدیهىنانى مرازبان و رزگار بوونىيان لە ناخۆشى رۆزى دوامابى، كەچى مەحوى لەم پارچە شىعەرەيدا كەتەواوى نەكردووه، هەر لە سەرەتاوه بەپارنەوه دەست پى دەكات و پەنا دەباتە بەرناوى هەندى لە سوورهتەكانى قورئان و خواى پى سوتند دەدا كە دووسى داواكارى هەيهو هىواداره بۆى بىتە دى، لەوانەش تەنيا يەككى باسكردووه كە برىتبيە لە نىشاندانى رىي رزگاربوون.

مه حوی ده لیت:

خودا یا ئیرادهی مونا جامته

نیازی دووسی عه رضی حاجاته

به ده رباری هر فاضلته ئیلتیجام

به ره حمهت نیشانم ده ریگه ی نه جام (۳۴۳)

دووه م: ئه و شیعرانه ی که له باره ی پیغه مبه ره وه و تراون (نبویات):

ئهم شیعرانه به سه ره ئهم لقانه ی خواره وه دا دابه ش ده بن:

۱- له باره ی بوونی محمه د (د.خ) به دوامینی پیغه مبه ره ان مه حوی ده لیت:

ئهم ئال و گوژی دینه له کارابووه هه تا

ده وری به کتی به دینی ئه وه نه سخی جومله دین

به عنی په یه مبه ری عه ره بی، هاشمی نه سه ب

ئه حمه د له ئاسمان و، موحه مه د له سه رزه مین (۳۴۴)

ئیمه ی موسولمان باوه رمان به وه هه به (مه حویش له گه ل ئیمه) که محمه د
(د.خ) پیغه مبه ری خواجه و له دوا ی ئه و هه یج په یام و پیغه مبه ری کی تر نایه ت،
به لگه شمان ئایه ته کانی قورئان و فه رمووه کانی پیغه مبه ره.

خوا ی گه وره له م ئایه ته دا روونی ده کاته وه که محمه د دوامینی پیغه مبه ره
(ماکان محمد ابا أحد من رجالکم ولكن رسول الله وخاتم النبیین) (۳۴۵).

هر له م باره یه شه وه پیغه مبه ره ده فه رمووی (مثلی و مثل الانبیاء کمثل رجل
بنی داراً، فأکملها واحسنها الا موضع لبنة، فکان من دخلها فنظر اليها قال:
ما احسنها الا موضع هذه اللبنة، فأنا موضع اللبنة، ختم بي الانبياء عليهم
الصلاة والسلام) (۳۴۶).

ئه وه ی ئاشکرایه هه موو پیغه مبه ره کان بۆ به رژه وه ندی مرۆف هاتوون و
په یامه کانیان یه ک له دوا ی یه ک بووه و هه ری که ئه وی پیتش خۆی ته و او کردووه،
بۆیه قورئان ته ورات و ئینجیله و ئیسلام کاکله ی هه موو ئایینه کانی تره و
ره گه زی به رده و امبوونی تیدا یه بۆ هه موو کات و شوینێ. که و ابو قورئان حوکمی

کتیبه پیروژه کانی تری به تال کردو هه رده بی ئیسلام دینی خوا بی (ومن يتبع
غير الاسلام ديناً فلن يقبل منه) (۳۴۷). له م باره یه وه مه حوی ده لیت:

دین و کوتوب نه ما، بوه دین و کیتابی ئه و

باقی ده بی شه ریعه تی ئه و تاکو یه ومی دین (۳۴۸)

ئه وه ی شایانی باسه پیغه مبه ره ان هه ندیکیشیان له هه ندی گه وره ترن و هه موو
له یه ک ئاست نین، به تاییه تی ئه وانه ی که (نبی و رسول) ن له (نبی) یه کان
گه وره ترن، له م باره یه وه خوا ده فه رمووی (تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض
منهم من كلم الله ورفع بعضهم درجات وآتينا عيسى ابن مريم البينات) (۳۴۹)،
جا ئه وه ی که خوا پله ی زیاتر به رز کردۆته وه به پروای ئیمه محمه ده (د.خ)
هه ره ک له م ئایه ته دا به ده رده که وی (واذ اخذ الله ميثاق النبيين لما آتيتكم من
كتاب وحكمة ثم جاءكم رسول مصدق لما معكم لتؤمنن به ولتنصرنه قال:
أأقرتم وأخذتم على ذلكم اصرى، قالوا اقرنا قال فاشهدوا وانا معكم من
الشاهدين) (۳۵۰)، به م جوژه پیغه مبه ره مان دوا پیغه مبه ره و په یامی ئاسمانی به
قورئان کۆتایی هاتووه، له م رووه وه مه حوی ده لیت:

عیسا که دیتته خواره وه بۆ کوشتنی جه جال

خوی و ئه وانه تاییعی ئه و بن، موحه مه دین

سه رداری ئه نبیایه به کول، خاته می رسول

صاحب لیوایه، پیتشه وه، روژی وا په سین (۳۵۱).

ئه شه ره بیه کان پروایان وایه که موحه مه د (د.خ) له هه موو خولقی تر او ی
گه وره تره و له دوا ی ئه و پیغه مبه ره کان دین ئینجا فریشته کان:

وافضل الخلق على الاطلاق (نبینا) فمل عن الشقاق

والانبياء يلونه في الفضل وبعدهم ملائكة ذو الفضل (۳۵۲)

له م باره یه وه پیغه مبه ره خو شی ده فه رمووی (أنا اكرم الاولين والآخرين على
الله ولا فخر) (۳۵۳)، هه ره له باره ی گه وره بی خو یه وه ده فه رمووی (أنا سيد ولد آدم
يوم القيامة ولا فخر) (۳۵۴).

به لّام ئیبن عه‌ره‌بی لای وایه که پیغهمبه‌ران هه‌موویان لای خواوه هاتوونه و که‌سی له‌وی دی گه‌وره‌تر نییه، به‌لگه‌شی ئه‌وه‌یه سیفه‌ته‌کانی خوا هه‌موویان هی یه‌ک خودن، که‌ه‌ابوو ئاخافتنی خوا له‌گه‌لّ حه‌زهرتی موسا و به‌هاورپّ زانینی ئیبراهیم و خولقاندنی ئاده‌م به‌ده‌ستی خوئی، هه‌موو سیفه‌تی خون و جیانین (۳۵۵).

۲- له‌باره‌ی شه‌و رپّکردن و چوونه ئاسمانی پیغهمبه‌ره‌وه: ئه‌م رووداوه ئاسمانییه و ئه‌م په‌رجووه موسولمانه‌کانی شه‌ه‌ژان و گومانی خسته‌دلی هه‌ندیکیانه‌وه و بۆ بته‌په‌رسته‌کان هه‌لو‌تستیکی به‌پیت بوو تا بتوانن پیغهمبه‌ر به‌درۆ بخه‌نه‌وه.

ئه‌گه‌ر توژی به‌وردی سه‌یری ئه‌م رووداوه ئاسمانییه بکه‌ین ده‌بینین کیشه‌که زۆر له‌وه گه‌وره‌تره که هه‌ندی له‌سه‌ریان نووسیه‌وه، له‌وه‌دا پیغهمبه‌ر که‌وتوته هه‌لس و که‌وتیکی وا هه‌موو گه‌ردوون به‌کات و شوینه‌وه بۆ پیچراوه‌ته‌وه و هاتوته به‌رچاوی، که‌وا بوو په‌رده‌ی کات و شوین نه‌ماوه و له‌به‌رزترین شوین به‌چاوی دلّ و چاوی سه‌ری خولقنده‌ی گه‌ردوونی دیوه‌و گه‌لی زانستی خوایی چووته‌دلّ و ئه‌و گه‌ردوونه هه‌ر له‌ئه‌زه‌له‌وه هه‌تا که‌وتایی له‌دلیدا که‌وتوته‌وه و ئه‌مه‌ش جوړیکه له‌یه‌کیتی بوون (وحدة الوجود)، چونکه گیانی پیغهمبه‌ر له‌و چرکه‌یه‌دا به‌ره‌و ئه‌و شوینه به‌رزه چۆته‌وه که سه‌ره‌تا له‌وتیه دابه‌زیوه‌ته جیهانی مادی.

کورت‌ه‌ی رووداوه‌که: گه‌لی له‌سه‌رچاوه‌کان ئه‌م په‌رجووه‌یان تو‌مارکردوه، هه‌ر چنده له‌سه‌ر هه‌موو خاله‌کان ریک نین به‌لّام به‌گشتی له‌یه‌ک سه‌رچاوه‌و هه‌لقولاون و لیک نریکن.

ئیسراو میعراج له‌دوو وشه‌ پیکهاتوه: ئیسرا به‌واتای شه‌ورپّینه، ئه‌وشه‌وه‌ی که پیغهمبه‌ر به‌سواری بوراق له‌مه‌که‌وه چووه مزگه‌وتی ئه‌قسا له‌قودس، میعراج به‌واتای چوونه ئاسمان دیت، ئه‌م رووداوه له‌سالی ده‌یه‌می پیغهمبه‌ره‌تی محمه‌د(د.خ) روویداوه زۆریه‌ی زانا موسولمانه‌کان له‌و باوه‌ره‌ن

که ئه‌م گه‌شته‌ی ته‌نیا به‌گیان نه‌بوو به‌لکو به‌له‌ش و گیانه‌وه بوو. بوخاری و موسلم به‌م شیوه‌یه ده‌گێرینه‌وه «پیغهمبه‌ر به‌سواری بوراق له‌مه‌که‌وه چووه مزگه‌وتی ئه‌قسا له‌قودس و دوو رکه‌عات نوژی کرد، حه‌زهرتی جویرائیل له‌و کاته‌دا دووکاسه‌ی بۆ هیتنا له‌شیر و مه‌ی، پیغهمبه‌ر شیره‌که‌ی وه‌رگرت، جا له‌و تیه‌ به‌ره‌و ئاسمانی یه‌که‌م و دووه‌م و سێیه‌م چوو تاگه‌یشه‌ دوو قوناغی له‌ (سدره‌ المنتهی) و له‌ویدا خوا زۆر شتی فیرکردو پینج نوژی له‌سه‌ر موسولمانه‌کان دانا، هه‌رکه پیغهمبه‌ر بۆ به‌یانی چووه ناو خه‌لک و ئه‌م رووداوه‌ی بۆگێرانه‌وه، بته‌په‌رسته‌کان ده‌چوونه‌لای یه‌کترو گالته‌یان پیتی ده‌کرد، بۆیه داوایان لیتی کرد باسی مزگه‌وتی ئه‌قسایان بۆ بکا، خوای گه‌وره‌ وینه‌ی مزگه‌وته‌که‌ی هیتنا به‌ر چاو و هه‌موو کون و قوژنیکی بۆ وه‌سف کردن» (۳۵۷).

له‌باره‌ی ئه‌م په‌رجووه‌ گه‌وره‌یه‌وه مه‌حوی ده‌لّیت:

- ۱- میعراجی ثابتته به‌نصوص و به‌خه‌ونه‌بوو ته‌شریفی ئه‌و به‌جیسمی شه‌ریفه سواری زین
  - ۲- بۆ ئه‌نبیا له‌مه‌سجیدی ئه‌قسا بووه ئیمام نۆیه‌ی عروجه یه‌عنی له‌نۆقوبه‌ تپه‌رین
  - ۳- تاسیده‌ر جویره‌ئیله ئه‌مین، ئیکه ره‌فره‌فه خدمه‌تچی ئه‌م ئه‌مانه‌ته تا ره‌بیبی عالمین
  - ۴- ده‌عه‌وت کرایه‌قه‌صری (او ادنی) له‌ (قاب قوسین) ضیافه‌ت لیقایه، ذاتی خودایه به‌دیده‌ دین (۳۵۸)
- هه‌روه‌ها مه‌حوی ده‌لّیت:
- ۵- ته‌عظیم و ئیحترام ئه‌مه‌بی، به‌خشش و خه‌لات داخۆچییه‌و چه‌ها‌بووه یا واهیبی موپین
  - ۶- روخصه‌ت درا گه‌راپه‌وه پر بارو پر نه‌صیب دا‌پر بکا له‌نووری خودا، وه‌ک سه‌ما، زه‌مین
  - ۷- هه‌ر چاوی سه‌ریوه هه‌رچی غه‌رایب که‌دیوه

وهك عهersh و كورسى يو حه مه لهو وهك موقه ره بين (٣٥٩)
 ههر لهم باره يه وه مه حوى بهرده و امه و ده لئيت:
 ٨- وهك نه نبيا، مه قامى هه موو لا له تاسمان
 دوزخ، به ههشت، نه وان به ههشتين و دوزخين
 ٩- نه م چوون و سه يرو هاتنه وه سه يره، مودده تى
 سه هه لپرين و خستنه وهى باز نه سه ر سه رين (٣٦٠)

مه حوى له به يتى يه كه مدا روونى ده كاته وه كه چوونه تاسمانى پيغه مبه ر به
 ده كه كانى قورئان و حه ديس باوه ر پيكر او، به لام ده بي نه وه بزائين كه وشه ي
 (عروج) له قورئاندا نه هاتوه، ته نيا له سووره تى (النجم) له چه ند تايه تيكد ا
 باسى نه م شه و ريكرد نه ده كا، هه روهك ده فه رمووى (ثم دنا فتدلى فكان قاب
 قوسين او أدنى، فوحى الى عبده ما أوحى، ما كذب الفؤاد ما رأى، افتمار ونه
 على ما يرى، ولقد رآه نزلة اخرى، عند سدرة المنتهى، عندها جنة المأوى، اذ
 يغشى السدرة ما يغشى مازاغ البصر وما طغى لقد رأى من آيات ربه
 الكبرى) (٣٦١).

مه حوى له به يتى سييه مدا تامازه بو نه وه ده كا كه جو برائيل هه تا «سدره
 المنتهى» له گه ل پيغه مبه ر بو، ئيتر له وى به جيتى هيشت چونكه تواناي زياتر
 رويشتنى نه بو، له م شوينه به و لاوه كه س نازاننى چونه و چ باسه؟ به لام
 پيغه مبه ر (د.خ) له و يش ره تبوو.

له به يتى چواره م مه حوى نه وه ده دركيتنى كه پيغه مبه ر به چاوى دللى خواى
 ديوه «ما كذب الفؤاد ما رأى» (٣٦٢).

له به يتى حه فته مدا مه حوى روونى ده كاته وه كه پيغه مبه ر به چاوى سه رى
 عهersh و كورسى و هه لگرانى عهersh و فريشته نزبكه كانى خواى بينيوه «ما زاغ
 البصر وما طغى، لقد رأى من آيات ربه الكبرى» (٣٦٣).

هه روه ها له باره ي چوونه تاسمانه كه ي پيغه مبه ر وه مه حوى له قه سيده ي
 به حرى نووردا ده لئيت:

- ١- عور و و جى عيسه وى تا تاسمان و شه مسى عالهم بوو
 عور و و جى نه حمه دى تا (لامكان) و شه مسى جانانه
  - ٢- له ظهرفى يهك نه فه سدا شه و هه زار نه ندر هه زاران سال
 زياتر به لكى رى طه ي كات و ريجهت كا هه ر نه و تانه
  - ٣- چ ريبهك؟ به و هه موو شاباله وه جيبريلى (ذى قوه)
 به جى مابوو له رى، ده يوت: خزم مه يدانى سووتانه (٣٦٤)
  - ٤- كه گه يبه ذاتى بارى، نوورى بيچوونى له سه ر بارى
 كه هه لگيرسا، به ده و رى شه معى خو با بوو به په روانه
  - ٥- قوبو لى لى كرا هه رچى رجا بوو، پيتى درا هه رچى
 عه طا بوو، هاته جى هه رچى سزاي ئيكرامى ميه مانه
  - ٦- له گه ل هه ر خه طوه يهك ته حصيلى عيلم يكي (لدنى) كرد
 له هيبى نه و سه ر ده پرسى رو حى حيكمه ت نوورى عيرفانه (٣٦٥)
- مه حوى له به يتى يه كه مدا پيمان راده گه يننى كه چوونه تاسمانه كه ي موحه مه د
 (د.خ) هه تا كو تايى تاسمانه كان و عه رشى خوا بوو، به لام هه لگيشانى حه زره تى
 عيسا تا تاسمانى جيهان بوو، نه مه ش تاماژه يه بو تايه تى: «وما قتلوه يقيناً بل
 رفعه الله اليه» (٣٦٦).
- له به يتى سييه مدا مه حوى نيشانى ده دا كه جو برائيل هه ر كه گه يشته (سدره
 المنتهى) به پيغه مبه رى راگه ياند كه چيتر ناتوانى له گه ليابى و نه گه ر
 هه نگا و يكي تر بها وى ده سووتى، به لام پيغه مبه ر چونكه خو شه ويستى خوا يه له و
 شوينه ره ت بوو و به چاوى دللى خواى خو ي بينى و نوورى خواى له سه ر بارى.
 له به يتى شه شه مدا مه حوى تيمان ده گه يه ننى كه پيغه مبه ر (د.خ) له م سه ر وه
 كه به تاسمان داچوو گه لى زانستى خوا يى وه رگرت و وشه ي (لدنى) تاماژه يه بو
 تايه تى «وعلمناه من لدنا علماً» (٣٦٧)، و اتا: چون خوا حه زره تى خدرى فيرى
 زانستى غه يب كرد، تا واش له م گه شته دا گه لى زانستى غه يبي فيركرا وه كو
 حه زره تى خدر.

له باره‌ی ئه‌وه‌ی ئایا ئه‌م شه‌و ریتکردن و چوونه ئاسمانه به‌گیان و له‌ش بووه یا ته‌نیا به‌گیان بووه؟ زانایانی ئیسلام ده‌بنه دوو به‌ش: به‌شیکیان ده‌لین: به‌له‌ش و گیان بووه «والمعراج بجسد المصطفی (ص) یقظة حق»^(۳۶۸). به‌لگه‌ی تریش فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر خۆیه‌تی «آتیت بالبراق وهو دابة ابيض طويل فوق الحمار و دون البغل یضع حافره عند منتهی طرفه فرکبته حتی أتیت المقدس ثم عرج بنا الی السماء»^(۳۶۹)، به‌شیکه‌ی تریش ده‌لین: هه‌ر جوّره خه‌و نیکی بووه و خه‌ونی پیغه‌مبه‌رانیش راسته‌و گومانی تیدا نییه.

مه‌حوی له‌باره‌ی بینین به‌چاوی سه‌رو به‌چاوی دلّ چه‌ند به‌یتیکه‌ی هه‌یه که جیگای سه‌رنجن و پیوسته‌ی لییان بکوژیتته‌وه، به‌یته‌کانیش ئه‌مانه‌ن:

ئه‌وه‌نده‌ی لی ده‌زانم به‌م نه‌زانی خۆمه‌وه «مه‌حوی»

به‌چاوی سه‌رخودابینه، به‌چاوی دلّ خودازانه^(۳۷۰)

چ چاوی؟ کوحلی (مازاغ البصر) سورمه‌ی سه‌وادى بئ

مونه‌و وه‌ربئ به‌نووری روئیه‌تی بئ چوون و چه‌ندانه

چ دلّ؟ قه‌تریکه، ئه‌مما عه‌رشى ره‌حمانى تبا ده‌رجه

چ دلّ؟ نوقطیکه، ئه‌مما مه‌رکه‌زی په‌رگاری ئیمکانه^(۳۷۱)

مه‌حوی لی‌ره‌دا به‌پێچه‌وانه‌ی رای کۆمه‌لی له‌ زانایان و لیک‌ده‌ره‌وانی قورئان بریاری داوه که پیغه‌مبه‌ر به‌چاوی دلّ خاوی دیوه، چونکه هه‌رکه له پیغه‌مبه‌ریان پرسى: خوات دیوه؟ فه‌رمووی: «رأیته بفؤادی»^(۳۷۲)، له‌لایه‌کی تر هه‌ندئ له‌ زاناکان ده‌لین: «ان الامور القد سیه تدرک اولاً بالقلب ثم تنتقل منه الی البصر»^(۳۷۳)، که‌واته ده‌بئ له‌سه‌ره‌تا به‌چاوی دلّ دیبیتى و ئینجا به‌چاوی سه‌ری. نابئ ئه‌وه‌شمان له‌بیر بچئ که خوا ده‌فه‌رمووی «لاتدرکه الابصار وهو یدرک الابصار وهو اللطیف الخبیر»^(۳۷۴)، موخته‌زیله‌کان ئه‌مه‌بان کردۆته

به‌لگه‌ی نه‌بینین، به‌لام ئه‌م به‌لگه‌یه‌که‌وه «وهو ضعیف لانه لیس الادراک مطلق الرؤیه ولانفی فی الایة عاماً فی الاوقات فلعله مخصوص ببعض الحالات»^(۳۷۵)، که‌وابوو ده‌گونجئ رایه‌که‌ی مه‌حوی له‌جیبی خۆی بئ چونکه

هه‌لو‌بستی چوونه ئاسمانه که خۆی کاریکه‌ی له‌وزه به‌ ده‌ره بو‌یه ده‌گونجئ ئه‌نجامی له‌وزه به‌ده‌ری لی بیته‌ دی که بینینی خوایه به‌چاوی ئاسایی له‌لایه‌ن پیغه‌مبه‌ره‌وه (د.خ).

له‌ به‌یتی سییه‌م دا مه‌حوی دیسان به‌ره‌و راستیی محمه‌دی و تیوری مرۆقی ته‌واومان ده‌بات که ده‌لایت:

چ دلّ؟ نوقطیکه، ئه‌مما مه‌رکه‌زی په‌رگاری ئیمکانه

واتا: هه‌رچه‌نده‌ دلّی پیغه‌مبه‌ر له‌چاوی بوونی خوا وه‌کو خالیکه، به‌لام خالیکه‌ی واکه له‌وه‌وه شته مومکینه‌کان په‌یدا ده‌بن.

له‌لایه‌کی تره‌وه مه‌حوی له‌باره‌ی گه‌وره‌یی پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌لایت:

که‌لیم (أرنی) که فه‌رموو هه‌ر جوابی (لن ترانی) بوو

مووشه‌ره‌ف بوو محمه‌د بئ طه‌له‌ب به‌و مه‌رته‌به‌و شانه^(۳۷۶)

که‌وابوو ریزی پیغه‌مبه‌ری ئیمه له‌لایه‌ن خواوه له‌ریزی هه‌زه‌رتی موسا گه‌وره‌تر بووه، چونکه بئ داواکردن توانی خوا ببینئ، که‌چی هه‌زه‌رتی موسا به‌ مه‌به‌ستی خۆی نه‌گه‌یشت «وخرّ موسی صعقاً»^(۳۷۷).

۳- له‌باره‌ی شه‌فاعه‌ته‌وه: شه‌فاعه‌ت له‌رووی زمانه‌وه (الشفع) دژ واتای (الوتر)ه واتا: شتی بچیتته پال شتی، چوونه پالی یه‌کیکی پایه به‌رز بۆ یه‌کیکی نزمتر له‌خۆی. شه‌فاعه‌ت له‌رووی عورفه‌وه: یه‌کیکی پیوست بچیتته لای پیاویکی نزیک له‌ خاوه‌ن ده‌سه‌لاتی بۆ جیبه‌جیتکردنی پیوستیه‌که‌ی، ئه‌مه‌ش دوو جوّره:

یه‌که‌م: جوّره شه‌فاعه‌تیکه‌ خوا پیتی خۆش نییه، وه‌کو ئه‌وه‌ی یه‌کئ خراپه‌یه‌کی به‌رامبه‌ر خاوه‌ن ده‌سه‌لاتئ کردبئ و له‌ تازاری بترسئ، جا په‌نا بیاته به‌رکه‌سیکی نزیک له‌و خاوه‌ن ده‌سه‌لاته‌ تالیی بیووری، یاخود هه‌ژاری چاوی له‌ چاکه‌ی پیاویکی گه‌وره‌ بئ و په‌نا بیاته به‌ر یه‌کیکی دی بۆ ئه‌وه‌ی له‌وچاکه و نیعمه‌ته‌ بئ به‌ش نه‌بئ.

دووه‌م: ئه‌و شه‌فاعه‌ته‌ دروسته‌یه که پیغه‌مبه‌ر (د.خ) له‌روژی دواماییدا بۆ

موسولمانی ده خوازی تاخودا لییان ببوری، ههروهک له م فهرموودهی پیغه مبهردا هاتوو «ان النبي (ص) يسجد يوم القيامة ويثني على الله تعالى الثناء يلهمه يومئذ فيقال له ارفع رأسك وسل تعط واشفع تشفع» (۳۷۸).

مهسه لهی شه فاعهت شتیکی کۆنه و له پیتیش ئیسلامیشدا باوبوو، جاهیلییه کان که بتیان ده په رست و ایان ده زانی که شه فاعه تیان بو ده کات «ويعبدون من دون الله مالا يضرهم ولا ينفعهم و يقولون هؤلاء شفعاؤنا عند الله» (۳۷۹)، به لām نابی ئه وه مان له بیری بجیت که ئه م جوړه شه فاعه ته «قورئان نه هی لیکردوو چونکه هاوبه شیخی خوایه له خو شه و بستی و په نا پی بردن و شه فاعهت بو کافرو بتیپه رست دروست نییه» (۳۸۰).

وانه بی هه ر پیغه مبهردی ئیسلام توانای شه فاعه تی هه بی، به لām هیئنده هه یه شه فاعه تی ئه و ئیزن وه رگرتنی ناوی له خوا و ئه وانی تر ده بی خوا ئیزنیان بدات «من ذا الذي يشفع عنده الا باذنه» (۳۸۱)، ههروه ها له شویتیکی تریش له قورئان ده فهرمووی «ولا يشفعون الا لمن ارتضى» (۳۸۲).

شه فاعه تی پیغه مبهردی ئیسلام:

مه حوی له باره ی شه فاعه تی پیغه مبهرده وه د. خ ده لیت:

شه فیعی روژی ره ستا ختیه، بو هه موانه ده ستاویز

ئه وه ئه و روژه وه ک خو، (ما بقی صماً و عمیانه) (۳۸۳)

شه فاعه ی نوو حه بو که نعان و، ئیبراهیمه بو ئاذه ر

(رسول الله) ه شافیع بی چ بو خزم و چ بیگانه

به قوربانی رجایه ک بم که راجیبی بی مو حا بابی

رجا قوربانی به ئسه، بیته سه ر خو مانه خو مانه (۳۸۴)

به م جوړه مه حوی بو مان ده رده خا که پیغه مبهرد له روژی هه شردا داوای لی بووردنی موسولمانان ده کا له خوا وه، له م باره یه وه فهرمووده ی پیغه مبهرد زورن، له وانه «أتاني من عند ربي فخيرني بين ان يدخل نصف امتي الجنة وبين الشفاعة، فاخترت الشفاعة وهي لمن مات لا يشرك بالله شيئاً» (۳۸۵).

شه فاعه تی پیغه مبهردان و پیاوچا کان:

جگه له پیغه مبهردی ئیسلام، پیغه مبهردان و زانایان و شه هیده کانیش مافی شه فاعه تیان هه یه به ئیزنی خوا، ههروه ک له م هه دیسه دا هاتوو «يشفع يوم القيامة ثلاثة: الانبياء ثم العلماء ثم الشهداء» (۳۸۶).

مه حوی ده لیت:

له و روژه دا شه فاعه تی چا کانه جیبی ئومید

بو عاصیان و بو ئه هلی که بائیر له مؤمنین

بی شو بهه ئه نبیا، عوله ما، ئه ولیا، شه هید

مه قبوله بو شه فاعه په نایان ئه بهر به رین (۳۸۷).

سپیته م: شیعی رو باوره گشتییه کان: بریتییه له م با به تانه ی خواره وه:

۱- له باره ی په رجووی پیغه مبهردان و که رامه تی پیاوچا کانه وه: پیتیش ئه وه ی بجینه ناو باسه که وه پیتوبسته و اتای په رجوو و که رامه ت بزانیان و جیا وازییه کانیا ن ده ستنیشان بکه یین.

(په رجوو): زا را وه یه که له وشه ی (عجز) نه توانینه وه وه رگیرا وه به کورتی ئه مه پیتنسه که یه تی «امر خارق للعادة قصد به اظهار صدق من ادعى انه رسول من الله» (۳۸۸).

که رامه ت: له رووی زمانه وه ناویکه به و اتای: ریز لیئان و گه وره یی دیت، لای زاناکانی که لامیش «ظهور امر خارق للعادة من قبل الولي غير مقارن لدعوى النبوة» (۳۸۹)، یا به م جوړه پیتنسه کرا وه «هي امر خارق للعادة يظهر الله تعالى على يد عبد صالح غير مدع للرسالة وهي من الامور المجازة عقلا والواقعة فعلا» (۳۹۰).

جیا وازی نیوان په رجوو و که رامه ت:

په رجوو ته نیا له سه ر ده ستی پیغه مبهردان روو ده دا و شتیکه له خوا وه بو به تین کردنی په یامی پیغه مبهردو جوړه مه دیدان خوازی (تحدی) تیدایه و نابی بشارد ریتته وه، به لām که رامه ت له سه ر ده ستی وه لییه کان دیتته دی و مه دیدان

خوایی تیدانییه و پتوبسته به نهیتی بیت، ههروه کو شیخ ئەحمەدی روفاعی ده لیت: وه لیبه کان ههول ددهن که رامه تیان بشار نه وه ههروه کو چۆن ئافرهت خوینی بی نوێژی دهشاریتته وه^(۳۹۱).

خوای گه وره ههه پیتغه مبه ریکی نارد بیتته سهه میلله تی به په رجوویکی تاییه تی پالپشتی کردوه، وه کو: عه سایه که ی حه زه ته تی موسا و ئاورۆیین له نیوان په نجه کانی پیتغه مبه ر (د.خ) له سهه که رامه تی پیا و چاکانیش نمونه مان زۆره وه کو: «هینانی عه رشی به لقیس بو حه زه ته تی سوله یمان له لایه ن ئاسیفی کوری به رخیاوه، هه بوونی رۆزی لای حه زه ته تی مه ریه مه له کاتی ناوهخت، بانگه یشتتی حه زه ته تی عومه ر بو سهه له شکری موسولمانان له جهنگی نه هاوهند دا- یاساریه الجبل الجبل - و بیستنی له لایه ن سهه له شکره وه»^(۳۹۲).

مه حوی له باره ی په رجوو و که رامه ته وه **ده لیت:**

ئیعجازی ئه نبیا و که رامه تی ئه ولیا

بی شوبهه ئابیتن، به ئو بووتت بی یه قین^(۳۹۳)

ئیتستاش چهند په رجوویکی پیتغه مبه ری ئیسلامتان ده خه بینه به رچاو: له وانیه که مه حوی له قه سیده ی به حری نووردا ئاماژه ی بو کردوون:

۱- (وصلی الله علی) ئه وه حه ضره ته ی صاحب که مالاته

که ئه علا موعجیزه ی، قوریانی به من، نووری قورئانه^(۳۹۴)

یه دی به یضا چییه، ههه تاقه ئه نگوشتیکی چهند ئیعجاز-

ی لی ظاهیر بووه، هه ریه ک وه کو ماهی که تابانه

۲- ئیشاره ی یه ک سهه ئه نگوشتی مه هی له وه دووره وه شه قکرد

ههه ئه وه ئه نگوشته بوو ده توت فواره ی ئاوی حه یوانه^(۳۹۵)

۳- شهوی هیجرهت که ئه عدا زۆری هینا، مشته خاکێ بوو

پیا چهندن، ده به نگ و کوپرو که پیمان ئه وه له عینانه^(۳۹۶)

۴- به یه ک دوو عه نکه بووت و کوتری بی فام و به سته زمان

شوعوور و فه می گوپی له وه سهگ و ئیبلیس و دپوانه^(۳۹۷)

۵- که سی بینیتته نوطق ئاسک، به عیر و سۆسه مارو گورگ

به ته صدیقی موقیرین یه ک به یه ک ئه م بی زوبانانه

۶- به ئه مری یا ئیشاره ی به س درهختی ریشه دا به ستوو

له رهگ ده ربیت و بیتته خدمه تی ره قسانه ره قسانه

۷- ئه بییر (اهبط) ئیفاده ی بوو، حیرا (ایت الی) عه رض

نه وه ک ئه وه حشیانه پرده نه ئه ورۆحی ئینسانه^(۳۹۸)

۸- له ده ستیدا که به رده ورده دهستی کرده ته سبب حات

چوو ه سی دهستی که وه هه رجۆشی بوو (سبحان سبحان)

۹- له رۆژی ئه ریه عادا بوو که ساتی حه پسی رۆژی کرد

له سه هبا دا طولوعی پی ده کا دووباره له وشانه^(۳۹۹)

۱۰- چتیری بوو و مه نی جو رۆژی خه نده ق قوتی ده ه سه د که س

به ته کمیلی، به روو خو شی عه طافه رموو که ریمانه

۱۱- له هه ر ریبه ک ده رۆبی، بو سه لام و سو جده به ربردن

چ جو شی بوو ده که وته دارو به ردی ئه وه مه کانه

۱۲- به هه وری تی مه گن، ئیللا مه لائیک شه هپه ری خو یان

هه موو ده م یه ک ده دا بو سایه بانیه ی ئه وه سوله یمانه^(۴۰۰)

۱۳- دووعا فه رموونی بو عاهات و ده ردی بی ده وا سه یره

له دلایه که ئاتاری ئیجابه ی مه ره می جانه^(۴۰۱)

په رجووه کانی پیتغه مبه ر گه لی زۆرن، مه حوی له م به بیتانه دا ته نیا (۱۳)

رووداوی ده ستنیشان کردووه ده لی «به یانی شه ش حه و ئیعجازی»، به واتا:

شه ش + حه فت = ۱۳ سیزده.

په رجووه کانی پیتغه مبه ر د.خ دوو جو رن:

۱- په رجووی واتایی: که قورئانی پیروزه.

۲- په رجووی به رجه سته و دیار: وه کو ئا وه لقلولان له نیوان په نجه کانی و

ئه وانی تر.

مه حوی له په رجووی واتییدا ئاماژه بو قورئان ده کاو به گوره ترین په رجووی داده نې چونکه هه ره له سه ره تاوه تاكو ئیستا كه س نه يتوانیوه وه كو ئه و قورئانه یا خود چهند نایه تی ریک بخت، «قل لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتوا بمثل هذا القرآن لایأتون بمثله ولو كان بعضهم لبعض ظهیراً» (٤٠٢)، ئه مه و جگه له و هه موو په رجووه زانستیانه ی که بهم دوا ییه زانستی نوی دوزبویه ته وه. له باره ی په رجووه بهرجه سته کانش پیوست به وه ناکات له سه ریان بدوین، چونکه به یته کانی مه حوی به سن بو ئه م مه به سته.

٢- له باره ی گوره یی خه لیفه کانی راشیدینه وه: له گوره ییدا له دوا ی پیغه مبه ر د.خ خه لیفه کانی راشیدین دین، چونکه له سه ر ری و شوینی پیغه مبه ر رویشتن و پاریزگاریی ئایینی ئیسلامیان کردو بلاویان کرده وه. جگه له مه ش پیغه مبه ر له ژبانیدا ستایشی کرده وونه و ریزی لی ناون، به لگه شمان بو ئه م ریز لی تانه وایه که یه که به فه رمووده کانی خو ی ده یسه لمیتیت، فه رمووده کان زورن به لام ئیمه له سه ر هه ریه کیکان دوو نمونه ده خه یینه بهرچاو:

١- له باره ی ئه بوویه کروه پیغه مبه ر (د.خ) ده فه رمووی: «لو كنت متخذاً من أمتي خلیلاً لاتخذت ابا بكر ولكنني اخي وصاحبي وقد اتخذ الله صاحبكم خلیلاً» (٤٠٣)، هه ره له باره ی گوره یی حه زره تی ئه بوویه کر پیغه مبه ر د.خ ده فه رمووی: «لا ینبغی ل قوم فیه م ابوبکر ان یؤمهم غیره» (٤٠٤).

٢- له باره ی عومه ره وه پیغه مبه ر (د.خ) ده فه رمووی: «ان الله جعل الحق علی لسان عمر وقلبه» (٤٠٥). هه ره له باره ی مه زنی و پایه به رزی حه زره تی عومه ره وه پیغه مبه ر ده فه رمووی «لو كان بعدی نبی لكان عمر بن خطاب» (٤٠٦).

٣- له باره ی عوسمانه وه پیغه مبه ر (د.خ) ده فه رمووی: «من یحفر بئر رومة فله الجنة فحفرها عثمان، ومن جهز جيش العسرة فله الجنة فجهزه عثمان» (٤٠٧)، هه ره له باره ی مه زنی حه زره تی عوسمانه وه پیغه مبه ر

ده فه رمووی: ئه نه س ده لیت: «ان النبي صعد أحداً وابو بكر وعمر وعثمان فرجف بهم فقال: اثبت یا احد فأن علیك نبی وصدیق وشهیدان» (٤٠٨).

٤- له باره ی عه لیه وه پیغه مبه ر د.خ ده فه رمووی: «من كنت مولاه فعليّ مولاه» (٤٠٩) له باره ی زانای حه زره تی عه لیه وه پیغه مبه ر (د.خ) ده فه رمووی «انا مدینه العلم وعلی بابها» (٤١٠).

مه حوی له م به ی تانه ی خواره وده باسی گوره یی ئه م چوار خه لیفه مه زنانه مان بو ده کا و به مروقی هه لبرژارده یان داده نې:

به عدی نه بی چ شه کک و چ شوبهت نه بی له سه ر ته رتیبی ئه فضه لیبی خوله فای ئه ربه عه ی گوزین (٤١١) (صدیق) ه ئه فضل ئه ووه ل و، (فاروق)، ثانی ئه و (ذی النور)، نووری سبیوم و (کرار) ه چاره مین (٤١٢) خودا ئه م ئایینه ی لائق به بوو به کرو عومه ر دیوه که ئه ووه ل ثانی بو، ثانی شه ره فیا به به (لوکان) (٤١٣) له به عدی ئه ووه عوثمانی (ذی النورین) ه (ذو الانوار) عه لی شاهی ویلایه ت، بابی (٤١٤) عیلم و شیخی یه زدانه (٤١٥)

٣- له باره ی کردنی گونا ه ی گوره وه: په یدابوونی ریبازی موعته زیله له سه ر ئه م خاله بوو، روژی بابایئ هاته لای حه سه نی به سری و له گونا ه ی گوره ی پرس ی یه کسه ر (اصل بن عطاء) که قوتابی حه سه نی به سری بوو گوتی: گونا ه کاری گوره نه دینداری ته واره و نه کافری ته واره، به لکو له و نیوانه دایه «ان مرتکب الكبیره لیس بمؤمن ولا بکافر ویثبت المنزلة بین المنزلتین» (٤١٦).

موعته زیله کان له و باوهره ن که «ئوه ی گونا ه ی گوره بکاو تو به نه کا له دوزه خ هه میشه یی ده بی، به لام سزاکه ی له سزای کافران که متر ده بی» (٤١٧).

حه سه نی به سری بروای به (منزلة بین المنزلتین) نییه و رای وایه که ئه وه ی گونا ه ی گوره ده کا ئیمانداریک ی گونا ه کاره (٤١٨).

ئهزاربقيه كه به شتيكن له (خوارج) ده لئين: «ئوهي گوناھي گهوره بكا هه تا هه تايي له ناو ئاگر ده سووتى» (٤١٩).

(مرجه) كان لهم بارهيه وه ده لئين: «گوناھ زيان به باوه ر ناگه يني ههروه كو چون خواپه رستي له گه ل كفر بي سووده، بويه رايان وايه كه گوناھكاري گهوره له ژيانيدا سزا نادري و بو روژي دوامايي ده مي نيته وه له وي خوا برپاري خوي ده دا كه به هه شتييه يا دوزه خييه» (٤٢٠).

ئه بو حه سني ئه شعري وه كو حه سني به سري پرواي به (منزلة بين المنزلتين) نييه وه ده لئيت «ئوهي گوناھي گهوره بكا پي كافر نابي، خوا به ئاگر سزاي ده دات» (٤٢١).

به گشتي ئه هلي سوننه ت رايان ئه وه يه ئه گه ر موسولمان گوناھي گهوره بكا و تو به نه كا به قه د گوناھه كه ي ده سووتى و دوايي ده چي ته به هه شت (٤٢٢). «فمن يعمل مثقال ذرة خيراً يره، ومن يعمل مثقال ذرة شراً يره» (٤٢٣).

مه حويش وه كو سوننييه كي ئه شعري پرواي وايه كه مروقي موسولمان به كردني گوناھي گهوره كافر نابي و دروست نييه له عه تي لي بكرى، چونكه له عه ت بو موسولمان نابيت.

مه حوي ده لئيت:

له عه ت مه كه برا له يه زيد وره وانبييه

(شراً) كه ئيمه مل كه چي شيري شه ريعه تين (٤٢٤)

ههروه ها لهم به يته شدا زياتر رووني ده كاته وه كه كوشتن و داوئين پيسي و ستم و دزين موسولمان له تايين ده رناكات:

موئمين نه بوته كافرو مورته د به فيعلي به د

گه ر قه تل، گه ر زينا يه، ئه گه ر ظولم، ئه گه ر دزين (٤٢٥)

٤- له باره ي باوه ري چاولي كه ربييه وه: زاناياني ئيسلام له سه ر مه سه له ي باوه ري چاولي كه ري- و اتا: كه سي به چاولي كه ري كه ساني دي بوو بيته موسولمان نه ك له رووي زانسته وه- بيرو راي جو رواجو ريان هه يه وه ره كه به شيوه يي

بوي چوه، له وانه ش «چاولي كه ر كافره، يا ئيمان درا يكي گونا هباره، ئيمان درا يكي گونا هباره گه ر تواناي ورد بوونه وه له شتي هه بي، چاولي كه ري قورئان و حه ديس باوه ره كه ي راسته و چاولي كه ري شتي تر باوه ره كه ي راست نييه» (٤٢٦).

له باره ي باوه ري چاولي كه ر وه زانكان ده لئين «هه موو ئيمان درا يكي چاولي كه ر له گومانه وه دوور نييه، بويه ئه گه ر بروايه كه ي زور پته و بوو رزگاري ده كا ئه گينا ده يخاته چالي دوزه وه» (٤٢٧).

ئه شعري و ماتور يدييه كان باوه ر هينانيان به م جو ره لي كدا وه ته وه «ئيمان دار ده بي پرواي به هه موو ئه و شتانه بي كه له لايه ن پيغه مبه ره وه هاتونه وه كو تاكو ته نيايي خوا و بنه ماکاني ئيسلام به گشتي، هه رچه نده باوه ر هينان به دل به باوه ر حسيب ده كرى، به لام ده بي بدر كينري، هه ندي كيش ده لئين: مه رجي كي دروستي ئيمان» (٤٢٨).

له م ده قانه ي سهروه ئه وه مان بو ده رده كه وي كه ده بي ئيمان دار شتي له باره ي ئيمان و بنه ماکاني ئيسلام بزاني ئه گه ر به قوولي ش نه بيت، و اتا: دژي چاولي كه ري وشكن و ده يانه وي ميشكي ئيمان داران بخه نه گه ر.

به لام مه حوي لهم به يته ي خواره ويدا پاكانه بو ئه م جو ره باوه ره ده كا و به بي گوماني داده ني ت.

مه حوي ده لئيت:

ئيماني مو عته به ر بگه ر، ئه و موقه لليده

ته قلبي دي فه يضيابه به جه ز مييه ت و يه قين (٤٢٩)

٥- له باره ي تو به ي سه ره مه رگه وه: خواي گه وه هه ميشه له گه ل به نده كاني به نه رمي ده جو لي ته وه و باوه شي والا يه بو ئه وانه ي ده يانه وي له گونا هه كانيان بگه رينه وه، بويه داوا له پيغه مبه ر ده كا به خه لكي گونا هكار رابگه يه ني كه له ره حمه ت و لي بوور دني نائومي د نه بن «قل يا عبادي الذين اسرفوا على انفسهم لاتقطنوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعاً» (٤٣٠).

به لّام له باره‌ی تۆبه‌وه خوای گه‌وره له قورئانی پیرۆزدا پیتمان راده‌گه‌یه‌نتی که تۆبه‌ی سه‌ره‌مه‌رگ و کاتی گیانه لا دروست نییه «انما التوبة على الله للذين يعملون السوء بجهالة ثم يتوبون من قريب فأولئك يتوب الله عليهم وكان الله عليهما حكيماً، وليست التوبة للذين يعملون السيئات حتى إذا حضر أحدهم الموت قال اني تبت الان ولا الذين يموتون وهم كفار اولئك اعتدنا لهم عذاباً اليماً» (٤٣١) هه‌رله باره‌ی مه‌رج و کاتی تۆبه کردنه‌وه پیتغه‌مبه‌ر ده‌فه‌رمووی «ان الله يقبل توبة عبده ما لم يغفر» (٤٣٢).

مه‌حو‌ی له‌م به‌یتته‌ی خواره‌وه‌یدا ئاماژه بو‌ئه‌م فه‌رمووده‌ی پیتغه‌مبه‌ر د.خ ده‌کاو هه‌مان واتای دووباره ده‌کاته‌وه‌و ده‌لّیت:

ته‌وبه‌ی به‌وه‌قتی غه‌رغه‌ره، ئیمانی حالی یه‌ئس مه‌ردووده، به‌وره‌وبیه خودا مویتته لانه‌بین (٤٣٣)

٦- له باره‌ی زۆربوون و که‌مبوونی باوه‌ر به‌هۆی چاکه‌و خراپه‌وه: کیشه‌ی زیادبوون و که‌مبوونی باوه‌ر به‌هۆی کرده‌وه‌ی چاک و خراپه‌وه کیشه‌یه‌کی گه‌وره‌یه و تووویژیک‌کی زۆری له‌سه‌ر کراوه‌و هه‌ر که‌سه به‌لگه‌ی خۆی نیشان داوه، ئیمه‌ش وا له خواره‌وه کورته‌ی هه‌ندێ له‌و رایانه ده‌خه‌ینه به‌رچاو. غه‌سانیه‌کان که به‌شیکن له (مرجه) کان ده‌لّین «باوه‌ر زیاد ده‌بی به‌لّام که‌م نابێ» (٤٣٤)، واتا: به‌کرده‌وه‌ی چاکه‌ زیاد ده‌بی و ده‌چه‌سپێ.

ئه‌بوو حه‌نیفه و هاوه‌له‌کانی و گه‌لێ له زانیانی زانستی که‌لام له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌رپه‌نه که زیادو که‌م نابێ (٤٣٦). هه‌روه‌ها ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت ده‌لّین: «الایمان في نفسه لا يزيد ولا ينقص» (٤٣٧).

به‌لّام ئه‌شعه‌رییه‌کان به‌گشتی له‌و باوه‌رپه‌دان «که‌باوه‌ر زیاد و که‌می بو‌هه‌یه» بوخاری له‌گه‌ل هه‌زار زانا له‌م باره‌وه‌و تووویژیک‌ کردووه و هه‌موویان گوتوویانه باوه‌ر گوته‌و کرده‌وه‌یه و زیادو که‌م ده‌بی، به‌لگه‌شیاں ژيرو هۆش و ده‌قی قورئان و حه‌دیسه، له‌باره‌ی ژيرو هۆشه‌وه ده‌لّین: ئه‌گه‌ر باوه‌ر زیادو که‌می نه‌بی ئه‌وا باوه‌ری پیاویکی فاسق و باوه‌ری پیتغه‌مبه‌ران له‌یه‌ک تای ته‌رازوودا ده‌بن که

نابێ و ابێ، له‌باره‌ی ده‌قه‌وه گه‌لێ ئایه‌ت و فه‌رمووده‌ی پیتغه‌مبه‌رمان به‌ده‌سته‌وه‌یه که بریاری زیادبوون و که‌مبوونی باوه‌ر ده‌دن، له‌وانه «واذا تليت عليهم آياته زادتهم ایماناً» (٤٣٩)، له‌باره‌ی فه‌رمووده‌کانی پیتغه‌مبه‌ره‌وه رۆژیک «ابن عمر» له پیتغه‌مبه‌ری پرسی: باوه‌ر زیادو که‌می بو‌هه‌یه؟ پیتغه‌مبه‌ر فه‌رمووی «نعم يزيد حتى يدخل صاحبه الجنة وينقص حتى يدخل صاحبه النار» (٤٤١).

مه‌حو‌ی زاناو شاعیری کورد بروای وایه که باوه‌ر به‌ کرده‌وه‌ی چاک زیاد نابێ، به‌لّام پیتی ته‌واو ده‌بیت، واتا: ئه‌گه‌ر خراپه‌ بکا باوه‌رپه‌که‌ی ته‌واو نابێ، بو‌یه ده‌توانین بریار بده‌ین که مه‌حو‌ی له‌گه‌ل ئه‌شعه‌رییه‌کان نزیک ده‌بیتته‌وه له‌م لایه‌نه‌وه:

مه‌حو‌ی ده‌لّیت:

ئه‌عمالی چاکه‌ ده‌خلی به‌ ئیمانه‌وه نییه

ئه‌مما که‌مالی هه‌ربه‌وه ئیمانی مویتته‌قین (٤٤٢)

٧- له‌باره‌ی کفر و هاوبه‌ش په‌یداکردن بو‌خوا: کیشه‌ی کفر و هاوبه‌ش په‌یداکردن بو‌خوا جیگای و تووویژیک‌کی زۆرورای جیاوازییه‌ چونکه تاوانیک‌کی هیتنده گه‌وره‌یه به‌رامبه‌ر داهیتنه‌ری گه‌ردوون، بو‌یه لای خوا له هه‌موو گوناھیک گه‌وره‌تره‌و ئه‌وه‌ی بیکا شایانی لیبووردن نییه «ان الله لا يغفر ان يشرك به ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء ومن يشرك بالله فقد افترى اثماً عظيماً» (٤٤٣).

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی زۆریه‌ی هه‌ره زۆری زانا موسوڵمانه‌کان ریکن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که خوا هه‌موو گوناھێ ده‌بوورێ «قل يا عبادي الذين اسرفوا على انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعاً» (٤٤٤)، جگه له کفر و هاوبه‌ش په‌یداکردن بو‌خودا.

موسته‌زله‌کان جو‌ره ورده‌کارییه‌کیان له واتای ئایه‌ته‌که‌ که‌ کرده‌وه‌و (من يشاء) بان دووجار دووباره کردۆته‌وه وه‌کو «ان الله لا يغفر الشرك لمن يشاء وهو

من لم يتب ويغفر مادون ذلك لمن يشاء وهو من تاب» (٤٤٥). به گشتی موعته زبيله كان له گهّل نه و نه که خوا له و که سه خوښ نابجی که هاوبه شی بوخوا په یداکردووه، به پیچه وانه ی نه وان سوننیه کان ده لاین: ده شی خوا له و که سه خوښی که هاوبه شی بو په یداکردووه چونکه نه م گهردوونه مولکی خوښه تی و سه ربه سته له تیکه و لیکه پیکردنی و که سه مافی به سه ربه و نه نییه (٤٤٦)، «ولا یسأل عما یفعل وهم یسألون» (٤٤٧).

(خوارج) ه کان له باره ی گونا هی بنده و ه زور توند و تیژن و هم موو گونا هی به هاوبه ش په یداکردن داده نین و نه و هی بیکا به رای نه وان به نه مری ده مینیتته و ه له دوزخدا (٤٤٨).

ثالیره دا بومان دهرده که و ی که هاوبه ش په یداکردن بو خودا تاوانیکی چهند ناقولایه، چونکه ده سه لاتی خوا که م ده کاته و ه و ثایه تی «الاله الخلق والامر» (٤٤٩) به تال ده کاته و ه، له لایه کی تر «هاوبه ش په یداکردن لیکچوونی خولقتی تراوه به خولقنده و هاوبه شیکرد نیتی له خواهیه تیدا» (٤٥٠).

هر له بهر نه مه شه مه حوی بریاری داوه نه و هی به دلش کفرو هاوبه ش په یداکردن به دلیدا بیت له راسته شه قامی نیسلا م دهرده چی.

مه حوی ده لیت:

نه ما به دل بکا نییه تی کوفرو عه زمی شیرک

کافر ده بی هر نه و نه فسه و دهرده چی له دین

گر له فظی کوفری بی به زوبانا له پر به طه و ع

کافر بووه نه گر چی هم موو حقیه دل نشین (٤٥١)

له باره ی کافر بوونی سه رخوښ، مه حوی روونی کردو ته و ه که و ا سه رخوښ نه گر هورپنه و کفری کرد نه و ا به ریبازی شافیعی پتی کافر ده بی چونکه به ده سته خوی وای له خوی کردووه، به لام لای حه نه فییه کان کافر نابیت.

مه حوی ده لیت:

سه رخوښ نه گر قسه و ه ه ده یاناتی کوفری کرد

کافر ده بی به مه ذه به بی نییه که شافیعی

نه ما به مه ذه به بی حه نه فی که ین نه گر روجوع

ته کفیری ناکریت و به مورته دی ناگرین (٤٥٢)

٨- له باره ی روژی و ه (الرزق): زانا موسولمانه کان له باره ی ده ستنیشانکردنی روژی دوو جوړن، جوړتیکیان ته نیا حه لال به روژی داده نین، جوړه که ی تر هم موو شتی که سوودی لی و ه ریگری به روژی داده نین حه لال بی یا حه رام. (هذیلیه) کان که چینیکن له موعته زبيله کان به م جوړه له روژی ده وین «الارزاق علی وجهین: احدهما ما خلق الله تعالى من الامور المنتفع بها يجوز ان يقال: خلقها رزقاً للعباد، فعلى هذا من قال: ان احدا اكل او انتفع بما لم يخلقه الله رزقا فقد اخطأ لما فيه: ان في الاجسام ما لم يخلقه الله تعالى. والثاني: ما حکم الله به من هذه الارزاق للعباد فما احل منها فهو رزقه، وما حرم فليس رزقا اي ليس مأموراً بتناوله» (٤٥٣)، که و ابو لای موعته زبيله کان حه لال روژی و ه حه رام روژی نیه.

نه هلی سونه ت، به پیچه وانه ی موعته زبيله کان هه رچی بخوری و سوودی لی و ه ریگری به روژی داده نین: «والحرام رزق لان الرزق اسم لما يسوقه الله تعالى الى الحيوان فيأكله وذلك قد يكون حلالا وقد يكون حراماً» (٤٥٤).

که و ابو روژی به ریگای شایسته و ناشایسته په یداکر، پاک بی یا پیس، خواردن بی، جل و بهرگ بی، مال و خانووی، هه مووی به روژی حسیت ده کری (٤٥٥).

مه حوی شاعیر له م به یته ی خواره و یداکر له گهّل سونیه کانه و هه موو شتیکی لا روژیبه حه لال بی یا حه رام، وهک ده لیت:

رزقه وهکو حه لاله که، شوبه و حه رامی صیرف

به حتی که به که زهر نه م، ناخر، نه و نه نگه بین (٤٥٦)

۹- له باره‌ی موسولمان دواى مردنى: زانا موسولمانه‌كان له باره‌ی ده‌نگوباسى دواى مردن و پرسىار كړدنې (منكرو نكیر) و زبندوو بوونه‌وه له گټو هه‌ست كړدن به خوښى ناخوښى و روښتن به‌سهرپردى سیرات و كيشانى كړده‌وه‌كان و هه‌ندئ شتى تر كه په‌يوه‌نديبى به روژى دوامایى هه‌یه - دوو جوړن: زوړبه‌يان كه سوننیه‌كان و تاقمه‌كانى ترن باوهرپان هه‌یه، چونكه هه‌موو به قورئان و حه‌دیس سه‌لمتیراون، ته‌نیا هه‌ندئ له موعته‌زبيله‌كان و رافزیه‌كان باوهرپان به نازاردانى ناوگورنیه، به‌لگه‌شيان نه‌وه‌یه كه نه‌و مردوو به بى گیانه و هه‌ستى نیه‌و نازاردانى ناگوښت «عذاب القبر للکافرین و لبعض عصاة المؤمنین و تنعیم اهل الطاعة في القبر بما یعمله الله تعالی و یریده و سؤال منکرو نكیر ثابت بالدلائل السمعیة، قال تعالی «النار یعرضون علیها غدواً و عشیاً و یقوم تقوم الساعة ادخلوا آل فرعون اشد العذاب» (۴۵۷).

و قال النبى (ص): «استنزهوا عن البول فأن عامة عذاب القبر منه، والبعث حق والوزن حق والكتاب حق والحوض حق والصراط حق والجنة حق والنار حق وهما مخلوقتان موجودتان باقیتان لا یفنیان ولا یفنى اهلهما» (۴۵۸).

مه‌حویش كه‌مه‌لايه‌كى سوننیه‌ی نه‌شعه‌ریبه باوهرپى به هه‌موو رووداوه‌كانى دواى مردن هه‌یه و هه‌مووى ناخنیوه ناو چهنه به‌یتنه شیعریکه‌وه بو‌فیركړدنې موسولمانه‌كان.

مه‌حوى ده‌لټت:

۱- له‌م نوش و نیشه‌ حینی سوئال و جوابی قه‌بر وه‌قتی حیساب و وه‌زنى عه‌مه‌ل باخه‌به‌ر ده‌بین (۴۵۹)

۲- مردوو كه‌گه‌یبه قه‌برو مه‌قه‌رى، سوئالی لى ده‌كړئ له ره‌بیب و، به‌لكى له پیغه‌مبه‌رو له دین

۳- هه‌ر كه‌س جوابی دا به جوابیكى باصه‌واب خیراتنى ده‌كهن له طه‌ره‌ف (خیر منزلین)

۴- گه‌روانه بوو جوابی، خودایا به تویه‌ناه

زنجیرو ته‌وق و ره‌وق و عه‌ذابی بووه قه‌رین

۵- تا (یوم یبعث) كه‌ به پاكردنه له قه‌بر

بو بردنه حوزورى شه‌هنشاهی روژى دین (۴۶۰)

۶- دیوانی گپروډارى حیسابى عومومیه

حه‌یوان و جین و ئینس و مه‌له‌ك، تاموقه‌ره‌بین

۷- چه‌پره و کوتوب به‌ده‌ستى چه‌پ، نه‌ما (وراء ظهر)

بو راستانى كار، له كارایه راستین

۸- وه‌زنى عه‌مه‌ل، چه‌ ذه‌ره‌پ، چه‌ كوه‌ و، چه‌ به‌د، چه‌ نیک

بى شوبه‌یه هه‌موو به ترازوو ده‌كیشرتین

۹- (من خفت) ه له هاویبه ده‌خوا به‌مه‌ن خه‌فنه

عه‌یش و نیشاطی (من ثقلت) وه‌صلی حوورى عین (۴۶۱)

۱۰- (حتما) ده‌بى گوزره به صیراط بکه‌ن هه‌موو

چاك و خراپ و، موئمین و كافر، كیه و میه‌بین

۱۱- پردیكه راکشاو به سه‌ربانى دوزه‌خا

باریک و تیژه وه‌ك ده‌می تیغیكى ناهینین

۱۲- هه‌ر كه‌س كه‌خواره، وه‌یلیبه، زووكه‌وته خواره‌وه

(طوبى) له بو‌نه‌وانه كه نازانه تیپه‌رین

۱۳- ریبى سى هه‌زار ساله، وه‌یا پازده‌ه هه‌زار

موحتاجی عه‌ونه ئومه‌تى بیچاره، یاموعین (۴۶۲)

مه‌حوى له‌به‌یتى (۴.۳.۲.۱) همدا باسى پرسىار كړدنې ناوگور ده‌كا له‌لايه‌ن فریشته‌كانه‌وه و نه‌گه‌ر له‌وه‌لامدا زمانیان گرتی نه‌كرد نه‌وا گوزره‌كه‌یان بو‌ده‌بیته به هه‌شت، به‌لام نه‌گه‌ر زمانیان تیک‌تالا و وه‌لامیان نه‌دایه‌وه نه‌وا گور ریان ده‌گوشى و بو‌یان ده‌بیته‌ چالى له دوزه‌خ، نه‌م چوار به‌یتشه‌ش ناماره نه‌بو‌نه‌م فرمووده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر د.خ كه ده‌فرمووى «ان العبد اذا وضع في قبره وتولى

عنه اصحابه حتى انه ليسمع قرع نعالهم اذا انصرفوا، أتاه ملكان فيقعدانه فيقولان له: ماكنت تقول في هذا الرجل، لمحمد (ص)؟ فاما المؤمن فيقول: اشهد انه عبدالله ورسوله. فيقال له: انظر مقعدك من النار قد ابدلك الله به مقعداً من الجنة فيراهما جميعاً ويفسح له من قبره سبعون ذراعاً ويملاً عليه خضراً الى يوم يبعثون، واما الكافر او المنافق فيقال له ماكنت تقول في هذا الرجل؟ فيقول لا ادرى، اني كنت اقول ما يقول الناس، فيقال له لا دريت وولاتيت، ويضرب بمطارق من حديد ضربة بين اذنيه فيصيح صيحة يسمعها من يليه غير الثقلين ويضيق عليه قبره حتى تختلف اضلاعه» (٤٦٣).

له باره‌ی گۆره و شاره‌وه پیتغه‌مبهر د.خ ده‌فه‌رمووی «ان للقبر لضمه لو كان احد منها ناجياً لكان سعد بن معاذ» (٤٦٤).

له‌به‌یتی حه‌فته‌م مه‌حوی دیمه‌نی ئه‌وه هه‌لویسته‌مان بۆ ده‌کیشی که ده‌فته‌ری کرده‌وه دابه‌ش ده‌کری و گونا‌ه‌بار له پشته‌وه ده‌فته‌ره‌که‌ی ده‌دریته ده‌ستی چه‌پی، پیاو چاک ده‌دریته ده‌ستی راستی، ئه‌مه‌ش ئاماژه‌یه بۆ ئایه‌تی «فاما من أوتي كتابه بيمينه فيقول هاؤم اقرءوا كتابيه... واما من اوتي كتابه بشماله فيقول ياليتني لم اوت كتابيه ولم ادر ما حسابيه» (٤٦٥)، هه‌ر له‌م باره‌یه‌وه پیتغه‌مبهر د.خ ده‌فه‌رمووی: «يعرض الناس يوم القيامة ثلاث عرضات، فأما عرضتان فجدال ومعاذير فعند ذلك تطير الصحف في الايدي فأخذ بيمينه وأخذ بشماله» (٤٦٦).

له‌به‌یتی (١٠، ١١، ١٢، ١٣) مه‌حوی به‌دریژی باسی سیرا‌تمان بۆ ده‌کات که پردی‌که و ده‌بی هه‌موو که‌سێ به‌سه‌ریدا ب‌پوات، ئه‌م به‌یتانه‌ش ئاماژه‌ نه‌بۆ ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی پیتغه‌مبهر د.خ که ده‌فه‌رمووی «يضرب الصراط بين ظهراني جهنم فأكون اول من يجوز من الرسل بامته ولا يتكلم احد يومئذ الا الرسل وكلام الرسل يومئذ اللهم سلم سلم» (٤٦٧).

١٠- له‌باره‌ی په‌یدا‌بوونی به‌هه‌شت و دۆزه‌خه‌وه: زانا‌یانی که‌لام و عه‌قا‌ید له‌سه‌ر کیشی‌ه‌ی به‌هه‌شت و دۆزه‌خه‌وه دوو چیتن: ئه‌ه‌لی سونه‌ت و جه‌ماعه‌ت

له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌رهن که به‌هه‌شت و دۆزه‌خ زۆر له‌ میتره‌ خوا دروستی کردوونه‌وه هه‌ر ده‌مینی به‌لگه‌شیان ئه‌م ئایه‌تانه‌یه: له‌باره‌ی به‌هه‌شته‌وه «وسارعوا الى مغفرة من ربكم وجنة عرضها السماوات والأرض أعدت للمتقين» (٤٦٨)، هه‌روه‌ها له‌باره‌ی بوونی دۆزه‌خه‌وه «واتقوا النار التي أعدت للكافرين» (٤٦٩) هه‌روه‌ها چیرۆکی ئاده‌م و هه‌واو بوونیان له‌ به‌هه‌شت و ده‌رکردنیان لیتی به‌لگه‌یه له‌سه‌ر کۆنیی به‌هه‌شت «وقلنا اهبطوا منها جميعاً» (٤٧٠)، ئه‌مه‌ش نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه که به‌هه‌شت له‌ ئاسماندا‌یه چونکه ده‌لی (اهبطوا). له‌باره‌ی شوینی دۆزه‌خه‌وه، رای وا هه‌یه که له‌ژێر زه‌وییه به‌لام هه‌ر خواخۆ‌ی ده‌زانێ له‌ کۆیبه (٤٧١).

هه‌ندی له‌ موعه‌ته‌زله‌کان له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌رهن که‌خوا هه‌شتا به‌هه‌شت و دۆزه‌خی نه‌خولقاندووه‌وه له‌ رۆژی دوامایی ده‌یان خولقی‌تی (٤٧٢).

له‌باره‌ی فراوانی به‌هه‌شته‌وه هه‌روه‌کو له‌ ئایه‌تی سه‌ره‌وه‌دا دیاره‌ که هه‌ندی ئاسمانه‌کان و زه‌وییه‌وه هه‌تا هه‌تاییه‌وه به‌هه‌شتیه‌کان تیتیدا نه‌مرن. مه‌حوی له‌م دوو به‌یته‌ی خواره‌وه‌دا پیمان راده‌گه‌یه‌نی که‌وا به‌هه‌شت و دۆزه‌خ زۆر له‌میتره‌ هه‌نه‌وه‌ها هه‌تاییه‌ ده‌میتنه‌وه.

مه‌حوی ده‌لیت:

جه‌ننه‌ت، جه‌ه‌ننه‌م ئیسته‌که هه‌ن، زۆریان به‌سه‌ر

دارۆبیه‌وه شوهورو دوهور، ئه‌زمینه و سینین

ئه‌م دۆزه‌خ و به‌هه‌شته ده‌میتن (الی الابد)

هه‌م تیشیا ده‌میتنه‌وه ئه‌ه‌لی ئان و ئین (٤٧٣)

ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که مه‌حوی له‌گه‌ل بیروبو‌چوونی سونیه‌کانه له‌ باره‌ی په‌یدا‌بوونی به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و دژی بۆ چوونی موعه‌ته‌زله‌کانه که ده‌لین: هه‌شتا به‌هه‌شت و دۆزه‌خ دانه‌نراون.

ب) ستایشه‌ پیتغه‌مبهریه‌کان (المدائح النبویه):

ستایشی پیتغه‌مبهری دوا به‌دوای سه‌ره‌ل‌دانی ئیسلام په‌یدا‌بووه‌وه

قه‌سیده‌که‌ی (کعب بن زهیر) به‌ناونیشانی (بانت سعادت) به‌لگه‌یه بو‌ئه‌مه، له‌سه‌رده‌مه جو‌راو‌جو‌ره‌کانی ده‌له‌تی ئیسلامی ئەم باب‌ه‌ته ئەده‌بیه‌یه به‌رده‌وام بو‌وه له‌سه‌ده‌ی حه‌فته‌می کو‌چیدا گه‌یشتو‌ته لووتکه، له‌سه‌ره‌تای په‌یدا‌بوونی شی‌عری ئایینی ئەمه روون کراوه‌ته‌وه بو‌یه پیتیستی به‌دریژ‌دادری ناکات.

مه‌حوی وه‌کو شاعیریکی کوردی موسولمانی سوننی ئاگای له‌م ستایشه پی‌غه‌مبه‌ریبانه بو‌وه و سوودی لی‌یان وه‌رگرتو‌وه و چاوی له‌ (بوصیری و شیخ ابراهیم اللقانی) کردو‌وه و ئەو قه‌سیده به‌حری نووره‌ی به‌ کوردی داناوه تابیته سه‌ر ریزی قه‌سیده‌کانی تر.

مه‌حوی له‌م قه‌سیده‌یه‌دا باسی زۆر شتی کردو‌وه، ئەو باب‌ه‌تانه‌ی که‌له به‌شه‌کانی تری شی‌عری ئایینیدا ئاماره‌یان بو‌ کردو‌ونه له‌سه‌ریان دو‌اوین دو‌وباره‌یان ناکه‌ینه‌وه ته‌نیا له‌سه‌ر ئەو باب‌ه‌تانه ده‌نووسین که‌ تیشکی خامه‌یان نه‌که‌وتو‌ته سه‌ر.

ئێستاش وا به‌پیتی زنجیره‌ی به‌یته‌کان، یه‌که‌یه‌که کورته‌یه‌ک له‌سه‌ر باب‌ه‌ته‌کانی تو‌مار ده‌که‌ین:

۱- ده‌ستپێکردنی قه‌سیده‌که: سه‌ره‌تا به‌سه‌له‌وات لی‌دان له‌سه‌ر پی‌غه‌مبه‌ر د.خ ده‌ستی پێکردو‌وه بو‌ مه‌به‌ستی پیرۆزی و سه‌رکه‌وتن له‌ دراشتنیدا، سه‌لا‌وات لی‌دان ره‌وشتیکی ئیسلامیه‌وه به‌ده‌قی قورئان و فه‌رمووده‌ی پی‌غه‌مبه‌ر پالپشت کراوه (۴۷۴). مه‌حوی له‌م باره‌یه‌وه ده‌لیت:

(وصلی الله علی) ئەو به‌حری نووری عیلم و عیرفانه

که‌ ده‌رکی غه‌وری ناکا (غیر علم الله سبحانه)

(وصلی الله علی) ئەو ذاتی پاکی قودسی ئایاته

که‌ ئەخلاق‌ی په‌سندیده‌ی جه‌نابی حه‌بی مه‌نانه

(وصلی الله علی) ئەو حه‌ضره‌ته‌ی صاحیب که‌مالاته

که‌ ئەعلامو عجزیه‌ی قوربانی بم من نووری قورئانه (۴۷۵)

مه‌حوی له‌م سێ به‌یته‌داره حه‌مه‌تی خوا ده‌بارێنێته‌وه سه‌ر ئەو پی‌غه‌مبه‌ره‌ی که‌

وه‌کو ده‌ربای زانست وایه و جگه له‌خوا که‌س سه‌ره‌ده‌ری لی‌ ده‌رناکا، ئەمه‌ش ئاماره‌یه بو‌ ئایه‌تی «وما اوتیتم من العلم الاقلیلا» (۴۷۶).

مه‌حوی په‌نجه‌ی بو‌ (علم و عرفان) دریژ کردو‌وه، زانست لی‌ره‌دا مه‌به‌ستی زانستی خواییه، ئەو زانسته‌ی که‌ خوا به‌ خشیبوویه حه‌زرتی خدر که‌ زانستی (لدنی) یه، که‌ و ابو پی‌غه‌مبه‌ریش له‌م زانسته به‌شی درا له‌کاتی چوو نه‌ ئاسمانه‌که‌ی. ده‌می‌نیته‌وه و وشه‌ی عیرفان، مه‌به‌ستی له‌ عیرفان زانستی خواناسینه یاخود مه‌به‌ستی (سو‌فیگه‌ری) یه، به‌م پی‌یه مه‌حوی بو‌مان روون ده‌کاته‌وه که‌وا پی‌غه‌مبه‌ر ده‌ربای زانست و خوانا سینی ته‌واوه، چونکه‌ خو‌ی به‌ چاوی دل‌ی و چاوی سه‌ری خوی دیوه «ماکذب الفؤاد ما رأی» (۴۷۷).

۲- له‌باره‌ی زوهدی پی‌غه‌مبه‌ره‌وه: وانه‌بی (محمد) (د.خ) هه‌رله‌کاتی پی‌غه‌مبه‌راپه‌تیدا خه‌ریکی زوهد بو‌بی، به‌لکو له‌ پیش ئه‌وه‌ش له‌ ژیانیدا جو‌ره زوهدیک هه‌بو‌وه، هه‌موو سالی مانگێ چۆته ئەشکه‌فتی حیراو خه‌ریکی بیرکردنه‌وه و رامن بو‌وه له‌ داهینه‌ری ئەم گه‌ردوونه تا وه‌حی بو‌ له‌خواوه هاتو‌وه.

له‌دوای وه‌حی ژبانی پر زوهد بو‌وه و خو‌راکی که‌م بو‌وه و زۆر خه‌ریکی لایه‌نی گیانی بو‌وه و به‌شه‌وه که‌مه‌ته‌رخه‌می له‌خوا په‌رستی نه‌کردو‌وه، هه‌ر له‌به‌ر ئەمه‌ش خوا فه‌رمانی پێکرد که‌ هینده خو‌ی تازانه‌دا «طه ما انزلنا علیک القرآن لتشقی» (۴۷۸)، زوهدی پی‌غه‌مبه‌ر بو‌ ئه‌وه بوو بیته پیشه‌ره‌وی موسولمانان له‌به‌هیزی و توانایی و جگه له‌ خواسه‌ر بو‌ هیج شتی دانه‌نه‌وین (۴۷۹).

نابج ئه‌وه‌مان له‌بیرچج که‌ پی‌غه‌مبه‌ر هه‌ر له‌سروشندا حه‌زی له‌ژبانی ساده‌و زوهد بو‌وه، و اتا: زۆری له‌ خو‌ی نه‌کردو‌وه «قل ما اسألکم علیه من اجر و ما انا من المتکلفین» (۴۸۰).

مه‌حوی شاعیر به‌م جو‌ره باسی زوهدی پی‌غه‌مبه‌ر ده‌کا و نیشانی ده‌دا که‌ هه‌ر چهند خاوه‌ن ده‌سه‌لات و شکۆمه‌ندی بو‌وه، به‌لام حه‌زی له‌ جیهان په‌رستی

نه بووه و به نان و قه سپی قنیاتی کردوه.

مه حوی ده لیت:

له گه ل ئەم ئیحتیشامه زوهدی دنیایی ته ماشاکه که یهک لهت نانی جو بوو قووتی، یا خورما دوو سنی دانه فهلهک جاهی سهری خهرمانی تا عهرش، ئەلبه ته نابجی ته نه زول کا عولووی هیمه تی بو ده نکه زیرانه (٤٨١)

٣- له باره ی ستایشکردنی پیغه مبه ره وه: مه حوی زور به کورتی رایده گه یینی که ستایشکردنی پیغه مبه ره له توانای ئەودا نییه و هه رچی بلتی هه ر شایانی مه قامی ئەو پیغه مبه ره نییه که جو برائیل له لایهن خواوه ئایه تی ستایشی بو هیتاوه «وانک لعلی خلق عظیم» (٤٨٢).

مه حوی به شپوه یه کی ناراسته و خو په نجه ی بو راستیی محه مه دی راکیشاوه له م دهسته و ازه یه ییدا (یاخیر خلق الله)، له لایه کی تریش ده توانین به ره و تیوری مرۆقی ته واوی (الانسان الکامل) به یین.

مه حوی ده لیت:

چ مه دحیکت بکه م لاییق به تو (یاخیر خلق الله)

منی بی خیری نا لاییق که جبریلت ئە ناخوانه

به یانی گه وره بیی خولقی که سنی ئایهت له شه ئنی بی

نه مه قوووری من و تو به، نه ئیشی (قس) و (سحبان) ه (٤٨٣)

له ئاده م تامه سیحا، ئەنبیایه ک یهک به قه ومی خو ی

خه بهر داوه: له پاش ئیمه که دی ئەو فهخری ئە کوانه (٤٨٤)

له به یتی سییه مده مه حوی به ئاشکرا ده یسه لمینی که محه مه د (د.خ) له پیش

ئاده مه وه خوا گیانی ئەوی خولقاندوووه کردوو به تیه پیغه مبه ره و زیاتر بیروکه ی

راستی محه مه دی روشن ده کاته وه.

ههروه ها مه حوی له سه ر ستایشه که ی ده روا و ده لیت:

له گه ل مه حضی خه یالی، دل به جار ی بو ته کیژی طور

له کن وه صفی جه مالی، لیوی واصیف گول به دامانه

جه لال و شه و که تی: ئەستۆ شکینی سه ره که شانی عه صر

جه مال و طه لعه تی: جه وه ره گودازی ظولمه تستانه

ته ماشا کردنیکی: رو ح به خشی عالمی مردوو

نیگا هیتیکی به توندی: ره ستخیزی عالمی جانه (٤٨٥)

مه حوی له م سنی به یته دا شکۆمه ندیی پیغه مبه ره له جیهانی گیانیدا نیشان

ده دا، به گشتی ئەم به یته گیانیکی سو فیگه ربیان پیوه دیاره به به لگه ی ئەوه ی

له به یتی یه که مده باسی کیوی تووری کردوو و ههروه ها زاراوه ی (جمال) یشی

به کاره یئاوه که زاراوه یه کی سو فیگه ربیه و به واتای «ده رخستنی که مالی دل به ر

دیت له باره ی پیویست نه بوونی به دلداره وه، یا خود به واتای: وه سف و لوتف و

به زه بی خوا دیت» (٤٨٦).

له به یتی دووه مده مه حوی زاراوه ی (جلال) (٤٨٧) و له سییه مده زاراوه ی (عالم

جان) (٤٨٨) ی به کاره یئاوه که دوو زاراوه ی سو فیگه ربین.

دلی مه حوی له به ره ئە نندیشه ی بینینی پیغه مبه ره سووتاوه وه کو کیوی تووری

لی هاتوه، ئەمه ش ئامازه یه بو ئەم ئایه ته «ولما جاء موسی لمیقاتنا و کلمه ربه،

قال: رب ارني انظر اليك، قال: لن تراني، ولكن انظر الى الجبل فان استقر

مکانه فسوف تراني فلما تجلی ربه للجبل جعله دكاً وخرموسى صعقاً فلما

افاق قال سبحانك تبت اليك وانا اول المؤمنین» (٤٨٩)، که وا بوو دل سووتانه که

خوی جو ره نیستییه که له ناو پیغه مبه ردا:

مه حوی در پژه ی به ستایشه که ی ده دات و ده لیت:

گه هنی دانیشتنی، کیوتیکی ته مکینت له به رچاوه

له وه قتی روینیدا، هه رده لیبی سهروه خه رامانه

له روخساری له طیفی: گول، له جه عدی عه نه ربینی: دل

ده جو شیت و ده بار ی، ئەو گولستان، و ئەو دلستانه

له بی رو حی ره وان و، نیو چه وانی روژی لی ده تکی

زوبانی تاشه که ریزه، دهانی گوهه رئه فشانه

مه لاحت مه حوی دیداری، حه لاوت وه قفی گوفتاری

طه راوت نه ذری گولزاری، که رهشکی باغی ریضوانه (۴۹۰)

لهم به بیتانهی سه ره ودها مه حوی به جوړی ستایشی پیغهمبهر دهکات که لهم گهردوونه هیچ که سیک له سیفت و هلس و کهوت و جوانی نه ندامه کانی ناگاته پیغهمبهر و بهه شتیش حه سوودی پی دهبات، لهم به بیتانهش چند زار او هیه کی سؤفیگه ریبان ده که ویتته بهرچاو وه کو «رؤح، گوهه ر، مه حو»، به لام به بیته کان به ره و سؤفیگه ری ناچن و به لکو به ره و تیوری مروقی کامل «الانسان الکامل» ههنگاو ده نین.

۴- له باره ی روود او ه کانی شهوی له دایکبوونی پیغهمبهر وه: لهو شه ودها چند روود ایکی سه بر روی داوه و کتیبه کانی یاداشت و ستایش پیغهمبهر بیه کان (المدائح النبویه) تامار ه یان بویان کردووه، روود او ه کانش بریتی بوون له شه قبوونی تاقی کیسرا له سه لمان پاک و وشکبوونی دهریاچه ی ساوه له فه له ستین و کوژانه وه ی ناگری ناته شکده ی زه رده شتییه کان، نیمه ش لیتره دا ته نیا په نا ده به یینه بهر سی سهرچاوه وه هر یه که نمونه یه کیان لی وهر ده گرین. شیخ موحه مده ی بوو سیری ده لیت:

وتداعی ایوان کسری ولولا آیه منك ماتداعی البناء

وغدا کل بیت نار و فیه کریه من خمودها و بلاء

وعیون للفرس غارت فهل کان لنیرانهم بها اطفاء (۴۹۱)

ههروه ها شیخ (ابو عبدالله بن ابی زکریا الشقرطیسی) له قه سیده

دریژه که یدا ده لیت:

وصرح کسری تداعی حین مولده وانقض منکسر الارجاء ذامیل

ونار فرس لم توقد وما خدمت منذ الف عام ونهر القوم لم یصل (۴۹۲)

جگه لهم ده قه شیعرییانه ی سه ره وه، لهم په خشانه ی خواره وه هه مان ناوه روک

دووباره ده بیتته وه «وانشق ایوان کسری انو شیروان... وسمع لشقه صوت هائل...

و خدمت نار فارس... ولم تخمد قبل ذلك بالف عام وغاضت ای عارت بحیره
ساوة بحیث صارت یابسة كأن لم یکن بها شیء من الماء» (۴۹۳).

ئینجا مه حوی له باره ی تم روود او انه وه ده لیت:

رشینه ی، ناگری بهردایه عومری ناگری زه رده شت

به بهرقی بوو که شهق بوو تاقی (کیسرا) بوو به ویرانه (۴۹۴)

دلّی سووتا به زه رده شت و به که سری کیسره وی، گریا

نه وندده به حری (ساوا) نم له چاویدا بووه تانه (۴۹۵)

۵- هلس و کهوتی له گهل یارو ها وه لانی: پیغهمبهر (د.خ) هر له بوونیه وه مروقیکی لیها توو بووه و پله و پایه ی تاییه تی خوی هه بووه له کومه لدا و خه لکی به چاوی ریزه وه سه یربان کردووه و به (محمد الامین) ناسراوه له ژبانی پیش پیغهمبهر رایه تیدا توانی دهوری ناو بژیکه ری بگری پی له سهر کیشه ی دانانه وه ی به رده ره شه که له شوینی خویدا.

دوای نه وه ی بووه پیغهمبهر خووره وشته به رزه کانی هینده ی تر به ره و لووتکه ی به رزی ههل ده کشا و له قورثاندا بهم جوړه وه سف کراوه «وانک لعلی خلق

عظیم» (۴۹۶)، بهم پییه پیغهمبهر نمونه ی ناکاری چاک بووه و چونکه

پیشره وی موسولمانان بووه و له گهل ها وریبانی به ساده یی ده ژباوه خوی له وان به گوره تر نه ده زانی.

مه حوی له باره ی هلس و کهوتی پیغهمبهر له گهل ها وریبیه کانی ده لیت:

که وه قتی نال و یارانی له خدمه تیا دهن وهک رّوح

حیه یاته، نووری چاوه، ئونسی جانه، مه حوی ئیحسانه (۴۹۸)

۶- له باره ی بی سیبه ری پیغهمبهر وه: له باره ی بی سیبه ری پیغهمبهر (د.خ)

گهلّی سهرچاوه ی تاییه ت به ژبانی پیغهمبهر گه راین لهم باره یه وه زانیاریه کمان ده ست نه کهوت جگه لهم فه رموده ی (ابن عباس) که تامار ه بو بی سیبه ری پیغهمبهر ده کاو پیمان راده گه یه نن که تیشکی جوانی پیغهمبهر (د.خ) به سهر تیشکی روژو رووناکی چرادا زال بووه «لم یکن

لرسول الله (ص) ظل ولم يقم مع الشمس قط الا غلب ضوءه ضوءها ولم يقم مع سراج قط الا غلب ضوءه ضوءه» (٤٩٩).

٧- له باره‌ی کۆچی پیتغه مبه‌ر بۆ مه‌دینه: هه‌ر که موسولمانه‌کان به‌ره به‌ره به‌ره وشاری (یثرب) کۆچیان کرد، قوره‌یشیییه‌کان هه‌ستیان به‌مه‌کرد و «له‌وه‌ترسان که‌وا پیتغه‌مبه‌ر بپروا و له‌به‌رده‌ستیان ده‌رده‌چیت، له‌به‌رئه‌وه له «دار الندوة» کۆبوونه‌وه و له‌سه‌ر ئه‌وه ریک که‌وتن که له‌هه‌ر خیلێک گه‌نجیکی به‌هیتز هه‌لبێژن و به‌شه‌و گه‌مارۆی مائی پیتغه‌مبه‌ر بده‌ن و به‌یه‌ک ده‌ست بیده‌نه به‌رشپرو بیکوژن، ئه‌وکاته بنه‌ماله‌ی (عبد مناف) ناتوان به‌ره‌نگاری ئه‌م هه‌موو خیلێ بکه‌ن، به‌لام جو‌برائیل ئه‌م پیلانه‌ی گه‌یانه‌ پیتغه‌مبه‌ر، جاله‌ شه‌وی دیاریکراودا پیتغه‌مبه‌ر له‌ مائی هاته‌ ده‌روه و مشتته‌ خۆلێکی به‌سه‌ریان دا‌کردو که‌س نه‌ببینی، گه‌یشه‌ مائی هه‌زرتی ئه‌بوو به‌کرو له‌گه‌لیدا به‌ره‌و ئه‌شکه‌فتی (ثور) به‌ریکه‌وتن، خوای گه‌وره‌ به‌هۆی جالجالۆکه و کۆتر هه‌ردووکیانی پاراست، چونکه‌ قوره‌یشیییه‌کان و ایان زانی که‌سی تێدانیبه‌» (٥٠٠)

مه‌حوی له‌باره‌ی ئه‌و کۆچه‌وه ده‌لێت:

شه‌وی هه‌جهره‌ت که‌ ئه‌عدا زۆری هه‌ینا، مشتته‌ خاکی بوو پیا چهندن، ده‌به‌نگ و کوپیر و که‌رمان ئه‌و له‌عینانه (٥٠١) له‌ناو ئه‌و گورگ و ورچ و سه‌گ گه‌له‌ ده‌رچوو (باذن الله) به‌یاری غاره‌وه، یاری له‌باری، ری له‌به‌ر یانه وه‌ک و خورشید و مه‌ه پیتی سه‌یربان لێ هه‌لبێری تا‌غار له‌غارا سه‌یری کرد ئه‌عدا که‌ وه‌ک سه‌یبه‌ر له‌دوو یانه به‌یه‌ک دوو عه‌نکه‌بووت و کۆتری بی فام و به‌سته‌زمان شو‌عوور و فه‌می گۆری له‌و سه‌گ و ئیبلیس و دێوانه (٥٠٢)

له‌دوای ئه‌مانه‌ چهند به‌یتیکی تر دین به‌ پتوبست نه‌زانرا تو‌مار بکرین (٥٠٣).
٨- له‌باره‌ی پارانه‌وه‌ی مه‌حوی له‌ پیتغه‌مبه‌ر: بێگومان مه‌حوی ئاگاداری ئه‌و

ستایشه‌ پیتغه‌مبه‌ر بیانه‌ بووه‌ که‌ به‌عه‌ره‌بی نووسراون و زانیویتی که‌ جگه‌ له‌ هه‌ندی خۆتنده‌واری به‌ توانا ئه‌وانی تر سوودی لێ وه‌رناگرن، بۆیه‌ هاتوو له‌ جیگای (همزیة و بردیه‌) ی بووسیری به‌ زمانی کوردی قه‌سیده‌ی به‌حری نووری به‌سه‌ر پیتغه‌مبه‌ردا هه‌لگوتوو هه‌تا هاو زمانه‌کانی بتوانن سوودی لێ وه‌ربگرن.

ئه‌م هه‌لوێسته‌ی مه‌حوی هه‌لوێسته‌ی نیشتمانی پاک بووه‌و شانازی هه‌موو کورده‌که‌ زمانه‌که‌ی فه‌رامۆش نه‌کردوو هه‌تا‌ی ته‌رازووی عه‌ره‌بیی داناوه‌ که‌ ئه‌وسا باو بووه‌و زمانی ئایینی و رۆشنی‌ری گشتی بووه‌.

نابێ ئه‌وه‌شمان له‌بیرچێ که‌ مه‌حوی قه‌سیده‌که‌ی خۆی به‌ هاوشانی قه‌سیده‌ی بورده‌ داناوه‌، چونکه‌ له‌و سه‌رده‌مه‌دا قه‌سیده‌ی بورده‌ له‌ناو مه‌لاو خۆتنده‌وارانی کوردا زۆر باو بووه‌و که‌می وا هه‌بووه‌ هه‌ندیکی له‌به‌ر نه‌بوو بی به‌ ئاوازه‌ نه‌یگوتبێ جوانیه‌که‌شی له‌وه‌دایه‌ که‌ (بورده‌ و کورده‌) دوو وشه‌ی لێک نزیکن له‌ گوتندا و ره‌گه‌ز دۆزی لایقی له‌ نێوانیاندا هه‌یه‌.

مه‌حوی ده‌لێت:

- ١- له‌ (همزیة) و له‌ (برده‌) م چونکه‌ که‌م دی ئیستفاده‌ی کورد منیش ئه‌م کوردییه‌م دانا له‌ریزی ئه‌و قه‌صیدانه (٥٠٤)
- ٢- زوبانی عیشقبازی خۆشه‌گه‌ر کوردی وه‌گه‌ر تازی قسه‌ی بی سۆزی عیشق ئه‌ر گه‌وه‌هه‌ره‌، مه‌جبوبی بی ئانه (٥٠٥)
- ٣- ئه‌لانه‌ی فه‌خری عاله‌م (رحمة للعالمین) ی تو
- له‌ ده‌رحه‌ق ناکه‌سی و که‌می ره‌حم و لوظفی ئیویه‌ کسانه
- ٤- بده‌ ئیذن ئه‌م قه‌صیده‌ کوردییه‌ش بێته‌ مه‌قامی عه‌رض ئه‌گه‌رچی وه‌ک شو‌عوورم شیعه‌ره‌کانیشم په‌ریشانه
- ٥- موکه‌ره‌ر بوو قه‌صیده‌ی بورده‌ نه‌شه‌ی عاله‌می پر کرد بفه‌رموو به‌م قه‌صیده‌ی کورده‌ نۆیه‌ی نه‌شه‌ پێوانه
- ٦- ئه‌گه‌ر بورده‌، ئه‌گه‌ر کورده‌، ئه‌گه‌ر صافه‌، ئه‌گه‌ر دورده‌

زمانی کوردیی له پلهی دووهم داناوه چونکه دهلی: «ئه گهر بورده، ئه گهر کورده، ئه گهر صافه، ئه گهر دورده»، که وابوو زمانی عه ره بیی به (صاف) داناوه و کوردیشی به دورد داناوه، و اتا: لیته دا له نیوان بورده و کورده له گه ل ساف و دورده پیچه و به خشی ریک هه یه که لایه نیکی ره وانیتژییه.

له به یته کانی (۸.۷، ز. ۹) دا مه حوی خوی و به ره مه که ی زۆریه که م ده زانی و به هیوای ئه وه یه لی و هریگیری، له هه مان کاتیشدا دلی خوی ده داته وه و ده لی: مادام دیارییه که م بو مه ردیکه که له هه موو مه ردان مه ردتره، مه ردیش دیاریی بچووکی لاگه وره یه، بۆیه دیارییه که ی ئه ویش شوینی خوی ده گری و دیته ریزی قه سیده کانی تره وه.

قبوولی تۆکه بو له بریزی نه شته ی ره وح و ره یحانه (۵.۶)

۷- منم مووری ضه عیف و ئه م قه صیده لاقه کولله ی من
فه قه ط من هه دیه که م خدمت سوله یمانی سوله یمانه

۸- به چاوی مه رحه مه ت پروانه هه دیه و صاحیبی هه دیه
به زۆری رابویره ئه م که مه له م که مترینانه (۵.۷)

۹- قبوولی که م له که م کردن، وه هاوا تی بگا زۆره
به تو زۆری بزانه م، که متری شیمه ی که ریمانه (۵.۸)

له به یتی دووهمدا مه حوی له هه مان هه لویستی (نالی) دایه که ده لیت:

که س به ئه لفاظم نه لی خۆ کردیییه، خۆ کوردیییه

هه رکه سی نادان نه بی، خوی طالبی مه عنا ده کا (۵.۹)

که وابوو و اتا و سۆزی عیشقی راسته قینه گرنکه و به چ زمانی ده نووسری له گرنگیدا ناگاته پله ی ناوه رۆک، هه رچه نده هه ردوو شاعیریشمان به ئه نقه ست به کوردییان نووسیوه، چونکه شانازیان به زمانی میللی خۆ یانه وه کردوو که ئه مه ش مافیککی ساده ی سروشتی هه موو میلله تیکه. جا عیشقه که ی مه حوی لیته دا عیشقی پیغه مبه ره و به ره و عیشقه راسته قینه خواییه که ده چیت.

له به یتی سییه م و چواره مدا مه حوی له پیغه مبه ر ده پارێته وه که ریگی ئه م قه سیده کوردیییه ش بدا بیته گۆره پانی قه سیده کانی تره وه و هه رچه نده شیعه کانی هینده شایانی ئه وه یان نییه، چونکه هه ست و نه ستی له به رباری ناله باری کۆمه لایه تی و رامیاری په ریشانه. مه به ستی مه حوی ئه وه یه میلله تی کورد له ژیر ده ستی دراوسێکانیدا ده نالیتی و هیچ مافیکیان پی ره و نه بینیه بۆیه شاعیر (شعور) ی واپه ریشانه چونکه ره نگدانه وه ی بارودۆخی ولاته که یه تی.

له به یتی شه شه مدا مه حوی به هیوای ئه وه یه که قه سیده کوردیییه که ی لی و هریگیری چونکه ئه گهر و هریگرا گرنکه نییه بورده ی بووسیری بی یا خود کورده ی مه حوی. نابج ئه وه ش فه رامۆش بکه ین هه رچه نده مه حوی شانازی به زمانی کوردی کردوو وه له هه ندی به یته دا به هاوشانی عه ره بی داناوه، به لام لیته دا

پهراوتیز:

- ٢٤- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٧.
٢٥- ديوانى مه حوى، ل٣٧٦.
٢٦- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٤.
٢٧- ديوانى مه حوى، ل٣٧٠.
٢٨- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٢٠.
٢٩- ديوانى مه حوى، ل٣٨٨.
٣٠- سهراوهى پيشوو، ل٣٩٧.
٣١- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٢٧.
٣٢- سهراوهى پيشوو، ل٢٨.
٣٣- سهراوهى پيشوو، ل٢٨.
٣٤- الانفال / ٢.
٣٥- ديوانى مه حوى، ل٣٧٠.
٣٦- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٣٠.
٣٧- ديوانى مه حوى، ل٣٧٠.
٣٨- سهراوهى پيشوو، ل٣٧٢.
٣٩- سهراوهى پيشوو، ل٣٧٧.
٤٠- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٤٠.
٤١- ديوانى مه حوى، ل٣٧٠.
٤٢- سهراوهى پيشوو، ل٣٧١.
٤٣- سهراوهى پيشوو، ل٣٧٢.
٤٤- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٤٥.
٤٥- سهراوهى پيشوو، ل٤٦.
٤٦- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٤٩.
٤٧- ديوانى مه حوى، ل٣٧١.
٤٨- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٥٣.
٤٩- سهراوهى پيشوو، ل٥٣.
٥٠- ديوانى مه حوى، ل٣٧٢.
٥١- سهراوهى پيشوو، ل٣٧٤.
٥٢- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٥٤.
٥٣- ديوانى مه حوى، ل٣٧٥.
٥٤- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٦٧.
٥٥- ديوانى مه حوى، ل٣٧٢.
٥٦- سهراوهى پيشوو، ل٣٧٤.
٥٧- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٧٢.
٥٨- ديوانى مه حوى، ل٣٧٣.
٥٩- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٧٤.

- ١- قضية الاسلام والشعر، ادريس الناפורي، دار الشؤون الثقافية العامة، آفاق عربية، بغداد، ص٧٨.
٢- شعر العقيدة في عصر صدر الاسلام حتى سنة ٢٣هـ، ايهب عباس حمودي، رسالة ماجستير، جامعة بغداد، ١٩٨٠، ص٣٠.
٣- الشعراء / ٢٢٤-٢٢٧.
٤- الانبياء / ٥.
٥- يس / ٦٩.
٦- قضية الاسلام والشعر، ص١٤.
٧- سهراوهى پيشوو، ل٢٣.
٨- سهراوهى پيشوو، ل٢٥.
٩- شعر العقيدة في عصر الاسلام حتى سنة ٢٣هـ، ص٣٣-٣٤ / التيار الاسلامي في شعر العصر العباسي الاول، له د. مجاهد مصطفى، بغداد، ١٩٨٢، ص٢٣-٢٤.
١٠- البقرة / ١١٩.
١١- شعر العقيدة في عصر صدر الاسلام حتى ٢٣هـ، ص٥٤-١٠٩.
١٢- التيار الاسلامي في شعر العصر العباسي الاول، ص٢٥.
١٣- الشعر الصوفي، عدنان حسين العوادى، ص١١٩.
١٤- التيار الاسلامي في شعر العصر العباسي الاول، ص٢٩.
١٥- سهراوهى پيشوو، ل٢٩.
١٦- سهراوهى پيشوو، ل٣٠.
١٧- سهراوهى پيشوو، ل٣٦.
١٨- سهراوهى پيشوو، ل٣١.
١٩- ناوى (برهان الدين ابراهيم بن ابراهيم بن حسن اللقاني المالكي) به، له لقانى گونديكه له گوندهكانى ميسرداله (الوجه البحرى)، سالى بوونى نه زانراوه له زانستى هديس و كه لام دهستيتكى بالاى هه بووه به كه بووه له فتوادره كان، له كاتى گه رانه وهى له حه ج له سالى ١٠٤١ك-١٦٣١ از مردووه، له دواى خوى كوره كهى (شيخ عبدالسلام) له شويتنى دانيشتووه له سه رده مى خوى شيتخى مالكييه كان بووه له قاهيره، كتتيبه كهى باوكى ليكدواوه ته وه به ناونيشانى (تحاف المرید شرح جوهرة التوحيد). الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، محمد احمد العدوى، المقدمة، ص ط.
٢٠- ديوانى مه حوى، ل٣٦٨.
٢١- سهراوهى پيشوو، ل٣٦٩.
٢٢- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، محمد احمد العدوى، ص١.
٢٣- ديوانى مه حوى، ل٣٧٩.

- ٦٠- ديوانى مهحوى، ل٣٧٣.
- ٦١- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٧٩.
- ٦٢- الانبياء/٢٣.
- ٦٣- ديوانى مهحوى، ل٣٧٨.
- ٦٤- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٨٣.
- ٦٥- ديوانى مهحوى، ل٣٧٢.
- ٦٦- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٩٠.
- ٦٧- ديوانى مهحوى، ل٣٧٣.
- ٦٨- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٩٢.
- ٦٩- التكوير/٢٣.
- ٧٠- النجم/١٣.
- ٧١- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٩٦.
- ٧٢- ديوانى مهحوى، ل٤٣٧.
- ٧٣- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٩٦.
- ٧٤- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٩٨.
- ٧٥- ديوانى مهحوى، ل٣٧٩.
- ٧٦- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٩٨.
- ٧٧- ديوانى مهحوى، ل٣٨٠.
- ٧٨- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٠١.
- ٧٩- ديوانى مهحوى، ل٣٧٩.
- ٨٠- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٠٤.
- ٨١- ديوانى مهحوى، ل٣٨١.
- ٨٢- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٠٦.
- ٨٣- ديوانى مهحوى، ل٣٨٤.
- ٨٤- سهراوهى پيشوو، ل٣٨٥.
- ٨٥- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٠٨.
- ٨٦- غافر/٦٠.
- ٨٧- البقرة/١٨٦.
- ٨٨- ديوانى مهحوى، ل٣٩٤.
- ٨٩- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١١٧.
- ٩٠- ديوانى مهحوى، ل٣٩١.
- ٩١- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٢٥.
- ٩٢- ديوانى مهحوى، ل٣٩٣.
- ٩٣- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٣٦.
- ٩٤- ديوانى مهحوى، ل٣٩٥.
- ٩٥- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٣٨.
- ٩٦- ديوانى مهحوى، ل٣٩٤.
- ٩٧- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٣٩.
- ٩٨- ديوانى مهحوى، ل٣٨٧.
- ٩٩- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٤٧.
- ١٠٠- ديوانى مهحوى، ل٣٩٠.
- ١٠١- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٥٠.
- ١٠٢- سهراوهى پيشوو، ل١٥٠.
- ١٠٣- ديوانى مهحوى، ل٣٩٨.
- ١٠٤- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٦١.
- ١٠٥- ديوانى مهحوى، ل٤٠٠.
- ١٠٦- سهراوهى پيشوو، ل٤٠١.
- ١٠٧- سهراوهى پيشوو، ل٤٠٤.
- ١٠٨- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١٦١.
- ١٠٩- ناوى «شرف الدين محمد سعيد بوسيرى» به، له نه سلا خه لكى ولا تى مه غريبه و له تيرهى سه نهجاه، له سالى ٦٠٨ك-١٢١١ز له شارى ده لاس له ميسر له داىك بووه، ثم زانابه پلهو پايه كى به رزى لاي فه زمانه واىانى ميسر هه بووه و دواىى وازى ليسان هيناوه و ده ستى به نووسينى كومه له ستايشيكى پيغه مبه ر د.خ كردوه، هه ره گرنگه كانيان قه سيدهى هه مزيبيه به كه (٤٥٦) به يته و هه روهها قه سيدهى بورده به كه (١٦٠) به يته، بوسيرى له سالى ٦٩٦ك-١٢٩٦ز وه فاتى كردوه. المجموعه النبهيانية في المدائح النبوية، ج١، يوسف النبهياني، ص٥.
- ١١٠- ديوانى مهحوى، ل٤٥٢.
- ١١١- سهراوهى پيشوو، ل٤٢٢.
- ١١٢- المجموعه النبهيانية في المدائح النبوية، ج١، ص١١١.
- ١١٣- ديوانى مهحوى، ل٤٢٥.
- ١١٤- سهراوهى پيشوو، ل٤٢٥.
- ١١٥- المجموعه النبهيانية في المدائح النبوية، ج١، ص٧٨.
- ١١٦- ديوانى مهحوى، ل٤٢٧.
- ١١٧- سهراوهى پيشوو، ل٤٣٤.
- ١١٨- المجموعه النبهيانية في المدائح النبوية، ج١، ص١٠٧.
- ١١٩- سهراوهى پيشوو، ل١١٠.
- ١٢٠- ديوانى مهحوى، ل٤٣٣.
- ١٢١- المجموعه النبهيانية في المدائح النبوية، ج١، ص٧٧.
- ١٢٢- ديوانى مهحوى، ل٤٣٥.
- ١٢٣- سهراوهى پيشوو، ل٤٣٦.
- ١٢٤- المجموعه النبهيانية في المدائح النبوية، ج١، ل٨٢.
- ١٢٥- ديوانى مهحوى، ل٤٣٩.

- ١٢٦- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٤١٠.
- ١٢٧- ديوانى مهوى، ل ٤٤٩.
- ١٢٨- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨٠.
- ١٢٩- ديوانى مهوى، ل ٤٤٩.
- ١٣٠- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨١.
- ١٣١- ديوانى مهوى، ل ٤٤٧.
- ١٣٢- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨١.
- ١٣٣- ديوانى مهوى، ل ٤٤٣.
- ١٣٤- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨٢.
- ١٣٥- ديوانى مهوى، ل ٤٤١.
- ١٣٦- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨٧.
- ١٣٧- سهرجاوهى پيشوو، ل ٨٩.
- ١٣٨- ديوانى مهوى، ل ٤٤٢.
- ١٣٩- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨٧.
- ١٤٠- ديوانى مهوى، ل ٤٥١.
- ١٤١- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ١١٢.
- ١٤٢- ديوانى مهوى، ل ٤٥٩.
- ١٤٣- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ١١٠.
- ١٤٤- ديوانى مهوى، ل ٤٦٠.
- ١٤٥- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ١١٢.
- ١٤٦- ديوانى مهوى، ل ٤١٩.
- ١٤٧- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٤.
- ١٤٨- ديوانى مهوى، ل ٤١٩.
- ١٤٩- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ١٠.
- ١٥٠- ديوانى مهوى، ل ٤٢١.
- ١٥١- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٤.
- ١٥٢- ديوانى مهوى، ل ٤٢٤.
- ١٥٣- سهرجاوهى پيشوو، ل ٤٢٥.
- ١٥٤- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٧.
- ١٥٥- ديوانى مهوى، ل ٤٢٥.
- ١٥٦- سهرجاوهى پيشوو، ل ٤٢٦.
- ١٥٧- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٢.
- ١٥٨- سهرجاوهى پيشوو، ل ٣.
- ١٥٩- ديوانى مهوى، ل ٤٢٧.
- ١٦٠- سهرجاوهى پيشوو، ل ٤٣٤.
- ١٦١- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٥.
- ١٦٢- سهرجاوهى پيشوو، ل ١٤٠.
- ١٦٣- سهرجاوهى پيشوو، ل ١٥٠.
- ١٦٤- ديوانى مهوى، ل ٤٣٥.
- ١٦٥- سهرجاوهى پيشوو، ل ٤٣٥، ههروهها سهيرى ل ٤٣٦ بكه بهيتى (٣،٢،١) ههه له بابته چوونه ناسمانه كه به.
- ١٦٦- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ١١.
- ١٦٧- ديوانى مهوى، ل ٤٤٨.
- ١٦٨- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٨.
- ١٦٩- ديوانى مهوى، ل ٤٤٩.
- ١٧٠- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٨.
- ١٧١- ديوانى مهوى، ل ٤٤٩.
- ١٧٢- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٨.
- ١٧٣- ديوانى مهوى، ل ٤٤١.
- ١٧٤- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٨.
- ١٧٥- ديوانى مهوى، ل ٤٤٣.
- ١٧٦- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٨.
- ١٧٧- ديوانى مهوى، ل ٤٤٣.
- ١٧٨- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٨.
- ١٧٩- ديوانى مهوى، ل ٤٦٠.
- ١٨٠- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ١٥.
- ١٨١- ديوانى مهوى، ل ٣٧٠.
- ١٨٢- الحديد/٣.
- ١٨٣- العقائد الاسلامية، السيد سابق، ص ٥٣.
- ١٨٤- تبسيط العقائد الاسلامية، حسن ايوب، ص ٣٣-٣٤.
- ١٨٥- ديوانى مهوى، ل ٣٧٠.
- ١٨٦- تبسيط العقائد الاسلامية، ص ٢٥.
- ١٨٧- شرح العقائد المحشى، سعد الدين التفتازانى، ص ٥٣.
- ١٨٨- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ٤١ / العقائد الاسلامية، ص ٥٩.
- ١٨٩- ديوانى مهوى، ل ٣٧٠.
- ١٩٠- العقائد الاسلامية، ص ٥٣.
- ١٩١- ديوانى مهوى، ل ٣٧٤.
- ١٩٢- العقائد الاسلامية، ص ٧١.
- ١٩٣- سهرجاوهى پيشوو، ل ٧١-٧٢.
- ١٩٤- الانعام/٣-١٠.

- ١٢٦- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٤١٠.
- ١٢٧- ديوانى مهوى، ل ٤٤٩.
- ١٢٨- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨٠.
- ١٢٩- ديوانى مهوى، ل ٤٤٩.
- ١٣٠- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨١.
- ١٣١- ديوانى مهوى، ل ٤٤٧.
- ١٣٢- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨١.
- ١٣٣- ديوانى مهوى، ل ٤٤٣.
- ١٣٤- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨٢.
- ١٣٥- ديوانى مهوى، ل ٤٤١.
- ١٣٦- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨٧.
- ١٣٧- سهرجاوهى پيشوو، ل ٨٩.
- ١٣٨- ديوانى مهوى، ل ٤٤٢.
- ١٣٩- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ٨٧.
- ١٤٠- ديوانى مهوى، ل ٤٥١.
- ١٤١- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ١١٢.
- ١٤٢- ديوانى مهوى، ل ٤٥٩.
- ١٤٣- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ١١٠.
- ١٤٤- ديوانى مهوى، ل ٤٦٠.
- ١٤٥- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ١، ص ١١٢.
- ١٤٦- ديوانى مهوى، ل ٤١٩.
- ١٤٧- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٤.
- ١٤٨- ديوانى مهوى، ل ٤١٩.
- ١٤٩- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ١٠.
- ١٥٠- ديوانى مهوى، ل ٤٢١.
- ١٥١- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٤.
- ١٥٢- ديوانى مهوى، ل ٤٢٤.
- ١٥٣- سهرجاوهى پيشوو، ل ٤٢٥.
- ١٥٤- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٧.
- ١٥٥- ديوانى مهوى، ل ٤٢٥.
- ١٥٦- سهرجاوهى پيشوو، ل ٤٢٦.
- ١٥٧- المجموعة النبوية في المدايح النبوية، ج ٤، ص ٢.
- ١٥٨- سهرجاوهى پيشوو، ل ٣.
- ١٥٩- ديوانى مهوى، ل ٤٢٧.
- ١٦٠- سهرجاوهى پيشوو، ل ٤٣٤.

- ١٩٥- ديوانى مهحوى، ل٣٧٤.
- ١٩٦- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٧٢-٧٣.
- ١٩٧- ديوانى مهحوى، ل٣٧٥.
- ١٩٨- الشورى/١١.
- ١٩٩- شرح العقائد المحشى، ص٦٤-٦٥.
- ٢٠٠- ديوانى مهحوى، ل٤٠٥.
- ٢٠١- فيض القدير، ج٣، عبد الرؤوف المناوى، ص٢٦٢.
- ٢٠٢- ديوانى مهحوى، ل٤٠٧.
- ٢٠٣- الشورى/١١.
- ٢٠٤- ديوانى مهحوى، ل٤٠٨.
- ٢٠٥- شرح العقائد النسفية، ص٧٦.
- ٢٠٦- النجم/٩.
- ٢٠٧- ديوانى مهحوى، ل٤١١.
- ٢٠٨- سهرچاوهى پيشوو، ل٣٧٠.
- ٢٠٩- شرح العقائد المحشى، ص٥٢-٩٠.
- ٢١٠- ديوانى مهحوى، ل٣٧١.
- ٢١١- مەكتوباتى كاك ئەحمەدى شېخ، بەشى يەكەم، وەرگېترانى: مەلا عەبدول كەرىمى مودەرىس، ل٥٣-٥٤.
- ٢١٢- تبسيط العقائد الاسلامية، ص٩٠-٩١.
- ٢١٣- ال عمران/٢.
- ٢١٤- سبأ/٢.
- ٢١٥- تبسيط العقائد الاسلامية، ص٨٦.
- ٢١٦- سهرچاوهى پيشوو، ل٩١.
- ٢١٧- سهرچاوهى پيشوو، ل٩١.
- ٢١٨- سهرچاوهى پيشوو، ل٨٨-٨٩.
- ٢١٩- الحج/١٤.
- ٢٢٠- يس/٨٢.
- ٢٢١- النساء/١٦٤.
- ٢٢٢- الشورى/٥١.
- ٢٢٣- العقائد الاسلامية، السيد سابق، ص٦٩.
- ٢٢٤- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٤٩-٥٠.
- ٢٢٥- ديوانى مهحوى، ل٣٧١.
- ٢٢٦- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٥٣.
- ٢٢٧- سهرچاوهى پيشوو، ل٥٣.
- ٢٢٨- ديوانى مهحوى، ل٣٧٢.
- ٢٢٩- تبسيط العقائد الاسلامية، ص٣٥-٣٦.
- ٢٣٠- ديوانى مهحوى، ل٣٧٤.
- ٢٣١- شرح العقائد المحشى، ص٥٩.
- ٢٣٢- الملل والنحل، ج١، الشهرستانى، ص٤٩.
- ٢٣٣- ديوانى مهحوى، ل٣٧٥.
- ٢٣٤- الزمر/٦٢.
- ٢٣٥- ثورة العقل، د. عبدالستار عزالدين الراوى، ط٢، بغداد، ١٩٧٤، ص٢٠٧-٢٠٨.
- ٢٣٦- الملل و النحل، ج١، ص٤٩.
- ٢٣٧- ثورة العقل، ص٢٠٩.
- ٢٣٨- سهرچاوهى پيشوو، ل٢١٠.
- ٢٣٩- دائرة المعارف الاسلامية، ج٣، تاليف: ائمة المستشرقين في العالم، ص٤٣٤.
- ٢٤٠- فلسفة العقل، د. عبدالستار عزالدين الراوى، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٤، ص٢٣-٢٤.
- ٢٤١- ديوانى مهحوى، ل٣٧٥.
- ٢٤٢- طه/٥.
- ٢٤٣- الملل و النحل، ج١، ص٨٤.
- ٢٤٤- ق/١٦.
- ٢٤٥- الواقعة/٨٥.
- ٢٤٦- الفصل في الملل والاهواء في النحل، المجلد ١، ج٢، ص١٢٢-١٢٣ / الفتوحات المكية، ج١، ابن عربى، ص٩٨.
- ٢٤٧- المدخل الى دراسة، الاديان و المذاهب، ج٢، ص١٥٥.
- ٢٤٨- الملل والنحل، ج١، ص٨٥.
- ٢٤٩- دائرة المعارف الاسلامية، ج٣، ائمة المستشرقين، ص٤٣٤.
- ٢٥٠- ديوانى مهحوى، ل٣٧٦.
- ٢٥١- الشورى/١١.
- ٢٥٢- ص/٧٥.
- ٢٥٣- الفجر/٢٢.
- ٢٥٤- الرحمن/٢٧.
- ٢٥٥- الملل والنحل، ج١، ص٤٩-٥٠.
- ٢٥٦- سهرچاوهى پيشوو، ل٩٢.
- ٢٥٧- الفصل في الملل والاهواء والنحل، المجلد ١، ج٢، ص١٦٦.
- ٢٥٨- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٦٢.

- ٢٥٩- سهراوهى پيشوو، ل٦٣.
- ٢٦٠- سهراوهى پيشوو، ل٦٦.
- ٢٦١- ديوانى مهوى، ل٣٧٧.
- ٢٦٢- الانعام/٢٢.
- ٢٦٣- شرح العقائد المحشى، ص٥٥-٥٦ / الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٤١.
- ٢٦٤- الملل والنحل، ج٢، ص٦٦-١٣٢.
- ٢٦٥- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص١.
- ٢٦٦- سهراوهى پيشوو، ل٣-١.
- ٢٦٧- ديوانى مهوى، ل٣٨٩.
- ٢٦٨- شرح العقائد المحشى، ص١١٠.
- ٢٦٩- سهراوهى پيشوو، ل١١٠.
- ٢٧٠- سهراوهى پيشوو، ل١١٠.
- ٢٧١- سهراوهى پيشوو، ل١١٠.
- ٢٧٢- سهراوهى پيشوو، ل١١٠.
- ٢٧٣- سهراوهى پيشوو، ل١١٠.
- ٢٧٤- سهراوهى پيشوو، ل١١٢.
- ٢٧٥- ديوانى مهوى، ل٤٠٧.
- ٢٧٦- الاعراف/٥٤.
- ٢٧٧- شرح العقائد المحشى، ص١٢١.
- ٢٧٨- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٤٦.
- ٢٧٩- العقائد الاسلاميه، ص٦٦.
- ٢٨٠- النحل/٤٠.
- ٢٨١- الملل والنحل، ج١، ص٥١.
- ٢٨٢- سهراوهى پيشوو، ل٥١.
- ٢٨٣- سهراوهى پيشوو، ل٥٧.
- ٢٨٤- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٤٦.
- ٢٨٥- ديوانى مهوى، ل٤٠٨.
- ٢٨٦- تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٨٩.
- ٢٨٧- العقائد الاسلاميه، ص٦٥.
- ٢٨٨- المؤمنون/٨٠.
- ٢٨٩- سبأ/٣.
- ٢٩٠- ديوانى مهوى، ل٤٠٨.
- ٢٩١- الفصل في الملل والاهواء والنحل، المجلد الاول، ج٢، ص١٢٦.
- ٢٩٢- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٤٧.
- ٢٩٣- العقائد الاسلاميه، السيد سابق، ص٦٧.
- ٢٩٤- الاسراء/١١٠.
- ٢٩٥- العقائد الاسلاميه، ص٢٤ / تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٩٤.
- ٢٩٦- ديوانى مهوى، ل٣٩٩.
- ٢٩٧- العقائد الاسلاميه، ص٢٤.
- ٢٩٨- ديوانى مهوى، ل٣٦٧.
- ٢٩٩- العقائد الاسلاميه، ص٢٥ / تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٩٥.
- ٣٠٠- ديوانى مهوى، ل٣٦٩.
- ٣٠١- تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٢٦.
- ٣٠٢- ديوانى مهوى، ل٣٧٠.
- ٣٠٣- العقائد الاسلاميه، ص٢٥.
- ٣٠٤- ديوانى مهوى، ل٣٧٢.
- ٣٠٥- العقائد الاسلاميه، ص٢٨ / تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٩٧.
- ٣٠٦- تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٩٥.
- ٣٠٧- سهراوهى پيشوو، ل٩٦.
- ٣٠٨- سهراوهى پيشوو، ل٩٦.
- ٣٠٩- العقائد الاسلاميه، ص٦٥.
- ٣١٠- ديوانى مهوى، ل٣٧٦.
- ٣١١- العقائد الاسلاميه، ص٢٦ / تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٩٦.
- ٣١٢- ديوانى مهوى، ل٣٨٥.
- ٣١٣- تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٩٧.
- ٣١٤- ديوانى مهوى، ل٤١٠.
- ٣١٥- العقائد الاسلاميه، ص٢٩.
- ٣١٦- ديوانى مهوى، ل٤٢٧.
- ٣١٧- تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٩٨.
- ٣١٨- العقائد الاسلاميه، ص٢٤.
- ٣١٩- سهراوهى پيشوو، ل٢٤.
- ٣٢٠- ديوانى مهوى، ل٣٧٣.
- ٣٢١- الملل والنحل، ج١، ص٨٨.
- ٣٢٢- الملل والنحل، ج١، ص٤٩-٥٠ / تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٢٩٩.
- ٣٢٣- الملل والنحل، ج١، ص٧٩ / تبسيط العقائد الاسلاميه، ص٢٩٧.
- ٣٢٤- شرح العقائد المحشى، ص١٣٤.
- ٣٢٥- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص٨١-٨٢.
- ٣٢٦- ديوانى مهوى، ل٣٧٣.
- ٣٢٧- سنن النسائي، ج٤، الجزء ٨، بشرح المحافظ جلال الدين السيوطي و حاشية الامام

- السندی، ص ۱۰۲.
- ۳۲۸- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۹۳-۹۴.
- ۳۲۹- العقائد الاسلامية، ص ۹۶.
- ۳۳۰- ديوانى مهوى، ل ۳۷۷.
- ۳۳۱- المؤمنون / ۱۱۵.
- ۳۳۲- ديوانى مهوى، ل ۳۷۸.
- ۳۳۳- الملل والنحل، ج ۱، ص ۹۳.
- ۳۳۴- الانبياء / ۲۳.
- ۳۳۵- الفصل في الملل والاهواء والنحل، الجزء ۳، المجلد ۲، ص ۱۶۴-۱۶۵.
- ۳۳۶- شرح العقائد المحشى، ص ۱۷۴ / الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۸۳-۸۴.
- ۳۳۷- غافر / ۶۰.
- ۳۳۸- ديوانى مهوى، ل ۴۰۰.
- ۳۳۹- سهرچاوهى پيشوو، ل ۴۰۱.
- ۳۴۰- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۱۷.
- ۳۴۱- البقرة / ۱۸۶.
- ۳۴۲- ديوانى مهوى، ل ۴۰۴.
- ۳۴۳- سهرچاوهى پيشوو، ل ۴۱۳.
- ۳۴۴- ديوانى مهوى، ل ۳۷۹.
- ۳۴۵- الاحزاب / ۴۰.
- ۳۴۶- العقائد الاسلامية، ص ۲۰۰.
- ۳۴۷- آل عمران / ۸۵.
- ۳۴۸- ديوانى مهوى، ل ۳۸۰.
- ۳۴۹- البقرة / ۲۵۲.
- ۳۵۰- آل عمران / ۸۱.
- ۳۵۱- ديوانى مهوى، ل ۳۸۰.
- ۳۵۲- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۰۱.
- ۳۵۳- سهرچاوهى پيشوو، ل ۱۰۱.
- ۳۵۴- حاشية اتمام الدراية لقراء النقاية للسيوطي على كتاب مفتاح العلوم للسكاكي مطبعة التقدم العلمية بمصر، ص ۱۰ / الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۳۹-۱۴۰.
- ۳۵۵- الفتوحات المكية، ج ۲، ابن عربي، ص ۶۱.
- ۳۵۶- بوراق: گيانداريکه له کهر گه ورده تره و هيندهى هيتستر نابي. فقه السيرة، د. محمد سعيد رمضان البوطي، ط ۶، ص ۱۱۵.
- ۳۵۷- سهرچاوهى پيشوو، ل ۱۱۵-۱۱۶.
- ۳۵۸- ديوانى مهوى، ل ۳۸۱.
- ۳۵۹- سهرچاوهى پيشوو، ل ۳۸۲.
- ۳۶۰- سهرچاوهى پيشوو، ل ۳۸۳.
- ۳۶۱- النجم / ۸-۱۸.
- ۳۶۲- النجم / ۱۱.
- ۳۶۳- النجم / ۱۷-۱۸.
- ۳۶۴- ديوانى مهوى، ل ۴۳۵.
- ۳۶۵- سهرچاوهى پيشوو، ل ۴۳۶.
- ۳۶۶- النساء / ۱۵۶.
- ۳۶۷- الكهف / ۶۵.
- ۳۶۸- حاشية اتمام الدراية لقراء النقاية للسيوطي، ص ۱۱.
- ۳۶۹- سهرچاوهى پيشوو، ل ۱۲.
- ۳۷۰- ديوانى مهوى، ل ۴۳۷.
- ۳۷۱- سهرچاوهى پيشوو، ل ۴۳۸.
- ۳۷۲- تفسير البيضاوى، ص ۶۹۸.
- ۳۷۳- سهرچاوهى پيشوو، ل ۶۹۸.
- ۳۷۴- الانعام / ۱۰۳.
- ۳۷۵- تفسير البيضاوى، ص ۱۸۶.
- ۳۷۶- ديوانى مهوى، ل ۴۳۴.
- ۳۷۷- الاعراف / ۱۴۳.
- ۳۷۸- حاشية اتمام الدراية لقراء النقاية، للسيوطي، ص ۱۰ / الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۳۹-۱۴۰.
- ۳۷۹- يونس / ۱۸.
- ۳۸۰- فتح المجيد شرح كتاب التوحيد للشيخ محمد بن عبدالوهاب، ص ۲۰۹.
- ۳۸۱- البقرة / ۲۵۵.
- ۳۸۲- الانبياء / ۲۸.
- ۳۸۳- ديوانى مهوى، ل ۴۲۷.
- ۳۸۴- سهرچاوهى پيشوو، ل ۴۳۴.
- ۳۸۵- التاج، الجامع للاصول في احاديث الرسول، ج ۵، ص ۳۸۴.
- ۳۸۶- سهرچاوهى پيشوو، ل ۳۹۳.
- ۳۸۷- ديوانى مهوى، ل ۳۹۴.
- ۳۸۸- شرح العقائد المحشى، ص ۲۶ / حاشية اتمام الدراية لقراء النقاية، السيوطي، ص ۷ / الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۰۲.
- ۳۸۹- شرح العقائد المحشى، ص ۲۲۶.
- ۳۹۰- تبسيط العقائد الاسلامية، ص ۱۷۶.

- السندی، ص ۱۰۲.
- ۳۲۸- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۹۳-۹۴.
- ۳۲۹- العقائد الاسلامية، ص ۹۶.
- ۳۳۰- ديوانى مهوى، ل ۳۷۷.
- ۳۳۱- المؤمنون / ۱۱۵.
- ۳۳۲- ديوانى مهوى، ل ۳۷۸.
- ۳۳۳- الملل والنحل، ج ۱، ص ۹۳.
- ۳۳۴- الانبياء / ۲۳.
- ۳۳۵- الفصل في الملل والاهواء والنحل، الجزء ۳، المجلد ۲، ص ۱۶۴-۱۶۵.
- ۳۳۶- شرح العقائد المحشى، ص ۱۷۴ / الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۸۳-۸۴.
- ۳۳۷- غافر / ۶۰.
- ۳۳۸- ديوانى مهوى، ل ۴۰۰.
- ۳۳۹- سهرچاوهى پيشوو، ل ۴۰۱.
- ۳۴۰- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۱۷.
- ۳۴۱- البقرة / ۱۸۶.
- ۳۴۲- ديوانى مهوى، ل ۴۰۴.
- ۳۴۳- سهرچاوهى پيشوو، ل ۴۱۳.
- ۳۴۴- ديوانى مهوى، ل ۳۷۹.
- ۳۴۵- الاحزاب / ۴۰.
- ۳۴۶- العقائد الاسلامية، ص ۲۰۰.
- ۳۴۷- آل عمران / ۸۵.
- ۳۴۸- ديوانى مهوى، ل ۳۸۰.
- ۳۴۹- البقرة / ۲۵۲.
- ۳۵۰- آل عمران / ۸۱.
- ۳۵۱- ديوانى مهوى، ل ۳۸۰.
- ۳۵۲- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۰۱.
- ۳۵۳- سهرچاوهى پيشوو، ل ۱۰۱.
- ۳۵۴- حاشية اتمام الدراية لقراء النقاية للسيوطي على كتاب مفتاح العلوم للسكاكي مطبعة التقدم العلمية بمصر، ص ۱۰ / الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۳۹-۱۴۰.
- ۳۵۵- الفتوحات المكية، ج ۲، ابن عربي، ص ۶۱.
- ۳۵۶- بوراق: گيانداريکه له کهر گه ورده تره و هيندهى هيتستر نابي. فقه السيرة، د. محمد سعيد رمضان البوطي، ط ۶، ص ۱۱۵.
- ۳۵۷- سهرچاوهى پيشوو، ل ۱۱۵-۱۱۶.
- ۳۵۸- ديوانى مهوى، ل ۳۸۱.

- ٣٩١- الفتوحات المكية، ج ٢، ص ٣٧٠. / العقائد الاسلامية، ص ٢١٥.
- ٣٩٢- شرح العقائد المحشى، ص ٢٢٦-٢٢٧.
- ٣٩٣- ديوانى مهوى، ل ٣٨٤.
- ٣٩٤- سهرچاوهى پيشوو، ل ٤١٩.
- ٣٩٥- سهرچاوهى پيشوو، ل ٤٤١.
- ٣٩٦- سهرچاوهى پيشوو، ل ٤٤٢.
- ٣٩٧- سهرچاوهى پيشوو، ل ٤٤٣.
- ٣٩٨- سهرچاوهى پيشوو، ل ٤٤٧.
- ٣٩٩- سهرچاوهى پيشوو، ل ٤٤٨.
- ٤٠٠- سهرچاوهى پيشوو، ل ٤٤٩.
- ٤٠١- سهرچاوهى پيشوو، ل ٤٥٠.
- ٤٠٢- الاسراء / ٨٨.
- ٤٠٣- التاج، ج ٣، ٣٠٧.
- ٤٠٤- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣١٠.
- ٤٠٥- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣١٣.
- ٤٠٦- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣١٤.
- ٤٠٧- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣٢٦.
- ٤٠٨- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣٢٥.
- ٤٠٩- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣٣٣.
- ٤١٠- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣٣٧.
- ٤١١- ديوانى مهوى، ل ٣٨٤.
- ٤١٢- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣٨٥.
- ٤١٣- ئامازڤه بؤ فهرمووده پيغه مبهرد. د. خ «لوكان بعدى نبى لكان عمر بن الخطاب». التاج، ج ٣، ص ٣١٤.
- ٤١٤- ئامازڤه بؤ فهرمووده پيغه مبهرد. د. خ «انا مدينة العلم وعلي بابها». التاج، ج ٣، ص ٣٣٧.
- ٤١٥- ديوانى مهوى، ل ٤٣٩.
- ٤١٦- الملل والنحل، ج ١، ص ٥٢.
- ٤١٧- سهرچاوهى پيشوو، ل ٥٠.
- ٤١٨- شرح العقائد المحشى، ص ٨.
- ٤١٩- الملل والنحل، ج ١، ص ١١٠.
- ٤٢٠- سهرچاوهى پيشوو، ل ١٢٥.
- ٤٢١- دائرة المعارف الاسلامية، ج ٣، ص ٤٣٤.
- ٤٢٢- شرح العقائد المحشى، ص ١٩٨.
- ٤٢٣- الزلزال / ٧-٨.
- ٤٢٤- ديوانى مهوى، ل ٣٨٦.
- ٤٢٥- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣٨٨.
- ٤٢٦- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ١٧.
- ٤٢٧- سهرچاوهى پيشوو، ل ١٧.
- ٤٢٨- سهرچاوهى پيشوو، ل ٢٣.
- ٤٢٩- ديوانى مهوى، ل ٣٨٧.
- ٤٣٠- الزمر / ٥٣.
- ٤٣١- النساء / ١٦-١٧.
- ٤٣٢- التاج، ج ٥، ص ١٥٢.
- ٤٣٣- ديوانى مهوى، ل ٣٨٧.
- ٤٣٤- المدخل الى دارسة الاديان و المذاهب، المجلد ٢، الجزء ٢، ص ١٥٠.
- ٤٣٥- سهرچاوهى پيشوو، ل ١٤٩.
- ٤٣٦- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ٢٨.
- ٤٣٧- شرح العقائد المحشى، ص ٢٠٦.
- ٤٣٨- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ٢٨.
- ٤٣٩- الانفال / ٢.
- ٤٤٠- التوبة / ١٢٤.
- ٤٤١- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ٢٨.
- ٤٤٢- ديوانى مهوى، ل ٣٨٨.
- ٤٤٣- النساء / ٤٨.
- ٤٤٤- الزمر / ٥٣.
- ٤٤٥- تفسير البيضاوى، ص ١١٤.
- ٤٤٦- شرح العقائد المحشى، ص ١٩٢.
- ٤٤٧- الانبياء / ٢٣.
- ٤٤٨- تفسير البيضاوى، ص ١١٤.
- ٤٤٩- الاعراف / ٥٤.
- ٤٥٠- فتح المجيد شرح كتاب التوحيد، ص ٧٨.
- ٤٥١- ديوانى مهوى، ل ٣٨٨.
- ٤٥٢- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣٨٩.
- ٤٥٣- الملل والنحل، ج ١، ص ٥٥.
- ٤٥٤- شرح العقائد المحشى، ص ١٧٠.
- ٤٥٥- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ١٥١.
- ٤٥٦- ديوانى مهوى، ل ٣٩٠.
- ٤٥٧- غافر / ٤٦.
- ٤٥٨- حاشية اتمام الدراية لقراء النقاية، ص ٨-١٠. / شرح العقائد المحشى، ص ١٧٦-١٨٧.

- ٤١٣- ئامازڤه بؤ فهرمووده پيغه مبهرد. د. خ «لوكان بعدى نبى لكان عمر بن الخطاب». التاج، ج ٣، ص ٣١٤.
- ٤١٤- ئامازڤه بؤ فهرمووده پيغه مبهرد. د. خ «انا مدينة العلم وعلي بابها». التاج، ج ٣، ص ٣٣٧.
- ٤١٥- ديوانى مهوى، ل ٤٣٩.
- ٤١٦- الملل والنحل، ج ١، ص ٥٢.
- ٤١٧- سهرچاوهى پيشوو، ل ٥٠.
- ٤١٨- شرح العقائد المحشى، ص ٨.
- ٤١٩- الملل والنحل، ج ١، ص ١١٠.
- ٤٢٠- سهرچاوهى پيشوو، ل ١٢٥.
- ٤٢١- دائرة المعارف الاسلامية، ج ٣، ص ٤٣٤.
- ٤٢٢- شرح العقائد المحشى، ص ١٩٨.
- ٤٢٣- الزلزال / ٧-٨.
- ٤٢٤- ديوانى مهوى، ل ٣٨٦.
- ٤٢٥- سهرچاوهى پيشوو، ل ٣٨٨.

- ۴۵۹- دیوانی مهجوی، ل ۳۹۰.
- ۴۶۰- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۹۱.
- ۴۶۱- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۹۲.
- ۴۶۲- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۹۳.
- ۴۶۳- تبسیط العقائد الالاسلمیة، ص ۲۰۹.
- ۴۶۴- سیرة ابن هشام، ج ۳، تحقیق: محمد محی الدین، ص ۲۷۲.
- ۴۶۵- الحاقه / ۱۹، ۲۵، ۲۶.
- ۴۶۶- التاج، ج ۵، ص ۳۷۵.
- ۴۶۷- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۷۷-۳۷۸.
- ۴۶۸- آل عمران / ۱۳۳.
- ۴۶۹- آل عمران / ۱۳۱.
- ۴۷۰- البقرة / ۳۸.
- ۴۷۱- حاشیة اتمام الدراية لقراء النقایة، ص ۱۵ / شرح العقائد المحشى، ص ۱۸۶-
۱۸۷ / الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۳۸.
- ۴۷۲- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ص ۱۳۸.
- ۴۷۳- دیوانی مهجوی، ل ۳۹۵.
- ۴۷۴- خوا له قورئاندا دهفرموی(ان الله وملائكته يصلون على النبي يا أيها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليما) الاحزاب / ۵۶، ثم سلهوات لئيدانهش بيمهبهستی دهرخستنی مهزنی پیغه مبهره، بویه هه كه ناوی پیغه مبهه بيسترا پيويسته سهلهواتی له سهه لئ بدرئ، ههروه كو دهفرموی(البخيل الذي من ذكرت عنده فلم يصل علي) التاج، ج ۵، ص ۱۴۵.
- ۴۷۵- دیوانی مهجوی، ل ۴۱۹.
- ۴۷۶- الاسراء / ۸۵.
- ۴۷۷- النجم / ۱۱.
- ۴۷۸- طه / ۱-۲.
- ۴۷۹- له باره ی زوهدی پیغه مبهروه عائشه ی خیزانی شه ویکیان ده بیتی كه خه ریکی شه ونویزو دو عاكردنه، لئنی ده پرسئ«لم تصنع هذا يارسول الله وقد غفرالله لك ما تقدم من ذنبك و ماتاخر؟ فقال: افلا احب ان اكون عبداً شكوراً؟!» مدخل الى التصوف الالاسلمي، د. ابو الوفا التفتازانی ص ۵۲.
- ههروه ا (ابن عباس) ده گيرپتته وه كه خوا فريشته يه كي ناره لاي پیغه مبهره و پیتی گوت: ده ته وی ببیه پیغه مبهره يا فريشته يه كي پیغه مبهره؟ «فاشار جبريل الى رسول الله ان تواضع فقال: رسول الله بل اكون عبداً نبياً» شمائل الرسول، ابن كثير، ص ۸۶.
- ههروه ا خوی گه و ره داوا ی له پیغه مبهره کردوه كه خوی له گهل نهو كه سانه رابیتنی كه شه وو روژ له خوا ده پارینته وه نهك دنیا په رسته كان«واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي يريدون وجهه ولا تعد عينك عنهم تريد زينة الحياة الدنيا، ولا تطع من اغفلنا قلبه عن ذكرنا
- واتبع هواه وكان امره فرطاً». الكهف / ۲۸.
- ۴۸۰- ص / ۸۶.
- ۴۸۱- دیوانی مهجوی، ل ۴۲۱.
- ۴۸۲- القلم / ۴.
- ۴۸۳- دیوانی مهجوی، ل ۴۲۲.
- ۴۸۴- سرچاوهی پیشوو، ل ۴۲۳.
- ۴۸۵- سرچاوهی پیشوو، ل ۴۲۸.
- ۴۸۶- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۱۵۴.
- ۴۸۷- جلال: «عبارت از احتجاب حق است از بصائر وابصار»، فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۱۵۳.
- ۴۸۸- عالم جان: «مقام الوهيت ومرتبت اسماء است» فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۳۲۷.
- ۴۸۹- الاعراف / ۱۴۳.
- ۴۹۰- دیوانی مهجوی، ل ۴۳۰.
- ۴۹۱- المجموعة النبهانية في المدائح النبوية، ج ۱، ص ۷۸.
- ۴۹۲- المدائح النبوية بين الصرصرى و البوصيرى، د. مخيمر صالح، ص ۲۶.
- ۴۹۳- حاشیة السیرة النبوية والاثار المحمدية للسيد احمد زبني دحلان على كتاب السیرة الحلبیة، ج ۱، ص ۴۴.
- ۴۹۴- دیوانی مهجوی، ل ۴۲۴.
- ۴۹۵- سرچاوهی پیشوو، ل ۴۲۵.
- ۴۹۶- القلم / ۴.
- ۴۹۷- پیغه مبهره له ژيانيدا زور رقی له درؤ بوو، هه ره كه مانگی ره مه زمان ده هات هه ردیلکی لایوایه نازادی ده کردو هه ره درؤزه که ری بهاتبایه پیش ماله که بیان ناومیدی نه ده کرد، هه همیشه له سهه جئ به جئ کردنی کاروباری خه لکی زور به نارام بوو، بگه یشتایه هه ره که سی دوقه ی له گهل ده کرد و تا نهو دهستی دهرنه هینابایه پیغه مبهره دهستی نه ده کیشایه وه، تائه و رووی وهر نه گيرابایه و نه رویشتایه پیغه مبهره نه ده رویشت الطبقات الكبرى، ج ۱، لابن سعد، دار بیروت للطباعة والنشر ۱۹۸۰، ص ۳۷۷-۳۷۸.
- له باره ی کوزو دانیشتنی، زور به سادهی له گهل هاوه لانی داده نیشست و«له کوزدا شوینی تاییه تی نه بوو، له هه رشوینیکی جیگی بوش هه یوایه له وی داده نیشست و گفت و گوی له گهل هه مسوو دانیشستوان ده کردو هه ره که به گویردی خوی له گهل دی ده جو لایه وه و قسه ی له گهل هه ره کن بکر دایه و ای، ده خسته دل به وه که له و به ریز تر له لای پیغه مبهره نبیه و هه ره داوا یه کی لئ بکرا بایه جئ به جیتی ده کرد یا خود به وته یه کی خوش دلئ ده دایه وه، له سهه رخو و هیمن بوو، توندوتیژ نه بوو». الطبقات الكبرى، ص ۱۵۳ / شمائل الرسول ابو الفداء اسماعیل بن الکثیر، ص ۵۳.
- ۴۹۸- دیوانی مهجوی، ل ۴۲۹.
- ۴۹۹- شرح العلامة الباجوری على متن الشمائل المحمدية للترمذی، ط ۱، مصر،

۱۳۴۴هـ، ص ۸۵.

- ۵۰۰ - الطبقات الكبرى، ج ۱، ابن سعد، ص ۲۲۷-۲۲۹.
- ۵۰۱ - ديوانی مه حوی، ل ۴۴۲.
- ۵۰۲ - سهرچاوهی پیشوو، ل ۴۴۳.
- ۵۰۳ - پروانه ديوانی مه حوی، ل ۴۴۴.
- ۵۰۴ - ديوانی مه حوی، ل ۴۵۲.
- ۵۰۵ - سهرچاوهی پیشوو، ل ۴۵۳.
- ۵۰۶ - سهرچاوهی پیشوو، ل ۴۵۴.
- ۵۰۷ - سهرچاوهی پیشوو، ل ۴۵۶.
- ۵۰۸ - سهرچاوهی پیشوو، ل ۴۵۶.
- ۵۰۹ - ديوانی نالی، مه لاعه بدول که رمی موده ریس، ل ۱۰۷.

بهشتی جوارم

سؤنیگه ری له شیمره گانی مه هویدا

سەرەتا:

بەرلەووی بچینە ناویاسە کەووە لە شیعەرە سۆفیگەراییەکانی مەحوی بکۆڵینەو وای بەپەسەند دەزانین کورتەیی لەو نووسینانە بخەینە بەرچاو کە ئاماژەیان بۆلایەنی سۆفیگەری مەحوی کردوو، تازانین تاچ رادەیهک مافی شایانی خۆیان داوەتی و ئەسپی خامەیان لەو مەیدانە کاکای بەکاکییەدا چەند بپری کردوو و خۆی تاو داو؟

بەزیادەپەرووی نازانری ئەگەر بگوتری مەحوی تاقە سواری مەیدانی شیعری سۆفیگەری کرمانجی خواروو و هیچ شاعیری تۆزی بەرپیتی نەشکاندوو و بوو تە پێشپەرەوی ئەو لایەنەو شاعیران لە دواي خۆبەو و چاویان لێی کردوو و بوو تەپری پیشاندەریان، کەوابوو شایانی ئەو هەیه کە چەندەها لیکۆڵینەو هەوێ لەسەر نووسراپ و بنووسری، بۆیە ئێمەش بەپیتی توانای خۆمان هەول دەدەین ئەو نووسینانە هەل بەسەنگیتین و بەدیاریان بخەین تا چەند بەپرشتن.

مامۆستا عەلە ئەدین سەجادی لەلیکۆڵینەو کەیدا ئاماژە بۆ ئەو دەکا کە مەحوی سەرەتا لەگۆشەگیری هێچی دەست نەکەوت و دواپی (کەوتۆتە سەر ئەو باوەرە کە تاجۆش و خۆشیتکی نەبی ناگاتە رووی نازیران) (۱).

سەرکە جۆشیتکی نەبی من زر کە تالم بۆ چیبە

دل کە هۆشیتکی نەبی شیشە بە تالم بۆ چیبە (۲)

بۆیە پیتی ناو تە مەیدانی عەشق بازان و بە (بێ ئیختیاری شەرابی عەشقی شاعیران ئەخوا تەو و مەحوی ئەکا بە نازناوی شیعری) (۳). سەجادی لەو باوەرەدا یە کە تەنیا سۆزی مەعنەویات مەحوی کردۆتە عاشق بێ ئەو هەوێ (دلی کردبی بەهیتلانە ی خەیاالی روومەت گولان بۆ گەیشتن بەم ئامانجە) (۴).

مامۆستا سەجادی جگە لەو هەوێ لە چەند نمونە یە کەدا ئاماژە بۆلایەنی سۆفیگەری شیعری مەحوی دەکا، لەکۆتاییشدا نمونە یە کە لە شیعری زوهدی دەهینیتەو (۵) **دەلی:**

دنیا تیا ترۆیە، مەو سەتە تیا، پرۆ

کتی مایەو تیا، کە نەبووی تیا، ترۆ (۶)

بەلام، نابیی ئەو مەمان لەبیرچی کە سەجادی ئەو کلیلەمان ناداتە دەست کە بەهۆبەو بەزانین کامە شیعەر سۆفیگەراییەو کامە ی زوهدە؟ سەرەرای ئەمەش دەستنیسانی ئەو هەوێ نەکردوو کە شیعری زوهد سەرەتای شیعری سۆفیگەراییەو لەو هەوێ رێچکە هەل دەبەستنی، جگە لەمەش تێمان ناگە یەنی کە مەحوی لەچ پلە یەکی سۆفیگەری دا بوو و سەر بە کام رێبازی سۆفیگەری بوو؟

کاکە ی فەللاح لە بارە ی سۆفیگەری مەحویەو دەلیت: (شاعیر زانایەکی مۆتەسەو یف بوو) (۷)، دەبوا یە لە جیا تی (متصوف) بیگوتبا یە (سوفی)، چونکە مۆتەسەو یف ئەو دەگە یەنی کە مەحوی سوفی نەبوو و خۆی هینا و تە سەر شیبو ی سۆفیەکان.

نوسەر لەلایەنی سۆفیگەری مەحویەو تەنیا چەند نمونە یەکی شیعریمان دەخاتە بەرچاو کە بریتین لەبێ نرخی ژبانی جیهان و دۆژمنکاری کردنی نەفس، بێ ئەو هەوێ پلە ی سۆفیگەری شاعیرمان نیشان بدو و پێمان رابگە یەنی کە خۆشای چ دەربا یەکی سۆفیگەری نۆش کردوو و بەرەو کوی هەنگاو دەنیت؟

لە بارە ی عیشقە کە ی مەحویەو، نوسەر چەند بەیتیکی جوانی بە نمونە هینا و عیشقە مەزە کە ی مەحوی تیدا روون کردۆتەو (بێ ئەو هەوێ چا وەر وانی پاداشتی پێزانینی خۆشەو یستە کە ی بکات، لەمەش زیاتر پیدا ئەگرت و هاوارو سکالای گەرمی لە دەست ئەو یە کە خۆشەو یستە کە ی لەسەری هەزاران عاشقی داو، کەچی ئەم لەشەرەفی ئەو کوشتنە بێ بەش و رەنجەرۆ ئەکات) (۸) هەر وەک دەلی:

لە ئاوی تیغی هەرزامی بوو ئاوا

برینی من نەبی هەر وایە و یران (۹)

لەلایەکی تر بۆمان دەردەخا کە مەحوی هەرچەندە لە جیهان زۆر بێزار بوو، بەلام بێزاراییەکی کاتی بوو هەر وەک **دەلیت:**

پیری نه مامی باغی جوانیمی کرده پووش
تازدم دره ختی طوولی ئەمەل دەر دەکا چرۆ^(۱۰)

عەبدوللا ئاگرین لە کۆمەڵە دەستنووسێک و چەند لیکۆلینە وەبە کیدا که
لەسەر مەحوی بلاوکرانەتە و بە دوو روودریژی باسی هەندئ لایەنی شیعەرەکانی
دەکات، بەلام ئەوەی بەلای ئیمە وە گەرنگ بێت و بتوانین پیتی لەسەر دابگرین
لایەنە سۆفیگەراییە کەبەتی کە نووسەر لە و باوەرەدایە (کە مەحوی وەک
سۆفییهک قۆناغ و پلەکانی تەسەوفی بریوه، هەر لە (فناء في الشيخ) و دوای
تر (فناء في الله) کە دوا پلە و قۆناغی خۆتوانە وەبە لە و فەلسەفەیدا)^(۱۱).

ئەوەی راستی بێ دیاریکردنی پلە و قۆناغەکانی سۆفیگەری مەحوی ئەوکاتە
گەلێ سوودمەند دەبوو ئەگەر لە گەل هەر قۆناغێک چەند نمونە یەکی لە
شیعەرەکانی بهێتایە و بە بەلگە دیار بۆچوونەکانی چەسپاند بایە.

ئینجا نووسەر بەرەو جەنگە کە ی رووسیای ژاپۆمان دەبات لە ۱۹۰۵ز
و دەیخاتە ناو چوارچێوەیەکی سۆفیگەراییە و جۆرە پەرچووێ نیشان دەدا و پیمان
رادەگە یەنێ کە لە هەموو کاتێ هۆ کاریگەراییە و هەرچی هەبە و بەهێزو توانایە
هەر خواپە (مسبب) بۆیە دەبێ هەر پشت بە و بێسترت^(۱۲)، لەم بارە یە وە

مەحوی دەلتیت:

هەرچی هەبە موسەببە، باقی کە فانیبە

بەندە یە کێ بە، بەس بەرە عەبدی صەد هەزار^(۱۳)

لێرەدا جۆرە توانە وەبەکی مەحوی لەناو هێزو توانای خوادا بەدیاردە کە ویت و
بێز لە هەموو بەرجەستەیی دەکا و بەنەبووی دیتە بەرچاو و بەندایەتی هەر
شایانی خوا دەبینی و بەس.

نووسەر ئەم غەزەلە ی خوارە وە ی لەسەرەتای شیعری مەحوی دادەنێ و بەلای
ئە وە دەلداری مەجازییە:

بیببێ یا نهیببێ، من دادو بێ دادێ دەکەم

گوێ بداتی یا نه داتی ئاھ و فەریادی دەکەم^(۱۴)

بەلام گەر تۆزێ لێی وردبینە وە بۆمان دەر دەکەوێ کە پە یوەندی بەلداری
مەجازییە وە نیبە و بەرەو حەقیقیبە کە دەروات، چونکە شاعیر دەبەوێ لە پیتا و
ئەم عیشقە دا بمریت و خۆی بە شاگردی پەر وانه و بولبول دانا وە بەر دە وام دە نالینێ
و خۆی بە جوانیی رووی چرا ئاسای رابەرە کە ی دەسووتینێ و دەبەوێ
ئیسفەندیاری نەفسی بەراو و تەگبیری پیری تەریقەت بکوژیت و داوای یارمەتی
لێدەکات بۆ ئەم جەنگە قورسە، کە و ابو کوشتنی نەفس بۆ مەسەلە ی توانە وەبە
لە خودا و مەحوبش پیربوو وە سەفەرێکی دووری لە پیتشە کە مردنە و پیتوبستی بە
زادی لە خوا ترسانە، ئەمەش چەند بەیتیکە لە و غەزەلە:

دەرسی عیشقم هەر لەکن پەر وانه یا بولبول بوو

بیگەمێ یا نه یگەمێ هەر مەشقی ئوستادی دەکەم^(۱۵)

کوشتنی ئیسفەندیاری نەفسە بەستە ی رایی پیر

گەر مە دەد کا یا نه کا، لە و شاهه ئیمدادی دەکەم

بەم نزیکانە لە بەر مە (مەحویا) رێگێکی دوور

بیتە دەستم، یا نه یی، هەر کوششی زادی دەکەم^(۱۶)

سۆران مەحوی لە باسە کە یدا سۆفییهکان دەکاتە دووبەش:

۱- مۆتەسە و یفی ئیسلاحی: ئەوانەن کە بەرووکەشی دەروانە جیهانی
سۆفیگەری و بەرە مەکانیشیان هیندە قوول بوونە وە ی تیدانییە.

۲- مۆتەسە و یفی یاخی بوو: بە قوولی و وردی دەروانە سۆفیگەری و سەرەتا لە
خۆیان دوایی لە کۆمەل یاخی دەبن و بەرە مەکانیشیان رەنگدانە وە ی
واقیعه کە یانە، ئینجا بە پالێشتی نمونە شیعیرییهکان مەحوی دەخاتە خانە ی
سۆفییه یاخی بووەکان و ئەمەش چەند نمونە یە کە:

ئەمینی شیتیبە مەحوی، لە مە کری نەفسی ئەممارە

مەگەر رەحمی خودا، دەم بەستی کا، ئەم مارە ئەنگیتو^(۱۸)

ئالیرەدا مەحوی لە خۆی یاخی بوو و دژی نەفسی بەد خۆی وەستا وە پەنا
دەباتە بەر خوا بۆ رزگار بوون لە دەستی.

به لّام له باره‌ی واتای ئەم به‌یتە‌ی خوارەوہ:

حاله به‌دحالی له شوین و ماله ویرانی له‌دوو

(مە‌حویا) گەر ئە‌هلی حالی مال و حالم بژییە (۱۹)

ئیمە له‌گە‌ڵ مامۆستا مە‌لا عە‌بدول کەریمی مودەرپیس و سۆران مە‌حوی نین، به‌‌لکو به‌یتە‌که له‌مه زیاتر هە‌لده‌گرێ و مە‌حوی که‌وتۆته ناو حالی سۆفیانە‌وه بۆ‌یه ئاگای له‌ جیهانی ماددی نە‌ماوه و مائی ویران بووه، دوا‌ی ئە‌مه هە‌رخۆشی ده‌لی: مە‌حوی خە‌م له‌ مالتویرانی جیهان مە‌خۆ تۆ ئە‌گەر ئە‌هلی حالی و له‌وانە‌ی که‌ خوا ئە‌م نە‌عمە‌تە‌ی پێ به‌خشییوی، چونکه‌ حال به‌خششێکی خوا‌ییە بۆ سۆفی.

ئینجا نووسەر دیتە‌ سە‌ریاخیبوونە‌که‌ی مە‌حوی له‌کۆمە‌ڵ و (روو له‌ خە‌لکی و له‌کۆمە‌ڵ دە‌نی و داوا‌ی ئە‌وه‌ش له‌وان دە‌کات، که‌ ئە‌وانیش یاخین و پشت له‌ دنیا ویستی بکه‌ن) (۲۰).

چییه ئە‌م هە‌موو تە‌نتە‌نه‌و من منت

ئە‌وه‌نده چییه، فە‌خرو به‌خ کردنت

به‌رۆ‌چوونی ئاوێ ده‌که‌ی زینده‌گی

به‌ده‌رچوونی با‌یه‌ک ده‌بێ مردنت (۲۱)

ده‌مانه‌وێ ئە‌وه‌ش راست بکه‌ینه‌وه که‌ (شیخ حە‌سە‌نی بە‌سری) سۆفی نە‌بووه (۲۲)، چونکه‌ سۆفی‌گە‌ری له‌سەر‌ه‌تای سە‌ده‌ی سی‌یه‌می کۆچییه‌وه په‌یدا‌بووه و تە‌نیا پیا‌ویکی زا‌هید‌بووه و له‌ ۱۱۰ ک مردوو.

د. مارف خە‌زنە‌دار له‌ باره‌ی سۆفی‌گە‌ری مە‌حوییه‌وه چە‌ند خالیکی گ‌رنگی ده‌ست‌نیشان کردوو که‌ له‌باسی نووسەر‌ه‌کانی تر دا ده‌ست ناکه‌وێ و به‌وردی و چ‌ری بۆ با‌به‌ته‌که‌ چوو، له‌وانە‌ش (مە‌حوی وه‌کو شێخ‌یکی ته‌ریقه‌تی نه‌قشبه‌ندی با‌وه‌ری به‌تیکه‌‌ل‌کردنی ته‌ریقه‌ت له‌ پینا‌وی شه‌ریعه‌تدا نه‌ک پیچە‌وانه) (۲۳).

ئە‌م تیکه‌‌ل‌کردنه‌ش وانە‌بێ له‌ دا‌هینانی مە‌حوی بێ به‌‌لکو هە‌موو سۆفی‌یه‌کانی سەر به‌سۆفی‌گە‌ری سوننی بر‌وایان وایه‌ و غە‌زالی یه‌که‌م

سەر‌کرده‌یانە که‌ توانی شه‌ریعه‌ت و سۆفی‌گە‌ری بگ‌ونجیتێ و به‌ره‌و تاکه‌ ئامانج‌یکیان بیات.

جگه‌ له‌مه د. مارف بۆ ئە‌وه‌ش چوو که‌ مە‌حوی سەر‌ه‌رای پا‌به‌ند‌بوونی به‌ده‌ست‌وو‌ره‌کانی شه‌ریعه‌ت جاروبار (وه‌کو شاعیر‌ی‌کی چاک سوودی له‌ سۆفی‌زم یاخود شیع‌ری سۆفی‌زمی ئیسلامی پێش‌خۆی وه‌رگرتوو، هە‌ندێ شیع‌ری ده‌چیتە ناو بیروبا‌وه‌ری سۆفی‌زمی کۆز‌موسی له‌رووی تیۆری‌یه‌وه له‌گە‌ڵ سۆفی‌زمی ئیسلامیش ده‌گ‌ونجێ) (۲۴)، هە‌روه‌ها نووسەر ئاماز‌ه بۆ پا‌یه‌ی به‌رز‌ی مە‌حوی ده‌کات له‌ شیع‌ره سۆفی‌گە‌رییه‌کانی و ده‌یکاته‌ هاوشانی شاعیره‌ مە‌زنه‌کانی سۆفی‌گە‌ری ئیسلامی، چونکه‌ (توانیویه‌تی به‌ره‌مه‌ی‌کی ئە‌وتۆ دا‌بیتێ له‌رووی ره‌مزی سۆفی‌زمی و ئیستیتیتیکی رۆمانتیزمییه‌وه به‌رام‌به‌ر به‌ره‌مه‌ گە‌وره‌کانی سۆفی‌زمی ئیسلامی بوه‌ستی و ببێ به‌ (مطلق) وه‌ له‌لایه‌ن هە‌موو که‌س‌یکیشه‌وه چیتێ لێ وه‌ر‌بگیرێ و به‌چا‌ویکی به‌رز ته‌ماشای بک‌رێ) (۲۵).

د. مارف به‌هۆی چە‌ند به‌یت‌یکه‌وه توانیویه‌تی یه‌کی‌تییه‌ک پیک بیتێ له‌نیوان مە‌حوی و کرد‌گادا هە‌روه‌کو یه‌کی‌تییه‌که‌ی عومه‌ری ک‌وری فاریز که‌ بریتی بوو له‌ (یه‌کی‌تی نیوان خودی دل‌دارو خودی دل‌به‌ردا، یاخود له‌ نیوان مرۆ‌ف و خوا‌دا، ئە‌مه له‌لایه‌ک، له‌لایه‌کی دی بریتی بوو له‌نیوان یه‌ک‌بوونی خوا و شو‌ینه‌واره‌کانی له‌گە‌ڵ جیهانی به‌رجه‌سته‌دا، به‌لام له‌ هە‌ردوو‌باردا ئە‌م یه‌ک‌بوونه‌ حاله‌ت‌ی‌کی ده‌روونییه‌وه له‌کاتی سۆزدا (وجد) رووده‌دات)) (۲۶)، به‌‌لگه‌ی نووسەر‌یش بۆ ئە‌م توانه‌وه‌وه یه‌ک‌بوونه‌ ئە‌م به‌یتانه‌یه‌:

به‌بێ به‌زمی حوزووری تۆ حەر‌امم کردوو به‌

نه‌وه‌ک بشکێ به‌نه‌ش‌ئە‌ی مه‌ی خوماری ده‌ردی بێ تویی (۲۷)

که‌ هە‌ل‌گیرسا له‌نووری با‌ده‌ شه‌مع‌ی حوسنی جانا‌نه

نه‌چیتە سەر ته‌ریقه‌ی حە‌زه‌تی په‌روانه دل‌ چیکا؟؟ (۲۸)

له‌ باره‌ی ئە‌م توانه‌وه‌یه‌وه د. مارف ده‌لی: ((پ‌رت‌ه‌و هی کرد‌گاره‌ دل‌ی شاعیر ده‌بێ له‌ناو ئە‌و پ‌رت‌ه‌وه‌دا بتو‌یت‌ه‌وه‌ یه‌کی‌تی دروست ببێ)) (۲۹).

هەر له باره‌ی ئەم یه‌کی‌تییه نووسەر وای بۆ ده‌چێ که مه‌حوی له‌م به‌یته‌دا
(هه‌یاسی کردووه‌ته ره‌مزی بوون و هه‌ول ده‌دا یه‌کی‌تی له‌گه‌لا دروست
بکا)) (٣٠)، مه‌حوی ده‌لتی:

ئیعجازی عیشقه مه‌نشئه‌ی هه‌ر موعجیزتیکی حوسن
مه‌حمووده، به‌نده، بۆیه بووه پادشا ئه‌یاز (٣١)

دوای ئەم توانه‌وه‌و یه‌کبوونه له‌نیوان مه‌حوی و خودادا د.مارف ئاماژه بۆ ئەو
نه‌یتییه ده‌کا له‌نیوان مه‌حوی و په‌روه‌ردگارا هه‌یه ((چونکه پرته‌وی کردگار
نه‌یتییه‌که له‌نیوان عاریف و مه‌حبوب نابێ بیدا به‌که‌س)) (٣٢)، مه‌حوی ده‌لتی:

گه‌ر تی بگه‌ن له‌گه‌وه‌ه‌ری دل‌دا چ مه‌وج ئەدا
ئەم شه‌وچراغه له‌م شه‌وه‌دا که‌س ده‌دا به‌که‌س (٣٣)

حه‌ق بیژییه‌ک گونا‌هیه مه‌نصوو‌رو، حه‌قمه‌ من
ئەم قه‌طعه گه‌ر نیشانی نه‌ده‌م (مه‌حویا) به‌که‌س (٣٤)

د.مارف رای وایه که ته‌ریقه‌ت و شه‌ریعه‌ت جیان، بۆیه له‌م به‌یتدا مه‌حوی وه‌کو
واعیزی داناوه نه‌ک سو‌فی:

ریگه‌ی هودا طه‌ریقه‌تی عیشقه ده‌ (مه‌حویا)
وه‌رن و پیا پڕۆن و (صلوا علی الرسول) (٣٥)

به‌باوه‌ری ئیمه ئەم به‌یته‌ی سه‌ره‌وه‌ی مه‌حوی ئاماژه‌یه بۆ ئایه‌تی ((قل ان
کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله) (٣٦)، ئەمه له‌لایه‌ک، له‌لایه‌کی تره‌وه ئەو
بیروباوه‌ره‌ی که ده‌لتی: ((الصوفی لامذهب له) (٣٧) بیروباوه‌رپکی دوور له
ئیسلامه‌و سو‌فیگه‌ری ئیسلامی رووی ناوه‌وه‌ی ئیسلامه هه‌روه‌ک چۆن
شه‌ریعه‌ت رووی ده‌ره‌وه‌یه‌تی چونکه ((ئایینی ته‌واو دوو رووی هه‌یه، شه‌ریعه‌ت
و ته‌ریقه‌ت، چۆن زانا‌کان له شه‌ریعه‌ت چه‌نده‌ها حوکم هه‌ل ده‌هینجن، هه‌ر به‌م
جو‌ره‌ش سو‌فییه‌کان حوکم و کرده‌وه‌کانی دل له ته‌ریقه‌تی سو‌فیگه‌ری هه‌ل
ده‌هینجن)) (٣٨).

خورشید ره‌شید له باسه‌که‌ی خۆیدا دانی به‌وه داناوه که مه‌حوی شاعیرپکی

سو‌فی مه‌زنه‌و توانیویتی فه‌لسه‌فه‌ی سو‌فیگه‌ری به‌شیره‌کانی ده‌ربه‌ری و
(خۆشی بووه به‌گولده‌سته‌ی کۆری مه‌ینۆشان و عه‌شقی خوایی و ئامانجی
سو‌فییه‌تی هیناوه‌ته دی ئەم فه‌لسه‌فه‌یه‌ی زۆربه‌روونی له‌م چه‌ند به‌یته‌ی خواره‌وه‌دا
ده‌رده‌که‌ویت) (٣٩)، مه‌حوی ده‌لتی:

تی ده‌گا هه‌رکه‌س بکا فه‌می رومووزی مه‌عنه‌وی
هه‌یجرو وه‌صله نارو جه‌ننه‌ت ئایه‌تی ((لایستوی)) (٤٠)

کیوی غه‌م، وادی جه‌فا، طی کردنه ئه‌شرافی عیشق
باکی هه‌ورازو نشیوت که‌ی ده‌بی گه‌ر ره‌هه‌وی (٤١)

نوسه‌ر هینده له مه‌سه‌له‌که وردنه‌بوته‌وه، ته‌نیا هه‌روه‌کو ئاو‌ردانه‌وه‌یه‌ک بۆی
چووه له لی‌تاره‌که‌ی گه‌راوه‌ته‌وه.

مه‌مه‌د ئەمین حوسین له نووسینه‌که‌یدا دان به‌وه داده‌نی که مه‌حوی
سو‌فییه‌کی مه‌زن و خودان عیشقیکی له‌بن نه‌هاتووبووه، بۆیه نازناوی مه‌شوی
به‌مه‌حوی گۆریوه‌ته‌وه تاوه‌کو له‌گه‌ل ئەقینه گه‌وره‌که‌یدا بگونجی. (٤٢)

نوسه‌ر رای وایه که مه‌حوی یه‌کیکه له‌و شاعیره سو‌فیانیه‌ی که تورکه‌کان
بۆ خۆیان پیتیان گه‌یانده‌بوو، که‌چی لیتیان یاخی بوو و عه‌یب و عاریانی
ناشکرکرد (٤٣). له‌م باره‌وه، مه‌حوی ده‌لتی:

له عاریف عامییه‌ک پرسی هه‌والی مه‌سله‌خ و قه‌صاب
به‌ئه‌نگوشتی شه‌هاده‌ی کرد، ئیشاره‌ی مه‌حه‌مه‌و نایب (٤٤)

به‌رای نووسه‌ر مه‌حوی له دارشتنی غه‌زه‌له‌کانیدا له دوولایه‌نی ئایدیالییه‌وه
بۆی چووه هه‌رکه خوا په‌رسته‌کان ده‌یان خوینه‌وه به‌لای ئایدیالییان ده‌بن،
ماتریالییه‌کانیش به‌لای ماددی و هه‌ردوو جیهانه که ده‌کاته ته‌واوکه‌ری یه‌کتری
و ئینجا زۆر شاره‌زایانه له‌هه‌ردوو جیهانه‌که‌دا پله‌ی به‌رزی و نزمی دیاری ده‌کات
و له‌ریازی عیشقه‌که‌یدا لاسایی مامۆستایان ده‌کاته‌وه (٤٥). مه‌حوی ده‌لتی:

ده‌رسی عیشقم هه‌ر له‌کن په‌روانه یا بولبول بووه
بیگه‌می، یا نه‌یگه‌می، هه‌ر مه‌شقی ئوستادی ده‌که‌م (٤٦)

ههروهها له باسیکی تریدا په یوه نندی نیوان مه حوی و هه للاج دیاری ده کاو روونی ده کاته وه چوون مه حوی هه للاج، ده کاته نیشانه ی حهق بیژی (دژی رژیم و خوارو خیتی زه مانه، بویه هه للاج به و شیوه به له هه موو نه و هونراوانه دا دهرده که ویت که باس له حهق و حهق بیژی ده کات، وه هه میشه بی باکیش بووه له و نه نجامه ی که هه للاجی پیگه یشتووه) (۴۷)، مه حوی ده لیت:

هه تا حهق ناصیره، هه ر حه قمه مه نظور

وه کو مه نصور نه گه ر بکه ن به دارا (۴۸)

له حهق بیژی بووه به حری «انا الحق» هه ر قه صیدیکم

له باتی جائزه واجب گه را قه تلم بکه ن واجب (۴۹)

لیره دا مه حوی خوی وه کو هه للاج دیته به رچاو له حهق گو تنه و چاوه رتی هه مان نه نجامی نه ویش ده کا، چونکه «زور به چاکی له رژیم فهرانه وای نه و سه رده مه گه یشتووه که پاداشتی راست بیژان هه رسزاو نازار و کوشتنه نه مه ش موری تاوانه که دهینی به نیو چه وانی رژیم عوسمانلییه وه» (۵۰).

***

ماموستا حه سیب قه ره داغی دوا ی نه وه ی روونی ده کاته وه که سؤفیکه ریی نیسلامی زاده ی تایینی نیسلامه و سه ربه به رهی فه لسه فه ی میتافیزیکیه، نینجا دیته سه ر کرؤکی سؤفیکه ری که خوشه ویستی و عه شقی سؤفیکه ریه و روونی ده کاته وه که «خوشه ویستی و عه شق کرؤکی سؤفیتیه، هه رچی بیروباوه ری سؤفیتی هه یه هه مووی به دهوروبه ری خوشه ویستی و عه شقدا ته نراوه» (۵۱)، هه روه کو مه حوی ده لیت:

له به ر دهرگاهی عیشقا، یه کسه ره هه رکه س سه ری دانا

نه گه ر په تیاره یه ک بوو، بوو له سه د عه للامه داناتر (۵۲)

هه ر نه م خوشه ویستی و عیشقه یه که سؤفی ده گه یه نیته نه نجام، «چونکه خوشه ویستی و عه شق بوو چوونن بوو توه وه له ذاتی خوشه ویستدا که

خوایه» (۵۳).

دوا ی نه مه دیته سه رمه سه له ی سیکس و مه ی لای سؤفیه کان، له باره ی سیکسه وه باسی هه ندی سؤفیه کان ده کا که دلپان به لای خه ت نه داو به نده و گرفتاری بوونه، له وه لامدا ده لپان: نه م دیارده یه شتیکی گشتی نییه و تاک و ته رارووی داوه، روودانه که ش مه رج نییه لایه نیکی سیکسی رووت بی و له وانه یه سؤفیه که وای بوو چووبی که جوانی خوا له و لاره دا به رجه سته یه، له لایه کی تریشه وه له وانه یه نه م عیشقه بوو مه سه له ی حه زره تی نادم بگه رپته وه که حه ووا له وه وه په یدا بووه نه م عیشقه مه جازیه ش به ره و کانگای خوی بگه رپته وه که نه ژادی نیره.

له باره ی مه یه وه «نه مه دیارده یه کی کونه و هه ندی له سؤفیه - اباحی - یه کانی وه کو (مطاعه و قلندری) به دزی نوشیان ده کرد و دوا ی نه مه مه ی بووه هیتمایه کی عیرفانی به تاییه تی که ده که وتنه ناو سؤزی دهورونیه وه، له لایه کی تریشه وه مه ی له شیعی سؤفیه کاندایه یه بوو خوشه ویستی خوا یی، چونکه نه م خوشه ویستی یه که ده بیته هوی سوز و (وجد) سه رخوشی» (۵۴)، مه حوی سؤفی له م باره یه وه ده لیت:

له مه یخانه خودا گه ر نیمه دهرچین

به کئی به ین نیلتیجا، بوو کیهه دهرچین؟ (۵۵)

عه بدوللا قه ره داغی توانیوتی له چند لایه نیکه وه به ره و دهریای بی پایانی سؤفیکه ریی مه حوی بیت و چند ورده کاریه ک به ده سته وه بیخی و هه ندی له وانه وه کو پرسیاریک ماوه ته وه و هه ندیکیش به نمونه شیعی ریه کانی مه حوی پالپشت کردوه، نیمه ش به پیی توانا ده ست له سه ر خاله گرنکه کانی داده نیین و نه گه ر توانیمان لایه نه ته ماوییه کانیشی روون ده که یه وه.

نوسه ر بوو نه وه چوه که مه حوی یاریکی هه یه و نافرته یه، و اتا «مرؤفیکه و نه گه ر مرؤف نه بی بوو چی باسی زولف و برؤو برژانگ و... ده کات، نه گه ر مرؤفیش نه بی ده بی چ هؤکاریک بی ناچاری کرد بی بیخاته چوارچیوه ی

خاسیه ته کانی مرۆڤه وه؟» (٥٦).

هه‌رچه‌نده یاره‌که‌ی مه‌حوی له شیوه‌ی ئافره‌ت دایه، به‌لام ئه‌و ئافره‌ته ره‌مزیکه‌و به‌ره‌و خوارچیکه‌ ده‌کات، و اتا: مه‌حوی وه‌کو گه‌لێ له شاعیره سۆفییه‌کانی تر ده‌یه‌وئێ له عیشقی مه‌جازیه‌وه به‌ره‌و عیشقی حه‌قیقی خوایی هه‌نگاو بنیت، ئه‌م ره‌مزی مێ یینه‌ش له شیعرێ سۆفیگه‌ریدا مێژویه‌کی دیرینی هه‌یه‌و خودان سروشتیکی خوایی داهینه‌ره، چونکه ژن له پیاو خولقاوه‌و پیاویش به‌ فه‌رمانی خوا په‌یدا بووه.

له‌ کۆنه‌وه لای «میسرییه‌کان (ایزیس) وه‌کو خوای دایک ده‌په‌رستراو ئه‌م پیرۆزییه‌ش گه‌یشته (عشتار) و له‌ویشه‌وه بۆ (مریم) له تایینی مه‌سیحیدا که‌بووه شوێنی که‌لیمه‌ی خواو عیسانی لێ په‌یدا بوو» (٥٧).

له‌راستیدا ره‌مزی ئافره‌ت له شیعرێ سۆفیگه‌ریدا سه‌ره‌تا له شیعه‌ره‌کانی مه‌جنونه‌وه سه‌ری هه‌لدا، مه‌جنوونیش جوژه شیتیه‌کی هه‌بوو که له‌گه‌ل سۆزو نیستی (فنا) سۆفییه‌کاندا یه‌ک ده‌گرته‌وه، که‌وابوو شیتی قه‌یس به‌ جوژه ئاکاریکی سۆفییه‌کانه ده‌زانری و ره‌مزیکه بۆ دلدار که له‌ناو خودی دولبه‌ردا تواوه‌ته‌وه، هه‌رکه قه‌یس ده‌یگوت: من له‌یلام (انا لیلی) (٥٨) هه‌ر هه‌مان گوته‌ی هه‌لللاج ده‌گه‌یه‌نێ (انا الحق)، چونکه هه‌ردووکیان له‌ناو بوونی خۆشه‌ویسته‌کانیاندا توابوونه‌وه (٥٩).

بهم شیوه‌یه یاره‌که‌ی مه‌حوی که وه‌کو ئافره‌تی خۆی نیشان ده‌دا ده‌یگه‌یه‌نیتته خوا، چونکه سیفه‌ته‌کانی خوای هه‌یه‌و له ئاده‌م خولقیتره‌وه (ان الله خلق آدم علی صورته)، جگه له‌وه‌ش خۆشه‌ویستی نیوان پیاو و ژن له‌وه‌وه هه‌لقولاوه که له‌یه‌کتربیه‌وه په‌یدا بوونه و به‌ره‌و خواییه که ده‌رۆن چونکه به‌شیکن له‌وه‌ «ان الله احب من خلقه علی صورته واسجد له ملائکته النورین، ومن هناك وقعت المناسبه بین الرجل والمرأة كما بین الحق والرجل والصورة اعظم مناسبة واجلها واکملها، فانها شفعت وجود الحق كما كانت المرأة شفعت بوجودها الرجل فصيرته زوجاً، فظهرت الثلاثة، حق ورجل والمرأة، فحن الرجل الى ربه الذي

هو أصله حنین المرأة اليه» (٦٠).

ئینجا نووسه‌ر دیتته سه‌ر سروشتیکی تایبه‌تی غه‌زه‌له کانی مه‌حوی که «سیانه‌ی عیشق و عاشق و ده‌ره‌ده‌ری» (٦١) یان تیدا‌یه، بۆ نمونه:

له پێ حه‌رامه زه‌ی سیلسیله‌ی موقه‌ده‌سی عیشق
ببی به‌ شێرو مه‌گه‌ر هه‌لگری له دنیا ده‌ست (٦٢)

لێره‌دا عیشق له به‌شی یه‌که‌می به‌یتکه هه‌یه‌و عاشیقیش بریتیه‌ له (ببی به‌شێر)، ده‌ره‌ده‌رییه‌که‌ش ده‌ست له جیهان هه‌لگرتنه، ئه‌مه‌و چه‌ند نمونه‌یه‌کی تری ده‌ستنیشان کردوه.

دوای ئه‌مه نووسه‌ر شیوه‌ی ده‌رکه‌وتنی یاری مه‌حویمان بۆ دیار ده‌کا که به‌ «چه‌ند شیوه‌ ده‌رکه‌وتنیکی یار هه‌ست پێ ده‌کرێ و شیوه‌یه‌کی بریتیه‌ له کورتیی ماوه‌ی ده‌رکه‌وتن» (٦٣) بۆ نمونه:

ئه‌زه‌تم که‌متر ده‌دا دا رۆژی حه‌شر

زۆری رانه‌گرن له‌گه‌ل من بۆ حیساب (٦٤)

شیوه‌یه‌کی تر بریتیه‌ له ده‌رکه‌وتنی به‌شیک یار (٦٥)، بۆ نمونه:

وتم: ئه‌و خاله‌ چ بوو هه‌رکه‌ره‌تیک ده‌رخست

وتی: داغی بوو به‌جه‌رگ و به‌دلی «مه‌حوی» ما (٦٦) نا

له‌چه‌ند شوێنیکی تر دا ده‌رکه‌وتنی یار عاشق ده‌گه‌یه‌نیتته ئه‌و په‌ری په‌لی سۆز و توه‌نه‌وه نیستی (٦٧)، بۆ نمونه:

که دل ده‌توتته‌وه بۆ تو، ده‌که‌ی ئه‌و رۆژه توپروا

که‌خۆ ده‌رخه‌ی وه‌کو خۆر، دل وه‌کو شه‌ونم له‌خۆپروا (٦٨)

ئینجا ده‌ره‌ده‌ری له‌سیانه‌ی مه‌حوی ره‌ش ده‌بیتته‌وه «له‌ ئه‌زمونی شاعیردا ته‌نها مه‌عشوق و عاشق ده‌مپینیتته‌وه» (٦٩)، بۆ نمونه:

له‌سه‌رتۆ بوومه په‌ندی عاله‌مێ وتم و، وتی: مه‌حوی

به‌س بێ موشریکی، به‌س، یا له‌دنیا یا له‌ من لاده (٧٠)

دوای ئه‌مه عاشیقیش له‌ناو مه‌عشوقه‌دا ده‌توتته‌وه هه‌ر مه‌عشوقه

دهمیتیتیه وه، «ئه زمونوه که ئه زمونوی یه کتاییه و بهرده و امه له ره تکرده وهی شته کان له ریگای گه یشتن به یه کدا»^(۷۱)، بۆ نمونوه:
 غه بیره ی وه حدهت له وجودا نییه، که ترهت وه همه ساده ته کراری یه که مه نشه ئی ئه وهامی عه دهه^(۷۲)
 بهم جوژه نووسهر بۆمان دهسه لیتنی که «یاره که ی مه حوی ئافرهت نییه، ئه گهر ئافرهت با ژیان و مان ده بووه مه بهست نهک تانه وه»^(۷۳).

***

ئه مینی شیخ عه لئه دینی نه قشبه ندی که دیتته سهر سۆفیگه ری مه حوی ئه وه ده رده خات که «مه حوی نه گه یشتوو ته پایه ی که مائی ته ریفهت، که بریتی بیت له ئیرشادی موطله ق، به لکو خه لیفه یی بووه له خه لیفه کانی شیخ به هائوددینی کوری شیخ عوسمانی نه قشبه ندی»^(۷۴)، و اتا: مه حوی پله ی رابه رایه تی نه بووه. چونکه «ئه گهر مورشید بوای شیخه که ی ئیجازه ی ئیرشادی ئه دای»^(۷۵).

دوای ئه مه به نمونوه ی شیعریه وه بۆمان روون ده کاته وه که مه حوی ماوه یی له ژیانیدا رابه ری ته ریفه تی نه بووه «به ده می خو ی هاواری بی که سی و بی ده سی ئه کات له گو په پانی ته سه وه فا»^(۷۶)، بۆ نمونوه:

چبکه مه نه ئه و که سه مه که که سم بی له لابه که س
 خو شم نه گه یه ئه و که سه ئه و من بکا به که س^(۷۷)

ئه م بی رابه رییه ش ههر له مردنی شیخ به هائوددینه وه بووه له سالی ۱۲۹۸ تا مردنی مه حوی ۱۳۲۴ که ده کاته (۲۶) سال^(۷۸)، و اته: پیتش ئه م میژوووه شیخ به هائوددین رابه ری ته ریفه تی بووه له سه رده ستی ئه ودا بووه ته ریواری سۆفیگه ری.

ئینجا نووسهر ده ستنیشانی هه ندی به یته شیعرمان بۆ ده کا که سه ره به سۆفیگه رین و به هۆی ئه و زاواوه سۆفیگه ری یانه وه که تیبیان دایه ده توانی

بخریتته ئه م خانه یه وه بۆ نمونوه:

کوشتنی ئه سفه ندیاری نه فسه به ستی رای بی پیر
 گهر مه ده د کا یانه کا، له وشاهه ئیمدادی ده که م^(۷۹)

له م به یته دا (نه فس، پیر، مه ده د، ئیمداد، شاه) هه موویان زاوه وه ی سۆفیگه رین.

نووسهر بۆمان ده رده خا که سۆفیگه رییه که ی مه حوی له چوارچیوه ی شه رع دایه و «ئه م ریگه ی ته سه وه فه که به ریگه ی عیشق به ناوبانگه سه رچاوه که ی له پیتغه مبه رو یارانیه وه هاتوو»^(۸۰)، بۆ نمونوه:

ریگه ی هو دا طه ریفه تی عیشقه ده «مه حویا»
 وه رن و پیا برۆن و (صلوا علی الرسول)^(۸۱)

نووسهر هه ولی ئه وه ی داوه که دوو مه قام له مه قامه کانی سۆفیگه ری له شیعه رکانی مه حویدا بدۆزیتته وه، بۆ نمونوه:

دل ی بی باره، مایه ی کاره، هه رکه س کاروباری خو ی
 له دونیادا مو ففه ق بوو به دل ته فویضی باری کرد^(۸۲)

ئه م به یته «ده ست نیشانه بۆ مه قامی ته وه ککول»^(۸۳)، ئه م به یته ی خواره وش ئامازه یه بۆ مه قامی فه قر له سۆفیگه ریدا:

شو کری حه ق به رده ری هه ر فه قره ئی قامه تگامه
 به ر ده روباری نه سولطان و نه شانیمه مه لاذ^(۸۴)

***

عه بدول که ریم حه سه ن عه بدوللا له وتاریکی دا به سه ردی پی (گه وه هری فه لسه فه ی ته سه وف له گو لزاری شیعی مه حویدا) باسی کورته یه کی سه ره له لدان و مه به ستی سۆفیگه ری کردوو وه هه ندی راو بۆ چوونی هه یه که له گه لیدا نین، له وانه ش: رای وایه که ریبازی یه کیتی بوون (وحدة الوجود) له سه رده ستی (ذو النون المصری ت ۲۴۵هـ) سه ری هه لداوه^(۸۵). به لام راستیه که ی ته وه یه ئه م

گهرمی هه ورپیتک دئ و له بهیته کەش قسە ی ساردی به دکاران و هەناسە ی گهرمی مه حوی برووسکتی پیتک دین و له به دکاران دگرئ که وه کو شهیتانن، دووریش نییه له جیاتی «کەسی شیتانه...» بهم جوړه بی «کەسی شهیتانه...» که ئامارژیه بو ئایه تی «وجعلناها رجوماً للشیاطین»^(۹۱)، و اتا: خوی گه وره به ئەستیره کۆمه لی شهیتانه کان دپرووختینی هه رکه دهیانه وی گوی بو دهنگوباسی ئاسمان هه لخن.

سۆفییه حال و مه قامه کانی سۆفیگه ربی دۆزییه وه ئەم ریبازه ش دواتر (محي الدین ابن عربي ت ۶۳۸هـ) به دامه زینه ری داده نری له ئیسلامدا هه رچه نده ئەم ریبازه زۆر له میژه هه یه .

دوای ئەوه نووسه ر به ره و سۆفیگه ربی مه حوی دئ و چەند به یته به فوونه دیتیه وه وه فله سه فه و بو چوونی مه حوی نیشان ددها، به لام به رای ئیمه هه ندئ له بو چوونه کانی راستییان نه پیتکا وه .

نووسه ر له باره ی ئەم دوو به یته وه **ده لئ:**

لوغاتی ئیمه ناله و ئاهه (قطعاً)

لوغە ی واناگرئ (برهان قاطع)^(۸۶)

که تو دهرکه وتی ناله و گریه جو ش

نیه ئەم جیلوه غه یری به رقی لامیع^(۸۷)

«مه حوی شاعیر هاوار و ناله و خرۆشانی دل و دهروونی به زوبانیکی چوواندوه که له فره هنگی (برهان قاطع) دا نادۆزیتیه وه . . و اتا: زوبانی شیعی شاعیر مانا و اتای قول و ره می له خۆوه گرتوه بو ئەوه ی خۆشه و یسته که ی پی بانگ بکات و...»^(۸۸)، به لام له راستیدا و اتای ئەوه یه که سۆفی له حالی سۆزدا (جذبە) ده گاته هه لوبستییکی و ناتوانی به وشه ی فره هنگی ئەوه ی له دهروونی دایه دهری پری.

هه روه ها له باره ی ئەم به یته وه **ده لئ:**

له پاداشی قسە ی سه ردا هه مه ئاه و هەناسە ی گهرم

کەسی شیتانه به ردم تیگرئ، من به رقی تی ده گرم^(۸۹)

«له باتی ئەوه ی بلئ: حه والهی خویان ئەکه م... ئەلئ: به رقی تی ئەگرم که مه به ستی به رق و اته نووری خویه»^(۹۰)، له راستیدا ئەو بو چوونه ی جوانه که ده لئ «حەواله ی خویان ئەکه م» به لام «مه به ستی به رق و اته نووری خویه» بو چوونییکی کزه و مافی خۆی نه داوه تی، مه حوی له م به یته دا به ره و راستییه کی زانستیمان ده با که پیتکها تنی برووسکه، برووسک له بارگه ی (شحنة) ساردو

چۆن بزانین شیعره‌کانی مه‌حوی سۆفیگهرین؟

دوای ئەو هی زانیمان مه‌حوی مه‌لایه‌کی چاک و لیها تووی سه‌رده‌می خۆی بووه و یه‌کیک بووه له‌خه‌لیفه‌کانی شیخ به‌هائوددینی نه‌قشبه‌ندی و دوای مردنی بی‌راهر ماوه‌ته‌وه تا کو تایی ژیا نی.

ئێستا به‌پیتوبست ده‌زانری تیشکیک بخریته سه‌ر به‌ره‌مه شیعرییه‌کانی و ریگایه‌ک بدۆزیته‌وه بو‌جیا کردنه‌وه‌ی غه‌زه‌لی دل‌داری مه‌جازی و حه‌قیقی. ئەو هی ئاشکرایه غه‌زه‌ل و قه‌سیده‌کانی شاعیره سۆفییه‌کان به‌گشتی و مه‌حوی به‌تایبه‌تی له‌لیکدانه‌وه‌ی یاندا له‌واتایه‌ک زیاتر هه‌لده‌گرن و ده‌توانری بخریته‌ تای ته‌رازووی دل‌داری یا خود سۆفیگهرییه‌وه.

هه‌ردوولاش به‌لگه‌ی به‌رجه‌سته‌ی خۆیان هه‌یه‌وه ده‌توانن بو‌چوونه‌کانیانی پی به‌هیتز بکه‌ن، ئەوانه‌ی به‌ره‌و دل‌داری مه‌جازی ده‌به‌نه‌وه به‌لگه‌ی خۆیان هه‌یه، چونکه له‌ناو شیعره‌کاندا باسی یاری ده‌کری که خاوه‌نی زولف و روو و خاله و بیگومان ده‌بی ئەویاره ئافره‌ت بی، یا ئاده‌میزاد.

ئەوانه‌ی شیعره‌کان به‌ره‌و دل‌داری راستی ده‌به‌نه‌وه، ئەوانیش به‌لگه‌ی خۆیان هه‌یه‌وه به‌هیتزترینیان نیستی و (فناء) تانه‌وه‌ی عاشقه له‌مه‌عشووقدا، و اتا: لایه‌نه گیانییه‌که به‌سه‌ریدا زال ده‌بی و هه‌ست به‌چیژی هه‌ستی نا کریت.

ئێستاش وا به‌پیتی توانا چهند خالی ده‌ستنیشان ده‌که‌ین که بینه ده‌ستووریک بو‌ناسینه‌وه‌ی شیعری سۆفیگهری و جیا کردنه‌وه‌ی له‌بابه‌تی تر، خاله‌کانیش له‌مانه‌ی خواره‌وه‌دا رهنگ ده‌ده‌نه‌وه:

۱- تانه‌وه‌ی عاشق له‌مه‌عشووقدا و بوونیان به‌یه‌ک: یا خود خو‌به‌ختکردنی عاشق بو‌مه‌عشووقه‌که‌ی و چیژوهرگرتنی له‌نازاردانی به‌رده‌وامی، چونکه عاشقی راسته‌قینه هه‌موو شتیکی له‌یاره‌وه پی خو‌شه و گرنگ ئەوه‌یه له‌ئهن‌دیسه‌ی مه‌عشووقه‌ ده‌رنه‌چی. مه‌حوی سۆفی له‌م باره‌یه‌وه نمونه‌ی شیعری زۆره و له‌خواره‌وه چهند به‌یتی تو‌مار ده‌که‌ین:

تانه‌بووری تو‌ له‌سه‌ر ری ناخه‌یه مه‌یدانی عیشق
سه‌ر له‌پیتشی پی ده‌بی له‌م ریگه‌ دانیتی (اولا) (۹۲)

ئاهمه‌یه خو‌به‌ختکردن له‌پیتناو عیشقی راستی بو‌ره‌زامه‌ندی مه‌عشووقه‌ که
خوایه:

که دل ده‌توتیه‌وه بو‌ تو، ده‌که‌ی ئەو رۆژه تو‌پروا
که خو‌ده‌رخه‌ی وه‌کو خو‌ر، دل وه‌کو شه‌ونم له‌خو‌پروا (۹۳)

دلی سۆفی ده‌توتیه‌وه و تیشکی خۆری رووی یاری ئەو ماده‌ده‌ تو‌اوه‌یه ده‌کاته
هه‌لم و له‌ناوی ده‌بات.

۲- ئاماژه‌کردن بو‌هه‌ندی که‌له‌ پیاوی سۆفیگهری: شاعیر زۆر جارن ئاماژه بو‌
هه‌ندی له‌سۆفیانه‌ ده‌کا که له‌پیتناو ریبازه‌که‌ی یاندا سه‌ریان داناوه یا خود
نازاریکی زۆریان چه‌شتوه، له‌م باره‌یه‌وه له‌ شیعره‌کانی مه‌حویدا چهند
نمونه‌یه‌ک به‌رچاو ده‌که‌ون له‌وانه:

قاتی پیاوه له‌سه‌ر ئەم ئه‌رزه، ده‌بینی مه‌نصور
به‌سه‌ری داره‌وه، (ذا النون) ه‌له‌بن زیندانا (۹۴)

لیرده‌دا مه‌نسووری هه‌للاج و زینوونی میسری دوو که‌له‌ پیاوی سۆفیگهری بوون
و یه‌که‌میان له‌سیداره‌ دراو دووهم زیندانی کرا.

۳- ئاماژه‌کردن بو‌تایه‌ت و حه‌دیس: سه‌ره‌رای لایه‌نه گیانییه‌که‌ی هه‌ندی جار
شاعیر ئاماژه بو‌هه‌ندی تایه‌ت و حه‌دیس ده‌کات که له‌ته‌وه‌ری سۆفیگهریدا
ده‌خولیتنه‌وه، ئەمه‌ش چهند نمونه‌یه‌که له‌م باره‌یه‌وه:

به‌ (الطور) ی قه‌لبی ته‌جللا قه‌رین
به‌ (والنجم) ی پر ورشه ورشی جه‌بین (۹۵)

لیرده‌دا (الطور) ئاماژه‌یه بو‌سووره‌تی (الطور) و (والنجم) بو‌سووره‌تی (النجم)
له‌قورئاندا:

بو‌گومبووانی چۆلی مه‌حه‌به‌تیه‌تی خودا
ته‌بشیری (والسلام علی تابع الهدی) (۹۶)

لیره دا ئاماژیه بو ئایه تی «والسلام علی من اتبع الهدی» (۹۷)، بهیته کهش باسی بیابانی خوشه ویستی خوابی دهکات که هه ره له خویدا سۆفیگه ربیه.

له سه رسانی که سانی دی جه نازهی من، وتی: چابوو

ئه م ئیفتادهش له غه م رسگاری بوو بو خوئی و سه ربی کهوت (۹۸)

ئه م بهیته ئاماژیه بو فه رموده ی پیغه مبه ر «الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا» (۹۹).

۴- ناوه یبانی حال و مه قامی سۆفییه کان: زۆر جار ان شیعره کان زاروه ی حال و مه قامه کانی تیدایه و به مه وه دهناسرینه وه. مه حوبش ئه مه ی فه رامۆش نه کردوو وه که م تازۆرێک له غه ز له کانیدا رهنگی داوه ته وه، لیره دا نامانه وی هه موو نمونه کان بخره ی نه بهرچاو به لکو له باره ی حال نمونه یه ک و له باره ی مه قام نمونه یه ک ده ست نیشان ده که ین:

له سه ره خو چوونه، شه یدا بوونه، قورپیتوانه، سووتانه

هه تا مردن، مه حبه ت ئیشی زۆره، ریزی لێ ده گرم (۱۰۰)

لیره دا (محبه) یه که یکه له حاله کان که مه حوی هه تا مردنی ریزی لێ ده گریت:

به عومری نووچه وه ته و فیقی تو بکا ئیمداد

له به حری شوکره وه یه ک قه تره بینه سه ره له ب (۱۰۱)

لیره دا (شکر) یه که یکه له مه قامه کان که مه حوی ده یه وی یه ک دلۆپ له وه ده ربایه دا بینه ته سه ره لیوی.

۵- بوونی زاروه کانی سۆفیگه ربی له شیعره کاند: ئه گه ره هات و شیعره کان زاروه ی سۆفیگه ربیان تیدابوو و له واتادا به ره وه عیشقیکی بیگه ردی دوور له جیهانی ماده ده چوون، ئه وا ده توانی شیعره کان ناویان لێ بنری سۆفیگه ربی.

شیعره کانی مه حوی له باره ی زاروه ی سۆفیگه ربیه وه ده وه مه ندن و به یتی وای تیدایه که چوار پینج زاروه ی ناخنیوه ته خوئی، لیره دا ته نیا دوو نمونه ده خینه بهرچاوو ئه وانی تر له شوینی خوئی تو ماریان ده که ین:

سه کهینه ی مه ره به ی سووتانییه ئاته ش په رستی عیشق

ئه گه ره صاحب ئیراده ت بی عه جه ب پیریکه په روانه (۱۰۲) له م بهیته دا پینج زاروه ی سۆفیگه ربی تیدایه «سه کهینه، سووتان، عیشق، ئیراده ت، پیر» و واتاکه شی به ره وه عیشقی خوابی ده چیت.

جه مالت حه یفه ده ره خه ی بو که س و ناکه س، وتم، فه رموی

جه لالی حوسنه ئیمه ی کرده شاهه نشاهی «لایسأل» (۱۰۳)

لیره دا «جه لال و جه مال و حوسن» زاروه ی سۆفیگه ربین و بهیته کهش له ناخی سۆفیگه ربی دایه و به ره وه یه کیتی بوون ده چیت.

زاروه سۆفیگه ربیه کان له شیعره کانی مه حویدا

که بریاری ئه وه درا مه حوی شاعیریکی سۆفییه و غه زه ل و چوارینه کانی له م جو ره با به تی شیعره ن، که و ابو ده بی شیعره کانی کومه لێ زاروه ی سۆفیگه ربیان به خو وه گرته بی بو ئه وه ی لیکۆله ر بیانکاته پالپشتی رایه کانی خوئی و خوئی پی پشت ئه ستوور بکات.

ئه وه ی شه ره زایی له زاروه کانی سۆفیگه ربی هه بی وبتوانی له وشه ی ئاسایی جیا یان کاته وه، ئینجا بیت و چاو یک به دیوانه که ی مه حوبدا بگپیت، ئه و کاته بو ی ده رده که ویت که مه حوی وه ستایانه و لیزانانه زاروه سۆفیگه ربیه کانی له شوینی خویدا به کاره یبناوه و بهیته شیعره یبه کانی پی رازاندۆته وه.

نا بی ئه وه شه فه رامۆش بکری که زاروه سۆفیگه ربیه کان له هه مان کاتا واتایه کی تری فه ره نگی ده به خشن که دوورن له واتا سۆفیگه ربیه که، جاده بی به پیی دارپشتنی گشتی غه زه له که، یا خود واتای تایبه تیتی وشه که دیاری بکریت.

له م نامه یه دا توانرا وه کومه له زاروه یبه کی سۆفیگه ربی ده ستنیشان بکرین و له وانه شه لی ره وه له وی هه ندی زاروه ی تر گول و هچنی بکریت بو ناسینی زاروه کانیشت پشت به سه ره چاوه یبه کی عه ره بی (۱۰۴) و سه ره چاوه یبه کی فارسی به سترا وه که تایبه تن به زاروه ی سۆفیگه ربی.

ئىستاش له لاپهړه كانى داهاتوودا به پيى ئلف و بى زاراوه كان تومار ده كرتين، له بهر زورى زاراوه كان به پيوست نه زانرا واتايان بنوسرى چونكه ده بووه وهر گيرانيكي كت و مت كه هيچ داهينانيكي تيدا نيبه، هر چنده زاراوه كان زورى چاند جارى له ديوانه كى مه حوى دووباره بوونه ته وه، به لام وا به چاك زانرا كه تنيا جارى بنوسرين و دووباره نه كرتنه وه.

«زاراوه كان»

	زاراوه كان	لاپهړه	ز
	-----	-----	---
۱	ثاب	۳۷	۱
۲	ثاداب	۷	۲
۳	ثادهم	۶۲	۳
۴	ثازاده گى	۶۴	۴
۵	ثافتاب	۳۹	۵
۶	ثاوى حيات	۳۳	۶
۷	ثاوى خضر	۳۹	۷
۸	ثاوى زينده گى	۹۹	۸
۹	ثايينه	۲۴۱	۹
۱۰	ثوستاد	۲۳۴	۱۰
۱۱	ثولفهت	۲۴۳	۱۱
۱۲	ثونس	۴۲۹	۱۲
۱۳	ثه جهل	۲۲۰	۱۳
۱۴	ثه حوال	۲۴۵	۱۴
۱۵	ثه رباب	۱۶۶	۱۵
۱۶	ثه سرار	۱۵۱	۱۶

۱۶	پیگه ییو	۶۵
	***	
۹۲	تاج	۶۶
۶۷	تۆبه	۶۷
۲۹	تورک	۶۸
۳۹۷	تهجه لی	۶۹
۲۳۱	تهرسا	۷۰
۴۴۸	تهسبیحات	۷۱
۳۵۴	تهفرده	۷۲
۱۱۱	تهفویض	۷۳
۲۳۰	تهقوا	۷۴
۲۴۸	تهلهف	۷۵
۱۸	تهنهایی	۷۶
۱۰۲	تهویه ی نه صوح	۷۷
۱۱۴	تهوحید	۷۸
۳۶۷	تهوفیق	۷۹
۱۶	تیگه یوو	۸۰
	***	
۲۴۳	جام	۸۱
۱۱	جان	۸۲
۱۶۶	جانفزا	۸۳
۱۸	جونوون	۸۴
۳۰۱	جهذب	۸۵
۱۱۱	جهسه د	۸۶
۴	جهفا	۸۷

۱۰۹	ئیمداد	۴۲
	***	
۳	باخودا	۴۳
۲۰۴	باد	۴۴
۱۴۸	باره گاهی عیشق	۴۵
۲۴۷	باطیل	۴۶
۱۶۳	باطین	۴۷
۴۸	بت	۴۸
۲۴	برۆ	۴۹
۵۵	بوتکه ده	۵۰
۱۷۹	بوراق	۵۱
۲۳۴	بولبول	۵۲
۳۲۸	به حری شوکر	۵۳
۳۷۲	به دانش	۵۴
۲۱۹	به رق	۵۵
۱۶۶	به سط	۵۶
۱۱۷	به قا	۵۷
۲۷	به لا	۵۸
۷۱	به یعت	۵۹
۴۶۷	بیدار	۶۰
	***	
۱۱۱	په ریشان	۶۱
۲۳۴	په روانه	۶۲
۸	پیر	۶۳
۳۴	پیری موغان	۶۴

۳۶۷	حه‌مد	۱۱۱
۸۳	حه‌ی	۱۱۲
۶۵	حه‌یا	۱۱۳
۵۶	حه‌یات ئه‌فزا	۱۱۴
۴۳	حه‌یجاب	۱۱۵
۲۲۵	حه‌یره‌ت	۱۱۶
۱۶۷	حه‌یکمه‌ت	۱۱۷
	***	
۳۱	خاکسار	۱۱۸
۳۵	خاَل	۱۱۹
۳	خودا	۱۲۰
۱۴	خورشیدی عیشق	۱۲۱
۳۵	خۆر	۱۲۲
۱۵۴	خوصووص	۱۲۳
۲۸۳	خومار	۱۲۴
۲۶	خوون	۱۲۵
۱۹۱	خه‌تی سه‌بز	۱۲۶
۱۰۶	خه‌رابات	۱۲۷
۱۲۱	خه‌زینه	۱۲۸
۲۰	خه‌ط	۱۲۹
۲۵۹	خه‌لوه‌تگه‌ه	۱۳۰
۲۷۳	خه‌لوه‌تخانه	۱۳۱
۲۳۸	خه‌مۆش	۱۳۲
۲۷۱	خه‌یمه	۱۳۳
۲۹۵	خیلعه‌ت	۱۳۴

۲۲۳	جه‌لا	۸۸
۶	جه‌لال	۸۹
۳۸	جه‌مال	۹۰
۱۳۱	جه‌مع	۹۱
۳۰۵	جه‌واهیر	۹۲
۱۲۱	جه‌ور	۹۳
۲۵۷	جه‌وه‌هر	۹۴
۱۳	جه‌یلوه	۹۵
	***	
۲۹۶	چرا	۹۶
۱۳۹	چه‌وگان	۹۷
۴۶۷	چیهره	۹۸
	***	
۴	حال	۹۹
۱۴	حوسن	۱۰۰
۳۵۹	حوضوور	۱۰۱
۲۸۵	حه‌بلول مه‌تین	۱۰۲
۳۹۶	حه‌ج	۱۰۳
۴۲۹	حه‌رب	۱۰۴
۲۳۷	حه‌ره‌م	۱۰۵
۷۴	حه‌سره‌ت	۱۰۶
۴۴	حه‌سه‌د	۱۰۷
۸	حه‌ق	۱۰۸
۱۹	حه‌قیقه‌ت	۱۰۹
۱۶۲	حه‌کیم	۱۱۰

۴۲۳	روهبان	۱۵۷
۳۲۷	رهب	۱۵۸
۴۲۷	رهحمت	۱۵۹
۱۰۶	رهشکی صهید	۱۶۰
۱۴۵	ریا	۱۶۱
۳۵	ریگهی طهلهب	۱۶۲
۹	زاهید	۱۶۳
۸۰	زمرووت	۱۶۴
۲۸	زولف	۱۶۵
۲۳۱	زوننار	۱۶۶
۴۲۱	زوهد	۱۶۷
۸۳	زیندوو	۱۶۸
۲۸۲	زینده دلّ	۱۶۹
	***	
۲۴۸	سائیل	۱۷۰
۱۳۸	ساقی	۱۷۱
۳۶	سکوننهت	۱۷۲
۱۲۶	سلووک	۱۷۳
۱۶	سویحه	۱۷۴
۱۶۸	سوتن	۱۷۵
۲۳	سوجده	۱۷۶
۲۰۵	سوراحی	۱۷۷
۶	سۆزی عیشق	۱۷۸
۲۲۲	سهتر	۱۷۹
۲۳۱	سهجده	۱۸۰

	***		
۳۵	داغ بهدلّ	۱۳۵	
۳۵	دانا	۱۳۶	
۱۱	دلّ	۱۳۷	
۲۲۲	دلدار	۱۳۸	
۲۶	دنیا	۱۳۹	
۳۹	دور	۱۴۰	
۷۹	دۆزهخ	۱۴۱	
۲۲۲	دولبه‌ر	۱۴۲	
۱۶	دهرویش	۱۴۳	
۲۹۲	دهروونی	۱۴۴	
۵۸	دهست	۱۴۵	
۶۸	دهعوی	۱۴۶	
۲۸۰	دههان	۱۴۷	
۴۰۱	دههشهت	۱۴۸	
۵۵	دهیر	۱۴۹	
۳۷	دین	۱۵۰	
	***		
۳۷۰	ذات	۱۵۱	
۹۰	ذاتی ئه‌قدهس	۱۵۲	
۶۳	ذیکر	۱۵۳	
	***		
۴۶۷	راییطه	۱۵۴	
۲۴۳	رجا	۱۵۵	
۱۰۲	رؤح	۱۵۶	

۱۱۴	شیرک	۲۰۵
۲۳۸	شیفا	۲۰۶
	***	
۷۹	صوبح	۲۰۷
۱۲۹	صوفی	۲۰۸
۲۱	صهبا	۲۰۹
۳۲	صهبر	۲۱۰
۱۰۱	صهبوح	۲۱۱
۱۰	صهفا	۲۱۲
۲۳۸	صهنه م	۲۱۳
۲۸۶	صه و مده عه	۲۱۴
۶۱	صیدق	۲۱۵
	***	
۳۹	ضیا	۲۱۶
	***	
۲۶۳	طوبوا	۲۱۷
۴۲۸	طوور	۲۱۸
۳۸	طوره	۲۱۹
۲۴	طهیب	۲۲۰
۱۴	طه ریه ت	۲۲۱
۱۳	(طه ریه ی جه زره تی په روانه)	۲۲۲
۳۱	طه ربیق	۲۲۳
۱۳۸	طه و اف	۲۲۴

۱۵۳	سه حرا	۱۸۱
۷۴	سه حهر	۱۸۲
۱۸۲	سه راب	۱۸۳
۳۹۹	سه عاده ت	۱۸۴
۲۷۸	سه کینه	۱۸۵
۲۳۰	سه ودا	۱۸۶
۸۶	سیبهر	۱۸۷
۲۶۴	سیمورغ	۱۸۸
	***	
۳۸	شام	۱۸۹
۱۳۸	شام و سه حهر	۱۹۰
۲۳۴	شاه	۱۹۱
۵۲	شاهید	۱۹۲
۷۱	شکاری	۱۹۳
۳۴	شور	۱۹۴
۱۴	شوعله	۱۹۵
۵۲	شوکر	۱۹۶
۲۸۳	شه فقه ت	۱۹۷
۲۵	شه مع	۱۹۸
۱۷۱	شه و	۱۹۹
۱۸۳	شه ووق	۲۰۰
۲۹۶	شه وی یه لدا	۲۰۱
۲۸	شه هید	۲۰۲
۲۱۹	شه یدا	۲۰۳
۵۸	شیخ	۲۰۴

۲۳۶	غهبهت	۲۴۷		***	
۱۰۱	فوتووح	۲۴۸	۵	ظولمت	۲۲۵
۲۹۶	فوغان	۲۴۹		***	
۲۴۷	فتهح	۲۵۰	۵۴	عاريف	۲۲۶
۲۶۵	فہساد	۲۵۱	۱۰	عاشق	۲۲۷
۱۱۷	فہقر	۲۵۲	۳۰۵	عوجب	۲۲۸
۱۱۱	فہنا	۲۵۳	۹۶	عوزلہت	۲۲۹
۲۵۹	فہبض	۲۵۴	۲۸۱	عوشرہت	۲۳۰
۲۴	فیتنه	۲۵۵	۱۵	عوششاق	۲۳۱
۱۷۸	فیراق	۲۵۶	۵۵	عہرش	۲۳۲
۸۵	فیرقہت	۲۵۷	۱۱۶	عہطا	۲۳۳
۱۹۳	فیطرہت	۲۵۸	۱۲	عہفوو	۲۳۴
	***		۴۵۲	عہقلی کول	۲۳۵
۱۸۱	قاب قوسین	۲۵۹	۶۲	عہنقا	۲۳۶
۳۹	قاپی	۲۶۰	۳۷۴	عہین	۲۳۷
۴۱	قامہت	۲۶۱	۲۱۸	عیبادہت	۲۳۸
۲۸	قہضا	۲۶۲	۵۲	عیتاب	۲۳۹
۵۱	قیام	۲۶۳	۳۸	عید	۲۴۰
	***		۳۰۵	عیرفان	۲۴۱
۷	کاری دلّ توینہوہ	۲۶۴	۵	عیشق	۲۴۲
۳۹	کاسہ	۲۶۵		***	
۳۷	کافرہیہ	۲۶۶	۵۱	غایب	۲۴۳
۳۳۲	کامیل	۲۶۷	۵۵	غہفلہت	۲۴۴
۳۷۲	کُن	۲۶۸	۲۶۴	غہمزہ	۲۴۵
۳۶	کو	۲۶۹	۹۱	غہوٹ	۲۴۶

	***		۳۲۷	کورسی	۲۷۰
۴۵۹	ماهیپیت	۲۹۲	۱۰۶	کولبه	۲۷۱
۶۵	مرووت	۲۹۳	۱۱۳	که ثرہت	۲۷۲
۲۰۵	مزگہوت	۲۹۴	۱۶	کہ شف	۲۷۳
۱۶۶	مورغ	۲۹۵	۱۰۶	کہ عبہ	۲۷۴
۲۴۱	مورغی رّوح	۲۹۶	۲۰۷	کہ لام	۲۷۵
۳۴	مورغ بہ چہ	۲۹۷	۳۱۵	کہ مال	۲۷۶
۱۵	مہ جذووب	۲۹۸	۴۱	کہ مالآت	۲۷۷
۱۶	مہ جلیس نارایی	۲۹۹	۱۶۷	کہ نز	۲۷۸
۴۵۳	مہ حبووب	۳۰۰	۵۳	کیمیا	۲۷۹
۶۲	مہ حرہم	۳۰۱		***	
۸۳	مہ حفووظ	۳۰۲	۲۱۸	گوشہ گیری	۲۸۰
۲۵۸	مہ حوو	۳۰۳	۱۴۱	گولخان	۲۸۱
۴۱۱	مہ حویپیت	۳۰۴	۱۵۱	گولزار	۲۸۲
۱۲	مہ حموود	۳۰۵	۵	(گومبووانی چوئی	۲۸۳
۵	مہ حہ بہت	۳۰۶		مہ حہ بہ تی خودا)	
۱۵	مہ خموور	۳۰۷	۳۴۸	گہ دا	۲۸۴
۸	مہ دہد	۳۰۸	۲۴۲	گہ نج	۲۸۵
۲۴	مہ سستی	۳۰۹	۸۵	گہ و ہر	۲۸۶
۲۵۷	مہ ستوور	۳۱۰		***	
۱۲۸	مہ عاریف	۳۱۱	۱۵۱	لالہ	۲۸۷
۱۸۱	مہ عرفہت	۳۱۲	۴۹	لہب	۲۸۸
۴۶۴	مہ عشووق	۳۱۳	۱۵	لوظف	۲۸۹
۲۰۲	مہ قام	۳۱۴	۸۳	لہ عمل	۲۹۰
۱۸	مہ نصوور	۳۱۵	۱۱۱	لیقا	۲۹۱

۱۹۵	وهرع	۳۳۹
۴	وهفا	۳۴۰
۳۷۱	وهقفه	۳۴۱
۲۴	ویران	۳۴۲
۷۹	ویصال	۳۴۳
۴۳۹	ویلايهت	۳۴۴
***		
۴۲۳	هاتفی غه یب	۳۴۵
۷۳	هوشیار	۳۴۶
۸۶	هه تاو	۳۴۷
۳۹۴	هه بیوولی	۳۴۸
۴۱	هیجران	۳۴۹
۱۲۹	هیجرهت	۳۵۰
***		
۶	یار	۳۵۱
۸۰	یاقوت	۳۵۲
۱۹۴	یه قین	۳۵۳
۳۱۳	یه ک	۳۵۴
***		

۲۲۶	مهوج	۳۱۶
۳۵	مهولانا	۳۱۷
۹۶	مه ی	۳۱۸
۹۶	مه یخانه	۳۱۹
۵۳	مه یکه ده	۳۲۰
۱۴۳	میحراب	۳۲۱
۱۴۰	میعراج	۳۲۲
***		
۳	ناخودا	۳۲۳
۳۸	ناز	۳۲۴
۷۹	ناسوت	۳۲۵
۱۶۸	نالّه	۳۲۶
۵	نوور	۳۲۷
۱۴	نووری باده	۳۲۸
۱۵	نه رگس	۳۲۹
۸۸	نه ظهر	۳۳۰
۲۰۳	نه فس	۳۳۱
۲۲۲	نه فسی به دخوو	۳۳۲
۲۲۸	نه فسی ئه ماره	۳۳۳
۴۵	نیقاب	۳۳۴
***		
۱۷۶	وادی مه حه بیه ت	۳۳۵
۵	وجوود	۳۳۶
۱۱۳	وه حده ت	۳۳۷
۴۱۰	وه حشه ت	۳۳۸

حال و مهقامه‌کان له شیعره‌کانی مه‌حویدا

دوای ده‌ستنیشانکردنی زاراوه سۆفیگه‌رییه‌کان له دیوانی مه‌حویدا وا به چاک ده‌زانری په‌نجه بۆ ئه‌و به‌یتانه رابکیتشری که باسی حال و مه‌قامه‌کانی کردووه، جا راسته‌وخۆ بۆ یا ناراسته‌وخۆ، چونکه به‌شیکن له زاراوه سۆفیگه‌رییه‌کان.

حال و مه‌قامه‌کان به‌گوێره‌ی جیاوازی سهرچاوه‌کان له‌چهندیتی و ژماره‌یاندا جیاوازیان هه‌یه. کۆنترین سهرچاوه‌ی سۆفیگه‌ری ئیسلامی که باسیانی کردبێ (اللمع)ی سهراجی تووسییه‌و هفت مه‌قامی باسکردووه «التوبة، الورع، الزهد، الفقر، الصبر، الرضا، التوکل»^(١٠٦)، به‌لام له‌سهرچاوه‌ی تردا جگه له‌مانه، ئەمانه‌ش ده‌خه‌نه‌ه‌ی مه‌قامه‌کانه‌وه «الانابه، القناعه، الشکر، التسليم، المحاسبة، الخوف والرجاء، الصدق، المراقبة، الاحسان، القرب، الاخلاص، الفناء، البقاء، التوحيد، التجريد، التفرید، التنزيه، العبودية»^(١٠٧).

حالی‌ش به‌گوێره‌ی جیاوازی سهرچاوه‌کان ژماره‌یان چۆنیه‌ک نییه‌و هه‌ندێ به (١٠) ده‌ زاراوه له‌قه‌له‌میان داوه «المراقبة، القرب، المحبة، الخوف، الرجاء، الشوق، الانس، الطمأنينة، المشاهدة، اليقين»^(١٠٨)، به‌لام لی‌ره‌دا جو‌ره تیکه‌لییه‌ک هه‌یه له‌نیوان حال و مه‌قامه‌کاندا، حاله‌کانی (المراقبة، القرب، الخوف، الرجاء) له‌سهرچاوه‌ی تردا به‌مه‌قام دانراون، به‌لام ئیمه به‌گوێره‌ی کتیبه‌که‌ی ئەمین نه‌قشه‌ندی بۆ ده‌چین چونکه له‌کۆمه‌له‌ سهرچاوه‌یه‌کی جیا‌جیای وه‌رگرتووه.

هه‌ر له‌باره‌ی حاله‌کانه‌وه جگه له‌مانه‌ی سهره‌وه، ئەمانه‌ش ده‌که‌ونه به‌رچاو «القبض، البسط، المحو، الاثبات، الصحو، السكر، الغيبة، الشهود، الوجد، الجلال، الجمال، الكمال، اللوائح، الطواع، اللوامع، الجذب، الوارد»^(١٠٩).

وانه‌بێ مه‌حو‌ی له‌ شیعره‌کانیدا ئاماژه‌ی بۆ ئەم هه‌موو حال و مه‌قامانه

کردبێ، به‌لام له‌ نیوه زیاتر باسیانی کردووه له‌ شوینی خۆشیا‌ندا که‌لیکیان ده‌ده‌ینه‌وه، ئاماژه‌ بۆ به‌هیزی و بێ هیزی زاراوه‌ی حال و مه‌قامه‌که ده‌که‌ین، و اتا: پله‌ی شیاوی زاراوه‌که بۆ حال و مه‌قام روون ده‌که‌ینه‌وه، چونکه له‌وانه‌یه له‌ هه‌ندێ شویندا هه‌روه‌کو وشه‌یه‌کی ئاسایی به‌کار هاتبێ نه‌ک وه‌ک زاراوه‌ی سۆفیگه‌ری.

مه‌حو‌ی جگه له‌وه‌ی که‌به‌ته‌نیا له‌چهند شوینی باسی حال و مه‌قامه‌کانی سۆفیگه‌ری کردووه، له‌دوو به‌یتیشدا به‌جووته باسی حال و مه‌قامی پیکه‌وه کردووه به‌یته‌کانیش به‌ره‌و سۆفیگه‌ری هه‌نگاو ده‌نێن:

که‌ پێی ئه‌و شاهه‌ که‌وته ئەم مه‌قامه، جێ به‌جێ هه‌ستا

وتی: ئەم ذاته‌ صاحب‌ حاله، حه‌یفی که‌وتوو بێ حال^(١١٠)

دووور نییه مه‌حو‌ی له‌گه‌ل رابه‌ره‌که‌ی خۆی قسه‌بکاوه‌رکه‌ چاوی پێی که‌وتوو بێ حال و باره، گو‌تویه‌تی: حه‌یفه ئەم سۆفییه‌ حالداره به‌م شیوه‌ په‌شێوه‌یه‌ لێره که‌وتوو:

له‌ ئەحوال و مه‌قامات ئەردوا خۆ، خۆ نه‌گوێری لیت

هه‌ر ئەو گو‌رگه (ئه‌بوو زه‌یدی سرووجی) طه‌وری گو‌ریوه^(١١١)

له‌م به‌یته‌شدا مه‌حو‌ی روو له‌ نه‌فس ده‌کا و ده‌لی: ئەگه‌ر هات و نه‌فس وای هه‌ست کرد که‌لوتفی خوایی دیوه‌و باسی حال و مه‌قامیشی ده‌کرد و له‌وانه‌ش نه‌بوو، له‌ راستیدا ئەمه له‌شه‌یتانه‌وه‌یه و خۆی لێ گو‌راوه.

به‌م پێیه هه‌ردوو به‌یته‌که باسی حال و مه‌قامی سۆفیگه‌ری ده‌که‌ن و ره‌سه‌نی و نارسه‌نیی مرۆفی سۆفیمان بۆ دیاری ده‌که‌ن.

زاراوه‌کانی حال له شیعردکانی مه‌هویدا:

بیگومان ته‌نیا ئەو حالانە باسیان لێوه دەکری که مه‌حوی ناوی بردوون، له‌مانەش:

۱- خۆشه‌ویستی (المحبه): مه‌حوی ده‌لێت:

له‌ فیرقه‌ی خاکساران‌ی مه‌حه‌به‌ت ب‌فکره‌ یه‌ک یه‌ک

به‌ دیمه‌ن یه‌ک نه‌فه‌ر، دا مه‌ن به‌لێوی سه‌د فه‌ریق ئەما^(۱۱۲)

هه‌ر له‌ باره‌ی خۆشه‌ویستی‌یه‌وه‌ ده‌لێت:

شه‌وی ریحله‌ت پده‌ر- رۆحی موروه‌وه‌ح- وه‌صیه‌تی فه‌رموو

مه‌حه‌به‌ت مه‌ذه‌به‌ت بێ، نووری چاوم، مه‌یکه‌شی مه‌شه‌رب^(۱۱۳)

وا دپاره‌ مه‌حوی له‌ باوکیه‌وه‌ خۆشه‌ویستی خوایی بۆ به‌جێ ماوه‌ وه‌سیه‌تی

ئه‌وی جێ به‌جێکردوه‌ و پیتی راگه‌یاندوه‌ که‌ پێکی له‌ مه‌یخانه‌ی عیشتی

خوایی نۆش بکاتا ده‌چێته‌ سه‌ر ریبازی خۆشه‌ویستانی خوا.

مه‌حوی ده‌لێت:

له‌سه‌رخۆ چوونه‌، شه‌یدا بوونه‌، قورپێوانه‌، سووتانه‌

هه‌تا مردن، مه‌حه‌به‌ت ئیشتی زۆره‌، ریزی لێ ده‌گرم^(۱۱۴)

سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که‌ خۆشه‌ویستی هه‌مووی تازاره‌ و سه‌نه‌وه‌ی تێدانیه‌ی،

به‌لام مه‌حوی چونکه‌ عاشقیی که‌ راسته‌قینه‌یه‌ هه‌ر شتی له‌ دولبه‌ره‌وه‌ بێت لای

ئه‌و قوبووله‌، بۆیه‌ هه‌تا مردن ریزی لێ ده‌گری و بێزاری نیشان نادات. هه‌روه‌ها

ده‌لێت:

ده‌مێکه‌ شاری پرشوری مه‌حه‌به‌ت مات و خامۆشه‌

به‌ قانونی ته‌جه‌ننۆن شۆرشێ ئینشانه‌که‌م، چبکه‌م^(۱۱۵)

دیاره‌ له‌و سه‌رده‌مه‌دا به‌رای مه‌حوی شاری پر شۆری خۆشه‌ویستی خوایی چۆل

بووه‌ و ده‌نگ و هه‌رای لێوه‌ نه‌هاتوه‌وه‌ سوڤیه‌که‌ن هه‌ر به‌دیمه‌ن سوڤی بوونه‌و

که‌سی وایان تێدانه‌بووه‌و که‌ له‌ناو خۆشه‌ویستی خودا وه‌ک هه‌للاج به‌ شیت

دابهری، بۆیه‌ ده‌یه‌وی خۆی ئه‌وشیتته‌ بێ و بێده‌نگی ئه‌و شاره‌ به‌هه‌ژینی و شۆرشێ به‌ریا بکات.

هه‌رچه‌نده‌ هه‌شتا له‌سه‌ر خۆشه‌ویستی کۆمه‌له‌ نمونه‌یه‌کی تر ماوه‌، به‌لام له‌مه‌و دوا له‌ کورتی ده‌بیریتیتته‌وه‌ نه‌خۆ به‌کارێکی درێژدادر له‌قه‌له‌م بدریت.

۲- تکا (الرجاء): مه‌حوی ده‌لێت:

به‌هانه‌ مه‌گره‌، له‌وجامانه‌ جامی

که‌ره‌م که‌، ساقیا، بگره‌ رجامان^(۱۱۶)

هه‌رچه‌نده‌ به‌یته‌که‌ به‌گه‌ستی به‌ره‌و سوڤیگه‌ری ده‌چی، چونکه‌ مه‌حوی داوای

پێکیکی خوایی له‌ ساقی (رابه‌ر) ده‌کات، به‌لام زاراوه‌ی (رجا) وه‌کو وشه‌یه‌کی

فه‌ره‌نگی به‌کارهاتوه‌، نه‌ک وه‌ک زاراوه‌یه‌کی حال.

۳- شه‌وق (الشوق): له‌م باره‌یه‌وه‌ مه‌حوی ده‌لێت:

وه‌ک بلب‌ل ئه‌ی تۆ تازه‌ گوتم، پر به‌دلمه‌ شه‌وق

وه‌ک قومری، ئه‌ی تۆ سه‌رو سه‌ه‌ی، پر به‌ملمه‌ ته‌وق^(۱۱۷)

له‌م به‌یته‌دا زاراوه‌ی (شه‌وق) پر به‌پێستی خۆی له‌ شوینی خۆیه‌تی و وه‌کو

حالی خۆی نیشان ده‌دا، چونکه‌ شه‌وق «بریتیه‌ له‌ بلێسه‌سه‌ندنی دل له‌ کاتی

ناوه‌ینانی دولبه‌ردا»^(۱۱۸)، له‌به‌یته‌که‌شدا یار وه‌کو گوڵی رازاوه‌ته‌وه‌و مه‌حوی

وه‌ک بولبولی زۆر به‌شه‌وقه‌وه‌ سوڤی (وجد) گرتوه‌و ناله‌ نالیتی.

۴- خدووگرتن (الانس): مه‌حوی ده‌لێت:

که‌ وه‌قتی ئال و یارانی له‌خه‌مه‌تیا ده‌بن وه‌ک رۆح

حه‌یاته‌، نووری چاوه‌، ئونسی جانه‌، مه‌حی ئیحسانه‌^(۱۱۹)

لێره‌دا زاراوه‌ی (ئونس) وه‌کو حالی به‌کارهاتوه‌، چونکه‌ خدووگرتن بریتیه‌

له‌ «ئه‌و خۆشیه‌ی که‌ له‌ نزیکي خواوه‌ په‌یداده‌بی و جگه‌ له‌ خوا هۆگری هه‌یچ

شتیکی تر نابێ و خدووگر ته‌نیا هه‌زی له‌ ته‌نیایی و خه‌لوه‌تخانه‌ ده‌بێ و دلی

لێی ده‌کریتته‌وه‌»^(۱۲۰) مه‌حوی لێره‌دا ستایشی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) ده‌کا و ده‌یکاته

هۆگری گیان و دل، چونکه‌ ئه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خۆشبووی وه‌کو ئه‌وه‌یه‌ خوای

۵- سور زانین (الیقین): **مه حوی ده لیت:**

ناشتی تو، تووری من، بۆی ئه باتی ههردوو بهک

گه یوه ته هه دی یه قین، ئەم دوو یه قینه ن ههردوو شهک (۱۲۱)

له باره ی یه قینه وه جو نید ده لیت «یه قین بریتیه له هه لسان و نه مانی گومان» (۱۲۲) ههروه ها له باره ی ئەم زاراوه یه وه (ذو النون) ده لیت: «ئه وه ی به چاوی سه ر بیه نری پئی ده گوتری زانست، ئە وه ی به دل بیه نری یه قینی پئی ده لیت» (۱۲۳). جا به پئی ئەم پیناسانه یه قین له م به یته دا وشه یه کی فه رهه نگیه چونکه هیشتا گومانی تیدا ماوه.

۶- جه لال (الجلال): له م باره وه **مه حوی ده لیت:**

گونجانی شی جه لالی خه یالی ئەوم له دل

جی بوونه وه ی سه مایه له یه ک دانه کونجودا (۱۲۴)

جه لال سیفه تیکی خوی مه زنه «ویبقی وجه ربك ذو الجلال والاکرام» (۱۲۵)، مه حوی هینه به گه وه ی زانیوه که ناتوانی له دلی خۆیدا جیگه ی بکاته وه. به م پتیه جه لال لیره دا وه کو حالتی هاتوه، چونکه خوی گه وه «ئه گه ر پیناسی جه لالی خۆی له دلی ئەو به نده یه دا درخست حالتی ئەو به نده یه ئەبیته حالتیکی دیه شه ت».

ههروه ها **مه حوی ده لیت:**

هه ر که س به باره گاهی جه لال ئاشنا تره

زیاتر قسه ی له وه حشه ت و ده شه ت ده دا نیشان (۱۲۷)

مه حوی لیره دا به ته واوی پیناسه ی جه لالمان بۆ ده کا و تیمان ده گه یه نی ئەو که سه ی که زیاتر ئاشنای باره گای جه لالی خواجه قسه کانی زیاتر ده شه ت لیت به دیار ده که وئ، له مه وه بۆمان در ده که وئ که مه حوی له در یای زانستی سۆفیگه ریدا چۆن مه له وانئ بووه!

۷- جوانی (الجمال): **مه حوی ده لیت:**

ئە ی جه مالت نووری دیدە ی ئەنبیا

شامی طوره ت صوحی عیدی ئەولیا (۱۲۸)

جوانی یه کی که له سیفه ته کانی خواو زاراوه یه کی حالتی سۆفیانه یه، هه ر ریه واریکی سۆفیگه ر ئەگه ر خوا «پیناسی جه مالتی له ده روونی ئەو که سه دا درخست حالتی ئەبیته حالتی ئاره زوو تینوویه تی» (۱۲۹)، لیره دا مه حوی مه به ستی له جوانی جوانی پیغه مبه ره که بووه ته رووناکي چاوی هه موو پیغه مبه ره کان، دووریش نییه مه به ستی له جوانی حه قیقه تی محه مه دی بیت که هه موو پیغه مبه ره کان له وه وه په یدا بوونه.

ههروه ها **مه حوی ده لیت:**

به م جه مالت عیشق و به و جاهه حه سه د

هه م دلی من، هه م دلی دو شمن که باب (۱۳۰)

له م به یته شدا جوانی له شوینی خۆی وه کو حال به کارهاتوه و مه حوی له به ر جوانی یه یاره که ی که پیغه مبه ره دلی بۆته که باب و له پینا ویدا سووتاوه، خۆی له راستیدا ده بویه به هۆی ئەو جوانیه وه دلی زیندوو بیته وه نه ک بسوتئ، به لام لیره دا جه مال به لای جه لاله وه شکاوه ته وه و مه حوی سووتانی لاخۆشتره له زینده گی.

۸- ته واوی (الکمال): **مه حوی ده لیت:**

به سۆزی عیشقه بوونه ذی که مالات

اذ الانوار من ذی النار تنشأ (۱۳۱)

که مال له سۆفیگه ریدا به دوو وانا دیت «یه که م: که مالی زاتی: بریتیه له ده رکه وتنی نه فسی خوا به خودی خۆیه وه بی پالپشت و یاریده ی شتیکی تر، دووهم: که مالی ناوی: بریتیه له ده رکه وتنی خودا له نه فسی خۆی و بینینی خۆی له ناو دروستکراوه کانیدا» (۱۳۲).

له مه وه بۆمان در ده که وئ که ته واوی هه ر شایانی خواجه و هیچ مرۆقی

ناتوانی به م پایه بگات. هرچه نده پیغمه مبر(د.خ) وه کو مرؤقیکی ته و او داده نری به لام هیشتا ته و اوییه که ی به گویره ی ته و اوی خوا هر نیسبیه. مه حویش له م به یته ی سه ره و ه دا دهری ده خات که مرؤف به هوئی عیشقه وه له چلکی ماده پاک ده بیته وه و به ره به ره له مه قامه کان رت ده بی تا ده گاته مانی دوا ی نه مان و له وی به ره و باره گای (که مال) هه نگاو ده نیت.

۹- قه بز (القبض): له م باره وه مه حوی ده لیت:

تاکی رواوی خاکی چ مهینه ت زده بووه

پشکووته وه له به زمی مه ی ئه مشه و هر ئینقباض (۱۳۳)

قه بز زاراهه کی سؤفیگه ربیه و حالیکه «تووشی ربیواری سؤفیگه ری ده بی به هوئی زالبوونی ترسه وه له فه رمایشیکی خواوه یا به هوئی ده نگیتیکی غه بیبیه وه» (۱۳۴).

هرچه نده مه حوی راسته و خو(قبض) ی به کار نه هیئاوه و (انقباض) هاتووه، ئه میش هر پهستی ده گه یه نی و به ته و اوی شوینی شیایوی حالی قه بز ی وهر نه گرتووه.

۱۰- به ست (البسط): مه حوی ده لیت:

له بو ئه ربایی دنیا قه ت مه ده به سط و به یانی عیشق

که مه حوی شه رحی نوکته ی جانفزا بو مردووه ضایع (۱۳۵)

به ست وه کو حالی سؤفییان بریتیه له «گوی بیستنی به لیتیکی خوش وه کو به لیتندان به به هشت و له دوا ی حالی تکاوه په یدا ده بی» (۱۳۶).

لیره دا مه حوی هرچه نده باسی عیشقی خواویی ده کات به لام زاراهه ی (بسط) ی وه کو زاراهه کی سؤفیگه ری و حال به کار نه هیئاوه به لکو به واتای لیکدانه وه هاتووه.

۱۱- هوشیاری و مهستی (الصحو والسكر): مه حوی ده لیت:

له بهر حوکمی نیگایا قاته هوشیار

هه تا چاوی بکا بر، مهسته هر مهست (۱۳۷)

هوشیاری و مهستی دوو زاراهه ی سؤفیگه رین و له باره ی حالی سؤفیانه وه به کار دین. هوشیاری بریتیه له «به خو هاتنه وه ی ربیواری سؤفیگه ری دوا ی له هوش چوونی و نه مانی ههستی» (۱۳۸)، به لام له لایه ن سؤفییه کانه وه «بریتیه له تووردانی هه موو کو ت و پیوه ندیکی دیار و نادیار و روو له خواکردن» (۱۳۹).

مه حوی له تاکه به یته ی کدا هه ردوو زاراهه ی هوشیارو مهستی به کار هیئاوه، یاره که ی هیئنده نازدارو دلکیشه ئه وه ی چاوی پیی که و تووه هه موو مه ست بوونه و که توون و هوشیار له و ناوه دا قاته، یاره که شی ده بی هر پیغمه مبر بی چونکه له به یته ی هه شته می غه زه له که دا ده لیت (بو البشر) یش هه رمه سته که مه بهستی هه زه تی ئاده مه، جاده بی جگه له پیغمه مبر کئ بی که ئاده م په ست و مه ست بکات؟

۱۲- سؤز (الجدب): مه حوی ده لیت:

وه ک کاره با له کا که ششی جه ذبی حوسنی تو

صه بری به دزیبیه وه له منی ناته وان دزی (۱۴۰)

سؤز وه ک حالیکه سؤفیگه ری بریتیه «له وه ی که خوا به نده یه کی خوئی راکیشی بؤلای خوئی به بی خو ماندوو کردن و تیکوشانیتکی ئه و به نده یه» (۱۴۱).

مه حوی که زاراهه ی (جدب) ی به کار هیئاوه پر به پیستی پیناسه که ی نییه و ئه وه دهرده خات که گه نجیکی ره و اندزی ئارامی له و برپوه بی هیزی کردووه به م جوهر، مه حوی له کو ی پازده زاراهه ی حاله کان دوازه ی له دیوانه که یدا ناو بردووه و به زوری بو مه بهستی حال به کار هیئاون.

زاراهه ی مه قامه کان له شیعره کانی مه حویدا

مه حوی له دیوانه که یدا چواره زاراهه ی مه قامی به کار هیئاوه و دوا ی لیکو لینه وه به دیار ده که وی کامه یان وشه ی ئاسایینه و کامه شبان تایه تین به مه قام که مه بهستی ئه م کاره یه، ئه مه ش زاراهه کانن:

۱- تویه (التویه): مه حوی ده لیت:

له ناوا باسی تویه ی تو بوو ئه ی سته مگه ر شوخ

بخه ئەم تۆبە پاشی کوشتنی من تۆببوو پیرت (١٤٢)

تۆبە وەکو زاراوێهێکی مەقام بریتییە لە «واز هێنان و گەرانهوه لەو شتە جیهانبیانەیی که رینگای گەشتن بەخوا دەگرن» (١٤٣)، تۆبە یەكەم پلە ی ریبواری سۆفیگەرییە و مەرجە دەبێ لیتی پەشیمان نەبیتەوه کە پیتی دەلێن تۆبە ی نەسوح «یاأیها الذین آمنوا توبوا الی الله توبه نصحاً» (١٤٤).

وادیارە مەحوی دلێ گێرۆدە ی داوی ریبواریکی سۆفیگەرییە و داوای لێ دەکات و حەوالە ی پیرورابەری دەکا، کە جارێ تۆبە کە ی دوا بخات تا مەحوی دەکوژێ و لە کۆل ئەم هەموو نازارانە ی دەکاتەوه. هەر وەها مەحوی دەلێت:

لیوی دەرخت و بە ناصیح لیوێ لەرزە ی خست ئەگەر

بێ تەبەسسوم کا دەبیتە ئافەتی تەوبە ی نەسوح (١٤٥)

مەحوی گەفتوگۆ ی لەگەل ساقییە (رابەر) و وادیارە مەلایی بە خەلکی رادەگەینی کە تخوونی سۆفیگەری نەکەون، بەلام بەلیو دەرختنی رابەرە کە ی، مەلا پەکی دەکەوێ و لیوێ لەرزە دەگرت، خو ئەگەر هەر جارێ زەر دەخەنە پەک بێتە سەر لیوی ئەوا مەلا ئەگەر سەد تۆبە ی نەسوحی کردبێ عەشقی دەبێ و لەگوتەکانی خو ی پەشیمان دەبیتەوه و پەشیمانییە کە بۆ دەبیتە تۆبە ی نەسوح.

٢- وەرە (الورع): لەم بارە یهوه مەحوی دەلێت:

وەرعی فارووقی تەماشاکەن، وتی: ناکا قوبوول

غیرەتم ژاکاوی ئەو گولباغە بو باغی فەدەک (١٤٦)

وەرە لە سۆفیگەریدا بریتییە لە «پارتیزکردن لەشتی گومان لیکراو لە ترسی تووشبوونی» (١٤٧)، مەحوی لەم بەیتەدا ئاماژە بو وەرە و لەخوا ترسانی حەزرەتی عومەر دەکا لەسەر کیشە ی باخی فەدەک کە نەیداوه حەزرەتی فاتیمە، چونکە کەس میراتگری پیغەمبەرەن نین. وشە ی وەرە وەکو وشە یهکی فەرھەنگی بەکار نەهاتووه بەلکو تارا دە بێ وەرعی عومەرمان نیشان دەدا کە چەند لەخوا ترس بووه، بەلام ئەو وەندە هە یه بەیتە کە لە شیعری ئایینییه و پە یوهندیی بە

سۆفیگەرییەوه زۆر نییە.

٣- زوهد (الزهد): مەحوی دەلێت:

لەگەل ئەم ئیحتیشامە زوهدی دنیا یی تەماشاکە

کە یەک لەت نانی جو بوو قووتی، یاخورما دووسی دانە (١٤٨)

زوهد وەکو مەقامێکی سۆفیگەری بریتییە لە «بشت لە جیهان کردن و رق بوونەوه لیتی، یاخود ازهینان لە خوشیی جیهان بو خوشی رۆژی دوامایی» (١٤٩) لێرەدا مەحوی باسی زوهدی پیغەمبەر (د.خ) دەکا و بەیتە کە لەریزی شیعری فێرکردن یا وەسفی سۆفیگەرییە.

٤- هەژاری (الفقر): لەم بارە یهوه مەحوی دەلێت:

شوگری حەق بەردەری هەر فەقرە ئیقامەتگام

بەردەر وباری نەسولطان و نەشا نیمە مەلاذ (١٥٠)

لە کتیبەکانی سۆفیگەریدا زۆر بە درێژی باسی (فقر) کراوه، بەلام کورتترین پێناسە کە لەگەل ئەم بەیتە ی مەحوبدا بگونجی ئەمە یه «هەژاری بریتییە لە نیستی (فناء) ریبوار لە خوادا، یاخود یه کبونی دلۆپ بە دەریاوه» (١٥١).

مەحوی لەم بەیتەدا هەموو دەسلالت و سامانی جیهانی توورداوه و بە (الفقر فخری) رازییە و خوا ی هە بێ بەسیتی، چونکە کەسی خوا ی هەبوو هەموو شتیکی دەبێ.

٥- ئارام (الصبر): مەحوی دەلێت:

دەمی بوو یارو هەمدەم بوو لەگەل دل صەبرو هۆش ناخر

لەبەر بێ تابی، ئەو تەشریفی بردو رفیق ئەم ما (١٥٢)

ئارام لە سۆفیگەریدا بریتییە لە «ان الصبر عبارة عن ثبات باعث الدين في مقاومة باعث الهوى» (١٥٣)، مەحوی ئارامی کردۆتە یارو هاو دەمی دلێ و خەمی ئەوه دەخوا کە ئارامە کە ی رۆیشتووه و دلێ بێ هاوړی ماو تەوه، مەحوی نەچۆتە قوولاییهوه بۆ یه ئارامی لانه ماوه.

۶- ته وه کول (التوکل): مه حوی ده لیت:

دلّی بی باره، مایه ی کاره، هه رکه س کاروباری خۆی

له دنیا دا، مووفه ق بوو به دلّ ته فویضی باری کرد^(۱۵۴)

مه حوی له م بهیته دا ناوی (توکل) ی نه هیناوه، ته نیا واتاکه ی نه وه ده گه یه نی که هه رکه سی کاروباری خۆی به خوا بسپیترئ ئاسووده و بی خه م ده بی له جیهاندا «ومن يتوکل علی الله فهو حسبه»^(۱۵۵).

۷- رهزا (الرضا): مه حوی له م باره یه وه ده لیت:

قه زایی دهسته لاتت کا، چیه غه یری رهضا چاره

له بهردهستی جهلا باریویکه شیری پهل بهسته^(۱۵۶)

سۆفییه کانی عیراکی و خوراسانی له باره ی (رضا) وه رایان جیا یه، به رای خوراسانییه کان: رهزا کوتایی ته وه کوله و له مه قامه کانه، واتا: ریبوار به هۆی کۆششی خۆیه وه به دهستی دینی، به لام عیراکییه کان گوتو بیانه رهزا له حاله کانه و به خششیکی خوییه و په یوه ندیی به هه ول و کۆششی ریبواره وه نییه^(۱۵۷).

مه حوی لیتره دا ده یه وی به ته وای ریبوار خۆی بداته دهست قه زاو قه ده ری خوا و به هه موو شتی قایل بیت، چونکه نه گه ره بنده له خوا رازی بوو خواش له و رازی ده بی «رضی الله عنهم و رضوا عنه»^(۱۵۸).

۸- سوپاس (الشکر): مه حوی ده لیت:

به عومری نوو حه وه ته و فیقی تویکا ئیمداد

له به حری شوکروه یه ک قه تره بیتمه سه ره لب^(۱۵۹)

سوپاس وه کو زاراه یه کی مه قام له سۆفییگه ریدا بریتییه له وه ی که ریبوار به زمان و دلّ دان به نیعمه ته کانی خوا دا بنیت، سوپاسیش سه ره تا و کوتایی هه یه، سه ره تاکه ی زانین و هه سترکرنی نیعمه ته کانه و کوتاییه که شی کارکردنه به گوێره ی نه و نیعمه ته خویانه و سوپاسکردنی خویا^(۱۶۰).

مه حوی له م بهیته دا زۆر به ناخی سۆفییگه ریدا چۆته خواره وه ده یه وی وه کو

نوح هه زار سال بژی بو ئه وه ی ته نیا دلّوی له ده ربای سوپاسی خوا بینیته سه ر لیوو سوپاسی بکات، واتا: به هه زار سال نه گه ر بتوانی به قه د دلّوی سوپاسی نیعمه ته کانی خوا بکات که هینده ی ده ربایه کن.

۹- ئیحسان (الاحسان): مه حوی ده لیت:

که وه قتی ئال و یارانی له خدمه تیا ده بن وه ک رۆح

حه یاته، نووری چاوه، ئونسی جانه، مه حضی ئیحسانه^(۱۶۱)

ئیحسان له روانگی سۆفییگه ریه وه نه وه یه که ریبوار هه رده م خوی له به رچاو بی و وابزانی خوا ئاگاداریتی «الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک»^(۱۶۲). مه حوی لیتره دا ستایشی پیغه مبه ر ده کا و وای ده رده خا که ئیحسانیکی ته واره، واتا: له هه موو هه لئس و که وتیدا خوی له به رچاوه و له تۆله ی کرده وه ی خرابی خه لکا چا که ده نوینی، به یته که ش سه ر به شیعی ر فیترکردنه و سیفه ته کانی پیغه مبه رمان پی راده گه یه نی و وشه ی ئیحسان وه کو مه قامیکه.

۱۰- نیستی (الفناء): له م باره یه وه مه حوی ده لیت:

چ خه یالیکه لیقابی به فه نا چوونی جه سه د

(تا پریشان نشود کار بسامان نرسد)^(۱۶۳)

نیستی وه کو مه قامی «بریتییه له گوێنه وه ی ره وشتی خراب به ره وشتی چاک و تانه وه له خوا دا»^(۱۶۴). به م پییه ریبوار که گه یشته نه م مه قامه په یوه ندیی به جیهانی هه ستییه وه ده بری و ئاکاره به ده کانی به ئاکاری خوی ده گوێرین بۆیه مه حوی ده لیت: تو چۆن بی له نا و چوونی له ش ده گه یته خوا؟ چونکه له ش په رده یه که تا لا نه بری نه فسی به نده ناگاته خوی خۆی، لیتره دا (فنا) به ته وای له شوینی خۆی وه کو مه قامی به کارهاتوه و به هۆی گه یشتن به ره و به کبونه که ی (بسطامی) هه نگا و ده نیت له گه ل خودا.

۱۱- مانه وه (البقاء): مه حوی ده لیت:

به لکه له و ریبیه وه من په ی به مه عیمرانی به قا

«مه‌حویا» غه‌یری خه‌راباتی فه‌نا نیمه مه‌لاذ^(۱۶۵)

مانه‌وه وه‌کو مه‌قامتی «پریتییه له‌سه‌ره‌تای هه‌نگاونان به‌ره‌و خوا دوا‌ی کۆتایی هاتنی (فناء) تا سیفه‌ت و ئاکاری خوایی وه‌رده‌گری»^(۱۶۶)، مه‌حوی زۆر به‌وردی بۆ نیستی و مانه‌وه چووه و ئه‌وه‌ی زانیوه که سوڤی له‌سه‌ره‌تادا ده‌بی بگاته نیستی و لیبی رزگار بیی و ئینجا بگاته مانه‌وه‌وه به‌رده‌وامی وه‌رگری. هه‌روه‌کو له‌ به‌یته‌که‌یدا نیشانی داوه که خه‌راباتی نیستی به‌ خه‌رابات داناه له‌مه‌وه‌یه چونکه له‌ مه‌قامه‌دا ریبوار هۆشی له‌سه‌رخۆی نییه‌و ناتوانی سوود به‌ خه‌لکی ده‌وروپشتی بگه‌ینی، به‌لام له‌ مه‌قامی مانه‌وه‌دا هۆشی دیته‌وه به‌رو سوود به‌خۆی و ده‌ورو پشتی ده‌گه‌یه‌نی.

۱۲- یه‌ک‌تاپه‌رستی (التوحید): **مه‌حوی ده‌لّیت:**

«مه‌حویا» با به‌س بی شیری ته‌شه‌بوت به‌م و به‌و بگره به‌س دامه‌نی ته‌وحیدی «هو الله آحد»^(۱۶۷)

یه‌ک‌تاپه‌رستی زاراوه‌یه‌کی سوڤیگه‌ری پرواتایه و هینده‌ی له‌باره‌وه گوتراوه کۆتایی نایی، کورته‌ی هه‌موویان دیته‌وه سه‌ره‌وه‌ی که «له‌بووندا یه‌کی هه‌یه شایانی په‌رستنه‌و بکه‌ری راسته‌قینه هه‌ر خوایه و هه‌موو زۆری له‌ چاوی یه‌کی‌کدا ده‌بینی»^(۱۶۸). هه‌روه‌ها جونی‌د له‌باره‌ی یه‌ک‌تاپه‌رستی‌ه‌وه ده‌لّیت: «افراد الموحد بتحقیق وحدانیته بکمال احدیته انه الواحد الذی لم یلد ولم یولد بنفی الاضداد والانداد والاشباه بالتشبیه ولاتکیف ولاتصویر ولاتمثیل لیس کمثله شیء وهو السميع البصیر»^(۱۶۹).

مه‌حوی له‌م به‌یته‌ی سه‌ره‌وه‌یدا هه‌مان پیناسه‌ی (توحید) دووباره ده‌کاته‌وه‌و داوا له‌ خۆی ده‌کا که پشت به‌که‌س نه‌به‌ستی، چونکه جوړیکه له‌ هاوبه‌شی په‌یداکردن بۆ خوا، هه‌روه‌ها ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌خا که خوا هه‌موو شتی‌که و بی ئه‌و هیچ ناکریت. که‌وابوو مه‌حوی لیته‌دا له‌روانگه‌ی یه‌کیتی بوونه‌وه (وحدة الوجود) ده‌روانیته شته‌کان و کاروباری جیهان.

۱۳- دلّسوژی (الاخلاص): له‌م باره‌یه‌وه **مه‌حوی ده‌لّیت:**

ده‌پرسن کیمیا؟ خدمه‌ت به‌مه‌رد، ئه‌ما به‌ئیخلاصی

وه‌گه‌ر ناکه‌م له‌ (بوو به‌کر) ی نه‌بوو خدمه‌ت (ئه‌بوو طالب) (۱۷۰)

ئه‌و مه‌قامانه‌ی که باسکران ده‌بی ریبواری سوڤیگه‌ری هه‌موویان بی‌ی و ئینجا له‌پله‌یه‌که‌وه بۆ پله‌یه‌کی تر بچیت، هه‌ر پله‌یه‌کیش ریبوار گه‌یشتی ده‌بی زۆربه دلّسوژی جی به‌جیی بکات. دلّسوژی له‌ سوڤیگه‌ریدا و اتا «په‌رستنی خودا به‌ دلّسوژی و دوور له‌ ریبابازی، و اتا: هه‌موو کاری هه‌ر له‌ پینا و خوابی و هیچی تری تیکه‌ل نه‌بی»^(۱۷۱).

مه‌حوی له‌م به‌یته‌ی سه‌ره‌وه‌دا زاراوه‌ی (اخلاص) ی به‌هه‌مان و اتای سه‌ره‌وه به‌کاره‌یتاوه‌و و امان نیشان ده‌دا که خزمه‌تکردن ده‌بی له‌پیناوی خوا و دووربی له‌ هه‌موو ریبایی «الا لله الدین الخالص»^(۱۷۲).

۱۴- راستگویی (الصدق): **مه‌حوی ده‌لّیت:**

که‌م بوو وه‌ک ئه‌و ده‌مه، صیدق ئه‌م ده‌مه هه‌م که‌م بووه قات

فه‌رحی نه‌ک به‌ دوابی، غه‌م و هه‌م هه‌م بووه قات^(۱۷۳)

راستگویی له‌ سوڤیگه‌ریدا ئه‌وه‌یه که «ریبوار به‌ ئاشکرا و نه‌ینی له‌گه‌ل خودا وه‌کو یه‌ک بی، ده‌روده‌روونی یه‌کسانی بی و هه‌ر ته‌نیا خوی له‌ دلّدا بی»^(۱۷۴).

مه‌حوی زاراوه‌ی (صدق) ی وه‌کو وشه‌یه‌کی فه‌رهنگی به‌کاره‌یتاوه و به‌یته‌که له‌خانه‌ی وه‌سفی سوڤیگه‌ری دایه.

رابه‌ری ته‌ریقه‌ت لای مه‌حوی

یه‌کی له‌مه‌رحه‌کانی ریبواری سوڤیگه‌ری ده‌بی رابه‌ریکی هه‌بی بۆ ئه‌وه‌ی رینمایی بکا و له‌و گه‌شته گیانییه‌دا هاوده‌می بی و کۆسپ و ته‌له‌زگه‌ی له‌به‌رپیتی لابه‌ری، چونکه «فالشیخ للمریدين أمين الالهام، كما ان جبريل أمين الوحي، فكما لا يخون جبريل في الوحي لا يخون الشيخ في الالهام»^(۱۷۵)، به‌م جوړه ریبوار ده‌بی له‌گه‌شته‌که‌یدا پشت به‌رابه‌ری ته‌ریقه‌ت به‌ستی و گوپرایه‌لیی فه‌رمانه‌کانی بیت «ان كل من لم يتخذ له شيئا يرشده الى الخروج عن هذه

الصفات- حب الدنيا والكبر والعجب والرياء والحسد- فهو عاص لله تعالى» (١٧٦).

مه حویش یه کیچکه لهو که له شاعیرانهی که سهر به جیهانی سؤفیگهرینه و غه زله کانی لهو ته وهره دا ده خولیتنه وه، که و ابو ده بی رابه ریکی هه بوو بی و سهره تا کانی سؤفیگهری له گه ل بری بی و به ره و قولاییه که ی برد بی.

بو سه لماندنی هه شتی، ده بی به لگه ی با وهره پی کراوی خوی هه بی که گومان له کی شه که دا نه هی لتی. له باره ی مه حوییه وه جگه لهو زانیاریانی که له پیشه کی دیوانه که یدا نو سراوه و له گه ل هندی زانیاری نوی تر که له لایهن ئەمین نه قشبه ندییه وه هاتونه، چیرمان به دهسته وه نییه که به لگه ی سه لمیتراری به هی زبن.

له باره ی رابه ره وه ده توانی متمانه بکرتته سهر دوو بنه مای سهره کی:

١- ئەو زانیاریانی که له سه رچاوه کاندای تو مارکراون.

٢- ئەو به یته شاعرانه ی مه حوی که ناماژنه بووون و نه بوونی رابه ر.

به پی بووونی ئەو سه رچاوانه ی وا له بهر ده ستدانه «مه حوی هه م باوکی خه لیفه ی شیخ عو ثمانی ته ویتله ی جی نشینی مه ولانا خالی دی نه قشبه ندی شاره زووری و هه م خویشی خه لیفه ی شیخ به هانه ددینی کوری شیخ عو ثمان بووه» (١٧٧)، که و ابو مه حوی خه لیفه یه کی ئاسایی بووه و «نه گه یشتوه پایه ی که مالی ته ریه ت، که بریتی بیت له ئیرشادی مو طله ق» (١٧٨). به م جو ره مه حوی له باره ی مه لایه تییه وه که م وینه بووه و پله و پایه کی مه زنی له ناو کۆمه لدا هه بووه «به لام مورشید نه بووه چونکه هه م خوی شتی وای نه گوتووه، هه م ئەگه ر مورشید بوای، شیخه که ی حه زره تی به هائوددین ئیجازه ی ئیرشادی ئەدای» (١٧٩).

له مه وه بو مان ده رده که وئ که مه حوی له سه ره تای ژبانی سؤفیگه ریدا رابه ری هه بووه و خو راکی گیانی لی وهرگرتووه، به لام رابه ره که ی له سالی ١٢٩٨ ک / ١٨٨٠ ز ده مرئ و ماوه ی (٢٦) سال به بی رابه ر ده می نیتته وه هه ره وه کو

له غه زله کانی دا ئەم سکا لاکردنه ی له ده ست بی که سیدا ئاشکرایه (١٨٠). ئەگه ر چاوی به شیعه کوردییه کانی مه حوی دا بخشیتین، گه لی به یته ی وامان به رچا و ده که وئ که دادو فیغانیتی له بهر بی که سی و بی رابه ری، ئەو به یته نه ی که بو نی بی رابه رییان لی دی گه لی زو رترن له وانه ی که واتای هه بوونی ده دن به ده سه ته وه.

سه ره تا به ره و ئەو به یته نه ده چین که نیشانه ی هه بوونی رابه رن، ئەوه ی ئاشکرایه ریواری سؤفیگه ری له سه ره تا دا ده بی خه ریکی کو شتی نه فسی خوی بی و به وهره زشی گیانی و له شی ده بی نازاری بدات تا وه کو هیتنه په یوه ندی به جیهانی هه ستییه وه نه می نی، مه حویش که تازه سؤفییه و ده یه وی جهنگ له گه ل نه فسی بکا و بیشکی نی، داوای یارمه تی رابه ری ده کا که به هه ردو وکیان بتوانن به سه ر نه فسی سه رکه شدا زال بن:

به بی یاری مه چۆوه مه عره که ی ئەسه ندیاری نه فس

که له م مه دانه دا هه ر پیره زال ره سته می بی زال (١٨١)

له م به یته ی سه ره وه دا ده گونجی رابه ر هه بی یان نه بی، به لام زیاتر به ره و هه بوونی ده چیت، که چی له م به یته ی خواره وه دا به روونی هه بوونی رابه ری خوی ده سه لمی نی:

کو شتی ئیسه ندیاری نه فسه به سته ی رای پی

گه ر مه ده د کا یانه کا، له و شاهه ئیمدادی ده که م (١٨٢)

لیره دا (پی ر) رابه ره که ی مه حوییه، کو شتی نه فسی به دی به ده سه ت پی ری ته ریه ته و ئەو ده توانی له ناوی بیات.

وادیا ره مه حوی به یارمه تی رابه ره که ی توانی ویتی چوار میخی نه فسی بکی شی و به ره و خو شه ویستی خوایی بی، بو یه ده بین مه حوی هه رده م خه ریکی گریانه چونکه دو ست حه زی لیته تی «فلیضحکوا قلیلا ولیبکوا کثیراً» (١٨٣)، رووباری ئەشکی ئەوناوه ی کردۆته ده ریا و رابه ره که ی وا دو عای (حزب البحر) له به رده کا تا بتوانی رووه و چاوی مه حوی بی و نه خنکی:

خه ریکی حیفظی (حزب البحر) ه یار، ئەلبەت بەفکرێکە
خودا حیفظی بکا، باقل قەدەم دینیتە سەرچاوم (١٨٤)

لەبەیتێکی تر مەحوی لەرابەرەکی دەپارێتەوه که لە دەرگای خۆی دەری نەکا
چونکە لەو دەرگایە بەولاوە شوینی نییە پەنای بۆ بەریت:

تۆ نەبی مەجەئی من بی (ابدأ) نیمە مەلاذ
لەو دەره بێتو دەرم کە، بەخودا نیمە مەلاذ (١٨٥)

وادیارە مەحوی لە گریان بێزار بوو و رابەرەکی سەری لێداو، بۆیە لێردا
داوای لێ دەکا دەمی خونچە ئاسای لێک بکاتەوه و بەپێکیکی ئەو لێوانە
مەست بێ، مەحوی لەم بەیتە خوارەوه دا، رابەرەکی بە ساقی داناو کە
مەبەستی رابەری خانەقایە:

ساقی ئەم مایە طەرەب لەب، پەرچەمت رەیحانی رۆح
نیم خەندی کە لە غونجە، دەرخە سەرچاوی صەبووح (١٨٦)

دوای ئەو مەحوی بەگلهییەکی زۆرەوه روو لە رابەرەکی دەکا و دەلی:
رابەرەکی میانە لەگەڵ کەس نییە و ئاسکە کێوتیکە مائی نابێ:

بە کەس نابێ بتی من ئاشنا قەط
غەزالە بەر نییە رامی وەفا قەط (١٨٧)

هەرکە مەحوی رابەرەکی (شیخ بە هائوددینی نەقشبندی) وەفات دەکا بەبێ
رابەر دەمینیتەوه و هات و هاواری بێ کەسی لێ هەڵدەسێ و لە خوا
دەپارێتەوه کە تەمەنی ئەوەندە درێژ بکات تا لەم دوا ییەدا لەبەر قاپیی
رابەرێکدا بمریت.

لەدوای شیخ بە هائوددین، شیخ حیساموددینی کوری دەبیتە رابەری تەریقەت
کە تەمەنی (٢٠) ساڵ دەبێ، هەرچەندە مەحوی نابیتە موریدی، بەلام غەزەلێکی
بۆ دەنووسی و وانیشان دەدا کە دلی مەحوی دووبارە عیشقە کە نۆی کردۆتەوه
سەرلەنۆی حالێ مەحوی دەره دەری پەشێو کردوو (١٨٨):

دلی بردم بەشۆخی، دولبەرێکی تازه، سەر لەنۆی

موبارەک بێ لە دل، سەودایێکی کە، کەوتە سەر، لەنۆی
کەچ ئەبروو، دیدە ئاهوو، شۆرشین خوو، فیتنە جوو، تورکی
خورۆش و شۆرشینی خستە ناو ئەهلی نەظەر لەنۆی (١٨٩)

تا دەلیت:

بە شێوی شکلی شیرینی، وەکو کاکۆلی موشکینی
پەشێوی کردوو ئەحوالی مەحوی دەره دەری لەنۆی (١٩٠)

ئەم بەیتانە خوارەوه ش کە یەکە یەکە تۆماریان دەکەین، بە بۆ چوونی ئیمە
پەنجە بۆ هەبوونی رابەری تەریقەتی مەحوی رادەکێشن، بۆ ئەوهی زۆر درێژ
دادری نەکرێ، بەیتەکان لە دوای یەکتەری دەنووسین بێ لەسەر نووسین:

چاوی لەوه عەدی کوشتنی من چاوی دزیهوه
خوونکاری و، دەبێ لەقسە خۆی نەکا نکوول (١٩١)

بەم ئیختیصاصە ساسەری من بۆ نەگاتە عەرش
هات و لەسەرمی دا، وتی (ابدأ بما یؤول) (١٩٢)

نەگەییە دامەنی دەستی دوعا، جادەبە خاکی رتی
طەریقەتی گۆشەگیری بەردە دەم، ئەمجارە ری دەگرم (١٩٣)

شوکور موورم بوو پامالی میری
بەبێ نامی ژیا م و نامەوەر چووم (١٩٤)

بلا رۆحت موقەدەس بێ، ئەم و ئەو کردنت بەس بێ
هەتا ئاخر هەناسە ئەو بناسە، هەر بنازە بەو (١٩٥)

دەرسی عیشقم هەر لەکن پەروانە یا بولبول بوو
بیگەمی، یانە یگەمی، هەر مەشقی ئوستادی دەکەم (١٩٦)

دوای نیشاندانی ئەو بەیتانە کە بەلگەیی ئەو بوون مەحوی رابەری
تەریقەتی هەبوو لەسەر تادا، ئیستاکەش ئەو بەیتانە دەخرینە بەرچاو کە مەحوی
تیا یاندا لەبەر بێ رابەری هاوارو دادیتی، ئەمەش بەیتەکان.

لەم بەیتە خوارەوه دا مەحوی خۆی بەبێ کەس و رابەر داناو و خەلکی لەو

ئاسته نین که له زمانى مه حوى بگهن، چونکه نهو حالهى سوڤى به سهرى دادى
همه مووى به وشهى فه رههنگى دهرك ناکرى و هه رابه ره نه گه ر لهو زمانه
ره مزىبهى شاعير بگات:

بى کهس منم، کهسى له زوبانم بگا نىبه
همه دم خودا نه ناسن و دم پر له يا خودا (۱۹۷)

همه ميسان مه حوى خوڤى بى کهس و بى شوپن داناوه و کهسى نىبه خاوه ندارى
بکا و له جيهانى گيانيدا هاوده مى بيت:

چ کهس نايى به کهس دارم، نىبه له وه ره دره يارم
خودا ياتوبکهى چارم، کهسىکم بى کهس و بى ده ر (۱۹۸)

مه حوى لهو بى رابه رىبه دا له خوڤى بىزار بووه و وا ههست دهکا دارى ته مهنى
وشک بووه ته وه و سه رى جوڤ و خرۆشى عيشقى خوايى تيدا نه ماوه و دلئى وه کو
شوشه يه کى به تال و ايه و شوڤى عيشقى تيدانىبه:

سه رکه جوڤىکى نه بى، من زر که تالم بو چىبه
دل که هوڤىکى نه بى، شىشه ي به تالم بو چىبه (۱۹۹)

مه حوى هه روا له چۆله وانى بى رابه رى دايه و زۆر هه ولى وه دهسته ينانى
رابه رى داوه، به لام به ختى يار نه بووه:

چىبه کهم نه نهو کهسه م که کهسم بى له لا به کهس
خۆشم نه گه يه نهو کهسه، نهو من بکا به کهس (۲۰۰)

ليره دا مه حوى به روونى ديارى کردووه که رابه رى کهس نه بووه و نه گه بشتوته
نهو کهسه ش بىته رابه رى نهو. له م به يتهى خواره ودا مه حوى نهو ماوه بى
رابه رىبهى به پروبووچ و بيهووده داناوه، بوڤه حه زده کا ماوهى ته مهنى له خزمهت
رابه رىکى پايه به رزدا به رىته سه ر:

به ضايه ع چوو له (مالا يعنى) يا وه قتم هه موو، يه عنى
ده بى وه قتى له (بو الوقت) بى بخوازم دا تيا بمرم (۲۰۱)

که ژيانى کو تايى بى و نه نجام هه رچوونه ژير خاک بى، مه حوى واى به چاک

ده زانى که خوڤى به رده رگاي رابه رى بکا به سه رى خوڤى:
که دايهى خاكت ناخر هه رده بى بگريته باوهش خوڤى
بکه خاكي به سه رخوتا له قايى (بو تراب) ي زوو (۲۰۲)

ئىنجا مه حوى داوا له خوڤى دهکا که رووى زهردى بخاته بهر تيشكى رووى
وهک مانگى رابه رکهى تاكو بسووتى و له هه موو گهردى پاک بىته وه، که و ابو
مه حوى هه ر له خولياى گرتنى رابه رى دا بووه و خوا خواى بووه بى رابه ر نه مرى:

به تايى عه كسى نهو ديداره دل سووتا موزه ككايه
که تانت راگره سازوو، به جيلوهى ماها تايى زوو (۲۰۳)

مه حوى له دهو ربه رى خوڤى بىزاره و كار له دهست مرۆقى ناله باره، بوڤه
دهيه وى له جيهان رزگار بى و په نا به رىته بهر رابه رىکى پايه به رز:

دهنى طبعى به جارئى عالمى داگرت نهوا مه حوى
درهنگه ئىلتىجا به بهر رهئى عالى جهنا بى زوو (۲۰۴)

له به يتيكى تر مه حوى بى رابه رى به شهوى يه لدا داناوه که شه و يكي تاريكى
درىژى زستانه و دهيه وى به هوڤى چرايى (رابه رى) نهو شه وه تاريكه روڤن
کاته وه:

برا، فكري چرا، كيبريتى فرصت تا له دهستايه
شهوى يه لدا له پيشه، روڤى عومرت وهخته ئاوا بى (۲۰۵)

مه حوى چونکه ماوه بى رابه رى هه بووه و ده زانى هه ر نه و کاته ته مهنه که له ژير
سىبه رى نه ودا بووه، بوڤه ئىستا ژيانى بى رابه رى به دوڤراو داده نى و
ئاواته خوازه که له بهر ده رگاي رابه رىکدا بمرى:

له ناکهس کارىبا خاکم به سه ر روڤى به با عومرم
خودا تو بمرينه تا له بهر قايى کهسى بمرم (۲۰۶)

مه حوى له بهر بى رابه رى هينده بىزاره ئاواتى نهو ده خوازي که هه ر
له سه ره تاوه نه بوایه و نهک وه کو ئىستا له چۆله وانى بى که سيدا ئاواره و سه ر
لئى شىواوه نازانى روو له کى و کوڤ بکات:

چ خوش وەقتی بوو ئەو وەقتەم لە گۆشەى بێکەسیدا بووم
و هەكو هايم لە دەشتى ناکەسیدا ئیستە ئاوارەم (٢٠٧)

سەیر لە وەدايه مەحوى ئەو هەموو ماوه دوورو درێژە لە رابەر دەگەرێ و
بە ئاواتى ئەو هیه لە دوا تەمەنى ژيانى خوا تروسکەيه کى پى بـهـخـشى و
تارىکايى ژينى بى رابەرى پى رووناک بکاتەوه، کە چى هېچ وەرى بەر نەداوه
نائومىد نەبووه، چونکە لە بولبول و پەروانە دەرسى عىشقى خویندوووه ئەو
دووانەش ماندوو بوون و بىزارى نازان:

دەرسى عىشقم هەر لەکن پەروانە يا بولبول بووه

بېگەمى، يانە يگەمى، هەر مەشقى ئوستادى دەکەم (٢٠٨)

جگە لە وەى کە مەحوى قوتابى بولبول و پەروانە يەو چاو لەوان دەکاتەوه،
کە چى هاوارى پى پىرانى بوخارا دەکات کە بەهانای بى و رابەرىکى بۆ
بپەخسینى، چونکە لە دوا دواى تەمەنى:

نەگەيمە ئەو جوانە و گەيمە پىرى

مەدەد يا پىرى پىرانى بوخارا (٢٠٩)

مەحوى لە حالى بى رابەرى زۆر ناقايەلو بىزارە، بۆيه بپارى داوه ئەگەر بۆ
مەسەلەى گيانىش بى پەنا نەباتە بەر کەس و منەتباريان نەبى و لەگيانى خۆى
خوش بىت:

گەر ئىشى رۆحتە کە نەبوو کەس بەدەستەوه

دەست هەلگەرە لە رۆح و مەبە ئىلتىجا بە کەس (٢١٠)

بابەتەکانى شىعەرى سۆفىگەرى

لە پيشەوه زانيمان کە سۆفىگەرى ئىسلامى لەباوەشى زوهدەوه گەشەى
سەندو دواى بەرە بەرە وەکو جوولانە وەبەهە کى سەربەخۆرەگو ريشەى داکوتا و
بووه خودان ياساو دەستورى خۆى، بەم شىوويهش تاگەيشته ئەو رادەيهى کە
وەکو لووتکەيه کى ئەدەبى داھىتراو سەیر دەکرا.

سۆفىگەرى لە بنەچەدا جۆرە ياخيپوونىکە لە کۆمەل و دەستوروى ياساکانى،
بۆيه بەرھەمە شىعەرەکانىشى هەمان ياخيپوونيان تىدا بەدى دەکرت، لەبەر ئەو
زمانى شىعەرى سۆفىگەرى لە زمانى ئاسايى جيايه و زۆر وشەو زاراوہى وای
تىدايه کە تايهتن بە سۆفىگەرى و لە فەرھەنگى ئاسايىدا نين، لە لايەکى
تريشەوه سۆفىيەکان هەر لە کۆنەوه نەيان ويستووہ خەلکى لە نەپتەيهکانيان
بگەن، بۆيه بەکار هينانى رەمزلایان زۆرياو بووه چونکە ئەو حال و
هەلوتستانەى کە بەسەر سۆفیدا دین و ئەو راستيانەى بۆيان دەردەکەوت شتى
غەيبى و نەبيناون، لەبەر ئەو بە وشەى ئاسايى گۆناکرتن و دەرنابرتن، لەم
بارەيهوه ئەحمەد ئەمىن دەلەت: «الادب الصوفي ادب رموز... فهو يفهم مظاهر
العالم على انها رمز، والعالم عنده لا يختلف عن احلام النائم، فكما ان الحلم
يعرض احداثه عرضاً رمزياً فكذلك العالم كل مافيه رمز» (٢١١).

شىعەرى سۆفىگەرى هەمووى لە يەك ئاستى هونەرى و بىردانين، سەرەتا بە
سادەبى دەست پى دەکا و لە قەراخى دەريای سۆفىگەرىدا دەخولیتەوه، دواى
هیدى هیدى بەرەو ناوەراستەکەى دەروا و دەکەوتیتە بەر شەپۆلى بى ئامان،
ئالپەردا کارامەبى شاعىرى سۆفى دەور دەگىرتى و هەندى هەر لە ویدا نەقوس دەبن
و دەنگيان دەپى و هەندىکشيان دەگەنە لىوارى رزگار بوون.

شاعىر هەر لەخۆیدا هەستىکى ناسکى هەپه و لە خەلکى سادە زووتر بە
رووداو دەرووژى، سۆفیش بە جیھانەکەى خۆى قابىل نىبەو لەبەرچاوى ئەودا

هه‌لۆیستانه‌دا سۆفیه‌کان به‌زۆری به‌م زاراوانه‌ «الغیبه، الحضور، الصحو، السكر، الذوق، الشرب» ئه‌وه‌ی له‌ناخیانه‌ ده‌رن (٢١٤).

ج- نه‌مانی په‌رده: سۆفی هه‌ول ده‌دا په‌رده له‌نیوان خۆی و خوادا نه‌می‌نێ، هه‌ندیکیان شه‌ریعه‌ت به‌و په‌رده‌یه‌ داده‌نێن و به‌ره‌و حه‌قیقه‌تی ده‌بن (٢١٥).

د- زāl بوونی بینین (شهود): سۆفی هه‌ست به‌بوونی خۆی ناکات و له‌ناو بینینی خوادا ده‌تویته‌وه، ئه‌مه‌ش په‌له‌ی دووهمی نیستی (فناء) سۆفیا نه‌یه (٢١٦).

ه- ناسین (المعرفه): به‌رزترین په‌له‌ی نیستییه‌ و جیهان و روژی دوامایی به‌ ئه‌ندیشه‌ دانایی و له‌ ئاگایی و خه‌ونیدا جگه‌ له‌ خوا که‌سی تر نایینی و په‌یوه‌ندی هه‌ر له‌ گه‌ل ئه‌وه (٢١٧).

ئه‌م پۆلینه‌ی سه‌روه‌ه بو‌شعیری سۆفیگه‌ری پۆلینه‌کی گشتیه‌و مه‌رح نییه‌ هه‌موو شاعیرێکی سۆفی ئه‌م قوناغانه‌ی پیکایی، ئیستاش به‌پیتی به‌ره‌مه‌ شیعریه‌کانی مه‌حوی و توانامان هه‌ول ده‌ده‌ین ئه‌م پۆلینه‌ به‌سه‌ر دیوانه‌که‌ی مه‌حوبدا به‌سه‌پتین و پایه‌ی سۆفیگه‌ری شاعیر ده‌ریخه‌ین.

پری که‌م و کورتیه‌یه‌، هه‌ز ده‌کا ئه‌و که‌م و کورتیا نه‌ی نه‌هێلێ، به‌لام که‌ سه‌یری ده‌ست و قامکی خۆی ده‌کا له‌چاو هێزی ده‌سه‌لاتدار بی برشته‌ بۆیه‌ به‌ ناچاری بۆ په‌له‌ی دووهمی باوه‌ر دیت و هه‌ول ده‌دا به‌زمانی شیعره‌کانی هه‌ستی خۆی ده‌ربهریت و هه‌ق و ناهه‌ق جیا بکاته‌وه. به‌م پێیه‌ ده‌توانین قوناغانه‌کانی شیعری سۆفیگه‌ری به‌م جوهری خواره‌وه‌ دا به‌ش بکه‌ین:

١- شیعری بیزاری له‌ نه‌فس و کۆمه‌ل: شاعیری سۆفی که‌ تیشکی هه‌قه‌رستی له‌ ده‌روونیدا په‌یدا بوو، ئیتر ده‌که‌وێته‌ به‌رته‌شه‌نه‌و تانه‌دان له‌ نه‌فسی خۆی و ده‌روو پشستی، سه‌ره‌تا سه‌ر کۆنه‌ی نه‌فسی خۆی ده‌کا و ده‌یه‌وی به‌هێنیه‌ سه‌ر ریگای هه‌ق و هه‌قیقه‌ت، ئینجا سه‌یری ده‌روو پشستی خۆی ده‌کا و یه‌که‌ یه‌که‌ ره‌خنه‌ له‌ کار و هه‌لۆیسته‌ خراپه‌کان ده‌گرێ به‌تایبه‌تی تیغی زمانی له‌وانه‌ تیز ده‌کا که‌ له‌ په‌نای ئایینه‌وه‌ خه‌لکی ساده‌ ده‌روو تیننه‌وه.

٢- شیعری زوه‌دی سۆفیگه‌ری (وه‌سفی سۆفیگه‌ری): شیعره‌کانی ئه‌م قوناغانه‌ بریتین له‌ دوور که‌وتنه‌وه‌ له‌ چیرۆکی ژیان و قنیا تکران به‌ژینی کۆله‌ مه‌رگی و نه‌دۆراندنی ژبانی هه‌میشه‌یی له‌ پینا و ژبانی فانیدا، هه‌روه‌ها شیعره‌کان له‌ ته‌وه‌ری ئاکار و خوا په‌رستیدا دین و ده‌چن و هێنده‌ زۆر به‌ره‌و لایه‌نی گیانی و ده‌روونی رو‌ناچنه‌ خواره‌وه‌.

٣- شیعری سۆفیگه‌ری: له‌م قوناغانه‌دا شاعیر به‌ره‌و ناخی سۆفیگه‌ری ده‌رواو په‌یوه‌ندی به‌جیهانی هه‌ستییه‌وه‌ نه‌ماوه‌و ته‌نیا هه‌ر خۆی له‌ به‌رچاوه‌، ئه‌مه‌ش چه‌ند لقیکێ لێ ده‌بیته‌وه‌:

١- خۆشه‌ویستی خوایی: به‌ردی بناغه‌ی سۆفیگه‌رییه‌و تیۆری ناسینی خۆی له‌ سه‌ربه‌نده‌، چونکه‌ هه‌ر خۆشه‌ویستی بوو گه‌ردوونی له‌ نه‌بوونه‌وه‌ هێنایه‌ بوون (٢١٢) «کنت کنزا مخفيا فاجبت ان اعرف، فخلقت الخلق، فبي عرفوني» (٢١٣).

ب- بیهوشی سۆفی: مه‌به‌ست له‌و چرکانه‌یه‌ که‌ نه‌فسی سۆفی خۆشه‌ویستی خوایی لێ ده‌رژێته‌وه‌و هه‌ست به‌ نزیک بوونیکی زۆر ده‌کا له‌ خواوه‌، له‌م

۱- مه حوی و شیعری بیزاری له نهفس و کۆمهڵ

له پیشهوه ئاماژهمان بۆ ئهوه کرد که مه حوی له ریزی شاعیره یاخی بووه کانهو به دووربینیییهوه سهیری خۆی و دهووبهیری دهکا و بهکه بهکه دهیانخاته بهر نهشتهری رهخههی توند و تیژو به پیتوانه ههقهه رستهیییه کهی خۆی دهیانکیشی و راستییان دهکاتهوه. سهههتا با بزانی مه حوی چۆن ههوللی شکاندنی نهفسی خۆی داوه و بهچ ئه نجامیک گه یشتوو؟

مه حوی وهکو سۆفیییه که دهیهوئ له دهست به دکاری نهفسی رزگاری بیی و ریگای ههقهه رستهیییه کهی خۆی بگریته، کهه ابوو مه حوی له دهست فرت و فیلتی ئه مه نهفسه هات و هاواریتی و هانا دهباته بهرخوا که چاره ی بکا و بیپاریزی:

ئه سیرو سهیدی قهیدی کهیدی شهیدی نهفسی ئه ماره

له دهست ئه ماره، به دهچاره، چیه چارم، خودا چاره (۲۱۸)

مه حوی هیتده ئازاری به دهست نهفسیه وه دیوه ههلی خهله تاندوو، بۆیه بهیه کجاری له پیش چاوی کهوتوو وه به پیسترین دوژمنی داناوه:

نه شهیتان و نه دهوران و نه خزمانم به من ناکه

ئهوی نهفسی خهسیسم «مه حویا» کردوو به ده باره (۲۱۹)

مه حوی له بهر بریق و باقی جیهان و جادوگه ریبی نهفسی شوومی، سهری لی شتواوه وه هیچ چاره ی نییه ته نیا پشت به ستان به خوا نه بی «وما ابریء نفسی، ان النفس لامارة بالسوء الا ما رحم ربي» (۲۲۰):

له مه کری ئه مه عه جووه و سیحری دیوی نهفس ئه من مه حوی

په ناده گرم به ذاتی ئه قدهسی بیچوونی نادبوه (۲۲۱)

مه حوی ههروا زۆرانبازی له گه ل نهفسی دهکا و ته مه نی گه نجی له گه ل رابردوو و وا خه ریکه به هاری ته مه نی دیته خهزان و رهونه قی نامیتنی، که چی نهفسه کهی ههروهکو مندالی ساوا واده زانی نه بای دیوه نه باران و وهکو مندال

حهزی له سهیران و گالته جاربییه:

به هاری عومر ئهوا گه بییه حوزهیران

که چی وهک کۆدهک ئیسته دهچمه سهیران (۲۲۲)

واپنده چی مه حوی نه مامی بالای چه مابیتته وه ته مه نی له حهفتا تیپه ریوه که چی هیتشتا نهفسه به دخوو ه کهی سهری بۆ دانه نه و اندوو ه:

له حهفتا تیپه ریم و حهفته بهک بۆ دین و بۆ دنیا

به کاری خۆم و کاری کهس نه هاتم، وهی چ بیکاره (۲۲۳)

مه حوی شنگ و هیتی نه ماوه وهکو مندالی ساوا تازه گاگۆله دهکا و سه ره له قییه تی، که چی نهفسه کهی هه ره نهفسی جارانه و حهزی له گروگاله:

له پین کهوتووم و نهفسم بۆ ههوا دهشنتی وهکو مندال

له بهر پیری سهرم خۆی ناگریته و تازه پی ده گرم (۲۲۴)

به م جوړه مه حوی نائومییدی دای دهگری و ئاخ بۆ رۆژانی رابوردوو دهخوا و وهکو داری سه رکه له به کزه بای و هه ده گه ری و به دریتزایی ئه و ته مه نه نهیتوانی که سی پی بگه یه نی و که سیش به هانای ئه و نه هات:

چبکه م نه ئه و که سه م که که سم بی له لا به کهس

خۆشم نه گه یه ئه و که سه ئه و من بکا به کهس (۲۲۵)

ههروهها دهلیت:

به چی ماوم له گه ل من حه سه رتا، مه کتم له سه ره بایه ک

به جارئ هاژه بیتم «مه حویا» وهک داره کهی سه رکه ل (۲۲۶)

ئیستاش ئه و بهیتانه دهخهینه بهرچا و که مه حوی به هۆبانه وه رهخه له کۆمه ل و دهووبهیری دهگری، به تاییه تی دژی ئه وانهی که گورگن و له پیستی مهردانه و هه مو هه لئس و کهوتیکیان ریباکارییه.

مه حوی له سه ره ده میک ژیاوه که ئه ماره تی بابان له ناو چوو وه تورکه ره گه ز په رسته کان دهستیان به سه ره سلیمانی داگرتوو وه به زه برو زهنگ له گه ل خه لکی جوولا و نه ته وه، بۆیه ده بینین له و بارو زرو فهدا چینئ وهکو داره دهستیکی تورکه کان

پهیدا دهن و بازاره کانیان ده که ویتته به رده ست و له پاره کوکردنه وه زیاتر خه می هیچیان نییه، بهم پیته رهوشته کومه لایه تیبه کان و نایینیبه کان به ره و کزی ده چن و ره شبینی بالی به سهر شاعیردا ده کیشی و بهم جوړه وه سفی نه و که سانه ده کات:

بۆ پاره حه یفه خو ده که به پوولی نارپه واج
بۆ پارویکی نان نه سه فه روو ده که ی به ساج (۲۲۷)

نه وانه ی به شوین پاره که وتوون، تیر بوونیان بۆ نییه، بۆیه گوره کانیشیان له پینا و پاره ده که تری به کوشت ده دن:

چاویان نه م نه هلی دنیا به نه ونده برسویه
پادشاکانی به ده مده ا یه که سهری یه کتر ده بات (۲۲۸)

پاره په رست ده یه وئ به هه موو شتوازی پاره کوکاته وه نه گهر له سهر رهوش و نایینیش بیت، چونکه تیربوونی بۆ نییه «لوکان لبني آدم وادمن مال لا بتغي اليه ثانيا... ولا يملاء جوف بني آدم الا التراب» (۲۲۹)، هه روه ها نه مانه له سهر حسیتی خه لکی سامان ده خه نه سهر به ک و هیچ و پووچترینیان به هه زار و ملیون قسه ده کات:

ده نی طهبعی ودها غالب بووه، فیرعه ونی نه م عه صره
نه وه که مووسا، له کن جووپاره بوو ئیمانی پی دینتی (۲۳۰)
له سایه ی ده وری چه رخی سوفله په روه ره که به له ک ده وئ
سه گی ئاواته خوازی ئیسکی و شتر له شه که ده وئ (۲۳۱)

نه و ناکه س به چانه نیره که ره ئاسا به جو دزه رن و هه میسه له خه می زگ و به رزگ دانه:

نه ربایی غینا نه ونده غه رپه به زه رن
بی بونی به هارو دیتنی جو دزه رن (۲۳۲)

دوای نه مه مه حوی یه خه ی گهر دوون و زه مانه ده گری و به وه تاوانباریان ده کات که پشت له مه ردو روو له نامه رن، نه م به گژدا چونه ش له شوینی خو ی

نییه، چونکه نه گهر مه به ستی له گهر دوون سروشتی مردوو بیت، نه و هیچ رو لکی نییه، خو نه گهر مه به ستی داهینه ری گهر دوون بی، نه مه کاریکی نه گونجاوه، چونکه خوی مه زن کاروباری جیهانی داوه ته ده ست مرؤف و له گورانکاریه جیهانیه کان خو ی سهر پشکه «ان الله لا یغیر ما یقوم حتی یغیروا ما بانفسهم» (۲۳۳)، له وانه یه مه حوی چاولیکه ربی هه ندی شاعیری کرد بی و بهم شتویه بۆ کیشه که چووبی نه گینا مه ردی و نامه ردی په یوه ند داره به واقعی کومه لایه تیبه وه:

فیطه رت بلند و پایه بلندم نه دی، به گویش
گهر دوون نه ونده دوونه که هه ردوو نییه گهره که (۲۳۴)
زه مانه ی سوفله په روه ره وارده واجی سوفله یی داوه
که دائیم نه و ده مه سویره له گه ل نان و نه مکه ده وئ (۲۳۵)

مه حوی له باره ی ره خه ی کومه لایه تیبه وه ده وریکی بالای هه بووه و هه دیارده یه کی ناله باری دی بی، خستویه تیه به ره نه شته ری ره خه تونده کانی و قه له می خو ی نه پاراستوه و پله ی دووه می هیزی باوه ری جی به جی کردوه به گویره ی فهرمووده ی پیغه مبه ره د. خ «من رای منکم منکراً فلیغیره بیده، فان لم یستطع فیلسانه، فان لم یستطیع فبقلبه و ذلك اضعف الايمان» (۲۳۶).

نه گهر بیت و نه و به یته نه ی که په یوه ندییان به م لایه نه وه هه یه ده ستنیشان بگری و له سهریان بنووسری، نه و نووسینه که درتزه ده کیشی، بۆیه وا به چاک زانرا له مه نده بپرته وه و ته نیا ئماژه بۆ لاپه ره ی نه و به یته نه بگری که له م خو لگه یه ده سوورینه وه (۲۳۷).

تا ئیره نه و به یته نه مان خستنه به رچاو که ره خه له کومه لی نه و سهرده مه ده گرن و ده ردو که م و کوریه کانی ده خه نه به رچاو، ئیستاش به ره و لایه نیکی تری کومه ل ده چین که چینی دوعا گوو به ناو له خوا ترس و شیخ و سؤفیه کانه، نه وانه ی مه حوی به نویتی نیوه رۆ ده مامکیان له سهر روولاده باو به خه لکیان ده ناسینتی بۆ نه وه ی نایینداری و راسته قینه و سؤفیه گری هه قیقی تیکه ل به مانه

نەكرى و راست و چەوت لە يەكتر جوئ بكرتتەو.

هەر چىنى ئەگەر بمانەوئ لە ناخى بگهين، نابئ بە رووكەش بخەلەتپين و دەبئ بزاني مەبەست لە هەلس و كەوتەكانيان چىبە و بەرەو چ ئەنجاميەك دەچن. مەحوى كە سەيرى ئەم شىخ و زاهيد و سۆفییەريياكارانەى كردووه، بينويتى كە سەرقۆزى بن ئالۆزن و گوته و كردەوكانيان ناگەنەو يەك، بۆبە بەرەنگاريان دەبئ و ئابروويان دەبات، چونكە پىغەمبەر د.خ دەفەرموويت «ان الله تعالى لا ينظر الى صوركم و اموالكم ولكن انما ينظر الى قلوبكم و اعمالكم» (٢٣٨)، لەم بارەو مەحوى دەتت:

ریشیكى پان و، تووكى بنا گوئ دريژ و لوول
صۆفى لە دىنى لادە، بەدیمەن لە جوو دەكا (٢٣٩)
ئەشكەوتى بايەكە دەمى واعیظ كە دیتەو و عظ
و هقتى سووكوتى نەقشى سمیتلى لەقوو دەكا (٢٤٠)

بىگومان چاكترين شىواز كە مرؤف بتوانئ بەرامبەرەكەى دەمبەست بكا قسەو ئامۆژگارىبە، واعیزەكانى سەردەمى مەحوى لەم بارەو وەكەمتەرخەمىيان نەكردووه و بۆ بەرژەوئندى تەسكى خۆيان هەميشە خەرىكى ئامۆژگارىكردنى خەلكى رەش و رووت بوونەو ژيانيان لە پيش چاويان خستوووه و خوشيان تىبى كەوتوون، بۆبە مەحوى زۆر بەوردى وینەى هەلس و كەوتەكانيانى گرتوو و راستىيانى دەرختوو:

بە داوه و عظى يو، خوشى بەتاوه (يا حافظ)
لە هەلقولانە كەلىكى دەم و لچى واعیظ (٢٤١)
لا لغاوهى واعیظ ئەمرؤ مەوج ئەدا، دەم پڕ لەكەف
ریشى قىروسبا، كتیبى و عظهكەى بوو بەر تەرەف (٢٤٢)

مەحوى كە يەكئەكە لەبەرەى سۆفییەكان و جیهان پەرستى بەخوا وىستى گۆرپوئەتووه و لەپىناوى بىروباوەرەكەيدا تووشى چەندەها گىچەل بووه دەمى ئەو واعیز و شىخە ناشىخەكانى لئ بۆتەووه بەهەموو شىوئەبى بەگژیدا دەچن، بەلام

هیندە گرنگيان پئ نادا و لە هەندئ حالەتدا هەرولاميشيان ناداتەو:

زاهيد خودا لەناوى بەرئ، ناوى عاشقان
بۆچى دەبا ئەوئندە، خودايا، بەبئ ئەدەب (٢٤٣)
واعیظ، لەمن بلئ بەنەظەر طەعنە بەس بدا
دىنى بتانە دىنى من، ئەو مەذھەبى ذھەب (٢٤٤)

مەحوى لىرەدا واعیزى بەبئ دل داناو، چونكە دلئەكە بەچلكى مادە داپۆشراوه و نوورى خوشەويستى خوابى تئ ناچئ، جا مەحوى پئى رادەگەيەنئ كە جگە لەو مل پانە كئ هەبە بەرگەى سزای ئەم هەموو غەببەت و بوختانانە بگرئ؟

زوبانى واعیظى بئ دل دريژە دەرەق ئەهلى دل
بەجئشە، غەبرى ئەو مل پانە كئ بئ هەلگرئ ئۆيال (٢٤٥)

ئەم زاهيد و سۆفیه درۆزانە كە خۆيان لەبەرگى خواپەرستیدا شاردۆتەو مەحوى باشيان تىگەيشتوو كە گيانيان لەپىناو كولتیرەبەكى جۆ دەرەچئ و هائى و هوو كەيان لەپىناو نانە نەك گيان:

بۆ قورسى گەنم گوونیه رۆحى چوو «مەحوى»
و هك زاهيد و صۆفى كە لەبۆ خەپلەبى جۆ چوون (٢٤٦)

مەحوى يەكە يەكە لە بەیتەكانیدا كارەريياكارەكانيان ئاشكرا دەكا و پەردە لە روويان هەلئە مائئ و لە خەلكى دەگەيەنئ كە ئەوانە نەك پىاوى خوانين بەلكو دژى ئايىنى خوان و فرميسك بۆ جیهان دەرئژن و تەسبىحى مليان تەنيا بۆ فربودانە:

تەعە ججوب گرتمى، صۆفى كە تەسبىحەم لە مليادى
كەبئ تەقريبە پئيرئژن لەبەر يابئ بەرۆبەر موور (٢٤٧)

وا ديارە زاهيدى فئلباز لەناو چىنى بئ سەوادا بەو خۆى هەلئەكئشئ كەوا رۆژووى سوننەت دەگرئ، مەحوبش پئى رادەگەيەنئ كە ئەگەر رۆژووى هەر تەنيا زاد نەخواردن بئ ئەوا مردووش وايبە «من لم يدع قول الزور والعمل به فليس لله

حاجة في ان يدع طعامه وشرابه» (٢٤٨):

لهنان و ئاو ئەوا ئيمساكيبه مردووش، ئەرى زاهيد

چ عوجببكه، ئەمەندە بۆ دەنازی تۆ بە مورتاى (٢٤٩)

وادياره مه حوى زۆر لە شىخيتكى تەرىقەت پەست بوو، چونكە هيتما بۆ مه حوى دەكا كە لەسەر دەستى تەرىقەت وەربگرى، بۆبە بە تەوسە پىتى دەلى:

راسته شىخ پبیره بەلام نەك پبیری تەرىقەت، بەلكو پبیرىكى رى گوم كردوو:

بەپىچى خوارو خىچ ئيمادەكا پبیری طەرىقەت بى

حەقىقەت پبیره زاهيد پبیره، گوم كردوو طەرىق ئەما (٢٥٠)

مه حوى راستىيى خوا پەرسىيمان بۆ دەردەخا كە دەبى بە تەواوى بۆ خودا بى و

لە پىناو هىچ كەس و هىچ شتى نەبى «الا لله الدين الخالص» (٢٥١)، بەلام ئەو

زاهيدە خواپەرسىيبەكەى بۆ ئەم و ئەو و داواى بە هەشتىش دەكا:

بەو طاعەتە كە بۆ ئەم و ئەو، بەهەشتى و بىست

زاهيد ئومىدەوارە بە ئەجرى ربا، رياض (٢٥٢)

دواى ئەو مه حوى وىنەى راستەقىنەى ئەو شىخ و كۆلكە مەلا و زاهيد و

سۆفیبە درۆزنەكان دەكيشى و كردهوەكانيان بەوردى دەخاتە روو و خەلكىيان لى

بە ئاگا دىنى، ئىنجا وەكو موسولمانىكى پاك بانگيان دەكات كە تۆبە بكەن

وبىنە ژىر باره گای عىشقى خوايبەو و دەرگای تۆبە هەميشە كراو دىو هەرجى

بەدلسۆزىبەو هانای بۆبەرى كارى راهى دەبى «ان الله يبسط يده في الليل

ليتوب مسيىء النهار، ويبسط يده في النهار ليتوب مسيىء الليل» (٢٥٣):

نزىكە مردنت ئەى پبیره زاهيد

وەرە با تۆبە بكەين، ئبتر ربا بەس (٢٥٤)

زاهيد وەرە روئى بكەرە باره گاهى عىشق

عالى جه نابه، وانىبە هەر رى بدا بەكەس (٢٥٥)

بۆ ئەو مه حوى هيتندە درۆزە بە نووسىنەكە نەدرى، وا بەچاك زانرا لەو بەيتانە

زىاتر تۆما نەكرىن، ئەگىنا هيتشتا كۆمەلە بەيتىكى تىرش هەبوون كە ئەم تاقمە

يان داشۆربووه.

٢- مه حوى و شىعرى زوهدى سۆفیبەرى:

لەپىتسوه زانىمان كە شىعرى زوهد لەو سەردەمەسەرى هەلدا كە موسولمانەكان

بەرەو جىهان پەروەرى چوون و بى ئاگابوون لە رۆژى دوامابى، واديارە ئەوبارو

زروفەى كە مه حوى تىدا ژباو زۆر لەباربوو بۆ سەرەلدانى شىعرى زوهد و

چىنى بورژووا لەسەر دەرھىنان بوو و رەش و رووتىش نانهسكىنى دەست

نەدەكەوت. راستىيبەكى تىرش هەبە دواى هەموو جەنگى لەبەر نالەبارى بارى

ئابورى چىنى پەيدا دەبن و خەلكى بەرەو جىهان نەوىستى داوا دەكەن و زوهد

وسۆفیبەرى پەرە دەسىنى، مەحوىش يەكىك بوو لەو چىنە و بەشىعەرە

بەهتەزەكانى هەولتى داوە ژيانى جىهان لەبەرچاوى خەلكى بخاو هيتندە پەروەشى

مادەپەرسى نەبن، چونكە ژيانى جىهان برانەو هەبەو پىويستە موسولمان

خوى بۆ رۆژى دوامابى ئامادە بكاو توتشوى ئەو سەفەرە درۆزەى رىك بخت.

مه حوى لە شىعەرە زوهدەكانىدا لەسەر ئەم بابەتەنەى خوارەو و داو دىو بەكە

چووەتە ناو جىهانىانەو، بۆبە لە خوارەو هەرىكە بەچەند نمونەبەكەو نىشان

دەدرىن:

١- بەهىچ نەزانىنى ژيانى جىهان: ژيانىك مانەو بۆ نەبى مخابنە خوتى بۆ

خەسار بكەيت «وما الحياه الدنيا الامتاع الغرور» (٢٥٦).

مه حوى لە هاتنە جىهانى مرۆڤدا وىنەبەكى زۆر ناسكى كىشاو و

دىارىكردو وەكە مرۆڤ هەر كە لەدايكى بوو دەكەوتتە كۆشى جىهان و مامانىبى

دەكاو بەخىرى دەكات، دوايش هەر بەخۆى دەيكۆزى و لەناوى دەبات:

لەگەل زانت دەكەو بە كۆشى دنيا

سبەى قاتىلتە، ئەمرۆ بۆتە مامان (٢٥٧)

بەم پىبە نابى متمانە لەسەر جىهان بكرى، چونكە ماو دىو وەكوتيا ترۆخانە

بەزم و سەمات پى نىشان دەدا و دواى تۆلت لى دەكاتەو و تروت دەكا:

دنيا تىاترۆبە، مەو سەتە تىا، برۆ

کئی مایه وه تیا که نه بووی تیا، ترۆ (۲۵۸)

مه حوی به پیتی بیروباوهری خۆی جیهان به شتیکی بی نرخ ده زانی و داواده کا که به بریق و باقی هه لئه خه له تین، چونکه وه کو سه راب و ایه و کهس نایگاتی «الا ان الدنيا ملعونة ملعون ما فيها الا ذکر الله وما والاها، وعالم او متعلم» (۲۵۹).

وانه بی مه حوی وه کو ئامۆژگاریکه ریکی له خۆبایی ههر رووی ده می له خه لکی بکا، به لکو خوشی نه پاراستوو و له خۆبه وه دهستی پیکردوو که له مه کرو نازی ئه م جیهانه خۆی بیاریزی و نه که ویتته نیو داویه وه، له م به یئانه ی خواره ودا چاو له خۆی سوور ده کاته وه و ده لیت:

تاله مائی دهر نه کردوو ئه م شه وی صه د شوو که ره

«مه حوی» نازانه بده تو سی به سی دنیا طه لاق (۲۶۰)

به م پیتی مه حوی ده یه وی پیتش ئه وه ی جیهان ئه و به دهر کردن بدات خۆی جیهان ته لاق بداو لیبی جوئی بیتته وه، و اتا: واز له جیهان په رستی بیئنی و به ره و خوا په رستی پروات و پشت به خوا بیهستی، چونکه جیهان په رستی په رده یه کی ره شه له نیوان نه فس و خوا دا، هه تا ئه و په رده یه لا نه چن نه فس ناتوانی به خوی خۆی بگات.

مه حوی داوا له نه فسی ده کا که به نازو نیعمه تی جیهان هه لئه فریوی چونکه بو کهس تاسه ر نییه و ههر گالته پیکردنه:

مه به «مه حوی» به روو بیئدانی یاری عیشو که ره مه غروور

وه کو دنیا ته باتیکی نییه ئیقبال و ئیعراضی (۲۶۱)

دوای ئه مه روو له خۆی ده کا و پیتی راده که یه نن که واهه گهر جیهان بووه کار به دهست، تیگه بشتن و زانستی خۆت له پیتنا ویدا خه رج مه که، چونکه جیهانیکی بی وه فایه و له وه ده گهری چۆن له ناوت به ری:

مومه ییز چه رخی که چه رو بی، نه که ی مه حوی که مالت خه رج

زوبانی تیغی ئه و دهر حه ق به حه رفی من له حه ک ده دوئی (۲۶۲)

ئینجا دان به وه دا ده نی که ئه م جیهانه توانیوتی دهست به سه ر ئه ندیشه و دلّی مه حویدا بگری و روژی له روژان بیری مردن و روژی دوامایی نه کاته وه، مه گهر که تووشی بوو بزانی ئه مه روژی دواماییه. هه رچه نده مه حوی لیره دا روو له خۆی ده کا، به لام له راستیدا له گه ل ئه و که سانه شیتی که وه کو ئه ون، چونکه مه حوی له وانه نه بووه که جیهان هینده به سه ریدا زال بوو بیت:

خه یالی پوچی دنیا واهه ماغ و دلّمی پینچاوه

قیامهت، مه گهر روژی قیامهت بیتته وه فکرم (۲۶۳)

که مه حوی بیر له خۆی ده کاته وه ده بیئنی ئه واهه ته مه نی نزیکی کو تاییه و هیشتا وه ک شایان بیت بو خوا نه گونجاوه و ههر له چه ند و چوونی جیهاندا یه بو یه هه ست به شه رمه زاری و تاوان ده کا و له خوا ده پاریتته وه که چیتتر ته مه نی به فیرو نه روا و له ریگای خواو عیشقی ئه ودا بیباته سه ر:

له چه ند و چوونی دنیا دا به ضایه ع چوونی عومرم چه ند

خودا یا بهس به ضایه ع چم، به حه ققی ذاتی بیچوونت (۲۶۴).

مه حوی له م به یته ی خواره ویدا له راده به دهر قینی له جیهان په رسته کان هه لسا وه و تیئینی کردوو که هه موو هه ولتیکیان ماده په رستییه و چرکه بی خویان نایه ته وه یاد، بو یه ده لی: ئه وه نده ی ئه وانه هه ول و کوشش بو جیهان ده که ن، گهر مه حوی به صه د سال ئه وه نده ی روژیکی وان خوا په رستی بکا ده بیتته پیغه مبه ر، چۆن جیهان په رسته کان له هه ول و کوششیاندا له راده به دهر بوون، به م جو ره ش مه حوی له دهر پرینی وشه ی (پیغه مبه ر) دا، به لام له و باوه رین که پیوستی سه روا زیاتر وشه که ی چه سپاندوو نه ک مه سه له ی بیروباوه ر:

ئه وه نده ی ئه هلی دنیان ئه هلی دنیا، تاقه روژی گهر

به قهرنی من ئه وه ند ئه هلی خودا بم ده بمه پیغه مبه ر (۲۶۵)

ئینجا مه حوی رووی ئامۆژگارییه کانی له خه لکی ده وروپشتی خۆی ده کا که پشت به جیهان نه به سستی و ده بی مروقی موسولمان خۆی به غه رب دابنی تییدا، هه ره وه کو پیغه مبه ر (د.خ) ده فه رموئی «کن فی الدنيا کانک غریب او

عابر سبیل وعد نفسك من اهل القبور» (۲۶۶).

جاری وادهبی جیهان بو مرۆقی پی دهکهنی و رووی خوئی ددهاتی، بهلام نابی پیتی ههل بخهلهتی و دهبی خوئی لی بیاریزی» ان الدنيا حلوة خضرة وان الله مستخلفكم فيها فينظر كيف تعملون فاتقوا الدنيا واتقوا النساء فان اول قتنه بني اسرائيل كانت في النساء» (۲۶۷)، ههه لهه بارهیه وهه مهحوی پیمان رادهگه یهنی که نابی خویمان بخهینه ناو داوی جیهان، چونکه وهفای بوکسه نییه، ههه کهسیکی بهرز کردهوه ئهوا نیشانهی بهزهوی دا دانیتی:

۱- گهر له دنیا چاکه بی صادیر بوو تفرهی پی نهخوی

رووسی ههه روو رهشه گهر بی صهه نازیی بکا (۲۶۸)

۲- دنیا به حیله مهیلی به ئه بنای ئه گهر بیی

ئهم (دایه ریزیار) هه به فرزند ی شوو دهکا (۲۶۹)

۳- (الحذر) لهه چه رخه که چبازه به روو چه ران دنییک

چه نده سولطان و شههی کردو ده کابی دهست و مات (۲۷۰)

ئه گهر جاروبار بهخت یار بوو و له جیهان پلهو پایهکت دهستکهوت پیتی مهغرور مهبه، چونکه هه موو هه لسه و کهوتیکی ئه نجامه که ی به پیتچه وانه ده گهر پیتته وه سهه پیاو:

زهمانه به عضه کهسانی له پر که هه لده بری

ئوه ندهی هه لده بریتن هه تا له گهل ده بری

به یهک دوو کلکه به رهو ژووری برده وه دنیا

به تاقه نوو که شه قیقی فری ددها له بری (۲۷۱)

جا جیهانی که ئه مه رهوشتی بی و وهفای بوکسه نه بی، بوچی مرۆقی خاوهن ئارهزوو هوشی خوئی دههاو پتته کوشی و دهیکاته دالده دهری خوئی؟ ئهی نازانی جیهان که لاکه و عاشقی دال؟

دهزانی جیفهیه دنیا ده حیفه

وهکو سهگ ئهم شهرو شوړه له سهه لاک (۲۷۲)

پیشه ی ئهم جیهانه هه ره تاندنی مرۆقه و نازار دانیتی، له ته نانیکت گهر به گیانی خوت بداتی دوو به شی نوکه:

زهمانه ی پر ته عهه ده تکاته تیرۆک

له تی نانت بداتی دوو به شی نوک (۲۷۳)

جیهان چونکه هیهه، بو به مهیلی له هیچانه و هه ناشی ئه وان ده گهری و کوپان گهرمه، ئه وهی به پیاو ده چی و ریبازی هه قیه رستییه، یا له سهه سیداره ی ده بیی یا خود خراوه ته زبندانه وه:

ئهمرۆ له کن زهمانه هونه ر بو ته قه شه ره ی

شیری ژیانی بوچییه، مه میو نییه گهره ک (۲۷۴)

له کو تاییدا داوی ئه وهی مهحوی به ته واوی پیناسه ی جیهانی پی نیشان داین و بو مانی روون کرده وه که ئه وهی پیاو بی پشتی خوئی به جیهان نا بهستی و متمانه ی له سهه ناکات، ئینجا دی مه کرو فیلیمان بو دهست نیشان دهکا و تیمان ده گه یهنی که به هیچ هه لسه و کهوتیکی فریو نه خوین و هه نگوینه له پیتستی سه گدا و گورگه له پیتستی مه ردا:

پشتی که دا به پشتته وه، بو پشت شکاندنه

ئهمرۆ خودا شوکورتته، سههینی برا له رو (۲۷۵)

که و ابو نابی مرۆقی دانا خوئی له بیرچی و بکه ویتته چالی سهه به پووشی جیهانه وه، چونکه پیکی مه ی داوه ته زور کهس و له هوش خوینی بردو وه:

له عیشوهی پر فه ننی دنیا مه به ئه یمن، که وهک نوشی

به تفرهی مه ی به صهه دانا قه رابه ی زهه ری نوشیوه (۲۷۶)

۲- قینا تکردن و به سهه راب زانیی ژیان: جیهان لای مرۆقی له خوا ترس هینده گرنگی نییه و ههه چوئی بی دهیباته سههه، چونکه شتیکی کاتییه و مانه وهی بو نییه. مه حوبش لهه روانگه یه وه سههیری ژیانی کردو وه داوی لیمان کردو وه که منه تی هه لسه گرین و به سهه ره رزی پیدا برۆین بو ژیانی هه همیشه یی، بو به ده لیت:

بهشمه پیتی قانيعم و بهسمه داغ و دهردی سهرمه دی

سهریه دهردين ئيمه، بئ دهردی! له ئيمه سهرمه ده (۲۷۷)

لهم بهيتهی سهره وه دا مه حوی وه کو عاشقیکی راسته قینه رفتهار ده کا و تاره زووی له ناله و زارییه، چونکه عاشق هه میسه دهرده داره و لئو به باره و دل بیماره.

مه حوی هینده گرنگی بهشتی روکesh ناداو بهرگ لای ئه و ئه و بهرگه یه که لهش دابپوشی، جا به نرخ بی یاخود پینه پینه بی، سهره پرای ئه مهش گرنگی به خواردن ناداو لای وایه ههرچی بی ده بیته پاشه روک:

له به رهه ر داده رنری جل، چ پیناوی، چ چیناوی

ده بیته لوقمه، پاقله یا پاقله وایی (۲۷۸)

مه حوی جیهانی به سهراب داناوه و تینووانی به شوینیدا ده چن و بوئی که وه پری ده بن و ناشی گهنی، ئه م گهر دوونه وه کو دهریا به کی سهراب داناوه و خه لکیش هه موو له وشکیدا مه له یانه و ده میان به ئا و ناکه وئ و ئاومید ده بن:

به ئاوی تیگه یشتین ئیمه دنیا ههر سهرابی بوو

هه موو ده شچن به خنکان و لهو شکیشه مه لهی مه خلوق (۲۷۹)

۳- یادکردنه وهی مردن و لی ترسانی: ههرچه نده شه ربه تی مردن تاله، که چی هه موومان ده یچیژین «اینما تکنوا یدرک کم الموت ولوکتتم فی بروج مشیده»، سهره پرای تالی مردن ده بینین مه حوی لهو بارو زروفه ی که تییدا دهژی ئاواته خوازی مردنیتی و تالای مه رگی لاخوشره له شه کراوی ژیان و ده یه وئ بگاته کاروانی ئه وانیه که جیهانیان جئ هیشت:

که شک به م «مه حویا» ههر شه ربه تی مه رگ

له سهر ئه رزا نییه ئاوی گه وارا (۲۸۱)

به وه موو تالییه وه شه ربه تی مه رگ، ئه هلی حه یا

خوش گه واراتره بوئی ئیسته له شه کراوی حه یات (۲۸۲)

ئیدنی چونه چه مه نی وه صلی سپیرا به ره قیب

«مه حویا» بمره که مردن بووه میراوی حه یات (۲۸۳)

به جئ ماوم له یاران نابه جئ ماوم، ئه جهل! زووبه

به مردن له م قوصووری ژینه ئیتیعفانه که م چیکه م (۲۸۴)

۴- پشت به خوا بهستن: مرؤقی موسولمانی ته و او له ژیانیدا هه رگیز جگه له خوا پشت به کهس نابه ستن «ایاک نعبد وایاک نستعین» (۲۸۵)، چونکه پشت به خه لکی به ستن جوړه هاوبه شی په ییدا کردنیکه بوخوا، له به ره وه مه حوی له کاروباری خوئی پشت به خوا ده به ستن و هه موو شتن ههر له خواوه ده زانی:

دلی بی باره، مایه ی کاره هه رکهس کاروباری خوئی

له دنیا دا، موه فقه ق بوو به دل ته فویضی باری کرد (۲۸۶)

که لامیکه له حیکه مت که یل و جامع

عه طا کهر هه ربه که، ههر ئه و شه مانیع (۲۸۷)

چ خوشه به م هه موو عیصیانه وه یاره بی بمبه خشی

ببه خشه، بگره دۆزه خ خوئه میشی که م بوو یه ک مثقال (۲۸۸)

۵- ترسان له ئه نجامی ژیان: مرؤقی هو شدار که سهیری ئه نجامی ژیان ده کا هه لوه سته یه ک له خوئی ده کات و به ده فته ری کرده و کانی داده چیته وه و چه ند په ندو عیبه رتییکی لی وهرده گری و هه له ی کهسانی تر دووباره ناکاته وه.

مه حوی وه کو سو فییه کی دانا زور به جوانی وه سفی ئه نجامی ژیانمان بو ده کا و تییمان ده گه یه نی که ئه وه ی جیهان به رزی کرده وه بو ئه وه یه که ملی بگه یه نیته په تی سیداره و ههرچه نده جار ناجاری روهی خو شی بداتی که چی تو له ی ههر لی ده کاته وه به تاییه تی زور دژی ئه و که سانه یه که ریباری عیشتی خوان و ئه هلی دلن:

فه له ک هه رگا که سیکی هه لبری وه قتی هیلا که تیه

که سهر بۆ گهینه پەت بێ، پێ له کورسی و ئەسکەمل چیکا؟ (٢٨٩)

مادەری گیتی لە شیری بریەوه دەبریتەوه
 فائیدە ی چی شەخصی لیکەوتوو بە دادایی بکا (٢٩٠)

دنیا که دوو رۆژە و نهوازش بکا سێهەم
 رۆژی گودازشە، ئەمەتەداکی سێهەرۆ (٢٩١)

چیە دنیا، ژنیکە هەر شەوی سک پر بەصەد فیتنە
 سبەینی زوو بەخوینی جەرگی ئەهلی دل دەکا بێزوو (٢٩٢)

٦- پەشیمانی لەرابوردوو: مەحوی لە شیعەرەکانیدا لە نێوان تەمەنی لاوی و پیری بەراوردی دەکا، ئاخ بۆ رۆژانی چوو دەخواو ئینجا پەشیمانی خۆی دەردەخا لەو تەمەنە ی که لە گوناھدا رابواردوو و هەناسە ی نائومییدی هەلەدەکێشێ که چۆن ئەو تەمەنە گەوهەرە ی بەموروو وە کەرانی بەک گۆریوەتەوه؟! بە تاییەتی پیاوی پیر بە گوناھەوه زۆر ناشیرینە و چاوی ئەشک رێژی جوانترین دیمە نیتی:

زوشت و ناشیرینە پیر، ئەما چ شیرینە ئەگەر
 چاوی خوونباری نەدامەت ریشی خورمایی بکا (٢٩٣)

لەچەند و چوونی دنیا دا بەضایە ع چوونی عومرم چەند
 خودایا بەس بەضایە ع چم، بەحەققى ذاتی بێچوونت (٢٩٤)

میثالی وایە بەحرێ گەوهەری دابی بەخەر موهریک
 لە بۆ دنیا ئەوی عومری عەزیزی کردوو ضایع (٢٩٥)

***

دەلبیلی خەسەرەتم، مەحزرونی خەجەت
 که بۆ عومری عەزیزم دا بە ضایع (٢٩٦)

دەبینی جێیک ئەمرو بەزمی عەیش و بادە نوشینە
 سبەینی زوو زەمانە وەضعی گۆریوە، لە نوشینە (٢٩٧)

٧- قاتبوونی رەوشتە نمونەییەکان: مەحوی لەو باوەرە دایە که بوونی رەوشتی بەرز لای جیهان پەرستەکان وەکو بوونی ئاوی ژبانە لەتاریکستاندا، یاخود وەکو بالندە ی عەنقا وایە و بوونی نییە، دواى ئەمە تیمان دەگە یەنێ کهواز لە خۆپەرستی بینین و درەختی منی ریشەکێش بکەین، چونکە مل کهچی بەرەگە ی بەرزو بەجێیە:

طەلەبی رحم و مرووەت لە دلی ئەهلی زەمان
 طەلەبی ئاوی حەیاتە لەسەر ابستانا (٢٩٨)

مەئەلی عەهد و وەفا وەک مەئەلی عەنقایە
 پیاوەتی باسی لەکن کەس مەکە ئادەم بوو قات (٢٩٩)

لەهەموو جێ لە چ کەس بێنی مرووەت نایی
 کەرەم و صیدق و وەفا ئیستە لە عالەم بوو قات (٣٠٠)

عەهدو وەفا نەماوە کە جەور و جەفایە باو
 لەم عەصرو ئەهله شەکوە ئەبەر تۆیە (یامغیث) (٣٠١)

بیبە لە من درەختی (منی) لەعنەتە بەری
 یەعنی بکە لە کیبرو ئەنانییەت ئیحترار (٣٠٢)

گەردەن کهچی چلێکە سەر ئەفرازیبە گولێ
 پروانە، چاوەکەم، کە لەسەرچاوە جیی برۆ (٣٠٣)

٨- نائومید بوون لە خەلک: مەحوی خۆی بەخاوەنی پەيامیکی بەرزى ئایینی و کۆمەلایەتی زانیووە و یستوتیتی دەردە کوشندەکانی کۆمەل تیمار بکا، بەلام لە ئەنجامدا لیتی نائومید بوو و هەرچی پیاو بوو شوتنی لەناو ئەو کۆمەلگایەدا نەبووتەوه:

قاتی پیاو لەسەر ئەم ئەرزە، دەبینی مەنصور
 بەسەری دارەوه، (ذوالنون) ه لەبن زبندان (٣٠٤)

کەبۆتە دۆشەک (اظفار المنیة)
 لەنا ئەهلان ئەوئەندەم دیوہ سەرچەنگ (٣٠٥)

مه حوی که سه بیری دهر و بهری خوی دهکا هاوئل و یارانای هه موو به ره و شویتنی
حهق رویشتون و به ته نیا ماوه ته وه، بۆیه به ئاواته وه یه دلئی بتویتته وه بگاته
خۆشه ویستانی له جیهانی نه مریدا:

ئهوی دلدار و دلبر مه ئهوا دهروا له بهرچاوم
به دوویا بۆچی دل نه تویتته وه و نهروا له بهرچاوم (۳۰۶)
مه حوی لهم بهیتهی خواره ودا وینه یه کی بهرزی هونه ری داهیناوه که ده لئی:
قهی کردنی سوراحی ئه گهر تی بگهی ده لئی:
دل تیکه ل هاتنه له گه ل ئه م خه لکه تیکه لی (۳۰۷)

به م جوړه سوراحیش له خه لک بیزاره و هۆقی دیتتی که دهستی لی دهری،
جا چ جای دلئی ناسکی مه حوی له ناو ئه و به دکارانه دا!:

۹- به ته من دا چوون و یادکردنه وهی گه نجیتتی: مرۆف هه رچه ندهی به ته مه ندا
بچی ئه وه نده زیاتر ئومیدی به ژبان ده بی و گورسی له ژیر راده خا، له م
باره یه وه پیغه مبه ر ده فهرمووی «یهرم ابن آدم ویشب معه اثنتان: «الحرص
على المال والحرص على العمر» (۳۰۸).

مه حوی له م لایه نه وه له چهنده بهیته کدا یادی گه نجیتتی ده کاته وه و ئاخ بۆ ئه وه
هه لده کیشی که مووی ره شی وهک قیری بووه ته شیرسی سپی و بالایی نه رم و نیانی
وهکو میو چه ماوه ته وه:

پیری نه مامی باغی جوانیمی کرده پووش
تازهم دره ختی طوولی ئه مه ل دهرده کا چرۆ (۳۰۹)
صه فای صافی جوانی رۆی و دوردی دهردی پیری هات
خوماری ماوه بهس ئه مشه و له بادهی به زمی دۆشینه (۳۱۰)
قامهت نه مام و پشتی وهک میو رۆنی نه رم
چه و تاوه، رهق هه لاتووه، وهک چه وته میوی پیر (۳۱۱)

۱۰- باوه رهینان بهر تیزی جه بریه کان و خۆدانه دهست خوا: سۆفیه کان
به تایبه تی ئه وانه ی باوه ریان به سۆفیه گه ری فه لسه فی هه به له سه ر ریزی

جه بریه کان و هیتنه گرنگی به هۆکار نادهن. مه حویش له م بهیته نه ی
خواره ویدا له سه ر هه مان جه بریه و نرخئی بۆ هۆکاره کان دانائیت، چونکه
هۆیه کان له ناو ده چن و داهیتنه ره که ی هه میشه بی و هه تا هه تاییه:

پر (سیبیریا) به بی مه ده دی ذاتی کیبریا
ئه سبابت ئه ر هه یه، نییه شایانی ئیعتیار (۳۱۲)
بهس بی سه به ب په رستی، ئه طیبیا ده و ده دن
بهس هه ر خودا طه بیبه، که نادا شیفا به کهس (۳۱۳)
هه رچی هه یه موسه بیبه، باقیکه فانییه
به نده ی یه کی به، بهس به ره عه بدی صه د هه زار (۳۱۴)
موسه بیب حه ز ناکا، پر عالم ئه سبابت په ری کایه
فه قه ط چاری نییه قهت یه ک به دوو بینینی مام ئه حوه ل (۳۱۵)

بیگومان مرۆقی که باوه ری به وه بوو هه مووشتی لای خوا وه یه، ئیتر خوی
ده داته ده ست قه زای خواو خوی به خوا وه نی هیچ توانایه ک نازانی، له م باره یه وه
ده لیت:

«مه حوی» به (موتوا) وه که له مردن بی نه جات
رۆیان دنت له پیشه، له پیشا وه ره برۆ (۳۱۶)
مه گه ر بهر مه وجی به حری ره حمه تم خاوه صفی سه تتاری
وه گه ر نا، زه حمه ته پابونه وه م، نامومکینه سه ترم (۳۱۷)

به م جوړه بۆمان دهرده که ویت که مه حوی له شیعی زوه دا ده ستیکی بالایی
هه بووه و زۆر به وردی و فره وانیه وه بۆ لایه نه کانی زوه د چوه و پییکاویتی،
ئیمه ش به کورتی بریومانه ته وه و گه لی زۆر دریتدا دری نه کراوه له هیئانه وه ی
نمونه کان و لیکدانه وه یان.

۳- مه حوی و شیعی سۆفیه ری:

ئیستا له مه ودا به پیی تیگه یشتن و بۆ چوونمان له دیوانی مه حوی، گه شتیک

به گولزاری ئەم بەشەدا دەکەین و یەکه یەکه لقه کانی دەستنیشان دەکەین:
۱- خۆشه‌ویستی خوایی:

نووری خۆشه‌ویستی خوایی به دوو ریگه ده‌که‌ویته دل و دەررونی دلداره‌وه، یا ئەوه‌ته راسته‌وخۆ ئەو نووره دەرژێته دەررونه‌وه هه‌موو ته‌م و مژگی دەره‌وینیتیه‌وه، یاخۆ له‌ری خۆشه‌ویستی خوازراوه‌وه، «جا ئەوه‌ی که‌وا گیرۆده‌ی عیشقی خوازراو بوو پتویسته‌ کپی بکاو سنووری خوا نه‌به‌زینی و هه‌میشه‌ بیر له‌کانگای ئەو جوانیه‌ بکاته‌وه که‌ پابه‌ندی بووه‌و کتی پتی به‌خشیوه؟ ئینجا تیده‌گا ئەگه‌ر دولبه‌ری خوازراو هینده‌ سبخرای بی، ده‌بی دولبه‌ری راستی (خوا) چه‌ند جوان و ته‌واو دلکیش بیت! به‌م جووره عیشقه‌که‌ی له‌ خوازراوه‌ وه‌به‌ره‌و عیشقی حه‌قیقی ده‌چیت، هه‌روه‌ک مه‌ولانای رۆمی ده‌لێت: عیشق به‌ هه‌ر شیوه‌یه‌ک بیت له‌ئه‌نجام دا به‌ره‌و خوی به‌توانا ده‌گه‌رێته‌وه» (۳۱۸).

خۆشه‌ویستی وه‌کو زانسته‌کانی تر نییه‌ پیناسه‌ بکرت، چونکه‌ چیرێکه‌ دەرژێته‌ دلێ دلداران، هه‌رچی له‌باره‌وه‌ گوتراوه‌ باسی شوینه‌وار به‌روبووم و هۆکاره‌کانیتی، له‌و باره‌یه‌وه‌ ئیبن عه‌ره‌بی ده‌لێت: «واختلف الناس في حده، فما رأيت احداً حدها بالحد الذاتي، بل لا يتصور ذلك، فما حدها من حدها الا بنتائجها وآثارها ولوازمها، ولاسيما وقد اتصف بها الجناب الالهي العزيز وهو الله» (۳۱۹).

به‌م جووره‌ خۆشه‌ویستی خوایی به‌ردی بناغه‌ی نایین و سۆفیگه‌رییه‌ «والذین آمنوا اشد حبا لله» (۳۲۰)، هه‌موو هه‌لس و که‌وتیگی ریبوار له‌ته‌وه‌ری ئەودا ده‌بی چونکه‌ «ئەم خۆشه‌ویستییه‌ مه‌به‌ست و ئامانجی هه‌موو مه‌قامه‌کانی سۆفیگه‌رییه‌و له‌دوای خۆشه‌ویستی هه‌ر مه‌قامی بیت پیشه‌کییه‌ بو‌ئەو» (۳۲۱).

مه‌حویش یه‌کیته‌که‌ له‌ سۆفییه‌کانی ته‌ریقه‌تی نه‌قشبه‌ندی و له‌سۆفیگه‌ریدا پایه‌یه‌کی بالای هه‌بووه‌و گه‌یشته‌وته‌ راده‌ی خۆشه‌ویستی خوایی و به‌شپه‌یه‌کی روون و ئاشکرا له‌ شیعه‌ره‌کانیدا ره‌نگی داوه‌ته‌وه‌. له‌به‌رئه‌وه‌ که‌مه‌لێکی زۆر له‌ به‌یته‌کانی له‌سنووری خۆشه‌ویستی خوایی و ده‌توانین بلێین سه‌رپشکی هه‌موو

مه‌به‌سته‌کانی تره‌، بۆیه‌ ئەم لایه‌نه‌مان به‌سه‌رچه‌ند سه‌ر دێرو ناوینشانێ دابه‌ش کردووه‌، چونکه‌ سروشتی بابه‌ته‌که‌ پتویستی به‌م پۆلێنه‌ کردووا له‌خواره‌وه‌ دیاریان ده‌کەین:

۱- نازاردانی دلدار له‌لایه‌ن دولبه‌ره‌وه‌: دلدار که‌پتی له‌سنووری خۆشه‌ویستی خوایی نا، ئیتر خۆی له‌بیر ده‌چیته‌وه‌و یه‌که‌گرتنێکی له‌نیوان خۆی و خوادا پیکدی، به‌لام نه‌ک یه‌که‌گرتنێکی به‌رجه‌سته‌یی، به‌لکو چیرێکی که‌سی و سۆزێکی گیانی وای هه‌ست پێ ده‌کا هه‌روه‌کو خۆشه‌ویستییه‌ خواییه‌که‌ی (ابن الفارض).

جا که‌ مه‌حوی له‌م مه‌قامه‌دایه‌ هه‌موو شتیکی له‌لایه‌ن خواوه‌ پێ خۆشه‌ با نازاریش بی «فلیضحکوا قلیلا ولیبکوا کثیراً» (۳۲۲)، بۆیه‌ له‌م باره‌یه‌وه‌ ده‌لێت:

دل بۆیه‌ خۆشی دێ له‌ نه‌خۆشی به‌پر به‌دل
بیماره‌ چاوی یارو خۆشی دێ له‌ دهردو دا (۳۲۳)

ئوه‌ی باوه‌ری به‌خوا هینا ده‌بیته‌ عاشق، عاشقیش ده‌بی له‌لایه‌ن خواوه‌ عیشقه‌که‌ی تاقی بکرتیه‌وه‌، تا راستی و درۆ له‌یه‌که‌تری جوێ بکرتیه‌وه‌ «احسب الناس ان یتروکوا ان یقولوا آمنا وهم لا یفتنون» (۳۲۴)، مه‌حویش ئەم راستییه‌ ده‌زانێ بۆیه‌ ده‌لێت:

به‌س کاری دل توینه‌وه‌ «مه‌حوی» له‌پیشه‌ته
«لا یحسب الاناسی ان یتروکوا سدی» (۳۲۵)

مه‌حوی که‌ عاشقی خوایه‌، ناتوانی له‌ناو که‌مه‌لگایه‌که‌یدا مافی ئەو عیشقه‌ جێ به‌جێ بکا، چونکه‌ که‌مه‌لێکی پر ئاشوویه‌ و ناچاره‌ به‌ره‌و ده‌شت و بیابان بروات تاکو له‌وێ جگه‌ له‌خۆشه‌ویستییه‌که‌ی که‌سی تر به‌دی نه‌کات:

به‌جێ نایێ ده‌بی رووکه‌ینه‌ سارا
حه‌قی ئادابی مه‌جنوونی له‌شارا (۳۲۶)

مه‌حوی هینده‌ شه‌رمه‌زارو رووزه‌رده‌ به‌رامبه‌ر خوا له‌داخی نه‌فسی به‌دی، بۆیه‌

دهبى تامردن فرميسكى پەشيمانى برپيژى و ئارەقى شەرمەزاري دەربدات، بەلكو تۆزى بەھانايەو دەئى:

هەتا ماوہ دەبى ئەشكى نەدامەت داوہرينى چاو

عەرەق ريتن نەبى، شەخصى لەكارى خۆخەجل چىكا (۳۲۷)

عیشق كيشوهرىكى نەدۆزراوہیە، ئەوہى عاشق نەبى پەى پى نابات، ھەرچى پىتى خستە ئەو مەرزوہ ھەر لەخۆیەوہ گریہى دەجووشى و ھەناسەى سارد ھەلدەكيشى بۆ ئەو كاتانەى كە دوور لەو ولاتە بەسەرى بردووە:

گریہدە جووشى لەوئى، ئاھە دەبى نەسروہى

نەمدى وەك ئىقلىمى عیشق چىگە بە ئاب و ھەوا (۳۲۸)

عاشقى راستەقىنە ھەسانەوہى بۆ نىبەو ھەمیشە نالەى دەروونى دى و چاوہکانى ئەشك بارن، سەرەراى ئەمەش ئەم ھەموو ئازارەى پى بەرەكەتە و ولاتى دلى عاشقى پى ئاوەدان دەبیتەوہ:

لەسینە جووشى نالینە، چاوہپر ئەسرین

(زەین جورنو اقلیم درد آباد اسست) (۳۲۹)

مەحوى لەبەر پەرچووى خۆشەوېستى لەھەر چرکەيەكدا چوار وەرزی سالى لى كۆبۆتەوہ و توانیوتى ئەو ماوہیە لە چرکەيەكدا، بپيچیتەوہ:

لە ئىعجازى مەحەببەت چار فەصلم جوملە بۆ جەمعە

سروشکم سوورە، رەنگم زەرەدە، لیوم وشکە، چاوم تەر (۳۳۰)

عاشق چەندى سەر لى شىواو و چارەرەشى بى ھیندە پەسندە، مەحویش سەر دەفتەرى ھەموو بەدبەخت و عاشقەکانەو عیشق ئەو پایەبەرزەى پى شایان بىنیوہ:

کەسەيرى دەفتەرى سەر گەشتەکان و خاکساران و

سىبابە ختانی کردن، دى ھەموو، «مەحوى» بووہ سەر دەفتەر (۳۳۱)

عاشق لەھەردوو بارى گەشتن و دوور کەوتنەوہ ھەردەکەویتە ژیر لىزمەى ئازارو توانجى خەلكى، کەوايو ئەوہى رىبوارى ئەو جیھانە بىت، دەبى پشت لە

خەلكى بكاو گوئى نەداتە ھىچ شتى:

ئابروو رۆژەو یصالى یارو خوینرپۆژە، فىراق

عالمى عیشق و مەحەببەت ھەر برپۆژە، ھەربرپۆژ (۳۳۲)

ئەوہى بگاتە پلەى خۆشەوېستى خوايى دەبى لە مەقامى تۆبەرەت بووبى، تۆبەش پەشیمانىبەو پىوېستى بەدەست لىكدان و فرميسك رشتنى زۆر ھەيە بۆیە مەحوى داوا لەخوا دەكات كەدەست و چاوى ساغ نەداتە دوژمنیش، چونكە نیشانەى دووربىبە لەخوا، بۆیە دەلئیت:

دەستم دەوئى سواوى ئەسەف، دېدە كەيلى ئەشك

يارەب بەدوشمنیشى نەدەى دەست و چاوى ساغ (۳۳۳)

دۆل وشىوى خۆشەوېستى خوايى شوئىنى لەش ساغ و مروقى و رگن نىبە، بەلكو ھەمووبان بەتيرى عیشق پىكراون و ھەندى كوژراون «من المؤمنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه فمنهم من قضى نحبه ومنهم من ينتظر وما بدلوا تبديلا» (۳۳۴)، بىگومان ئەوانەى كەخۆيان لەپىناو خوا بەخت دەكەن خۆشەوېستى خوانەو لەپىناو خۆشەوېستىبەكەيان گيانبان دەبەخشن، چونكە «ھەر موسولمانى گوتى: (لا اله الا الله) دەبیتە عاشق و خاوەن باوہر، خاوەن باوہرپیش خواى زۆر خۆش دەوئى «والذین آمنوا اشد حبا لله» (۳۳۵)، بەم جوڑە ھەرچى شاھتەمانى ھىنا عاشقە» (۳۳۶):

دل چوہ و ا دى مەحەببەت، ھەرچى دى ھەر كوشتە، يا

نىوہ كوژراوہ، لەسەر لىو ئاھ و نالەى (وا أسف) (۳۳۷)

دلداری راستەقىنە ھەر كاتى رۆژەکانى رەش بى و ژيانى پر مەینەت بى بۆى بە پىنگەيشتن و پایەى بەرزدا دەنرى، چونكە ھەرچى لەيارەوہ بى خۆشە:

روتبەى كەمالە، رۆژە رەشى بۆ جگەر بەخوون

ناكامە تاكە رەش نەبووہ خوونى خامى ميسك (۳۳۸)

مەحوى لەعیشقەكەيدا مەستەو خوئى جەرگى پىكى كۆرە كانىتى و نالەى دلپش سازو ئاوازی ئەو كۆرانەيەو گەر ئەمانەى دەستكەوت مەى وزىرو بەمى

ناو، چونکه ئەمانه هی جیهانی مادینه و ئەویش پشتی تیکردوو:

ئەوی دڵ بنالە ساز بده چەنگی بەزمی عیشق

مەوی خۆینی جەرگە، نالەیی مەحزونیە گەرگ (۳۳۹)

خۆیناوی جەرگ و نالەیی دڵ گەر عطا کرا

نۆشین مەوی، سەماعی نەبەو، زیرو بەم حەرام (۳۴۰)

مەحوی کە تەواوەی عیشقی خۆاییە و شەقی لە جیهانی هیچ هەلداوە چ دەربەستە ئەگەر پۆلێکی لەگێرفاندا نەبێ، چونکە سەرمايە عاشقی راستەقینە سینگە لە تکراروە کە یەتی ئەگەر خوا هەتا سەرپیتی رەوا بپینێ:

لە جییمدا ئەگەر یەک پارە شک نابەم، چ پەروامە

خودا گەر قابیلی دایم هەتا سەر جەیبی صەد پارە (۳۴۱)

مەحوی هێندە گریاوە تا تەراپی لە چاویدا نەماوە، چونکە یار گریانی پێ خۆشە، بۆیە ئیستا لە جیاتی گریان کەرنۆشی بۆ دەباتا کۆ ناوی تر بیتە چاوی و کێلگەیی لە خوا ترسانی پێ ناو بدات:

لە چاوانم نەماوە بۆ گریه، نۆبەیی سەجدە بەردەرە

سیاساڵم نەبارە، نوێژی ئیستیقانه کەم چبکەم (۳۴۲)

تف لە چاره‌ی خەندە، گریه و شپوێنی پێ خۆشە دۆست

دا کە ئەوی بارانی ئەشک، ئەوی بەرقی نالە، نەسەرەوی (۳۴۳)

خوا مۆژدەیی بە موسولمانان داوە کە لە رۆژی دواماییدا رۆوی خۆی نیشانیان دەدا «وجوه يومئذ ناضرة الی ربها ناظرة» (۳۴۴)، مەحوی بە تەمای ئەو مۆژدەییە هەتا ئەو رۆژە هەر گریه و زاری دەکا لە داخی ئەوێ نەوێ کۆ بە نسیبی نەبێ.

لێرەدا مەحوی رەزمی مێی لە جیاتی خوا بە کار هیناوە، رەزمی مێیینەش مێژوویەکی کۆنی هەبە و سڕوشتیکی خۆایی بە بالا دابراوە «هەر لە ئیزیسەو هەلای میسریبەکان کە خواوەندی دایک بوو، تا دەگاتە مریبەمی مەسیحییەکان و لە دوورگەیی عەرەبیش لە پێش ئیسلام فریشتەیان بە کچی خوا دادەنا، بەلام قورئان بەرپەرچی دانەووە بە درۆی خستنه‌وه» (۳۴۵) لەم بارەییەو مەحوی دەلێت:

ئەوا لە یلا بەرۆژی حەشر ئەدا وادەیی لێقا مەحوی

هەتا قامی قیامەت، ئاھ و واوەیلا نە کەم چبکەم (۳۴۶)

لای مەحوی بە ختەوەر کە سیکە تا بە یانی بۆ خۆشەویستی خوا بگریی و بکرووزیتەو، چونکە ئەو جۆرە کە سەنە خدر ئاسانە و ژبانیان بێ برانەوێه:

وہک (خضر) ناوی حەیاتیی فەیبضی حەق عافیتییه

ئەو خودا پێداوە «مەحوی» تا سەحەر نالانەشەو (۳۴۷)

ئەوێ رێگەیی عیشقی خۆای گرتە بەر حەسانەوێ نامینی و دەبێ خۆی بەدوای بەلادا بگەرێ «ولقد فتنا الذین من قبلهم فلیعلمن اللہ الذین صدقوا ولیعلمن الکاذبین» (۳۴۸)، مەحوی دەلێت:

لەرێگەیی مەهلە کە عیشق ئەرەبە لا جۆنی، برا، لادە

ئەوی من چووم و لەو مادی هەر ئاھ و داد و فەربادە (۳۴۹)

مەحوی بەرەو ئاسۆی ریبازە کە رابیعەیی عەدەو بیبە مان دەبات لە بارەیی خۆشویستی خۆاییەو، بۆیە دەلێ: خەلکی بە هەشت خۆزگە بەوانە دەخوازن کە لە ناو عیشقدا سووتاون، ئەمەش ئەو دەگەییەنی کە تازار چەشتن لە پیناوی عیشقی خوا زۆر لە سەرۆوی بە هەشتەوێه:

بە غیبیە بەو خودا پێداوە (طوبی لە) یە ئەهلی خولد

لە کورەیی ناوی غەمدایە بە داغی دەردی توشادە (۳۵۰)

ئەوێ بوو ریبواری عیشقی خۆایی و بە گیان چەشتی، بەختیارییە کە لەو دەایە کە هەمیشە زویر و چاوە ئەشک و دڵ بە خۆین بێ:

لە بەر قاپیی مەحەببەت ئەو خودا پێداوە رۆ سوور

حەزینە، دیدە پڕ ئەسرینە، دڵ خۆینییه، رۆ زەرە (۳۵۱)

خۆیناوی جگەر، گۆشەیی (بیت الحزن) ئی بوو

«مەحوی» بەسە، مەیلی مەوی و مەیخانە حەرامە (۳۵۲)

شەهیدی غەمزەیی بە عەضی، سە قیمی عیشوێه جەمعی

دیاره سەر نوبشتی ئەهلی دڵ یاشینه باسینه (۳۵۳)

رێبوارى سۆفیگه‌رى به به‌شى خۆى رازیبه و خۆى به پاشای سەر ته‌خت ده‌زانى، مه‌حوى له‌سایه‌ى خۆشه‌ویستی خوايیه‌وه بووه‌ته پاشاو هه‌سارى ده‌وروبه‌رى ده‌ردوبه‌لایه‌وه ده‌وارى سه‌رسه‌رى دوو كه‌لى هه‌ناسه‌ى ساردیتى:

له‌ ده‌ورمدا هه‌صار: ئافه‌ت، له‌سه‌رسه‌ر خه‌يمه: دوودى ئاه

له‌سایه‌ى عیشقه‌وه بوو مه‌شه‌ه‌ى صاحیب سه‌راپه‌رده (۳۵۴)

مه‌حوى كه‌ رێبوارى عیشقى خوايیه، گوێی له‌ كێوى خه‌م و دۆلى ئازار نیه‌، چونكه‌ عاشق راهاتووى ناو بوته‌ى ئازاره:

كێوى غه‌م، وادى جه‌فا، طه‌ى كرده‌ ئه‌شرافى عیشق

باكى هه‌وراز و نشیوت كه‌ى ده‌بى گه‌رره هه‌هوى (۳۵۵)

مه‌حوى چونكه‌ هۆگرى ئازاره، بۆیه‌ نایه‌وى ئه‌وه‌له‌ ده‌ست بدا كه‌ بار به‌لینى داوه‌تى به‌ برژانگى چاوى شه‌هیدی بكات، تاكو به‌نه‌مرى بێنیتته‌وه هه‌تا هه‌تایی:

چاوى بيمارى به‌وه‌عه‌دى تیره بارانى نىگاه

گفتى دا، جه‌هدى كه‌ ئه‌ى دڵ، به‌لكى تۆشى به‌ركه‌ى (۳۵۶)

به‌لای مه‌حوییه‌وه به‌رگه‌ نه‌گرتنى ئازارى یار شتیكى كرتته‌وه پتوبسته عاشق به‌ ئه‌ده‌به‌وه پیشوازی لى بكاو پتیی بتلیته‌وه:

«مه‌حوى» ئه‌ده‌ب خه‌مۆشى یو مه‌حوییه‌ته، له‌گه‌ل

نه‌سه‌ه‌وتنێكى، یه‌عنى به‌ده‌م ده‌رده‌وه گلان (۳۵۷)

ب- خۆ به‌خت كردنى دلدار له‌پیناو دولبه‌ردا:

عیشق هێنده‌ كاربگه‌ره‌ و له‌ عاشق ده‌كا كه‌ خۆى و ده‌وروبه‌رى له‌بیر بجیت و گیسانى خۆى زۆر به‌ هه‌رزان بزانی له‌پیناو دولبه‌ره‌كه‌یدا، بۆیه‌ سۆفى پیش مردنى خۆى ده‌كاته‌ خاك و خۆل و باكى له‌مردن نیه‌، مه‌حوى له‌ژیانى جیهان بێزار بووه‌ و پتییكى مردنى له‌لاباشتره‌ له‌ئاوى روون و هه‌ز ده‌كا هه‌تا زووه‌ رزگارى بپیت:

كه‌شك به‌م «مه‌حویا» هه‌ر شه‌ره‌به‌تى مه‌رگ

له‌سه‌ر ئه‌رزا نیه‌ى ئاوى گه‌وارا (۳۵۸)

ئه‌وه‌ى بیه‌وى بپیتته‌ سوارچاكى مه‌یدانى عیشقى خوايى، هه‌ر كه‌پتیی خسته ئه‌وه‌ مه‌یدانه‌وه ده‌بى له‌سه‌رى خۆى ببووى، چونكه‌ ئه‌نجامى عاشق هه‌ر تۆنه‌وه‌یه له‌ مه‌عشووقدا، كه‌ه‌و بوو تۆنه‌وه‌ كه‌ به‌خۆ به‌خت كرده‌:

تانه‌ بوورى تۆ له‌سه‌ر، رى ناخه‌یه مه‌یدانى عیشق

سه‌ر له‌پتیشى پى ده‌بى له‌م رینگه‌ دانپى (اولا) (۳۵۹)

له‌ خۆشه‌ویستیدا خۆ به‌زل زانین نیه‌ به‌تایبه‌تى ئه‌گه‌ر خوايى بى، بۆیه‌ مرۆقى دانا ئه‌وه‌ كه‌سه‌یه‌ كه‌ زیاتر خۆى ده‌كاته‌ قوربانى بۆ گه‌یشتنه‌ ئامانج -

تۆوى سه‌رخستوه‌ بن خاكه‌، سه‌ر ئه‌فرازی به‌ر

هه‌ر له‌رینگه‌ى طه‌له‌ بابوو، سه‌رى دانا، دانا

كه‌ رۆحم تیگه‌ى تۆ هه‌ز به‌ده‌رچوونى ده‌كه‌ى، ده‌رچوو

ده‌بى عاشق كه‌ دى بێزاره‌ یارى، بى برۆ پروا (۳۶۰)

دیسان مه‌حوى به‌هۆى ره‌گه‌زى مێینیه‌وه ئامازه‌ بۆ خوا ده‌كا و ئه‌مه‌ش ده‌گه‌رپتته‌وه سه‌ر «ئه‌وه‌ پیه‌نده‌یه‌ به‌تینه‌ى كه‌ له‌نیوان غه‌زه‌لى عوزرى و خۆشه‌ویستی سۆفیدا هه‌یه، چونكه‌ پاكى و زوهد نیشانه‌یانه‌ و هه‌ردووکیان به‌ره‌به‌رزى و بالایی ده‌چن» (۳۶۱) ئه‌مه‌ش ئامازه‌ بۆ ئه‌وه‌ ده‌كا كه‌ مه‌حوى به‌هۆى عیشقى خوازاوه‌وه به‌ره‌وه‌ عیشقى حه‌قیقى چووه‌، بۆیه‌ سه‌رى سه‌ت فه‌ره‌اد و شیرین و له‌یلاو مه‌جنوون له‌به‌ر ده‌رگانه‌ى كه‌وتوونه‌وه‌ چاوه‌نواری تۆزى به‌زه‌بینه‌ لێی:

به‌له‌یلاوه‌ وه‌ره‌ به‌ر قاپیی ئه‌م له‌یلایه‌ ئه‌ى مه‌جنوون

شه‌هیکه‌ سه‌د سه‌رى فه‌ره‌اد و شیرینی له‌به‌ر پى كه‌وت (۳۶۲)

مه‌حوى چاك تیگه‌یشتوه‌ كه‌ عیشقى خوايى گالته‌ نیه‌وه‌ به‌دوو سى قسه‌ى زل ناپتته‌دى، به‌لكو ئه‌وه‌ى پایه‌ى به‌رزى گه‌ره‌ك بى ده‌بى خۆى له‌سه‌ر دارى

سیتداره ببینی و هکوهه للاج که بههوی بیتهی (انا الحق) هوه له سیتداره یان دا، چونکه باوری به تیچوون هه بوو که بریتیییه له «تیکهَل بوونی لاهووت له ناو ناسووتدا به مهرجی ههردووکیان پاریزگاری له سروشتی تاییه تی خوین بکه» (۳۶۳).

مه حوی لهم چهند بهیتهی خواره ویدا وادیاره کاریگه ری بازه کهی هه للاجی به سه ری هوه و دهیکاته ریگایه ک بو گه یشتنه هه ق:

له ئولکهی عیشقه دا بی چوونه سهردار

به ئاسانی مهزانه بوونه سهردار (۳۶۴)

موحه قهق هه ره که سی مهسله کیه حه قق و حه ققییه مه نظوور

سولووکی چوونه سهرداره، طه ریقهی پیرییه مه نصوور (۳۶۵)

له ئولکهی عیشقه دا، بو هه ره که سی سهرداریییه مه نظوور

عولووی مه رته بهی سهرداره، بوته په پرهوی مه نصوور

مه حوی مهیدانی خو شه ویستی خوایی زور فراوان کردوو هه موو گهردوونی

گرتوته وه «کنت کنزا مخفیاً فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق فی

عرفونی» (۳۶۷)، لیته دا زوریشی به عاشقی خوادا ناوه گه رانه کهی وا

لیکدا وه ته وه که له پینا و سهردانان ده گه ری به رامبه ره خوا، بویه مه حوی دهیه وی

چاو له روژ بکا و گیانی له پینا و ئه و عیشقه دا به خشیت:

ره ره وی ریگهی مه حه بهت وا ده بی، هه ره سه عیه تی

تا هه یه م له م ریگه ئاخر کاری سهردانانه روژ (۳۶۸)

روچی به فیداکه، بزانه کییه چه وگان بازه که

«مه حوبا» چه وگانه عیشق و، گو به له م مهیدانه روژ (۳۶۹)

مه حوی له عیشقی خوادا هیته دی تازار بیبووه هه ره وک پووشکهی لیته اتوه،

چیلکه ش هه ره بو سووتان ده شی، چونکه عاشق ئه و کاتهی خو شه که گیانی

دهرده چی و به ره و خزمه تی خوا ده گه ریته وه و جیهان بو گیانی عاشق

به ندیخانه یه «الدنیا سجن المؤمن و جنة الکافر» (۳۷۰).

وتم: عیشق ئاگری گرته و جوو دم

وتی: هه ره بابه تی سووتانه خاشاک (۳۷۱)

له حینی نه زعی روچا، روچی عاشق

وتی: ئوخه ی له میحنهت خانه ده رچووم (۳۷۲)

به چی ماوم له یاران، نابه چی ماوم، ئه جهل! زوویه

به مردن له م قوصووری ژینه ئیستی عفانه که م چکه م (۳۷۳)

مه حوی هیته ده ناخی خو شه ویستی خواییدا چوته خواره وه و گو تپرایه لی

فه رمانه کانیتی، هه ره به هیما یی گیانی له ده ست ده دا، هه مدیسان مه حوی خوی

له شیوهی ئافره تیکدا بیبووه و ئاماژه بو برۆی ده کات که وه کو تیغ تیته:

موشتاقی ده می تیغت ئه وهنده به به هانه ن

بو چوونه فه نا، هه ره به ئیشاریکی برۆ چوون (۳۷۴)

ئه وهی ریواری عیشقی خوایی بی بریی به جیهانی مادی ناشکی و دلی

لیی حه ساوه نابی و که سیکی ریز په ر ده رده چی، بویه ده بیته گالته جاری

مندالان، یا خود له سه ره گوته ی هه ق له سیتداره ده درۆ، چونکه چه وتیییه کان

ناشاریته وه و راستیییه کان ئاشکرا ده کات:

ده بییم ئه هلی دل یاسه نگه ساره، یا له سه ره داره

دیاری عیشق، ئه گه ره ساغت ده وی، هه ره داره هه ره به رده (۳۷۵)

مه حوی له م جیهانه پان و به ریبه جیی لی ته نگ بووه و نازانی له به ره شو رشی

خو شه ویستییه که ی روو له کووی بکات و له ئه نجامدا شاری نه مانی هه لئباردوووه،

چونکه ده ست و بیابان شوینی مه جنوونه و شاخیش شوینی فه رهاده، به م پییه

ده بینن مه حوی ئاماژه بو عیشقی قه بیس و فه رهاده ده کاو وادیاره به ره و عیشقی

حه قیقی ده بات بو به له گه ل هی خو ی ناویانی بر دووه:

مه گه ره شاری عه ده م، جیی وا تیاسه ره گه شته بم قاته

بیابانه به شی مه جنوونه، خاصی کوه که ن کیوه (۳۷۶)

بهلام لهم بهيتهى خواره ودا مه حوى له داخى ئه وهى كه گيانى له پيتناو يار
دهر نه چوه، وهكو شيت داويه ته كپوه كانه وه:

له رهشكى سه يدى فيتراكى چ شيرين شه هسوارتيكه
كه «مه حوى» هه ر ديوانه، عه نقا كه وته شاخ و داخ (٣٧٧)

ج- قورسى و گرانيى بارى خوشه ويستى:

خوشه ويستى بارتىكى هينده قورسه ئه وهى بارى جيهان ويستى به لاهه نه ني،
ناتوانى خوى له قهرهى بدات. لهم بهيتهى خواره ودا مه حوى رووى ئه وهى
نييه به رامبه ر باره گاي خوا بوهستى سكالاي دهر وونى دهر بيرى له بهر روو
زهردى وشه رمه زارى، بارى خوشه ويستى هه موو كهس خوى له بهر راناگرى،
بويه داوا له قه له مه كهى دهكا كه بيته زمانى سكالاي و به هانا يه وه بيت:

مه گه ر تو عه رضى حالم، كهى له كن يار
قه له م، ساغى قسه، من نييه يارا (٣٧٨)

عاشقى خوايى له گه ل جيهان و دهر وپشتى ناگونجى، چونكه له كومه لدا
به جوهر شيتى له قه له م دهرى، جيهانى ههستى به بارى سه رشانى ده زانى بويه
له مانگ و روژيش هه ل دى و هه زى له ته نيمايه، تا له وى نيازى دلى خوى ليك
بداته وه و له شته نامويه كانى دهر و بهرى رزگارى بيى، بهم جوهر سي بهرى خوشى
لى ده بيته بار و به گراني ده زانى:

ره م دهكا حه تتا له ميهر و مه ه جنوون ئادابى عيشق

سي بهرى لى باره هه ر كهس مه يلى ته نهايى بكا (٣٧٩)

مه حوى رووى ده مى له زاهيدى دروزن دهكا و پيتى راده گه يه ني كه وا نه فسى
پيرى ئه و جلى خوى لى بوه ته بارو تواناي هه لگرتنى خوشه ويستى خوايى
نييه، چونكه هينده قورسه زهوى و ئاسمان تواناي هه لگرتنيان نه بوو «انا
عرضنا الامانة على السماوات والارض والجبال، فابين ان يحملنها وأشفقن
منها، وحملها الانسان انه كان ظلوما جهولا» (٣٨٠)، جاليره ده ئه مانه ت ئايينه و
ئايينييش برواي «لا اله الا الله» به، هه رچى ئه م گوته يه ي به دلدا هات و به زار

دركاندى ده بيته عاشق:

له بهر بارى مه حه بهت ئاسمان و ئه رزئه نالين

چيه ئه م ده عوييه ت زاهيد، جلى لى باره گا پيرت (٣٨١)

خوشه ويستى هينده بارتىكى قورسه نهك ئوقره له مرؤف ده بري، بگره روژيش
گير زدهى بووه هه ر له سوور اندايه و كهس ناتوانى چاره ي بكاو توژى باره كهى
له سه ر سووك بكات:

ئه م گلاراهى له عيشقه تا قيامه ت هه ر ده بي

سه د مه سيحا چارى ناكا، دهر دى بي ده رمانه روژ (٣٨٢)

بارى خوشه ويستى هينده گران و به ئه ركه مه حوى خوى له بهر نه گرتوه و
تتيدا سووتاوه و بوه ته مشتى خوله ميش، له گه ل ئه وهش مه حوى ريزى لى
ده گرى و واده زانى هه ر شايانى سووتان و نه مانه:

ديارم ده يرى عيشقه، جى به سووتن بي له وى ده گرم

كه من مشتى چل و چيوم، به چى بم، كه لكى كى ده گرم (٣٨٣)

له سه رخو چونه، شهيدا بوونه، قورپيوانه، سووتانه

هه تا مردن، مه حه بهت ئيشى زوره، ريزى لى ده گرم (٣٨٤)

يه كى له ئيشه زوره كانى خوشه ويستى و ئه نجامه كانى، سه رگه ردانييه له و
بيا بانه دا و گوئ نه دانه به ئه نجامى ئه و سه رگه ردانييه ئه گه ر تيچوونيش بي،
سه ره راي ئه مهش عيشق جوهر شيتييه كه و گه لى كاره ساتى ناقولا دينيته سه ر
عاشق و ناچارى دهكا شوڤشى به ربابكا و دهر بهرى بهه ژينى:

ده زانم باديبه ي عيشقه خه طه رناك

كه چى هه رچووم، ئه گه ر مام و ئه گه ر چووم (٣٨٥)

ده ميكه شارى پر شوڤرى مه حه بهت مات و خاموشه

به قانونى ته جه نون شوڤشى ئينشانه كه م، چبكه م (٣٨٦)

مه حوى عيشقى خوايى لاهينده قورسه كردوتيه هاوشانى كيتوكون كردنى
فه رهاد، جا چاو له و دهكات دهره قه تى بي يانه يى:

بیتستونی عیشقی شیرینیک ئەوا هاتۆتە پیتش

گەر لەحەق بێم و نەبەم، تەقلیدی فەرهادی دەکەم (۳۸۷)

خۆشەویستی قەسە زل و رووت نییە، بەلکو بەکردەوویە دەبی نەینتی بێ،
چونکە کاو لەمەرخانە عیشق مخابنە بێ ئاژاوە بیت و عاشق نابێ دەمی له
خەم و ئازارو سووتان فەرامۆش بێ:

سووتانی بەبێ دەنگییە ئادابی مەحەبەت

و هەک بولبول ئەم ئەفغانە بەپەروانە حەرامە (۳۸۸)

بکەین ئاھ و فوغان و ئاگرێ بەردەینەخان و مان

خەراباتی مەحەبەت حەیفە بێ ئاشووب و غەو غابی (۳۸۹)

خودا گرتوو دلم چوتن بەگژ شوپرو شەری عیشقا

بەنەصصی ئایە ئەفلاک و زەمین ئەم بارە ناکیشی (۳۹۰)

مەحوی چاک لە خۆشەویستی خوایی گەیشتوو و دەزانێ شایانی هەموو
کەسی نییە و مەگەر ئەوێ و هەکو شیرمەرد بێ و واز لە بریق و باقی ژبانی مادی
بیتنی و خۆی بەزنجیری پیروزی عیشق کە لەپچە بکات:

لەپێ حەرامەزەری سیلسیلە موقەدەسی عیشق

بیبی بە شیرو مەگەر هەلگری لە دنیا دەست (۳۹۱)

عیشق ئاگریکە بەربووە هەر دلی، مادەپەرستی تیدانامیتنی و هەموو شتیکی
لەبەرچاو دەکەوێ و گرنگی بەتاجی پاشایانە ناداو لانهکە بێ دەرگایە و دیواری
بێ پشت بەستە، ئەمەش باریکی قورسە و هەموو کەسی بەرگە ناگرێ مەگەر
هەر مەحوی خۆی سوارچاکی ئەم مەیدانە بیت:

خەرابی عیشقی تۆ وابی سەرو سامان و دەرویشە

سەری بێ تاجە، کولبە بێ دەرە، دیواری بێ ساچاغ (۳۹۲)

د- «عیشق دلداری دەکاتە کەس»:

بیتگومان پوول پەرستی مروث لە راستە شەقامی مروثایەتی لادەباو بەرەو

هەلدیری لەخۆبایی بوونی دەبات، بەلام ئەوێ پشتی لە جیهان کردو بەکاو لە
هەواری عیشق قایل بوو، ئەوا کلووری جیهانی لەلادەبیتە زلەکایەک و
لەبیابانی خۆشەویستی خواییەو موزدەوی بەختەوهری بێ دەبەخشری و
بەهزاران کەس پەنای بۆ دەبەن و دەبنە خاکی بەری پیتی:

بۆ گومبووانی چۆلی مەحەبەتیه تی خودا

تەبشیری (والسلام علی تابع الهدی)

لەفیرقە خاکسارانێ مەحەبەت بفرەیهک یەک

بەدیمەن یەک نەفەر، دامەن بەلیوی صد فەریق ئەما (۳۹۴)

بەلای مەحوی عاشقەو ئەو دەدانی دلی بەخەم و جگەری بریندارەو دەبیت،

ئەویش لەمانە دەوڵەمەندەو هیچ شایەک هەندی ئەو بەختیار نییە:

(جگرز زخم تومعمورو دلی زغم شاد است)

ئەمەندە بابەتی عیشی نەداوە بۆ شا دەست (۳۹۵)

ئەوێ لەعیشقدا خۆینی دلی خۆی خواردەو و ئارامی لەسەرگرت، ئەوا
پایە هیندە بالا دەبێ، ئەگەر بەردی سەرکیوانیش بێ دەبیتە لەعل و
دەبریسکتەو:

گەرسەنگی کۆهسارە، بوو لەعلی تابدار

هەرکەس بەجەبری صەبرو حەیا خۆینی بو بەقووت (۳۹۶)

ئەوێ و هەکو مەحوی گەدای بارەگای خوایی بێ، پایە زۆر لەشاهە نشا
بەرزتر دەبێ و هەرچەندە نەزانیش بێ زانستی خوایی دەچیتە دلی و لەو
جیهانیش لەبەر بینینی خوا ئاگای لەبەهەشت نامیتنی، چونکە بەلای عاشقانه
مەبەست لە چوونە بەهەشت دینتی خوا، کەدیتن بوو بە هەشت بۆ چیبی؟

لەکۆبا مودەدعی دیمی، بەئیستیهزا وتی: شام

گەدای ئەم کۆبە بێ، شاهەنشەهیکم صد لەشا زیاتر (۳۹۷)

لەبەر دەرگاهی عیشقا یەکسەرە هەر کەس سەری دانا

ئەگەر پەتیارەک بوو، بوو لە صد عەللامە داناتر (۳۹۸)

له دنیا تیپه ری هه رکهس به بالی هیمهت، نازایه
له عوقباش نهو کهسه گهرتیپه ری، بازیکه نازاتر (۳۹۹)

نهوهی روو له باره گای عیشق بکا ده بیته کهس، مه حوی داوا له زاهیدی درۆزن
دهکا که به رهو نهو باره گایه بچی و به شی خوی لهو مه زنیسه وهرگری و بیته
کهس، چونکه عاشقی راستی هه سوود نییه و ههز دهکا هه موو کهسی پی بگا:

زاهید وهره روئ بکه ره باره گاهی عیشقی
عالی جه نابه، وانیه هه ری بدا به کهس (۴۰۰)

له ده رگای عیشقی خوایی به ندهی راست پاشایه و جیاوازی چینایه تی و
رهنگ له ومه رزه دا چنگ ناکه وی، زمانی نهو وولاتهش وهک زمانی ناو
فه رهنگ نییه، چونکه سو فی نقومی ده ریای خواناسین (المعرفة) بووه، له م
باره یه وه (النفری) ده لیت:

«كلما اتسعت الرؤية ضاقت العبارة كما نعى الصوفية على اللغة قصورها
عن تصوير مشاهداتهم ومواجدهم» (۴۰۱).

له قایی عیشقه دا وهک شاهه به نده
له سه ره خوانه چ مه تبوع و چ تابع
لوغاتی ئیمه ناله و ئاهه (قطعاً)
لوغهی وا ناگری (برهان قاطع) (۴۰۲)

نهوهی نه چیتته کۆری مه ینوشان نابیتته کهس، نهو کهسهش هه وئی پایه ی بهرز
دهدا به گه بیستنه یار، جا به هه جو ری بیگاتی گرنه نییه و عاشق هه همیشه
دیلی یارو زنجیره ی پی شانازی و جوانیه بو ی، چونکه عیشق هه کهسیکی
سووتاند ده بیته کهس و شهوی تاریکی روون ده کاته وه:

عیشق ناگریکه بهر بووه هه رکهس ده بی به کهس
گه ره ژژه رهش وهکو شه وه بی، بوو به شه و چراغ (۴۰۳)
مه نعی ناکه م بزیه کردو کوششی دامه نیه، دل

پیته نیشی، حه ول نه دا نه لبه ته هه رکهس بو شه ره ف (۴۰۴)

شیریکی پی له سیلسیله دایه نه سیری عیشق
مه ردی، بزانه زینه تی مه ردانه ته وق و ره وق (۴۰۵)
عاشق تا نه کۆر ری پایه ی بهرز نابی و له خوا نزیک نابیتته وه، هه ره که بووه
نیچیری یارو به زین هه لواسرا ئیتر ده گاته پایه ی بهرز خوی:

که کۆر را شاه ی عالی جاهی عیشقه
هه تا صه یدت نه کهن ناگه یتته فیتراک (۴۰۶)

ریبوار نهو کاته ده بیته کهس که به شیکی هه بی له زانستی خوایی «وعلمناه من
لدنا علماً» (۴۰۷)، شه ویش ده ریایه که پری نهو جو ره زانسته یه و نهوه ی بیه وی
به هه لی بزانی و پی بگا و تیی بگات:

هه ره که سی طالب به دهوری مه عریفهت کۆر دنه
پر له دور ده ریایه کی بی مه هله که ی خنکانه شه و (۴۰۸)

مه حوی له سایه ی عیشقه وه بووه ته پاشا و ناوبانگی ده رکردو وه، دلیشی له
سینگیدا نه ماوه و به ره و به هه شتی خوایی فریوه و وهکو گه ردی به داوینی یاره وه
ده نیشی:

فسانه ی من بووه زینه ی مه جالیس، ئافه رین نه ی عیشق
چه هابی نام و خامی وهک منت کردو ته صاحب نام (۴۰۹)

من پادشه ی عیشقم و، هه ره داغی جونونم
تاجی سه ره، باقی که له دپوانه هه رامه (۴۱۰)

حه قی بوو دل له کۆیاما به سینیه ئیمه ناراضی
که عاصی قه صری خولدی دی، به جی نه لحه ده ناراضی (۴۱۱)

مه بزوه «مه حویا» له م ریگه دا تا ده بیه خاکی ری
ئومیده دهستی گه ردت هه ره دهگا ئاخه به داوینی (۴۱۲)

باره گای خوایی هینده دلگوشادو به رزه جییه، هه ره که سی چرکه بی لهو
باره گایه دا گه دایی کرد بی، پایه ی خوی به پاشایه تی ناگۆریتته وه، چونکه مرۆقی

دانا چۆن شتی هه‌میشه‌یی به‌کاتی ده‌گۆرپته‌وه؟

رئ درابئی به‌گه‌دایی نه‌فه‌سی له‌و ده‌رده‌دا

هه‌ر که‌سی، تانه‌ فه‌سه‌ عاریبه‌ شاهه‌ نشاهی (٤١٣)

مروّف هه‌ر به‌عیشق ده‌بیته‌ که‌س و ناوی له‌ جیهانی هه‌میشه‌بیدا
ده‌میتیته‌وه، ئە‌گه‌ر عیشق نه‌بویه‌ چۆن ناوی له‌یلا له‌گه‌ل شیرین و فه‌ره‌اد له‌گه‌ل
مه‌جنوونی عامری ده‌هات؟ که‌وابوو عیشق پله‌و پایه‌ بۆ عاشق په‌یدا ده‌کا و
ده‌یکاته‌ که‌س:

ئە‌گه‌ر له‌یلا، ئە‌گه‌ر فه‌ره‌اده، تا حه‌شر هه‌ربین مه‌منوون

له‌یومنی عیشقه‌، فه‌یضی حوسنه‌، وابه‌م روتبه‌ نائیل بوون

ده‌که‌ن ره‌شتاله‌یه‌کی ده‌شته‌کی باسی له‌گه‌ل شیرین

ده‌به‌ن به‌رد هه‌لکه‌نێکی کتیزی ناوی له‌گه‌ل مه‌جنوون (٤١٤)

٥- «عاشق په‌روانه‌ ناسایه‌ له‌ سووتاندا»:

له‌ ئە‌ده‌بیاتی رۆژه‌لاتدا وا باوه‌ که‌وا په‌روانه‌ له‌به‌ر عیشقی رووناکی به‌ره‌و
چرادی و هه‌تا خۆی نه‌سووتینێ ئۆقره‌ ناگرئ، عاشق په‌روانه‌ ناسایه‌ و ئە‌وه‌نده‌ی
به‌عیشقی حه‌قیقیدا چوو‌بیته‌ خواره‌وه‌ نه‌مانی لاخۆشته‌ له‌مان، مه‌حویش که‌
به‌شیتکی له‌م عیشقه‌دا هه‌یه‌، ده‌یه‌وئ چاو له‌ په‌روانه‌ بکا، چونکه‌ عیشقه‌که‌ی
راسته‌وریای تیدانییه‌، بۆیه‌ هه‌ر که‌پیتکی خوایی نۆشکرد و چرای جوانیی یاری
دی، به‌ناچاری ده‌بئ چاو له‌ په‌روانه‌ بکات:

که‌ هه‌لگیرسا له‌ نووری باده‌ شه‌معێ حوسنی جانانه

نه‌چیته‌ سه‌ر طه‌ریقه‌ی حه‌زرتی په‌روانه‌، دل، چبکا؟! (٤١٥)

که‌ عاشق له‌گه‌ل عیشقه‌که‌یدا راستگۆ بوو، رق و کینه‌ له‌ ده‌روونی دا نامینئ
(هه‌روه‌ک رابیع‌ه‌ی عه‌ده‌وییه‌ له‌ خه‌ونیدا به‌ پیغه‌مبه‌ری راگه‌یانده‌ که‌وا رقی له‌
شه‌یتان نابیته‌وه‌، چونکه‌ دلێ جیتی تیدا نه‌ماوه‌ و هه‌ر خۆشه‌ویستی خوای
تیدایه‌) و هه‌موو که‌سیتکی خۆشه‌وه‌ی، بۆیه‌ مه‌حوی نووری ته‌مه‌نی خۆی خه‌رج
ده‌کا بۆ لابرندی تاریکی رینگه‌ی که‌سانی دی:

نووری عومری صه‌رف ئە‌کا بۆ که‌شفی تاریکی له‌ خه‌لق

وه‌ک چرا هه‌ر که‌س به‌ شۆخی مه‌جلیس ئارایی بکا (٤١٦)

به‌لای مه‌حوییه‌وه‌ په‌روانه‌ رابه‌ریتکی له‌باری عاشقانی خوایه‌وه‌ ئە‌وه‌ی دل
قاییم و خاوه‌ن بریار بئ، با په‌روانه‌ بکاته‌ رابه‌ری خۆی و له‌وه‌وه‌ فیری ده‌رسی
عیشق بیت:

سه‌کینه‌ی مه‌رتبه‌ی سووتانییه‌ ئاته‌ش په‌رستی عیشق

ئە‌گه‌ر صاحیب ئیراده‌ت بئ، عه‌جه‌ب پیریکه‌ په‌روانه‌ (٤١٧)

زویانی حالی په‌روانه‌ له‌وه‌ختی سووتنا ده‌یوت

که‌سی واریشه‌ وه‌ک من بئ، له‌عیشقا خۆ بسووتینئ (٤١٨)

و- «داغکردن نیشانه‌ی عیشقه‌»:

هه‌ر دلێ بیه‌وی به‌ره‌و ناسینی راستیی خوایه‌تی پروا، ده‌بئ له‌و رینگه‌یه‌دا
به‌رگه‌ی گه‌لئ تازار بگرئ و داخی عیشقی پتوه‌ بلکینرئ، مه‌حوی که‌ یه‌کیکه‌
له‌و ریبوارانه‌وه‌ ئە‌و راستییه‌ی زانیوه‌ و ئامازه‌ی بۆ ئە‌م داخکردنه‌ کردووه‌
له‌غه‌زه‌له‌کانیدا:

دل له‌ ئیدراکی حه‌قیقه‌ت بئ به‌شه‌بئ داغی عیشق

«مه‌حویا» دانا ده‌بئ به‌م چاوه‌ بینایی بکا (٤١٩)

ته‌نیا شتی که‌ دل له‌ ئە‌ندامه‌کانی تری له‌ش جیا‌بکاته‌وه‌ داخی عیشقه‌وه‌ هه‌ر
دلێ ئە‌و داخه‌ی پتوه‌ نه‌بئ پارچه‌ گۆشتیکه‌ و بئ بایه‌خه‌ و قه‌باله‌یه‌کی بئ مور و
به‌لگه‌یه‌:

دل هه‌ر به‌داغی عیشقه‌ ئە‌گه‌ر ئیمتیازی بئ

وه‌ک نوقطه‌ی ئینتیخابه‌ له‌سه‌ر شیعی‌ی مونته‌خه‌ب (٤٢٠)

هه‌ر دلێ پتوه‌نه‌بئ داغ و خه‌طی جئ ده‌می تیغ

ده‌عوویی عیشقی ببئ، ده‌عوویه‌ بئ مور و سه‌نه‌د (٤٢١)

سه‌نه‌د بئ مور و خه‌ط ده‌عوویی مه‌حه‌به‌ت کردنه‌ «مه‌حوی»

به لای مه حوییه وه داغی دل وهک چاوی دل وایه، و اتا: نه وهی دلی به عیشق داخ نه کری چاوی دلی کویره، جا نه گهر خوا بهر حمهت نه و چاوهی دایه دل و به هوی زوری گریانه وه چاوی کویره بو، نه و چاوی دلی ده خاته کار بو نه و گریانه و له بریتی فرمیسک خوین دهر پرتیت:

خودا بیدا بهر حمهت، داغی دل چاوی دلّه «مه حوی»

به گریه چا و نه گهر چوو، شک ده بهم به چاویکی بینا تر (۴۲۳)

نه وهی عاشق بی برینه کانی تیمار ناکا، چونکه نه و داخانهی که پیوه نراوه جیگای شانازی نه ون، سه ره رای نه مهش مردن به ژیان داده نی و ژیان به تافی ساوایی که هیشتا پیتی نه گرتوه و له جیوهیه:

له سه ر شانی که سانی دی جه نازهی من، وتی: چا بو

نه م نیفتادهش له غم رسگاری بو بو خوی و سه رین که وت (۴۲۴)

هه موو فخری که داغ و ده رده عاشق

مه بهن، ریسواییه، ناوی ده و قه ط (۴۲۵)

عاشقی به سته زمان نهک هه ره له ژیانیدا به لکو له دو امایشیدا ناحه سیتته وه، چونکه نه گهر ده چیتته دۆزه خ عیشقی لی نییه و نه ویش به عیشق ده ژی، نه گهر ده شچیتته به ههشت دهر دو داخی لی نییه که مورو سه نه دی قه باله ی عیشقه و نیشانه ی خوشه و بیستیش له تلهت بوونی دل و شوینی داخه کانی تی: -

دۆزه خ له عیشقه خالی یوجه ننهت له دهر دو داغ

عاشق له حه شریشان نییه تی جی دلن فه راغ

گه ر عازیمی زیاره تی که عبه ی مه حه به تی

ری: چاکی دل، عه لامه تی ری: داغ و شوینی داغ (۴۲۶)

مه حوی که عیشقی خوایی له سه ری داوه و دلی بوته گه نجینه ی داخ، به و گه نجینه یه دهر دو به لای زیاتر پین ده کری تا کو سه رمایه که ی زیاد ده کا و هه موو له شی ده بیتته جی ده می داخ کردن:

له خه زنه ی دلّما هه رچی هه یه، هه رداغی سه ودا یه

ده سا نه م نه قده دهر دی عیشقی پین سه ودا نه که م، چبکه م (۴۲۷)

مه حوی عاشق زانیویتی سه رمایه ی نه و عیشقه له نازارو داخ کردن به ولاره هیچی تر نییه، بو به پیتی قایل بووه و ای لیها توه نه گهر دلی داخی پیوه نه نری ئوقره نه گری و له بهر نه وه گه نجینه ی خوی پر کردوه له دراوی داخ و به چه پ و راست سه ودا ی پین ده کا و کوتایی نایی. چونکه گه نجینه که ی له خوا وه یه و خواش ده و له مه نده «والله الغنبي وانتم الفقراء» (۴۲۸).

هه همیشه دیده به حری گه وه ره و دل پر له نه قدی داغ

له بن نایی به مه صرف چونکه خه زنه ی من خودا داده (۴۲۹)

به شمه پیتی قانیم و به سمه داغ و دهر دی سه رمه دی

سه ر به دهر دین ئیمه، بی دهر دی! له ئیمه سه رمه ده (۴۳۰)

بی داغی نه دامهت دل و، بی دهر دی نه سه ف جان

له م کالیبه ده (۴۳۱) دل، له دل نه و جانه حه رامه (۴۳۲)

مه حوی داغ و دهر دی دهر وونی به نیشانه ی ته وای داده نی و هیته گوی ناداته جوانیی جل و بهرگ و به ژن و بالا، چونکه نه م داخ و دهر ده له لایه ن مه حوییه وه زور له موری پاشایه تی به نرختره:

دهر دو داغیکی دهر وونی گه ربی، بارهنگ و روو

سیس و موغبه ر بی، که مال م بوو جه مال م بوچییه

پر به پین زنجیری شیتی، داغی سه ودا پر به سه ر

سهیری حالی خومه، سهیری زولف و خالم بوچییه (۴۳۳)

نه و دلّه ی له عیشقی خواییدا چیتی له داخ کردن و هر گرتی، هه همیشه له خوا ده پاریتته وه بوی زیاد بکا، چونکه ژیانی به نده به زیاد بوونی داخ کردن:

دل بژیوی هه ره به دهر دو داغه، ته زبیدی ده وی

قهت مه که ن مه نعی دو عا گو سه عبه بو ضه می مه عاش (۴۳۴)

دەقى تىۋرېيەكەى رابىعەيە .

ئەوئى نەبەوئى تووشى جىھان پەرىستى بېئى و نەكەوئىتە ناو داوئىيەو، باوئەكو مەجنون بىكەوئىتە عىشقى لەيلاو، چوئىكە جىھانى عىشق جىھانى ئازادە:

وئەسىتى مەجنونە: ھەر كەس دەردى دنيا عارەبوئى
خۇبىكا وەك مەن بەدەردى عىشقى يارى موبتەلا^(۴۴۰)

مەھوى لەبەر خۇشەوئىستى خوا ناوى لەناو خەللىكىدا زراوئەو بىرىارى داوئە ھەر
ئەوى خۇشبوئى و لەھەموو شتتېكى تر دوور بېت:

لەسەر تۆ بوومە پەندى عالەمى، وتم و، وتى: «مەھوى»
بەس بى موشرىكى، بەس، يا لە دنيا يا لەمن لادە^(۴۴۱)

لەتۆ حوبى خودا بۆ خۆم و بۆئەو لادو ئەھبابم
كە حوبى ماسىوا دەركا لە دل وەك بت لەبتخانە^(۴۴۲)

مەھوى لەم بەئىتەى خوارەوئىدا ھەمان گوتەى رابىعە دووبارە دەكاتەوئە لای
وايە ئەگەر لەخوا دوور بى بەھەشتى بۆ دەبېتە دۆزەخ و ئەگەر لەخوئاش نىزىك بى
دۆزەخى بۆ دەبېتە بەھەشت:

دوورى لەو ئاگرىكە بەجەننەت دەكا جەھىم
رەوحى لە قورىبايە بە دۆزەخ دەكا جىنان^(۴۴۳)

مەھوى وا بەناخى عىشقىكەيدا چۆتە خوارەو، تەنبا خەم لەو عىشقى دەخواو
ھىچ ئاگای لەخۆى نىبەو دلئى تەنبا خۇشەوئىستى خواى تىدايە:

غەمى خۇشى نىبە «مەھوى» لەدلېا، ھەر غەمى تۆيە
لەعىشقتدا دەكەم غەم بۆ بەغەم، بىروانە چۆنم بۆت^(۴۴۴)

خوپەرستىيەكەى زاھىد تەنبا بۆ چوونە بەھەشتە و لای مەھوى پوولنى
ناھىتى و بە زاھىد رادەگەبەنى كەوازى لى بىنى و چىتر دەمەتەقىبى لەگەل نەكاو
خۆى و بۆچوونى خۆى:

كە ئىمە چوونە جەننەتقان بە تۆدا
لەئىمە لادە زاھىد: ئىمە ھەرچىن^(۴۴۵)

ز- «بەرەو خۇشەوئىستىيەكەى رابىعەى عەدەوئىيە»:

زانبارى لەبارەى ژيانى ئەم ئافرەتە كەمەو شىتوئىيەكى ئەفسانەيى گرتوئە،
يەكەمىن كەس (فرىد الدىن العطار) لەسەرى نووسىوئە و رادەگەبەنى كە رابىعە
نەبىژەن بوئەو دوايى تۆيەى كرىوئەو بەرەو حەج چوئەو لەرىگادا بىنوئىتى كەعبە
بەرەو پىرىبەوئە ھاتوئە، ئەوئىش گوتوئىيەتى:

«مەن كەعبەم ناوى بەلگو خواى كەعبەم دەوى»^(۴۳۵)

لەبارەى خۇشەوئىستىيەكەيەو دەلئىن «جارتىكىتان رابىعە پىغەمبەر (د.خ)
لەخەون دەبىنى و لىنى دەپرسى: رابىعە خۇشەم دەوى؟ دەلئى: نەخىر، دەلئى:
بۆچى؟ دەلئى: چوئىكە دلئى شوتىنى خۇشەوئىستى كەسى تىدا ناپىتەوئە جگە
لەخوا»^(۴۳۶).

مەھوى سۆفى كەدەستىكى بالاي ھەبوئە لەخۇشەوئىستى خوپىدا، شوتىن پىنى
رابىعەى گرتۆتەوئە لەبەئىتەكانىدا ھەمان بىروباوئەرى ئەوى تىبا بەدى دەكرى،
ئىستاش چەند ئىمۇنەيەك دەخىتە بەرچاو: -

مەھوى وەكو رابىعە ھىندە لە خولياى بەھەشتدا نىبەو بەيەكگەبىشتىنى يارى
پى باشترە، واتا: خوپەرستىيەكەى بۆ چوونە بەھەشت نىبەو بۆگەبىشتە
خوپە، كەچى يار لەپاداشتى ئەوئەدا ئاگر لەسېنەى بەردەدا:

مەن وەصلى ئەو بەرابەرى جەننەت دەگرم و، ئەو
دۆزەخ بەئاهى سېنەيى مەن رووبەروو دەكا^(۴۳۷)

جۆبارە، لالەزارە، ھەتا چاوى پىر دەكا
«مەھوى» بەھەشتى بۆچىيە؟ چىكا لە ئاوباغ^(۴۳۸)

گەر ئاگرى مەھەببەتى شك بەم لە دۆزەخا
ئەو دۆزەخە بەھەشتە، جەننەت دەكەم ھەرام^(۴۳۹)

بەم جۆرە مەھوى عىشقى ئاگرى خۇشەوئىستىيە نەك چوونە بەھەشت ئەمەش

مه حوى لهم بهيتهى خواره ودا بهره و اتاي ناوه ودى هم ئايه ته دهچى «لايستوى اصحاب النار واصحاب الجنة، اصحاب الجنة، هم الفائزون» (٤٤٦)

جا پيمان راده گه يهنى كه بهه شتى و دوزه خى چون يهك نين، تهنيا هر بو ئوه چونكه بهه شتى جارو بار شيوه ي جوانى ره هاى خوا ده بين و دوزه خى لهم ديتنه بن بههرنه و چونه بهه شت گه يشتنه يار ده گه يهنى و دوزه خيش دوور كه وتنه وه لئى:

تى دهگا ههركه س بكا فه مى روموزى مه عنوى هيجرو وه صله نارو جه نهى ئايه تى «لايستوى» (٤٤٧)

ح- «خوشه ويستى ده رايه كى پر شور و هه رايه»:

خوشه ويستى خوايى ده رايه كى بن پايانه و پتويستى به مه له وانى كارامه يه تا بتوانى بهره گيژنه كانى پرواو له هه لبه زو دابه زه كانى رزگار بيت، ئوه ي رتيوارى هم ريگه يه به چيژيكي زور له و خوشه ويستيه ده كا و هه موو شورو هه رايه كى له لا ناسان ده بيت، هه ره كو (ابن تيمية) لهم باره يه وه ده لئيت: «ان محبة الله محبة بحتة يحب ذاته الالهية كما يحب مخلوقاته، ومن أحبه وعده بلدة الحب الكبرى، والنظر الى وجهه الجميل في الآخرة» (٤٤٨).

مه حوى كه رتيوارى كى سو فيگه ريبه و گيروده ي هم خوشه ويستيه بووه و سه ري لئى سورماوه كه چون بتوانى هم خوشه ويستيه مه زنه له دلى خويدا جيى بو بكا ته وه، چونكه وه كو ئوه وايه كه ناسمان له دنكه كو نجويه كدا لوول بدرى:

گونجايشى جه لالى خه يالى ئوم له دل جيتوونه ودى سه مايه له يهك دانه كو نجودا (٤٤٩)

ئوه ودى عاشق نه بن نازانى چيژى عيشق چيبه، ئوه ودى به عيشق نه سووتاي بن نازانى چهند بهرزه، خوشه ويستى ئاگريكي وه هايه هه كه سى پتى سووتا خوا خوايه تى چهند جارى تربش پتى بسووتى، دياره مه حوبش له سووتا وه كانه:-

ئهى مه حبه ت ئاگريكي هيتنده خوش و دل نشين
ئوه كه سه ي سووتوته، هه ر ئوه هه ول ئه دا بو سووبه سووت
ئهم شه راره ي فيرقه ته مه خلوقى وا كرده كه باب
ماليكى دوزه خ دلى بهم عالمى ناسوته، سووت (٤٥٠)
لهم بهيتهى خواره ودا واپى دهچى مه حوى تازه سه ره تاي بن له خوشه ويستى
خوايى، چونكه ناچار بووه به نوورى پيكي خوشه ويستى خوايى تاريخى ته مه نى
رابردوى - كه مه لايه كى رووكه ش بين و دوورى له جيهانى گياني بووه - رووناك
بكا ته وه:

به نوورى باده كه شفى ظوله تى ته قوا نه كه م چيكه م
به شه معيكي و هه چارى شه ويكي وانه كه م، چيكه م (٤٥١)

عاشق بو گه يشتنه ئاوى ژيانى ده مى يار ده بن خوى به خت بكا و بچيته
چوله وانى نه مانه وه، مه حوى خوشه ويستى به ده ربا داناوه و ئوه و بيه وى بگاته
گه وه هرى ئوه ده ربا يه ده بن به ناخيدا بچى ئه گه ر له ناو چوونيشى تيدا بن:-

بنى چونه عه ده م، په ي به سو راغى ده مى نايه ي
فايز ببه به م گه وه هره له و به حره به رو چون (٤٥٢)

مه حوى تيگه يشتووه كه خوشه ويستى خوايى چهند بن پايانه، بو به داوا له
دلى خوى ده كا له ناسمان فراوانتر بن تا شوپنى هاتن و چوونى يارى تيدا
بيتته وه، كه له توانايدا هه بن بهم شيوه يه خوى له گه ردوون فراوانتر بكات «قلب
المؤمن عرش الرحمن» (٤٥٣):

ده بن دل ويسعه تيكي وهك فه لك زياتر وه كه ف بيتن
شه وو روژى فيراق و وه صلى دولبه ر تا بگونجيني (٤٥٤)

بيگومان هوى فراوانبوونى دلى دلدار له وه دايه چونكه ده ربا ي عيشق هينده
پر گيژنه (فتوحات و مثنوى) دل و پ و نميكن له و ده ربا بن پايانه دا:-

باسى چ بكه م بنى كه رانيى به حرى پر ته شوبرى عيشق
تاقه قه طريكي (فتوحات) ه، نميكه (مثنوى) (٤٥٥)

عیشقی خوایی نهیینه که له نیوان ریوارو خوادا، لهو گهشته پر مه ترسییه دا گه لئی حاله تی سه یرو سه رسورهینه ری دیته بهر که پیوسته له سه ری که م زور نه یدرکیتی له م باره یه وه هه للاج ده لیت:

من لم یصن سر مولاه وسیده لم یأمنوه علی الاسرار ما عاشا (٤٥٦)

به لام سه یر نه وه یه هه للاج خو شی نه م نهیینه یه نه پاراست و (أنا الحق) به سه زمانی داها ت، چونکه له مه قامیتی و ادابوو تووشی سه رسامی بووه هو شی لانه ما. یه کئی له نیشانه کانی خو شه ویستی خوایی نه درکاندن نهیینه «ومن علامة المحبة كتمان سر المحبوب لان المحبة اذا قلبتها تكون (بح)، واعلم ان المحبة المقصودة بين الخلق تستلزم اللذة بالمحبوب ومحبة الله تعالى ليست كذلك لان مواضع الحقيقة دهش وحيرة والمراد بمواضع الحقيقية مقامات المشاهدة والقرب والاتصال فان من يصل اليها يدعش عن كل شيء حتى عن نفسه» (٤٥٧).

مه حوی زور چاک ده زانی که وا ده بی نهیینه عیشق دا پو شراوبی، به لام له بهر نه وه ی شه و جو ره په رده یه که و هه ره له وشه وه دا بوو که وا پیغه مبه ره وه و تاسمان چوو وه گه لئی له و نهیینه یه بو تاشکرا کرا، بو یه شاعیریش ریگه ی نه وه ی دا وه ته دلداران که وا ده توانن له شه و دا توژی له و نهیینه یه بدرکیتن، چونکه شه و خه لوه تگه ی به نده تاییه تمه نده کانی خوا یه :-

هه ره له تاریکی شه وایه ری درئی نه هلی نیاز

رازی دل نیفشا بکه ن، خه لوه تگه ی خاصانه شه (٤٥٨)

مه حوی له به ییتیکی تر دا دا وای ده رنه خستنی نهیینه عیشق ده کا، هه رچه نده بابه تی به یته که جگه له خو شه ویستی خوایی لقی کیشی به ره وه خو شه ویستی خو ی و شیخ مسته فای موفتی (که خالی کاک نه حمه دی شیخ بووه) ده چیتته وه، کورته ی رو و دا وه که ش نه مه یه «که جه نابی شیخ مسته فای موفتی که به - موفتی که ره - به ناوبانگه و خالی کاک نه حمه دی شیخه و به نهیینه و دزی شیخانه وه

مه حوی ده لیت:

رئی خسته خسته خانه که یاری خجسته په ی (٤٦٠)

جیبی چا وه زاره «مه حوی» نه م نه سراره ده رنه خه ی (٤٦١)

مه حوی سینه ی به عیشق له تله ت بووه و یار بو ی ده دو وریته وه، نه ک بو تیمار کردنی برینی مه حوی به لکو بو نه وه ی تیشکی نهیینه عیشق له سینه ی ده رنه چی و نهیینه که تاشکرا نه بیت:

دا عه کسی جیلوه ده رنه که وی، نه ک له چاکیه

نه و شوخه چاکی سینه ی «مه حوی» رفوو ده کا (٤٦٢)

عیشق له بو ته یه کی نهیینه دا پیچرا وه ته وه و ناتوانی هه موو نهیینه کانی ده ربه ریت، هه موو زانسته کان به هه وینی عیشق ده چه سپین و هه ره نه م هه وینه شه جیهانی روونا ک کرد ته وه، نه گه ره له م هه وینه زیاتر نهیینه عیشقی خوایی تاشکرا بکری له وانه یه یاسا و ده ستوره کانی ژیا نی ماددی تیک بچن و دارو به رد کلپه بگرن و توور تاسا بینه زوخال «فلما تجلی ربه للجبل جعله دكا وخر موسى صعقا» (٤٦٣):

که مالات و مه عاریف مه بیه، بی ده خلی هه وینی عیشق

عه جه ب پشکو و تووه له م جه ذوه ناره پر به عاله م نوور (٤٦٤)

ی- «پچانه وه ی کات و شوین له خو شه ویستیدا»

په رجووی خو شه ویستی هینده کاریگه ره جاری وا هه یه هه ره چوار و هرزی سال له ده می کدا لای دلدار کو ده کاته وه، نه مه ش ورده کارییه کی جوانی مه حوییه و به م وینه خوا زاره خو شه ویستی خواییمان تی ده گه یه نی:

له ئیعجازی مه حه بیه ت چار فه صلّم جومله بو جه معه

سروشکم سووره، ره نگم زه رده، لیوم وشکه، چاوم ته ر (٤٦٥)

مه حوی له م به یته ی خواره وه دا به ره مزی میینه ی (سه لما) نامازه بو خوا ده کا و

پیمان راده گه یه نئ که باره گای سه لما هیتنده دووره مه گهر به په رجووی پیچانه وهی شوین بیگه یتتی و دوور نییه مه به ست له مه نزلتی سه لما (عرش) بیت «الرحمن علی العرش استوی» (۴۶۶):

ده گه بییه مه نزلتی سه لما به صده قهرن
به گامی طی ه بکه ی گه رصده ده فرسه ننگ (۴۶۷)

ک- «جوانیی یار پر ناشوو به بو دلدار»

خوای گه وره سه رچاوهی جوانییه و جوانیی به بو نه وهر به خشیبوه «ان الله جميل يحب الجمال» (۴۶۸)، له م باره یه وه (ئه بوو سه عیدی ئه بوو خیر) ده لیتت: «خوا تا که سه رچاوهی گه ردوون و جوانییه و خوئی گه ردوون و جوانییه و هه موو جوانییه ک له ودا شاردراوه ته وه و به نووری ئه و جوانی ده که ویتته به رچاو، هه ر خوئی دلدارو هه ر خوئی دولبه ره» (۴۶۹).

جوانیش دوو جوور: دیار و نادیار، به لای ئه فلوتینه وه «جوانیی ته واه و ئه وه یه له خودوناخی شته که دابی نه ک له روو که ش» (۴۷۰).

جوانیی خوا هیتنده به تینه خوژ توانای نییه به رامبه ری بوه ستی و گهر ماوه یه کیش به رامبه ری بی، هیتزو تینی له به رده پرئ و له ناو ده چی:

ئیتتفاقی ئافتاب ئانی موقابیل بوو به رووت
ئافه تیکی دی، نه ماتابی، بوه ستی روو به رووت (۴۷۱)

خوا سه رچاوهی جوانییه، به هوئی عیشقی خوا بییه وه سولتان مه حموودی غه زنه وی عاشقی ئه یازی به نده ی بووه و پایه ی کو مه لایه تییان گوژاوه و سولتان بووه ته به نده ی ئه یاز له به ر کاریگه ری عیشق:

ئی عجازی عیشقه مه نشه ئی هه ر موعجیزیکی حوسن
«مه حمووده» به نده، بویه بووه پادشا «ئه یاز» (۴۷۲)

روژ عاشقی خوا به و سوورانه وهی بو یینی جوانیی خوا به، بویه وه کو قه یسی له یلا کتوی گرتوته به رو قور پیتوانی تی:

ئه لبه ته مه جنوونی روژی رومه تی له یلا یه که

موتته صیل، شام و سه حه ر، که وتوته ئه م شاخانه روژ (۴۷۳)

روژو شه و ئه م سه رزه مین و بن زه مینه ی پشکنی

نه بووه شوین هه لگر له عه کسی جیلوهی ئه وجانانه روژ (۴۷۴)

مه حوی له باسکردنی جوانی خوادا لاله و هه رچی بلتی وانیییه و مه گهر

ته ئویلی بکاو بیگونجینی «لیس کمله شیء وهو السميع البصير» (۴۷۵)، خو

ئه گهر ده میک جوانیی خوئی ده رخوا، ئه واه ده بیته حه شرو جیهان ده شله ژئی و گه لنی

که سی واه هه نه له چاوه روانیدا ده مرن و ناگه نه مه به ستی خو یان که بیینی خوا به

مه گهر له دواماییدا «وجوه يومئذ ناضرة الی ربها ناظرة» (۴۷۶):

ئه م عالمه که مونته ظیری جیلوهی ئه و مه هه ن

ده مرن و به و ئینتظاره هه موو لا (بلا خصوص) (۴۷۷)

لاله خو «مه حوی» له وه صفی حوسنی بیچوونی نیگار

لاله ته ئویلی خه له ف، قوربانی ته ئویلی سه له ف (۴۷۸)

له په رده ی جیلوه یه کتا روونما یه شو ری صه د مه حشه ر

نیقابی لاده له و چیه ره، بیینه زه لزه له ی مه خلوق (۴۷۹)

خوا له جوانیدا بی وینه یه و مه به ست له جوانی هه ر لایه نی ئیستاتیکی

رووت نییه، به لکو لای ئه فلاتوون بریتییه «له چه ند ره گه زیکی ره وشتی جوانی

لای ئه و جوانیی هه قه و جوانیی خیره» (۴۸۰)، هه روه ها به لای نه و

ئه فلاتوون بییه کان جوانی بریتییه له «القوة التي يدعوبها الاله جميع الكائنات

الیه بعد صدورها عنه، وهو الذي يربط جميع الكائنات بعلتها» (۴۸۱).

به لای مه حوییه وه خوا هیتنده جوانه گهر به په ری بگوتری هیتنده ی خوا جوانی،

له خو شیباندا بال ده گری و تانه مرئ نانیشتیه وه:

نیسه بت بدری حوور و په ری گهر به له تو چوون

بالیده ده بن تاده گه نه ئه وجی له خو چوون (۴۸۲)

مه حوی بزمان ده رده خا که جوانیی خوا وه کو ده ریابه کی بی وینه وایه و که س

به چاوی سهری بهدی ناکا «لاتدرکه الابصار وهو يدرك الابصار» (۴۸۳) ههردهم به هیوای ئه ویه خوا خۆی نیشانی خه لکی بداو رۆژی دوامایی دابیت:
له به حری نووری حوسنی بئ نیشان ئیفشاکه بهک مه وچه
نیشانی ده به عالم ئیختیراعی حه شری بئ واده (۴۸۴)

ل- «مهی و مهیخانه و ساقی له عیشقی خاویدا»

مهی و ساقی له شیعی سۆفیگه ریدا کۆنه و خورپه ی له شیعی (خمیریات) هوه وهرگرتوه به هۆی ئیکسیری عیرفانییه و به وه ته ره مزی شیعی و سۆفییه کان به هۆی سۆزی سۆفییه تییه و به و اتاکانی خۆشه و یستی و نه مان و له هۆشچوون به کاریان هیناوه، سه ره پای ئه مه ش هه ندی له سۆفییه لاده ره کانی و هکو قه له نده رییه کان به دزییه وه نۆشیان ده کرد و مه ست ده بوون (۴۸۵).

به م جوړه مهی له شیعی سۆفیگه ریدا به ره و ره مزیک سۆفیگه ری هه نگاوی ناو له سه ده ی دووه می کۆچیدا زاراوه ی (سکر، صحو) په یادبوو، وهک ده گتپه وه «ان یحیی بن معاذ الرازی ۲۵۸ هـ - ۸۷۴ م کتب الی ابی یزید البسطامی ۲۶۱ هـ - ۸۷۷ م: هه نا من شرب کاسا من المحبة لم یظماً بعدها فکتب الیه ابو یزید: عجت من ضعف حالك، هه نا من یحتسی بحار الکون وهو فارغ فاه یزید» (۴۸۶).

مه حویش وهکو شاعیره کانی پتیش سه رده می خۆی په نای بردۆته بهر مهی و مه یخانه و غه زه له کانی پئ به تام و چیتژ کردوه، به لام گهر سه رنج ده بین ده بین ناوهینانی ئه م مهی و مه یخانه و ساقییه ته نیا ره مزه و مه به ست پتیک خاوی و خانه قا و رابه ره. له م به یته ی خواره وده دا مه حوی داخی بئ رابه ری ده خواو دلئ بئ شه رابی لیوی سووری رابه ره که یه تی، بۆیه سه ری سووماوه و نازانی چ بکا و چون ژبانی سۆفیگه ری به سه ره ری، له بهر ئه وه هاواری لی هه لساوه چونکه گول له باخدا نییه و دلئ بولبول ئاسای له چل تۆراوه:

ئه ری دل بئ شه رابی له علی گول ره نگت له گول چبکا
که جیلوه ی گول له گولشه ن دانه بی، بولبول له چل چبکا؟ (۴۸۷)

وادیاره مه حوی له دوا ی رووخانی ئه ماره تی بابان زۆر نارچه ته و پیمان راده گه یه نی که ته می خه م سلیمانی و ده ورره ی داگرتوه و خه لکی ده ره ده ر بوونه و مه حویش به کتیکه له وان و بۆیه ناچاره روو له ده رگای مه یخانه بکا و - که خانه قایه - بچیته گۆشه گیریه وه، ئه مه ش ئه نجامیک سله مینراوی دوا ی هه موو جه نگیکه که خه لکی به ره و سۆفیگه ری و گۆشه گیری و نا ئومیدی ده چن.

ته می غه م عالمی داگرتوه، بئ مه ئوا بووم
به رده ری مه یکه ده یه و به س، له وه لانیمه مه لاد (۴۸۸)

موفتی و قازی ره مزی جئ به جیکردنی شه ریعه تن و داری حه د له و که سانه ده دن که سه رخۆش، مه حوی تیمان ده گه یه نی که موفتی و قازی له جیهانی سۆفیگه ری بئ ناگانه و ئه و نازورازه ی که مه حوی له رابه ری ته ریقه ته وه ده بین، ئه گهر ئه وان بیبین، له خۆشیاندا مه ست ده بن و فتوا ی حه لالبوونی مه ی ده دن، و اتا: دینه ژیرباری سۆفیگه رییه وه و مه ستی پتیک مه یی خاوی ده بن:

بیین گهر له ساقی نازو عیشویک ئیمه ده بین
به مه ی نۆشی ده دن فتوا به مه ستی موفتی وقاضی (۴۸۹)

س - «خۆ به که م زانین له عیشقا»:

ئه وه ی په یه ندیی به جیهانی هه ستیه وه نه ما، گیانی خۆ به زلزانین له میتشکیدا ده مرئ و چه که ره ناکات، چونکه هه ست به بوونی خۆی ناکاو له ناو بوونی گه ورده دا ده توتیه وه، بۆیه ده بین هه میسه عاشقه کان خۆ ده که نه تۆزی بهر پتی یارو یاخود هه ر به هیمای برۆی گیانیان ده رده چیت و خواخوایانه بتوان فرمانیک یار جئ به جئ بکه ن.

مه حوی سه ره پای ئه وه ی که ریواریک عیشقی خاوییه و به یته شیعه کانی به لگه ی ئه وه ن، که چی هیشتا وهکو گرووی مه لا مه تییه کانی خوراسان وای بۆ ده چی که هیشتا هیچ پایه یه کی به ده ست نه هیناوه و کاریک مه ردانه ی نه کردوه، چونکه مه حوی له وه ده ترس نه خۆ شه یته ی ببا و هه لی خه له تین:

ئەم خەلقە كەوا تى گەببون، گەيونە مەقصورود

ریشگاویبەكى مەحصە، بەدەردى من و تۆچون (۴۹۰)

مەحوى دواى ئەم ھەموو ھەول و كۆششە و ئەو پلەو پايەبەكى كەبەدەستى
ھىناوہ لەعیشقى خاوييدا، ھىشتا زاتى ئەوہ ناكا كە بەرەوتيشكى بى وینەى
ياربچى چونكە لەجىھاندا ئەمە بۆكەس نالۆيت، جگە لەپىغەمبەر كە
لەمىعراجدا خواى خۆى بەچاوى سەربىنى «ولقد راه نزلة اخرى عند سدرۃ
المتنهي عند هاجنة الماوى» (۴۹۱)، بەلام مەحوى سەرى لەخۆى سورماوہ كەوا
ھىشتا ھەولئى ئەوہ دەدا ببىنى:

بۆ جیلوہى بىچوونى نبیہ قووتى چوونم

(لاحول ولاقوة) كە من ھەولمە بۆچوون (۴۹۲)

عاشقانى خوا ھەمیشە رووت و قووتن و جلى خوازراوى (عاربە) جىھانىان
داكەندووہ و رووكەش بىن نىن، چونكە ھەموو جلى لەبەر دادەرنى كاتى مردن چ
چىناوى بى يا پىناوى، بەم جۆرە ئەوانەى دلپان بەعیشقى خوا زىندووہ ھەمیشە
ھەزبان لە كۆنە پۆشینه:

وتم: بۆ رووت و پووتن ئەو كەسانەى عاشقى رووتن

وتى: شان و شكۆھى زىندە دل ھەر ژەندە پۆشینه (۴۹۳)

ب- ئەمانى پەردە:

لەم جۆرە شىعەرەدا شاعىرى سۆفى وا ھەست دەكا كە پەردە لەنبوان خودى
خۆى و خوادا نەماوہ، بىگومان ئەمەش حالەتتىكى دەروونىبە و ئەوہى
نەبچىشتبى و پىيدا نەچووبى ناتوانى بەتەواوى پىناسەى بكات.

مەحوى لەچەند بەيتتىكى كەمدا ئاماژە بۆ ئەم حالە دەكا وا ھەست دەكرى
كە پەردە نەماوہ و شاعىر خواى بىنبوہ، بىنبەكەش (شەود) ھ و اتا: بىنبى بەدل
نەك بەچاوى ئاساى. مەحوى لەم بەيتەى خواروہدا ئەوہمان نىشان دەدا كە
پەروەردگار خۆى مەبگىرەو پىكى عىشق دەگىرئ و قازى و موفتیش كە چاويان

بەم ھەببەتە كەوتووہ، يەكسەر پىكەكەيان وەرگرتووہ و فتوايان داوہ كەمەى
ھەرام نبىہ:

ئەگەر ئەو شۆخە ساقى بەزمە، باقل قاضى و موفتیش

دەبى ببنە قەدەح وەرگر لەگەل فەتوبى (ولا يقدر) (۴۹۴)

ھەندى لە سۆفیبەكان نەمانى پەردە بەواتاى نەمانى تەكلىف و شەربەت
لپك دەدەنەوہ، مەحوى لەم بەيتەى خواروہ ئاماژە بۆ نەمانى تەكلىف دەكا و
نىشانى داوہ كەمەلا ھەر كە برۆى يارى دى وايزانى مانگ رەش بۆتەوہ و كۆتابى
ژيانە، بۆبە نە نوپزكەرەكانى راگەياند كە نىنە نوپزو دنيا خرابوونە:

وا موشەووش بوو كە مېحرابى برۆتى دى ئىمام

ئىذنى خەلقى دا كە دنيا ئاخەر، بۆ دىنە نوپز؟ (۴۹۵)

مەحوى لەم بەيتەى خواروہدا لەگەل زاتى خوادا دىتە گۆپى دەلى: مخابنە
ئەو جوانىبەى خۆت نىشانى ھەموو كەس دەدەى، چونكە زۆرى وا ھەنە شايانى
ئەو پايەبە نىن، لەوہلامدا پىتى راگەنرا كە بەرزى و گەورەبى جوانىبە واىكردووہ
خوا لە كەردەوہكانى سەربەست بى و كەس لپى نەپرسى لەسەر كەردەوہكانى.

لەم بەيتەدا مەحوى دوو زاراوہى سۆفیبەرى (جلال و جمال) ى بەكارھىناوہ،
جەلال و جەمال دوو سىفەتى خوان و لەدل و دەروونى رىبوارى سۆفیبەرىدا
دەردەكەون «ئەگەر خواى گەورە پىناسى جەلالى خۆى لەدلى ئەو بەندەبەدا
دەرخست حالئى ئەو بەندەبە ئەبىتە حالئىكى دىھشەت، ئەگەر پىناسى

جەمالئىسى دەرخست حالئى ئەبىتە حالئىكى ئارەزوو و تىنوتى» (۴۹۷).

بەم جۆرە مەحوى كەوتۆتە ناو جەلالى خواو پەردە لەنبواناندا لابراوہ:

جەمالئە ھەببە دەرخەى بۆكەس، وتم: فەرمووى

جەلالى ھوسنە ئىمەى كەردە شاھە نشاھى (لايسال) (۴۹۸)

بەلام ئەگەر بەيتەكە بەجۆرتىكى تر لپك بەدەبەوہ، ئەوا بەرەو رىبازى يەكيتى
بوون دەچىت: مەحوى بەرابەرەكەى گوتووہ ھەببە جوانى خۆت نىشانى ھەموو
كەسى دەدەيت، لەوہلامدا بە مەحوى گوت: ئىمە لە سىفەتى جەلالى خواو

جوانیبه بئ وینه که ی بهر خور دارین، بۆیه گه یشتینه پله ی شاهه نشایی (لایسأل) که جۆره یه کیتیه که ده گه به نئ له گه ل توانای خوادا «لایسأل عما یفعل وهم یسألون» (۴۹۹).

ج- زانجونی بینین:

ئه وه ی که وته ده ربای عیشقی خوایی، هۆشی له خۆی نامینئ و له ناو نووری خۆری جوانیبه که یدا ده تویتته وه، چونکه گه یشتنه خوا به هۆش نابئ و به چه شتته. بۆیه مه حوی تیکه لی نووری ئه و جوانیبه بووه و ئاوونگی هۆشی بووه ته هه لم و فریوه:

له هه ر جتیبه ک هه لی خورشیدی عیشقی گول روخان «مه حوی»

ئه گه ر عه قلی ببئ، له و جتیبه ئاوونگی عه قلی چبکا؟! (۵۰۰)

دلئ مه حوی له بهر خۆشه ویستی خوایی تهاوه ته وه و هه رکه خۆری جوانیبه خوا ده رکه وت، ئه و دلئ شه ونم ئاسا له ناو ده چی و له ناو بینینی خوادا ده تویتته وه:

که دل ده تویتته وه بۆ تۆ، ده که ی ئه و رۆژه تۆ پروا

که خۆ ده رکه ی وه کو خۆر دل وه کو شه ونم له خۆ پروا (۵۰۱)

مه حوی به رامبه ر یاره که ی وه کو سیبه ره و یاره که شی خۆر، هه رکه خۆر ده رکه وت سیبه ر سه ره به خۆ نامینئ، و اتا: هه رکه جوانیبه خوا ده رکه وت بوونی مه حوی له خۆری ئه و جوانیبه دا ده تویتته وه:-

وتئ «مه حوی» من و تۆ ئافتاب و سایه تیمثالین

جه نابئ من که ده رکه وتم، ده بی ته شریفی تۆ پروا (۵۰۲)

مه حوی هه ر که خه به ری هاتنی یار ده بیستی دلئ له خۆ ده چی و ده که ویتته حاله تی نیستی سۆفیگه ربیه وه، بۆیه داوا له دلئ ده کا که هۆش بینیتته وه بهر خۆی چونکه گه لی کاری گرانی له پیشه و ده بی جئ به جیبان بکات:

دل له سه ر خۆ چوونی په ی ده رپه ی ده لیلی یاره هات

عه قلی و هۆش ئه ی دل بکه حاضر، له پیشه کاره هات (۵۰۳)

مه حوی به هۆی جیلوه ی جوانیبه خواوه عه قلی و هۆشی لانه ماوه، چونکه

جوانیبه که ی خوا وه کو خۆره و هه رکه ده رکه وت سیبه ر نامینئ و له ناو نووری ئه و جوانیبه دا ده تویتته وه و هه ست به بوونی خۆی ناکات:

به جیلوه ی ئه و وه کو شه ونم، فری هه ر عه قلی و هۆشی بوو

که سیبه ر مه حوه له و جتیبه هه تاوی له حظه یه ک لی که وت (۵۰۴)

مه حوی هینده به پیر خۆری جوانیبه خواوه چوو بوو به سه ر نه ک به پئ، سه ری نه ماو وه کو شه ونی لی هات که تیشکی خۆری پئ که وتین، به م جۆره شاعیری سۆفی سه ری نه ماوه له گه ل جیهانی هه ستیدا په یوه نده بی براوه و بووه ته به شی له رۆژی جوانیبه یار:

به پیر ئه و رۆژه وه «مه حوی» ئه وه نده

به سه ر چوو بوو، وه کو شه ونم له سه رکه وت (۵۰۵)

مه حوی مه بدانی خۆشه ویستی خوایی زۆر فراوان کردووه و رۆژی شی خستوته بۆته ی عیشقه وه و ئه م هاتن و چوونه ی له بهر بینینی رووی خویه و له و رۆژه وه ی بینیتی سه رگه ردان بووه ئیواره ش وه کو مه حوی ده ست به قورپیتوان و رۆ ده کات، مه به ستی له قورپیتوانی رۆژ ئه م ئایاته یه «حتی اذا بلغ مغرب الشمس وجدها تغرب في عين حمئة» (۵۰۶):

رووتی دی، له و رۆژه وه، گه ر رۆژه سه رگه ردانه رۆژ

گه یبه ئیواره، وه کو من، ئیشی قورپیتوانه رۆژ (۵۰۷)

د- ناسین (المهرسه):

ناسین و خۆشه ویستی په یوه ندیه کی پته ویان له گه ل یه کتر هه یه، چونکه «مرۆف ئه وشته ی خۆشه وه ی که بیناسئ، بۆیه خۆشه ویستی تایبه ته به زیندووی تیکه یشتوو، هه سته کان سه رچاوه ی ناسین به لام ناسینی شته خویبه کان و گیانیبه کان به هه سته کان نابئ، به لکو به هه سته ی ده روونی ده بی و غه زالی ناوی ناوه: هۆش، دل، نوور» (۵۰۸).

ئه وانه ی که ریبواری ریگه ی سۆفیگه رین و گه یشتوونه ته پله ی ناسین به هۆی دل خوا به دی ده که ن نه ک به چاوی سه ر، (ذوالنون) له م باره یه وه ده لی: «انه

تعالی عن ان یحیط به شیء أو أن یحد بأمد أو مقدار، أو أن تراہ عین أو یبلغه وهم، لانه تعالی عن الاشباه» (۵۰۹).

ناسینی ته‌او‌ئو کاته ده‌بی که ری‌یوار ده‌گاته پله‌ی نیسیتی ته‌او‌و و دوایی به ناگا دیته‌وه‌و ده‌که‌و‌یتته‌وه‌و حالی مان، «معرفت تامه‌ وقتی حاصل میشود که فناء تام بر ای سالک حاصل شود وبعد از فنا بقایا بد» (۵۱۰).

مه‌حوی له‌م به‌یتته‌دا پی‌مان راده‌گه‌یه‌نی که ته‌وه‌ی له‌به‌ر سو‌زی خو‌شه‌ویستی خوایی تووشی جو‌ره شی‌تیسه‌ک بو‌وبی و هو‌شی له‌خوی نه‌ماب‌ی، هی‌نده‌ه‌ز له‌ته‌نیایی ده‌کا ته‌گه‌ر مانگ و رو‌ژیش به‌دی بکا لی‌یان هه‌لدی و سی‌به‌ری خو‌شی لی‌ باره چونکه په‌یوه‌ندیی هه‌ر له‌گه‌ل‌ خوایه‌و هه‌ر شی‌وه‌ی ته‌وی له‌ نه‌ندی‌شه‌دایه:

رهم ده‌کا حه‌تتا له‌می‌هرو مه‌ه‌ جونوون ئادابی عیشق

سی‌به‌ری لی‌ باره هه‌رکس مه‌یلی ته‌نهایی بکا (۵۱۱)

مه‌حوی له‌به‌ر عیشقه پاکه‌کی جیهانی پر خیرو به‌رکات کردو گه‌یشته‌ پله‌ی نیستی و به‌ره‌و ناسین هه‌نگاوی نا، به‌لام به‌داخه‌وه‌ هی‌نده‌ له‌م مه‌قامه به‌رزه نه‌مایه‌وه‌و وه‌کو گول‌ به‌سه‌رچوو و مرد:-

ته‌لی‌ نیرگسم و باغی حیره‌تم پی‌

به‌فه‌ر‌هات و وه‌کو گول‌ زوو به‌سه‌ر چووم (۵۱۲)

ه- بی‌هوشی سؤفی:

بریتیبه له‌و ده‌مانه‌ی که ری‌یوار خو‌شه‌ویستی خوایی لی‌ ده‌تکیتته‌وه‌و هو‌شی له‌خوی نامین‌ی و ده‌که‌و‌یتته‌ نیستیبه‌وه‌ «السكر غفلة اهل الوصول» (۵۱۳).

مه‌حوی له‌غه‌زه‌لی‌کی‌دا ته‌م دیارده‌یه‌ی به‌ ئاشکرا لی‌ په‌یدا بووه له‌به‌ر ده‌رکه‌وتنی جیلوه‌ی نیگای مه‌ستی یار، چاوی مه‌ستی یاره‌که‌ی مه‌حوی هی‌نده کاریگه‌ربووه، هه‌رکه‌ خو‌ی بو‌ عاشقانی ده‌رخستوه‌و پرشنگی پی‌یان که‌وتوه‌و، خه‌ل‌کی هه‌موو مه‌ست بوونه و مه‌حوبش به‌کی‌ بووه له‌وانه و ته‌و ده‌ورو‌به‌ره‌ پری خو‌شه‌ویستانی عیشقی خوایی بووه:

نیگاهی مه‌ستی تا مه‌ستانی ری‌ دا

نه‌ما له‌و جیگه‌ ریگه‌ی که‌س له‌به‌ر مه‌ست

بنازم به‌و پی‌اله‌ی چاوی مه‌سته

به‌یه‌ک پرشنگی عالم سه‌ره‌سه‌ر مه‌ست (۵۱۴)

ناب‌ی ته‌وه‌ش له‌یاد بکه‌ین که‌ یه‌کی‌ له‌نیشانه‌کانی ته‌م جو‌ره شی‌عه‌ به‌کار هی‌نایی هه‌ندی‌ زاروه‌ی سو‌فیگه‌ریبه‌ وه‌کو «حضور، غیبه، صحو، سکر» (۵۱۵).

مه‌حوی له‌م به‌یتانه‌ی سه‌ره‌وه‌دا وشه‌ی مه‌ست و هو‌شیاری (سکر و صحو) به‌کارهی‌نانه‌وه‌و هه‌روه‌ها له‌م به‌یتته‌ی دوای ته‌مانه‌ دی‌ زاروه‌ی (حضور) ی به‌کار هی‌نانه‌وه‌.

مه‌حوی که‌ خوا له‌به‌رچاوی دل‌ی بووه پی‌ی مه‌ست بووه، ئیستاش که‌لی‌ی جو‌ی بو‌ته‌وه‌ له‌داخانا په‌نا ده‌باته به‌ر مه‌ی نه‌وه‌کو خوای له‌ یاد بچ‌ی و ته‌و مه‌ستیبه‌ خوایی به‌ فیرو پروات:

به‌بی‌ به‌زمی حوضووری تو‌حه‌رامم کردووه‌ باده

نه‌وه‌ک بشکی‌ به‌ نه‌شه‌ی مه‌ی خوماری ده‌ردی بی‌ تو‌بی (۵۱۶)

له‌م به‌یتته‌ی سه‌ره‌وه‌دا جگه له‌ زاروه‌ی (حضور) زاروه‌ی خوماری (سکر) تی‌دایه که‌ به‌جاری به‌یتته‌که‌ به‌هیز ده‌که‌ن و ده‌یبه‌نه‌ خانه‌ی بی‌هوشی سو‌فیانه‌وه‌.

دوای ده‌ستنی‌شان کردنی قوناخه‌کانی شی‌عی سو‌فیگه‌ری له‌دیوانی مه‌حوی به‌گویره‌ی پو‌لینه‌که‌، هه‌ر جو‌ری له‌و قوناخانه له‌سه‌ریان نووسراو لی‌یان کو‌لرایه‌وه، تی‌بینی ته‌وه‌ کرا ته‌و پو‌لینه‌ نه‌بتوانی گشت بابه‌ته شی‌عیبه‌کانی مه‌حوی بخاته بو‌ته‌و سنووری خو‌یه‌وه و بو‌چوونه‌کانی مه‌حوی زور له‌وه فراوانترن که‌ ده‌ستنی‌شان کران، بو‌یه به‌ پی‌ویست زانرا تو‌زی به‌ در‌ی‌ی له‌هه‌موو بابه‌ت و بو‌چوونه شی‌عیبه‌کانی مه‌حوی له‌بواری سو‌فیگه‌ری و ئایینی بکو‌ل‌یتته‌وه‌ پله و پایه‌ی له‌و مه‌یدانه به‌ربنه‌دا دیاریکه‌ین:

دوای لی‌کو‌لینه‌وه له‌به‌ره‌مه‌ شی‌عیبه‌ کوردیبه‌کانی مه‌حوی ده‌توانین بل‌تین که‌ مه‌حوی له‌ شی‌عه‌ ئایینیبه‌کانیدا وه‌کو موسو‌لمان‌یکی سونینی ته‌شعه‌ری

شافیعی بیرده کاته وهو به قهد سه رموویج له سنووری قورئان و حه دیس و شه ربعت دهرناچی و پابه ندی فه رمانه کانیتی و جاری واش هه یه به ئاشکرا پییمان راده گه یه نئ که ئه و سنووره ی له نیوان ته ربقت و شه ربعت دروستکراوه وه همییه و په پرهوی پیغه مبه ر ینگه ی عیشقی خودایه و خودی سؤفیگه ربیه ، ههروه ک ده لیت:

رینگه ی هودا طه ربقتی عیشقه ، ده «مه حویا»

وهرن و پیاپروئن و (صلوا علی الرسول) (۵۱۷)

مه حوی و په پرهویگردنی شه ربعت: مه حوی کرده وه گوته کانی پیغه مبه ری کردۆته رینگه ی ته ربقتی سؤفیگه ری، واتا سه رچاوه ی سؤفیگه ری له بنه رته وه له قورئان و فه رمووده کانی پیغه مبه ره وه په یدابووه ، بۆیه هه موو یاره کانی پیغه مبه ر ئه م رینگه یه بان گرت و به ئامانجی خو بان گه یشتن:

رینگه ی هودا طه ربقتی عیشقه ، ده «مه حویا»

وهرن و پیاپروئن و (صلوا علی الرسول)

هه ر ئه م طه ربقتی بوو به هه موو سه حبی گرتیبان

رۆیین پیا ، هه تا گه ینه مه رته به ی وصول (۵۱۸)

مه حوی به شان و شکۆی شه رعدا هه لده لئ و ده ی کاته په رجوویکی رووناکی خۆر ئاسا و دژی فه لسه فه ی یۆنانییه کان ده وه ستئ و بیروباوهره کانیا به رامبه ر به شه ربعت به سووک ده زانی:

خورشیده موعجیزه ی شه رع، ظولماته سه فسه طه ی پوچ

ئیسلامیبیان هه موو دین، یۆنانیبیان هه موو دوون (۵۱۹)

مه حوی له قه سیده ی (عقد العقائد) دا باسی بیروباوهری موسولمانی سوننی ده کا و به به لگه ی قورئان و حه دیس و شه رع پالپشتی بۆ چوونه کانی ده کات، له وانه ش باسی خودو سیفه ته کانی خوا ده کا و ئینجا دیته سه ر مه سه له ی پیغه مبه رو په رجووه کانی، له لایه کی دی باسی کیشه ی باوه رو زیادبوون و نه بوونی ده کا له گه ل مه سه له ی شه فاعه ت و پردی سیرات و بوونی به هه شت و

دۆزه خ، ئینجا که لئ ده بیته وه پییمان راده گه یه نئ که هه موو بیروباوهره کانی به گویره ی ده قی قورئان و فه رمووده ی پیغه مبه ره وه هیچ یه کیکیانی له خو به وه نه نووسیوه:

هه رچی و توومه حه ققه ، هه موو (مجمع علیه)

مه نصوصی ئایه ، یا خه به ری صادیقی ئه مین (۵۲۰)

مه حوی پییمان راده گه یه نئ که ئیسلامه تی چۆن له پیغه مبه ره وه هاتووه ئاوا ی وه رگین و پروای پی بکه ین که له لایه ن خواوه قسه ده کات «وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحیی یوحی» (۵۲۱):

ئیسلامت ئینقیاده به (ما جاء به النبی)

ئه عمالی صالحه که ئه ساسی سیان و دوون (۵۲۲)

ئینجا مه حوی داوامان لئ ده کا که هاوړپیه تی پیاوچاکان بکه ین و گوړپایه لئی فه رمانه کانی شه ربعت بین، چونکه هه ر به پییره ی ئه م شه ربعت ته یارانئ پیغه مبه ر گه یشتنه پایه یی که خوا له باره ی ئه وانوه فه رموویه تی «رضی الله عنهم ورضوا عنه» (۵۲۳):

وابه سته یه به صوحبه تی کامیل ترئ له خو ت

ذیکری ده وام و تابعی سوننه ی سه نییه بوون (۵۲۴)

هه ر ئه م خیصاله یه که سه حابه ی کیرامی پی

فائیز به مه رته به ی (رضی الله) و (رضوا) ن (۵۲۵)

ئه مه ی سه ره وه که باسکرا به گویره ی شیعه ئایینییه کانی مه حوی بوو ئه گه ر بیته و له شیعه سؤفیگه ربیه کانی وردبینه وه، جگه له و پۆلئینه ی که کۆمه له به یتیکی زۆرمان خسته چوارچیوه یه وه، هیشتا کۆمه له به یتیکی ترمان هه یه که سه ر به هه ندئ ریبازی سؤفیگه ربی فه لسه فین و له کاتی خویدا لیبیان ده دویتین.

نوسینی له مه ودوا له سه ر دوو بنه مای سه ره کی ده وه ستئ:

۱- **پله و پایه ی شیعه سؤفیگه ربیه کانی مه حوی:**

ئه مه ش ئه م خالانه ی خوا ره وه ده گرتته خو:

- ۱- وهسفی سۆفیگه‌ری یا سه‌ره‌تای سۆفیگه‌ری
 ب- خۆشه‌ویستی له‌په‌رونیستی له‌په‌ردا.
 ج- خۆشه‌ویستی په‌یغه‌مه‌رو نیستی له‌ په‌یغه‌مه‌ردا د.خ.
 د- خۆشه‌ویستی خواو نیستی له‌ خوادا.

۲- مه‌هوی و رهبازه سۆفیگه‌رییه فه‌لسه‌فییه‌کان:

ئه‌مه‌ش بریتیه‌یه له‌م به‌شانه‌ی خواره‌وه:

- ۱- مه‌هوی و یه‌کیتی بوون (وحدة الوجود).
 ب- مه‌هوی و ته‌یجیون (الحلول).
 ج- مه‌هوی و یه‌کیتی ئایینه‌کان (وحدة الادیان).
 د- مه‌هوی و مروّقی ته‌واو (الانسان الكامل).
 ه- مه‌هوی و راستیی محه‌مه‌دی (الحقیقة المحمدية).
 و- مه‌هوی و مه‌لامه‌تییه‌کان (الملامتية).

۱- پله‌و پایه‌ی شیعره سۆفیگه‌رییه‌کانی مه‌هوی:

۱- وهسفی سۆفیگه‌ری:

ئه‌م جوهریان له‌ قه‌راغی ده‌ریای سۆفیگه‌رییه‌وه دیت و ده‌چی و دارشتنه‌که‌ی هه‌ینده چروپه‌ر نییه و به‌ناخی جیهانی گیانی و غه‌یبه‌وه نه‌چۆته خواره‌وه و وه‌ک بلیتی سۆفیگه‌ری به‌ خۆینه‌ران ده‌ناسینی و هانا ده‌باته به‌ر وشه‌و زاره‌وه‌کانی سۆفیگه‌ری و خۆی یی ئارایشته ده‌دا.

دوایی کۆمه‌له‌ به‌یتیک له‌م جوهره شیعره هه‌لبه‌ژێردراو به‌پیتی جیاوازی بو‌چوونه‌کان به‌سه‌ر ئه‌م سه‌ره باه‌تانه دابه‌شکران:

۱- دوور کهوتنه‌وه له‌منیتی و (انانیه) ره‌وشتی به‌د:

مه‌هوی ئامۆژگاریی رهبواران ده‌کا که خۆیان له‌منیتی و خۆ به‌زل زانین په‌په‌رینه‌ی، چونکه ئه‌نجامیکی ناره‌حه‌تی هه‌یه‌وه وه‌ک شه‌یتان له‌عه‌ته‌ی لی ده‌کری و له‌به‌زه‌یی و دلسۆزیی خوا دوور ده‌خریته‌وه:

بیه‌یه له‌من، دره‌ختی (منی) له‌عه‌ته‌به‌ری

یه‌عنی بکه له‌ کیه‌رو ئه‌نانیه‌ته ئیحتیراز
 هه‌ر که‌س ته‌که‌للومی به‌ (انا الخیر) ه وه‌ک بلیس
 ئه‌مرو سبه‌ی خه‌یطاییه (یا أیها البراز) (۵۲۶)

مه‌هوی به‌توندی دژی ریاکاران ده‌هه‌ستت و به‌نیوه به‌تپه‌رستییه‌کی داده‌نی بو‌یه په‌نا ده‌باته به‌ر سووره‌ی (اخلاص) و له‌وی کۆوتالی به‌تاک زانینی خوا بو‌خۆی ئاماده‌ ده‌کا، مه‌هوی له‌م جوهره شیعره جاروبار هانا ده‌باته به‌رده‌قی ئایه‌ت و هه‌دیس تا به‌یته‌کانی پی به‌هه‌یز بکاو بچنه ده‌روونی رهبوارانه‌وه:-

مه‌تاعی صیدق و ئیخلاصم له‌ بازاری ریاکاران
 له‌سووره‌ی (قل هو الله) ده‌که‌م له‌م موشریکستانه (۵۲۷)

وا دیاره کۆمه‌لگای ئه‌و سه‌رده‌مه‌ی مه‌هوی پری ریا بازو قوله شیعخ بو‌وه وه‌ر بو‌لاف و گه‌زاف ناوی سۆفییان له‌ خۆیان ناوه، بو‌یه مه‌هوی ده‌مامکیان له‌سه‌رده‌کاته‌وه به‌خه‌لکی راده‌گه‌ینت که هه‌یج یه‌کیکیان وه‌کو مه‌هوی دلسۆزی سۆفیگه‌ری نین و ئاماده‌ نین وه‌ک ئه‌و گیانی خۆیان به‌خت بکه‌ن:

ئیه‌سته بولاف و گه‌زاف هه‌رکه‌س ده‌بینی عاشقه
 نه‌ک هه‌موو که‌س جانفیدا وه‌ک میم و حی وو واوو یی (۵۲۸)

۲- دوور کهوتنه‌وه له‌ کۆمه‌لی به‌دکار:

ئه‌و کۆمه‌له‌ی مه‌هوی ته‌یدا ژیاوه، کۆمه‌لیکه کاره‌ساتی جه‌نگ شه‌په‌زه‌ی کردووه گه‌لی له‌ شیرازه‌کانی ئایینی و ئاکاری و ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی پی په‌په‌راندووه بو‌یه مه‌هوی لای وایه ئه‌وه‌ی توژی ئابووری هه‌بێ شه‌ربه‌تی مردن نۆش ده‌کا و پیتی له‌و ژیانه پر له‌ژانه خۆشته.

به‌وه هه‌موو تالییه‌وه شه‌ربه‌تی مه‌رگ، ئه‌هلی حه‌یا
 خۆش گه‌واراتره بو‌ی ئیه‌سته له‌شه‌کراوی حه‌یات (۵۲۹)

کۆمه‌لگای مه‌هوی هه‌ینده ناله‌بارو خۆپه‌رسن، که‌س به‌ده‌نگی که‌سه‌وه نای و یارمه‌تی نادا، بو‌یه مه‌هوی په‌شتی ته‌ییان کردووه وه‌ر به‌ ئومیدی لوتفی خوايه «ومن يتوکل علی الله فهو حسبه» (۵۳۰):

نا ئەھلى ئەم ئەھالييه مەعلوومى من كەبوو

شوكرى خودا، خودا بەس، ئومىدەم ئەما بەكەس (۵۳۱)

مەھوى ئەوھەمان پىي رادەگەيەننى كە نابىي رەخنە لەو كەسانە بگرين كە خۇيان لە مرۆقى ناكەس دوور دەخەنەو ئەمە مافىكى ئاسايىي ھەموو كەسەي كە دەتوانى ئە بەدكاران لادات:

جىي ئىعتىراضى كەس نىيەت و نەبوو، ھەركەسى

لادا لە نابەكارو حەزەركا لەنا بەكەس (۵۳۲)

واديارە لەسەردەمى مەھوبدا ئەوھى رىبوارى خانەقەكان بووى لەلايەن پىياو خراپانەو بە خراپە ناوى ھاتوو، بۆيە مەھوى بىزارىي خۆى دەردەپىي:

رەنجانى ئەھلى دل دلە دەردو بەلايەتى

مونكىر كەناوى ئىمە ئەوھندە دەبا خصوص (۵۳۳)

مەھوى بەجوانى لەجىھان پەرسەكان گەيىشتوو دەزانى بەباسكردى عىشقى خوايى سەرودلەيان تىك دەچى، بۆيە بە مردووى داناون و حەز ناكە باسى سۆفىگەرىيان لەلا بكرى:

لەبۆ ئەربابى دنيا قەت مەدە بەسۇ و بەيانى عىشق

كە «مەھوى» شەرحى نوكتەى جانفزا بۆ مردوو ضايە (۵۳۴)

ئىنجا مەھوى روو لەواعىزە دوورووھەكان دەكاو دەلى: مەگەر ھەر ئەستوى ئەستوورى ئەو بتوانى بەرگەى ھەلگرتنى ئەو ھەموو گوناھە بگرى كەلەپاش ملەباسى مەھوى دەكا:

زوبانى واعىظى بى دل درىژە دەرحەق ئەھلى دل

بەجىشە، غەبرى ئەو مل پانە كى بى ھەلگرى ئۆيال (۵۳۵)

ناحەقى نىيە مەھوى جىھانى بەولاتى دروندى داناو، چونكە ئەو شۆپنەى خواى لى نەپەستى ھەر كىتو بىابان ئاسايە:

لەماندا نەديوھە حاصلنى غەبرى تەوھحوش من

خودا پىداو: ئەوانەى لەم وحووشستانە زوو رۆيىن (۵۳۶)

ئەوھى رىبوارى سۆفىگەرى بى، دەبى پشت لە جىھان و روو لەمردن بى، مەھوى دەپەوى وەكو كەلەپىاوان بەپىر مردنەو بەچىت، واتا: پىشى مردن بىرپىت و خۆى بۆ ئامادە بكات:

بەپىرى مەرگەوھە فرسەخ بەفرسەخ رۆيون مەردان

ئەوى باكى لەمردن بى ديارە بلح و نامەردە (۵۳۷)

۳- بىزارى لە ئەمىر و ھەولدان بۆ سەھىنى:

ژيان سەفەرىكە و پىويستى بە توتىشوى خواپەرسى ھەيە بۆ ژيانى ئەودىو، مەھوى داوا لە خۆى و خەلكى دەكا لە خانەيەدا زادى رى ھەلگرن بۆ مەنزل و قۇناخى دوايى «وتزودوا فأن خير الزاد التقوى واتقون يا أولى الالباب» (۵۳۸)، لەم بارەوھە مەھوى دەلىت:

تاقە خانىكە لەسەر رىي ئاخىرەت

زادى رى ھەلگارى لەم خانە بۆچ (۵۳۹)

مرۆقى خاوەن باوەر نابى برىق و باقى جىھانى مادى ھەلى بەخەلە تىنى و پىي لەبەرە خۆى دەرىچى، چونكە زۆر ئاسايىيە ئەوھى ئەمىر بەشادىيەوھە ھەلەلەى بۆلى دەدرى، كەبەيانى تەرمەكەى بىنرا بۆى بکەونە باوكە رۆ، بەم جۆرە مەھوى مرۆقى خەوتوو ھوشيار دەكاتەوھە كە مردنىان لەياد نەچى و پەندى لى وەر بگرن:

ئەوى ئەمىر بەدەورى تەختىايە ھەلەلەى مەخلوق

لەدەورى نەعشىا سبەھى دەبىنى وەلەلەى مەخلوق (۵۴۰)

مەھوى چاك لە ژيانى جىھان گەيىشتووھە بەمال مالۆكەى مندالانى داناو، واتا: بەردەوامى بۆكەس نىيە، كەوابوو دەبى ھەول و كۆششى بۆ ژيانى ئەولابدەين و ماو بەنەماو نەدەين:

مالە پىتكىنىيە مال و، گەينە حالى خۆبە حال

من كەوا حالى بم، ئىتر مال و حالم بۆ چىيە؟ (۵۴۱)

مەھوى داوامان لى دەكا كە بۆ شەوى تارىك و درىژى گوناھمان چراپەك

داگیرسیتین و ریگهی تاریکی گوناھی پی روژن کهینهوه، مه بهستیش لهو چرایه
تەریقه تی نه قشبه ندیبیه و هانمان دەدات بۆ پێرهوی کردنی، چونکه ده مان گه یه نیتته
کانی مه بهست:

برافکری چرا! کبیریتی فرصت تا له ده ستایه

شهوی یه لدا له پێشه، روژی عومرت وه خته ئاوبی (٥٤٢)

٤ - بیزاری له نهفسی بهد:

مه حوی بۆمان روون ده کاته وه که مه بهست له خولقاندنی مرۆف
خواپه رستنه «وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون» (٥٤٣)، به لام ئه و له ریگای
راستی لاداوه به شوین هه وای نه فس که وتوووه و روو زهرد و شه رمه زاره به رامبه ر
خوا:

له روو سووری عیبادت لام و روو زهردی خه جاله ت مام

به ناوی سیوی ناوم باغه وان و، من به هی ده گرم (٥٤٤)

مه حوی دیلی نهفسی به دیتی و «وما ابریء نفسی ان النفس لامارة بالسوء
الا ما رحم ربي» (٥٤٥) که وتوته داویه وه و داوای یارمه تی له خوا ده کا که رزگاری
بی و بیته سه ر ریگای راست:

ئه سیرو سهیدی قهیدی که یدو شهیدی نهفسی ئه ماره م

له ده ست ئه م ماره به دچاره، چیه چاره م؟ خودا چاره م (٥٤٦)

٥ - مهی و مهیخانه و ساقی:

نابئ ئه وه مان له بیریچی که ناوه ئینانی مهی و مهیخانه و ساقی له شیعره کانی
مه حوبدا بۆ مه بهستی ره مزه له فره ههنگی سو فییه کاندایه م و اتایانه ش هاتوو
«ساقی واتا: مه یگیر، یا خود هیزی یه زدانی، یابه ناوی رابه ری تەریقه تیش
هاتوو» (٥٤٧).

مه حوی مه بهستی لاهوشیاریه و له ژیان بیزاره، ده یه وی هه ندی خو لی به ر
ده رگای خانه قا به سه ری خو ی دابکا و پی مه ست بیت:

له بهر قاپیی خه راباتا، که یاره ب دا مه ئاوبی

مه گه ر خاکێ به سه ردا که م، بکه م گاهێ ده ماغی چاخ (٥٤٨)

رابه ره که ی مه حوی بووه ته مه یگیرو هینده پیکه نینی شیرینه، ده بی ریواران

چ جو ره مه ستیه کیان تووش بی و چیان به سه ری ت؟

وه رنه سهیری سه رخۆشان، ئه و شوخی مینا گه رده

بوو به ساقی، ده م به شککه ر خه نده دی، مینا به که ف (٥٤٩)

هه ره که له مه وه به ر راگه یه نرا که مه ی لای مه حوی ره مزه و مه بهستی مه یه
مادییه که نییه، بۆ به له م به یته ی خواره وه مه بهستی له سوراحی جو ش سه ندنی
زه وییه که ئه م هه موو گو ل و گژو گیایه ی لی ده رچوو وه نی رینه ی به هاره و هو شی
له نوێژکه ر و دو عا خو ئینانی مزگه وتان سه ندوو ه:

ده بی نی (قل هو الله) خو ئینه کانی کونجی مزگه وتان

رووه و سه حرا، که ده بی هه ن و سوراحی هاته وه قول قول (٥٥٠)

مه حوی له م به یته ی خواره وده دا ئاوری له فه لسه فه ی ژیان ده داته وه و پیمان
را ده گه به نئ که هه ر له روژی ئه زه له وه پیای نادان خه ریکی رابواردنه و جیهانی
به کۆل دا داوه و پیای زاناش له خه می جیهان هه ر خو ئینی جگه ری خو ی
فر کردوو وه نه یو یستوو ه خو ی تووشی مه کرو نازی هه ل خه له تینه ری جیهان بکات
«الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر» (٥٥١):

له روژی تکی فه له ک ساقی بووه، تی فکه ره له م به زمه

قه ده ح ئاشامه هه ر نادان و هه ر دانایه خوون ئاشام (٥٥٢)

مه حوی لی ره دا جیهانی به مه یخانه دانا وه رو له خوا ده کا و ده لیت:

خوایه ئیمه که مه ستی جیهانین و پشتمان له روژی دوامایی کردوو ه، جگه له

تو ئه گه ر مر دین کتی هه یه په نای بۆ به رین؟

له مه یخانه خودا! گه ر ئیمه ده رچین

به کتی به ی ن ئیل تیجا، بۆ کیه ده رچین (٥٥٣)

مه حوی و امان تی ده گه به نی که چۆته به ر ده رگای مه یخانه و یار پیی گو توه

تۆچیت له مهیه و خوینی جگهری خۆت نۆشکه، واتا: عاشق دهبی هه ر له ئازار
دابی و بهو ئازارهوه مهست بی:

له بهر قاپی خه راباتا منی دی، عیشوه تیککی کرد

وتی «مه حوی» له بادهت چی؟ ئە تو خوینی جگەر به سته (۵۵۴)

مه حوی رووی له رابه ره که ی کردوو و به شان و شکویدا هه لده لئ، به تاییه تی به چاوی مهستی که خانه قای ئاوه دان کردو ته ووه زاهیدی فیلبازیشی راکیشاوه و کردوو به تیه ریبواری سۆفیکه ری:

چاوی مه یگونت و هها مه یخانه ی ئاوا کرده و

چۆلی کرد ئاخر به زاهید خه لوه خانه ی شه عبده (۵۵۵)

۶- هه نگووه سه ره تاییه کان به ره و سۆفیکه ری:

مه حوی به ناوی شیتیکه وه ده چریتیکه وه گوتمان که سامانی جیهان بی نرخه و نابیی له پیناویدا جیهانی دوامایی له بیر بکرت، بیکومان ریبواری سۆفیکه ری له سه ره تادا ده بی ئەم راستییه بزانی و چی به جیتی بکات، چونکه جیهان په رستی و خوا په رستی له یه ک ده رووندا کۆنانه وه (مانع الجمع):

(رهحه) به وشیتیکه (ئه له ق) قصیکه عاقلانه ی وت:

منم عاقل له به رگی عارییه خۆم که عاری کرد (۵۵۶)

ئه وهی له راستییه ژیان بگا نابیی هینده هه لپه ی بۆکا و خۆی له پیناویدا بدۆرینتی چونکه ماده په رست قنیاتی بۆ نییه و چهندی هه بیی وه کو دۆزه خ هه ر ده لئ «هل من مزید»، له م باره یه وه پیغه مبه ر ده فرمووی «لو کان لابن آدم واد من مال لابتغی الیه ثانیاً ولو کان له وادیان لابتغی ثالثاً، ولا یملأ جوف ابن آدم الا التراب» (۵۵۷) به م جوژه لای مه حوی گه دا پاشایه، چونکه گه نجینه یه کی هه میشه بی هیه که قنیات کردنه، قنیات کردنیش سیفه تیککی ریبواری سۆفیکه ریبه و به تاییه تی له حاله تی خه لوه دا ههستی پیده کرت ریبوار که له سه ره تاییه ریگایه ده بی به شیککی له و قنیاته هه بی و له دلیدا جیتی بۆ بکاته وه:

گه دا شه ه چونکه (لایفنی) یه که نزی

شه هه نشاهی هه موو دنیا یه قانیع (۵۵۸)

مه حوی ده یه وی زمان و ده روونی ریبوار وه کو یه ک بی و که گوتی «ایاک نعبد

وایاک نستعین» (۵۵۹) به دلایش چی به جیتی بکا و له کرده وه کانی دیاری بدا، ئەمه ش هه نگاویکه به ره و پشت به ساتن به خوا و ازهینان له جیهان، چونکه سۆفی هه میشه له خه می ئه وه دایه که په یه ونیدی له گه ل خوا نه پچری:

له دلدا خه لئ و خوا بوو، فائیده ی چی

که ده م پر بی له (ایاک... وایاک) (۵۶۰)

مه حوی وه کو مه لایه کی سوننی شافیعی ماوه یه کی زۆر خه ریککی ده رس وتنه وهی خود و سیفه ته کانی خوا بووه، که چی هیشتا خویشی به ته واوی تینه گه یشتوووه به دوا ی تیکه یشتندا گه راره و بی سوود بووه، دوا ی ئه وه زۆر هه ولئ داوه خوا بیینی که چی بیته ووده بوو و دلئ مه حوی له زانستی شه رعیدا وه کو ده ریا یه، که چی له زانستی گیانی و سۆفیکه ری هیشتا له ئەلف و بی نه گه یشتوووه له سه ره تادا یه. ئەمه ش دان پیدانانیکی ئاشکرای مه حویبه که ریبوار ته نییا به هۆی زانستی ده روونییه وه ده توانی سه ره ده ری له خود و سیفه ته کانی خوا بکا و لیتی نزیک بیته وه، ئەمه ش نیشانه ی ئه وه یه که مه حوی له سه ره تاییه ریگادایه و تازه سۆفیکه:

هه ر گفوتوگۆمه، که چی هه ر ده لیم وتی ناگه م

هه ر چوست و جۆمه، که چی هه ر ده رۆم و پی ناگه م

چاوم رواو گو شه بی ئه و ئه برووم نه دی

دل بوو به به حری عولووم و له ئەلف و بی ناگه م (۵۶۱)

۷- وه سفی عیشقی خوا بی:

ئه وه دلله ی سۆزی عیشقی خوا بی تیدا نه بی دلئکی ویرانه و گه ر هه زار جار ناوی خوا بیینی هه ر دوو باره کردنه وهی ده نگه کانه و کار له ده روونی ناکات بۆیه مه حوی وه سفی عیشقمان بۆ ده کات که ده بی له دلله وه هه لبقولئ نه ک هه ر به زار بگوتی:

به خوا قه سه م له گه ل دلئ خالی له سۆزی عیشق

ته کراری حه رفه به س ده می پریا خودا خودا (۵۶۲)

شیتتی عیشقی خوا پاشایه و بیابان باره گاکه یه تی، عاشق بویه جوړه
شیتتیبه کی دیته سهر چونکه نه و جیهانه ی نه و په یوه ندی پیوه ده به سستی هم مو
شتی کی دژی جیهانی هه سستیبه، بویه هه لس و که و تیش ده بی جیابی و
کیشانه کان ده گورین:

مه جنونه شاهی عیشق و، بیابانی: باره گاکه
ناهی، ده کا هه همیشه به با چادری له هیج (۵۶۳)

مه حوی کاره ساتی هه لاجمان به بیر دینیتته وه و پیمان راده گه یه نی که نه وه ی
بیه وی و هکو هه لاج بیته سهر دار و پایه ی به رز بیت، ده بی و هکو نه و خوی
تووشی سیداره بکات، چونکه له م زه مانه دا حه ق گوتن تاله و سهر دانانی
له سهره، به م شتیه وه سفی عاشقی ده کا و تیی ده گه یه نی عاشقی خوا چونه و
نه نجای چیه؟

هه یه گهر عیشقی سهر داری له سهره تا
بکه مه شقی له وانه ی چوونه سهر دار (۵۶۴)

عاشق هه مو شتی کی یاری پی خۆشه، چونکه فرمان هی دولبه ره و دلدار
هه رده بی گوپرایه ل بیت، بویه مه حوی حه زده کا دلداریه که ی سووک نه بی و
له جیاتی هه مو دهرمانی کی بیت:

خودا نه م دهردی عیشقم لی نه کا که م
هه تا هه م به س له باتیی هه رده وا به س (۵۶۵)

مه حوی هیشتا نه چونه ناو عیشقه خوا یه که یه وه به هیوای نه وه به که وه کو
دلداره کانی تر گه رووی تیر خوین بایه به تیغی یارو به ده سستی نه و مهرگی خوی
بدیایه:

تیر ناوی کردوه ده می تیغ چ گه لوه ها
تینو له و ناوه مامه وه من هه روه ها خصوص (۵۶۶)

مه حوی به هیوای نه وه یه به تاجی پاشایه تی بگا و یار پیی له سهر بنی، به لام
ده زانی زور دووره بگاته نه م پایه یه، نه مه ش ناماز به یه بو نه وه ی که هیشتا

عیشقه که ی پته و نه بووه و به ره و ناخی نه چوه:

مه حاله بیتو نه و پی سهر سهر م نی
به تاجی پادشا ناگا گه دا قه ط (۵۶۷)

مه حوی به شوین سه لمای یاریدا ویله، سه ما ره مزه و له عیشقی خوازراوه وه
به ره و حه قیقی ده بات و جارو یار فرمی سکی چاوی لپی ده پرسنی کوا یاره که ت؟

به دوو یا ویلم و نه شکم ده پرسنی
له هه ر دارو دیاری (این سلماک) (۵۶۸)

مه حوی چونکه هیشتا له سهره تای عیشقه که ی دابه، به زار گیانی خوی به خت
کرده وه، به لام یار قسه ی روتی ناوی و زانیوی تی که زمان و دهر وونی له یه ک
ناسندا نین، بویه قوربانیه که ی مه حوی قه بوول نه کرده وه تا زیاتر هه ول بدا و
به و پایه بگات:

نیثاری خاکی ریگه ت جانه فهرمووی
«چه نسبت خاکی با عالم پاک» (۵۶۹)

خۆشه ویستی خوایی نه وه یه له دهر ووندا بی و هابوه و وکردن به هیج نازانی،
له وانه یه مه حوی مه به سستی دهر ویشی قادریه کان بی که زیکر بان به تاشکرایه و
فیرمان ده کات که ده بی عاشق په روانه تاسابی له سووتاندا:

په روانه یه ک به بلبللی واوت که (بو الفضول)
سووتانه ئیشی نه هلی مه حه بیه ت، نه هه وله هه ول (۵۷۰)

مه حوی وه کو موسولمانیک هه همیشه مردنی له نه ندیشه دابه و ده یه وی هه ندی
کرده وه ی باش پیشکه ش بکا که چاترین تویشووی سه فهره، یا مه به سستی له م
تویشووه چوونه ژیر نالای ته ریفه تی نه قشبه ندیه که تویشووی گیانی ریواره:

به م نریکانه له به رمه «مه حویا» ریگیگی دوور
بیته ده ستم، یانه یی، هه ر کو ششی زادی ده که م (۵۷۱)

مه حوی که تازه پیی ناو ته سو فیکه ریبه وه، ده یه وی به چری زیکری خوا بکا
بو نه وه ی رشینه یه ک به پریتته دلی و دایر کینی «الابدکر الله تطمن

القلوب»^(۵۷۲) بۆيە بەزمان و بەدل خەريكى زىكره تاكو دەچەسپى و بەرەو پەيوەندىيى ھەمىشەيى دەچىت لەگەل خوادا «فاذكرونى اذكرکم»^(۵۷۳):-

يەنى كە ذىكرى ظاهيرم و فيكرى باطينم

ھەرەصفى لىوتە، بە ھەموو دەم، بە ھەر زوبان^(۵۷۴)

مەھوى واى بەدەرخستووھ كە خەلكى ھەموو عاشقى خوانەو تىنووى بينىنى ئەون، كەچى ناىگەنى و بەئاوتيان ناگەن، بىگومان گەيشتنە خوا بەقسە نابى و بەكردەويە، ديارە مەھوى لەسەرەتاي ريگايەو تووشى نائومىدى بوو، بۆيە ئەمەي دركاندووھ:

ھەموو عالەمتە پابەند و لەدامان

كەچى دەستى كەست ناگاتە دامان^(۵۷۵)

مەھوى باسى عىشق دەكاو راى دەگەيەنى كە مەرۆقى بلىمەت و ساويلكە سەريان لىي سوړ دەمىنى، مەبەستى مەھوى ئەويە كە عىشقى خوايى بەچەشتن و دەروونە نەك بەزانبارى جىھان:

دوھاتى ئەوروپا، وەك ئەھلى دىھات

لەچارەي دەردى عىشقا جوملە دامان^(۵۷۶)

شەو بەلای خۆشەويستانى خواو دەورىكى گرنگى ھەيە، چونكە گەردوون خامۆشە و عاشقان بە ئاسانتر دەتوانن پەيوەندى بەجىھانى گىيانىيەو بەكەن و ھەر لەشەودا بوو پىغەمبەرى ئىسلام بە مەعشوووقەكەي خۆي گەيشت لە ميعراجەكەيدا، بۆيە مەھوى دەلى: شەو تاقيكردنەوي مەردانە و ئەوانەي تازە رىبوارن لەشەو زياتر ھەست بە ھەسانەوي گىيانى دەكەن:

شەو كەسى پرسى لەخۆدەرختنى پەروانە شەو

ئەو وتى: ناتىگەيشتوو تەجرەبەي مەردانە شەو^(۵۷۷)

بۆيە ظولمەت پۆشە، نوورى ئەھلى جەوھەر دەرکەوي

سەيرى حەققى كەن لەسەر ئەم ماھ و ئەستىرانە شەو^(۵۷۸)

تى بگە بۆچى بە جانن طالبيى شەو عاشقان

نيوہ شەوبوو، وەعدە گاهى ھاتنى جانانە شەو^(۵۷۹)

مەھوى حەزى لىيە لەپىناو خۆشەويستى خوادا بىرى، تاكو گىيانى دەبىتە قومىرى باخى بەھەشت، بۆيە خۆزگە بەوانە دەخوازى كەلەو پىناوھدا گىيانىان لەدەست داوھو بەدەستى يار كوژراون، ئەمەش بەلگەي ئەويە كە مەھوى تازە بۆتە رىبوارى سۆفيگەرى و دەم لەعیشقى خوايى دەكوتى:

چ رۆحى كوشتەي ئەو بالاىە، قومىرى دارى طوبايە

(فيا طوبى لقوم في سبيل الحب هم ماتوا)^(۵۸۰)

مەھوى گومانى لەگىيانى خۆيەتى لەعیشقەكەيدا و ھىشتا چاوەرپوانى گەرانەوي يارە، واديارە مەھوى نەگەيشتوتە قوولايى عىشقەكەي، چونكە گىيانى ماوھو لە سەرەتادايە:

جان سەختە، يا لەدەعوپىي عىشقا درۆزنە؟

ئەو زىندە ماوھو تا لەسەفەرى يارى دىتەوھ!^(۵۸۱)

مەھوى لەم چوارىنەي خوارەوھدا عاشقانى خوافىرى چۆنىتى سوپاسکردنى خوا دەكا، چونكە چاكەي لەسەر مەرۆق ھىندە زۆرە، مەرۆقىكى ئاسايى بەتەمەنىكى كورتەوھ ناتوانى پاداشى ئەم بەھرانە بداتەوھ، مەگەر زوبانىكى زۆر تەمەنىكى نووح ئاساي ھەي:

دەمى بەويسەتى كورسى كەرم كە پىم ئەي رەب

زوبانى پىتوھ روابى بەقەد ھەموو كەوكەب^(۵۸۲)

بەعومىرى نووھوھ تەوفىقى تۆبكا ئىمداد

لەبەحرى شوكرەوھ يەك قەترە بىنمە سەر لەب^(۵۸۳)

۸- گەيشتنە لىوارى دەرياي سۆفيگەرى:

مەھوى بەرەو سۆفيگەرى ھەنگاوى ناوھ و بىزارى لەژيانى جىھان دەكاو بەخۆي رادەگەيەنى كەلە جىھانى مەردانى خوادايەو پىويست ناکا تىكەل جىھانپەرسەكان ببىت، بەم پىيە پلەيەكى لە سۆفيگەرى پرپوھو وشەي (قودس ئاشيان) بەلگەي ئەم پايەيە:

«مه‌حویا» بازیکتی تۆ قودس ئاشیان

بوونه بوومی شوومی ئەم وێرانە بۆچ (٥٨٤)

مه‌حوی له‌نیوانی ترس و تکادایه، له‌لایه‌که‌وه موژده‌ی له‌ترسانی بێ ده‌دری و دلی پیتی خو‌ش ده‌بی، له‌لایه‌کی تریش هه‌ره‌شه‌ی لی ده‌کرێ، به‌م پیتییه سو‌فیگه‌ری که‌می کاری تیکردوو‌هه خستویه‌تیه دله‌راوکی و دوو دلپیه‌وه:

به‌خه‌نده‌ی له‌ب ده‌داتن موژده (لاتخزن) به‌مه‌حزرونان

ده‌می تیغی برۆی ئیفشا ده‌کا ته‌ه‌دیدي (لاتفرح) (٥٨٥)

مه‌حوی ترسی مردنی لی نیشته‌وه‌وه ته‌مه‌نیکی زۆری له‌کیس چوه‌ه، بۆیه ئه‌وه ته‌مه‌نه که‌مه‌ی ماویتی ده‌یه‌وی له‌عیشقی راسته‌قینه‌ی خه‌رج بکا و تویشووی روژی دوامایی به‌پیش خۆی بدات نه‌وه‌کو شه‌وی مه‌رگ دابی و روژی ژیان بێ تویشووی کرده‌وه‌ی چاک ئاوا بکات:

هه‌تا روژه ده‌بی بۆ شامی شه‌وه‌ولێ بدا هه‌ر که‌س

ئه‌گه‌ر شاهه‌نشه‌هه ئه‌وه روژه رو‌یی شه‌وه‌ به‌بی شپوه (٥٨٦)

مه‌حوی داوا له‌خۆی و خه‌لکی ده‌کا که‌ شا ریگه‌ی گومرایی به‌ریدن و به‌ره‌و ریگای راستیی خواپه‌رستی هه‌نگاو بنین، چونکه له‌راستیدا مرۆف هه‌ر به‌عیشقی خواپی ده‌بیته پاشا نه‌ک به‌ سامانی جیهانی بابردوو، مه‌حوی ده‌یه‌وی بلێ: چا و له‌ ئیبراهیمی ئه‌ده‌هه‌م بکه‌ن که‌وازی له‌پاشایه‌تی هینا و ریگه‌ی ناسینی خواپی گرت به‌ر:

گوم که‌ بوو راهی هودا، شاه‌ه‌هه گومرایی

(بع‌د درویشی اگر هیچ نباشد شاهی) (٥٨٧)

٩ - نه‌گونجانی دلدار و دلپه‌ر:

له‌م به‌یته‌ی خواره‌وه کیشه‌یه‌ک له‌نیوان مه‌حوی و یاردا هه‌یه له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی کړنۆش بردن، هه‌رکه مه‌حوی رووی یاره‌که‌ی ده‌بینی کړنۆشی ریزی بۆ ده‌با، که‌چی یاره‌که‌ی رووی وه‌رده‌گێرێ و به‌رچاوی مه‌حوی تاریک ده‌بی و یارسه‌ری سو‌رده‌مینێ که‌ ئەم نوێژه‌ی مه‌حوی له‌کات و شوینی خۆیدا نییه:

وه‌رده‌گێرێ رووکه‌ سو‌جده‌ی به‌رده‌به‌م

هه‌ی ده‌لێ: که‌ی نوێژی روژاوا ده‌کا (٥٨٨)

له‌باره‌ی ئەم به‌یته‌وه د. مارف خه‌زنه‌دار رایه‌کی هه‌یه‌وه جو‌ره گۆرانیکیشی به‌سه‌ر به‌یته‌که‌دا هیناوه که‌ به‌م جو‌ره‌یه:

وه‌رده‌گێرێ رووکه‌ سو‌جده‌ی بۆ ده‌به‌م

هه‌ی ده‌لێ: که‌س نوێژی روژاوا ده‌کا (٥٨٩)

بۆ چوونه‌که‌ش به‌م جو‌ره‌یه «مه‌لا ده‌بی روژی پینج جار نوێژ بکا، به‌لام نوێژی سو‌فی کات و وه‌ختی بۆنییه، له‌به‌ر ئه‌وه‌یه هه‌رکه پیتوبست بێ عیباده‌ت ده‌کا و سو‌جده ده‌با. مه‌حبوب سه‌ری سو‌ر ده‌مینێ له‌وه‌ی که‌مه‌لا بووه به‌سو‌فی و هاتۆته سه‌ر ده‌ستووری سو‌جده نه‌ک نوێژکردنی» (٥٩٠).

ئه‌گه‌ر له‌م بۆچوونه وردبینه‌وه، به‌ره‌و ئه‌وه‌مان ده‌با که‌ مه‌حوی گه‌بشته‌وه پله‌یه‌کی وانوێژی له‌سه‌رنه‌ماوه له‌کاتی دیاری کراودا و به‌گۆره‌ی پیتوبستی ده‌یکات، ئەم بۆ چوونه‌ش له‌ لیکدانه‌وه‌ی واتای ئەم ئایه‌ته‌وه هاتوو له‌لایه‌ن هه‌ندی له‌ سو‌فیه‌کانه‌وه «واعبد ربك حتى ياتيك اليقين» (٥٩١)، به‌واتای ئه‌وه‌ی ئه‌گه‌ر گه‌بشته‌یه‌ خواناسینی ته‌واو پیتوبستیت به‌ خواپه‌رستی نامین، به‌لام له‌راستیدا (یقین) لیره‌دا مردنه نه‌ک خواناسینی ته‌واو. به‌لای ئیمه‌وه به‌یته‌که به‌م جو‌ره‌یه:

وه‌رده‌گێرێ رووکه‌ سو‌جده‌ی به‌رده‌به‌م

هه‌ی ده‌لێ: کێ نوێژی روژ، ئاوا ده‌کا

له‌م به‌یتانه‌ی خواره‌وه‌دا جو‌ره ناکۆکیه‌ک له‌نیوان مه‌حوی و یاردا روویداوه و له‌گه‌ڵ یه‌کتی ناگونجین، هۆی نه‌گونجانه‌که‌ش ئه‌وه‌یه هیشتا مه‌حوی به‌ قوولی نه‌چۆته ناو عیشقه‌که‌یه‌وه، ئه‌گینا ئەم جیاوازی بوونه رووی نه‌ده‌داو له‌ یاردا ده‌توایه‌وه:

نه‌بووه قه‌ت «مه‌حوی» وتی، بوونی من وتۆ پینکه‌وه

حوسنه ئاوی زینده‌گی، عیشق ئاگریکه‌ دل برێژ (٥٩٢)

ههروهه دهلیت:

خورشید و سایه پتکه و نابن دهه قیه تی
ئه و جلیوه وه حشیه که نه بی ئاشنا به کهس (۵۹۳)

مه حوی و یار له سروشتی دیار و نادیاردا دژیه کن، مه حوی له بهر عیشق بهرده
باران کراوه و شیوهی دیاری بهرده، به لام یار هه به سروشت دلپه قه و شیوهی
نادیاری بهرده، ئه مه له لایه ک، له لایه کی تره وه دهروونی مه حوی له بهر عیشق
هه نه رم و نیانی و گوڵ و گولزاره و خوینی ئه شکی چا و دل، که چی شیوهی
دیاری یار وه کو گولزاره و روسور و بی خه مه، ئا ئه مه به ناکۆکیه که و شیوهی
دیار و نادیاربان دژیه که:

سه نگساره ظاهری عاشق، دهروونی لاله زار

صوره تی مه عشوقه گولزاره، جیبیللهت بهردو تاش (۵۹۴)

هه رچه نده مه حوی دلسوژی خوی به رامبه ر یاره که ی نشان ده داو هه ز ده کا
به سه ره له دوایه وه پروا، به لام وادیاره مه حوی له عیشقه که یدا ساوایه بو به
ده لئ «بلانه ی شیه که می»، که واته لیره ش نه گونجانه که سه ری هه لدا، به لام کاتیبه و
مه حوی به روکی به رنادات تا کو نه یگه یه نیته شارپی مه به ست:

بلانه ی شیه که می، هه ر بو سه ره نه فرازی به سه ره نه ک بی

به ریگه ی یاردا «لابد منه» ه دوو به دوو روین (۵۹۵)

ب- خو شه ویستی پیرو نیستی له پیردا:

له پیتشه وه زانیمان رابه ری سو فیگه ری رو لئیکی زور گرنگی هه یه
له پینگه یانندی ریبواردا، چونکه «مورشیدی ته ریه ت، ئه بی هه م ماموستا بیت
وه هه م دوکتوری دل، هه م ری نماییت هه م دل سو ز، هه م دهروون روونا ک بیت هه م
دهروون ناس هه م خواناس بیت، هه م شاره زای ریگه ی خواناسی په پیره وی
سوننه تی محه مه دی» (۵۹۶).

به م پییه ده بی ریبواری سو فیگه ری گو ترایه لئ ئه م جو ره پیره بکا و
خو شه ویستیبه کی گیانی و دهروونی له نیوانیادا هه بی و په یوه ندییان به هیز بی:

ژیانی مه حوی شاعیر له سو فیگه ریدا به دوو قوناغ ره ت بووه، قوناغی
یه که م خاوه ن پیرووه و له سایه یدا هه ساوه ته وه و خو شه ویستیبه کی راسته قینه
له نیوانیادا چه که ره ی کردووه و مه حوی گه یشتو ته پله ی نیستی له رابه ره که یدا،
دوای ئه وه ی پیره که ی کوچ ده کا، ئیتر مه حوی هه تا مردنی به دهردی بی پیریبه وه
ده نالینی و له غه زه له کانیدا رهنگی داوه ته وه.

وادیاره مه حوی زور له میتره له یادی ئه وه دا بووه که روژی دهستی بگاته
پیره که ی، ئیستاش هه لی بو ره خساوه و داوا له خو ی ده کا تاشنگ و هیزی
دهستی ماوه به ده م و ده ست داوینی بگری و له کیس نه دات:

غه نیمه ته، به ده م و دهستی بگره دامه نی دو ست

له دهستی خو تی مه ده، داویه خودا تا ده ست (۵۹۷)

مه حوی خو ی به رامبه ر پیره که ی زور به بی هیزدا ده نی و کوژراوی تیغی
دهستی پیره و بی به کاره ی تانی تیغ گیانی ده ره چه و اتا: عیشقه که هیتده کاری
تیکردووه هه ر به بیینی تیغه که ده که ویته گیانه لاوه:

هیلاکی دهستی هه ناییته، کو شته بی ده می تیغ

ئه من شکاری بی پا به سته وو، ئه تو با ده ست (۵۹۸)

هه ر که پیره که ی مه حوی له مال بیته ده ره وه، ریبواره کانی هه موو سه رخو شی
عیشقی ده بن و له به رییدا له خو ده چن و لال و پال ده که ون و ده چنه حالی
نیستیبه وه:

به دوو یا شیخ و سو فی مهستی عیشقی

له رییا که و توون مه سته له سه ره مه ست (۵۹۹)

مه حوی به دلله وه بو لای پیری ته ریه ت چووه که گه راوه ته وه دلئ پی
نه ماوه و نازانی لای پیری ماوه ته وه یا خو له رییدا ون بووه؟ به لام زیاتر به لای
ئه وه دایه که له لای پیرو بو بی، چونکه به یته کانی پیتی هیزو توانای یار
به ده ره ده خه ن:

له گه ل دَل چووم و بى دَل ديمه وه، ئەم گه وه ره ياره ب

له وى كهوت و به جى ما، يا له ريدا كهوت و بى جى كهوت (٦٠٠)

مه حوى به شانازيبه وه باسى ئەوه ده كا پير ريگاي داوه كه له بهر ده رگا كه پيدا
برى، مه حوبش سه رى خوى كرده خاكى به رپى، پيريش پيشه كى ليتا و تاجى
پاشايه تيبى پيشكه شكرد، ئا ئەمه يه خو به خت كردن له پيتا و يارو تانه وه له ودا:

رى دا له قايپيا برم، پيشى سه سه رم

نا، واگه دا ده بى به خودا وه ندى تهخت و تاج (٦٠١)

گيانى مه حوى به ئاسته م ماوه، له بالاي بارىكى پير ئالاه، جا مه حوى
سه رى سوپ ماوه كه گيانى و ناقه دى پيره كهى وه كو نه بو و انه و كه چى له يه كيش
ئالون، بىگومان گيانى مه حوى كه هينده كزبووه له بهر ده ردى عيشقى
ياره كه به تى، كه چى خو شى كردو ته سوپه رى بالاي يارى:

ديققهت كه غه يرى رو شته يى جان و ميانى يار

رو شته م نه ديوه «مه حوى» ئەمن، بادرى له هيچ (٦٠٢)

مه حوى له خو شيبا وه خته سه رى بگاته عه رشى خوا، چونكه ئاواتى هاتو ته دى
و پير به ليتى كو شتنى پيدا وه، ئەم كو شتنه ش جو ره تانه وه و نه يستيبه كه له پيردا:

به م ئيختيصاصه ساسه رى من بو نه گاته عه رش

هات و له سه رمى دا، وتى (ابدأ بما يوئل) (٦٠٣)

مه حوى چو وه ته خه لوه ته وه تا ده ستى پارانه وهى بگاته داويتى پير، به لام بى
سوود بووه و بريارى داوه و از له گوشه گيرى بيتى و بيته تو زى به رپى پيرو رى
لى بگرى، ليره دا مه حوى له گه ل گوشه گيرى نيبه و ده يه وى به هيزى ده ست و پى
بگاته نه ستى له پيردا:

ئه گه بيه دامه نى ده ستى دوعا، جا ده به خاكى رى

طه ريقه ي گوشه گيرى به رده ده م، ئەمجاره رى ده گرم (٦٠٤)

وادياره مه حوى پيره كهى مردووه بو به له خو ي بيزاره و ده يه وى دلى به دو ايدا
بكه وى و له پيتا ويدا بتويته وه:

ئه وى دلدار و دولبه رمه ئەوا ده روا له به رچاوم

به دو ويا بو جى دَل نه تو يته وه نه روا له به رچاوم (٦٠٥)

مه حوى خوى به بى توانا دانا وه و وه كو ميرو وه لى ليتا تو وه، له به ختى ئەودا
كه و تو ته ژير پى ميريكه وه (پير) گيانى له ده ست داوه وه و ناوبانگيكي به رزى
بو به جى ماوه كه ده ليتن: مه حوى كه و ته ژير پى پيره وه:

شوكر موورم بووه پامالى ميرى

به بى نامى ژيام و نامه وهر چووم (٦٠٦)

له م به يته ي خواره وه دا مه حوى فرميسكى نا ئوميدى ده رپى، چونكه پير ليتى
زيره، بو به تاده كه و يته حالى نه ستى هه ر ئەشك ده رپى و له سه ر رو و ده روا ت:

له بهر چاوى بنم كه و تووم ئەمن، وهك ئەشكى نه و ميدي

هه تا ده چمه فه نا، خاكم به سه ر، منم و به روو رو بين (٦٠٧)

مه حوى هينده نزيكى پيره تيكه لى بووه، بو به ئەگه ر له باخدا دركى له داويتى
پير بچه قى دلى مه حوى ئازارى پى ده كا، ئەمه ش جو ريكه له نه يستيبى ريبوار له
پيرى ته ريقه تدا:

به وه م زانى له باغا چقلى گول هه لچه قيه داويتى

كه ليره دَل له سينه مدا برينى نه شته رى ديشى (٦٠٨)

مه حوى كه يشتو ته ئاواتى خوى و پير كو شتويتى، به مه ش بو وه ته شه هيدى
عيشق و كارى راهى بووه:

كو شتمى و ئەو ده مه خو يتم به ئەده ب دامه نى گرت

به سمه لى عيشقم و كارم به خو ينه راهى (٦٠٩)

مه حوى له سايه ي به ره كه تى ناوى مه ولانا خاليدى نه قشبه نديبه وه خه مى
نه ماوه و شه وى تاريكى لى بو ته رو زى رووناك و هه موو كه رديله كانى له شى
بوونه ته ده رباى نوورى خوايى، و اتا: مه حوى له ناوبوونى مه ولانا داتوا وه ته وه و
كه و تو ته جيھانى نه يستيبه وه:

لهفه یضی ناوی (مهولانا ضیاء الدین) هوه ئیسته

هممو روژه شهوم، قهطره ی وجودم بهحری ئهنواره (٦١٠)

مهحوی بهجوړئ مهولانا خالیدی خوشبوستوه که ئاوینه که ی دلّی هممیشه
وینه ی مهولانای تیدا دیاره و ده مئی لئی گوم نابج، ئهمهش لهخوبه وه جوړیکه
لهیه کبوان و نیستی مهحوی له پیردا:

به ئیخلاصی ئهوم ئاوینه که ی دلّ و اجه لا داوه

که چیه ره ی شاهیدی مهقصودمی تیدا نموو داره (٦١١)

ج- خوشه ویستی پیغمه مبر و نیستی له ودا:

له پیشه وه باسی خوشه ویستی خوامان کردو ئه و ئایه تانه مان کرد نه به لگه که
ئامازه ی بو ده کن، ئیستاش دینه سه رخوشه ویستی پیغمه مبر و ئهمهش
په یوه ننداره به خوشه ویستی خواوه «قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحبکم
الله ویغفر لکم ذنوبکم» (٦١٢)، جا ئه وه ی پیغمه مبر ی خوشبوئ خوی
خوشده وئ، به پیچه واندهش ئه وه ی خوی خوشبوئ پیغمه مبر ی خوشده وئ. جگه
له مه له زور فه رموده کانی پیغمه مبر دا هه رکه باسی خوشه ویستی خوا کرابج هی
پیغمه مبریشی له پال هاتوه «ثلاث من کن فیہ وجد حلاوة الایمان ان یكون الله
ورسوله احب الیه مما سواهما، وان یحب المرء لایحبه الا لله، وان یکره ان
یعود فی الکفر كما یکره ان یقذف فی النار» (٦١٣).

مرؤف له ژباندا کیتی خوشبوئ و هه لئس و کهوت له گه ل کئی بکا، له روژی
دواما ییشدا له گه ل ئه و حه شر ده کرئ، پیغمه مبر له م باره یه وه موژده ی داوه،
(ئه نه س) ده لیت: «ان رجلا سأل النبئی (ص) متى الساعة یا رسول الله؟ قال:
ما اعددت لها؟ قال: ما اعددت لها من کثیر صلاة و لاصوم و لا صدقة،
ولکنی احب الله ورسوله، قال: أنت مع من احببت قال انس: فقلنا ونحن
کذلک؟ قال: نعم ففرحنا بها فرحاً شديداً» (٦١٤).

مهحوی یه کبیکه له و شاعیره سو فییه کوردانه ی که خوشه ویستی پیغمه مبر ی

په ریو ته سه ری و له شیعه ئایینییه کانیدا قه سیده یه کی دوورودر بیژی له سه ر
داناوه به ناوی (قه صیده ی به حری نور)، سه ره رای ئهمهش له غه زه له
سو فیگه رییه کانیدا ئهم خوشه ویستییه ی فه راموش نه کردوه و ناوه ناوه ئاورپکی
لی داوه ته وه سوژی خوئی تیدا دارشتوه و خولیای بووه، ئیستاش له خواره وه
به پیی بو چون و توانای که می خومان به چهند به بیتکی ئه و خوشه ویستییه تان
ئاشنا ده که یین و ده چینه ژیر ئالایه وه.

خوشه ویستی پیغمه مبر هینده چوته ناخی مهحوییه وه که خاکی بهر ده رگاکه ی
لا وه ک ئاوی ژبان ی خدره و درکی گوله و پووشی گیایه، و اتا: هممو شته بی
گیانه کان له بهر ده رگای پیغمه مبر دا گیانیا ن دپته بهر، جا ده بی مهحوی به گیان
چی لی بیت:

ئاو (خضر) ه خاکی ئه و بهر قاپیبه

درکی ئه و بهر ده رکه گول، پووشی گیا (٦١٥)

له بهر ئه وه ی پیغمه مبر (د.خ) خوئی سه رچاوه ی نووره به گویره ی تیوری (النور
المحمدیه)، بویه مهحوی وای نیشان داوه که گه ردوون له روخسای پیغمه مبر
سوآلی رووناکیی کردوه بو روژ، جاکه روخساری هینده جوان و رووناک بی
چون مهحوی شه ی دای نه بی و له ناویدا نه تویته وه؟

ئاقتابی گرته وه، وه ک کاسه، چه رخ

سوآلی له و روخساره بوو ذه ری ضییا (٦١٦)

خدری زنده که ئاوی ژبان ی خوارده ته وه بو ژبان ی خوارده ته وه و بو ژبان ی
هممیشه بی بووه، به لام مهحوی له جیاتی ئاوی ژبان ی خوئی بهر ده رگای
پیغمه مبر ده خوا تا کو وه کو خدر ژبان ی هممیشه بی چنگ که وئ، چونکه ئه و خاکه
سه رچاوه ی ژبان وه له سایه ی نووری محه مده دییه وه ئهم پایه یه ی ده سکه و تووه:

(خضر) ئه گه ر چاوی حه یاتی بریبه ئاوی حه یات

من له خاکی ده ری جانانه مه هه ر چاوی حه یات (٦١٧)

مهحوی وه کو مه لا مه تییه کان هممیشه خوئی به گونا هبار ده زانج و حه زناکا

خەلکی بە پیاو چاکی تی بگەن، بۆیە دەلتی: من خۆم باش دەناسم و دەزانم چ
کردەوێهەکی بەدم کردوو و چ رۆژە رەشیکیشم لەپیشە، مەگەر هەر پیغەمبەر
(د.خ) شەفاخو ازم بئ لەلایەن خواوە:

دەزانم چیم و «مەحوی» چم لەپیشە

مەگەر ئەو حەضرەتەم بۆ بئی بە سامیع (٦١٨)

خۆشەویستی پیغەمبەر (د.خ) وای لە مەحوی کردوو بەشای هەموو
پیغەمبەرەکانی دابنئ و پایەیی لەحەزرەتی موساو عیسا بلند تر بزانی، هەر
ئیسلامیش بکاتە سەرشک و جیگری هەموو ئایینەکان:

هەر شوانئ کە دەبیتە هەم قەرینی شاهی من

سواری کەر نابئ ببیتە هەم تەکی سواری بوراق (٦١٩)

بالاتە وەک ئەلیف لە حورووفاتی کائینات

مافە وقی تۆ کوژایەو ناوی لەتەحت و فەوق (٦٢٠)

بەلای مەحووبیەو جوانیی پیغەمبەر تیشکی لەمانگ بریووە خەلکی هەموو
سەرسام کردوو و مەحویش یەکیکە لەو عاشقانەو بەهیوای دیداری ئەو
جوانییە:

ئەو بەرقی جیلووە شەوقی کە ئەمشەو بری لەماھ

سینەیی جیهانی بۆ بووە مەجمەر بەناری شەوق (٦٢١)

مەحوی لەبەر خۆشەویستی پیغەمبەر زاتی ئەوێ کردوو کەوا رەفزی تەلقین
بکاو لوتفی پیغەمبەری بەسە لەتەنگانەدا:

مەلا تەلقینی «مەحوی» دا نەدا، (حبل المتین) ی ئەو

لەجیگەیی زەللە دەیلی رەئفەتی طاها و یاسینە (٦٢٢)

جوانیی پیغەمبەر لای مەحوی هاوتای بەهەشتە، ئەوی پیغەمبەری دیبئ
بەهەشتی دیو، بەهەشت بەگۆتێری شەریعت بە خواپەرستی دەست دەکەوئ،
بەلام لای مەحوی بەبیینی پیغەمبەر، ئەمەش جوړە بۆچونیکێ سۆفیانەیی
مەحووبیە:

لەدنیا جەننەتی خۆ دیووە هەر کەس

کەتۆبی حاضری وەختی وەفاتی (٦٢٣)

هەر لەبارەیی جوانیی پیغەمبەرەو، بەگۆتێری بۆچونی مەحوی پیغەمبەر
شای جوانانەو هەرکە دەرکەوت هەموو جوانئ سەرەوژێر دەبن و خۆ لەبەر خۆری
جوانیی یارەکەیی مەحوی ناگرن:

ئەگەر رۆژە بتی من: هەر بتی بئی

سەرەو ژێرە کەتۆ وەک رۆژەلاتی (٦٢٤)

مەحوی لەعیشقەکەیدا دلئ داغ بووەو ئازاریکی زۆری چەشتوو، ئەو
داغەش بۆی بووەتە مۆری عیشق و سەرەرای ئەمە دەردو بەلای یاریشی بۆ
بەدیاری هات و وەک بەراتئ پیشکەشی کرا، چونکە عاشقی راستەقینە نابئ
بئ دەردو داغ بئ:

کە داغی سینەمی دی، دەردی دامئ

وتی: مۆرت هەیه، صاحب بەراتی (٦٢٥)

عیشقەکەیی مەحوی گری سەندوو و بەسەر بوونیدا زالبوو، هەرکە بئیر
لەپیغەمبەر دەکاتەو دلئ لەسۆزدا وەک شاخی توور دەسووتئ و لئو کەباسی
جوانیی دەکا گولئ لئ دەبارئ. وادیارە مەحوی نووری پیغەمبەری کردۆتە
هاوشانی نووری خودا، چونکە کئوی توور بە نووری خودا سووتاو لەم بەیتەدا
دلئ مەحوی وەک ئەو شاخە بەنووری پیغەمبەر دەسووتئ، ئەمەش جوړە
نیستییه کە لەو:

لەگەل مەحوی خەیاڵی، دل بەجاری بۆتە کئوی طور

لەکن وەصفی جەمائی، لئوی واصیف گول بە دامانە (٦٢٦)

مەحوی لەم بەیتەیی خوارووەدا خۆ بەختکردن لەپینا و عیشقی پیغەمبەر بە
بەرزترین پلە دادەنئ و دەبیتە شای هەموو شایان، جا مەحوی کە خۆی یەکیکە
لەو عاشقانە پایەیی خۆی بەپایەیی پاشایان ناگۆریتەو، چونکە هەر وەک لەبەیتی
پیشوو زانیمان کەرادهی عیشقەکەیی هئندە بەتینە گەیاندووویەتییه پلەیی

ئهوی ساتی له بهر پیتا سهری ته سلیمی دانابی
ئه بهد مالیک ریقابی گهردی ته سلیمی شاهانه (٦٢٧)

د- خۆشهویستی خواو نیستی له ودا:

له پێشه وه باسی خۆشهویستی خوابی کراو به گوێره ی بابه ته کانی له ناو
شيعره کانی مه حويدا هه لسه نگینرا، ئیستاش له م بهیتانه ی خواره وه دا ئاماژه بو
لایه نیککی قوولی ئه م خۆشهویستییه ده کړی که به ره و حاله تی نیستی له خوا دا
ده پروات.

هه ر که نووری خوا له مه حوی هه لدی، گیانی و دلێ شه ونم ئاسا ده تویته وه و
ده بنه هه لم، ئه مه ش جوړیکه له نیستی و له ناو چوون له بهر تینی عیشق:

تۆکه ده رکه وتی، مه پرسه چیی به سه ردی جان و دل
حاله تی شه ونم ته ماشاکه به وه قتی رۆژه لات (٦٢٨)

به تیشکی نووری خوا شاخی توور سووتا و هه زه تی موسا له خوی چوو،
به پرسنگیکی چاویشی خه لک هه موو مه ستن و ئه م مه یچی بوو که ئاده میشی
پت مه ست بوو؟ مه ستی به م جوړه نیستییه که و مه حوبشی تیکه و تووه:

بنازم به و پیا له ی چاوه مه سته به یه ک پرسنگی عالهم سه ره سه ر مه ست
به جو زمه ی ناوی ئه م ناوه به چی به م

به نه شه ی ئه و به شه ره م (بوالبشر) مه ست (٦٢٩)

مه حوی به ته مای بینینی خوایه له دواماییدا، یاریتی ده لئ: تا رۆژی دوامایی
هه ر سه رخۆشی نیگام به «وجوه یومئذ ناضرة الی ربه ا ناظرة» (٦٣٠):

ده ناسی باده که ی مه قصوودی هه شه

ده لئ «مه حوی» بنوو تۆ تاسه هه ر مه ست (٦٣١)

مه حوی گه لئ له خۆشهویستی خوا ییدا رۆچوو و هه ست به هاتن و چوونی
خوا ده کا، هه رچه نده هاتن و چوونه که ش بئ وینه یه، که مه حوی هه ست به زیندوو
بوونه وه ده کات نیشانه ی هاتنه و که ده که ویته حالێ مه رگه وه نیشانه ی رۆیشتنه،

به م جوړه مه حوی په یوه ندیی گیانی له گه ل یه زداندا په یدا کردو وه:

حه یاتی تازه دیته به رم و رۆحم ده رده چی، وه رنا
سه داییککی نییه وه ک مه وحی گه وه ره هاتن و چوونت (٦٣٢)

مه حوی په روانه ئاسا ده یه وئ به خۆزی رووی یه زدان بسووتی و بکه ویته
حاله تی نیستییه وه:

دیاره خۆ په روانه هه ر سووتانه ئه صلی مودده عای

بو یه ئیمه ش عاشقین، ئه ی شه خصی ئاته ش خو به خووت (٦٣٣)

دوو باره مه حوی له عیشقی بینینی رووی خوا دایه و هه زده کا زوو پیتی شاد بی
به لکو رۆژی دوامایی به سه ردا دی:

ده یوت: قیامه ت ئه لبه ته روومت نیشان ئه ده م

رووده رخه، تا کو رۆژی قیامه ت هه لئ له رووت (٦٣٤)

ئه وه ی عاشقی خوابن، دلێ زیندوو وه مردنی بو نییه، ئه وه ی به ده ردی عیشق
بمړئ به مردوو دانانری و له گه ل خوا ده ژئ که (حیی لایموت): ه:

دل زیندوو وه به عیشق و، بژی تۆ له مه رگ ئه مین

به م ده رده بمه، تابییه (حی لایموت) (٦٣٥)

ئه وه ی ئاره زووی له شی نه مریتی، ناتوانی به خوا بگا و پیتی شاد بی، چونکه
تاشت له ناو نه چی ناگاته ئه نجامه که ی که په یدا بوونی شیوه ی نوییه تی، بو یه
مه حوی ده یه وئ خوی یه کئ بی له وانه و له ناو بوونی خوا دا بتویته وه:

چ خه یالیکه لیقایب به فه نا چوونی جه سه د

(تا پریشان نشود کار به سامان نرسد) (٦٣٦)

مه حوی ده یه وئ به ریگه ی خۆشهویستی خوا ییه وه له نیستییه وه به ره و هه ستی
بروات، دیاره گه یشتو ته نیستی بو یه ده یه وئ بگاته هه ستیی دوای
نیستی (البقاء بعد الفناء) که پله ی پیرو رابه ره کانه:

به لکه له و رییبه وه من په ی به مه عیمرا نی به قا

«مه حویا» غه یری خه راباتی فه نا نیمه مه لاد (٦٣٧)

زۆرجاران عاشق له کاتی گهراڻ به شوینی یاردا، ریی لی ون دهبی و بی
سؤراغ ده بیته، ئەم بی سؤراغییەش جۆره نیستییه که:

ئەوی چوو بۆ سؤراغی، بی سؤراغە
خەبەر وایه که کەس نابێ خەبەر دار (٦٣٨)

مەحوی گەلی به شوین شەهید بوونی خۆیدا گهراوه و تا به دەستی کەوت و
گەشتە حالی نیستی و به بی باکی دەسوورپیتەوه:

له تیغی تۆ هەتا «مەحوی» شەرەفیابی شەهادەت بوو
خوینی بوو بەئاو، ئیتر له داوینت ئەما مەحزور (٦٣٩)

مەحوی له خۆشەویستی خواییدا گەشتتۆته پایە نیستی و ئاگای له قسەو
قسە لۆکی کەس نییە و گوئی به نامۆژگاری کەس نابزوی چونکە له بوونی خۆی
و نیووه:

چل و چۆکەر مەدە دەورم، خودا حافیظ نەصیحەت کەر
لە شەکوە عیشق و لۆمە عەقل ئەمن هەم لالم و هەم کەر
زوبان و گوئی گەلو پەندی نەلی دەبیەن، نەپی دەبیەن
عەبەث دین و دەچن بەم جۆشە غەمازو مەلا مەتگەر (٦٤٠)

مەحوی رۆژی شە به عاشقی خوا داناهه له گهراڻیدا و گهراڻه کە ی بۆ مۆمی
رووی خوایه و شەیدای بووه، جاکه رۆژ بهو هەموو شەوکەت و هیزهوه بەرامبەر
نووری خوا و ابی و ئارام نەگری، دەبی مەحوی بەم کزی و لاوازییهوه چی بکات؟

لاجهرم کردوویه نووری جیلوهی ئەو ماها به چاو
دەوری بۆ ئەو شەمعەیه دايم وەکو پەروانه رۆژ (٦٤١)

دلی مەحوی له عیشقی خوادا بووته گەر دو به دواي داوینی یار ده گه پری تا
دهیگاتی و دهکەویتی باری نیستییهوه:

هەر کۆششە بەکاره، ئەگەر چووبیه فەناش
دل بوو به گەردو عالەمی دامەن دەکا سؤراغ (٦٤٢)

مەحوی گەشتتۆته پایەکی بەرز له خۆشەویستی خوایی و تەواو به پیکي

گیانی مەست بووه و له باری نیستی دایه، بۆیه گومانی نییه که نوێژەکانی له
مەولای لی قبول بکری، چونکە په یوهندی به جیهانی هەستییهوه نەماوه:

سەجاده مەمی پیا رژاوم و عوریان و لەش به خون
نوێژم مەظەنە وایه له مەولا بکەن قبول (٦٤٣)

مەحوی له مەیدانی خۆشەویستی خواییدا پەل پەل کراوه و پەلهکان داوینی
پاکی یاریان گرت و بەریان نەدا، و اتا: له گەلیدا بوونه یەک و لەو داتوانهوه:

پەلی داوینی پاکت- گرتنی بۆ بوو زیاد ئەوجا
له مەیدانی مەحەبەتدا ئەگەر «مەحوی» کرا پەل پەل (٦٤٤)

مەحوی شەو دەکاته عاشقی رۆژ، بۆیه هەر کەرۆژ هەلدی شەو بارگە ی خۆی
دەپێچیتەوه، بەم شێوهیه دەیهوی خۆی و کەسانی تر لە شەوهوه فیتری
خۆشەویستی راستەقینە بێن و وەک شەو قوریانی تیشکی جوانیی رۆژبێن که
له نووری خواوهیه:

شەو هەموو شەو چاوه رێیه رۆژ هەلی، هەر رۆژ هەلات
مەحوه سەرتاپا له بەریتیا فیداکارانه شەو (٦٤٥)

مەحوی بیابانی عیشقی گرتۆته بەرو گوئی له وه نییه که تێیدا ون ده بی
یاخود دەمری، چونکە عاشق مەبهستی گەشتتە مەعشوقه یه و کە ی له پیتاوه
پێگە یشتنیدا خۆی بهخت کرد ئەوکاتە ی بهختیاریه:

دەزانم بادیهی عیشقه خەطەر ناک
کەچی هەرچووم، ئەگەر مام و ئەگەر چووم (٦٤٦)

به لایەن مەحوبیهوه گەدایی له بەر دەرگانهی خوادا زۆر له پاشایه تی پایە ی
بەرزتره، جاکه مەحوی خۆی ئەم راستییه بزانی دەبی یه کتی بی لهو گەدایانهو
به جیهانی گیانی خۆی گەیی بی و ئەم تاجه هەمیشە ییه له سەرناییت:

رئ درابێ به گەدایی نەفەسی لهو دەردهدا
هەر کەسی، تا نەفەسه عاریه شاهه نشاهی (٦٤٧)

وا دیاره مەحوی گەشتتۆته بەر دەرگای یاروپایه ی پاشایه تی وەرگرتوه،

به لّام ئیستا دهرکراوه و شکۆبه که ی لّی سه ندراته وه، مه حوی ئەمه به جوّره سته مّی ده زانی، به لّام له راستیدا عاشق هه میسه له ژیر تاقیکردنه وه ی یاردا به وه ده بّی به هه موو جوو لانه وه به کی قایل بیّت:

بّی خه تا ئەو شه هه له و به رده ره «مه حوی» ی دهرکرد
بوچ کهس سه رنه چوو ه شه و که ته ی صاحیب جاهی (٦٤٨)

٢- مه حوی و ریبازه سۆفیگه ریه فه لسه فییه کان:

له پیتشه وه باسی شیعه ئایینییه کانی مه حویمان کردو زانیمان که وا مه حوی وه کو مه لایه کی سوونییی ئەشعهری بیرده کاته وه و بیروبا وه ره کانی له چوارچیه ی شه ریه ت ده رناچی، سه ره رای ئەمه ش ناوه ناوه له شیعه سۆفیگه ریه کانا هه ولی داوه که شه ریه ت و ته ریه ت بگوجینتی و بیکا ته یه ک و له سه ر ری و شوینی غه زالی بروات:

رّیگه ی هودا طه ریه ته ی عیشقه ، ده «مه حویا»
وه رن و پیا برون و (صلوا علی الرسول)
هه ره ئەم طه ریه بوو به هه موو سه حبی گرتیبان
رویین پیا ، هه تا گه یه مه ره ته به ی وصول (٦٤٩)

مه حوی له به یته ی دووه مدا به ئاشکرا پیمان راده گه یه نّی که په پره ی کردنی پیغه مبه ر (د.خ) ریبواری سۆفیگه ری ده گه یه نّیته پله ی گه یشتن (وصول) به خوا «له مه وه ده توانین بلّیین له گه لّ ئەوه ی مه حوی ته ریه ته ی بو شه ریه ت به کاره ی ناوه ، هه موو ئایینه کۆنه کانی ره تکر دووه ره فزی کردو نه ته وه ، به لّام له به شه شیعه سۆفیزمیه کانی تانیه یه ته ی به ره مه مّیکی ئەوتو دایینتی له رووی ره مزی سۆفیزمی و ئیستیتیکی رۆمانتیزمیه وه به رامبه ر به ره مه گه وره کانی سۆفیزمی ئیسلامی بوه ستی و ببّی به (مطلق) و له لایه ن هه موو که سیکیشه وه چیژی لّی وه ریگری و به چاویکی به رز ته ماشا بکری» (٦٥٠).

که و ابو مه حوی له شیعه ری سۆفیگه ریدا ده ستیکی بالای هه بووه و ئیسلام سه رچاوه به کی مه زنی خو ریه ی غه زه له کانی بووه ، به لّام له گه لّ ئەمه شدا وه کو

شاعیریکی سۆفی سۆزو پرته ی عیشقه که ی به ره و ریبازه سۆفیگه ریه فه لسه فییه کانی بردووه و له و کانیانه ش ئاوی شیعه نۆشکردووه و به ره مه مّیکی خنجیلانه ی بو مان جّی هیشته وه . جا ئەمه خۆی له خۆیدا دژایه تیه کی په یدا کردووه له بیروبا وه ری مه حویدا «چونکه ته نگ و چه له مه و پیچه وانیه ناوه که یه کی له شیعه ری مه حویدا ئەوه نده زۆره ، و امان لّی ده کا له لّیکۆلّینه وه دا که خه ریکی مه به سیک ده بین و مه به سه کانی ترمان له به رچا و نه بّی» (٦٥١).

هه رچۆنی بّی له هه ر ریبازیکی سۆفیگه ری فه لسه فیدا هه ولّمان داوه رۆلی مه حوی ده ستنیشان بکه یین و به یته شیعه رکانیش بکه یینه به لگه ی بو چونه که مان، ئیستاش و له خواره وه یه که یه که به گو تیره ی جو ری ریبازه که به یته کان تو مار ده که یین و لّیکیان ده ده یه نه وه:

١- مه حوی و یه کیتی بوون (وحدة الوجود) (٦٥٢):

مه حوی له م به یته ی خواره وه دا زۆره وردی به ره و یه کیتی بوون ده روا و سیبه ری به جیهانی هه ستی داناوه و هه تا ویش به جیهانی نیستی، ئینجا روونی ده کاته وه که تا ریبواری سۆفیگه ری له تاریکی خۆیه رستیدا بّیته ی له نووری عیشقی خوایی دوور ده بیته ، جا ئەوه ی بیه ی به و پایه به رزه بگا و مه حوو بیته وه له نا و بوونی بّی پایانی خوادا، ده بّی ده ست له خۆی هه لگری هه تا سیبه ری بوونی نه مینتی و ئەو کاته هه تاوی خواناسی لّی هه لدی و له عیشقدا ده سووتی و بوونی نامینتی و هه رخوا ده مینتی به س، ئا ئەمه یه کرۆکی یه کیتی بوون:

تا ظوله تی وجوده ته ریکی له نووری عیشق

سیبه ر نه ما ، هه تا وه ، که «مه حوی» نه ما ، خودا (٦٥٣)

مه حوی ژبانی جیهانی به که شتییه ک داناوه و خه لکیش به سوار بووه کانی، بّیگومان ئەم که شتییه ش له نا و ده ریادا که شتییه وان سه ره په رشتی ده کات، جا مه حوی له و باوه ره دایه که ئەوه ی له م ژبانه دا ته نیا پشت به خوا بیه ستی و هه ره وه ی له به رچا و بّی، ئەو امنه تی که شتی و که شتییه وان (ده سه لّادار) نازانی و ته نیا یه کیتی له به رچاوه که خوایه و هه ره ئەو ده بینتی و گو تیرا به لّی فه رمانه کانی

ئەو دەكات «الا له الخلق والامر» (٦٥٤):

موسسته غنبييه له مهننى سه فينه و سه فينه وان

ههركهس كه ئيشى ههريه خودا بى، نه ناخودا (٦٥٥)

لهم به يتتهى خواره ودا مه حوى به ره و فه لسه فهى ئەفلوتىنى و تيؤربيه كهى ئيبن
عه ره بيمان دهبا له بارهى كيشهى تاك له زؤر و زؤر له تاك (الواحد في الكثرة
والكثرة في الواحد)، ئەمهش كيشه يه كى زؤر كۆنه و ئەفلوتىنييه كان باوه ريان به
زؤر له تاك بوو (واتا: سه چاوهى بوونه و ره كهان بؤ خواى تاك ده گه رپيته وه)، به لام
ئيبن عه ره بى باوه رى به يه كيشه يه كى سه رتا پايى هه بوو، به واتاى تاك له
زؤر «الواقع ان نظرية وحدة الوجود قديمة في غنوصياتها الشرقية التي ظهرت
لدى الافلوطينية يعنى الكثرة في الواحد، قد تطورت لدى ابن عربي الى وحدة
شاملة بمعنى الواحد في الكثرة، بعد ان احال ابن عربي طبيعتي الناسوت
واللاهوت المنفصلتين الى وجهين لحقيقة واحدة» (٦٥٦)، بهم جوړه مه حوى
په پره وى ئيبن عه ره بى دهكاو ده لى: له يه كيشه يه كى به ولاوه و هيج لهم جيهانه نيبه و
به لكو دوو باره كردنه وهى ژماره ي يه كه:-

غه يره و وه حدهت له وجودانييه، كه ثرت وه همه

ساده ته كرارى يه كه، مه نشه ئى ئە وهامى عه ده (٦٥٧)

كه و ابو ژماره ي يه كه سه چاوهى هه موو ژماره كانه و له وه وه په يدا
بوونه «فكل ما في الوجود واحد... والمعبود بكل لسان وفي كل حال وزمان
انما هو: واحد والعابد من كل عابد انما هو الواحد، فما ثم الا الواحد، الاثنان
انما هو واحد وكذلك الثلاثة والاربعة» (٦٥٨).

مه حوى لهم به يتتهى خواره ودا دوعا له و كه سانه دهكا كه چاويان به پرسنگى
نوورى خوا رووناك بووه و يه كيشه يه كى گيانى و (شهود) بيان په يدا كردوه و
كه چى سه يرى روخسارى كه سانى تر ده كه ن:

ههركه سى چاوى كه به و جيلوه موونه و ره بووى و

كه سى كهى بيتته نه ظه، ديدهى پرى له ره مه د (٦٥٩)

مه حوى لهم به يتانهى خواره ودا داوا له خوى دهكا كه هه موو كارو بارى كى
به ره و خوا بگي رپيته وه و داواى يارمه تى له كه س نه كا، چونكه ئەو كه سانه ش
يارمه تيبه كه هه ره له خوا و ره ده گرن، كه و ابو ئەمه ده بيتته جوړه هاويه شى دانانىك
بؤ خوا «ولانشرک به شيئاً» (٦٦٠)، جاكه خوا سه چاوهى هه موو شتى بى و
هه مووى هه ره بؤ ئەو بگه رپيته وه «الا له الخلق والامر» (٦٦١)، پيويسته هه ره ئەو
بناسين و هه ره زيكرى ناوى ئەو بكه ين:

«مه حوبا» بابه س بى شيركى ته شه بووت بهم و به و

بگره به س دامه نى ته و حيدى «هو الله احد» (٦٦٢)

«مه حوى» چ كه س مه ناسه، بناسه خودا و به س

زيكرى يه كى كه، ماره، مه كه باسى چارو مار (٦٦٣)

ئوه وى خوا به تاك و ته نيايى ده ناسى، ده بى هه ره ناوى ئەوى له سه زار بى و
له ئيش و كاريا هه ره په نا بؤ ئەو بيات و نابى مانگ و رؤژ و پاشا و وه زير به شت
بزانى و له ژياندا رؤليان بداتى، چونكه هه ره خوا خاوه نى گشته و لهم گه ردوونه دا
ده سه لا تداره:

نه ناوى رؤژو مه ه بردن، نه باسى صه در و شه ه كردن

مووه حيد هه ره ده بى هه ره يه ك بناسى، هه ره له يه ك ده دوى (٦٦٤)

مه حوى بيزارى به رامبه ر جيهانى هه ستى ده ره ده پرى و به (مجازى) داده نى و
ده يه وى خوى و خه لكانى تر روو له (حقيقة) بكه ن كه خودى خوايه، چونكه هه ره
ئوه سه ره تا و كو تاييه «هو الاول والاخر والظاهر والباطن وهو بكل شيء
عليم» (٦٦٥)، جاكه يه كى رووى له حه قيقه ت كردو به ته واوى خواى ناسى
ئوه و نه دى به سه كه بلئى (لا اله) چونكه پيويستى به جيا كردنه وهى هيج په رسترا و
نابى و هه موو په رستنى هه ره بؤ خوايه، بهم پييه حه قيقه ت هه ره خوايه و تاك و
ته نيايه له بوون و په رستندا و ژيان مه جازه و سه چاوه كهى ته نيا خوايه:

ئهم مه جازه چيبه، روو كه ينه حه قيقه ت، ئە و جا

(لا اله) هت به سه، گه ر طاليبى (الا الله) (٦٦٦)

ب- مه حوی و تیچوون (الحلول):

که ناوی تیچوون دئی یه کسهر هه للاجمان به نه ندیشه دادی، چونکه خوئی شاسواری ئەم مهیدانه بووه، هه للاج له باره ی تیچوونه وه بیروباوه پیکتی چه سپاوی نه بووه، له دیوانه که یدا گه لئی نمونه ی وا ده بیئری که ئاماژه بو یه کگرتن ده کهن له گه ل خوادا، له لایه کی تریش ده قی وای هه یه که رای یه که می پووچ ده کاته وه (۶۶۷).

نابئ ئە وه مان له بیربچئ که زۆر جاری وا هه بووه درۆیان به ده می ئەم که له سۆفیان وه کردووه و ده قه کانیان شیواندووه، ئە گینا بته پرستی زات نه کا بته که ی به خوا بزانی «وما نعبدهم الا لیقربونا الی الله زلفی» (۶۶۸)، چۆن ئەم که له زانایانه داوای یه کگرتن له گه ل خوادا ده کهن؟ خو چاک ده زانن حه قیقته تی خوا به هیچ حه قیقته تی ناچئ و «تیچوون و یه کگرتنیش به جنس ده بی، خواش جنس نییه تا بچیتته ناو جنسی تره وه» (۶۶۹).

ئە گهر بیت و سهیری دیوانی مه حوی بکه ین ده بینین له به شه کوردییه که یدا له (۱۳) به ییتدا ئاماژه ی بو هه للاج کردووه جا چ به شیوه یه کی راسته وخۆیا ناراسته وخۆ (۶۷۰)، و اتا «مه حوی لیردها وه کو سۆفییکتی راست مه نسووری هه للاجی کردووه به ره مز بو خوئی» (۶۷۱).

بیگومان مه حوی هه للاجی به راست زانیوه، ئە گینا هیئنده به چاکه ناوی نه ده هیئاو پییدا هه ل نه ده گوت، ئە مه ش ئە وه ده گه یه نی که مه حوی سۆفی چوو ته ناخی هه للاج وه وه لئی تیگه یشتوو هه که مه به ست له تیچوونه که ی هه للاج جوړه نیستییکه که برتییه له مه حوو بوونه وه ی نه فس و هه رگیز تیگه لبوونی لاهوت له ناسووتا ناگونجئ، چونکه «بما ان الحلول والاتحاد بین المخلوقات محال، اذ لا یمكن ان یصیر رجلان رجلا واحداً لتباينهما فی الذات فالتباين بین الخالق والمخلوق اعظم واولی لتباين الحقیقتین» (۶۷۲).

ئیسستاش چه ند به ییتیکیان ده خه یه به رچاو که مه حوی له سایه یانه وه به ره و تیچوونه ده روونییه که ی هه للاج چوو ه:

مه حوی له و باوه ره دایه که گوته به ناوبانگه که ی هه للاج (انا الحق) راسته و هه قه، به لام نه ده بوو به ئاشکرا بیگوتبایه، چونکه ئە مه درکاندن نیی نیوان خوئی و خوایه، نه یینی نیوان دلدار و دل به ریش ده بی بیاریزی. مه حوی له وانه یه به م جوړه له (انا الحق) گه یشتبئ که مه به ستی هه للاج ئە وه بووه که خوئی خولقیته ری خوایه و هه ره ئە و ری نشان ده ریتی و هه موو کاروباریکی له ده ست ئە وه و له نووری خوا په یدا بووه و به ره و ئە و نووره ش ده چیتته وه، یا خود ئە و زمانه ی پیی گو ده کا و ئە و ده ستی پیی ده نووسی و ئە و توانایه ی که هه یه هه مووی هه ر خولقیته ری خوایه و له ژئیر ده سه لاتی ئە وه، به لام هه ر چۆنی بی نابئ عاشق خوئی به مه عشوق بزانی، چونکه مه عشوق بی وینه یه:

باحه قیسی بی له بو مه نصور (انا الحق) حه ق نییه

شیتیه مه جنوون ئە گهر بی نازی له یلایی بکا (۶۷۳)

هه للاج چۆن له سه ر هه ق گوته که ی و (انا الحق) هه کی ده سه لاتی سته مکار به کوشتنیان دا، به م جوړه شیعه ره کانی مه حوی له هه ق گوته و هه للاج وه له جیاتی پاداشت دانه وه ی پیویست بوو بیکوژن، ئە م هه ق گوته ی مه حوی دوو لایه ن ده گرتته وه: یه که م: ره خه گرتنی له باری کۆمه لایه تییه ئە و سه رده مه که له پیش ئە م به یته دا ده لئی: دادگا و جیگر وه کو ده باغ خانه و قه سابه، دووه م: هه ق بیژی به واتای (انا الحق) و اتا: مه حوی هه ندئ ئاماژه ی وای هه یه و نه زانه کان تیی ناگه ن و تاو ده ده نه ده سه لاتی و سزای ده دن:

له حه ق بیژی بووه به حری (انا الحق) هه ر قه صیدیکم

له باتی جائیه، واجب گه را قه تلم بکه ن واجیب (۶۷۴)

مه حوی که رووی ده می له کۆلکه خوتنده واره کان ده کا، ئە وانه ی که وه کو بکوژی هه للاجن و ده یانه وی له سه ر که م شتی مه حوی پیوه کهن، گهر ئە وانه بزانی چ جوړه رازو نیاز و نه یینییه که له گه وه ره ی دلی مه حویدا شه پۆل ده داو چۆن جیهانی تاریکی ماده روژن ده کاته وه، هه رگیز ئە م شه و چراغه به که س ناده ن و تاریکی دلایانی پی رووناک ده که نه وه، و اتا: ئە گهر به ته وای له بیروباوه ره کانی

مه حوی بگهن، ئەوا دەیکەنە رابەری خۆیان، بەم جوۆره مه حوی ناھەقی نییە گەر ئەم جوۆره شیعرانە بەکەس نیشان نەدا، چونکە وەک (انا الحق) ه کەلێتی تی ناگهن، کە و ابو مه حوی یە کێکە لەوانە ی باوەریان بە تیچوونی هەللاج هەیه:

گەر تی بگهن له گه وههري دلدا چ مهوج ئەدا

ئەم شەوچراغە لەم شەو هەدا کەس دەدا بەکەس (٦٧٥)

حەق بێژییە ک گوناهیه مه نصورو، حەقە من

ئەم قەطعە گەر نیشانی نە دەم (مه حویا) بەکەس (٦٧٦)

مه حوی هەمبەسەن شانازی بە گوتە کە ی هەللاج دەکا و بەهەقی دەزانێ، بەلام زاناکانی ئەو سەر دەمه لێتی تی نە گە یشتن، بۆیه مه حوی لەو رۆژە ی بوو و تا دەمری هەر بەهەقی گوتوو هەق و بەناھە قیش ناھەق ئە گەر وەکو هەللاج بشیکوژن، چونکە ئەو کەسە ی خوای گەرە کە و دەبە و ی پێی بگا دەبی وەکو هەللاج بچیتە سەر سیدارە و لە پینا و بیرو باوە رپیدا بکوژێ، بەم کوشتنە ش دوو جار پایە ی بەرز دەبی: یە کەم: دەبیتە سەرداری عاشقانی خوا و هەقیقەت، دوو هەم: لە سەر سیدارە و بەرز دەروانی و لەبەینە ران بەرز ترە و ئەوان سەیری دەکەن:

بەحەق هەرحەق، بەناحەق ناھەق گوتوو لە رۆژی بووم

و وکو مه نصور ئە گەر بیشمکوژن نا کەم لەحەق لادەم (٦٧٧)

موحەققەق هەر کەسێ مه سلەکیە حەقق و حەققییە مه نظوور

سولووکی چوونە سەردارە، طەریقە ی پیرییه مه نصور (٦٧٨)

ج- مه حوی و یە کیتی ئایینە کان (وحدة الاديان):

مه حوی لە چەند غەزە لێکییدا ئاماژە ی بۆ ئایینی بەراھمایی و جوولە کە و مه سیحی کردوو، هەر چەندە وەکو ئین عەرەبی راستە و خو نە یگوتوو کە سەری سورماو لە دلی خۆی و هەر دەمێ لە شوێنی ئۆقرە دەگرێ و جیا وازی نە هیشتوو لە نیوان کە عەبە و دێر کە نیسە و بتخانە، بەلام دژایە تیشی نیشان نە داو و لە شوێنی گەلێی لە دلی دەکا کە بۆتە بتخانە ی بی بەرە هەمەن و دیری بی رەبەن

لەبەر بی ناگایی و خافلە تی.

مه حوی لەم بەیتە ی بۆمان دەردە خا کە دلی پاکێ ئیمان دار عەرشی خوا بە و شوێنە پیرۆزەکانی بەرە همایی و دیانە کان هەموو پیرۆزن و نە فرە تی لێیان نە کردوو:

دلە عەرشی خودا (مه حوی) خەجالەت بە لەبەر غەفلەت

کە بۆتە بوتە کە دە ی بی بەرە هەمەن، یادەیری بی راھیب (٦٧٩)

مه حوی لەبەر گەرمیی سۆزی عیشقە کە ی دەبە و ی واز لە ئایینی خۆی بێنی و بچیتە سەر ئایینی مه سیحی، چونکە زولفی یارە کە ی وەکو زوناری رەبە نە کانە و لە گەل دەستی مە لا ناگونجی، لێرە دا مە لا نیشانە ی شە ریعە تە و بە پێی دەستووری ئیسلام لە ئایین لادان دروست نییە، بۆیه وەکو شیخی سەنعان بۆ کچە گاوری وەردە گەرێ:

لە گەل دەستی مە لا ری ناکە و ی زوناری زولفی یار

و وکو شیخ ئیختیاری مە ذھە بی (تەرسا) نە کە م چبکە م (٦٨٠)

دلی مه حوی بە دوای یاردا دە گەرێ، لە هەر شوێنی دەر کە و ی بۆی دە چێ، ئە گەر ونبوو لە کۆنە دێرە کان سۆراغی بکەن، چونکە لەوانە یە گەنجی مە عریفە تی خواناسیی لەو شوێنە کۆنە دەستکە و ی، کە و ابو دێرە شوێنی ئۆقرە گرتنی دلە شە یداکانی خوا پەرس تییه، ئە مە ش ئە م بەیتە ی بابا تاهیرمان دینیتە وە یاد کە دە لیت:

کنشت و کعبه و بتخانه و دیر سرای خالی از دلبر نزنند (٦٨١)

هەر لەم بارە یە وە مه حوی دە لیت:

لە مه حوی دل ئە گەر و ن بوو وەکو گەنج

سۆراغی کەن لە کونجی کۆنە دەیران (٦٨٢)

مه حوی بە شوین یاردا گەراو و رووی کردۆتە (صومعه) یە ک، یار لە و پێی بینوو و فەرمانی داو ئە م عاشقە هەرزە یە دەر کەن تاجاریکی تر بە م ناو دا نیتە وە، بە م شیوہ یە مه حوی و وکو بابا تاهیر خوا لە (صومعه) شدا دە بینێ:

له حه ظيكي من له صه ومه عه دا ديوو، ئه مري دا
ئو هه رزه گه رده له م ده ره ده ركه ن، نه يته وه (٦٨٣)

ياره كه ي مه حوى خاوه نى په رجووه كانى حه زه تى مووساو عيسايه، هه ر
كاميكي بوى ده رى ده خاو نيشانى ده دا جگه له په رجووه كانى ئيسلامه تى كه
قورئانه، به م پييه خواى مه حوى خواى هه موو ئايينه كانه و به هه ر شيويه بيه وئ
خوئ به خه لكى بناستين له سه ر ده ستى پيغه مبه ره كه ي ده يكات، ئاليره دا يه
سنور به زاندى له نيوان ئايينه كان:

ساعيدى ده ركه وت و عالم بوو به مووسايى هه موو
موعجيزه ي لى تو كه ده رخوا، جومله ده بنه عيسه وى (٦٨٤)

مه حوى ليره دا له خزمه تى پيرى موغان دا يه و سوئيدى دا وه كه چيتر گوئ له
ئاموژگار يه كانى مه ولانا خاليدى نه قشبه ندى نه گري و هه ر له ئاته شكه ده كه ي
ئو دا مي نيته وه، ئه مه ش ئه وه ده گه يه ني كه مه حوى به شوين ياردا ويله و رى
كه وتو ته لاي سه روئكى موغى زه رده شتي به كان تا له ويدا بگاته مه به ستى خوئ:

قه سه مى گوئى به چاوى به چه دا پيرى موغان
كه له مه ولا نه بيبي و عظ و قسه ي مه ولانا (٦٨٥)

د- مه حوى و تيورى مرؤفى ته واو (الانسان الكامل):

مرؤفى ته واو ئه و كه سه يه كه خاوه نى هه موو كه مالى خوا يه، ئه م كه مال ه ش
له راستى محه مه ديدا رهنكى دا وه ته وه، وا تا: گيانى محه مه د لؤگوسه و هه موو
پيغه مبه رانى تر له وه وه په يدا بوونه.

مه حوى سوئى له چه ند به يتي كدا به ره و ئه م تيوري به ده چئ و پيغه مبه رى به
ته وا ترين مرؤف دا نا وه له مه قامى خواناسيدا:

(ئه حمه د) كه ئه كمه لى به شه ره، له م مه قامه دا
رو تبه ي كه مالى عيجزى له (لا احصى) يه عيان (٦٨٦)

مه حوى به چاكي له پله و پا يه ي پيغه مبه ر (د.خ) تيگه يشتو وه و ده زانى له چ
سه رچا وه يه كه وه زانبارى و هه رگرتو وه په رجووه كانى هينده زورن له ژماره نا يه ن،

بوئ هه گه ر توئى باسى راستى ئه و پيغه مبه ره بو ئه م خه لكه نه زانه بكا له وا نه يه
به رده بارانى بكه ن و به شيتى تيگه ن:

عولووى مه رته به ي گه ر شه مه بيكت تيگه يينم من
ده ترسم به رده بارانم بكه ن ئه م تئ نه گه يوانه (٦٨٧)

كه محه مه د (د.خ) به رز ترين ئاده مى بئ، ده بئ پا يه شى لاي خوا هه ر وا بئ،
حه زه تى عيسا به و مه زني به وه كه به رزكرا يه وه بو ئاسمان تالاي ئه و خو رى كه
جيهان رووناك ده كاته وه، به لام به رزكرا نه وه كه ي محه مه د (د.خ) تا شوئى بئ
شوئى (لامكان) بوو، گه بشته لاي خوا و په رده له نيوانيان نه ما، به راستى ئه مه يه
مرؤفى ته واو:

عو رو و جى عيسه وى تا ئاسمان و شه مسى عالم بوو
عو رو و جى ئه حمه دى تا (لامكان) و شه مسى جانا نه (٦٨٨)

مه حوى له قه سيده ي به حرى نووردا ستايشى پيغه مبه ر ده كا، كه ديته سه ر
وه سفى دلئى، ده لئى: دلئى پيغه مبه ر به نيسبه ت بوونه وه ره وه وه كو دلؤيكيه و
هينده مه زنه عه رشى خوداى تيدا دياره «ما وسعنى عرشى ولا فرشى ولا سمائى
ولا ارضى ولكن وسعنى قلب عبدى المؤمن» (٦٨٩) ئه و دلئى كه له بچو و كيدا
خالئيكه، به لام خالئيكى هينده گرنگه نوورى په رگارى بوونه وه رى تيدا
جيگير بووه، وا تا: بوونه وه ر له نوورى محه مه دي به وه په يدا بووه.

چ دل؟ قه طريكه ئه م عه رشى ره حمانى تيا ده رجه
چ دل؟ نو قطيكه، ئه م مه ركه زى په رگارى ئيمكانه (٦٩٠)

ه- مه حوى و راستى محه مه دى (الحقيقة المحمدية):

مه به ست له راستى محه مه دى بوونى محه مه ده هه ر له پيش خولقاندنى
حه زه تى ئاده مه وه تا له دا يك بوونى محه مه د د.خ كو نترين ده قى شيعرى كه
ئاماره ي بو ئه م راستى به رديئ ئه م چه ند به يته ي (عباس بن عبد المطلب) ي
مامى خوئ ته تى كه به م شيويه ستايشى كردو وه:

من قبلها طبت في الظلال وفي مستودع حيث يخصف الورق

ثم هبطت البلاد لابشر انت
 تنتقل من صالب الى رحم
 حتى احتوى بيتك المهين من
 مه حوى وهكو شاعيريتكى سؤفیی موسولمان له كوّمه له به يتيكدا ئامازهى بو
 راستی محه مدهى كردوه و لهم به يتهى خواره ودها ستایشی پیغهمبه ردهكاو
 جوانیبه كهى دهكاته سه رچاوهى بینایى چاوى هموو پیغهمبه ردهكان:
 نهى جه مالت نوورى دیدهى ئه نبیا
 شامى طورپهت صوحي عیدی ئه ولیا (٦٩٢)
 مه حوى نوورى پیغهمبه رى كردۆته سه رچاوهى هموو رووناكیبه ك و گهردوون
 خۆرى وهكو كاسه یهك لار كردۆته وهو سوالى رووناكى دهكرد له رووخسارى
 جوانى پیغهمبه ر، به راستى وردهكارىبه كى له جیبه و داهیتانیتكى مهزنه له لایهن
 مه حویبه وه:
 ئافتابى گرته وه، وهك كاسه، چه رخ
 سوالى له و روخساره بوو ذهرى ضیا (٦٩٣)
 پله و پایه ی پیغهمبه ر لای خوا زۆر به رزه و وهكو شا به يتيكى شیعری
 هه لپژارده ی خوایبه له دیوانى شیعری گهردووندا و مۆرى خواكردى پتوه نراوه،
 ئه مهش جگه له راستى محه مدهى وینه یه كى هونه ریبى مهزنى نواندوه و پایه ی
 شیعری به رزكردۆته وه به هوى شا به يته وه:
 به يتى ذاتى تو له دیوانى وجود
 مۆرى حه ق كرده به نوقطه ی ئینتیخاب (٦٩٤)
 مه حوى به ئاشكرا ئامازّه بو حه دیسى قودسى «لولاك لولاك لما خلقت
 الافلاك» (٦٩٥) دهكا كه پایه ی مهزنى پیغهمبه ر دهرده خا، ئه مهش به ته واوى
 مه به ستى تیۆرى راستی محه مده یبه :
 خودا تو لاگرى له و لاکه (مه حوى)
 به جاهى پادشاهى تهختى (لولاك) (٦٩٦)

مه حوى لیتره دا پیغهمبه رى كردۆته ده ربای زانست و خواناسین و جگه له خوا
 كهس نازانى ئه م ده ربایه چهند قوولّه و چیبى تیدایه، ئه مه به ئاشكرا به ره و
 راستی محه مده ی ده چیته وه كه كانگای بوونى پیغهمبه رده كانه:
 و (صلی الله على) ئه و به حرى نوورى علیم و عیرفانه
 كه دهركى غه وری ناكا (غیر علم الله سبحانه) (٦٩٧)
 هموو پیغهمبه رده كان موژده یان داوه ته میلله ته كانیان كه له دواى ئه وان
 محه مده (د.خ) ده بیته پیغهمبه ر، له وانهش حه زره تی مه سیح «مبشرا برسول
 یاتی من بعدى اسمه احمد» (٦٩٨)، ئه مهش نیشانه ی راستى و به لگه ی
 سه لماندنى تیۆریبه كه یه:
 له ئاده م تا مه سیحا ئه نبیا یهك یهك به قه ومى خۆى
 خه به ر داوه، له پاش ئیمه كه دى ئه و فه خرى ئه كوانه (٦٩٩)
 هه رچه نده ئه م به يتهى خواره وه به ره و تیۆرى مرۆقى ته واو چوه و، به لام
 ده توانی بکریته به لگه له سه ر راستی محه مده ی به تابه تی كه ده لى «مه ركه زى
 په رگارى ئیمكانه»:
 چ دل؟ قه طریكه ئه م عه رشى ره حمانى تیا ده رجه
 چ دل؟ نوقطیكه، ئه م مه ركه زى په رگارى ئیمكانه (٧٠٠)
 موعجیزه كانى پیغهمبه ر ئه وه نده زۆر و پر نه یین، عه قلى كول له ئاستیدا
 زمانى كوله و چیبى لى نازانى، كه له سؤفیبه كانیش سه ربان تیدا سورما وه:
 كه هه ر سیرتكى عه قلى كول تیا كول ما وه یه وه (بالكل)
 كه هه ر سیرتكى صه د عاریف تیا مه ده هوش و حه يرانه (٧٠١)
- مه حوى و مه لامه تیبه كان (الملامتیه):
 مه حوى له به ر گوناوه تاوانى زۆرى شه رمه زارى باره گای خوایه چونكه خوا بو
 په رستنى خولقاندوه «وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون» (٧٠٢)، كه چى ئه و
 به پیچه وانه وه یه:

پهراوتیز:

- ۱- میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، چاپی یه‌که‌م، عه‌لانه‌دین سه‌جادی، ۱۹۵۲، ل ۳۲۹.
- ۲- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۹۱.
- ۳- میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، ل ۳۳۰.
- ۴- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۳۰.
- ۵- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۵۳.
- ۶- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۵۳.
- ۷- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۸۰.
- ۸- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۸۱.
- ۹- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۴۱.
- ۱۰- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۵۴.
- ۱۱- رۆژی کوردستان، ژماره ۶۷، ۱۹۸۴، رۆلی مه‌حوی شاعیر له ئه‌ده‌بی کوردیدا، عه‌بدو‌للا ناگرین، ل ۴۵۵ / له‌باره‌ی مه‌حوی لووتکه‌وه عه‌بدو‌للا ناگرین، ل ۲۸۱.
- ۱۲- سۆفیه‌گری و هه‌لو‌یست له‌شیعری مه‌حویدا، عه‌بدو‌للا ناگرین ده‌ست‌نووس ده‌فته‌ری ژماره (۲)، ل ۵۴.
- ۱۳- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۲۴.
- ۱۴- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۳.
- ۱۵- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۴.
- ۱۶- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۵.
- ۱۷- له‌باره‌ی مه‌حوی لووتکه‌وه، ئاماده‌کردنی: عه‌بدو‌للا ناگرین، مه‌حوی له‌ پرۆژه‌ی پیشه‌کییه‌کی نویدا، سۆران مه‌حوی، ل ۲۳۵-۲۳۶.
- ۱۸- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۹۱.
- ۱۹- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۴.
- ۲۰- له‌باره‌ی مه‌حوی لووتکه‌وه، ل ۲۴۰.
- ۲۱- دیوانی مه‌حوی، ل ۳۳۱.
- ۲۲- له‌باره‌ی مه‌حوی لووتکه‌وه، ل ۲۴۴.
- ۲۳- کاروان، ۱۹۹۰، ۹۲، شیعری مه‌حوی له‌نیوان سۆفینزم و ده‌رویشیزمدا، د. مارف خه‌زنه‌دار، ل ۹.
- ۲۴- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۹.
- ۲۵- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۹.
- ۲۶- ابن الفارض والحب الالهی، د. محمد مصطفی حلمی، ط ۱، القا‌ه‌ه، ۱۹۴۵، ص ۲۰۶.
- ۲۷- دیوانی مه‌حوی، ل ۳۵۹.
- ۲۸- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۴.
- ۲۹- کاروان، ۹۲، ل ۱۰.
- ۳۰- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۰.
- ۳۱- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۳۳.
- ۳۲- کاروان، ۹۲، ل ۱۱.
- ۳۳- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۴۸.

له‌رووسووری عیباده‌ت لام و رووزه‌ردی خه‌جاله‌ت مام
به‌ناوی سیتی ناوم باغه‌وان و، من به‌هی ده‌گرم (۷۰۳)

مه‌حوی خۆی و انیشان دده‌ا که ئاگای له‌خوا نه‌مابیی و هه‌ر خه‌ریکی جیهان
په‌رستی بی، بۆیه ده‌لئی: رۆژی دواماییم له‌بیر نه‌ماوه له‌به‌ر جیهان، مه‌گه‌ر که
گه‌یشتمه‌ ئه‌و رۆژه ئینجا به‌ بیرم بێته‌وه، بێگومان ئه‌مه له‌ مه‌حوی ناوه‌شیته‌وه
که‌به‌م جو‌ره شه‌یدای ماده‌ بووی، به‌لام ده‌یه‌وی و هه‌کو مه‌لامه‌تییه‌کانی خوراسان
خۆی بشکینیی:

خه‌یالی پووچی دنیا وا ده‌ماغ و دل‌می پێچاوه

قیامه‌ت، هه‌ر مه‌گه‌ر رۆژی قیامه‌ت بێته‌وه فکرم (۷۰۴)

مه‌حوی لێره‌دا پێمان راده‌گه‌یه‌نی که‌ئێستا ئه‌گه‌ر خراپه‌ ناکا له‌به‌ر چاکی
نییه، به‌لکو له‌به‌ر بی توانایی و ده‌ست به‌ستراوییه‌تی:

سه‌راپامی به‌و ئه‌شکه‌نجی عوقوبه‌ت گرتوه‌ ده‌وران

له‌به‌ر بی ده‌ستییه‌ واتنی ده‌گه‌ن خه‌ل‌قی که‌ بێچاره‌م (۷۰۵)

مه‌حوی نه‌فسی خۆی به‌ دوژمنیکی زۆر گه‌وره‌ داناوه‌ له‌شه‌یتان پیستر
وه‌سفی کردوه، چونکه‌ ئه‌وه‌ی نه‌فسی پیتی کردوه‌ که‌س پیتی نه‌کردوه، هه‌تا
شه‌یتانیش، بۆیه مه‌حوی ده‌بی له‌گه‌ڵ نه‌فسیدا بکه‌ویته‌ جیهادیکی
گه‌وره‌ «رجعنا من الجهاد الا‌صغر الی الجهاد الا‌کبر» (۷۰۶) مه‌به‌ست له‌جیهادی
گه‌وره‌ش جیهادی نه‌فسه‌ هه‌ر وه‌ک پێغه‌مبه‌ر (د.خ) فه‌رموویه‌تی:

نه‌شه‌یتان و نه‌ده‌وران و نه‌خزمانم به‌من ناکه‌ن

ئه‌وی نه‌فسی خه‌سیسم «مه‌حویا» کردویه‌ ده‌رباره‌م (۷۰۷)

- ٣٤- سهرچاوهی پیشوو، ل ١٤٩٠.
- ٣٥- سهرچاوهی پیشوو، ل ٢٠٨٠.
- ٣٦- آل عمران / ٣١.
- ٣٧- بین التصوف والحياة، عبدالباری الندوی، ص ٢٩.
- ٣٨- سهرچاوهی پیشوو، ل ٢١١.
- ٣٩- به بیان ژماره (٦٥)، ١٩٨٠، سؤفیه تی له شیعی کوردیدا، خورشید رهشید، ل ١٠٠.
- ٤٠- دیوانی مهحوی، ل ٣١٦.
- ٤١- سهرچاوهی پیشوو، ل ٣١٧.
- ٤٢- به بیان ژماره (١٠١-١٠٢)، ١٩٨٤، مهحوی عاشق و سؤفی، محممد ثمین حوسین، ل ١٣١.
- ٤٣- سهرچاوهی پیشوو، ل ١٦٦.
- ٤٤- دیوانی مهحوی، ل ٥٤٤.
- ٤٥- به بیان ژماره، ١٠١-١٠٢، ل ١٧٧.
- ٤٦- دیوانی مهحوی، ل ٢٣٤.
- ٤٧- له بارهی مهحوی لووتکه وه، تاماده کردنی: عه بدوللا ناگرین، حه للاح له جوانکاری شیعی مهحویدا، محممد ثمین حوسین، ل ١٧٩.
- ٤٨- دیوانی مهحوی، ل ٨١.
- ٤٩- سهرچاوهی پیشوو، ل ٥٤٤.
- ٥٠- له بارهی مهحوی لووتکه وه، ل ١٨٥.
- ٥١- کاروان ژماره ١٨، ١٩٨٤، چه ره بهک له خهرمانی سؤفیتی ئیسلامی، حه سبب قهره داغی، ل ٢٥٥.
- ٥٢- دیوانی مهحوی، ل ١٢٦.
- ٥٣- کاروان، ١٨، ل ٢٥٥.
- ٥٤- الرمز الشعری عند الصوفیة، د.عاطف جوده نصر، ص ٣٣٩-٣٦٣.
- ٥٥- دیوانی مهحوی، ل ٢٤٨.
- ٥٦- مهحوی و تهسهوف، موازه ره بهکی دهستنوسی عه بدوللا قهره داغی، ل ٨١.
- ٥٧- الرمز الشعری عند الصوفیة، ص ٩.
- ٥٨- له بارهی خو شه ویستی له یلا و مه جنونه وه ئین عه ره بی ده لیت: «جاءت لیلی الی قیس وهو یصبح لیلی لیلی ویاخذ الجلید ویلقیه علی فؤاده فتذیبه حرارة الفؤاد فسلمت علیه وهو فی تلك الحال فقالت له: انا مطلوبك انا بغیتك انا محبوبك اناقرة عینك انا لیلی، فالتفت الیها وقال: الیک عنی فأن حبك شغلنی عنك»، الفتوحات المکیه، ج ٢، ص ٣٢٥، ثمهش نه وه دهسه لیتن که خو شه ویستی به کی مه جنون خوابی بو وه و جوریک بو وه له خو شه ویستی سؤفیگه ری.
- ٥٩- الرمز الشعری عند الصوفیة، ص ١٣٢-١٣٤.
- ٦٠- سهرچاوهی پیشوو، ل ١٥٣.
- ٦١- مهحوی و تهسهوف، عه بدوللا قهره داغی، ل ١٠٠.
- ٦٢- دیوانی مهحوی، ل ٧٠.
- ٦٣- مهحوی و تهسهوف، ل ١٣١.
- ٦٤- دیوانی مهحوی، ل ٤٥٠.
- ٦٥- مهحوی و تهسهوف، ل ١٣١.
- ٦٦- دیوانی مهحوی، ل ٣٥٠.
- ٦٧- مهحوی و تهسهوف، ل ١٤٠.
- ٦٨- دیوانی مهحوی، ل ٣٥٠.
- ٦٩- مهحوی و تهسهوف، ل ١٥٠.
- ٧٠- دیوانی مهحوی، ل ٢٦٩.
- ٧١- مهحوی و تهسهوف، ل ١٥٠.
- ٧٢- دیوانی مهحوی، ل ١١٣.
- ٧٣- مهحوی و تهسهوف، ل ٢٠٠.
- ٧٤- تهسهوف چییه؟ ثمین نه قشبه ندی، ل ٥١٠-٥١١.
- ٧٥- سهرچاوهی پیشوو، ل ٥١٣.
- ٧٦- سهرچاوهی پیشوو، ل ٥١٣.
- ٧٧- دیوانی مهحوی، ل ١٤٦.
- ٧٨- تهسهوف چییه؟ ل ٥١٤.
- ٧٩- دیوانی مهحوی، ل ٢٣٥.
- ٨٠- تهسهوف چییه؟ ل ٥٢٨.
- ٨١- دیوانی مهحوی، ل ٢٠٨.
- ٨٢- سهرچاوهی پیشوو، ل ١١١.
- ٨٣- تهسهوف چییه؟ ل ٥٢٥.
- ٨٤- دیوانی مهحوی، ل ١١٧.
- ٨٥- کاروان ژماره ٨٤، ١٩٩٠، گه وه ره فی فلسفه هی تهسهوف له گولزاری شیعی مهحوی دا، عه بدول که ریم حه سن عه بدوللا، ل ٣٥٥.
- ٨٦- دیوانی مهحوی، ل ١٦٨.
- ٨٧- سهرچاوهی پیشوو، ل ١٦٩.
- ٨٨- کاروان ژماره ٨٤، ل ٣٦٦.
- ٨٩- دیوانی مهحوی، ل ٢١٩.
- ٩٠- کاروان ژماره ٨٤، ل ٣٧٧.
- ٩١- الملك / ٥.
- ٩٢- دیوانی مهحوی، ل ٢٩٩.
- ٩٣- سهرچاوهی پیشوو، ل ٣٥٠.
- ٩٤- سهرچاوهی پیشوو، ل ٣٤٠.
- ٩٥- سهرچاوهی پیشوو، ل ٤١٤.
- ٩٦- سهرچاوهی پیشوو، ل ٥٠٥.
- ٩٧- طه / ٤٧.
- ٩٨- دیوانی مهحوی، ل ٨٦٦.
- ٩٩- احیاء علوم الدین، ج ٤، الغزالی، دار المعرفه بیروت-١٩٨٢، ص ٢٣/الکشف الالهی، ج ٢، محمد بن محمد الطرابلسی، مکتبه الطالب الجامعی، مکه المکرمة، ١٩٨٧، ص ٧٥٣.

- ۱۰۰- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۱۹.
- ۱۰۱- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۲۸.
- ۱۰۲- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۸.
- ۱۰۳- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۹.
- ۱۰۴- بعض المصطلحات والتعريفات للشيخ ابي الحسن علي بن محمد الجرجاني المعروف بالسيد الشريف، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد.
- ۱۰۵- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، د. سيد جعفر سجادی، كتابخانه‌ء طهوری- تهران، چاپ دوم، ۱۳۵۴ ه.ش.
- ۱۰۶- اللع، ص ۶۵.
- ۱۰۷- ته‌صوف چييه؟ ل ۲۰۰.
- ۱۰۸- اللع، ص ۶۶.
- ۱۰۹- ته‌صوف چييه؟ ل ۲۹۶.
- ۱۱۰- ديوانی مه‌حوی، ل ۲۰۲.
- ۱۱۱- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۸۸.
- ۱۱۲- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱.
- ۱۱۳- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۱.
- ۱۱۴- ديوانی مه‌حوی، ل ۲۱۹.
- ۱۱۵- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۱.
- ۱۱۶- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۴۳.
- ۱۱۷- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۳.
- ۱۱۸- احیاء علوم الدين، ج ۴، الغزالي، دار المعرفة بيروت، ص ۳۲۳.
- ۱۱۹- ديوانی مه‌حوی، ل ۴۲۹.
- ۱۲۰- احیاء علوم الدين، ج ۴، ص ۳۳۹.
- ۱۲۱- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۹۴.
- ۱۲۲- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۵۰۱.
- ۱۲۳- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۰۱.
- ۱۲۴- ديوانی مه‌حوی، ل ۶.
- ۱۲۵- الرحمن / ۲۷.
- ۱۲۶- ته‌صوف چييه؟ ل ۳۱۴.
- ۱۲۷- ديوانی مه‌حوی، ل ۴۱۰.
- ۱۲۸- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۸.
- ۱۲۹- ته‌صوف چييه؟ ل ۳۱۴.
- ۱۳۰- ديوانی مه‌حوی، ل ۴۴.
- ۱۳۱- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۱.
- ۱۳۲- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۳۹۶.
- ۱۳۳- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۵۷.
- ۱۳۴- التعريفات، للجرجاني، ص ۹۷.
- ۱۳۵- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۶۶.
- ۱۳۶- التعريفات، للجرجاني، ص ۹۷.
- ۱۳۷- ديوانی مه‌حوی، ل ۷۳.
- ۱۳۸- التعريفات، للجرجاني، ص ۷۵.
- ۱۳۹- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۲۶۷.
- ۱۴۰- ديوانی مه‌حوی، ل ۳۰۱.
- ۱۴۱- ته‌صوف چييه؟ ل ۳۲۸.
- ۱۴۲- ديوانی مه‌حوی، ل ۶۷.
- ۱۴۳- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۱۳۹.
- ۱۴۴- التنجيم/ ۸.
- ۱۴۵- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۰۲.
- ۱۴۶- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۹۵.
- ۱۴۷- التعريفات، للجرجاني، ص ۱۳۷.
- ۱۴۸- ديوانی مه‌حوی، ل ۴۲۱.
- ۱۴۹- التعريفات للجرجاني، ص ۶۷.
- ۱۵۰- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۱۷.
- ۱۵۱- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۳۶۳.
- ۱۵۲- ديوانی مه‌حوی، ل ۳۲.
- ۱۵۳- احیاء علوم الدين، ج ۴، ص ۶۵.
- ۱۵۴- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۱۱.
- ۱۵۵- الطلاق/ ۳.
- ۱۵۶- ديوانی مه‌حوی، ل ۲۶۷.
- ۱۵۷- الرسالة القشيرية، ص ۱۵۱.
- ۱۵۸- المائدة/ ۱۱۹.
- ۱۵۹- ديوانی مه‌حوی، ل ۳۲۸.
- ۱۶۰- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۲۹۵.
- ۱۶۱- ديوانی مه‌حوی، ل ۴۲۹.
- ۱۶۲- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۱۸.
- ۱۶۳- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۱۱.
- ۱۶۴- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۳۶۶.
- ۱۶۵- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۱۷.
- ۱۶۶- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۱۰۲.
- ۱۶۷- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۱۴.
- ۱۶۸- احیاء علوم الدين، ج ۴، الغزالي، دار المعرفة بيروت، ۱۹۸۲، ص ۲۴۶.
- ۱۶۹- الرسالة القشيرية، ص ۲۳۲.

- ۱۰۰- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۱۹.
- ۱۰۱- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۲۸.
- ۱۰۲- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۸.
- ۱۰۳- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۹.
- ۱۰۴- بعض المصطلحات والتعريفات للشيخ ابي الحسن علي بن محمد الجرجاني المعروف بالسيد الشريف، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد.
- ۱۰۵- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، د. سيد جعفر سجادی، كتابخانه‌ء طهوری- تهران، چاپ دوم، ۱۳۵۴ ه.ش.
- ۱۰۶- اللع، ص ۶۵.
- ۱۰۷- ته‌صوف چييه؟ ل ۲۰۰.
- ۱۰۸- اللع، ص ۶۶.
- ۱۰۹- ته‌صوف چييه؟ ل ۲۹۶.
- ۱۱۰- ديوانی مه‌حوی، ل ۲۰۲.
- ۱۱۱- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۸۸.
- ۱۱۲- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱.
- ۱۱۳- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۱.
- ۱۱۴- ديوانی مه‌حوی، ل ۲۱۹.
- ۱۱۵- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۱.
- ۱۱۶- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۴۳.
- ۱۱۷- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۳.
- ۱۱۸- احیاء علوم الدين، ج ۴، الغزالي، دار المعرفة بيروت، ص ۳۲۳.
- ۱۱۹- ديوانی مه‌حوی، ل ۴۲۹.
- ۱۲۰- احیاء علوم الدين، ج ۴، ص ۳۳۹.
- ۱۲۱- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۹۴.
- ۱۲۲- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۵۰۱.
- ۱۲۳- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۵۰۱.
- ۱۲۴- ديوانی مه‌حوی، ل ۶.
- ۱۲۵- الرحمن / ۲۷.
- ۱۲۶- ته‌صوف چييه؟ ل ۳۱۴.
- ۱۲۷- ديوانی مه‌حوی، ل ۴۱۰.
- ۱۲۸- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۸.
- ۱۲۹- ته‌صوف چييه؟ ل ۳۱۴.
- ۱۳۰- ديوانی مه‌حوی، ل ۴۴.
- ۱۳۱- سهرچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۱.
- ۱۳۲- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۳۹۶.
- ۱۳۳- ديوانی مه‌حوی، ل ۱۵۷.
- ۱۳۴- التعريفات، للجرجاني، ص ۹۷.

- ١٧٠- ديوانى مه حوى، ل ٥٣.
- ١٧١- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ٢٢.
- ١٧٢- الزمر/ ٣.
- ١٧٣- ديوانى مه حوى، ل ٦١.
- ١٧٤- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ٣٠٢.
- ١٧٥- عوراف المعارف للسهروردي، ملحق احيااء علوم الدين، ص ١٩٩.
- ١٧٦- الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ص ٣١.
- ١٧٧- ديوانى مه حوى، بيتشه كى، ل ١٥٠ / ته صوف چييه؟ ل ٥١١.
- ١٧٨- ته صوف چييه؟ ل ٥١٠.
- ١٧٩- سه چاوهى پيشوو، ل ٥١٣.
- ١٨٠- سه چاوهى پيشوو، ل ٥١٤.
- ١٨١- ديوانى مه حوى، ل ٢٠٣.
- ١٨٢- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٣٥.
- ١٨٣- التويه/ ٨٢.
- ١٨٤- ديوانى مه حوى، ل ٢٢٢.
- ١٨٥- سه چاوهى پيشوو، ل ١١٦.
- ١٨٦- سه چاوهى پيشوو، ل ١٠١.
- ١٨٧- سه چاوهى پيشوو، ل ١٥٩.
- ١٨٨- ته صوف چييه؟ ل ٥١٥.
- ١٨٩- ديوانى مه حوى، ل ٣١٥.
- ١٩٠- سه چاوهى پيشوو، ل ٣١٦.
- ١٩١- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٠٦.
- ١٩٢- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٠٧.
- ١٩٣- سه چاوهى پيشوو، ل ٢١٨.
- ١٩٤- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٢٦.
- ١٩٥- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٦١.
- ١٩٦- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٣٤.
- ١٩٧- ديوانى مه حوى، ل ٣.
- ١٩٨- سه چاوهى پيشوو، ل ١٣٠.
- ١٩٩- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٩١.
- ٢٠٠- سه چاوهى پيشوو، ل ١٤٦.
- ٢٠١- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٢٠.
- ٢٠٢- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٥٦.
- ٢٠٣- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٥٦.
- ٢٠٤- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٥٦.
- ٢٠٥- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٩٦.
- ٢٠٦- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٢٠.
- ٢٠٧- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٢٩.
- ٢٠٨- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٣٤.
- ٢٠٩- سه چاوهى پيشوو، ل ٨.
- ٢١٠- سه چاوهى پيشوو، ل ١٤٧.
- ٢١١- الشعر الصوفي، ص ٢٢٩.
- ٢١٢- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٠٠.
- ٢١٣- ثم حه ديسه قودسييه سه نه ده كهى ته واو نبييه، به لام واتا كهى راسته و لهم تايه ته وهر گيراوه «وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون» الذاريات/ ٥٦ الكشف الالهى عن شديد الضعف والموضوع والواهي، ص ٥٧٤.
- ٢١٤- الشعر الصوفي، ص ٢٠٠.
- ٢١٥- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٠٤.
- ٢١٦- سه چاوهى پيشوو، ل ٢١١.
- ٢١٧- سه چاوهى پيشوو، ل ٢١٦.
- ٢١٨- ديوانى مه حوى، ل ٢٢٨.
- ٢١٩- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٣٠.
- ٢٢٠- يوسف/ ٥٣.
- ٢٢١- ديوانى مه حوى، ل ٢٩٠.
- ٢٢٢- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٤٠.
- ٢٢٣- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٢٩.
- ٢٢٤- سه چاوهى پيشوو، ل ٢٢١.
- ٢٢٥- ديوانى مه حوى، ل ١٤٦.
- ٢٢٦- سه چاوهى پيشوو، ل ٢١٠.
- ٢٢٧- سه چاوهى پيشوو، ل ٩٢.
- ٢٢٨- سه چاوهى پيشوو، ل ٦٠.
- ٢٢٩- فيض القدير، ج ٥، ص ٣٢٧.
- ٢٣٠- ديوانى مه حوى، ل ٣١١.
- ٢٣١- سه چاوهى پيشوو، ل ٣١٢.
- ٢٣٢- سه چاوهى پيشوو، ل ٣٤٩.
- ٢٣٣- الرعد/ ١١.
- ٢٣٤- ديوانى مه حوى، ل ١٩٣، هه ر لهم باره يه وه بيتغه ميه ر ده فهر موى «لاتسبوا الدهر فان الدهر هو الله» احيااء علوم الدين، ج ٤، دار المعرفة بيروت، ١٩٨٢، ص ٤٠٤.
- ٢٣٥- سه چاوهى پيشوو، ل ٣١٤.
- ٢٣٦- التاج الجامع للاصول في احاديث الرسول، ج ٥، ص ٢٢٢.
- ٢٣٧- بنواره ديوانى مه حوى، ل ٥، به يتى: ١/٦١، به يتى: ١/٦٢، به يتى ١/٣٠٢/٦٣
به يتى: ٢/٦٧، به يتى: ٤/٩١، به يتى: ١/٩٨، به يتى: ١/٤٣، به يتى: ١/١٤٧، به يتى: ١/٢٠١
٢٦٥، به يتى: ٢/١٥٥، به يتى: ٣/٤١٦، به يتى: ٤/٢٠٨، به يتى: ١/٢١٠، به يتى: ١/٢٩٥
١/٣٠٧، به يتى: ١/٣١٢، به يتى: ٣/٣٣١، به يتى: ١/٢٤٠، به يتى: ٢/٣٥٢، به يتى: ١/٢٠١.

- ۲۳۸- فیض القدير، ج ۲، ص ۲۷۷.
- ۲۳۹- ديوانی مه حوی، ل ۲۵.
- ۲۴۰- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۷، ههروهها پروانه ديوانی مه حوی، ل ۵۸ بهیتی: ۳.۲ کههه مان مه بهستیان ههیه.
- ۲۴۱- ديوانی مه حوی، ل ۱۶۲.
- ۲۴۲- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۷، ههروهها لم بارهیه وه پروانه: ل ۱۷۴ بهیتی: ۲ / ۳۳۵ بهیتی: ۲.
- ۲۴۳- سه چاوهی پیشوو، ل ۴۷.
- ۲۴۴- سه چاوهی پیشوو، ل ۴۸، ههروهها پروانه ل ۵۰ بهیتی: ۲، ل ۱۵۶ بهیتی: ۱.
- ۲۴۵- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۰، ههروهها پروانه ل ۲۶۱ بهیتی: ۴، ل ۳۱۱ بهیتی: ۳.
- ۲۴۶- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۴۵.
- ۲۴۷- ديوانی مه حوی، ل ۱۲۹، پروانه ل ۳۰۳ بهیتی: ۲، ل ۳۰۸ بهیتی: ۲.
- ۲۴۸- التاج الجامع للاصول في احاديث الرسول، ج ۲، ص ۶۱.
- ۲۴۹- ديوانی مه حوی، ل ۳۰۵.
- ۲۵۰- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۱.
- ۲۵۱- الزمر/ ۳.
- ۲۵۲- ديوانی مه حوی، ل ۲۸۱.
- ۲۵۳- فیض القدير، ج ۲، ص ۲۸۱.
- ۲۵۴- ديوانی مه حوی، ل ۱۴۵.
- ۲۵۵- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۴۸.
- ۲۵۶- آل عمران/ ۱۸۵.
- ۲۵۷- ديوانی مه حوی، ل ۲۴۳.
- ۲۵۸- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۵۳.
- ۲۵۹- التاج، ج ۵، ص ۱۶۱.
- ۲۶۰- ديوانی مه حوی، ل ۱۸۰.
- ۲۶۱- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۰۶.
- ۲۶۲- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۱۵.
- ۲۶۳- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۲۱.
- ۲۶۴- سه چاوهی پیشوو، ل ۷۶.
- ۲۶۵- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۳۰.
- ۲۶۶- التاج، ج ۵، ص ۱۵۹.
- ۲۶۷- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۶۰.
- ۲۶۸- ديوانی مه حوی، ل ۱۷.
- ۲۶۹- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۶.
- ۲۷۰- سه چاوهی پیشوو، ل ۵۸.
- ۲۷۱- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۵۷، ههروهها پروانه ديوانی مه حوی ل ۲۹۵ بهیتی: ۳، ل ۲۸۹ بهیتی: ۴.
- ۲۷۲- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۸۷.
- ۲۷۳- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۹۰.
- ۲۷۴- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۹۳، ههروهها پروانه ل ۲۹۵ بهیتی: ۲، ل ۳۰۸ بهیتی: ۱.
- ۲۷۵- ديوانی مه حوی، ل ۲۵۷، ههروهها پروانه ل ۲۵۴ بهیتی: ۱، ل ۲۸۹ بهیتی: ۳.
- ۲۷۶- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۹۸.
- ۲۷۷- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۷۴.
- ۲۷۸- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۹۶، پروانه ل ۳۷ بهیتی: ۱.
- ۲۷۹- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۸۲.
- ۲۸۰- النساء / ۷۸.
- ۲۸۱- ديوانی مه حوی، ل ۱۰.
- ۲۸۲- سه چاوهی پیشوو، ل ۶۵.
- ۲۸۳- سه چاوهی پیشوو، ل ۶۶.
- ۲۸۴- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۳۳.
- ۲۸۵- الفاتحة / ۳.
- ۲۸۶- ديوانی مه حوی، ل ۱۱۱.
- ۲۸۷- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۶۷.
- ۲۸۸- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۰۳.
- ۲۸۹- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۵.
- ۲۹۰- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۸.
- ۲۹۱- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۵۳.
- ۲۹۲- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۵۵.
- ۲۹۳- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۹.
- ۲۹۴- سه چاوهی پیشوو، ل ۷۶.
- ۲۹۵- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۶۵.
- ۲۹۶- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۶۹.
- ۲۹۷- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۸۱.
- ۲۹۸- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۳.
- ۲۹۹- سه چاوهی پیشوو، ل ۶۲.
- ۳۰۰- ديوانی مه حوی، ل ۶۲.
- ۳۰۱- سه چاوهی پیشوو، ل ۹۱.
- ۳۰۲- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۳۵.
- ۳۰۳- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۵۴.
- ۳۰۴- ديوانی مه حوی، ل ۳۴.
- ۳۰۵- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۰۰.
- ۳۰۶- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۲۲.
- ۳۰۷- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۰۷.
- ۳۰۸- التاج، ج ۵، ص ۱۶۸.
- ۳۰۹- ديوانی مه حوی، ل ۲۵۴.
- ۳۱۰- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۸۳، پروانه ل ۲۹۱ بهیتی: ۲، ل ۳۳۹ بهیتی: ۱.
- ۳۱۱- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۳۹.

- ۲۳۸- فیض القدير، ج ۲، ص ۲۷۷.
- ۲۳۹- ديوانی مه حوی، ل ۲۵.
- ۲۴۰- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۷، ههروهها پروانه ديوانی مه حوی، ل ۵۸ بهیتی: ۳.۲ کههه مان مه بهستیان ههیه.
- ۲۴۱- ديوانی مه حوی، ل ۱۶۲.
- ۲۴۲- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۷، ههروهها لم بارهیه وه پروانه: ل ۱۷۴ بهیتی: ۲ / ۳۳۵ بهیتی: ۲.
- ۲۴۳- سه چاوهی پیشوو، ل ۴۷.
- ۲۴۴- سه چاوهی پیشوو، ل ۴۸، ههروهها پروانه ل ۵۰ بهیتی: ۲، ل ۱۵۶ بهیتی: ۱.
- ۲۴۵- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۰، ههروهها پروانه ل ۲۶۱ بهیتی: ۴، ل ۳۱۱ بهیتی: ۳.
- ۲۴۶- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۴۵.
- ۲۴۷- ديوانی مه حوی، ل ۱۲۹، پروانه ل ۳۰۳ بهیتی: ۲، ل ۳۰۸ بهیتی: ۲.
- ۲۴۸- التاج الجامع للاصول في احاديث الرسول، ج ۲، ص ۶۱.
- ۲۴۹- ديوانی مه حوی، ل ۳۰۵.
- ۲۵۰- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۱.
- ۲۵۱- الزمر/ ۳.
- ۲۵۲- ديوانی مه حوی، ل ۲۸۱.
- ۲۵۳- فیض القدير، ج ۲، ص ۲۸۱.
- ۲۵۴- ديوانی مه حوی، ل ۱۴۵.
- ۲۵۵- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۴۸.
- ۲۵۶- آل عمران/ ۱۸۵.
- ۲۵۷- ديوانی مه حوی، ل ۲۴۳.
- ۲۵۸- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۵۳.
- ۲۵۹- التاج، ج ۵، ص ۱۶۱.
- ۲۶۰- ديوانی مه حوی، ل ۱۸۰.
- ۲۶۱- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۰۶.
- ۲۶۲- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۱۵.
- ۲۶۳- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۲۱.
- ۲۶۴- سه چاوهی پیشوو، ل ۷۶.
- ۲۶۵- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۳۰.
- ۲۶۶- التاج، ج ۵، ص ۱۵۹.
- ۲۶۷- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۶۰.
- ۲۶۸- ديوانی مه حوی، ل ۱۷.
- ۲۶۹- سه چاوهی پیشوو، ل ۲۶.
- ۲۷۰- سه چاوهی پیشوو، ل ۵۸.
- ۲۷۱- سه چاوهی پیشوو، ل ۳۵۷، ههروهها پروانه ديوانی مه حوی ل ۲۹۵ بهیتی: ۳، ل ۲۸۹ بهیتی: ۴.
- ۲۷۲- سه چاوهی پیشوو، ل ۱۸۷.

- ٣١٢- سهراوهى پيشوو، ل١٢٣.
- ٣١٣- سهراوهى پيشوو، ل١٤٨.
- ٣١٤- سهراوهى پيشوو، ل١٢٤.
- ٣١٥- سهراوهى پيشوو، ل٢٠٩، هرهدها پروانه ل١٦٧ بهيتى: ٢، ل٣ بهيتى: ١، ل١٥٦ بهيتى: ١، ل٣٤٥ بهيتى: ١-٢.
- ٣١٦- سهراوهى پيشوو، ل٢٥٥.
- ٣١٧- سهراوهى پيشوو، ل٢٢٢.
- ٣١٨- بين التصوف والحياة، عبدالبارى الندوى، ترجمة: محمد الرابع الحسنى الندوى، ص١٥٥-١٥٨.
- ٣١٩- الفتوحات المكية، ابن عربى، المجلد ٢، دار صادر بيروت، ص٣٢٥.
- ٣٢٠- البقرة/ ١٦٥.
- ٣٢١- احياء علوم الدين، ج٤، الغزالي، دار المعرفة بيروت- لبنان، ١٩٨٢، ص٢٩٤.
- ٣٢٢- التوبة/ ٨٢.
- ٣٢٣- ديوانى مهوى، ل٦.
- ٣٢٤- العنكبوت/ ٢.
- ٣٢٥- ديوانى مهوى، ل٧.
- ٣٢٦- سهراوهى پيشوو، ل٧.
- ٣٢٧- سهراوهى پيشوو، ل١٤.
- ٣٢٨- سهراوهى پيشوو، ل٣٧.
- ٣٢٩- سهراوهى پيشوو، ل٦٩.
- ٣٣٠- سهراوهى پيشوو، ل١٢١.
- ٣٣١- ديوانى مهوى، ل١٣٢.
- ٣٣٢- سهراوهى پيشوو، ل١٤٣.
- ٣٣٣- سهراوهى پيشوو، ل١٧٢.
- ٣٣٤- الاحزاب/ ٢٣.
- ٣٣٥- البقرة/ ١٦٥.
- ٣٣٦- بين التصوف والحياة، عبدالبارى الندوى، ص١٤١.
- ٣٣٧- ديوانى مهوى، ل١٧٦.
- ٣٣٨- سهراوهى پيشوو، ل١٨٨.
- ٣٣٩- سهراوهى پيشوو، ل١٩٢.
- ٣٤٠- سهراوهى پيشوو، ل٢١٢.
- ٣٤١- سهراوهى پيشوو، ل٢٣٠.
- ٣٤٢- سهراوهى پيشوو، ل٢٣١.
- ٣٤٣- سهراوهى پيشوو، ل٣١٨.
- ٣٤٤- القيامة/ ٢٢.
- ٣٤٥- الرمز الشعرى عند الصوفية، ص١٢٨.
- ٣٤٦- ديوانى مهوى، ل٢٣٣.
- ٣٤٧- سهراوهى پيشوو، ل٢٦٠.
- ٣٤٨- العنكبوت/ ٣.
- ٣٤٩- ديوانى مهوى، ل٢٦٨.
- ٣٥٠- سهراوهى پيشوو، ل٢٦٩.
- ٣٥١- سهراوهى پيشوو، ل٢٧٠.
- ٣٥٢- سهراوهى پيشوو، ل٢٧٦.
- ٣٥٣- سهراوهى پيشوو، ل٢٨٤.
- ٣٥٤- سهراوهى پيشوو، ل٢٧١.
- ٣٥٥- سهراوهى پيشوو، ل٣١٧.
- ٣٥٦- سهراوهى پيشوو، ل٣١٩.
- ٣٥٧- سهراوهى پيشوو، ل٤١١.
- ٣٥٨- سهراوهى پيشوو، ل١٠.
- ٣٥٩- سهراوهى پيشوو، ل٢٩.
- ٣٦٠- سهراوهى پيشوو، ل٣٦.
- ٣٦١- الرمز الشعرى عند الصوفية، ص١٣١.
- ٣٦٢- ديوانى مهوى، ل٨٥.
- ٣٦٣- ابن الفارض والحب الالهى، ص٢١١.
- ٣٦٤- ديوانى مهوى، ل١١٩.
- ٣٦٥- سهراوهى پيشوو، ل١٢٧.
- ٣٦٦- سهراوهى پيشوو، ل١٢٨.
- ٣٦٧- الكشف الالهى، ص٥٧٤.
- ٣٦٨- ديوانى مهوى، ل١٣٧.
- ٣٦٩- سهراوهى پيشوو، ل١٣٩.
- ٣٧٠- راموز الاحاديث، احمد ضياء الدين، مطبعة الخلوصى، ١٣٢٦هـ، ص٢٠٧.
- ٣٧١- ديوانى مهوى، ل١٨٧.
- ٣٧٢- سهراوهى پيشوو، ل٢٢٥.
- ٣٧٣- سهراوهى پيشوو، ل٢٣٣.
- ٣٧٤- سهراوهى پيشوو، ل٢٤٥.
- ٣٧٥- سهراوهى پيشوو، ل٢٧٢.
- ٣٧٦- سهراوهى پيشوو، ل٢٩١.
- ٣٧٧- سهراوهى پيشوو، ل١٠٦.
- ٣٧٨- سهراوهى پيشوو، ل٩.
- ٣٧٩- سهراوهى پيشوو، ل١٨.
- ٣٨٠- الاحزاب/ ٧٢.
- ٣٨١- ديوانى مهوى، ل٦٨.
- ٣٨٢- سهراوهى پيشوو، ل١٣٩.
- ٣٨٣- سهراوهى پيشوو، ل٢١٧.
- ٣٨٤- سهراوهى پيشوو، ل٢١٩.

- ٣١٢- سهراوهى پيشوو، ل١٢٣.
- ٣١٣- سهراوهى پيشوو، ل١٤٨.
- ٣١٤- سهراوهى پيشوو، ل١٢٤.
- ٣١٥- سهراوهى پيشوو، ل٢٠٩، هرهدها پروانه ل١٦٧ بهيتى: ٢، ل٣ بهيتى: ١، ل١٥٦ بهيتى: ١، ل٣٤٥ بهيتى: ١-٢.
- ٣١٦- سهراوهى پيشوو، ل٢٥٥.
- ٣١٧- سهراوهى پيشوو، ل٢٢٢.
- ٣١٨- بين التصوف والحياة، عبدالبارى الندوى، ترجمة: محمد الرابع الحسنى الندوى، ص١٥٥-١٥٨.
- ٣١٩- الفتوحات المكية، ابن عربى، المجلد ٢، دار صادر بيروت، ص٣٢٥.
- ٣٢٠- البقرة/ ١٦٥.
- ٣٢١- احياء علوم الدين، ج٤، الغزالي، دار المعرفة بيروت- لبنان، ١٩٨٢، ص٢٩٤.
- ٣٢٢- التوبة/ ٨٢.
- ٣٢٣- ديوانى مهوى، ل٦.
- ٣٢٤- العنكبوت/ ٢.
- ٣٢٥- ديوانى مهوى، ل٧.
- ٣٢٦- سهراوهى پيشوو، ل٧.
- ٣٢٧- سهراوهى پيشوو، ل١٤.
- ٣٢٨- سهراوهى پيشوو، ل٣٧.
- ٣٢٩- سهراوهى پيشوو، ل٦٩.
- ٣٣٠- سهراوهى پيشوو، ل١٢١.
- ٣٣١- ديوانى مهوى، ل١٣٢.
- ٣٣٢- سهراوهى پيشوو، ل١٤٣.
- ٣٣٣- سهراوهى پيشوو، ل١٧٢.
- ٣٣٤- الاحزاب/ ٢٣.
- ٣٣٥- البقرة/ ١٦٥.
- ٣٣٦- بين التصوف والحياة، عبدالبارى الندوى، ص١٤١.
- ٣٣٧- ديوانى مهوى، ل١٧٦.
- ٣٣٨- سهراوهى پيشوو، ل١٨٨.
- ٣٣٩- سهراوهى پيشوو، ل١٩٢.
- ٣٤٠- سهراوهى پيشوو، ل٢١٢.
- ٣٤١- سهراوهى پيشوو، ل٢٣٠.
- ٣٤٢- سهراوهى پيشوو، ل٢٣١.
- ٣٤٣- سهراوهى پيشوو، ل٣١٨.
- ٣٤٤- القيامة/ ٢٢.
- ٣٤٥- الرمز الشعرى عند الصوفية، ص١٢٨.
- ٣٤٦- ديوانى مهوى، ل٢٣٣.

- ۳۸۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۲۵.
- ۳۸۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۱.
- ۳۸۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۴.
- ۳۸۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۶.
- ۳۸۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۶.
- ۳۹۰- دیوانی مه‌حوی، ل ۳۰۳.
- ۳۹۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۰.
- ۳۹۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۰۶.
- ۳۹۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۵.
- ۳۹۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱.
- ۳۹۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۶۹.
- ۳۹۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۸۳.
- ۳۹۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۲۵.
- ۳۹۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۲۶.
- ۳۹۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۲۶.
- ۴۰۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۴۸.
- ۴۰۱- الشعر الصوفي، ص ۳۱.
- ۴۰۲- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۶۸.
- ۴۰۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۷۱.
- ۴۰۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۷۶.
- ۴۰۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۵.
- ۴۰۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۶.
- ۴۰۷- الکهف/ ۶۵.
- ۴۰۸- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۶۰.
- ۴۰۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۱۶.
- ۴۱۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۶.
- ۴۱۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۰۴.
- ۴۱۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۲.
- ۴۱۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۲۰.
- ۴۱۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۵۰.
- ۴۱۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۴.
- ۴۱۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۶.
- ۴۱۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۸.
- ۴۱۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۱.
- ۴۱۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۷.
- ۴۲۰- دیوانی مه‌حوی، ل ۴۷.
- ۴۲۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۲.
- ۴۲۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۰۴.
- ۴۲۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۲۷.
- ۴۲۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۸۶.
- ۴۲۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۶۰.
- ۴۲۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۷۱.
- ۴۲۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۰.
- ۴۲۸- محمد/ ۳۸.
- ۴۲۹- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۶۹.
- ۴۳۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۴.
- ۴۳۱- ئەم وشه‌یه له دیوانی مه‌حویدا به‌هه‌له نوسراوه و خۆی وشه‌یه‌کی فارس‌یییه و به‌م جزیره‌ی «کالبه: بفتح یا ضم با: قالبه، تن، بدن» فرهنگ فارسی عمید، ص ۸۱۳، که‌وابوو ده‌بیته: کالبه یا کالبه د.
- ۴۳۲- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۷۶.
- ۴۳۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۳.
- ۴۳۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۵۱.
- ۴۳۵- الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۱۶۸.
- ۴۳۶- تذكرة الاولياء، ص ۴۴.
- ۴۳۷- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۵.
- ۴۳۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۷۳.
- ۴۳۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۱۳.
- ۴۴۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۸.
- ۴۴۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۶۹.
- ۴۴۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۵۸.
- ۴۴۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۰۹.
- ۴۴۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۷.
- ۴۴۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۴۹.
- ۴۴۶- الحشر/ ۲۰.
- ۴۴۷- دیوانی مه‌حوی، ل ۳۱۶.
- ۴۴۸- الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۱۴۳.
- ۴۴۹- دیوانی مه‌حوی، ل ۶۰.
- ۴۵۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۸.
- ۴۵۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۰.
- ۴۵۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۴۴.
- ۴۵۳- دیوانی مه‌حوی، ل ۵۵.
- ۴۵۴- دیوانی مه‌حوی، ل ۳۱۰.
- ۴۵۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۸.
- ۴۵۶- دیوان الحلاج، ص ۴۱.
- ۴۵۷- حاشية حياة القلوب على كتاب قوت القلوب، ص ۱۷۰.
- ۴۵۸- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۵۹.

- ۴۵۹- دستنویسی ژماره (۲)، عهبدوللا ناگرین، ل ۶۶.
- ۴۶۰- ثم وشهیه (خوجهسته) بن راستره وشهیه کی فارسییه «خجسته: بضم خا و فتح جیم و تا»، فرهنگ فارسی عمید، ص ۴۴۲.
- ۴۶۱- دیوانی مهجوی، ل ۳۵۷.
- ۴۶۲- سرچاوهی پیشوو، ل ۲۷.
- ۴۶۳- الاعراف/ ۱۴۳.
- ۴۶۴- دیوانی مهجوی، ل ۱۲۸.
- ۴۶۵- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۳۱.
- ۴۶۶- طه/ ۵.
- ۴۶۷- دیوانی مهجوی، ل ۱۹۸.
- ۴۶۸- راموز الاحادیث، ص ۸۷.
- ۴۶۹- الشعر الصوفي، ص ۸۸.
- ۴۷۰- الرمز الشعری عند الصوفیة، ص ۱۰۱.
- ۴۷۱- دیوانی مهجوی، ل ۷۸.
- ۴۷۲- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۳۳.
- ۴۷۳- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۳۸.
- ۴۷۴- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۳۹.
- ۴۷۵- الشوری/ ۱۱.
- ۴۷۶- القيامة/ ۲۲.
- ۴۷۷- دیوانی مهجوی، ل ۱۵۵.
- ۴۷۸- دیوانی مهجوی، ل ۱۷۶.
- ۴۷۹- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۸۱.
- ۴۸۰- الرمز الشعری عند الصوفیة، ص ۱۰۱.
- ۴۸۱- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۰۱.
- ۴۸۲- دیوانی مهجوی، ل ۲۴۴.
- ۴۸۳- الانعام/ ۱۰۳.
- ۴۸۴- دیوانی مهجوی، ل ۲۶۸.
- ۴۸۵- الرمز الشعری عند الصوفیة، ص ۳۳۹-۳۴۰.
- ۴۸۶- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۴۰.
- ۴۸۷- دیوانی مهجوی، ل ۱۳.
- ۴۸۸- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۱۶.
- ۴۸۹- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۰۵.
- ۴۹۰- سرچاوهی پیشوو، ل ۲۴۴.
- ۴۹۱- النجم/ ۱۳.
- ۴۹۲- دیوانی مهجوی، ل ۲۴۴.
- ۴۹۳- سرچاوهی پیشوو، ل ۲۸۲.

- ۴۹۴- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۰۳.
- ۴۹۵- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۴۳.
- ۴۹۶- جهمال «بهواتای دهرخستنی که مال و تهواویی یاردیت، یا بریتیبیه له لوتف و بهزهیی خوی مهزن». فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبیرات عرفانی ص ۱۵۴. بهلام جهلال «بریتیبیه له ونیونی خوا له بینین، یاخود بریتیبیه له سهرسام مان و ترس لی نیشتنی خوا له دلی بهندهدا»، فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبیرات عرفانی، ص ۱۵۳.
- ۴۹۷- تهصوف چیبیه؟ ل ۳۱۴.
- ۴۹۸- دیوانی مهجوی، ل ۲۱۹.
- ۴۹۹- الانبیا/ ۲۳.
- ۵۰۰- دیوانی مهجوی، ل ۱۶.
- ۵۰۱- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۵.
- ۵۰۲- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۶.
- ۵۰۳- سرچاوهی پیشوو، ل ۵۶.
- ۵۰۴- دیوانی مهجوی، ل ۸۶.
- ۵۰۵- سرچاوهی پیشوو، ل ۸۹.
- ۵۰۶- الکهف/ ۸۶.
- ۵۰۷- دیوانی مهجوی، ل ۱۳۷.
- ۵۰۸- الفللسفة الصوفیة فی الاسلام، ص ۲۴۴.
- ۵۰۹- الشعر الصوفي، ص ۶۶.
- ۵۱۰- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبیرات عرفانی، ص ۴۴۲.
- ۵۱۱- دیوانی مهجوی، ل ۱۸.
- ۵۱۲- سرچاوهی پیشوو، ل ۲۲۵.
- ۵۱۳- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبیرات عرفانی، ص ۲۶۷.
- ۵۱۴- دیوانی مهجوی، ل ۷۳.
- ۵۱۵- الشعر الصوفي، ص ۱۹۹.
- ۵۱۶- دیوانی مهجوی، ل ۳۵۹.
- ۵۱۷- سرچاوهی پیشوو، ل ۲۰۸.
- ۵۱۸- سرچاوهی پیشوو، ل ۲۰۸.
- ۵۱۹- سرچاوهی پیشوو، ل ۲۴۷.
- ۵۲۰- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۹۵.
- ۵۲۱- النجم/ ۳-۴.
- ۵۲۲- دیوانی مهجوی، ل ۳۹۶.
- ۵۲۳- المائدة/ ۱۱۹.
- ۵۲۴- دیوانی مهجوی، ل ۳۹۸.
- ۵۲۵- سرچاوهی پیشوو، ل ۳۹۹.
- ۵۲۶- سرچاوهی پیشوو، ل ۱۳۵.
- ۵۲۷- سرچاوهی پیشوو، ل ۲۷۸.

- ۵۲۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۲۴.
 ۵۲۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۶۵.
 ۵۳۰- الطلاق/ ۳.
 ۵۳۱- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۴۷.
 ۵۳۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۴۸.
 ۵۳۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۵۵.
 ۵۳۴- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۶۶.
 ۵۳۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۲.
 ۵۳۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۵۰.
 ۵۳۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۰.
 ۵۳۸- البقرة/ ۱۹۷.
 ۵۳۹- دیوانی مه‌حوی، ل ۹۷.
 ۵۴۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۰.
 ۵۴۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۳.
 ۵۴۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۶.
 ۵۴۳- الذاریات/ ۵۶.
 ۵۴۴- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۱۸.
 ۵۴۵- یوسف/ ۵۳.
 ۵۴۶- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۲۸.
 ۵۴۷- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبيرات عرفاني، ص ۲۵۲.
 ۵۴۸- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۰۶.
 ۵۴۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۷۴.
 ۵۵۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۵.
 ۵۵۱- راموز الاحاديث، ص ۲۰۷.
 ۵۵۲- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۱۶.
 ۵۵۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۴۸.
 ۵۵۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۶۶.
 ۵۵۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۷۳.
 ۵۵۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۰.
 ۵۵۷- فيض القدير، ج ۵، ص ۳۲۷.
 ۵۵۸- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۶۷.
 ۵۵۹- الفاتحة/ ۴.
 ۵۶۰- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۸۷.
 ۵۶۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۴۳.
 ۵۶۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۶.
 ۵۶۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۹۹.
 ۵۶۴- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۹.
 ۵۶۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۴۵.

- ۵۶۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۵۴.
 ۵۶۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۵۹.
 ۵۶۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۵.
 ۵۶۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۶.
 ۵۷۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۶.
 ۵۷۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳۵.
 ۵۷۲- الرعد/ ۲۸.
 ۵۷۳- البقرة/ ۱۵۲.
 ۵۷۴- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۳۹.
 ۵۷۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۴۲.
 ۵۷۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۴۲.
 ۵۷۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۵۶.
 ۵۷۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۵۷.
 ۵۷۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۵۹.
 ۵۸۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۶۳.
 ۵۸۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۸۶.
 ۵۸۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۲۷.
 ۵۸۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۲۸.
 ۵۸۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۹۷.
 ۵۸۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۰۴.
 ۵۸۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۱.
 ۵۸۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۱۹.
 ۵۸۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۳.
 ۵۸۹- کاروان ژماره ۹۲، ل ۱۱.
 ۵۹۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱.
 ۵۹۱- الحجر/ ۹۹.
 ۵۹۲- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۴۴.
 ۵۹۳- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۴۷.
 ۵۹۴- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۵۱.
 ۵۹۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۵۱.
 ۵۹۶- ته‌صوف چييه؟ ل ۱۳۷.
 ۵۹۷- دیوانی مه‌حوی، ل ۷۰.
 ۵۹۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۱.
 ۵۹۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۳.
 ۶۰۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۸۵.
 ۶۰۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۹۲.
 ۶۰۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۹۹.
 ۶۰۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۷.
 ۶۰۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۱۸.

- ۶۰۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۲۲.
- ۶۰۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۲۶.
- ۶۰۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۵۱.
- ۶۰۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۰۲.
- ۶۰۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۲۱.
- ۶۱۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۶۶۶.
- ۶۱۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۶۶۷.
- ۶۱۲- آل عمران/ ۲۱.
- ۶۱۳- التاج، ج ۱، ص ۲۶.
- ۶۱۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ب ۵، ل ۸۰.
- ۶۱۵- دیوانی مه‌حوی، ل ۳۹.
- ۶۱۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۹.
- ۶۱۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۶۳.
- ۶۱۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۶۹.
- ۶۱۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۷۹.
- ۶۲۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۳.
- ۶۲۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۳.
- ۶۲۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۸۵.
- ۶۲۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۷.
- ۶۲۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۹۷.
- ۶۲۵- دیوانی مه‌حوی، ل ۲۹۸.
- ۶۲۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۲۸.
- ۶۲۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۳۲.
- ۶۲۸- دیوانی مه‌حوی، ل ۵۷.
- ۶۲۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۳.
- ۶۳۰- القيامة، ۲۲.
- ۶۳۱- دیوانی مه‌حوی، ل ۷۴.
- ۶۳۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۵.
- ۶۳۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۷۸.
- ۶۳۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۸۴.
- ۶۳۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۸۳.
- ۶۳۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۱.
- ۶۳۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۷.
- ۶۳۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۲۰.
- ۶۳۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۳۰.
- ۶۴۰- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۳۱.
- ۶۴۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۳۷.
- ۶۴۲- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۷۲.
- ۶۴۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۷.

- ۶۴۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۱۰.
- ۶۴۵- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۵۸.
- ۶۴۶- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۲۵.
- ۶۴۷- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۲۰.
- ۶۴۸- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۳۲۱.
- ۶۴۹- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۲۰۸.
- ۶۵۰- کاروان ژماره ۹۲، ل ۹.
- ۶۵۱- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۹.

۶۵۲- پیشوی ئه‌وه‌ی بچینه ناو به‌یته‌کانی مه‌حوییه‌وه، به‌چاکی ده‌زانین چهند سهرنجی له‌باردی ئه‌م رتیبازه روون بکه‌ینه‌وه و بزانی مه‌به‌ستی ئه‌م رتیبازه به‌ته‌واوی چیه؟ ئه‌وه‌ی شیبانی باسه «بوون یه‌کێکه چونکه سیفته‌ی خودی خوییه و نابیی له‌یه‌کێ زۆتر بێ، بوونه‌وه‌ر دروسته زۆر بیت، هه‌ست ته‌نیا په‌یکه‌ری داهینراو ده‌بینی و گیسانیس به‌دل بوون ده‌بینی نه‌ک به‌چاو، جا ئه‌وه‌ی ده‌لی: هه‌رشته‌ی بیبیم له‌پیش ئه‌خوا ده‌بینم، مه‌به‌ستی له‌بیینی چاو نییه به‌لکو (شه‌ود) ه به‌دل، بوون یه‌کێکه که خوییه و دوو واتا هه‌لده‌گرێ، یه‌که‌م: باوه‌ریان به‌یه‌ک‌گرته‌ی خوییه له‌گه‌ل خوادا و ده‌لین له‌م بوونه ته‌نیا خوا هه‌یه، هه‌موو شته‌ی خوییه و خوا هه‌موو شته‌یکه، ئه‌مه‌ کفره، دووهم: نالین خوا کت و مت خوا دایه، به‌لکو مه‌به‌ستیان له‌یه‌کێته‌ی بوون یه‌کێته‌ی بوونی کۆنی ئه‌زه‌لییه که‌خوییه، ئه‌مه‌ش یه‌کێکه و هاوه‌شی نییه و بوونی گه‌ردوون مه‌جازیه و هه‌ر کاتێ تیک بچن تیک ده‌چن». حقائق عن التصوف، ص ۳۸۱-۳۸۳. به‌لای ئین عه‌ره‌بیشه وه‌بوونی راسته‌قینه هه‌ربوونی خوییه «ما وجود الخلق فمجرد ظل لصاحب الظل وصورة المرأة بالنسبة لصاحب المرأة فالخلق شبح» الفتوحات المکیه، ج ۱، ص ۱۱۹-۱۲۰، که‌وا بوو یه‌کێته‌ی بوونه‌که‌ی ئین عه‌ره‌بی هه‌ستی نییه.

بیگومان یه‌کێته‌ی بوونه‌که‌ی مه‌حوی ئه‌مه‌ی دووهم ده‌گرته‌وه، چونکه یه‌کبوونی هه‌ستی له‌نیوان دوو که‌سه‌دا نابێ، جا چۆن له‌نیوان خوا و خوادا داده‌بێ که‌ خوییه و تینه‌یه‌و «لیس کمثله شیء» الشوری/ ۱۱، واتا: ئه‌و یه‌کبوونه ئه‌گه‌ر بشبێ گیانی ده‌بێ و جۆرێکه له‌نیستی.

- ۶۵۳- دیوانی مه‌حوی، ل ۵.
- ۶۵۴- الاعراف/ ۵۴.
- ۶۵۵- دیوانی مه‌حوی، ل ۶.
- ۶۵۶- الفلسفة الصوفية في الاسلام، ص ۵۰۱.
- ۶۵۷- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۳.
- ۶۵۸- الرمز الشعري عند الصوفية، ص ۴۰.
- ۶۵۹- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۴.
- ۶۶۰- آل عمران/ ۶۴.
- ۶۶۱- الاعراف/ ۵۴.
- ۶۶۲- دیوانی مه‌حوی، ل ۱۱۴.
- ۶۶۳- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۴.
- ۶۶۴- سەرچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۴.
- ۶۶۵- الحديد/ ۳.

- ۶۶۶- دیوانی مہجوی، ل ۳۲۰.
- ۶۶۷- پروانہ ہمشی یہ کہ می تم نامہ یہ، ل ۵۰.
- ۶۶۸- الزمر/ ۳.
- ۶۶۹- حقائق عن التصوف، ص ۳۷۳.
- ۶۷۰- تمہ مش تہو بہیتانہن کہ بہیوہندیان بہہ لاجہوہ ہہ یہ:
- ہہ تا حق ناصیرہ، ہر حقہ مہ نظور
 وہ کو مہ نصور تہ گہر بگنن بہ دارا/ دیوانی مہجوی، ل ۸.
- با حقیقیش بی لہ بو مہ نصور (انا الحق) حق نیبہ
 شیتیبہ مہ جنوون تہ گہر بی نازی لہ یلابی بکا/ دیوانی مہجوی، ل ۱۹.
- قاتی پیاوہ لہ سہر تہم تہرزہ، دہینی مہ نصور
 بہ سہری داروہ، (ذا النون)، لہ بن زیندانا/ دیوانی مہجوی، ل ۳۴.
- لہ حق بیژی بوہ بہ حری (انا الحق) ہر قہ صیدیکم
 لہ باتی جائیزہ، واجب گہرا قہ تلم بکن واجیب/ دیوانی مہجوی، ل ۵۴.
- جونوونی نہو ظوہورہ «مہویا» دیوانہ گی مہ نصور
 کہ دیوانہن ہہ مو مائیل بہ ہرد، تہو مہیلی داری کرد/ دیوانی مہجوی ل ۱۱۱.
- لہ ٹولکہی عیشقہ دا بی چونہ سہردار
 بہ ناسانی مہزانیہ بوونہ سہردار/ دیوانی مہجوی، ل ۱۱۹.
- ہہ یہ گہر عیشقی سہرداری لہ سہرتا
 بکہ مہ شقی لہوانہی چونہ سہردار/ دیوانی مہجوی، ل ۱۱۹.
- خوشی فہرموون چ مہ جنوون و چ مہ نصور
 بہشی عاشق درا ہر بہردو ہر دار/ دیوانی مہجوی، ل ۱۲۰.
- موحققہ حق ہر کہ سہر مہ سلہ کیہ حقق و حقیقہ مہ نظور
 سولوکی چونہ سہردارہ، طہریقہی پیریہ مہ نصور/ دیوانی مہجوی، ل ۱۲۷.
- لہ ٹولکہی عیشقہ دا بو ہر کہ سہر سہرداریہ مہ نظور
 عولووی مہرتہ بہی سہردارہ، بو تہ پیرہوی مہ نصور/ دیوانی مہجوی، ل ۱۲۸.
- حق بیژیہک گوناہیہ مہ نصور و حقہ من
 تہم قہ طعہ گہر نیشانی نہ دہم «مہویا» بہ کہ س/ دیوانی مہجوی، ل ۱۴۹.
- بہ حق ہر حق بہ ناحق ناحق و تہوہ لہ روژی بووم
 وہ کو مہ نصور تہ گہر بیشمکوژن ناکہم لہ حق لادہم/ دیوانی مہجوی، ل ۲۲۷.
- دہینم تہہلی دل یا سہنگہر سارہ، یا لہ سہردارہ
 دیاری عیشق، تہ گہر ساعت دہوی، ہر دارہ ہر بہردہ/ دیوانی مہجوی، ل ۲۷۲.
- ۶۷۱- کاروان ژمارہ ۹۲، ل ۱۲.

۶۷۲- حقائق عن التصوف، ص ۳۷۳.

- ۶۷۳- دیوانی مہجوی، ل ۱۹.
- ۶۷۴- سہرچاوہی پیشوو، ل ۵۴.
- ۶۷۵- سہرچاوہی پیشوو، ل ۱۴۸.
- ۶۷۶- دیوانی مہجوی، ل ۱۴۹.
- ۶۷۷- سہرچاوہی پیشوو، ل ۲۲۷.
- ۶۷۸- سہرچاوہی پیشوو، ل ۱۲۷.

ئەنجام

له نووسینی ئەم نامەیدا كۆمەڵە كاری كراوه و تواناوه چەند ئەنجامی وه دەست بهێنری، لێرهدا تەنیا ئاماژە بۆ ئەنجامە گشتییەكان دەكەین كه رۆژێکی دیاریان له جیهانی ئەدەبی مه‌حویدا گێراوه، به كورتی ئەنجامەكان ئەمانەى خواره‌وه‌ن:

۱- تەریقه‌تى نه‌قشبه‌ندی له كوردستاندا زیاتر چۆته ناو كۆری مه‌لا و خۆینده‌واره‌كانه‌وه له تەریقه‌تى قادری، ئەمه‌ش به‌لای ئیمه‌وه بۆ دوو هۆی سه‌ره‌كى ده‌گه‌رێته‌وه:

أ- تەریقه‌تى نه‌قشبه‌ندی سه‌ره‌تا به‌سۆز(جذبة) ده‌ست پێ ده‌كاو وه‌رزى له‌شبی قورسى تیدا نییه‌و ئەنجامه‌كه‌ى ده‌گاته ئاگایی دواى نیستی (البقاء بعد الفناء)، به‌لام قادری وه‌رزى له‌شى قورسى تیدا به‌ره‌وه نیستی ده‌روا. ب- زبكرى قادرییه‌كان به‌ئاشكرايه‌و هى نه‌قشبه‌ندییه‌كان به‌ دلە، بۆیه مه‌لاو خۆینده‌وار به‌گشتی چه‌زبان له‌زبكرى ده‌روونییه و زیاتر له‌گه‌لیان ده‌گونجیت.

۲- مه‌حوى له‌شيعره‌كانیدا كاریگه‌رى هه‌ندى شاعیری سۆفی فارس و عه‌ره‌بى پێوه دیاره، له‌شاعیره‌ فارسه‌كان به‌ (سه‌عدى شیرازى و حافزى شیرازى و جه‌لالودینی رۆمى و مه‌حمودى شه‌بسته‌رى) كاریگه‌ره، ئەمه‌و جگه له‌مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی كه‌ شيعره‌ فارسىیه‌كانى كاریان لێی كرده‌وه، به‌لام له‌ شاعیره‌ عه‌ره‌به‌كان شيعره‌كانى هه‌لللاج و ئیبن عه‌ره‌بى هه‌ندى رهنگیان داوه‌ته‌وه له‌غه‌زەل و قه‌سیده‌كانى مه‌حویدا، به‌لام ناگاته ئاستى شاعیره‌ فارسه‌كان.

۳- مه‌حوى كۆمه‌ڵه‌ زاراویه‌كى سۆفیگه‌رى له‌شيعره‌كانیدا به‌كارهێناوه‌و زۆریه‌ى حال و مه‌قامه‌كانیش له‌شيعره‌كانیدا به‌رچاو ده‌كه‌ون.

۴- مه‌حوى له‌ سۆفیگه‌رییه‌كه‌یدا به‌دوو قۆناغ رەت بووه:

۱- وه‌كو سۆفییه‌كى سوننى له‌ چوارچێوه‌ى شه‌ریعه‌ته‌و سه‌ر به‌ رێبازه‌كه‌ى جونیڤ و شبلى و غه‌زالى و گه‌یلانییه.

ب- رێبازی سۆفیگه‌رى فه‌لسه‌فى كاریگه‌رى پێوه دیاره‌و پێوه‌ی كرده‌وه و به‌ره‌و سۆفیگه‌رییه‌ گه‌ردوونییه‌ كه‌چووه و ئەم رێبازانه له‌ناخى شيعره‌كانیدا رهنگیان داوه‌ته‌وه: تیچوون(الحلول)، یه‌كیتی بوون(وحدة الوجود)، یه‌كبوون (الاتحاد)، یه‌كیتی ئایینه‌كان(وحدة الاديان)، مرۆڤى ته‌واو(الانسان الكامل).

۵- شاعیرمان له‌ سۆفیگه‌رییه‌كه‌یدا گه‌بشتۆته‌ پله‌ى نیستی له‌را به‌رو پێغه‌مبه‌رو خوادا و له‌شوتنى خۆیدا به‌هه‌لگه‌ى شيعرى سه‌مێنراون.

۶- زۆریه‌ى به‌یته‌ سۆفیگه‌رییه‌كانى به‌ره‌و خۆشه‌ویستی خواى هه‌نگاو ده‌نێن و له‌ هه‌ندى شوتندا وه‌كو رابيعه‌ى عه‌ده‌وى به‌هه‌شت به‌بیینى خوا ده‌گۆرێته‌وه، واتا: خۆشه‌ویستییه‌كه‌ى له‌پێناو جوانى خوايه‌ نه‌ك به‌هه‌شت.

۷- له‌هه‌ندى به‌یته‌ سۆفیگه‌رییه‌كانیدا ده‌گاته پله‌ى بیهوشى سۆفى و نه‌مانى په‌رده‌و زالبوونى بینین و(شهود) ناسینی خوا.

۸- مه‌حوى زۆر سه‌رزه‌شتى نه‌فسى خۆى كرده‌وه‌و له‌مه‌دا چاوى له‌ مه‌لامه‌تییه‌كانى خوراسانى كرده‌وه، بۆ ئەوه‌ى تووشى ریاكارى نه‌بیت.

۹- باوه‌رى به‌پراستیى موحه‌مه‌دى(الحقیقة المحمدية) هه‌یه‌و له‌ چه‌ند به‌یتێكدا ئاماژه‌ى بۆ كرده‌وه.

کتێبه‌کان:

- ۱- بێمه‌اله‌ی زانیاران، مه‌لا عه‌بدول که‌رمی موده‌ریس، چاپخانه‌ی شه‌فیق، به‌غدا، ۱۹۸۴.
- ۲- ته‌سه‌ووف چییه‌؟ ئەمینی شیخ عه‌ل‌ئه‌دین نه‌قشبه‌ندی، دار الحریة للطباعة، به‌غدا، ۱۹۸۵.
- ۳- دیوانی مه‌حوی، چاپی دووهم، مه‌لا عه‌بدول که‌رمی موده‌ریس و محه‌مه‌دی مه‌لا که‌رمی، چاپخانه‌ی ئۆفسیتی حیسام، به‌غدا، ۱۹۸۴.
- ۴- دیوانی نالی، مه‌لا عه‌بدول که‌رمی موده‌ریس و فاتیح عه‌بدول که‌رمی، به‌غدا، ۱۹۷۶.
- ۵- ژیناوه‌ری زانیانی کورد له‌ جیهانی ئیسلامه‌تی، محه‌مه‌د سالحی ئیبراهیمی، چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت، تاران ۱۳۶۴ک.ر.
- ۶- سه‌ره‌تایه‌ک له‌ فه‌لسه‌فه‌ی کلاسیکی یۆنان، حه‌مید عه‌زیز، چاپخانه‌ی زانکۆی سلیمان، ۱۹۷۹.
- ۷- عیرفان، به‌رابه‌ری، ئازادی، د. عه‌لی شه‌ریعه‌تی، وه‌رگێرانی: هه‌ژار ئیبتیشاراتی سروش، په‌خشی کوردی.
- ۸- فه‌لسه‌فه‌ی جوانی و هونه‌ر، که‌مال میراو ده‌لی، چاپخانه‌ی زانکۆی سلیمان، ۱۹۷۹.
- ۹- کۆمه‌ڵناسی کورده‌واری، د. حوسینی خه‌لیقی، چاپخانه‌ی هه‌وادیس، به‌غدا ۱۹۹۲.
- ۱۰- له‌بابه‌ت میژووی ئه‌ده‌بی کوردییه‌وه، د. مارف خه‌زنه‌دار، پرۆژه‌ی (۱۰۰) کتیبی کوردی، چاپخانه‌ی (المؤسسة العراقية للدعاية والطباعة)، به‌غدا ۱۹۸۴.
- ۱۱- له‌باره‌ی مه‌حوی لووتکه‌وه، چاپی یه‌که‌م، کۆکرده‌وه‌ی: عه‌بدوللا ناگرین، چاپخانه‌ی سوّمه‌ر، ۱۹۸۶.
- ۱۲- مه‌کتوباتی کاک ئه‌حمه‌دی شیخ، وه‌رگێرانی له‌ فارسییه‌وه: مه‌لا عه‌بدول که‌رمی موده‌ریس، چاپخانه‌ی هه‌وادیس، به‌غدا ۱۹۸۴.
- ۱۳- میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، چاپی یه‌که‌م، عه‌ل‌ئه‌دین سو‌جادی، به‌غدا، ۱۹۵۲.
- ۱۴- یادی مه‌ردان، مه‌لا عه‌بدول که‌رمی موده‌ریس، چاپخانه‌ی کۆزی زانیاری کورد، به‌غدا، ۱۹۷۹.

گۆڤارو رۆژنامه کوردییەکان:

- ۱۵- ئەندازیار عوسمان، چمکێ له‌ ژبانی شیخ عه‌بدول قادری گه‌یلانی، به‌کگرتوو ژماره‌ (۳۶)، ۱۹۹۵/۴/۷.
- ۱۶- حه‌سیب قه‌رده‌اغی، چه‌رده‌یه‌ک له‌خه‌رمانی سۆفیتی ئیسلامی، کاروان ژماره‌ (۱۸)، ۱۹۸۴.
- ۱۷- خورشید ره‌شید، سۆفیه‌تی له‌شیعری کوردیدا، به‌یان ژماره‌ (۶۵)، ۱۹۸۰.
- ۱۸- عه‌باس عه‌زای، مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی، گۆڤاری کۆزی زانیاری کورد، به‌شی عه‌ره‌بی، به‌رگی یه‌که‌م، به‌شی یه‌که‌م، ۱۹۷۳.
- ۱۹- عه‌بدوللا ناگرین، رۆلی مه‌حوی شاعیر له‌ ئه‌ده‌بی کوردیدا، رۆژی کوردستان ژماره‌ (۶۷)، ۱۹۸۴.
- ۲۰- عه‌بدول که‌رمی حه‌سه‌ن عه‌بدوللا، گه‌وه‌ری فه‌لسه‌فه‌ی ته‌سه‌وف له‌گۆڤاری شیعری مه‌حویدا، کاروان ژماره‌ (۸۴)، ۱۹۹۰.
- ۲۱- عه‌تا فایق قه‌رده‌اغی، سیناریۆی تیکشکاندنێ کورد و پرۆژه‌ی دا‌بران، رووناکیبیری ژماره‌ (۳)- (۴)، دێسه‌مه‌ری ۱۹۹۳، سوێد.
- ۲۲- عیزه‌دین مسته‌فا ره‌سول، شیعی عن التصوف في الادب الکردي، کاروان ژماره‌ (۵۳)- به‌شی عه‌ره‌بی، ۱۹۸۱.
- ۲۳- مارف خه‌زنه‌دار، شیعری مه‌حوی له‌نیوان سۆفیزم و ده‌رویشیزمدا، کاروان ژماره‌ (۹۲)، ۱۹۹۰.
- ۲۴- محه‌مه‌د ئه‌مین حوسین، مه‌حوی عاشق و سۆفی، به‌یان ژماره‌ (۱۰۱-۱۰۲) ۱۹۸۴.
- ۲۵- مه‌ریوان وریا قانیع، رۆشنییری کوردی و سیستمی عیرفانی، گۆڤاری ئازادی ژماره‌ (۲)، ۱۹۹۲.
- ۲۶- عه‌بدوللا ناگرین، سۆفیگه‌ری و هه‌لویست له‌شیعری مه‌حویدا، ده‌فته‌ری (۲).
- ۲۷- عه‌بدوللا قه‌رده‌اغی، مه‌حوی و ته‌سه‌وف، موخازه‌یه‌ک له‌سالی ۱۹۹۵.

ده‌ستنوسه کوردییەکان:

- ٧٧- سنن النسائي بشرح المحافظ جلال الدين السيوطي وحاشية الامام السندی، دار الحديث- القاهرة ١٩٨٧.
- ٧٨- سيرة ابن هشام، ابو محمد عبدالله بن هشام، تحقيق محمد محي الدين، دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع، ١٩٣٧.
- ٧٩- الشرح الجديد لمجوهرة التوحيد، ط١، محمد احمد العدوي، مصر، ١٩٤٧.
- ٨٠- شرح العقائد المحشى (النسفية)، چاپ دوم، سعدالدين التفتازانى، كتابفروشى سيديان، چاپخانهء طلوع آزادى، ١٣٥٢هـ.ش.
- ٨١- شرح العلامة الباجورى على متن الشمائل المحمدية للترمذى، ط١، طبع على نفقة: عبدالرحمن محمد، مصر ١٣٤٤هـ.
- ٨٢- الشعر الصوفي، عدنان حسين العوادى، دار الرشيد للنشر، الجمهورية العراقية، بغداد، ١٩٧٩.
- ٨٣- شمائل الرسول، ابو الفداء اسماعيل بن كثير، تحقيق: د. مصطفى عبدالواحد، دار احياء الكتب العربية، القاهرة ١٩٦٧.
- ٨٤- الشيخ عبدالقادر الجيلانى، يونس السامرائى، الناشر: مكتبة الشرق الجديد، مطبعة اسعد- بغداد ١٩٨٨.
- ٨٥- طبقات الاولياء، ابن الملقن سراج الدين ابى الحفص عمر المصرى، تحقيق نورالدين شريبة.
- ٨٦- طبقات الصوفية، ط٣، ابو عبدالرحمن السلمى، مكتبة الخانجي، القاهرة، ١٩٨٦.
- ٨٧- الطبقات الكبرى، ابن سعد، دار بيروت للطباعة والنشر، ١٩٨٠.
- ٨٨- الطرق الصوفية، نشأتها، نظمها، رواها، عامر النجار، الناشر: مكتبة الانجلو المصرية- القاهرة.
- ٨٩- الطريقة النقشبندية واعلامها، د. محمد احمد درنيقة، جروس برس، ١٩٨٧.
- ٩٠- العقائد الاسلامية، السيد سابق، الناشر: دار الكتاب العربي، بيروت- لبنان.
- ٩١- العقل الصوفي في الاسلام، ط١، د. علي شلق، الناشر: دار المدى، بيروت، الطباعة: دار نعمة، ١٩٨٥.
- ٩٢- عوارف المعارف، السهروردي، ملحق احياء علوم الدين، ج٥.
- ٩٣- الفتح الرباني والفيض الرحمانى، عبدالقادر الجيلانى، مكتبة الشرق الجديد، مطبعة المنير،

- والشؤون الدينية، بغداد، ١٩٨٢.
- ٦٠- ثورة العقل، ط٢، د. عبدالستار عزالدين الراوى، دار الشؤون الثقافية، بغداد ١٩٧٤.
- ٦١- جلال الدين الرومي، ط١، د. محمد عبدالسلام كفاي، دار النهضة العربية، ١٩٧١.
- ٦٢- حاشية اتمام الدراية لقراء النقاية للسيوطي على كتاب مفتاح العلوم للسكاكي، مطبعة التقدم العلمية بمصر ١٣٤٨هـ.
- ٦٣- حاشية حياة القلوب في كيفية الوصول الى المحبوب، عماد الدين الاموى، على كتاب قوت القلوب لابي طالب المكي.
- ٦٤- حاشية السيرة النبوية والاثار المحمدية للسيد احمد زينى دحلان، على كتاب السيرة الحلبية.
- ٦٥- الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، محمد بن سليمان النقشبندى، استانبول- تركيا، ١٩٩٢.
- ٦٦- حقائق عن التصوف، ط٥، الشيخ عبدالقادر عيسى، مطبعة النواعير- الرمادى- ١٩٩٢.
- ٦٧- دائرة المعارف الاسلامية، ط٢، أئمة المستشرقين في العالم، اعداد وتحرير: ابراهيم زكي خورشيد، احمد الشنقاوى، عبدالحميد حسين، كتاب الشعب- القاهرة، ١٩٦٩.
- ٦٨- دراسات في تاريخ الفلسفة العربية الاسلامية وآثار رجالها، ط٤، عبده الشمالي، دار صادر- بيروت ١٩٦٥.
- ٦٩- دراسات في الفرق والعقائد الاسلامية، د. عرفان عبدالحميد، دار التربية، مطبعة اسعد، بغداد ١٩٧٧.
- ٧٠- ديوان ابن عربي، محي الدين ابن عربي، مطبعة الوقائع المصرية، ١٢٧١هـ.
- ٧١- ديوان الحلاج، ط٢، د. كامل مصطفى الشيبى، طبع: دار آفاق عربية للصحافة والنشر، بغداد ١٩٨٤.
- ٧٢- راموز الاحاديث، احمد ضياء الدين، مطبعة الخلوصي، ١٣٢٦هـ.
- ٧٣- الرسالة القشيرية، عبدالكريم القشيرى، دار التربية للطباعة والنشر والتوزيع، بغداد.
- ٧٤- الرمز الشعري عند الصوفية، ط١، د. عاطف جودة نصر، دار الاندلس- بيروت ١٩٧٨.
- ٧٥- السراج المنير شرح الجامع الصغير، علي ابن الشيخ احمد الشهير بالعزيزى.
- ٧٦- السعادة الابدية فيما جاء به النقشبندية، عبدالمجيد النقشبندى، مكتبة الحقيقة، استانبول- تركيا ١٩٩٢.

- بغداد.
- ٩٤- فتح المجيد شرح كتاب التوحيد، الشيخ عبدالرحمن بن حسن آل الشيخ، مطبعة الانتصار، بغداد ١٩٩٠.
- ٩٥- الفتوحات المكية، ابن عربي، دار صادر- بيروت.
- ٩٦- الفصل في الملل والاهواء والنحل، ط٢، ابن حزم الطاهري، دار المعرفة للطباعة والنشر بيروت-لبنان ١٩٧٥.
- ٩٧- فصوص الحكم، ط٢، ابن عربي، تحقيق: ابو العلا العفيفي، مطبعة الديواني بغداد، ١٩٨٩.
- ٩٨- فقه السيرة، ط٦، د.محمد سعيد رمضان البوطي، مكتبة الشرق الجديدة، بغداد ١٩٩٠.
- ٩٩- الفلسفة الصوفية في الاسلام، ط٢، د.عبدالقادر محمود، دار الفكر العربي، ١٩٦٦.
- ١٠٠- فلسفة العقل رؤية نقدية للنظرية الاعتزالية، د.عبدالستار عزالدين الراوي، دار الحرية للطباعة، بغداد ١٩٨٤.
- ١٠١- في التصوف الاسلامي، نيكولسون، ترجمة: ابو العلا العفيفي، القاهرة، ١٩٦٩.
- ١٠٢- فيض التقدير شرح الجامع الصغير، ط١، عبدالرؤوف المناوي، مصر ١٩٣٨.
- ١٠٣- قضية الاسلام والشعر، ادريس الناقوري، دار الشؤون الثقافية العامة، آفاق عربية، بغداد.

- للموسوعات، بيروت-لبنان، ١٩٨١.
- ١١٠- المقدمة في التصوف وحقيقته، ابو عبدالرحمن السلمي، تحقيق: د.حسين أمين، دار القادسية للطباعة، بغداد ١٩٨٤.
- ١١١- مكاشفة القلوب المقرب الى حضرة علام الغيوب في علم التصوف، ط١، الغزالي مكتبة الشرق الجديد، بغداد ١٩٨٧.
- ١١٢- الملل والنحل، ط٢، الشهرستاني، القاهرة ١٩٥٦.
- ١١٣- منبع الاخلاق والدين، ط٢، هنرى برغسون، ترجمة: سامي الدروبي وعبدالله عبدالدائم، دار العلم للملايين، القاهرة ١٩٨٤.
- ١١٤- المنجد، ط٢٢، دار المشرق بيروت، ١٩٧٥.
- ١١٥- المنقذ من الضلال، الغزالي، تقديم: جميل ابراهيم حبيب، دار الكتب العلمية بغداد، ١٩٨٤.
- ١١٦- النجم الزاهر، ط٢، نكتل يونس كشمولة، موصل ١٩٨٨.
- ١١٧- نشأة الفلسفة الصوفية وتطورها، د.عرفان عبدالحميد، بيروت ١٩٧٤.
- ١١٨- نفحات الانس، عبدالرحمن جامي، تقديم: مهدي توحيدى پور، ١٣٣٧ هـ.ش.
- ١١٩- وفيات الاعيان، ابن خلكان، تحقيق: د.احسان عباس، دار الثقافة، بيروت- لبنان.

الرسائل الجامعية:

- ١٢٠- ايهم عباس حمودى، شعر العقيدة في عصر صدر الاسلام حتى سنة ٢٣هـ، رسالة ماجستير، جامعة بغداد، ١٩٨٠.
- ١٢١- محمد صابر مصطفى، النودهي وجهوده النحوية، رسالة ماجستير، جامعة صلاح الدين- كلية الاداب، ١٩٨٩.

المجلات:

- ١٢٢- د. هيثم الجنابي، ادب السلوك الصوفي ونظم الروح- ادب الشريعة والطريقة، الثقافة الجديدة(٢٦١)، ١٩٩٥.

- ۱۲۳- تاریخ ادبی ایران، چاپ دوم، ادوارد براون، تعلیق: علی پاشا صالح نشریات: کتابخانه ابن سینا، تهران ۱۳۳۵ ه.ش.
- ۱۲۴- تاریخ ادبیات ایران، د.رضا زاده شفق، تهران ۱۹۴۱.
- ۱۲۵- تاریخ تصوف در اسلام، چاپ پنجم، د.قاسم غنی، انتشارات زوار، چاپ گلشن، تهران ۱۳۶۹ ه.ش.
- ۱۲۶- تذکرة الاولیاء، فرید الدین العطار، باهتمام علی بهائی شرفعلی، بومبای.
- ۱۲۷- دیوان بابا طاهر عریان، چاپ دوم، وحید دستگردی، انتشارات امیر کبیر، تهران ۱۳۳۰ ه.ش.
- ۱۲۸- دیوان حافظ، چاپ اول، امیر کبیر، ۱۳۳۴ ه.ش.
- ۱۲۹- دیوان حافظ، تیمور برهان لیمودهی، انتشارات کاویان.
- ۱۳۰- دیوان شاه نعمت الله ولی، چاپ سوم، اهتمام: اسماعیل شاهرودی، انتشارات گلی، چاپخانه مهارة، ۱۳۶۸ ه.ش.
- ۱۳۱- زندگی نامه عارف ربانی حضرت شیخ یوسف ملقب به شمس الدین برهانی، چاپ اول، ابو بکر خوانچه سپهر الدین، مرکز نشر فرهنگ و ادبیات کردی، انتشارات صلاح الدین ایوبی.
- ۱۳۲- شرح مثنوی شریف، د.فروزانفر، انتشارات دانشگاه، تهران، ۱۳۴۶ ه.ش.
- ۱۳۳- فرهنگ لغات واصطلاحات وتعبیرات عرفانی، چاپ دوم، سید جعفر سجادی، کتابخانه طهوری- تهران، ۱۳۵۴ ه.ش.
- ۱۳۴- فرهنگ فارسی عمید، چاپ هجدهم، حسن عمید، انتشارات امیر کبیر، تهران ۱۳۶۲ ه.ش.
- ۱۳۵- کلیات سعدی، محمد علی فروغی، از انتشارات نشر طلوع.
- ۱۳۶- گلستان سعدی، محمد علی فروغی، چاپ، مهارت.
- ۱۳۷- گلشن راز، چاپ اول، شیخ محمود شبستری، سنندج، ۱۳۶۹ ه.ش.
- ۱۳۸- مبانی عرفان اسلامی، سید محمد تقی مدرس، ترجمه: محمد جعفر صدیقی، چاپخانه امیر، قم، ۱۳۶۹ ه.ش.

۱۳۹- مثنوی معنوی، چاپ ششم، د.فروزانفر، ناشر: سازمان انتشارات جاویدان، چاپخانه علمی، ۱۳۶۸ ه.ش.

۱۴۰- مثنوی معنوی، چاپ سوم، تحقیق: نیکلسن، چاپخانه افسیت گلشن تهران ۱۳۵۳ ه.ش.

«ملخص الرسالة»

الشعر الديني والصوفي في اشعار محوى الكوردية

تضمنت الرسالة مقدمة واربعة فصول وكذلك تلخيص مكثف لاهم نتائج البحث بالعربية والانكليزية.

فتناولت في المقدمة الاشارة الى سبب اختيار الموضوع وطبيعة مادته العلمية واطاره، ثم تمت الاشارة الى اهم المعوقات التي واجهت الرسالة وذلك بحكم مادتها.

وقد تناول الفصل الاول دراسة تاريخية للتصوف منذ النشأة والادوار التي مرت بها ثم اشرت الى دور الاديان السماوية وخاصة الاسلام في اغناء مفاهيمه وفلسفته ورسم اطاره ومنهجه السليم الخالي من الكدورات التي لحقت به من خلال التطور الفكري.

وجاء الفصل الثاني ليتناول دراسة مقارنة بين محوى ومجموعة من شعراء الفرس والعرب الذين اشار اليهم محوى في اشعاره، وانقسمت هذه المادة الى قسمين:

۱- دراسة مقارنة بشأن تأثر محوى بشعراء الفرس امثال: سعدى الشيرازى وحافظ الشيرازى وجلال الدين الرومي والشيخ محمود الشبستري اضافة الى مولانا خالد النشقيندى الذي عومل معاملة الشعراء الفرس لكون اشعاره باللغة الفارسية.

۲- دراسة بشأن مقارنة اشعار محوى مع بعض الشعراء العرب امثال: الحلاج (عربي النسب) وابن عربي.

واما الفصل الثالث فقد خصص لدراسة الشعر الديني لمحوى وبحكم المادة فقد تطلب تقسيمها الى:

ا- دراسة الاشعار الدينية لمحوى والتي تتكون من الشعر الألهي والمتضمنة مواضيع شتى كالبحث عن ذات الله وصفاته وافعاله واسمائه الحسنی.

ب- المدائح النبوية: وتضمنت هذه الدراسة موضوع مكانة الرسول(ص) و اخلاقه وافعاله ثم سيرته الشريفة ومعجزاته ومسألة الشفاعة، وتمت مقارنة القصيدة النبوية (قه صيدهى به حرى نور)

ب(همزية وبردية) البوصيري، وكذلك مقارنة قصيدة(عقد العقائد) ب(جوهرة التوحيد) للشيخ
ابراهيم اللقاني.
وجاء الفصل الرابع وهو الاخير ليتضمن دراسة الشعر الصوفي لمحوى من خلال اشعاره باللغة
الكردية، وتحديد مكانته بين الشعراء الصوفية ومدى تأثره بالنظريات والفلسفات الصوفية.

ABSTRACT

The Religious and Mystic Poetry in Mahwi's Kurdish Poems

The thesis consists of an introduction, four chapters and the summary of conclusion in Arabic and English.

The introduction presents a reference the reasons behind choosing the title an expansion of the scientific nature of the subject and the specification of its general outline followed by showing the main obstacles that have been faced due to the nature of the topic.

Chapter one deals with historical background of mysticism since its appearance and the stages it underwent.

It also shows the role of religion, especially Islam, in enriching its concepts, and philosophy and in determining its general framework and methodology clarified from the stains it received during its progress.

Chapter two compares Mahwi with some Persian and Arabic poets to whom Mahwi has referred more than once in his poems. this is divided into two parts:

1. A comparative study showing how Mahwi was affected by Persian poets like: Sa'adi Shirazi, Hafez Shirazi, Jalaluddin AL-Rumi and Mahmud AL-Shabsandi in addition to Mawlana Khalid AL-Naqshbandi who has been dealt with as Persian poet because, although he is a Kurd, he has written in Persian.

2. Comparing Mahwi 's poems with those of some Arab

Mystic poets such as: AL-Hallaj and Ibn Arabi.

Chapter three is devoted to the study of Mahwi 's religious poems. It is divided into two parts:

1. The study of Mahwi 's religious poems consisting of divine poetry covering various topics such as: The search for God"Allah", his divine characteristics, deeds and sacred names.

2. Prophetic eulogies which include Messenger 's rank, his manners, deeds, honourable biography, miracles and the question of his intercession. This part compares the prophetic parable"Bahri Nour" (The Sea of light) with AL-Busairis both Hamziyat and Burdiyat. It also compares"Iqdul Aqaid" (The Necklace of Doctrine) with Sheikh Ibrahim Laqani 's "Jawharat AL-Tawhis" (The Jewel of Unification).

Chapter four tackles Mahwi's Mystic Kurdish poems, determining his rank among Mystic Poets and the extent to which he was affected by Mystic theories and philosophies.